DOBOS BALÁZS

A MAGYARORSZÁGI KISEBBSÉGPOLITIKA SZAKPOLITIKAI ELEMZÉSE
A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY PÉLDÁJA

BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR
POLITIKATUDOMÁNYI INTÉZET

Témavezető: Dr. Tóth Ágnes

A Bíráló Bizottság tagjai:

Copyright: Dobos Balázs
All rights reserved

BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR
POLITIKATUDOMÁNYI INTÉZET
POLITIKATUDOMÁNYI PH.D. PROGRAM

A MAGYARORSZÁGI KISEBBSÉGPOLITIKA SZAKPOLITIKAI ELEMZÉSE
A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY PÉLDÁJA

PH.D. ÉRTEKEZÉS

DOBOS BALÁZS

Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 2009.

TARTALOMJEGYZÉK

I. FEJEZET: BEVEZETÉS 7
I. 1. A TÉMAVÁLASZTÁS OKA 7
I. 2. A DISSZERTÁCIÓ FELÉPÍTÉSE ÉS FŐBB HIPOTÉZISEI 13
I. 3. A TÉMAKÖRREL FOGLALKOZÓ SZAKIRODALOM ÉS A KUTATÁSHOZ FELHASZNÁLT FORRÁSOK 16
I. 4. A KUTATÁS MÓDSZERTANA 21
II. FEJEZET: ELMÉLETI ALAPVETÉSEK 24
II. 1. A KISEBBSÉGPOLITIKA SZAKPOLITIKAI ÉRTELMEZÉSE 24
II. 2. A KISEBBSÉGPOLITIKA KÖRNYEZETE ÉS TARTALMI KÉRDÉSEI 39
II. 3. A KISEBBSÉGEK RÉSZVÉTELÉNEK ÉRTELMEZÉSE A NEMZETKÖZI KISEBBSÉGVÉDELEMBEN 51
III. FEJEZET: A MAGYARORSZÁGI NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEK 58
IV. FEJEZET: A MAGYARORSZÁGI KISEBBSÉGPOLITIKA 1945-1990 KÖZÖTT 72
IV. 1. A KISEBBSÉGPOLITIKAI PERIÓDUSOK FŐBB ÖSSZEFÜGGÉSEI 72
IV. 2. A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY ÜGYÉNEK NAPIRENDRE VÉTELE 96
IV. 3. A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY ELŐKÉSZÍTÉSE A NÉMETH-KORMÁNY IDŐSZAKÁBAN (1988-1990) 110
V. FEJEZET: A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY ELŐKÉSZÍTÉSE AZ ANTALL-KORMÁNY IDŐSZAKÁBAN (1990-1993) 127
V. 1. AZ ALKOTMÁNY KISEBBSÉGI JOGOKRA VONATKOZÓ RENDELKEZÉSEI 127
V. 2. A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY ELŐKÉSZÍTÉSÉNEK FŐBB SZEREPLŐI 130
V. 3. A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY ELŐKÉSZÍTÉSÉNEK FŐBB KÉRDÉSEI 150
V. 3. 1. A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY JELLEGE 150
V. 3. 2. A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY SZEMÉLYI HATÁLYA 151
V. 3. 3. A KISEBBSÉGI ÖNKORMÁNYZATOK FORMÁI ÉS KELETKEZÉSÜK SZABÁLYAI 158
V. 3. 4. A KISEBBSÉGI ÖNKORMÁNYZATOK FELADAT- ÉS HATÁSKÖRE, A KULTURÁLIS AUTONÓMIA 164
V. 3. 5. A KISEBBSÉGI SZFÉRA ANYAGI TÁMOGATÁSA 168
V. 3. 6. AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELET ÉS A KISEBBSÉGI OMBUDSMAN INTÉZMÉNYEI 173
VI. FEJEZET: A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY ÁTFOGÓ MÓDOSÍTÁSÁNAK ELŐKÉSZÍTÉSE (1997-2005) 176
VI. 1. A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY MEGVALÓSULÁSÁNAK ÉRTÉKELÉSE 176
VI. 2. A MÓDOSÍTÁS ELŐKÉSZÍTÉSÉNEK FŐBB SZEREPLŐI 186
VI. 3. A MÓDOSÍTÁS ELŐKÉSZÍTÉSÉNEK FŐBB KÉRDÉSEI 206
VI. 3. 1. A SZEMÉLYI HATÁLY ÉS A VÁLASZTÓJOG MEGÁLLAPÍTÁSA 206
VI. 3. 2. A KISEBBSÉGI ÖNKORMÁNYZATOK FORMÁI ÉS KELETKEZÉSÜK SZABÁLYAI 216
VI. 3. 3. A KISEBBSÉGI ÖNKORMÁNYZATOK FELADAT- ÉS HATÁSKÖREI, A KULTURÁLIS AUTONÓMIA MEGERŐSÍTÉSE 222
VI. 3. 4. A KISEBBSÉGI KEDVEZMÉNYES MANDÁTUM INTÉZMÉNYE 225
VII. FEJEZET: KITEKINTÉS. A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY ÜGYE 2006-2009 KÖZÖTT 229

VIII. FEJEZET: ÖSSZEGZÉS, JAVASLATOK 235
FÜGGELÉK I. A MAGYARORSZÁGI NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEK JOGAIRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY TÖRTÉNETI KRONOLÓGIÁJA (1979-2009) 244
1979 244
1983 244
1984 244
1985 245
1986 246
1987 246
1988 250
1989 266
1990 285
1991 295
1992 323
1993 344
1994 355
1995 359
1996 360
1997 363
1998 365
1999 368
2000 377
2001 384
2002 389
2003 398
2004 413
2005 422
2006 434
2007 443
2008 450
2009 455
FÜGGELÉK II. A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY ÉS MÓDOSÍTÁSÁNAK FŐBB PONTJAI 463
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE 466
HIVATKOZÁSOK JEGYZÉKE 468

I. FEJEZET: BEVEZETÉS

I. 1. A TÉMAVÁLASZTÁS OKA

A modern állam főbb társadalmi törésvonalai közül a nemzeti-etnikai megosztottság kérdése különös jelentőségre tett szert a multietnikus Kelet-Közép-, és Délkelet-Európa legújabbkori történetében: a kisebbségi kérdéssel való foglalkozás teret nyert a térség államainak társadalmi, politikai és tudományos életében egyaránt. A többség-kisebbség politikai, szociológiai törésvonalainak a jog eszközeivel történő kezelésére leginkább a 18. század végétől kezdve, a modern nemzetek felemelkedésével, a nemzetközpontú politikai eszmék térhódításával mutatkozott elemi erejű igény. Ezt a folyamatot – az előbbitől korántsem függetlenül – később tovább erősítette a tevékenységét egyre újabb létszférákra kiterjesztő, szabályozó és szolgáltató, valamint a polgárainak fokozott integrációját és kohézióját megteremteni szándékozó állam (Axtmann [2004], Eriksen [1991] p. 272.). Magyarország ebből a szempontból sajátos helyzetben van, hiszen határain kívül többmilliós magyar közösségek élnek, de ugyanakkor határain belül is, a történeti fejlődés sajátosságaiból adódóan elszórtan, napjainkban megfogyatkozott számban és az asszimilációs folyamatok eltérő stádiumaiban lévő, de jelentős számú kisebbségi csoportok találhatók. Az ország történelme során sohasem volt nemzetileg, etnikailag homogén, annak alakításában szervesen közrejátszottak a területén élő különböző népcsoportok. A kisebbségi kérdés politikai és jogi-intézményes kezelésében így a magyar állam immár évszázados tapasztalatokat halmozott fel.

Jelen dolgozat keretében, az elmúlt mintegy húsz év magyarországi kisebbségpolitikájának egyik legfontosabb szeletéhez, a kisebbségi törvényhez kapcsolódó szakpolitikai bemutatást és elemzést egyidejűleg több célkitűzés is vezérli. A kisebbségi témákkal kapcsolatban évtizedek óta mind a közéleti érdeklődés, mind az idevágó, a politológia és a nemzetközi kapcsolatok részéről mutatkozó tudományos figyelem homlokterében többnyire a viszonylag nagy létszámú, etnikai szempontból kellőképpen öntudatos, politikailag mobilizált, és a többségtől szinte kibékíthetetlen ellentétekkel elválasztott kisebbségek, illetve az általuk akár erőszakos úton is elérni

kívánt belső vagy külső önrendelkezés állnak. Az ilyen értelemben vett etnikai politika jellemzően az egymással össze nem egyeztethető szimbolikus célokról, és nem materiális érdekekről szól (Horowitz). A zéróösszegű játszma ezek szerint az állandó közösségi határokkal bíró homogén csoportok között zajlik, és a verseny megemelt tétekkel és relatív előnyökkel az oszthatatlan javakért folyik (Chandra [2001] pp. 338-339.). A biztonság- és geopolitikai szempontok előtérbe kerülésével így megszokottá vált, hogy az „etnikai" jelzőt főként a „konfliktus" követi (Kemp [2004] p. 43.). Az ezzel összefüggő sajátos közvélekedés szerint a kisebbségpolitikában a releváns problémát nem igazán a gyenge politikai pozíciókkal bíró, viszonylag kis létszámú, az ország területén szétszórtan elhelyezkedő, gyakorta lokális kisebbségi pozícióba szoruló, a többséghez szorosan kötődő, illetve az asszimilációban előrehaladott csoportok szükségleteinek kielégítése és helyzetük rendezése képezi. Esetükben nem jelent különösebb nehézséget a széles körű és előremutató, a létező nemzetközi standardokat meghaladó jogok és intézményi megoldások biztosítása – szemben a már jelzett, komolyabb kihívást megtestesítő, nagy létszámú, földrajzi tömbben élő, nemzetiségileg öntudatos, a keményebb vagy puhább nemzetállami asszimilációs elvárásoknak ellenállni tudó, és jelentős politikai mobilizációs és érdekartikulációs képességekkel bíró kisebbségekkel (Győri Szabó [2008] p. 83.).

Mindezekkel szemben az elemzés egyrészt amellett kíván érvelni, hogy a kisebbségpolitikát nem szükségszerű konfliktusos mezőben értelmezni. Továbbá az előbbi körbe tartozó kisebbségek kezelése is szolgál önmagukon túlmutató fontos tanúságokkal és ellentmondásokkal.[1] A hazai példán keresztül szeretne rámutatni, hogy a meglehetősen leegyszerűsítő felfogás – azon túl, hogy figyelmen kívül hagyja a különböző országok és kisebbségek eltérő sajátosságait – nem képes magyarázatul szolgálni a jóval összetettebb társadalmi valóságra. Jórészt elsikkad a hagyományosan kétosztatúnak (kisebbség-többség) tartott, ám ténylegesen ennél sokkal érdektagoltabb és diffúzabb döntéshozatali folyamatokat kísérő, komoly politikai és jogi viták, konfliktusok és problémák felett, amelyek számos, a 20-21. század fordulójára viszonylag homogenizálódott állam, köztük Magyarország nemzeti-etnikai tárgyú politikacsinálását és jogalkotását jellemzik térségünkben.[2] Másrészt pedig egyáltalán

[1] Ld. még Halász Iván egyező véleményét és közép-európai összehasonlító elemzését [2007].
[2] A röviden felvázolt vélekedés mindennapi működését kiválóan jellemzi például az a körülmény, amikor egyes konferenciákon a kisebbségi jogok és autonómiák kiterjedt rendszerét alkalmazó országokból, mint például Szlovéniából származó kisebbségi politikusok, és kutatók igyekeznek sietve leszögezni azt, hogy mindezek ellenére adódnak problémák és hiányosságok is a kisebbségi jogalkotás és végrehajtás

nem veszi számításba a dolgozat lényegi kérdésének – a szervezett csoport hatásának (Burstein-Linton [2002]), a nagyvonalú és progresszív jogszabályi rendelkezések és intézményi megoldások kialakításában a kisebbségi részvétel és képviselet, a kisebbségi érdekek érvényesülésének – problematikáját. Bizonyítani kívánja, hogy a kisebbségi érdekek a szimbolikus célok megvalósításán kívül a valóságban igen sokrétűek lehetnek (Dutter [1990] p. 325. Heisler-Peters [1983], Schumaker-Billeaux [1978] p. 293.), miként az etnikai csoportok sem képeznek monolit egységet, illetve az alkufolyamat sem szükségszerűen zéróösszegű.

A disszertáció megírásának másik alapvető okául egy, a szakirodalomban az eddigiekben explicite egyáltalán nem megfogalmazott ellentmondás feltárása szolgált. Nevezetesen: miként lehetséges az, hogy párhuzamosan jelen van a rendszerváltás utáni magyarországi szabályozást széles körben nagyra értékelő hazai és nemzetközi megítélés, kiegészülve az európai kisebbségvédelmi rezsimeket összehasonlító szempontokkal elemző 2002-es dél-tiroli vizsgálat eredményével, amely szerint mindössze három európai ország tudhatott magánénak fejlettebb szisztémát Magyarországnál[3], miközben a másik oldalról az rögzíthető, hogy a hazai kisebbségek érdekei nem feltétlenül érvényesülnek, és a részvételük is igen korlátozottá válhat az őket érintő döntéshozatali folyamatokban. A kutatás arra is keresi tehát a választ, hogy egyértelműen azonosítható-e a fenti kontraszt, és ez alapján hogyan alakulnak a döntéshozatali folyamatok a magyarországi kisebbségpolitika egyik legjelentősebb pillérét képező területen.

A disszertáció célkitűzése a kormányzat meghatározott közpolitikai területének, a rendszerváltás és az azt követő magyarországi kisebbségpolitikának, egész pontosan a legfontosabb politikai és jogi kereteket megtestesítő, a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII., és a későbbi leginkább releváns módosításának, a 2005. évi CXIV. törvényeknek a szakpolitikai bemutatása és elemzése. A címben jelzett kisebbségpolitika későbbiekben definiálandó tágabb fogalmát jelen keretek között így némileg szűkítően, a két jogszabállyal összefüggő, mindkét esetben évekig elhúzódó policy-ra, azaz a döntéshozatali folyamatok, tárgyalások és intézményi eljárások összességére vonatkoztatom (G. Fodor [2009] p. 24.). A közpolitikai esettanulmány

területein. Másrészt néhány magyarul megjelent publikáció utal arra is, hogy a jórészt szintén homogénné vált Csehország 2001 nyarán elfogadott kisebbségi törvényét milyen komoly szakpolitikai viták kísérték (Jobbágy [2001]).

[3] Christoph Pan, az Etnikai Csoportok Dél-Tiroli Intézete igazgatójának 2003-as budapesti előadását idézi: Szabó [2005] p. 221.

tárgyát egy olyan magyarországi jogi norma képezi, amelyet már megalkotása pillanatában is a „*nagyon várt, kiemelkedő jelentőségű*”, „*figyelemreméltó*”, „*nemzetközi viszonylatban is előremutató*” jelzőkkel illettek, illetve rendkívüli bel- és külpolitikai fontosságát hangsúlyozták a javaslatot utóbb törvényerőre emelő országgyűlési képviselők.[4] Kétségtelen, hogy – más kelet-közép- és délkelet-európai államok nemzeti-etnikai kisebbségi tárgyú politikai vonalvezetésével és jogalkotásával szemben – a számos vonatkozásban progresszív rendelkezéseket kodifikáló magyarországi norma kiérdemelte a hazai politikai szereplőkön kívül nemzetközi szervezetek elismerését is. Az utóbb eltelt, több mint másfél évtized megvalósítási tapasztalatait figyelembe véve, azonban elmondható, hogy a törvény kedvező hazai és nemzetközi megbecsülése némileg megkopott, és egyre gyakoribb kritikák tárgyává vált a politikusok, az államigazgatási apparátusok, a kisebbségi érdekszervezetek, valamint a szakértők körében.[5] Mindezek hatására valósulhatott meg a törvény és a kapcsolódó jogszabályok 2005-ös módosítása, a hazai kisebbségvédelmi rendszer átfogó korrekciója.[6]

A dolgozat – a politikatudomány közpolitikai megközelítésének fogalom- és eszközkészletét felhasználva – annak bemutatását és elemzését célozza meg, hogy mely szakpolitikai szereplők, milyen súllyal, milyen érdekérvényesítő potenciállal, illetve milyen elvi és gyakorlati koncepcionális elképzelésekkel vettek részt a döntéshozatali folyamatokban az ügy napirendre kerülésétől kezdve egészen a döntés kihatásának értékeléséig, kiváltképp a két jogszabály 1988-1993, illetve 1997-2005 közötti

[4] Ld. Országgyűlési Napló. 1992. szeptember 29. Az őszi ülésszak 10. napja. A nemzeti és etnikai kisebbségekről szóló törvényjavaslat általános vitája.

[5] A törvény megítélésének változása jól nyomon követhető például Kaltenbach Jenőnek, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok 1995-2007 közötti országgyűlési biztosának különböző időpontokban való megnyilatkozásaiban. 1995-ben: *„… a törvényben viszonylag sok lehetőség, ám kevés garancia van.”* („Meggyőződésem, hogy a kisebbségi törvény jó kiindulási alap ahhoz, hogy oda jussunk el, ahová el kellene jutni.” Interjú Dr. Kaltenbach Jenővel [1995] p. 51.). 2000-ben: „*bárki megtámadhatná a kisebbségi törvényt azon az alapon, hogy az maga per excellance jogbizonytalanság. Az egész törvény alkotmányellenes, mivel sérti a jogbiztonság elvét. Szinte minden második rendelkezését ötféleképpen lehet értelmezni, illetve minden második mondata nem jogtétel, hanem valamiféle kívánságlista.*” („Fontos, hogy ne veszítsem el a jóérzésű közvélemény bizalmát.” Kaltenbach Jenő kisebbségi ombudsmannal Kerényi György beszélget [2000] p. 36.). 2001-ben: „*… a kisebbségi törvény elvileg evolutív modell szerint működött volna, ami azt jelenti, hogy lehetőségeket adott és azt várta, hogy idővel ezek maguktól meg fognak valósulni. De nem valósultak meg, mert a beépített akadályok ezt nem engedték meg.*” (Ahogy az állam viselkedik, úgy fog viselkedni a társadalom is. Kaltenbach Jenő kisebbségi ombudsmannal Gyulavári Tamás beszélget [2001] p. 106.). 2003-ban: „*… a kisebbségi törvényben egyáltalán nem sikerült hatékony garanciarendszert kiépíteni. A törvényben csak úgy hemzsegnek a szankcionálatlan, azaz a jogkövetkezmények nélküli rendelkezések. Az ilyen törvények aláássák a törvényhozás szándékainak komolyságába vetett hitet, és szélsőséges esetben az állam működőképességét veszélyeztetik.*” (Kaltenbach [2003]).

[6] A korrekció kifejezés használata azért is indokolt, mert a 2005-ös törvény legjelentősebb innovációi (kisebbségi választói névjegyzék, területi kisebbségi önkormányzat intézményeinek bevezetése, kulturális autonómia megerősítése) – ha részletükben nem is, de koncepcionálisan mindenképpen – jelen voltak már az 1988-1993-as törvény-előkészítés folyamatában.

előkészítésében. Azonosítani kívánja, hogy milyen jellegzetességekkel (*policy style*) rendelkezik a szakpolitika a Howlett-Ramesh szerzőpáros által használt értelmezési keretben (Howlett-Ramesh [1995] pp. 186-187.). Az elemzés súlypontját a jogszabályokban megnyilvánuló döntések értékelése képezi, azaz arra keresi a választ, hogy mely szereplők érdekeit, elgondolásait és kompromisszumait tükrözik az egyes törvényi rendelkezések, és mindezek birtokában vállalkozik a végső következtetések levonására. Kulcskérdése, hogy miként alakul a szakpolitikában a hatékony, civil-kisebbségi részvétel követelménye. A rendszerváltás idején megfogalmazódó, a hazai nemzeti és etnikai kisebbségek számára egy, nemzetközi viszonylatban is példaértékű jogi szabályozás és intézményrendszer kialakítása, az ezzel kapcsolatos döntések vajon mennyiben tükrözik a magyarországi sajátosságokat, mennyiben felelnek meg a kisebbségi érdekeknek, igényeknek és szükségleteknek, mennyire harmonizálnak a kisebbségi elképzelésekkel (Kymlicka [1995] p. 131.)? Alapprobléma, hogy adott körülmények között mennyiben teljesíthetők a kisebbségi igények, amelyek megvalósulása egy közösség fennmaradásának zálogát is jelentheti, maradéktalanul keresztülvihetők-e egyáltalán ezek a kisebbségi törekvések akár más területek és szereplők rovására, szűkös erőforrások és akár eltérő koncepcionális alapfeltevések környezetében, vagy szükségszerűen a kompromisszumos formulák keresése, vagy éppen a kisebbségi elképzelésekkel szemben, más megfontolások válnak-e meghatározóvá. Összefoglalóan, milyen szakpolitikáról beszélhetünk: olyanról, amelyet az államközpontúság, a kormányzati kezdeményezések és megoldási javaslatok, illetve pártérdekek érvényesülése, azaz a társadalmi szempontok relatív „kikapcsolása", vagy éppen a szervezett társadalmi érdekcsoport elgondolásainak térnyerése (*state capture*) jellemez? Vagy ennél összetettebb a politikacsinálás folyamata, amelyben egyaránt szerephez jutnak az alulról és felülről jövő kezdeményezések, valamint a sajátos kompromisszumok? Milyen szerepe van továbbá a szakértői elemnek és esetlegesen a külső, határon túli és nemzetközi szereplőknek a hazai döntéshozatali folyamatokban?

Az elemzés egyaránt értékeli a főbb eldöntendő kérdésekhez, konstruálódó ügyekhez kapcsolódó, az előkészítés során, *ex ante* megfogalmazódó szakpolitikai javaslatokat, akárcsak az *ex post* végrehajtás összefüggéseit. A szakpolitikai fejlődést (*policy development*)[7] is figyelembe véve, a disszertáció fel kívánja tárni a sajátos szituáció lehetséges okait, a szakpolitika ilyenkénti alakulásának hátterét, a

[7] A fogalomról ld. Pierson [2005], egy kisebbségpolitikai esettanulmány terén pedig Kelley [2003].

döntéshozatali folyamatok körülményeit, illetve magyarázatot kíván adni a fent jelzett ellentmondás keletkezésére is.

Meggyőződésem, hogy egy demokratikus jogállamban az alkotmány idevágó rendelkezései mellett a vizsgálandó kisebbségi törvénynek kitüntetett helye és szerepe van, lévén, hogy egységes jogszabályban foglalja össze a hivatalosan elismert kisebbségek jogait, esetleges autonómiáját, valamint jogilag rendezni hivatott a többség-kisebbség kapcsolatát, a lehetséges tilalmakat és kötelességeket is. A vonatkozó szakirodalom tekintélyes része arra fókuszál, hogy milyen politikai, illetve jogi és intézményes elrendezések szolgálhatják a békés együttélést és prosperitást egy multietnikus közegben, sokkal kevesebb figyelmet szentelve viszont annak, hogy mindezek kialakításában milyen szerepe és hatása van a különböző szereplőknek. Kiváltképp fontosnak tartom azonban a kisebbségek adottságainak és szükségleteinek leginkább megfelelő, a kisebbségek érdemi bevonásával, tárgyalásos úton megszülető törvény elfogadását és végrehajtását az etnopolitikai feszültségektől és konfliktusoktól az utóbbi bő két évszázadban korántsem mentes térségünkben. A magyarországi kisebbségi törvény megalkotása és elfogadása a térség demokratizálódásával összefüggő folyamatokba szervesen illeszkedett. Hazánkat megelőzően a kisebbségi jogok törvényi szintű megfogalmazására 1989-ben Litvániában, 1990-ben Észtországban, 1991-ben Horvátországban és Lettországban, illetve 1992-ben Belorussziában és Ukrajnában került sor, akár még a függetlenség elnyerését megelőzően. Ezeket az országokat a későbbiekben újabbak követték, illetve arra is akad példa, hogy az 1980-1990-es évek fordulóján hozott jogszabályt időközben újabb váltotta fel.[8] Nem hagyható továbbá figyelmen kívül az a körülmény sem, hogy egy leendő kisebbségi törvény ügye mindmáig számos régióbeli, köztük magyar kisebbségi csoport fő politikai-közjogi követelései közé tartozik (Románia, Szlovákia, Szlovénia[9]).

A kutatást összességében az a cél motiválja, hogy a nemzeti-etnikai kisebbségi szempontból sajátos helyzetben lévő Magyarország kisebbségpolitikájáról objektív képet alkosson a kérdéssel foglalkozó szakpolitikusok, a parlamenti és államigazgatási apparátusok, a kisebbségi közösségek, valamint a szakértők számára. A remélhetőleg bizonyos hiányokat pótló, korábban ismeretlen összefüggéseket is feltáró disszertáció ezen célkitűzésén kívül, gazdagítani szeretné a magyarországi politikatudományban

[8] Észtországban például 1993 októberében, Csehországban és Moldovában 2001-ben, Horvátországban és Jugoszláviában 2002-ben, Lengyelországban pedig 2005-ben fogadtak el kisebbségi törvényt.
[9] Ld. Kisebbségi törvény Szlovéniában (Duna Tv, 2008. 12. 11.)
http://www.dunatv.hu/kulfold/szlovenkisebbseg.html

igen kevéssé elterjedt, egy-egy szakpolitika és/vagy közpolitikai ügy bemutatását és elemzését elvégző kutatások körét.[10]

I. 2. A DISSZERTÁCIÓ FELÉPÍTÉSE ÉS FŐBB HIPOTÉZISEI

A dolgozat bevezető, a téma szakirodalmi feldolgozottságát, a kutatás forrásait és módszertanát bemutató fejezetét az elméleti hátteret összegző rész követi, amelynek legfontosabb funkciója egyrészt a vezérfonalul szolgáló kisebbségpolitika fogalmának operacionalizálása, a jelen keretek között használt szakpolitikai értelmezésének kifejtése, valamint főbb tartalmi kérdéseinek és környezetének a bemutatása. A fejezet másik fele az elemzés szempontjából kulcsfontosságúnak tekintett, a nemzeti és etnikai kisebbségek részvételének, képviseletének és döntéshozatali szerepének problémájára, annak tudományos interpretációira, valamint a hatékony közéleti részvétel nemzetközi politikai és jogi összefüggéseire összpontosít. A következő fejezet keretében elengedhetetlennek tartom a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek főbb jellemzőinek rövid felvázolását, úgy, mint a kisebbségek létszámának, település-földrajzi, szociológiai, nyelvhasználati attribútumainak és meghatározó identitásformáinak alakulását, amelyek nagyban meghatározzák a kisebbségek szervezettségét, mobilizációját, politikai-jogi szükségleteit, artikulált érdekeit, a mindenkori döntéshozatali szereplők koncepcionális elgondolásait, és így hatással vannak a vizsgált periódusok kisebbségpolitikáira és kisebbségi tárgyú jogalkotásaira is. Hasonlóan szükségesnek ítélem a vizsgált időszak előzményeinek főbb vonalakban való politológiai-történeti összefoglalását, mivel különösen az 1945 utáni kisebbségpolitikai koncepciók, meghatározó folyamatok és események komoly befolyással voltak a vizsgált időszakkal, a kisebbségi törvénnyel kapcsolatos fejleményekre, valamint a különböző elvi és gyakorlati elgondolásokra, hiszen azok sok tekintetben a múlt hibáira és hiányosságaira is reflektáltak.

A kutatás eredményeinek tényleges kifejtését, az 1993-as és a 2005-ös jogszabályokkal kapcsolatos döntéshozatali folyamatok bemutatását és elemzését a következő egy-egy fejezet tartalmazza, amelyek szerkezetükben azonos módon, egyaránt vizsgálják a résztvevő szereplők körét, azok viszonyrendszerét, valamint a legfontosabb szakpolitikai kérdésekben képviselt álláspontokat és ezek sorsát, későbbi érvényesülését (Jenei [2005] pp. 176-186. Lindblom [1995] pp. 11-12.). Kitérnek a

[10] Ld. például Pesti [2006] vagy a Magyarország Politikai Évkönyveinek szakpolitikai jellegű írásai.

terület legfontosabb alapfogalmaira és dilemmáira, az ezekre adott egyes válaszokra, valamint a szereplők konfliktusaira és kompromisszumaira. Az egymást követő két fejezet már önmagában is bizonyos összehasonlítási lehetőséget kínál az egyes folyamatokban tetten érhető, megkülönböztethető jellegzetességek, vagy éppen a mindkét esetben azonosítható egyezések, hasonlóságok kimutatása számára. A disszertáció zárófejezete összefoglalja a kutatás leglényegesebb megállapításait, illetve javaslatokat fogalmaz meg mind a szakpolitika, mind pedig a további kutatások vonatkozásában. A dolgozat – elsősorban leíró-elemző közpolitikai esettanulmányként – elsősorban inkább a szakpolitikai tartalomra, és kevésbé a folyamatra kíván koncentrálni (Rossell [1993] p. 157.). Azaz határozottan nem politika-, vagy jogtörténeti alapokon szándékozik építkezni, amit például alátámaszt az is, hogy nem tekinti feladatának a törvényjavaslat 1992-1993-as országgyűlési szakaszával való elmélyültebb foglalkozást, amely a tartalom szempontjából kevés jelentős fejleményt produkált, sokkal inkább csak a diszkurzív vonatkozásai miatt válhat a kutatók számára érdekessé. A megértés szempontjából azonban olykor elengedhetetlen bizonyos politikatörténeti összefüggésekre való utalás – a kisebbségi törvény átfogó, az 1980-as évek végétől napjainkig tartó politikatörténetét a függelékben elhelyezett kronológia hivatott ilyen formában pótolni.

A vizsgálat során igazolandó feltételezésem szerint a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993-as törvény és annak későbbi generális, 2005-ös módosításának döntéshozatali folyamatait az ügy napirendre kerülésétől a döntés kihatásának értékeléséig a közhatalmi döntéseket hozó állami szereplők (kormány, minisztériumok, Országgyűlés) uralják. Ők a folyamat aktív szereplői, a kezdeményezések birtokosai, a politikai kompromisszumok megkötői, végső döntések meghozói, míg a szervezett társadalmi érdekcsoportok, a kisebbségi aktorok inkább reaktív, az iménti akciókra reagáló résztvevők. Az inkább defenzív politikai mobilizáción túl, ez utóbbiak tevékenysége az „utókövetésben”, az alkalmazkodásban, illetve a tervezett sérelmes rendelkezések esetében negatív jog gyakorlásában, az egyet nem értés kinyilvánításában érhető tetten. Álláspontom szerint a centralizált berendezkedésű, és meglehetősen államközpontú döntéshozatali folyamatokkal jellemezhető Magyarországon a kisebbségpolitikai döntések szükségszerűen kompromisszumos formulákat követnek, amelyek keretében, a közös erőfeszítések eredményeként a kiinduló elképzelések elvileg rendre módosulnak, közelednek egymáshoz a kölcsönösen elfogadható megoldásokig, már ha a felek eljutnak odáig. A

kisebbségi törvényt és a későbbi módosítását ugyancsak a különböző szereplők közötti, egyfajta kompromisszumként értelmezve (Doncsev [2004] p. 97.), a feltételezésem viszont az, hogy a kisebbségi szereplők kényszerültek többet feladni eredeti álláspontjukból. A döntések ugyanis „*mindig valamilyen érdeket (csoportokat, cégeket, társadalmi rétegeket, településeket stb.) részesítenek előnyben; különféle érdekeket (rövid illetve hosszabb távú) rangsorolnak; egyes részérdekeket kitüntetnek, illetve preferálnak, míg másokat sértenek*" (G. Fodor [2009] p. 19.).[11] Hangsúlyozni kell viszont, hogy az alapelvek tekintetében jórészt konszenzus mutatkozik az ügy szereplői között, a főbb konfliktusok a gyakorlati megoldás és kivitelezés mikéntjeiben jelentkeznek.

Hipotézis I. A kisebbségi törvény és a későbbi átfogó módosításának rendelkezései magasabb számban tükrözik az adott szakpolitikai döntéshozatali folyamat és közpolitikai közösség állami (kormány, minisztériumok), parlamenti pártbeli és szakértői szereplőinek érdekeit és elképzeléseit, mint a kisebbségi érdekszervezetekét. Azaz a végső döntés, az *output* szempontjából mind mennyiségi, mind pedig minőségi-tartalmi szempontból meghatározóbbak az állami és szakértői elgondolások, mint a kisebbségi érdekek érvényesülése.

Hipotézis II. A fenti feltételezés kifejezetten érvényes a kisebbségi törvény politikai szempontból leginkább releváns kérdéseiben. Így a személyi hatály és a kisebbségi önkormányzati választójog megállapításában, a kisebbségi önkormányzati formák, a kisebbségi önkormányzatok keletkezésének, illetve a kisebbségi önkormányzatok feladat- és hatásköreinek kialakításában.

Hipotézis III. További feltételezésem, hogy a megváltozott nemzetközi és belpolitikai, illetve gazdasági körülmények ellenére a kisebbségpolitikai döntéshozatali folyamat alapvonásai nem változtak az 1988-1993-as időszakhoz képest az 1997-2005-ös szakaszban sem.

Mindezekhez kapcsolódóan további tisztázandó kérdéscsoportok merülnek fel a kutatás tárgyát illetően:

Az ügy főbb szereplőinek azonosítása és azok egymáshoz való viszonya.

Mely szereplő(k)höz köthető az ügy napirendre vétele, milyen megfontolások alapján?

[11] Az elemzés empirikus példái továbbá végképp meg kívánják cáfolni azt a nézetet, amely szerint az ilyen típusú – emberi, kisebbségi és csoportjogi alapú, valamint szabályozó és újraelosztó jellegű – szakpolitikák eleve a kisebbségben lévő érdekek felülkerekedésével, vagy a kisebbség azon meggyőző képességével járnának együtt, hogy a csoport számára a többség javakat biztosítson (Birkland [2001] p. 140.).

A döntések kialakításában mennyiben vettek részt a kisebbségi érdekképviseletek képviselői, mikor, milyen témakörök esetében, milyen jogosítványokkal (véleményezés, konzultáció, egyetértés)?
Azonosíthatóak-e, és ha igen milyen különbségek a nemzeti és etnikai kisebbségek körében, léteznek-e egységes kisebbségi érdekek, vagy esetleg eltérő szakpolitikai preferenciák párhuzamos jelenlétéről van szó?
Mutatkoznak-e, és milyen különbségek a döntéshozatali folyamatok között (szereplők, azok súlya, részvétele, érdekek, értékek, elvi és gyakorlati megfontolások), azaz az 1988-1993 és 1997-2005 közötti előkészítés jellemvonásai között?

I. 3. A TÉMAKÖRREL FOGLALKOZÓ SZAKIRODALOM ÉS A KUTATÁSHOZ FELHASZNÁLT FORRÁSOK

A kisebbségi kérdés, mint a társadalmi viszonyok egyikének tanulmányozása feltételezi az interdiszciplínaritást, az összetett, kisebbségi egyéni és közösségi életviszonyok több tudomány fogalom- és eszközkészletével való megragadását.[12] A kisebbségkutatásban kétségkívül érvényesíteni lehet objektív statisztikai, demográfiai, jogi, történeti, földrajzi-településszerkezeti, szociolingvisztikai-nyelvhasználati szempontokat, valamint a kisebbségkutatók körében elterjedt bizonyos szubjektív elemek (például a releváns identitásformák, szimbolikus etnikai térhasználat stb.) feltérképezése is (Szarka [2001, 2005]). A politikatudományban a kisebbségi kérdés tanulmányozása leginkább a politikaelméletben és – miként már utaltam rá – az etnikai konfliktusok vizsgálatával összefüggésben nyert teret (Apter [2003] p. 369. Young [2003] pp. 471-472.).[13] Egyre sokasodnak a kisebbségi egyének és csoportok politikai részvételét és aktivitását vizsgáló kutatások is, amelyek túlnyomórészt az Egyesült Államok különböző népcsoportjainak és a nyugat-európai bevándorló közösségek politikai attitűdjeit veszik górcső alá. A vonatkozó munkák a nemzeti-etnikai kérdéskört leginkább a politika konfliktusos világában, tehát annak *politics* dimenziójában értelmezik (Bugajski [1993], Esman [1994], Rudolph [2006]), ideértve az etnikai

[12] Olyannyira, hogy napjainkban olyan vélemények is megfogalmazódtak, hogy valójában már önálló diszciplínáról, intézményesült kisebbségtudományról beszélhetünk (A. Gergely [2005] pp. 157-158.).
[13] Egy, a közelmúltban megjelent magyar nyelvű szöveggyűjtemény bevezetője szerint „*a nemzeti és etnikai kisebbségeket a kutatók különböző elméleti keretekben tárgyalják. Ezek közül – a teljesség igénye nélkül – megemlíthetők az intézményrendszerre, a kisebbségi pártok politikájára, a kisebbségi elitre, az oktatásra, a nemzeti identitásra, a kisebbségi jogokra, valamint az etnikumok közötti konfliktusra vonatkozó kutatások.*" (Kántor – Majtényi [2005] p. 7.)

csoportok mobilizációját és akár erőszakos konfliktusát, valamint annak lehetséges kezelését és nemzetközi vonzatait. A *policy* megközelítést azonban egyre növekvő számú nemzetközi publikáció vallja (Young [1998]), ugyanakkor a magyar nyelvű szakirodalomban a kisebbségi problematika kifejezetten *policy* alapú tárgyalására még nem igen akad példa (Ld. Bárdi [2006b, 2006c], Kovács [2002]).

Nem történt meg a kisebbségi törvényhez és a későbbi módosításhoz köthető döntéshozatali folyamatok kimondottan szakpolitikai jellegű bemutatása és elemzése sem. A napjainkig napvilágot látott, alábbiakban ismertetendő szakirodalmi hivatkozások több-kevesebb részletességgel – a rendelkezésre álló forrásoktól függően, bár sajnos olykor nem kevés pontatlansággal –, feldolgozták már a vonatkozó politikai eseménytörténetet, illetőleg ismeretesek a jogszabályokban megnyilvánuló döntések is. A különböző munkák azonban – az események kronologikus ismertetésén túl – nem igen vállalkoznak a döntések háttereinek és körülményeinek, az informális politika összefüggéseinek vizsgálatára – ezzel tisztázatlan és feldolgozatlan kérdések sorát hagyva maguk után. Mindmáig nem kellően és nem megnyugtató módon tisztázott például a kisebbségi törvény 1987-1988-as politikai napirendre vételének problémája. A törvény történetét feldolgozó munkák sajnos teljességgel figyelmen kívül hagyják a különböző ellenzéki csoportoknak ezen üggyel kapcsolatos megnyilvánulásait, amelyek hatással lehetettek az állampárt politikájára is. Álláspontom szerint a törvény-előkészítéssel kapcsolatban tett bizonyos, utóbb rendkívül elterjedt szakirodalmi megállapítások egy része további árnyalásra és módosításra szorul. Nem született tehát még átfogó elemzés a klasszikus *cui prodest* (kinek használ, kinek az érdeke) kérdés megválaszolására, a jogszabályi rendelkezésekkel összefüggő „miért pont így?" típusú problémák feloldására, a szakpolitikai elemzéseket szintén nagyban vezérlő „hogyan?" kérdés feltárása mellett. A döntéshozatali folyamatok szakaszaival és egyeztetéseivel kapcsolatos, meghatározó dátumokon kívül legfeljebb csak elnagyoltan ismerhettük meg a döntések kialakításához vezető út részleteit, az érdekelt és résztvevő szereplőket mozgató motivációkat, érdekeket, koncepcionális elképzeléseket, illetve azok érvényesülését. Hozzá kell azonban mindehhez rögtön tenni, hogy a téma feldolgozása szempontjából az egyik legjelentősebb forrásanyag, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal (NEKH) 1990-1993 közötti iratai csak a közelmúltban váltak széles körben kutathatóvá.

A vizsgált kérdéskört tekintve elmondható, hogy az 1988-1993 közötti törvény-előkészítés jóval feldolgozottabb, mint az átfogó módosítás időben is közelebb eső

ügye. A monográfiák közül Fehér István és Tilkovszky Loránt történészek nemzetiségpolitikáról írott alapmunkái utalnak jórészt a kidolgozásnak még a pártállami időkben való megindulására, ám adósak maradnak számos fontos részlet feltárásával, miként sajnos nem mentesek a pontatlanságoktól sem (Fehér [1993], Tilkovszky [1998]). Kiemelendő e körben Győri Szabó Róbert munkája, amely a különösen az 1989-1990-ben működő Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Kollégium és Titkárság történetét és iratanyagát feldolgozva alkotott rendkívül hiánypótló művet (Győri Szabó [1998]). Sajnálatos azonban, hogy az általa használt források, köztük a minisztertanács (MT) alá rendelt Titkárság anyagai nem találhatók meg, és így nem is kutathatók a Magyar Országos Levéltárban (MOL). A törvény-előkészítés főként 1990-1993 közötti összefüggéseiről mindmáig alapműnek számítanak az eseményekben, egy időben, a NEKH munkatársaként résztvevő Bodáné Pálok Judit tanulmányai [1993a, 1993b], amelyekre a disszertáció készítése során nagymértékben támaszkodni is tudtam. Írásait – akár az *audiatur et altera pars* alapján – érdemes összevetni a kisebbségi oldal álláspontját megjelenítő, illetve utóbb felelevenítő konferencia-előadásokkal (Doncsev [2004], Lásztity [1994], Kaltenbach [1995, 2004a]). Bodáné Pálok Judit mellett a szakirodalomban másik sokat hivatkozott, nagy hatású mű az előkészítés több szakaszában közreműködő Bíró Gáspár válogatott írásait közreadó gyűjtemény [1995a]. Bíróhoz hasonlóan, jórészt jogfilozófiai szemléletűek Baka András, a szintén résztvevő jogász [1990a, 1990b], illetve Schlett István [1991] kapcsolódó tanulmányai, sok segítséget adva ezzel a különböző tervezetek mögöttes tartalmainak, elgondolásainak a feltárásához. Rendkívül hasznos feldolgozásnak bizonyul a Kisebbségi Kerekasztal munkáját megfigyelőként figyelemmel kísérő Herbai István szakértő rövid politológiai elemzése is [1992]. Megfontolandó szempontokat tartalmazott Upor Péternek a Beszélőben publikált, kétrészes cikke is a törvény-előkészítés összefüggéseiről, ami azonban szintén nem nélkülözi a pontatlanságokat [1992a, 1992b]. A tárgykört érintő egyéb, későbbiekben publikált írások leginkább ezekre a munkákra építenek, és nem igen téve kísérletet újabb forrásanyagoknak, szempontoknak és megállapításoknak a bevonására: a legújabb terjedelmes forráskiadvány az 1993-as kisebbségi törvény ügyét például csak meglehetősen röviden érinti (Balogh-Sipos [2002]). Örvendetes ugyanakkor, hogy a magyarországi kisebbségekkel, kisebbségpolitikával foglalkozó külföldi munkák is tartalmaznak utalásokat a vizsgált tárgykörrel kapcsolatban: német (Heuberger [1992], Küpper [1998], Seewann [1992], Sitzler-Seewann [1995]) és angol

nyelven (Butler [2007], Deets [2002, 2006], Deets-Stroschein [2005], Edwards [1998], Klímová [2002], Tesser [2003], Vermeersch [2003, 2004], Walsh [2000]).

Az 1997-2005 közötti törvény-előkészítésnek a disszertáció témája szempontjából alig néhány tudományos bemutatása és elemzése létezik – leginkább Eiler Ferenc és Szabó Orsolya kutatásai nyomán (Eiler [2004, 2005], Szabó [2004, 2005]), de megemlítendő még az 1998-2002 közötti parlamenti ciklusban, a törvénymódosítás ügyével országgyűlési ad hoc bizottsági elnökként foglalkozó Hargitai János írása is [2001]. Komoly segítséget jelentettek a téma feldolgozása során az eseményeket folyamatosan figyelemmel kísérő Barátság folyóiratnak a meghatározó kulcsszereplőkkel készített interjúi, akárcsak a Várfalvi Attila szerkesztésében 2000-2004 között megjelenő online nemzetiségi napilap, az Etnonet is.[14]

A magyarországi kisebbségi törvényhez kapcsolódó nemzetközi és hazai szakirodalom – tárgyát és módszertanát tekintve – többnyire az alábbi kategóriákba sorolható: jórészt az események már idézett politikatörténeti leírása, a jogszabályi rendelkezések ismertetése, valamint a törvény-előkészítéssel, a tervezetekkel és javaslatokkal kapcsolatos jogi problémák tárgyalása. Külön – viszont egyre terebélyesedő – csoportba sorolhatók a létrejött kisebbségi önkormányzati rendszerrel, a kisebbségi önkormányzati választásokkal, és a kapcsolatos anomáliákkal foglalkozó, szintén elsősorban jogi természetű írások, illetve a legfőbb kisebbségi politikai-közjogi követelés, a kisebbségek megoldatlan parlamenti képviseletének problémáját vizsgáló tanulmányok.

Az adatgyűjtés egyfelől a már meglévő források elemzésére épült, amely számos, különböző típusú publikált vagy nyilvános dokumentumot jelent. E körbe tartoznak – a téma szempontjából releváns szakirodalmon túl – értelemszerűen a vonatkozó jogszabályok, törvényjavaslatok, módosító és kapcsolódó módosító indítványok, a parlamenti plenáris és bizottsági ülések jegyzőkönyvei[15], ideértve az általános és részletes vita felszólalásait, a kapcsolódó kérdéseket és interpellációkat is. Az elfogadott kisebbségi törvény kötelezi a kormányt arra, hogy kétévente legalább egyszer tekintse át az ország területén élő kisebbségek helyzetét, és arról számoljon be az Országgyűlésnek. Az így elkészült kormánybeszámolók (1997, 1999, 2001, 2003, 2005, 2007), amelyek közül több nyomtatott formában is megjelent (Demeter Zayzon

[14] http://nemzetisegek.hu/etnonet/
[15] Mindenekelőtt az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi, Alkotmányügyi, Külügyi, Önkormányzati, és Oktatási bizottságainak jegyzőkönyvei, anyagai.

[2000], Mayer [2004a, 2005]), bőséges információkkal szolgáltak az egyes periódusokról, akárcsak a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának éves beszámolói (1995-). Mlecsenkov László jóvoltából főként kéziratos, de részben publikált formában [2004, 2005, 2006, 2007] elkészült a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek 1990-2007 közötti kronológiája, amely segítségül szolgált a törvény kronológiájának megírása során is. A források újabb csoportját az írott és elektronikus sajtó, az egykori NEKH sajtófigyelő anyagai, a kérdéskörrel kapcsolatban megjelent meghatározó cikkek és interjúk, valamint újabban a vonatkozó internetes honlapok teszik ki. A kutatás során támaszkodni tudtam a különböző adatbázisokra és statisztikai adatokra is – mindenekelőtt a népszámlálások, a kisebbségi önkormányzati választások, illetve a kisebbségi választói névjegyzékek bázisaira (Központi Statisztikai Hivatal, Országos Választási Iroda - OVI).

Az adatgyűjtés másik jelentős szeletét az alábbi, többnyire csak levél- és irattárakban engedéllyel kutatható háttéranyagok (levelezések, jegyzőkönyvek, emlékeztetők, összefoglalók, állásfoglalások, elemzések, szakértői anyagok) feltárása és feldolgozása képezi.

A Magyar Országos Levéltár állományából:

- a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága és Politikai Bizottsága (MSZMP KB, PB), Titkársága;
- a KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztálya;
- az Agitációs és Propaganda Bizottsága;
- a Kultúrpolitikai Munkaközössége; illetve
- Pozsgay Imre államminiszter;
- a Művelődésügyi Minisztérium (Rátkai Ferenc miniszterhelyettes, Nemzetiségi Önálló Osztály - NÖO);
- a Külügyminisztérium (KÜM) 1987-1990 között keletkezett, vonatkozó iratanyaga, illetve
- a Kisebbségi Kerekasztal iratai (valójában a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatalnak a törvény-előkészítés során, 1990-1993 között keletkezett iratanyaga).

A Magyar Országgyűlés Irat- és Levéltárának (MOIL) állományából:

- Szabad György házelnök iratai (1990-1994);
- az Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottság iratanyaga (1990-2006).

A Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetének kéziratai között, a két törvénnyel kapcsolatban fellelhető iratanyagok.

A 2006 végén megszüntetett Teleki László Intézet Könyv- és Kézirattárában az 1993-as törvény-előkészítéssel kapcsolatos anyagok.

I. 4. A KUTATÁS MÓDSZERTANA

A kutatás metodológiáját tekintve kvalitatív adatelemzés. Elemzési egysége tulajdonképpen két törvényszöveg, míg a megfigyelési egységek a különböző típusú írott források és dokumentumok, illetve szóbeli közlések, amelyek manifeszt és latens tartalma kerül kódolásra. A középpontban főként a kisebbségi érdekek érvényesülésének vizsgálata áll, így a mérési szint meghatározásakor kialakított ordinális kategóriák segítségével osztályozzuk a közléseket aszerint, hogy mennyire harmonizálnak a kisebbségi érdekekkel. A kutatás másrészről épít a fentebb már jelzett, már meglévő adatoknak elsősorban történeti/ összehasonlító jellegű elemzésére, feldolgozására, mindenekelőtt a téma szempontjából meghatározó jelentőségű interjúkra, cikkekre, statisztikai adatokra, és kormányzati háttéranyagokra.

A kutatás időbeli lehatárolásával kapcsolatban a két vizsgált időperiódus különösen az 1988-1993, illetve az 1997-2005 közötti korszak. Kezdőpontját a kisebbségi törvény szükségességének 1988-as sikeres politikai napirendre vétele jelenti, végpontját a törvény és a kapcsolódó jogszabályok átfogó módosításának 2005 őszi elfogadása képezi. Egy meghatározó részlet, a települési önkormányzatokban való, kedvezményes kisebbségi mandátum intézményének megoldatlansága miatt az időkereteket némileg ki kívánja tágítani a 2006. évi országgyűlési képviselő-választásokig, illetve részleges célja az is, hogy bizonyos kitekintést adjon a terület 2006 utáni legfontosabb fejleményeire, mintegy aktualizálva a korábbiak elemzését.

A kutatás módszere egyfelől az előző alfejezetben kifejtett, meglévő források elemzése, másrészt pedig strukturált mélyinterjúk készítése a szakpolitika alakításának legfontosabb szereplőivel. Az adatgyűjtés és -feldolgozás során a nemzeti és etnikai kisebbségi törvény által szabályozott, vagy abban utalásszerűen szereplő, releváns témakörökre összpontosítottam, amelyek esetében vizsgáltam az egyes szereplők érdekeit, politikai és szakmai-koncepcionális javaslatait, illetve azok tényleges érvényesülését. A főbb, a hipotézisek sorában már jelzett kérdéskörök a következők:

- a törvény személyi hatályának megállapítása;

- az identitásválasztás szabadsága, versus a kisebbséghez tartozók regisztrációjának problémája;
- a kisebbségi önkormányzati formák kérdése, azok keletkezésének szabályai;
- a kisebbségi önkormányzatok feladat- és hatásköreinek, jogosítványai;
- végül a kisebbségi önkormányzatok gazdálkodásának, illetve a kisebbségi szféra finanszírozásának ügye.

Végezetül, a módszertani alfejezetben kívánok jelezni néhány, a kutatással kapcsolatban jelentkező és kezelendő, részben metodológiai problémát. A vizsgálat központi eleme a különböző szakpolitikai szereplők érdekeinek, elvi-koncepcionális és gyakorlati kérdésekben való állásfoglalásának azonosítása, amely sokkal egyszerűbbnek bizonyul a minisztériumi és parlamenti szereplők esetében, mint a kisebbségi résztvevők vonatkozásában. Jelen esetben is azzal, a hipotézist némileg alátámasztó jelenséggel, a negatív vagy defenzív mobilizációval lehet ugyanis szembesülni, hogy a csoportérdekek kifejezésénél egyszerűbb utólag kifogásokat és problémákat megfogalmazni, mint a pozitív célokat, megoldási módozatokat kezdeményező és offenzív módon keresni és képviselni (Stone [2002] p. 214.). A két vizsgált döntéshozatali folyamatban – első esetben a kisebbségi civil szervezetek, másodikban a választott országos kisebbségi önkormányzatok – leginkább a kormányzati és szakértői előterjesztésekre és szövegjavaslatokra reagáltak, többnyire egyet nem értésüket és ellenvetéseiket hangsúlyozták. Legfontosabb pozitív kezdeményezésnek a Kisebbségi Kerekasztal önálló, 1991. májusi törvénytervezete bizonyult, amelynek számos megoldásától ugyanakkor elálltak a későbbiekben a kisebbségek képviselői. Összességében tehát viszonylag könnyen felvázolható, hogy mit nem szerettek volna, de nehezebb vállalkozás a pozitív kisebbségi stratégiák és jövőképek felderítése. Utóbbival kapcsolatban szükséges hozzátenni, hogy egyesek megkérdőjelezik egyáltalán ezen hosszabb távú elképzelések meglétét is, és a kisebbségi álláspontot inkább a status quo fenntartásában, a pozícióőrzésben, és –védelemben írják le.

A kisebbségi érdekek kérdéskörénél maradva, kezelni kell az egymástól eltérő érdekek és koncepciók problémáját is, amelyeket feltétlenül jelzek a főszövegben. A vizsgált döntéshozatali folyamatok világosan megmutatják, hogy a kisebbségek politikailag sem homogén entitások: bizonyos ügyekben eltérő álláspontok nem csupán egy kisebbségen belül, de a kisebbségek között is jelentkeztek. Az átfogó módosítás előkészítésénél, egyes kérdések megítélésénél pedig már különböző csoportok kezdtek kirajzolódni a tizenhárom elismert népcsoport körében. A kisebbségi érdek vagy

érdekek azonosításakor mindazonáltal az országos érdekszervezetek és kisebbségi önkormányzatok nézeteit vagyok kénytelen vizsgálni – rendre jelezve a civil szereplőkkel összefüggő legitimáció és reprezentativitás visszatérő problémáját –, függetlenül attól, hogy a kisebbségi lakosság érdekeiről vagy éppen szűkebb szervezeti igényekről van-e szó. Nem lévén ugyanis – amúgy is rendkívül nehezen, ha egyáltalán kivitelezhető – országos, reprezentatív igényfelmérés, közvélemény-kutatás a hazai kisebbségek körében, amelynek hiányában legfeljebb a kisebbségi önkormányzatok körében végzett, a főbb problémákat, szükségleteket és jövőbeli elképzeléseket érintő kutatások eredményei képesek árnyalni a képet.

További felmerülő és lehetséges probléma egy-egy szereplő álláspontjának radikális megváltozása, amelyre a vizsgált döntéshozatali folyamatok is szolgáltatnak példákat, és amelyet szintén mindenképpen szükséges jelezni. Érdekes kérdés bizonyos szereplők szerepének időközbeni megváltozása, amely a pozícióból következően különböző tárgyalási pozíciók, szerepfelfogások, magatartásformák és eltérő álláspontok, szempontok felvételét vonhatta maga után. Szintén megemlítendő probléma a források gyakorta helytelen fogalomhasználata: például az 1991-es tárgyalások során a felek sokszor a konszenzus eléréséről beszéltek, miközben nyilvánvalóan legfeljebb elérendő kompromisszumról volt szó.

II. FEJEZET: ELMÉLETI ALAPVETÉSEK

II. 1. A KISEBBSÉGPOLITIKA SZAKPOLITIKAI ÉRTELMEZÉSE

A kisebbség társadalomtudományi szempontból nehezen behatárolható, és politikailag is érzékeny fogalmának mindmáig nincsen sem nemzetközi jogilag kodifikált definíciója (Vizi [2002] p. 369.)[16], sem pedig egyetemesen elfogadott és használt tudományos meghatározása. A nemzetközi és hazai szakirodalomban elterjedt klasszikus értelmezések, akárcsak napjaink nemzetközi kisebbségvédelmének nem kötelező jellegű dokumentumai a kisebbség definiálásánál objektív és szubjektív elemeket egyaránt tartalmaznak.[17] Európában objektív kritériumként szokták említeni az állampolgárságot, a régi kapcsolatok meglétét az adott állammal, a számbeli kisebbséget, valamint a lakosság többi részétől eltérő nyelvi, kulturális jellegzetességeket és hagyományokat. Szubjektív feltételként pedig hozzáteszik, hogy a kisebbség mindezen megkülönböztető jellegzetességeknek tudatában van, és azok ápolására, megőrzésére és lehetséges továbbfejlesztésére törekszik. Mindazonáltal figyelembe kell venni azt, hogy a potenciális csoportkötődések és érdekek közül az etnikai identitás rendkívül összetett jelenség, amely kisebbségenként, egyéni és közösségi szinten, valamint időben és térben egyaránt változatos formákat ölthet. Miként utalni kell arra a jelen elemzés szempontjából fontos körülményre is, hogy bár a

[16] Kovács Péter ezzel kapcsolatos találó megállapítása szerint „*ha valaki a kisebbségek definíciójának taglalásába fog, akkor alapos okkal feltételezhető, hogy vagy disszertációt ír, vagy pedig valamely kisebbségvédelmi kodifikációs kísérlet előrehaladását készül lelassítani*" (Kovács [1996] p. 36.).

[17] Francesco Capotorti, az ENSZ raportőre 1977-ben a következőkben határozta meg a kisebbség fogalmát: „*A kisebbség olyan csoport, amely az állam többi népességéhez viszonyítva szám szerint kisebbségben van, és nincs domináns helyzetben, tagjai – bár ugyanazon állam polgárai – a többségtől nyelvük, etnikai hovatartozásuk vagy vallásuk révén különböznek; a csoport saját kultúrája, hagyományai, nyelve és vallása megőrzésére és ápolására irányuló szolidaritásérzéssel rendelkezik, még ha burkolt formában is.*" (Fábián-Ötvös [2003] p. 11.) Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201-es Ajánlása (1993) (1. cikk) szerint: „*... nemzeti kisebbség alatt az embereknek egy államon belüli olyan csoportja értendő, amelynek tagjai: a) ennek az államnak a területén laknak és annak állampolgárai, b) hosszan tartó, szilárd és tartós kapcsolatot tartanak fenn ezzel az állammal, c) sajátos etnikai, kulturális, vallási vagy nyelvi jellegzetességekkel rendelkeznek, d) kellően reprezentatívak, bár számszerűleg kisebbségben vannak az állam vagy az állam egy régiójának lakossága körében, e) arra törekednek, hogy közösen megőrizzék azt, amiből közös identitásuk fakad, beleértve kultúrájukat, hagyományaikat, vallásukat vagy nyelvüket.*" (Majtényi-Vizi [2003] p. 153.) A Közép-Európai Kezdeményezés okmánya a kisebbségi jogok védelméről (1994) a következőképpen fogalmaz (1. cikk) a nemzeti kisebbség vonatkozásában: „*... olyan csoportot jelöl, amely lélekszámában kisebb, mint az állam lakosságának többi része, amelynek tagjai – miközben állampolgárai az adott államnak – olyan etnikai, vallási vagy nyelvi jellemzőkkel bírnak, melyek eltérnek a lakosság egyéb részétől, és az a szándék vezérli őket, hogy megóvják kultúrájukat, vallásukat és nyelvüket.*" (Majtényi-Vizi [2003] p. 240.)

politológiában is jelen van az etnikai-kulturális csoportokat önálló társadalmi szubkultúrákként, oszlopokként (Lijphart) értelmező megközelítés, a kisebbségek valójában korántsem szilárd entitások egységes célokkal és politikai fellépéssel, hanem változatosan tagolt egységek lehetnek (Brubaker [2001], Young [2000] p. 88.). Mindezzel összefüggésben a társadalom nemzeti-etnikai törésvonalai bár időtállóak, de közel sem állandóak, folyamatos változásban vannak, összefüggésben a nemzeti, etnikai csoportok közötti határok (Barth) fenntartásának, elmosódásának folyamataival.

Az idézett kisebbség-definíciók visszatérő eleme az elsősorban a numerikus viszonyokkal összefüggő, nem domináns pozíció, amelynek egyik következménye a szakirodalomból ismert elméleti tétel, amely szerint a nemzeti-etnikai kisebbségi szituáció az adott csoporthoz tartozó egyén és a közösség számára jórészt objektíve hátrányos, egyenlőtlen társadalmi helyzetet jelent. Ennek legfőbb oka az, hogy nem igen léteznek – és nem is igazán képzelhetőek el – olyan etnikailag semleges államalakulatok, amelyek egyetlen csoportot (csoportokat) sem preferálnának politikai és jogi eszközökkel – leginkább a közös nyelv, kultúra, hagyományok, ünnepek stb. meghatározása révén (Kymlicka [1998] pp. 73-77. Kis [2005]). A többségtől bizonyos mértékben eltérő szocializációs tartalmakkal és mechanizmusokkal bíró, és különböző értékeket előtérbe állító kisebbségi egyéneknek és közösségeknek ilyen keretek között kell a többség nyelvével és kultúrájával együtt élniük és konkurálniuk. Nincs tehát egyenlő hozzáférésük a „*közösségi élet kellemességeihez*" (Bragyova [1992] p. 172.).

Kérdésként merül fel azonban, hogy az etnikai különbségek mikortól bírnak társadalmi és politikai relevanciával, mikortól válnak kezelendő politikai ügyekké.[18] Egyes vélekedések szerint már önmagában a heterogenitás, pusztán a kisebbségek jelenléte is kihívást jelent a mindenkori politikai rendszer számára. Megítélésem szerint, és különösen a vizsgált magyarországi esetben azonban a különböző tartalmú és intenzitású, nemzeti-etnikai jellegű csoportképző erők hatása, az ilyen típusú társadalmi csoportok kialakulása nem feltétlenül vonja maga után az ugyanezen dimenzió mentén kibontakozó politikai konfliktusok létrejöttét, tehát a társadalmi diverzifikáció nem biztos, hogy politikai megosztó és mobilizáló erőként is fel fog lépni. A kisebbségi kérdés többnyire akkor válik politikailag relevánssá, ha a kisebbség valamely lehetséges okból mobilizálódik, megszerveződik, és relatíve állandó csoporttényező lesz (Koenis-

[18] Tekintetbe véve egyúttal azt is, hogy például a tanulmány tárgyát képező Magyarországon a csoporthatárok nem feltétlenül világosak és egyértelműek, a kötődéseknek számos forrása és megjelenési formája lehet (Tóth-Vékás [2005b]) – ezek jelenléte és erőssége (pl.: a kisebbségi nyelv fokozott térvesztése) ilyenformán vita tárgyát is képezi a szakértők körében.

Saukkonen [2006]). Milton J. Esman szerint egy etnikai közösség akkor válik politikai tényezővé, amennyiben vagy egy másik etnikai ellenféllel kénytelen szembeszállni, vagy pedig etnikai jellegű érdekeket kezd kifejezni. A politikai mobilizáció folyamata kétségkívül valamilyen szintű, a kisebbségi politikusok és aktivisták által pártolt, etnikai öntudatosságot feltételez, és okaiként egyaránt említhetők negatív (sérelmek, fenyegetések, nélkülözések) és pozitív tényezők (kezdeményezések és elvárások), bizonyos események hatása, vagy éppen mindezek sajátos kombinációja (Esman [1994] pp. 27-30.).[19]

A mobilizáció eredményeként a kisebbség képessé válik tehát arra, hogy a kisebbségi ügyet megkonstruálja, megjelenítse, igazolja, és a megoldás érdekében politikai nyomást gyakoroljon a döntéshozókra, akár már szervezett és intézményesített folyamatokon keresztül. A mobilizált kisebbségeknek az etnikai minőségükben megfogalmazott érdekeik középpontjában nagyrészt a kisebbségi identitás megőrzésének, ápolásának és lehetséges továbbfejlesztésének törekvése áll, és – amennyiben a politikai rendszerben nyitottak és szabadok az érdekek megjelenítésének és becsatolásának mechanizmusai – a szükségleteik könnyen válhatnak az állampolgári közösséget és sok ember érdekeit alapjaiban érintő, társadalmi problémákká és kezelendő politikai ügyekké.[20] A szervezett nemzeti-etnikai kisebbségek ezért alapvetően nem sorolhatók a „hagyományos" politikai és társadalmi szereplők – pártok, szakszervezetek, civil szervezetek – közé (Crowley [2001] p. 107.), bár szerveződéseik jórészt ezeket a formákat követik. Felfogásunkban a kisebbségek sajátos, a közös identitáselemek alapján, közös preferenciák mentén kialakuló érdekcsoportok (Saideman [2002] p. 95.), amelyek egyrészt arra fókuszálnak, hogyan kezelik őket, hogyan viszonyul hozzájuk a társadalmi környezet, másrészt pedig törekvéseik – és ebben különböznek alapjaiban a többi civil szervezettől, nyomásgyakorló csoporttól – szükségszerűen hatalmi és képviseleti kérdéseket céloznak meg. Távlati céljaik között az etnikai csoport fennmaradása szempontjából létfontosságú, valamilyen típusú hatalommegosztás, autonómia elérése, a saját ügyekben való, akár közhatalmi döntéshozatal megvalósítása is szerepel. További megkülönböztető jellegzetességük,

[19] Az etnikai konfliktust tanulmányozó Ted Robert Gurr a kisebbségek szélsőséges megnyilvánulásait a relatív deprivációval és a változó politikai lehetőségek nyomán kibontakozó csoportmobilizációval magyarázza (Gurr [1993] p. 167.).

[20] Mindamellett létezhetnek és léteznek is a közösségi identitások megőrzését, ápolását és továbbfejlesztését már nem célul kitűző, ez irányban erőfeszítéseket nem igen tevő, önfelszámoló jellegű kisebbségi csoportok is. Egyes szerzők a demokrácia legfontosabb hozadékát abban látják a kisebbségekkel kapcsolatban, hogy azok szabadon szerveződhetnek. Ld. Mueller [1995] p. 519.

hogy a kisebbségi érdekcsoportok nem csupán a tagságuk, hanem a szélesebb közösségük érdekeit is meg kívánják jeleníteni a döntéshozók irányában, befolyásolni az őket érintő szakpolitikák és kormányzati programok alakítását.

A demokrácia-elméleteket régóta érdekli, hogyha a többség és a kisebbség egyúttal egy-egy etnokulturális csoportot is jelent, több szempontot mérlegelve hogyan lehet ebben az esetben kormányozni a tartósan jelenlévő kisebbséget. A politikai közösséget megosztó nyelvi-kulturális heterogenitás és a főként az egyént a középpontba helyező demokrácia dichotómiája – az etnikai kötődés meghatározó közösségszervező erővé, illetve a demokrácia pozitív kormányzati formává válásával – a politikai filozófia számos klasszikusát foglalkoztatta (James Madison, Thomas Jefferson, John Stuart Mill), miként annak megoldására többféle lehetséges megoldást is körvonalaztak (Bellamy [2000], Salat [2003] pp. 23-27.) – mint például az ún. alkotmányos semlegesség tanát (Eötvös [1902-1903])[21], a pluralista (Dahl [1996]), a konszociációs (Lijphart [1999]), vagy a multietnikus demokrácia elgondolásait.

A demokrácia hagyományos modellje szerint minden szervezett társadalmi érdekcsoport szabadon beléphet és versenyezhet egymással a vélemények és elképzelések nyitott piacán, miközben az állam korántsem köteles figyelembe venni a multietnikus valóságot. Ez a helyzet viszont könnyen vezethet a szélesebb körben elfogadható többségi érdekek érvényesüléséhez, az erőforrások egyenlőtlen elosztásához, a „többség zsarnokságához" (Faragó [1995] p. 54. Wheatley [1999] p. 204.). A modern képviseleti demokráciákban a döntések elvileg egy olyan folyamatban születnek, amelynek során az egyéni preferenciákat aggregálva derül ki, hogy hol húzódik az adott megoldást támogató politikai többség (Palermo-Woelk [2003] p. 225.). Ráadásul a többségnek már a politikai napirend meghatározásában is nagy szerepe van: a követelések és szükségletek attól is függnek, hogy az állampolgárok és a programalkotók szerint a többség mit vár el (Lindblom [1995] p. 159.).[22] A folyamat során hivatkozott közérdek nem egyszerűen a különböző igények és elképzelések szisztematikus összegyűjtésével keletkezik, hanem a döntések eleve már egy meghatározott közérdek-koncepcióra reflektálnak. A döntéshozóknak mérlegelniük kell,

[21] A kelet-közép-európai politikák „deetnicizálására" legutóbb Stefan Wolff, az *Ethnopolitics* folyóirat szerkesztője tett javaslatot [2002].

[22] Bachrach és Baratz torzítás-elmélete szerint a döntéshozatali folyamatok gyakorta nem semlegesek. Elnyomó és elterelő mechanizmusok érvényesülnek főként a csoportközi hatalmi viszonyok egyenlőtlensége miatt hátrányos helyzetű társadalmi csoportok rovására, amelyek eredményeként bizonyos problémák nem kerülnek napirendre, nem alakul ki döntéshozatali kényszer (Jenei [2005] pp. 150-152.).

hogy a döntés kapcsán miként vélekednek az egyenlőség és igazságosság fogalmairól, a befektetett források és a várható eredmények arányairól, valamint a megvalósítás sikerességéről (Rossell [1993]). A szervezett és mobilizált kisebbségeknek pedig a csekélyebb létszámuk következtében eleve korlátozott a lehetőségük a politikai döntéshozó pozíciójába kerülni, azaz a közösséget főként etnikai minőségében érintő döntéseket meghozni, és az ehhez szükséges személyeket kiválasztani – szemben a politikai kisebbségekkel, a mindenkori ellenzéki erőkkel. A társadalmi és akár gazdasági hátrányos helyzet így politikai egyenlőtlenségben is újratermelődik, azaz a privilegizált társadalmi csoport nagyobb eséllyel dominálja a közjó, a közérdek meghatározását, a közhatalmi döntéseket, a rendelkezésre álló anyagi és kulturális erőforrások elosztását, illetve a normákat és diskurzusokat (Young [2000] p. 108.). A többségi kultúrával szemben speciális kezelést igénylő kisebbségek kizárása, érdekeik figyelmen kívül hagyása, azok állandó leszavazása a döntéshozatalban súlyos következményekkel járhat, kiváltképp az olyan ügyekben, amelyek az önmeghatározásuk lényegi elemeit érintik. Ennek hatásaként eljuthatnak a többségi döntés legitimitásának megkérdőjelezéséhez is (Wheatley [2002] pp. 3-4.).[23]

A kisebbségi kérdés megfelelő kezelésére azonban nem csupán a megjelenített kisebbségi érdekek ösztönzik a politikai döntéshozókat, az államhatalmi szerveket, hanem számos eszme, érték – egyenlőség, igazságosság, szabadság, humanizmus, egyedülállóság –, és alapvető érdek (stabilitás), illetve a kifejlődő nemzetközi kisebbségvédelmi normák betartása is. Az egybefonódott politikai és etnikai többség uralmával, az „egy ember, egy szavazat" demokratikus elvével szemben a megoldás egyrészt a különböző érdekek és elképzelések szabályozott demokratikus versenyében, az ezekre tekintettel lévő és az összesség érdekében cselekvő állam kialakításában, másrészt pedig a különböző hatalommegosztási szerkezetek létrehozásában jelölhető meg. Mindkét megközelítésnek kulcseleme a kisebbségek politikai részvétele, amelynek összetett mozzanata a belső önrendelkezés jogával mutat összefüggést, és napjainkban a kisebbségvédelmi normák kifejlesztésének egy újabb megközelítéseként is említik. A demokrácia-elméletek tekintélyes része a résztvevő, befolyásoló és ellenőrző állampolgárok színre lépését, a több részvételt egyértelműen jó és kívánatos dolognak

[23] Ráadásul egyes vélekedések szerint a képviseleti demokrácia fogalma – más alapvető politikatudományi terminusokhoz hasonlóan – „… *arra a – rendszerint implicit, nem tudatosított – előfeltevésre alapoz a kapitalizmus kialakulása és elterjedése óta, hogy az emberi közösségek normálállapota a kulturális homogenitás, maga a politikai közösség pedig, és az említett intézmények haszonélvezőinek a köre etnokulturális szempontból egynemű.*" (Salat [2005] p. 12.).

tartja, hiszen minél többen vesznek részt a politika alakításában, annál több lesz a figyelembe vehető vélemény és preferencia, amelyek összességében jobb képviseletet eredményeznek, és a döntések is közelebb kerülnek a közjóhoz, az egyenlőség és az igazságosság kivitelezéséhez. A részvétel másik oldalról tekintve pedig fejleszti az állampolgári öntudatot és a politikai közösség iránti lojalitást, és ezáltal a rendszer stabilitását, a hatalmon lévők vezetők támogatottságát.[24]

Az önkormányzatiság, az autonómia gondolatával szemben a nemzetközi szervezetek az 1990-es évek közepétől kezdve inkább a kisebbségek politikai döntéshozatalba való befogadását, a „hatékony részvétel" (*effective participation*) formuláját részesítik előnyben (Deets [2002] pp. 44-45. Holt [2005] p. 173.).[25] A kétségkívül demokratikusan hangzó fogalom előnye, hogy egyrészt elismeri a kisebbségek politikai igényeinek jogosságát, másrészt pedig tekintettel van az etnikai csoport lehetséges belső megosztottságára is, azaz lehetővé kívánja tenni a különböző és egymással rivalizáló elképzelések párhuzamos színre lépését (Kymlicka [2006] pp. 55-56.). A fogalomról – amely a kisebbségi problematika megoldására többek által ajánlott, az egyenlőséggel, a részvétellel, a diskurzussal és a konszenzuskereséssel jellemzett deliberatív demokráciával rokonítható (Dryzek [2006], Wheatley [2003]) – azonban nincsen sem európai egyetértés (Deets [2005] p. 503.), sem precíz tudományos definíció. Minimális és kiterjedtebb olvasatai eltérnek a kérdést tanulmányozó szerzőknél. Will Kymlicka minimális értelmezése szerint a kisebbséghez tartozók számára megkülönböztetéstől mentesen garantálni kell a rendszeres időközönként megrendezésre kerülő választásokon a választás és a választhatóság, több vonatkozásban az állampolgársággal összefüggő jogát. A kiterjedtebb olvasat szerint a hatékony részvétel már megkövetel bizonyos mértékű, bár nem feltétlenül számarányos kisebbségi képviseletet is a törvényhozásban, amely a választási rendszer megfelelő, leginkább arányos jellegű kialakításával, a körzethatárok és a mandátumszerzési küszöb

[24] Főként a már jelzett bevándorló közösségekre összpontosító szakirodalomban régóta vita tárgya a kisebbségek, és egyáltalán a hátrányos helyzetű csoportok politikai részvételének kérdése, nevezetesen az, hogy az öntudatosság vajon növeli vagy csökkenti-e az aktivitásukat (Sanchez [2006] p. 430.). Az egyik, a politikatudományban és a közgazdaságtanban az utóbbi három évtizedben, széles körben elterjedt álláspont szerint a kisebbségi identitás nagyobb társadalmi összetartozást és nagyobb részvételt eredményez, mert a kisebb csoportok előnyben vannak az önszerveződés terén, itt könnyebben kiderül ugyanis, hogy mely tagok járulnak hozzá a közös erőfeszítésekhez, miközben céljaikban is kisebb területre koncentrálnak (Saideman [2002] p. 98.). A másik álláspont ezzel szemben inkább szkeptikus a kisebbségi kötődés és a magasabb részvétel ilyen korrelációját illetően. A politikai pszichológiai kutatások szerint is a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok nagyobb szinten hajlandók elfogadni a számukra kedvezőtlen status quot (Sanchez [2006] p. 431.).

[25] A kézirat több bírálója is felhívta a figyelmet, hogy a túlnyomórészt elterjedt „hatékony részvétellel" szemben a kifejezést célszerűbb lenne valójában „eredményesként" vagy „ténylegesként" fordítani.

manipulációinak tilalmával érhető el. A maximalista értelmezés mindezeken túlmenően már azt feltételezi, hogy a kisebbségben lévők hatékony részvételének *hatása* van az elfogadott politikai döntésre, amely főként valamilyen típusú hatalommegosztási technikával érhető el (Kymlicka [2006] pp. 56-57.). A fogalom ezek szerint több annál, hogy a kisebbségek a lehetséges szinteken megjelenítik az érdekeiket, hallatják a hangukat, és próbálják befolyásolni a döntéseket (Palermo-Woelk [2003] p. 225.), ez esetben tehát ki kell őket venni a többségi elv alkalmazása alól, és a döntésekbe be kell fogadni a kisebbségi akaratot (Wheatley [2002]). A részvétel, a Kymlicka által kiemelt hatás erősségét mindazonáltal több dimenzió mentén lehet vizsgálni (erős-gyenge, jelenlét-befolyás, közvetlen-közvetett): korántsem mellékes például, hogy a kisebbségek adott ügyben véleményezési vagy vétójoggal bírnak-e, hogy egy testületben mennyire fajsúlyos a kisebbségi képviselet, vagy hogy a testületet kizárólag kisebbségi kérdések megvitatására hívták-e életre (Henrard [2005] pp. 135-136.).

Kymlicka mellett Marc Weller a hatékony politikai részvételnek szintén három, de némileg eltérő aspektusát különíti el. Az első szinten, a választásokon való egyenlő esélyek biztosítását emeli ki, de emellett feltünteti a döntéshozatali folyamatokban való teljes képviselet szükségességét is, amely a nem domináns pozíció következtében amúgy nem valósulhatna meg. Második elemként a kisebbség számára releváns ügyekben való saját döntés fontosságát hangsúlyozza – kulturális vagy területi autonómia formájában. Végül, harmadik összetevőként a kisebbségi közösségek belső demokráciáját húzza alá: egyrészt azt, hogy maguk alakíthassák ki a döntéshozatali folyamataikat, másrészt pedig azt, hogy szervezeteik a demokratikus elvek és követelmények figyelembe vételével, felelősségteljesen és átláthatóan működjenek. (Weller [2005] pp. 430-431.)

A fogalom értelmezésekor további fogódzóul szolgál az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) Nemzeti Kisebbségügyi Főbiztosához köthetően, 1999-ben kibocsátott, ún. Lundi Ajánlások [1999], amely már meglévő standardokat igyekszik összefoglalni és magyarázni. A dokumentum négy alcím alá szervezve, mintegy 24 ajánlást tartalmaz. A hatékony részvételt kettébontva, fő vonulatai az állami élet irányításában való részvétel az egész politikai rendszerrel kapcsolatos érdekek, nézetek kifejtése érdekében (képviselet), illetve a helyi és saját ügyekben való önkormányzás. A részvétel kapcsán az önkéntesség elvéből indult ki, és ezzel összefüggésben, az értelmezés keretében használta a befogadó, az önkéntes részvételi

folyamatokat magában foglaló, valamint az összes társadalmi érdeket integrálni képes „jó kormányzás” fogalmát is.

Az Európai Unióhoz (EU) a 2000-es években csatlakozott kelet-közép-, és délkelet-európai országokban, így Magyarországon is, az egyik fő kihívás a rendszerváltás makropolitikai reformjai után a történelmileg gyenge és kialakulatlan közpolitikai középszint, ideértve a területi és szociális szereplők világának kifejlesztése, az alapszintű civil szerveződések, illetve a csúcsszervezetek kapacitásának növelése, azaz a mind szélesebb körű és szervezett formát öltő részvétel megvalósítása. Mindezzel együtt további reformra szorul a központi kormányzat és az országos hatáskörű szervek szintje is: a társadalmi deficit csökkentésével, és a három – állami, társadalmi közép és civil társadalmi – szint közötti partnerség kialakításával, a kapacitások folyamatos építésével, valamint az állami funkciók és a szükséges források leadásával szükséges a korábbi államközpontú kormányzatról a társadalmi szereplőket bevonó kormányzásra való áttérés (Ágh [2002, 2004, 2008], Cichowski [2006] pp. 50-51.). Mindettől korántsem függetlenül, az etnikai sokszínűség politikai és jogi kezelése terén is kívánatos a súlypontnak a civil társadalomra való áthelyezése, azaz az etnikai jellegű szakpolitikák ne csupán hivatali előkészítés, hanem széles társadalmi részvétel és vita keretében formálódjanak (Young [1998] p. 8.). Ez annál is inkább fontos, mert azon túl, hogy a modern állam etnikai értelemben korántsem teljesen semleges, és az állampolgári igényeknek sem csupán passzív célpontja, befogadója és megvalósítója, hanem maga az állami vezetés, a döntéshozók köre és a bürokrácia is rendelkezik értékekkel és preferenciákkal.

Mindazonáltal a kisebbség életviszonyainak körülhatárolása, a többség-kisebbség kapcsolatának rendezése, a jogok és kötelezettségek kölcsönös meghatározása bonyolult, sok szereplő részvételével zajló alkufolyamat[26], végső soron jogszabályokban kicsúcsosodó döntéshozatali folyamat eredményeként történik meg. A kisebbségi jognak a szakirodalomban ugyanakkor kevés meghatározása létezik – a továbbiakban mérvadónak Fábián Gyula és Ötvös Patrícia definícióját tekintjük, akik szerint „*a kisebbségi jog az a jogág, amely magába foglalja az összes belföldi és nemzetközi jogszabályokat, amelyek egy bizonyos országban a többségi és kisebbségi népcsoport viszonyát tekintik szabályozási tárgyuknak, és amelyeknek a célja az, hogy a*

[26] Az inkább *politics* jellegű munkák az alkufolyamatot kétoldalúként, két fő szereplő közti interakcióként határozzák meg (ld. Rudolph [2006] p. 13. Jenne et al. [2007] p. 541.).

kisebbség megőrizze nyelvét, vallását, kultúráját, szokásait, egyszóval másságát mind kollektív, mind egyéni szinten" (Fábián-Ötvös [2003] p. 27.).[27]

A kisebbségi jogok kialakítását nem lehet ugyanakkor elválasztani a kisebbségpolitika alapvetően politológiai fogalmának ismertetésétől. Mint arra a fentiekben utalás történt, a jogalkotás tárgyai ez esetben az egyén és a közösség önmeghatározásának, az identitás megélésének és kibontakoztatásának lényeges kérdései. A kisebbségi szituációt elsőként politikai eszközökkel kell kezelni, amelynek során meghatározásra kerülnek a megoldási elvek és a gyakorlatok, amelyek birtokában az már valóban jogi problémává szűkíthető (Samu [1992] p. 54.). A neves erdélyi magyar jogász Mikó Imre kapcsolódó megállapítása szerint „*... nincs a jogalkotásnak még egy olyan fejezete, amely annyira át volna itatva a politikummal, mint a nemzetiségi jog, s ezért nem tárgyalható a közjognak ez a része a nemzetiségi politikától függetlenül*" (Mikó [1944] p. 3.). Addig viszont nem igen lehet kisebbségpolitikáról és kisebbségi jogokról beszélni, amíg a társadalom nemzeti-etnikai dimenzió menti tagoltsága nem válik társadalmilag relevánssá, azaz amíg a politikai közösség ilyen típusú megosztottsága nem lesz tudatos és észlelhető, amíg nem kerül sor a fentebb már jelzett politikai mobilizációra.

A kisebbségi joggal ellentétben, a kisebbségpolitika fogalmának tudományos igényű meghatározására, kifejtésére többnyire nem vállalkozik a kérdéssel foglalkozó nemzetközi és hazai szakirodalom. A megalkotott definíciók ellenére, a kisebbség fogalmához hasonlóan a kisebbségpolitikának sincsen általánosan elfogadott és használt értelmezése. A fogalmat gyakorta használják szinonimaként, helyettesítik a nemzetiségpolitika, etnopolitika kifejezésekkel – összefüggésben az adott kisebbségi csoportok hivatalos elnevezéseivel, illetve előfordul, hogy konkrét kisebbséggel kapcsolatos szakpolitika leírására alkalmazzák (pl.: cigány-, vagy romapolitika, magyarságpolitika stb.). Bíró Gáspár szerint, aki a politika és az etnicitás érintkezése közti határterületként értelmezte az etnopolitikát, „*olyan viszonyfogalom, amelynek nincs egységesen elfogadott meghatározása*" (Bíró [1995b] p. 97.).[28]

---

[27] Főbb vonalaiban (többség-kisebbség egymáshoz való viszonya, egyenlőtlen társadalmi helyzet kiküszöbölése) hasonló megállapításra jutott a magyar nyelvű szakirodalomban Tóth Mihály is: „*… a kisebbségek jogainak lényegére vonatkozik, ami azon jogi mechanizmusok létrehozásában nyilvánul meg, amelyek a domináns és a kisebbségi embercsoportok közötti viszonyban felmerülő természetes, objektív módon létező egyenlőtlenség kiegyenlítésére irányulnak a társadalmi lét különböző szféráiban*" (Tóth [2005] p. 13.).

[28] Meg kell továbbá jegyezni, hogy a kisebbség- és a nemzetiségpolitikával szemben, az etnopolitikának van olyan magyarázata is, amely az adott államkeretek közötti, többségi nemzet, etnikai csoport által

Többek álláspontja szerint a kisebbségpolitika fogalma igen jól megragadható az ún. triadikus vagy háromszög-modellben, amelyet a nemzetközi szakirodalom újabban az Egyesült Államokbeli szociológus Rogers Brubaker nevéhez köt. A nemzeti, etnikai konfliktus szereplőinek bemutatására és elemzésére szolgáló modellje szerint a kisebbségpolitika az adott ország, a kisebbség és az ún. anyaország egymáshoz való, különböző síkokon mozgó viszonyainak komplex kezelését jelenti (Brubaker [2006] pp. 61-81. Ld. még Ágh [1998] p. 78. Szesztay [2003a] pp. 10-11.). Számos eset vizsgálatakor azonban a modell további árnyalásra szorul, hiszen például az anyaország nélküli, ún. transznacionális vagy etnikai kisebbségekre – köztük a cigányságra – nyilvánvalóan csak korlátozott érvénnyel alkalmazható. Nem elhanyagolható továbbá a háromszögeket körülvevő nemzetközi környezet és a nemzetközi politikai aktorok (napjainkban főleg az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ), az EU, az Európa Tanács (ET), és az EBESZ) szerepe sem a kisebbségvédelem terén (Smith [2002]), különösen például a kelet-közép-európai térségbe érkező *policy* transzferek vonatkozásában. A háromszög három kulcsszereplője közötti viszony egyszerre több és különböző síkon mozog. A kisebbségnek otthont adó állam és az anyaország közötti kapcsolat egy nemzetközi jogilag szabályozott államközi reláció, míg az anyaország és a kisebbség közötti kapocs mára legitim, de a legutóbbi évekig nemzetközi jogilag korántsem teljesen tisztázott viszony.[29] Az utóbbi nexus szabályozása inkább az államközi és regionális kisebbségvédelmi egyezményekben nyer, illetve nyerhet teret. Végül a háromszög harmadik oldala, a szűkebb értelemben vett kisebbségpolitika a háromszög állam-kisebbség közötti, jórészt belpolitikai relációját jelenti, és e szűkebb értelemben

---

képviselt nacionalizmusban, nemzeti, etnikai kizárólagosságra, homogenizációra törekvésben írja le a fogalmat (ld. A. Gergely [1995] p. 89.).

[29] Az anyaország és a kisebbség kapcsolata értelemszerűen két oldalról valósulhat meg: a kisebbség részéről az adott állam által rögzített – és a későbbiekben tárgyalt – az akadálytalan érintkezéshez, a határon átívelő kapcsolatokhoz és együttműködéshez való jog biztosítását feltételezi, míg az anyaország lehetséges aktivitásának kereteit térségünkben a 2001-es magyar kedvezménytörvény nyomán az Európa Tanács Joggal a Demokráciáért Bizottsága (más néven Velencei Bizottság) jelölte ki. E szerint „*… az államoknak lehetősége van egyoldalú intézkedések foganatosítására nemzettársaik védelme érdekében …*”, ha tiszteletben tartják az államok területi szuverenitását, a korábban felvállalt kötelezettségek jóhiszemű teljesítésének, az országok egymás közötti baráti kapcsolatának elveit, valamint az alapvető emberi jogokat és szabadságokat, különös tekintettel a hátrányos megkülönböztetés tilalmára. Hangsúlyozta ugyanakkor, hogy a kisebbségek védelme elsősorban a lakóhelyük szerinti állam felelőssége, és prioritást a kisebbségvédelem már létező formáinak (a két- és többoldalú szerződéseknek) adott. Főbb megállapításait ld. A Velencei Bizottság jelentése a nemzeti kisebbségek számára az anyaállamok által biztosított kedvezményes elbánásról. In: Majtényi-Vizi [2003] pp. 167-177. Megjegyzendő továbbá, hogy a kisebbségpolitikai háromszög ezen oldalával kapcsolatban, Magyarország esetében – ti. az ország és a határon túli magyar kisebbségek vonatkozásában – a szakértők újabban a magyarságpolitika (Bárdi Nándor) vagy a nemzetpolitika (Kántor Zoltán) terminusokat használják. Ld. Bárdi [2004]. Kántor [2006].

használt fogalom elnevezése jórészt predesztinálja arra, hogy egyfajta sajátos szakpolitikaként kerüljön meghatározásra.

Mások ezt a belső szakpolitikát egy olyan kis halmazként ábrázolják, amelyre számos, nagyobb halmaz formájában nemzetközi (nemzetközi szervezetek, anyaországok stb.) és belpolitikai tényezők (etnikai összetétel, történelmi örökség, pártviszonyok, kisebbségi szervezetek, állam- és nemzetépítés folyamatai, valamint a közvélemény viszonyulása) sora van hatással (Rechel [2009] p. 5.).

A kisebbségpolitika mint egyfajta sajátos ágazati vagy szakpolitika értelmezéséhez a közpolitika (*public policy*) fogalma nyújt segítséget, amely a politológia harmadik, a döntéshozatal folyamatára koncentráló fejlődési szakaszában került előtérbe, de általánosan elfogadott és használt definíciója szintén nem létezik (Vass [1999] p. 92. Jenei [2007]). A hazai politikatudományban még nem is igen szervesült fogalom leginkább a tudatos, tervezett, sokszereplős politikai folyamatok elméletét és gyakorlatát jelenti. Nem elválasztható tőle a szakpolitika, vagy ágazati politika terminusa, amely a sokszereplős, tudatos politikacsinálás megvalósulását jelenti a társadalmi élet egy viszonylag jól körülhatárolható, önálló sajátosságokkal bíró szegmensében (Ágh [1999] pp. 121-122.). A közpolitika a politikai döntéshozatal folyamatát egy politikai ciklusban, legegyszerűbben egy négy szakaszból álló modellben ábrázolja (Hague et al. [1992] pp. 402-406. Ágh [1999] pp. 137-140. [2008]). Az első szakasz a kezdeményezéshez kötődik: ekkor a társadalomban jelen lévő problémák, igények, szükségletek (*input*) valamelyikéből politikai ügy lesz, azaz a politikai rendszer napirendre veszi, besorolja a megoldandó kérdések közé. A kezdeményezés fázisában a társadalmiból politikai üggyé való válás mellett a politikai rendszer a később megszülető politikai döntések megvalósításához erőforrásokat is elvon a társadalomtól (adózás, sorkatonai szolgálat stb.). A politikai napirendre vételben meghatározó a politikai rendszer érzékenysége a társadalom által, a politikai szféra felé megjelenített problémák iránt. Gyakorta a politikai üggyé válás már konkrét társadalmi erőviszonyok, különböző érdekérvényesítő potenciálok függvénye, amely a társadalom kisebbségi csoportjai számára hátrányos következményekkel is járhat (Kovács [2002] p. 120.). A jelen elemzés szempontjából, a kisebbségi problémák politikai ügyekké válására többféle alternatíva vázolható fel. A napirendre vételben szerepet játszathatnak a társadalom szervezett érdekcsoportjai, a közvéleményt formáló média, de érkezhet nyomás külföldről, a kisebbség anyaországa vagy nemzetközi politikai szereplők részéről is. Nem elhanyagolható a már említett politikai érzékenység sem, hiszen maguk

a politikai rendszer aktorai is felismerhetik a megoldatlan kisebbségi kérdések rendezésének szükségességét.

A döntéshozatal közpolitikai modellje szerint a következő szakasz a megformálás, a konkrét döntés kialakítása, tehát e fázis egy, többnyire jogszabályban megtestesülő politikai döntésben végződik a politikai rendszer valamelyik szintjén (*output*). Magyarul az elfogadott, kötelező és szankcionáló erővel bíró jogszabály megjelenik a hivatalos közlönyben és bizonyos időpontban hatályba lép. Az outputnak a politikai döntés melletti másik lényeges összetevője, hogy a megvalósításhoz a döntéshozó konkrét erőforrásokat is hozzárendel. Ez esetben alapvető fontosságú az időzítés (mikor kell a döntést meghozni), valamint a tényleges probléma pontos felmérése (miről kell a döntést meghozni, mit kell szabályozni), illetőleg tudni kell, hogy miként kell meghozni a döntést, azaz hogyan kezeli a döntéshozó az elé kerülő különböző megoldási javaslatokat, és az ezek összeütközése mögött meghúzódó érdekkonfliktusokat. A kisebbségi problematika szemszögéből nézve lényeges, hogy a kisebbség az általa preferált megoldási alternatívát a politikai döntéshozó elé terjeszthesse, a döntések kialakítása során, az egyeztetési folyamatokban megjeleníthesse az érdekeit, végül az alkufolyamat eredményeként megszülető döntés tükrözze az ő elképzeléseit is.

A harmadik szakasz az alkalmazás, a politikai döntés konkrét megvalósításának fázisa, amikor a döntést a társadalom megfelelő alrendszerébe ültetik át. Sok esetben a közpolitikai ciklus elején rendkívül nehezen mérhető fel, hogy a hatályba lépett jogszabály az adott társadalmi közegben milyen változásokat eredményez, milyen hatásokat, milyen mozgásokat indukál, azaz mennyire és hogyan fog ténylegesen megvalósulni a meghozott politikai döntés. E fázis eredménye tehát a döntéssel megváltoztatott társadalmi alrendszerben a valós társadalmi-gazdasági kihatás (*outcome*). Kisebbségi szempontból is fontos, hogy a végrehajtás figyelembe vegye a társadalmi sajátosságokat, és a döntés által érintett személyi kör – jelen esetben a kisebbséghez tartozók – a döntést magukénak érezzék, és támogassák annak megvalósítását.

Végül a politikai döntéshozatali folyamat negyedik szakasza az eltérő szinteken és körökben zajló értékelés. A fázis leglényegesebb feladata a döntés kiértékelése, azaz annak vizsgálata, hogy a politikai döntés elérte-e eredeti célját, milyen hatásokat váltott ki, milyen következményekkel járt. A politikai rendszer döntéséről e szakaszban véleményt mond az érintett lakosság, a kérdéskörrel foglalkozó szakértői gárda,

valamint a politikai döntéshozók köre is. Gyakorta előfordul, hogy a megvalósulás, az adott társadalmi közegben való szervesülés fázisa újabb problémákat, igényeket hoz felszínre, amelyek hatására a közpolitikai ciklus ismételten újraindul, a konkrét szakpolitika szereplői újból nekifutnak az ügy megoldásának a politikai napirendre vételtől kezdve.

Természetesen a politikai döntéshozatali folyamat szerkezetének iménti leírása egy ideáltipikus modell, amelynek tényleges lejátszódása kisebb-nagyobb változásokkal, módosulásokkal járhat együtt. A 20. században a modern közszolgáltató-közpolitikai állam felemelkedésével, az állami beavatkozás a társadalom egyre szélesebb szöveteiben történt meg, és így a politikai döntéshozás, a jogi szabályozás tárgyai egyre terebélyesedő területeket fogtak át, kidolgozásuk, a döntések meghozatala és alkalmazása pedig egyre nagyobb szakértelmet követelt. A megsokasodott feladatok, illetőleg a konkrét társadalmi-gazdasági és politikai viszonyrendszerek között, a politikai ügyek olykor nem jutnak el a döntéshez, a döntések nem lépnek a végrehajtás fázisába, a programokat leállítják, újra kezdik, vagy gyakorta elmarad az értékelés végső szakasza is. A politikai döntéshozás fenti ciklusa tehát nem egy esetben csonka, befejezetlen marad, amelyre a magyarországi kisebbségpolitika is kínál számunkra példákat. Szükséges továbbá rögzíteni, hogy a közpolitika a tudatos, tervezett, meghatározott célok érdekében, stratégiákat, elgondolásokat, valamint különböző szereplőket és eszközöket felvonultató cselekvés mellett egyaránt magában foglalja a nem-cselekvés politikáját is, amely leginkább a kormányzatra nehezedő nyomással szembeni állandó és következetes passzivitásban érhető tetten (Bayer [1999] pp. 259-261. Heidenheimer et al. [1990] pp. 5-6. Hogwood-Gunn [1989] p. 21.).

A kisebbségpolitika problematikáját a politikatudomány közpolitika megközelítésébe integrálva, a fenti ismertetés több következménnyel is jár. Egyrészt megemlítendő a *policy* és az elterjedtebb, *politics* értelemben meghatározott kisebbségpolitikai megközelítések között érzékelhető feszültség, kiváltképp azért, mert a kettő közti különbség nem is mindig egyértelműen azonosítható (Crowley [2001] p. 108.). Egyes vélemények leegyszerűsítve úgy ábrázolják az összefüggést, hogy míg a *policy* inkább a végrehajtás fázisára koncentrál, addig a *politics* inkább az előkészítés szakaszára összpontosít (Kymlicka-Grin [2003] p. 17.). A jelen elemzés értelmezéséhez legközelebb David Galbreath politológus megközelítése áll, aki szerint a kisebbségpolitika egyfelől egy olyan speciális szakpolitika, amely a kisebbségnek az állammal való kapcsolatait hivatott irányítani (*minority policy*). Másfelől egy olyan

politikai folyamat, amely összeköti a kisebbséget a politikai intézményrendszerrel, és amelyet hagyományosan és nagy mértékben az etnikai többség dominál (*minority politics*) (Galbreath [2006] p. 383.). Megemlítendő még a szintén szakpolitikai megközelítést valló Bárdi Nándor fogalomhasználata, aki Magyarország, a határon túli magyar és más kisebbségek, illetve a szomszédos országok viszonyrendszerében dolgozta ki az értelmezését, amely lényegében a főbb szereplőkhöz, ti. egy-egy kormányzathoz és a kisebbségi elitekhez társít egy-egy politika-fogalmat (kisebbség-, magyarság-, etno-, és identitáspolitika) (Bárdi [2006a] p. 85.).[30] Álláspontom szerint azonban a politikának szintén rendkívül sokrétű meghatározásai közül, a *policy* megközelítéshez legközelebb az érdek- és hatalomalapú definíciók állnak, azaz például a politika annak az összetett, *sokszereplős* eldöntése, hogy „ki, mit, mikor és hogyan kap" (Lasswell) (idézi: Lánczi [1999] pp. 31-32.).

A gondolatmenet következő állomása szerint a kisebbségpolitikát, mint a háromszög-modell vagy az egymást fedő halmazok belpolitikai dimenziójában vizsgálható, sajátos szakpolitikát egyaránt lehet a továbbiakban szűkebben és tágabban is értelmezni. Első tágabb megközelítésben kisebbségpolitikának nevezhetünk minden olyan politikacsinálást, amely nyíltan (vagy akár burkoltan) az adott társadalom nemzeti-etnikai törésvonala mentén osztja meg a népességet, és így az állampolgárokat nemzeti-etnikai minőségükben érinti, és szabályozza a kisebbség jogait, illetve a többség-kisebbség viszonyát. Eme szándékok megvalósítása azonban különböző társadalmi-politikai szegmensekben, eltérő ágazati politikák szereplőinek és eszköztárának segítségével történik meg (például a legkézenfekvőbb oktatás-, nyelv-, média-, és kultúrpolitika területein), így a demokratikus kisebbségpolitika felfogható különböző, de egymással összefüggő szakpolitikák összességeként is. A kisebbségi sajátosságokkal, illetve bizonyos ágazatokat érintő kisebbségi szükségletekkel összefüggést mutató, komplex és integrált szakpolitikáról van tehát szó (Vermeersch [2003] p. 1.), amely az adott állam és a kisebbségek közötti térben számos, többek között politikai döntéshozói, adminisztratív, civil, valamint szakértői szereplőt, továbbá ezek elméleti és gyakorlati megfontolásait, stratégiáit, eszközeit és erőforrásait vonultatja fel a lehetséges fázisok keretében. A kisebbségpolitikai preferenciákkal bíró szakpolitikák, beleértve a kereteket adó kisebbségi jogokat és intézményeket is,

[30] Bárdival némileg egyezően Janusz Bugajski a kisebbségi közösségek célkitűzéseihez köti az *ethnic politics* fogalmát [1993].

országonként és kisebbségenként eltérő, rendkívül változatos formákat ölthetnek[31], hiszen például Magyarországon az adó- és foglalkoztatási politikáktól kezdve a közlekedésen keresztül, egészen a temetkezés szabályozásáig tetten érhetők kisebbségpolitikai rendelkezések, ilyen természetű szempontok érvényre juttatása. Könnyen elképzelhető tehát, hogy míg az egyik országban vagy az egyik kisebbség esetében egy szakpolitika hordoz kisebbségi tartalmat (is), addig máshol vagy más kisebbség esetében ez nem jelenik meg. Miként arra is akad példa, hogy kifejezetten pragmatikus ügyek hirtelenjében etnicizálódnak, etnikus tartalommal telítődnek, így megnő a konfliktuspotenciáljuk, és végső soron sokkal nehezebben kezelhető emocionális-szimbolikus ügyekké válnak.

Jelen dolgozatot mindazonáltal a fentinél szűkebb értelemben vett kisebbségpolitika-fogalom vezérli: a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993-as magyarországi törvényt és annak átfogó 2005-ös módosítását kiemelt fontosságú, regulatív jellegű szakpolitikaként (Lowi) értelmezi, a szabályozás célja pedig értelemszerűen a kisebbségek jogainak és a többség-kisebbség relációjának rögzítése.

Számos szerző tett kísérletet arra, hogy főként az állam oldalát és a társadalompolitikai célt vizsgálva kategorizálja a közösségi heterogenitás kezelésére szolgáló kisebbségpolitikai modelleket, a lehetséges utakat és eszközöket: a fő különbséget köztük általában vagy abban jelölik meg, hogy a sokszínűséget megőrzendő vagy éppen felszámolandó jelenségnek tekintik-e (Coakley [1992], Hadden [2005] p. 34. Palermo-Woelk [2003] pp. 227-228. Romsics [1998] pp. 363-376.), vagy abban, hogy mennyire haladtak előre a többnemzetiségűség intézményesítése terén (Safran [1994], Stanovcic [1992] pp. 364-368.). A már idézett Francesco Capotorti alapvetően négy különböző típusú kisebbségpolitikát különített el. Tipológiája szerint a plurális politika a kisebbség saját ügyeikben való döntéseknél nagyfokú önállóságot élveznek, míg az integrációs politika a csoportok integrálására törekszik, de a kollektív sajátosságaik megőrzésével. Ezekkel szemben az asszimilációs politika az állami közösség kulturális egyneműsítésére törekszik, a szegregációs politika pedig az elkülönítést, és tartósan alárendelt helyzetben tartást képviseli (Samu [1992] p. 51.).

[31] Például a kulturális politika és az etnokulturális diverzitás találkozásának különböző közpolitikai területeiről ld. Saukkonen-Pyykönen [2008].

II. 2. A KISEBBSÉGPOLITIKA KÖRNYEZETE ÉS TARTALMI KÉRDÉSEI

Miként az a Bernd Rechel által idézett nemzetközi és belpolitikai halmazelemek összetett kapcsolódásaiból látható volt, a kisebbségi kérdést kezelni szándékozó országok kisebbségi tárgyú szakpolitikáinak és jogszabályainak alakítására napjainkban több tényező is hatással lehet (Ádám [1989] p. 17. Young [1998] pp. 5-6.). Ezeket az elemeket gyakorta a politikai szociológiától eredeztethető, leginkább Herbert Kitschelt neve által fémjelzett, a társadalmi mozgalmak jellemzőit és környezetét magában foglaló, és ezáltal a mozgalmat alapvetően befolyásoló „politikai lehetőség-struktúrában" (*political opportunity structure*) ábrázolják (Bird [2005] p. 429.). A szakirodalom nagyjából egységes a következő tényezők – a kisebbségi szociológiai-demográfiai és szervezeti jellemzők, a történelmi és az állami tradíciók, az intézményi és jogi struktúrák, a nemzetközi környezet szerepének – hangsúlyozásában (Bird [2005], Bugajski [1993] p. 88. Coakley [1992] p. 352. Cohen [1997] pp. 613-616. Dutter [1990] pp. 314-317. Esman [1994], Schumaker-Billeaux [1978] p. 288. Stanovcic [1992] pp. 360-362.).

Ezek közül egyre jelentősebb szerepre tesznek szert a nemzetközi politikai szereplők. A kisebbségvédelem, minden hiányossága és korlátja – egységes kisebbség-definíció hiánya, jogértelmezési bizonytalanságok, nem szankcionálható, ún. *soft law*-jellegű és fakultatív rendelkezések sora, ellenőrzési mechanizmusok hiányosságai – ellenére az utóbbi évtizedekben a nemzetközi szervezetekhez köthető, egyetemes nemzetközi jogalkotás tárgyává vált. A kisebbségi kérdés rendezésének igénye teret nyert továbbá a regionális és bilaterális egyezményekben is, amelyek nem egy esetben már meghaladják az előbbi nemzetközi jogi standardokat. Kérdésként felmerülhet, hogy vajon az EU-csatlakozással kapcsolatos *policy* transzfernek volt-e kisebbségpolitikai vetülete a vizsgált téma szempontjából. Ezzel kapcsolatban megállapítható, hogy az EU-nak szerepe lényegében elhanyagolható, az Unió az Európa Tanács sokkal jelentősebb minimális standardjainak elterjesztéséért sem sokat tett a tagjelölt országokban. A kisebbségvédelem terén az EU-tagok között ráadásul hatalmas különbségek vannak, és könnyen rögzíthető, hogy ezért nincs is olyan egységes nyugati policy-model, amelyet a kelet-közép-európai országok számára átvételre javasolni lehetett volna (Vermeersch [2003, 2004]).

A kisebbségekre vonatkozó belső politikák kialakítása, a jogszabályok meghozatala, azok tartalma összefüggésben lehet más, leggyakrabban a szomszédos ország hasonló tárgyú rendelkezéseivel is. Befolyással lehetnek egy ország belső kisebbségi jogalkotására a történelmi-jogi tradíciók és körülmények, ideértve az egykoron hatályos jogszabályokat, a többség-kisebbség együttélésének időtávlatát, a kisebbségpolitika meghatározó eseményeit és folyamatait, illetve főbb csomópontjait. E szemponthoz köthető a közösség és a döntéshozó elit politikai kultúrájának, a többség-kisebbség kapcsolathoz való egyéni és közösségi viszonyulások vizsgálata is. Az egyik legfontosabb elem azonban magának az államnak a természete, az állam etnikai-kulturális értelemben vett önmeghatározása. Ez az elem a kelet-közép- és délkelet-európai demokratikus átmenetek és konszolidációs folyamatok során alapvető konfliktusforrásnak bizonyult a többségi és kisebbségi csoportok viszonyában. A legtöbb ország elsődleges teendői közé tartozott ugyanis e téren a többség pozícióinak, nyelvének, szimbólumainak és kultúrájának bebiztosítása és jogszabályi szinten való rögzítése (Kymlicka [2001] p. 11.). Ide kapcsolódhat az állam szervezeti-intézményi berendezkedésének kérdése is, amely a kisebbségi jogok tartalmán és alkalmazásán kívül hatással van a részvételre, a szakpolitikai szereplők lehetséges körére, a kisebbségi érdekek képviseletének lehetőségére, azaz a döntéshozatali folyamatban elfoglalt kisebbségi pozíciókra, valamint a kialakított, a kisebbségi kérdést kezelni hivatott intézményi struktúrákra is. Jelentős és talán az adott pillanatban sokkal jelentősebb alakító erővel bírnak a konkrét politikai, társadalmi és gazdasági körülmények, amelyek szintén behatárolhatják a kisebbségpolitika mozgásterét, a jogszabályok meghozatalát és azok tartalmi rendelkezéseit. A közelmúlt rendkívül összetett, több síkon és különböző dinamikával bíró átmenet folyamatai során a politikai döntéshozóknak határozott prioritásokat kellett megfogalmazniuk a legfontosabb és legsürgetőbb feladatok, a politikai napirendek kialakítása terén. Ez egyaránt jelenthette a kisebbségi kérdés kezelésének elsőbbségét, politikai üggyé formálását, vagy éppen megoldásának elhalasztását, illetőleg a kisebbségi szempontok teljességgel figyelmen kívül hagyását is.

A rendszerváltás folyamata korántsem szűkíthető le csupán a politikai változásokra, hiszen azzal párhuzamosan, akár eltérő intenzitással zajlanak a gazdasági és a társadalmi átmenet folyamatai, amelyeket az elemzés szempontjából kiemelten fontos, mintegy negyedik elemként kiegészít az állam-, és nemzetépítés komplex feladata (Ágh [1998] pp. 49-50. Pridham [2001] p. 4.). A nemzeti-etnikai természetű

ügyek politikai napirendre kerülésére, a nemzetközpontú politikai ideológia, a nacionalizmus térnyerésére számos tudományos interpretáció és magyarázat létezik az államszocializmusnak a nemzeti elemet elnyomó jellegétől kezdve a bizalmi válságon át a megbomlott egyensúly hangsúlyozásáig, míg egyes szerzők a civil társadalom gyengeségét emelik ki (Gellner, Linz, Stepan).

A kisebbségpolitika formálásának, a kisebbségi tárgyú jogalkotások, a szabályozott életviszonyok és a kapcsolódó kisebbségpolitikai intézmények kialakításának egyik fő szereplői pedig éppen maguk a civil társadalom képviselői, a szervezett kisebbségi érdekcsoportok. A többségtől eltérő kisebbségi érdekek érvényesítésével, valamint az ilyen természetű társadalmi különbségek kezelésére szolgáló politikákkal szemben különböző politikai-ideológiai alapállású kritikák fogalmazódtak meg – például a közjó és a politikai közösségi identitás gyengítése –, amelyek egyrészt bírálták az önzőnek, magánjellegűnek tekintett érdekek megjelenítését, másrészt pedig a közjó és közérdek eltérő közegekben, mintegy szegregáltan zajló megvitatását. Iris Marion Young mindezekkel szemben a megoldást abban jelöli meg, hogy az adott társadalmi csoportot a közéleti vitákba és döntéshozatali folyamatokba be kell vonni, és azokban a pozícióit meg kell erősíteni. Hiszen ez esetben nem csupán csoportérdekek és –preferenciák megjelenítéséről, hanem időnként az igazságosságot is érintő szükségletekről van szó (Young [2000] p. 109.). Azon túl, hogy a közigazgatás gyakorta nem igazán érzi legitimnek a „partikulárisnak" tartott kisebbségi igényeket, olyan kritikák is megfogalmazódnak velük kapcsolatban, amelyek a kisebbségi szervezetek kevéssé hatékony vezetését, esetleges kapcsolati hálóját, valamint konfrontatív stílusát bírálják (Schumaker-Billeaux [1978] p. 297.).

A fenti körülményektől korántsem függetlenül, a kisebbségeknek mind a mobilizációjára, szervezettségére, mind pedig a megjelenített érdekeire és céljaira számos egyéb tényező lehet hatással (Esman [1994]). A szükségletek és követelések bizonyos mértékben az adott közösség fontosabb jellemzőire, társadalmi mutatóira alapoznak, mint például a létszámára, területi elhelyezkedésére, számarányaira, korösszetételére, iskolázottsági, tevékenységi, foglalkoztatási és nyelvhasználati tulajdonságaira, valamint a közösségben releváns identitásformákra. Tekintettel kell lenniük a kisebbség történelmi, kulturális hagyományaira, szokásaira, azaz a kisebbségi múlt meghatározó, a jelent is befolyásoló tapasztalataira – ezeket az összefüggéseket az esettanulmány külön fejezetei kívánják összefoglalni. Nem elhanyagolható szerepe van az elitnek, a kisebbségi vezetőknek – és esetlegesen a vezetői aspiránsoknak –, akik

szimbolikus és gyakorlati irányításukkal meghatározzák és képviselik a közösségi érdekeket, stratégiákat, jövőképeket, szervezik a csoportot és az erőforrásokat, kezelik a belső konfliktusokat, kapcsolatot tartanak külső szereplőkkel, miként a személyiségük, érdekeik és preferenciák is nagyban befolyásolják mind a közösségi önmeghatározást, mind pedig a kisebbséget érintő döntéshozatali folyamatokat. Ez utóbbiakban különös jelentőségre tehet szert a közösség esetleges belső megosztottsága (Meadwell [1989] p. 149.). További meghatározó tényezővé válhatnak az érdekképviseleti szervezet vagy mozgalom sajátosságai: tagsága, felépítése, infrastruktúrája, belső munkamegosztása, forrásai és kapcsolatai. A kisebbség politikai és közjogi célkitűzései is széles skálán mozoghatnak a potenciális kisebbségi jogok és intézményi megoldások terén (Bourgeois [2007], Bugajski [1993], Ishiyama-Breuning [1998] pp. 5-6. Jenne et al. [2007], Schumaker-Billeaux [1978] p. 293.), de ezek másféleképpen is kategorizálhatók. Egyes szerzők elkülönítik egymástól úgymond a nagy és kis kisebbségek igényeit (Stein [2000] pp. 21-22.). De magukban foglalhatják a forrásokhoz való hozzáférést, és a belőlük való részesedést, a kisebbségi jogok biztosítását, a döntéshozatali struktúrák átalakítását, vagy éppen az adott államkeretekből történő kiválást is (Rudolph [2006] pp. 13-14.). Vizsgálható szempont az is, hogy mennyiben egyértelműek és koherensek a kitűzött célok, mennyiben különülnek el a rövid és hosszú távra szóló elképzelések, illetve időközben ezek mennyiben és minek a hatására módosulnak (Esman [1994] p. 37.).

Az összetett alkufolyamatban a kisebbségek által képviselt törekvések közül jelen keretek között röviden a legelterjedtebb kategóriákra, a kisebbségi jogok különböző szintjeire szükséges kitérnem, amelyek a továbbiakban a vizsgált magyarországi szakpolitikai folyamatok főbb tartalmi ügyeit is képezik. Az elfogadott nemzetközi jogi definíció hiányának ellenére, a belső állami politikai és jogrendszerek számára azonban szinte elengedhetetlen, hogy elsősorban a végrehajthatóság és a finanszírozás szempontjaiból, valamiféle minimális elismerési mechanizmussal (népszámlálás, parlamenti képviselet stb.), vagy esetleges meghatározással, értelmezéssel ne dolgozzanak. Tehát egy ország kisebbségpolitikája és a kisebbségi jogainak kialakítása – a probléma társadalmi és politikai relevanciáján túl – valahol feltételezi azt is, hogy a számos, a nemzeti-etnikai többségtől eltérő tulajdonság mentén szerveződő kisebbségi egyént és akár csoportot is a jog definiálja, pontosan behatárolja az érintett személyi kört (Deets-Stroschein [2005] p. 287.). A különböző államokban akár eltérő megnevezésekkel (nemzeti, etnikai, faji, nyelvi kisebbség, nemzetiség,

etnikum, népcsoport stb.) illetett jogalanyok meghatározására többféle lehetőség kínálkozik: a jogalkotó kidolgozhat saját kisebbség-definíciót, felsorolhatja (taxálhatja) a jogalanyként a jogszabályba felvenni szándékozott kisebbségeket, vagy e két technikát egyszerre is alkalmazhatja.

A kisebbségpolitika és a kisebbségi jogok biztosításának már ismertetett elméleti kiindulópontja, hogy a kisebbséghez tartozókból álló, tehát a nemzeti-etnikai törésvonal mentén kialakuló társadalmi csoport többnyire a többséghez képest jóval csekélyebb jog-, és érdekérvényesítő képességgel rendelkezik, és így a jog-, és esélyegyenlősége kialakítása érdekében kell különböző, egy bizonyos kisebbségi jogi hierarchiába szervezhető lépéseket tenni. A továbbiakban ismertetendő struktúra különböző szintjein megjelenő kisebbségi jogok a jogalanyisággal, a jogalanyok meghatározásával összefüggésben, mindazonáltal többfélék lehetnek. Anélkül, hogy részletesebben kitérnék az egyéni versus kollektív jogok nem különösebben termékeny vitájának tárgyalására, ezzel kapcsolatban a szakértők egyéni, egyéni vonatkozású kollektív, tisztán kollektív, és végül a kisebbségekkel szembeni állami kötelezettségeket különítenek el (Fábián-Ötvös [2003] pp. 54-56.). Az egyéni vonatkozású kollektív jogok – mint például az eljárási jogok – a kisebbségi egyén által már könnyebben érvényesíthetőek, mert valamiféle csoportot feltételeznek hátteréül. A tiszta kollektív jogok ezzel szemben értelemszerűen már a csoportot illetik meg, és jórészt anyagi jogokban testesülnek meg. A kisebbséggel szembeni állami kötelezettségek köre pedig leginkább az állam számára jelentenek betartandó magatartásformákat, amelyek így nem igen a kisebbség számára képviselnek újabb jogosítványokat. Mindezek nyomán, a fenti különböző típusú kisebbségi jogok napjainkra a kisebbségvédelem alapvetően két, egymással szorosan összefüggő és nem helyettesíthető elemébe szerveződnek: egyrészről az általános emberi jogokba, leginkább az egyenlő bánásmód érvényesítésére szolgáló antidiszkriminációs szabályokba és mechanizmusokba, másfelől pedig az esélyegyenlőtlenséget kiküszöbölő egyéni és kollektív jogosítványokba, amelyek biztosítása – egyes vélemények szerint – már pozitív diszkriminációt feltételez (Claude [1955] p. 5. Palásti [1998a] p. 68. Sigler [1983] pp. 199-200. Tausz [1998] p. 99.).

A kisebbségi jogi hierarchia első szintjébe számos jog sorolható. Ide tartozik a kisebbséghez tartozás vagy nem tartozás szabad, minden befolyástól mentes megválasztása, azaz a szabad identitásválasztás elve, amellyel összefüggésben lehet vizsgálni az adott ország adatvédelemre és a népszámlálások módszertanára vonatkozó szabályait. Az első szint magában foglalja a létezéshez és a fenyegetettség elleni

védelemhez való jogot. Ennek keretében helyezkedik el a megsemmisítés elleni védelem, az identitáshoz, a hovatartozás kifejezéséhez és megőrzéséhez való jog, valamint az erőszakos beolvasztás, az érintettek akarata elleni asszimiláció és a kisebbségek megsértésének tilalmai. A hazához való jog a hagyományosan általuk lakott területekhez, az adott térségekben, településeken való folyamatos életvitelt és a létfenntartáshoz szükséges helyi eszközök, erőforrások feletti rendelkezést jelenti, amelynek kapcsolódó tilalmai az etnikai összetétel szándékos megváltoztatása, a kényszer-áttelepítés, elköltöztetés, kitelepítés, elűzés és a nem önkéntes lakosságcsere. Végül, de nem utolsósorban ide sorolandó a diszkrimináció tilalma. A többnyire objektíve hátrányos kisebbségi helyzet ugyanis olyan szituációkat is kitermelhet, amelyek során a kisebbséghez tartozó a jogszabályokban rögzített, alapvető emberi jogait sem képes érvényesíteni pusztán a hovatartozása miatt. A hátrányos megkülönböztetés tilalma ezért a kisebbségi származásúak formális egyenlőségének megteremtését jelenti. Tilt minden olyan megkülönböztetést, amely az alapjog gyakorlásával össze nem függő, a diszkrimináció által így kizárt társadalmi ismérven (például nemzeti, etnikai hovatartozás, politikai, vallási meggyőződés stb.) alapszik (Bragyova [1992] pp. 170-171. Palásti [1998b] pp. 55-56.). Az első szint, az alapvető kisebbségi jogok közé sorolhatók még a nemzetközi védelemhez és az önrendelkezéshez való jogok is.

Némileg problematikusabb az esélyegyenlőséget szolgáló második szint, a kompenzációs vagy kiegyenlítési kisebbségi jogok kérdése, hiszen ezek speciális jogok és kötelességek, amelyekkel a döntéshozó a többséghez tartozókat nem ruházza fel. Éppen ezért eme pozitív diszkriminációs mechanizmusoknak objektív, igazolható alapjuk kell, hogy legyen, illetve jogos célt és célszerű eszközökkel kell szolgálniuk. Ezen különleges jogintézmények életre hívásának célja, hogy megteremtse a tényleges egyenlőséget, azaz a kisebbséghez tartozók és csoportjaik esélyegyenlőségét, a hátrányos társadalmi helyzetük mérséklését vagy leküzdését. A diszkrimináció tilalmának jórészt eljárásjogi szabályaival ellentétben, a kisebbségi jogok anyagi jogi jellegűek, amelyek a többségbe való beolvadás, az asszimiláció megakadályozása érdekében a közösségi identitás megőrzéséhez és továbbfejlesztéséhez kapcsolódó jogokat és kötelességeket állapítanak meg, leginkább a többségtől eltérő társadalmi, kulturális vonások és életviszonyok területein.

A kompenzációs vagy kiegyenlítési jogok főbb kategóriáit – főbb vonalakban – a következőkben ismertetem.[32] A nyelvhasználathoz való jog a kisebbségi (saját nyelv, anyanyelv stb.) nyelv használatát jelenti a magán- és közéletben, szóban és írásban, beleértve az állami szervekkel folytatott kommunikációt, a hivatalos eljárásokat, a két- és többnyelvű feliratokat, dokumentumokat, illetve a kisebbségi névhasználatot. Az oktatáshoz való jog a kisebbséghez tartozók nevelési-oktatási jogait foglalja magában az óvodától a felsőoktatáson keresztül a felnőtt- vagy továbbképzésekig, beleértve egyaránt a kisebbségi nyelv megtanulásának, illetve a kisebbségi nyelven való tanulásnak a lehetőségét, a saját nevelési-oktatási intézmények alapítását és működtetését, és egyéb kérdések (tantárgyak, tankönyvek, szakfelügyelet, ösztöndíjak stb.) rendezését. A kisebbségeknek joga lehet a saját nemzeti szimbólumok (színek, zászló, címer, himnusz) kialakítására és használatára, saját ünnepeik megünneplésére, valamint adott esetben a saját vallás gyakorlására. Fontos a tudományos, kulturális, hagyományőrző tevékenységekhez való jog, amely magában foglalja nemcsak az ilyen jellegű tevékenységek folytatását, de intézmények alapítását és fenntartását (könyvkiadó, színház, filmszínház, kulturális központ, könyvtár, levéltár, múzeum, tájház stb.), valamint a kisebbségi történelmi és kulturális emlékek védelmét is. A saját szervezetekhez való jog a saját egyesületek, szervezetek létrehozását, fenntartását jelenti, beleértve a politikai pártokat, valamint magában foglalja a nemzetközi nem-kormányzati szervezetek munkájában való részvételt is. Az állami és társadalmi szolgálatból való arányos részesedés az egyenlőséget jelenti a köztisztviselés hozzáférhetőségében, a létszámarányos felvételt és szolgálati előmenetelt. Az akadálytalan érintkezéshez való, már idézett jogosítvány az akadálytalan kapcsolattartáshoz való jogot jelenti a kisebbség tagjai között, határon belül és kívül. Ebbe beletartozhatnak más országok (különösen az anyaország) állampolgárai, társadalmi és állami szervei, valamint a határon átívelő együttműködés különböző formái. A kisebbségi nyelvű információhoz és tájékoztatáshoz való jog az információkhoz való hozzáférést, azok terjesztését és cseréjét jelenti határon belül és kívül. Mindezek keretébe tartoznak a különböző tömegkommunikációs – nyomtatott (újságok, magazinok, kiadványok stb.), audiovizuális (televízió, rádió) és egyéb elektronikus (Internet) – eszközök. A jelen elemzés szempontjából is alapvető fontosságú a politikai, gazdasági és kulturális közéletben való részvétel és a politikai

[32] A kisebbségi jogok nemzetközi standardjairól felsorolásszerűen ld. többek között Dalton [1994] pp. 100-102. Fábián-Ötvös [2003], Packer [1996] pp. 121-178. Tóth [2005], Varennes [2001].

képviselet joga, amelynek intézményi-szervezeti következményei különböző hatalmi ágakban jelenhetnek meg – leggyakrabban a végrehajtás-közigazgatásban, a helyi és területi önkormányzatokban, a törvényhozásban és az igazságszolgáltatásban. A kompenzációs/ kiegyenlítési jogok kapcsán további vizsgálandó kérdés, hogy az állam, a jog elismeri-e a cigány/ roma kisebbség sajátos helyzetét, egyedi problémáit, többszörösen hátrányos helyzetét, és ezzel kapcsolatban megfogalmaznak-e tennivalókat, jogokat és kötelességeket a potenciális gazdasági, szociális, egészségügyi, oktatási, foglalkoztatási, lakhatási és kulturális szférákban.

Jelen keretek között szükséges röviden kitérni a kisebbségek parlamenti képviseletének kérdésére, amelynek ügye bizonyos mértékben a jelen, magyarországi elemzést is érinti. Az ezzel kapcsolatos elméleti viták jórészt a képviselet mértékére és minőségére, tartalmára fókuszálnak (Ishiyama-Breuning [1998] pp. 10-11. Ishiyama [1999] p. 252.), illetve ezek gyakorlati megvalósítása sem mentes a nehézségektől. A sok szempontból ugyancsak vitatott elméleti kiindulópont ez esetben is az, hogy a hátrányos helyzetű, alulreprezentált társadalmi csoportok számára, különböző politikai és jogi eszközökkel, és akár valamiféle pozitív diszkriminációs mechanizmus adaptálásával (arányos választási szisztéma bevezetése[33], választókörzetek kedvező kijelölése, speciális jelölt- és listaállítási szabályok, mandátumszerzési küszöb eltörlése vagy csökkentése stb.) meg kell teremteni a képviseletet, vagy legalábbis annak lehetőségét. Különösen azokban az esetekben, amikor az adott választási és politikai viszonyok közepette, a hagyományos pártok vagy akár etnikai szerveződések útján a kisebbségek képtelenek mandátumhoz jutni. A választási rendszer reformjával a képviselet megvalósításáért síkra szálló kisebbségi csoportok többnyire egyfajta deskriptív, „tükör”- vagy „jelenlét”-jellegű képviseletet kívánnak a döntéshozó testületben. Azaz a képviselőnek nagyban rendelkeznie kell az általa képviseltek főbb tulajdonságaival, miként tevékenysége során is leginkább az érintett választói kör érdekeit köteles képviselni. Elismerve a kisebbségek hátrányos helyzetének leküzdése érdekében végzett esélyegyenlőségi lépések jogosságát, illetőleg a döntéshozatali folyamatban elfoglalt, intézményes kisebbségi pozíciók fontosságát, hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy a képviselet társadalomtudományi fogalmának a mértéket és tartalmat illetően más értelmezései is vannak (Franke-Dobson [1985], Pitkin [1972], Pollak

[33] Megjegyzendő, hogy egy földrajzilag koncentráltan élő kisebbség – amennyiben egy etnikai párttal rendelkezik – az arányossal szemben inkább egy többségi választási rendszerben lehet érdekelt (Alonso-Ruiz-Rufino [2007] p. 240.).

[2007], Saward [2006]), amely eltérések véleményem szerint nagyban magyarázzák a magyarországi helyzet napjainkig tartó megoldatlanságát is. A kedvezményes kisebbségi mandátummal szemben felhozható további érv, hogy egyrészt a képviselt társadalmi csoport valójában rendkívül heterogén lehet érdekeit, véleményeit és elképzeléseit tekintve, másrészt pedig ez a fajta képviselet nem mond igazán sokat arról, hogy mit is tesz a képviselő (Young [1997] p. 354.). Salat Levente – Young képviselet fogalmát felhasználva, amely egy, a választók és a képviselők között zajló, a választói felhatalmazás és elszámoltatás körében írja le a terminust – arra a figyelemreméltó következtetésre jutott, hogy a két aspektus közül, a kisebbségi esetekben is rendszerint az előbbi, a felhatalmazás bizonyul meghatározóbbnak. Ráadásul számos kutatás szerint, amennyiben a képviselet inkább deskriptív jellegű, akkor tendenciájában kevesebb parlamenti képviselő fogja támogatni a kisebbségi kezdeményezéseket (ld. még Kymlicka [1995] pp. 139-140.).[34] Másrészt pedig a kisebbségi képviselet azzal a veszéllyel is fenyeget, hogy passzívvá válik, szinte csak magának a parlamenti képviseletnek a kivitelezésére fókuszál, kevesebb figyelemmel az elérni kívánt eredményekre és hatásokra, valamint a más hatalmi ágakban való esetleges részvétel megvalósítására (Salat [2008]).

A kisebbségi képviselettel kapcsolatban gyakran felmerülő alapkérdés, hogy vajon a csekély számú mandátumot szerzett kisebbségi képviselők képesek-e befolyásolni a döntéseket egy sok szempontból többségi intézményben (Preuhs [2007] p. 277.)? Valóban kétséges, hogy kevés hely birtokában és ellenzéki pozícióban, mennyiben tudják befolyásolni a döntéshozatali folyamatot, hiszen ezt sokkal inkább a kormányzati részvétel garantálhatja (Alonso-Ruiz-Rufino [2007] p. 241.). Utalni kell tehát arra a körülményre, amelyet a Lundi Ajánlásokhoz kapcsolódva, a választási folyamatban való kisebbségi részvétel elősegítéséről szóló Varsói Útmutató is hangsúlyoz (Guidelines [2001]) –, hogy önmagában a parlamenti képviselet gyakorta nem elegendő, egyéb kiegészítő megoldások, és garanciák hiányában nem biztosítja a tényleges és hatékony részvételt. Problematikus annak a meghatározása is, hogy egyáltalán mely csoportok részesüljenek a képviseleti jogban, illetve hány mandátumra tarthatnak igényt, hiszen egy-két hely ismételten marginalizálódáshoz, a döntéshozatali folyamatban való érdemi befolyás csökkenéséhez vagy hiányához vezethet (Kymlicka [1995] pp. 144-147.). Egyes vélekedések szerint a speciális képviseleti előírások

[34] Más kutatások szerint ez a hatás csak korlátozott és a megállapítás eltúlzott (Banducci et al. [2004] p. 538.).

semmilyen vagy csak minimális változtatásokat kívánnak meg a csoporton belül, a képviselő kisebbségi vezetők többnyire megelégednek a csoportérdek kizárólagos hangsúlyozásával, amely kevés gondolkodást és kevés eredményt jelentő, „lusta" politikát eredményez (Fearon [2007] p. 243.). Összességében a kedvezményes kisebbségi képviseletnek megvan tehát az a kockázata is, hogy kiüresedett és hatástalan, a külföldnek szóló „kirakatintézménnyé" (Wheatley [1999] p. 209.) válik. A kisebbségi képviselet esetleges hiánya mögött pedig olyan, már ismert okok is említhetők, hogy a kisebbség politikailag nem egységes, vagy rendkívül problémás számára a mobilizálás, a kollektív cselekvés kivitelezése (Alonso-Ruiz-Rufino [2007] p. 243.), mint például a kelet-közép-európai cigányság esetében (Barany [2002]).

A kisebbségi képviselet előnyeiként szokás ugyanakkor említeni annak kommunikációs aspektusát, nevezetesen, hogy a politikai eseményekről a kisebbséghez tartozó a képviselőjétől az anyanyelvén értesülhet, és hozzá is anyanyelven fordulhat. A felhatalmazási elmélet szerint a képviselet megvalósításának pozitív hatása van a kisebbségi polgárokra, növeli a politikai részvételüket és bizalmukat is a rendszer iránt (Banducci et al. [2004] pp. 538-539.).

Nem mellékes körülmény viszont, hogy egyes szerzők a kisebbségi képviselet szintjét azzal mérik, hogy a csoportnak mekkora a döntésekre való befolyása, illetve mennyire sikerül a hivatalnokokat kedvező policy orientáció elfogadására és követésére rábírni (Schumaker-Billeaux [1978] p. 289.). Természetesen nem elvetve a kisebbségi képviselet lehetséges kedvezményes mechanizmusait, álláspontom szerint a kisebbségi részvétel egyik hatásosabb útja lehet az akár formalizált és intézményesített, két- vagy többoldalú érdekegyeztetés kialakítása, amely a lehetséges véleményezési és konzultációs jogokon kívül döntési és bizonyos kérdésekben akár vétójogot is gyakorolhat. Célravezetőbb érdekképviseletként értékelem, ha a kisebbségeknek akár intézményesített kapcsolatuk létesül a döntéselőkészítő apparátusokkal és a döntéshozókkal. E szakpolitikai területre is elmondható ugyanis, hogy a különböző szereplőknek szükségük van egymásra, bizonyos tekintetben egymásra vannak utalva. Míg a kisebbségek alapvetően hozzáférést és a döntés befolyásolását szeretnék elérni, addig a szakigazgatási szervek alapvető információkat nyerhetnek a civil szereplőtől, mi több, a csoport képviselőivel együttműködve erősíthető az adott intézmény politikai támogatása, befolyása és külső kapcsolati rendszere is (Burstein-Linton [2002] p. 386. Peters [1977] p. 192.).

A nemzeti-etnikai kisebbségi kérdés rendezésének és a kisebbségi részvétel megvalósításának másik fő politikai-jogi eszközét a kisebbségi autonómiában látom, amely a kisebbségi jogi hierarchia és egyúttal a kiegyenlítési/ kompenzációs kisebbségi jogok legmagasabb szintjét jelenti, amit egy kisebbség az adott állami keretekben elérhet (Brunner-Küpper [2002] p. 20.). Az autonómia a biztosított kisebbségi jogok bizonyos mértéke esetében jön létre, és egyrészről garantálja a kisebbségi képviselők intézményes pozícióját a döntéshozatali folyamatokban, valamint lehetőséget teremt egyes, a közösséget alapjaiban érintő politikai, társadalmi, gazdasági, kulturális döntések kisebbség általi meghozatalára. Lényeges összetevője tehát a területet és/vagy csoportot érintő hatalommegosztás, amelynek struktúrája alapján négy típusát lehet elkülöníteni: a közhatalmi döntések jórészt a központi hatóságokhoz, az autonómia szerveihez vannak utalva, vagy párhuzamos hatalomgyakorlás zajlik, illetve közös döntési mechanizmusokat is kialakíthatók (Lapidoth [1996] p. 34.). Az autonómiáknak több ideáltípusa ismert: a szakirodalomban a különböző tipológiák és elnevezések ellenére a legelterjedtebbek a területi, a személyi elvű, valamint a funkcionális kisebbségi önigazgatások.

Az első forma egy, a kisebbséghez tartozók által többségben lakott területi egység speciális státuszát jelenti. A jogok és kötelességek ez esetben területhez kötődnek, pontosabban a territoriális egységet irányító szervekhez, amelyeknek a terület minden lakosa érdekében kell tevékenykedniük. A területi autonómia lényege, hogy az általános irányító-szolgáltató, helyi hatósági reszortokon kívül az állam hasonló egységeivel szemben, különleges, az adott népcsoport fennmaradását elősegítő feladat- és hatáskörrel is rendelkezik. A területi autonómia feltételezi a népcsoport térben behatárolt koncentráltságát és lokális többségét, és így nagy hátránya, hogy kívül maradnának a területi egységen kívül élő kisebbségi származású személyek. Reprodukálja továbbá a kisebbségi léthelyzetet, hiszen könnyen elképzelhető, hogy a különleges státuszú egységen belül így újabb helyi kisebbségi csoportokat teremt. A kisebbségi önigazgatás másik ideáltípusa, és a vizsgált magyarországi körülmények között inkább kivitelezhető, személyi elvű autonómia, amely nem korlátozott területhez, hanem elvileg a kisebbségi közösség minden tagjára kiterjed – függetlenül a tagok lakóhelyétől, térbeli elhelyezkedésétől és számarányaitól. E tulajdonságai miatt, azaz hogy, hogy nem visel sem területi, sem államhatalmi jegyeket, vonzó formának bizonyul, bár kérdéses, hogy a korlátozott hatalmával mennyire nem területi szerveződés, illetve egyáltalán mennyire tekinthető autonómiának (Coakley [1994] p.

311.). Ideális esetben a közösséghez tartozó minden egyén tagja a perszonális önigazgatásnak, de az első jelentkező probléma ezzel kapcsolatban annak meghatározása, hogy milyen kritériumok alapján, és ki tartozik az adott csoporthoz. Tisztázni kell a kisebbségi közösségekben korántsem ismeretlen kettős vagy többes kötődés megélésének intézményes feltételeit is. Szintén eldöntendő kérdés a kisebbséghez tartozók esetleges nyilvántartása, regisztrációja, amely lehet kötelező és önkéntes alapú. A kötelező regisztráció emberi jogi aggályokat vet fel, hiszen az idézett identitásválasztás szabadsága – azaz a hovatartozás szabad, minden külső befolyástól mentes és önkéntes megvallása – immár teret nyert a nemzetközi kisebbségvédelemben is.[35] Az önkéntes regisztráció egyenes következménye viszont a csoporthoz kevésbé, lazább szálakkal kötődőknek a személyi autonómiából való kívülmaradása lehet. A valós létszámnál kisebb kört átfogó autonómia a továbbiakban felvetheti a közösséget képviselő szervezet és képviselők reprezentativitásának, kellő legitimációjának, és az organizáció belső demokráciájának kérdéseit (Brunner-Küpper [2002] pp. 26-30.).

A területihez hasonlóan, a személyi elvű önigazgatás is feltételez tehát egy vagy több szervezetet, intézményt, amelyek keretében, ez esetben az adott népcsoport megszervezhető. A civil szektorban vagy a közjogi alapon tevékenykedő szervezet jogosítványainak jelentős része szintén az általa képviselt és összefogott közösség fennmaradását, különálló sajátosságainak megőrzését szolgálja. Ezzel függ össze a harmadik ideáltípus, a funkcionális autonómia, amely magán- és jogi személyek, társadalmi szervezetek, alapítványok felruházását jelenti közjogi feladatokkal és jogosítványokkal, illetve megbízatását intézmények fenntartásával. Az iménti ideáltípusok mellett le kell szögezni, hogy léteznek kevert autonómia-modellek is, amelyek az eltérő típusok tulajdonságait igyekeznek a helyi jellegzetességekhez illeszkedően ötvözni.

A kisebbségi jogokkal összefüggésben, az imént felvázolt kisebbségi jogi hierarchián túlmenően további lehetséges vizsgálandó kérdés, hogy az általános, állampolgári kötelezettségek teljesítésén túlmenően a jogszabályok megfogalmaznak-e a kisebbségek számára speciális kötelezettségeket, például a szuverenitás, a területi épség megőrzésének vonatkozásában. Végül, de nem utolsósorban tárgyalni kell a kisebbségek jogérvényesítési jogait és mechanizmusait, azaz a kisebbségi jogok megsértése esetén a hatékony jogvédelem lehetőségeit, intézményes garanciáit is.

[35] Ld. például az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezményét.

II. 3. A KISEBBSÉGEK RÉSZVÉTELÉNEK ÉRTELMEZÉSE A NEMZETKÖZI KISEBBSÉGVÉDELEMBEN

A hatékony közéleti részvétel fogalmának tárgyalását, a lehetséges értelmezések áttekintését követően, szükséges főbb vonalakban kitérni arra, hogy miként jelent meg és fejlődött a fogalom a nemzetközi kisebbségvédelmen belül a 20. század második felében. Jelen elemzés ezért értelemszerűen nem szándékozik a nemzetközi szervezeteknek a kisebbségekkel kapcsolatos tevékenységének más egyéb aspektusaival foglalkozni, hanem kizárólag csak a dolgozat vezérfonalául szolgáló kisebbségi részvételt és politikai hatást kívánja a nemzetközi keretek között elhelyezni.

A második világháború borzalmai, a tömeges népirtások és a megváltozott nemzetközi környezet következtében a hangsúly az emberi jogok és alapvető szabadságok immár univerzális és bárminemű hátrányos megkülönböztetéstől mentes biztosítására helyeződött át az 1945 utáni nemzetközi politikában és jogalkotásban. Az ENSZ keretében így nem került sor kisebbségvédelmi rendszer felállítására – a megszülető, kötelező jogi erővel bíró rendelkezések jó ideig csak az imént felvázolt kisebbségi hierarchia első szintjét képviselték, és hangsúlyosan csak egyéni jogokat kodifikáltak. Azonban mindezeknek még a jóhiszemű alkalmazása sem jelent garanciát és elégséges feltételt a kisebbségeknek, mint a többségtől elütő etnikai, nyelvi, kulturális sajátosságokkal bíró csoportoknak a megmaradáshoz és a lehetséges fejlődéshez. Súlyosbította a helyzetet, hogy a két világháború közötti kisebbségvédelmi rendszer kudarca nyomán a kisebbségi kérdés, a kompenzációs jogok ügye jórészt lekerült a nemzetközi szervezetek napirendjéről, az államok belügyei közé lett utalva – nem igen szabva ezzel gátat a hagyományos, homogenizáló nemzetállami politikák térnyerésének. A nemzetállami szuverenitás, a területi épség féltése óvott a korszakban a kisebbség fogalmának nemzetközi jogi definiálásától, a kollektív kisebbségi jogok elismerésétől, a kisebbségi jogok minimális alapjainak nemzetközi szinten való, valamiféle multilaterális és hatékony szankciókkal felvértezett dokumentumban való rögzítésétől.

A kisebbségi esélyegyenlőség, a kisebbségeket támogató intézkedések terén a meghatározó fordulatot a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya hozta. Az 1966-ban elfogadott és tíz évvel később hatályba lépett, kötelező jogi erejű okmány ugyanis túllépett a diszkrimináció tilalmán, amikor rögzítette, hogy az „*olyan*

államokban, ahol nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakorolják, vagy hogy saját nyelvüket használják."[36] A cikkely jelentősége, hogy a kisebbségi jogok második szintjét beemelte a nemzetközi jogalkotásba, bár azokat csak negatív állami kötelezettségekként és egyéni jogokként kezeli, de utal a közösségi jellegükre is. Ezzel jelentős – bár olykor inkább terméketlen – vitát is generált a kisebbségi jogok alapvetően egyéni vagy közösségi természetéről. Az idézett 27. cikk elsőként fogalmazta meg a kisebbséghez tartozók jogát az identitáshoz, valamint kompenzációs jogokként a nyelvhasználatot és a saját vallás gyakorlását. Mivel azóta sem született kötelező erővel bíró, egyetemes jogi dokumentum a kisebbségi jogokról, ez a cikkely jelenti tulajdonképpen napjainkban, miként az 1980-1990-es évek fordulóján is a nemzetközi kisebbségvédelem alapszabályát, kiindulási pontját.

A bipoláris világrend felbomlásával, a kelet-közép-európai rendszerváltásokkal, a nemzeti-etnikai alapú konfliktusok e térségbeli megsokasodásával a kisebbségvédelem a korábbiaknál sokkalta hangsúlyosabb szerepet kapott a nemzetközi kapcsolatokban – mind annak emberi jogi, mind pedig annak az 1960-1970-es évektől kifejlődő, stabilitási-biztonságpolitikai dimenziójában. A fejlődés ellenére a kisebbségi jogok elismerése terén igazi áttörést – országok egy releváns csoportjának állami és területi szuverenitást féltő ellenállása miatt – továbbra sem sikerült elérni. A kisebbség-fogalom hiányának egyenes következményei lettek a jogértelmezési nehézségek. Jellemző továbbá az elfogadott politikai és jogi dokumentumokban a bizonytalan, feltételes, nem igen kikényszeríthető és szankcionálható rendelkezések jelenléte. Mindazonáltal az ENSZ, illetve regionális szervezetek – ET, Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet (EBEÉ), EBESZ – keretében megindult és folytatódott a kisebbségi jogok nemzetközi standardjainak továbbfejlesztése, ha nem is feltétlenül jogi kötelező erővel bíró dokumentumok keretében. Ez irányú erőfeszítéseik eredményeként még számos, a kisebbségek alapvető és kompenzációs jogai közé sorolható jogosítvány és szempont is megjelent a nemzetközi kisebbségvédelemben.

A kisebbségek politikai jogait és közéleti részvételét tekintve, a 20. század második felére a nemzetközi jog elismerte azt a jogot, hogy mindenki, megkülönböztetéstől mentesen részesüljön hazája közügyeinek intézésében közvetlenül

[36] Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966) (1976. évi 8. törvényerejű rendelet). 27. cikk.

vagy választott képviselői útján[37], mindenki osztozzon a politikai jogokban, különösen az általános, egyenlő, aktív és passzív választójog, a kormányzásban, továbbá bármely szintű közügyek intézésében való részvétel, valamint a közhivatalok betöltésénél az egyenlő feltételekkel indulás vonatkozásaiban.[38] A vonatkozó nemzetközi dokumentumok általános emberi jogként azt is tartalmazzák, hogy minden embernek joga van a békés célú gyülekezési és egyesülési szabadságra.[39] A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya szintén kimondta, hogy minden állampolgárnak, minden megkülönböztetéstől és ésszerűtlen korlátozástól mentesen joga és lehetősége van a közügyek vitelében közvetlenül vagy közvetve részt venni, gyakorolni az általános és egyenlő, aktív és passzív választójogot a valódi és rendszeres választásokon, valamint egyenlő feltételek mellett hazájában közhivatalt viselni.[40] A kisebbségek részvételének és képviseletének gondolata, akárcsak a kisebbségekhez tartozók saját szervezetekhez és egyesületekhez való joga azonban csak az 1980-1990-es évek fordulójától indult komolyabb fejlődésnek a nemzetközi dokumentumokban, amikor megjelent a „hatékony részvétel" formulája is.

Az elsőként kiemelendő, bár nem kötelező jellegű okmány, az EBEÉ 1990. évi Koppenhágai Dokumentuma arra hívta fel a résztvevő országokat, hogy tegyenek lépéseket a területükön élő kisebbségek identitásának védelmében, és teremtsék meg az identitás támogatásának feltételeit is „*a megfelelő tanácskozások után, beleértve az ilyen kisebbségek szervezeteivel vagy egyesületeivel való kapcsolatokat*."[41] A saját szervezetek és egyesületek alapításához és fenntartásához való jogot ugyanakkor a kisebbséghez tartozó személyek különös jogai közé sorolta. A Dokumentum deklarálta azt is, hogy „*a résztvevő államok tiszteletben tartják a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek jogát a közügyekben való hatékony részvételhez, beleértve az ilyen kisebbségek identitásának védelmére és előmozdítására vonatkozó ügyekben való részvételt.*" Mindezen elv alapján, a kisebbségi identitások védelmének és az ehhez szükséges feltételek megteremtése érdekében a Dokumentum lényegében egy lehetséges

[37] Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948). 2. cikk. 21. cikk 1.
[38] Nemzetközi egyezmény a faji alapú hátrányos megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről (1969) (1969. évi 8. törvényerejű rendelet). 5. cikk c.
[39] Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948). 20. cikk 1. Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966) (1976. évi 8. törvényerejű rendelet). 21-22. cikkek.
[40] Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966) (1976. évi 8. törvényerejű rendelet). 25. cikk.
[41] Az EBEÉ emberi dimenzióval foglalkozó koppenhágai találkozójának dokumentuma (Koppenhágai Dokumentum, 1990). 33.

eszközül a területi autonómiát ajánlotta.[42] Bár az autonómiára való utalást a később megszületett dokumentumok már nem igen tartalmazták, a hatékony közéleti részvétel követelménye más nemzetközi erőfeszítések során is kedvező fogadtatásra talált.

Az ENSZ Közgyűlése által, 1992-ben elfogadott, A nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló Nyilatkozat kimondta, hogy „*a kisebbségekhez tartozó személyeknek joguk van hatékonyan részt venni a kulturális, vallási, társadalmi, gazdasági életben és a közéletben.*"[43] E mellett „*joguk van – a nemzeti jogszabályokkal nem összeegyeztethetetlen módon – hatékonyan részt venni a nemzeti és – megfelelő esetben – a regionális szintű döntésekben, amelyek arra a kisebbségre vonatkoznak, amelyekhez tartoznak, illetve azokra a területekre, amelyen élnek.*"[44] Az 5. cikk (1) mindezen túlmenően azt is rögzítette, hogy „*a nemzeti célkitűzéseket és programokat a kisebbséghez tartozó személyek jogos érdekeinek kellő figyelembevételével kell megtervezni és végrehajtani.*"[45] A Nyilatkozat a Koppenhágai Dokumentumhoz hasonlóan említette a kisebbséghez tartozók azon jogát is, hogy egyesületeket hozhatnak létre és tarthatnak fent. Az EBEÉ 1992. évi Helsinki Dokumentuma szintén hangsúlyozta, hogy a résztvevő államok tegyenek fokozott erőfeszítéseket annak érdekében, hogy a nemzeti kisebbséghez tartozó személy – összhangban az egyes államok demokratikus döntéshozatali folyamataival – „*országának politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális életében tevékenyen részt vehessen, ideértve a döntéshozatali és konzultatív testületekben való részvételt a nemzeti, a regionális és a helyi szinten, többek között politikai pártokon és szervezeteken keresztül.*"[46] Az országok arra is kötelezettséget vállaltak, hogy a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos ügyeket „*konstruktív módon, békés eszközökkel és az érintett felekkel való párbeszéd révén intézik.*"[47] Az Európa Tanács által 1993-ban elfogadott, 1201-es számú Ajánlás – a közéleti részvételt nem érintve – a szervezetekhez való jog kapcsán úgy fogalmazott, hogy „*egy nemzeti kisebbséghez tartozó összes személynek jogában áll létrehozni a saját szervezeteit, beleértve a*

[42] Uo. 35.
[43] Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól (1992). 2. cikk. 2.
[44] Uo. 2. cikk. 3.
[45] Uo. 5. cikk. 1.
[46] EBEÉ Az 1992. évi Helsinki Dokumentum. „A változás kihívásai" II. Helsinki Döntés (1992). Emberi dimenzió 24.
[47] Uo. 26.

politikai pártokat is."[48] Az Ajánlás azonban inkább egy másik, a területi autonómiát pártoló cikkelye miatt vált gyakran idézetté: e szerint „*azokban a régiókban, ahol egy nemzeti kisebbséghez tartozó személyek többséget alkotnak ezen személyeknek jogukban áll, hogy sajátos történelmi és területi helyzetüknek megfelelő és az állam jogrendszerével összhangban álló helyi vagy autonóm közigazgatási szervekkel, vagy különleges státusszal rendelkezzenek.*"[49] A nem kötelező jogi erővel bíró dokumentumok közül a Közép-Európai Kezdeményezés 1994-es, a kisebbségi jogok védelméről szóló okmánya is síkra szállt amellett, hogy a nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok hátrányos megkülönböztetés nélkül vehessenek részt a közéletben, és az államok mozdítsák is elő az ilyen természetű jogok gyakorlásának feltételeit. Az Okmány mindehhez hozzátette, hogy „*az érintett államok politikai eljárásaikkal összhangban tiszteletben tartják a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek azon jogát, hogy érdemben részt vegyenek a közügyekben, különösen pedig az őket érintő kérdéseket illető döntéshozatalban.*"[50] Elismerte továbbá a kisebbséghez tartozók azon jogát, hogy saját szervezeteket, egyesületeket és politikai pártokat hozzanak létre és tartsanak fenn.[51]

A kisebbségek „hatékony részvételének" gondolata azt követően indult igazán fejlődésnek, hogy az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének Jogi és emberi jogi bizottsága 1995-ben felkérte a Velencei Bizottságot, hogy készítse el az 1201-es Ajánlás idézett 11. cikkének értelmezését. A Bizottság a válaszában úgy értékelte, hogy a kisebbségeknek nincs olyan elismert joguk, amely speciális státuszt jelentene, illetve lehetetlen lenne a nemzetközi jog számára, hogy bármiféle területi megoldást vagy decentralizációt írjon elő a kisebbségek számára. Összességében a kérdéses cikket úgy értelmezte, mint amely arra ösztönzi az államokat, hogy tegyék lehetővé, hogy a kisebbséghez tartozók hatékonyan részt vehessenek azoknak a döntéseknek a meghozatalában, amelyek az adott régiót vagy az őket érintő ügyeket érintik (Deets [2002] pp. 44-45.). Ezt követően az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága 1996-ban a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 25. cikkéhez fűzött kommentárjában mondta azt, hogy a cikkely pozitív jogi intézkedéseket követelhet meg

[48] Az Európa Tanács 1201. (1993) Ajánlása az Emberi Jogok Európai Egyezményének a kisebbségi jogokra vonatkozó kiegészítő jegyzőkönyvével kapcsolatban. 6. cikk.
[49] Uo. 11. cikk.
[50] A Közép-Európai Kezdeményezés Okmánya a kisebbségi jogok védelméről (1994). 20. cikk. 22. cikk.
[51] Uo. 16. cikk. 21. cikk.

annak érdekében, hogy a nemzeti kisebbség tagjai hatékonyan részt vehessenek az őket érintő döntések meghozatalában (Wheatley [1999] p. 204.).

A nem kikényszeríthető erővel rendelkező nemzetközi dokumentumok sorában, a kisebbségi részvétel ügyét illetően, kétségkívül az egyik legterjedelmesebbnek a már említett Lundi Ajánlások bizonyulnak [1999]. Az elemzés szempontjából kiemelten fontos, hogy az általános elvei körében a dokumentum hangsúlyozta, hogy a megfelelő, a kisebbségi részvételt biztosító intézmények létrehozása és eljárások bevezetése kapcsán mind a tartalom, mind pedig az eljárás is lényeges: „*a kormányzati hatóságoknak és a kisebbségeknek kiterjesztő, áttekinthető és számon kérhető konzultációt kell folytatniuk egymással annak érdekében, hogy fenntartsák a bizalom légkörét*." Azaz a döntésekbe minden esetben, konzultáció, szavazás vagy népszavazás útján be kell vonni az érintetteket, a döntéshozatali folyamatokat pedig áttekinthetővé és megítélhetővé kell tenni. A döntéshozatali folyamatokban való részvétel vonatkozásában kiemelte a kisebbségi képviselet és részvétel lehetőségeit a törvényhozásban, a kormányzatban és az igazságszolgáltatásban egyaránt. A választások tekintetében hangsúlyozta a közügyekben való részvétel diszkriminációtól mentes biztosítását, beleértve a választás és a választhatóság jogát. Síkra szállt továbbá a részben vagy egészben etnikai alapon szerveződő pártok alapításának szabadsága mellett is. Kimondta, hogy a választási rendszernek különböző lehetséges technikákkal elő kell segítenie a kisebbségi képviselet és a kisebbségi befolyás érvényesülését. Az alcím végül szorgalmazta a részvétel előmozdítását a helyi és regionális szinteken is, illetve olyan, véleményező és javaslattevő jogkörökkel bíró, konzultatív és tanácsadó testületek létrehozása mellett érvelt, amelyek a kormányzat és a kisebbségek közötti párbeszéd csatornáiként szolgálnak. A másik fő témakörét tekintve rögzítette, hogy a hatékony közéleti részvétel kivitelezése szükségessé teheti az önkormányzatiság területi, nem területi, vagy vegyes típusú megszervezését, az előbbi két formát külön is részletezve. Végül külön hangsúlyt helyezett a kisebbségi részvétel garanciáinak kialakítására (Lundi Ajánlások [1999]).

A kötelező jogi erővel bíró nemzetközi kisebbségvédelmi dokumentumok közül az Európa Tanács által 1995-ben elfogadott, és 1998-ban hatályba lépett, a nemzeti kisebbségek védelméről szóló Keretegyezmény egyrészt kimondta, hogy amennyiben szükséges, megfelelő intézkedéseket kell hozni a politikai élet minden területén is a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek „*teljes és hatékony*" egyenlőségének előmozdítása érdekében, akik joguknak van az egyesülés szabadságára, szervezetek és

egyesületek alapítására. Másfelől szintén deklarálta, hogy „*a felek kötelezettséget vállalnak arra, hogy megteremtik a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek számára azokat a feltételeket, amelyek a kulturális, a társadalmi és a gazdasági életben, valamint a közügyekben – különösképpen az őket érintőkben – való részvételhez szükségesek.*”[52]

Az ET által elfogadott, és ugyancsak 1998-ban hatályba lépett Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai Chartája az aláírók által követendő céljai és elvei körében úgy fogalmaz, hogy „*a felek vállalják, hogy a regionális vagy kisebbségi nyelveket illető politikájuk kialakítása során figyelembe veszik az ezeket a nyelveket használó csoportok által jelzett szükségleteket és kívánságokat. A feleket arra bátorítják, ha szükséges, hozzanak létre olyan szerveket, amelyek a regionális vagy kisebbségi nyelveket érintő minden kérdésben tanácsokat adhatnak a hatóságoknak.*”[53]

[52] Az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről Szóló Keretegyezménye (1995) (1999. évi XXXIV. törvény). 4. cikk 2. 7-8. cikkek. 15. cikk.
[53] Az Európa Tanács Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája (1992). (1999. évi XL. törvény). 7. cikk 4.

III. FEJEZET: A MAGYARORSZÁGI NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEK

Jelen bevezető keretei között szükséges felvázolni a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek főbb jellemzőit, a kisebbségek létszámának, település-földrajzi, szociológiai, nyelvhasználati attribútumainak és meghatározó identitásformáinak alakulását, amelyek nagyban befolyásolják a politikai lehetőség-struktúrát, többek közt a kisebbségek mobilizációját, szervezettségét, érdekeit, valamint a mindenkori döntéshozatali szereplők koncepcionális elgondolásait, és így a vizsgált periódusok kisebbségpolitikáját és a meghatározó kisebbségi tárgyú jogalkotásait.

A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek jelenkori helyzetére alapvető befolyással van az a tényező, hogy túlnyomórészt közép- és kora újkori bevándorlás, illetve szervezett betelepítés eredményeképpen kerültek a történeti Magyarország központi, azaz 1947-es területére. A határon túli magyar kisebbségekkel szemben tehát nem a legújabbkori határváltozások nyomán keletkezett kényszerkisebbségekről, hanem jóval korábban kialakult, történeti, többnyire önkéntesen betelepülő közösségekről beszélhetünk. A történeti kutatások eredményei szerint a jelenleg honos népcsoportnak elismert közösségek között mindössze a Rába-vidéki szlovének azok, akiknek ősei már az i. sz. 6. századtól, tehát az önálló magyar államalakulat létrehozása előtt jelen voltak a mai területükön (Mukics [2003] p. 4.). A későbbi évszázadok folyamán, a kívülről érkező, vagy az országon belüli népmozgások eredményeként, nagyjából a mai településterületükön letelepedő kisebbségi csoportokat a migrációs folyamatok az ország legkülönbözőbb pontjaira sodorták, amelyek hatására a mai országterületen nem is igen alakulhattak ki nagyobb összefüggő, a nemzetiségi lakosság által akár többségben lakott tömbök. Viszonylag összetartóbb nemzetiségi régiót csupán a mai békési-csongrádi szlovák, a baranyai-tolnai német, illetve a már említett Rába-vidéki szlovén települések képeznek. Azonban ezeket a településeket, akárcsak a más jellegű, szigetszerű vagy több népcsoport által vegyesen lakott etnoregionális szerkezeteket, jórészt a többségi magyar etnikum veszi körül, így a természetes asszimilációs folyamatoknak, a kisebbségi identitások erodálódásának is jelentős mértékben ki vannak téve (Tilkovszky [1986] p. 43.). A megtelepedett, zömmel mezőgazdasági tevékenységekkel foglalkozó kisebbségi csoportok beolvadását elősegítette az a

körülmény is, hogy a betelepülés, betelepítés idejében, a kibocsátó etnikai közegekben még nem jött létre a modern, kodifikált irodalmi nyelv. Ennek következtében a magyarországi honos kisebbségek jobbára archaikus nyelvjárásokat, dialektusokat tudhatnak magukénak, amelyektől idegenek a modernizációs folyamatokkal megjelenő szavak és kifejezések. A dialektusokhoz – a teljes nyelvi kiépítettség, a megfelelő szókincs és írásbeliség hiánya, a sztenderdizált változattól való eltérései, korlátozott hasznosíthatósága, a kevés nyelvhasználati színtér következtében – többnyire alacsony társadalmi presztízs társul. Ráadásul az ország területén szétszórtan elhelyezkedő, de azonos etnikai kötődésű kisebbségi csoportok körében különböző nyelvjárások érhetők tetten, amelyek a földrajzi távolságok mellett szintén megnehezítették a kisebbségi közösségek egységbe állítását, közös érdekeik kifejezését és megjelenítését. Szociolingvisztikai vizsgálatok sora tárja fel a már bekövetkezett vagy előrehaladott folyamatban lévő nyelvcsere jelenségét (Borbély [2002, 2003]. Erb-Knipf [2001]): az egykori egynyelvűség háttérbe szorulását, a magyar fokozatos térnyerését akár már a két világháború közötti periódusban, majd azt követően a sajátos nyelvváltozat rendkívüli leértékelődését. A nemzetiségi oktatás ezzel szemben értelemszerűen a sztenderdizált-köznyelvi, az anyaországban használt nyelvre helyezte a hangsúlyt, amelynek elsajátítása a magyar és az otthonról esetlegesen hozott nyelvjárás mellett komoly kognitív erőfeszítéseket igényel a nemzetiségi tanulóktól. Napjainkban ők leginkább gyenge nemzetiségi nyelvtudással vagy éppen már magyar egynyelvűként kerülnek be az oktatásba, amelyet ugyancsak gyenge nyelvtudással hagynak el. Hasonló folyamatok figyelhetők meg a német kisebbségnél, itt viszont újabb keletű fejlemény a magas presztízsű német sztenderd térnyerése, főként a fiatalabb generációknál, míg a nyelvjárás az idősebbeknél válik az „emlékezés” nyelvévé (Erb-Knipf [2001] p. 324.).

Az imént említett körülmények elmondhatók a legnépesebb hazai kisebbségre, a hatályos jogi szabályozás által egységesen kezelt cigányságra is, amelynek magyar ajkú csoportja (romungrók) már a középkortól kezdve jelen volt az ország mai területén, míg a cigányul és magyarul (oláhcigányok), illetve a románul és magyarul (beások) beszélők felmenői némileg később, a 18-20. században kerültek Magyarországra (Kemény [1999] pp. 3-7. [2000] pp. 25-27.). Mindezekkel összefüggésben, a közösségekben markánsan tetten érhető sajátos identitástudat a saját település, a szűkebb térség mellett a magyar államhoz és a magyarsághoz való erőteljes kötődést immár évszázadok óta magában hordozza.

Az összefüggő nemzetiségi tömbterületektől távol lévő, és az azokkal amúgy sem intenzív kapcsolatokat ápoló kisebbségi falvakban az első világháborút követően immár a korábbiakhoz képest felgyorsultak az asszimilációs folyamatok. A viszonylag zártabb, nemzetiségi lakosság által többségben lakott települések számát, illetőleg maguknak a kisebbségi csoportoknak a létszámát jelentősen lecsökkentették az 1945 után bekövetkezett politikai-társadalmi változások és folyamatok. A németek tekintélyes részének kitelepítése, a magyar-szlovák lakosságcsere keretében a zömében öntudatosabb szlovákok eltávozása, valamint több horvát, szerb és szlovén családnak a déli és nyugati határ mellől való kitelepítése, a cigányság bizonyos fokú diszkriminálása mind-mind jelezték egy új korszak beköszöntét a magyarországi kisebbségek történetében. Az egyes kisebbségekkel szembeni megtorló intézkedések a kisebbségi lakosságban leginkább a félelem érzését keltették, és sokan azt a következtetést vonták le, hogy a nemzetiségi identitás esetleges felvállalása csupán konfliktus forrása. A kisebbségek létszámának csökkenésében a politikai folyamatok mellett jelentős szerepet játszottak az országban bekövetkezett társadalmi-gazdasági változások is: az erőltetett, nehéziparra koncentráló gazdaságfejlesztés keretében megindult a falvakból a városokba történő munkaerő-áramlás, amelynek következtében felbomlottak a hagyományos, premodern falusi és kisebbségi közösségek. A továbbra is a mezőgazdaságban foglalkoztatottaknak pedig a szövetkezetesítéssel, a korábbi egyéni-családi forma helyett a kollektív munkavégzéssel kellett szembesülniük az immár egyre inkább vegyes lakosságúvá váló településeken. Az iparosítási-urbanizációs folyamatok jelentős mértékben az asszimilációnak, a kisebbségi kötődések fellazulásának kedveztek, de mindazonáltal hozzájárultak egyes, korábban városi bázisokkal nem, vagy csak alig rendelkező kisebbségi közösségek városokban való megjelenéséhez és bizonyos mértékű megszerveződéséhez is.

A fentebb felvázolt objektív politikai-társadalmi és szubjektív-tudati változások egyszersmind meglátszottak a korszak népszámlálásainak nemzetiségi adatsorain. Összefoglaló jellemzőjük, hogy az 1989-1990 előtt nemzetiségként elismert nemzeti kisebbségek (horvátok, németek, románok, szerbek, szlovákok, szlovének) sorában, a háborút követő megrázkódtatások utáni, 1960-as cenzus „csúcsa” után az anyanyelvi és nemzetiségi adatsorok folyamatos csökkenésének lehetünk tanúi, amelynek legalábbis nemzetiségi vonatkozásban az 1990-es népszámlálás volt képes véget vetni. A korszak további jellemzője, hogy a kisebbségek szemében jórészt kompromittálódott nemzetiség kategória helyett nagyobb számban vallották be a lazább kötődést feltételező

anyanyelvet. Ezen összefoglaló megjegyzések alól természetesen vannak kivételek, mint például a német kisebbség, amely az 1949-es „hullámvölgyet” követően nemzetiségi és anyanyelvi létszámában megerősödve érte el a rendszerváltás időszakát, valamint a nemzetiségként el nem ismert cigányság, amely a korábbiakhoz képest többszörös számban vállalta fel anyanyelvét és nemzetiségét 1990-ben.

A legutóbbi, 2001-es népszámlálás módszertani újdonsága volt, hogy amíg 1990-ben még csak a nemzetiségre, az anyanyelvre, és az ezen kívül beszélt nyelvre kérdeztek rá, addig 2001-ben bevezetésre kerültek a kisebbségi kulturális kötődést, valamint a családi, baráti körben használt nyelvet felmérő, – a nemzetiséghez és az anyanyelvhez hasonlóan – szigorúan anonim és önkéntes alapon megválaszolható kérdések is. További módszertani újdonság, hogy a nemzetiség, az anyanyelv, a kulturális kötődés, illetve a családi, baráti körben beszélt nyelv esetében három-három válasz megadására nyílt lehetőség, amely a korábbi cenzusokon nem létezett, így nem is nyílt lehetőség a magyarországi kisebbségeket jelentős mértékben jellemző kettős vagy többes kötődés kifejezésére (Vékás [2003] p. 237.). A kérdésekre adható lehetséges válaszok korábbi rendszerét azzal finomította a 2001-es cenzus, hogy a cigányság esetében mind az anyanyelvnél, mind pedig a családi, baráti közösségben használt nyelvnél lehetőség volt a beás és a romani kategóriák megjelölésére is a cigány (roma) mellett. Sajátos helyzetben voltak az 1945 után nemzetiségként el nem ismert nemzeti kisebbségek, amelyeket a szakirodalom „településhálózattal nem rendelkező”, „mikro-″, vagy „szórványkisebbség” elnevezésekkel illet. Ezek, a „hagyományos” kisebbségeknél általában kisebb létszámban, és jelentősebb arányban pusztán néhány településen jelenlévő, de a kisebbségi törvény hatálya alá tartozó minoritások (bolgárok, görögök, lengyelek, örmények, ruszinok, ukránok) korábban egyáltalán nem, és önálló kategóriákként is csak az anyanyelvi rovatban jelentek meg az 1990-es népszámlálás alkalmával (Kozma [2003] pp. 325-326.). A 2001-es cenzus során azonban már a többi kisebbséggel azonos formátumban szerepelhettek (*összefoglalóan ld. az alábbi táblázatot*).

Táblázat: Népszámlálás 1990-2001. A nemzeti és etnikai kisebbségek adatai[54]

Hazai kisebbség	Az anyanyelvet vallók		A nemzetiségi hovatartozást vallók		A nemzetiségi kulturális értékekhez, hagyományokhoz kötődők	Családi, baráti közösségben nyelvet használók
			száma			
	1990	2001	1990	2001	2001	2001
Bolgár	1 370	1 299	…	1 358	1 693	1 118
Cigány	48 072	48 685	142 683	190 046	129 259	53 323
Görög	1 640	1 921	…	2 509	6 140	1 974
Horvát	17 577	14 345	13 570	15 620	19 715	14 788
Lengyel	3 788	2 580	…	2 962	3 983	2 659
Német	37 511	33 792	30 824	62 233	88 416	53 040
Örmény	37	294	…	620	836	300
Román	8 730	8 482	10 740	7 995	9 162	8 215
Szerb	2 953	3 388	2 905	3 816	5 279	4 186
Szlovák	12 745	11 816	10 459	17 692	26 631	18 056
Szlovén	2 627	3 187	1 930	3 040	3 442	3 119
Ruszin	627	1 113	…	1 098	1 292	1 068
Ukrán		4 885	…	5 070	4 779	4 519

Mindezen körülmények ismeretében, a legutóbbi, 2001-es népszámlálás adatai szerint az érdemi választ adók közül 422 780 olyan személyt írtak össze a kérdezőbiztosok, aki a nemzeti-etnikai kötődést tudakoló négy kérdés legalább egyikében egy vagy több, hivatalosan elismert kisebbségi közösséget jelölt meg, míg a válaszok száma némileg több, 442 739 volt (Tóth-Vékás [2005a] p. 140.).[55] Mind a négy kérdésre kisebbségi kötődést jelző válasz viszont csak 85 321 esetben volt (Tóth-Vékás [2006] p. 254.). Az egyes identitáskategóriák esetében az eltérő arányokat tapasztalhatunk – összességében és kisebbségenként egyaránt. A kisebbségi kötődésüket

[54] *Népszámlálás 2001* [2002] p. 10.
[55] Bár feltétlenül megemlítendő és elgondolkoztató, hogy a népszámlálási lakónépesség közel 5,5%-a, több mint 558 ezer ember nem kívánt válaszolni vagy ismeretlen választ adott a négy, nemzeti-etnikai kötődést vizsgáló kérdésre (Mayer [2004a] 1. sz. melléklet).

a népszámláláson deklarálók mintegy 70,8%-a a nemzetiséget, 67,8%-a a kisebbségi kulturális értékekhez fűződő kapcsolatot, 37,5%-a a családi, baráti körben használt nyelvet, míg 30,6%-uk a kisebbségi anyanyelvet jelölte meg (Tóth-Vékás [2005b] p. 131.).

Az anyanyelv tekintetében enyhe, 1,5%-os csökkenés volt tetten érhető a tizenegy évvel azelőtti állapothoz képest – 135 788 válasz érkezett a valamilyen kisebbségi anyanyelv vonatkozásában. 1990-hez képest csökkent a nemzetiségi anyanyelvű lakosság száma a bolgároknál, a horvátoknál, a lengyeleknél, a németeknél, a románoknál, és a szlovákoknál. Ez a szám a cigányok, illetve főként a kis létszámú nemzetiségek – a görögök, az örmények, a szerbek, a szlovének, valamint a ruszinok és az ukránok – esetében viszont nőtt (2001. évi népszámlálás [2002] p. 10.). Mindezzel párhuzamosan, a nemzetiségi kötődésüket vallók számának jelentős emelkedésének lehetünk tanúi: 1990-hez képest mintegy 47%-al, 314 060-ra nőtt összességében a nemzetiségi kötődést bevallók száma és e megállapítás a románokat kivéve, minden kisebbségre érvényes (2001. évi népszámlálás [2002] p. 10.). Az anyanyelv pozícióinak romlása, a magyarral szemben másodnyelvi helyzetbe kerülése mellett, a nemzetiségi identitás felértékelődésének lehetünk tanúi. Ami jelentős mértékben a megváltozott kisebbségpolitikai környezetnek és szemléletnek köszönhető, amely immár a kisebbségi hovatartozás megőrzését, a kisebbségi értékek, hagyományok ápolását, fejlesztését hirdeti. A kulturális kötődést vizsgáló kérdésre adott 300 627 kisebbségi válasz általában (a cigányokat és az ukránokat kivéve) felette volt a kapcsolódó nemzetiségi és anyanyelvi számsoroknak. A kisebbségi nyelvet családi, baráti körben való használatát tudakoló kérdésre 166 366 válasz érkezett, arányuk pedig a kisebbségek többségénél (cigányok, görögök, horvátok, lengyelek, németek, örmények, szerbek, szlovákok) meghaladta a kisebbségi nyelvet anyanyelvként megjelölők számát (2001. évi népszámlálás [2002] p. 10.). Utaltam rá, hogy a 2001-es népszámlálás lehetőséget teremtett a hazai kisebbségekre igencsak jellemző többes (kettős és hármas) kötődés kinyilvánítására, amely leginkább a magyar és a nemzetiségi hovatartozás együttes felvállalását jelentette a kisebbségi lakosság nagyobbik részénél, különösen a cigányságnál (Szarka [2003] p. 412.). A kisebbségi hovatartozás mellett a magyar nemzetiséget megjelölők aránya igen jelentős, legalább 30-40%-os az egyes kisebbségi kategóriák tekintetében – különösen magas a nemzetiségi kulturális értékeket bevallók körében (Tóth-Vékás [2005b] p. 139.).

Bizonyos kisebbségi közösségek életében jelentős, közvetlen politikai hatásokkal is járó fejleménynek mondható, hogy körükben az utóbbi évtizedek migrációs folyamatainak következtében meghatározó arányban vannak jelen olyan, a kisebbségi kötődésüket vállaló személyek, akik egyrészről nem (csak) magyar állampolgárok, másrészről pedig nem Magyarországon, hanem számottevő arányban külföldön, például az adott népcsoport anyaországában születtek. A nem magyar állampolgárok a kisebbségi közösségeknek az országos átlag jóval nagyobb hányadát képezik: jelentős, 25%-ot meghaladó arányban képviseltetik magukat a bolgár, a lengyel, az örmény, a román, a ruszin, a szerb és az ukrán nemzetiségűek és anyanyelvűek körében, de a jóval nagyobb német közösségben a négyezer főt is meghaladják. Többségben viszont csak a lengyel és az örmény anyanyelvűek körében vannak (Mayer [2005] p. 177.). Ezzel összefüggésben, a kisebbségi kötődésűket felvállaló személyeknek az országos átlagnál némileg nagyobb köre az, aki külföldön született. A külföldön született személyek jelentős számarányban jórészt azokban a közösségekben vannak, amelyek esetében a nem magyar állampolgárságúak is releváns mértékben szerepelnek (Tóth-Vékás [2004a] pp. 4428-4429.).[56] Általában kedvező demográfiai adottságokkal rendelkező, képzett, gazdaságilag aktív, és a Magyarországon született kisebbségi kötődésűeknél erősebb identitással bíró személyekről van szó (Tóth-Vékás [2004c]).

A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek létszámára vonatkozóan azonban nem csupán a szubjektív deklarációkat jelentő népszámlálási adatsorok lehetnek iránymutatóak. Rendelkezésre állnak a kisebbségi szervezeteknek az adott honos népcsoportok létszámára vonatkozó becslései is.[57] Ezek a becslések azonban – néhány kivételtől (görögök, szerbek, ukránok) eltekintve – jóval meghaladják a népszámláláson kimutatott adatokat. Azon túl, hogy a vonatkozó népszámlálási adatokat

[56] A külföldön születettek aránya 2001-ben a ruszinoknál elérte a népcsoport 55%-át, a románoknál és az ukránoknál közel 50%-át, a bolgároknál és a lengyeleknél 42%-át, a szerbeknél 38%-át, az örményeknél 31%-át, míg a görögöknél a kisebbség 19,5%-át. Jóval kisebb arányban, de az ezer főt meghaladó számban képviseltetik magukat a horvátok, a németek és a szlovákok körében. A külföldön született, kisebbségi kötődésüket felvállaló románok 98%-a Romániában, a lengyelek és a bolgárok 91-91%-a Lengyelországban és Bulgáriában, a szerbek 88%-a Szerbia és Montenegróban, az ukránok 85%-a Ukrajnában született. Ezzel szemben az örmények 38,5%-a Örményországban, és közel 30%-a Romániában, míg a ruszinok 45%-a Oroszországban, 36%-a Ukrajnában született. Az arányaiban jóval kevesebb, de az abszolút számok tekintetében, bizonyos esetekben több külföldön születettet magában foglaló kisebbségi közösségek esetében: a németek 54%-a Németországban, 8,5%-a Ausztriában, 2%-a Svájcban, a szlovákok 76%-a Szlovákiában, a horvátok 41%-a született Horvátországban, míg a szlovének relatív többsége, 29%-a Szlovéniából származik (Tóth -Vékás [2004b] pp. 543-545.).

[57] Ezek alapján mintegy 450-600 ezer cigány, 200-220 ezer német, 100-110 ezer szlovák, 80-90 ezer horvát, 25 ezer román, 10 ezer lengyel, 3,5-10 ezer örmény, 6 ezer ruszin, 5-5 ezer bolgár, szerb, szlovén és ukrán, valamint 4-4,5 ezer görög él Magyarországon (Mayer [2004a] 11. sz. melléklet).

a társadalmi valóságot a maga teljességében és kizárólagos érvénnyel leírónak tartanám, egyes kisebbségek képviselői a jelentős eltérésekkel viszont nagy valószínűséggel nem veszik figyelembe a közösséget utóbbi évtizedekben ért komoly asszimilációs veszteségeket. Anélkül tehát, hogy kizárólagosan valós állapotot tükrözőnek fogadnám el a népszámláláson nyert, vagy ez utóbbi, becsült adatokat, elmondható, hogy a cenzuson megállapítottnál jóval nagyobb létszám közlése alkalmas lehet a nemzeti kisebbség politikai-társadalmi súlyának kívánt növelésére, különböző érdekei, igényei kellő társadalmi alátámasztására. Sajátos helyzetben van a legnépesebb kisebbség, a cigányság, amelynek becsült többsége, mintegy kétharmada viszont továbbra sem vállalja fel, nem kívánja felvállalni valamilyen szintű kisebbségi kötődését. A cigány népesség magyarországi létszámára, arányaira vonatkozó megállapítások tételéhez a kutatóknak más, specifikus vizsgálatok eredményeit is fel kell használniuk (Mészáros-Fóti [1996] p. 908.).

A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek az országon belül nem képeznek összefüggő tömböket, hanem rendkívül szétszórtan, az ország minden megyéjében és a fővárosban egyaránt megtalálhatóak – természetesen kisebbségenként és létszámarányonként különböző mértékben. A kisebbséghez tartozók legjelentősebb arányban, Baranya megyében vannak jelen: a megye lakosságának több mint 10,5%-a valamely nemzeti és etnikai kisebbséghez tartozónak vallotta magát 2001-ben. Borsod-Abaúj-Zemplén és Tolna megyékben a kisebbséghez tartozók meghaladják a megye lakosságának 7, Békés, Komárom-Esztergom, Nógrád, illetve Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben pedig a népesség 5%-át (Tóth-Vékás [2004a] p. 4426.).[58] Ezen belül, az ország mintegy 3157 települése közül azok többségében, több mint 2500 helyen mutatható ki a kisebbséghez tartozók jelenléte. A népszámlálási adatok alapján elmondható, hogy a magyarországi kisebbségek döntő többsége a saját településen belül is kisebbségben él: 2001-ben mindössze 53 településen lépte át a kisebbségi kötődésűek aránya a helyi lakosság 50%-át (Tóth-Vékás [2004a] p. 4426.).[59]

[58] Nemzetiségi vonatkozásban a legtöbb kisebbségi kötődésű személy Borsod-Abaúj-Zemplénben (közel 49 ezer fő), Budapesten (közel 30 ezer), Baranyában és Pestben (28-28 ezer), illetve Szabolcs-Szatmár-Beregben (27 ezer) él. A nemzetiségi kulturális értékekhez, hagyományokhoz kötődőknél viszont Budapest vezet (35 ezer), amit követ Baranya és Pest (kb. 33-33 ezer), illetve Borsod (29 ezer). A kisebbségi anyanyelv tekintetében viszont Baranya áll az élen (21 ezer), ami mögött Budapest (16 ezer), Pest (12,6 ezer), illetve Bács-Kiskun és Békés (9-9 ezer) van. Azonos sorrend alakul ki a kisebbségi nyelvet családi és baráti körben használók számának esetében (Mayer [2004a] 3-6. sz. mellékletek).

[59] A saját számításaim szerint, az összesített válaszok alapján, 2001-ben a horvátok tíz, a németek és a cigányok kilenc-kilenc, a szlovének négy, a szlovákok három, míg a románok és a szerbek egy-egy településen haladták meg a helyi lakosság 50%-át. 1990-ben ezek az arányok még a következők voltak: a horvátok tizenhat, a németek hét, a szlovének négy, a szlovákok és a cigányok kettő-kettő, a románok és a

A nemzeti és etnikai kisebbségek település-földrajzi viszonyaira jellemző, hogy a kisebbségi lakosság többsége községekben él: amíg 1990-ben az össznépesség 19,4%-a lakott a fővárosban, addig a szerb nemzetiség esetében ez az arány 12,7%, a románoknál 11,8%, a németeknél 8,5%, a szlovákoknál 7,7%, a cigányoknál 5,7%, a szlovéneknél 3,7%, és a horvátoknál mindössze 3% (Demeter Zayzon [2000] p. 173.). Amíg az összlakosság 42,4%-a élt 1990-ben városban, addig a cigányok esetében ez az arány 30,1%, a szerbek esetében ez 41,5%, a szlovákoknál 29,9%, a románoknál 29,4%, a németeknél 28,9%, a szlovéneknél 21,6%, a horvátoknál pedig 15% (Demeter Zayzon [2000] p. 173.). A községek esetében azonban megfordulnak az arányok: a nemzetiségi lakosság jóval az országos átlag felett képviselteti magát a kisebb településeken, falvakban. Amíg 1990-ben a népesség 38,1%-a élt községekben, addig a horvátok 82%-a, a cigány lakosság 64,2%-a, a szlovének 74,8%-a, a németek 62,6%-a, a szlovákok 62,5%-a, a románok 58,8%-a, és a szerbek 45,8%-a (Demeter Zayzon [2000] p. 173. Mészáros-Fóti [1995] p. 26.).[60] Az 1990-es népszámláláshoz képest azonban kimutatható elmozdulás tapasztalható az egyes településtípusok kisebbségek körében jelenlévő arányai között: megerősödőben vannak a városi, illetőleg a fővárosi kisebbségi közösségek. Bizonyos kisebbségi közösségek az ezredfordulóra kifejezetten urbánus csoportokká váltak. A bolgár kulturális értékekhez kötődők közel 57%-a Budapesten, és több mint 30%-a városokban él. A görög hagyományokat magukénak vallók 51%-a a fővárosban, 34%-a városokban lakik. A lengyeleknél ugyanezen arányok 40-41%, a ruszinoknál 36,8- 39,6%, a szerbeknél 25-45%, az ukránoknál 27,6-49,5% volt. Hozzájuk hasonlóan, az örményeknek alig 11%-a élt községekben 2001-ben. A fővárosban és városokban való hangsúlyos jelenlét a helyben születéstől, vagy pedig a beköltözésből származhat. A 2001-es cenzus egyik másik adatsora éppen arra világított rá, hogy ezen, kifejezetten városias közösségek (örmények, ruszinok, görögök, lengyelek, bolgárok, ukránok, és szerbek) a legmobilabbak: az e kisebbséghez tartozók többsége nem a születési helyén került összeírásra (Tóth-Vékás [2004a] pp. 4430-4431.). A korábbiakban nemzetiségként hivatalosan elismert kisebbségek zöme (horvátok, németek, románok, szlovákok, szlovénok) és a cigányság azonban jóval kevésbé mobil. A budapesti és városi kisebbségi közösségek megerősödésében nem lebecsülendő szerepe van a külföldön született kisebbségi kötődésűeknek, akik az

szerbek egy-egy településen képeztek lokális többséget – a népszámlálási bevallás alapján (Dávid [1993, 1995]).

[60] A számadatok a nemzetiségi, nem az anyanyelvi kisebbségi lakosságra vonatkoznak.

egyéni és családjuk boldogulásának útjait nem elsősorban a tradicionális kisebbségi területeken, településeken keresik: relatív többségük, 42%-uk Közép-Magyarországon él (Tóth-Vékás [2004b] pp. 549-550.). E csoporttal szemben, a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek másik csoportja körülbelül felerészben van jelen Budapesten, a városokban és a falvakban, bár abszolút vagy relatív többségbeli elmozdulás inkább a községek felé mutatkozik. Ide sorolhatók a német, a szlovén és a román kulturális kötődésűek (49-49-45% községekben), a cigány nemzetiségűek (57% községekben), a szlovák (54% községekben) és a horvát kulturális kötődésűek (66% községekben) (Mayer [2004a] 7. sz. melléklet). Mindazonáltal ezen csoporton belül is megerősödőben vannak a fővárosi és a városi kisebbségi közösségek abszolút számban és arányaiban egyaránt.

A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségi lakosság korösszetétele általában kedvezőtlen képet mutat: a cigány közösséget kivéve felülreprezentáltak a közép- (40 és 59 év között), és az idős korosztályok (60 év felett). 1990-ben az összlakosság több mint ötöde volt 14 évesnél fiatalabb, ezzel szemben a szlovákoknál ez az arány csupán 6,8% volt. A többi nemzeti kisebbség esetében ez a szám 9-13% között mozgott, a cigányoknál azonban megközelítette a 40%-ot. A 15-39 év közti korosztály részesedése alatta volt az össznépességi 35,6%-nak, kivéve a románokat (közel 43%) és a cigányokat (42,8%). Az idősebb korcsoportok felé haladva, már jócskán meghaladták az országos átlagot (60 év felett az össznépesség közel 19%-a): a nemzeti kisebbségeknél ez 20-35%, míg a cigányoknál a rendkívül alacsony 4,3% szerepelt (Demeter Zayzon [2000] p. 171.)! A 2001-es cenzus adatai szerint a nemzeti és etnikai kisebbségek eltorzult korfája nem igen javult: a magukat cigánynak vallóknak továbbra is csupán 4,3%-a 60 év feletti, míg a nemzeti kisebbségeknél általában (a románokat, a görögöket, az örményeket, és az ukránokat kivéve) alulreprezentáltak a fiatalabb korosztályok. Az utóbbi közösségek tekintetében azonban további, hozzávetőleges kategóriák képezhetőek: egyes kisebbségeknél hangsúlyosabb arányban képviseltetik magukat a 14 éven aluli, illetve a 15-39 év közötti korcsoportok, míg másoknál az elmozdulás inkább az idősebb (40-59, illetve 60-X) korcsoportok felé tapasztalható. Az említett, 15-39 év közötti korcsoportba sorolhatók a külföldi bevándorlás által leginkább érintett ukránok és románok (44-44%), továbbá az örmények 41, a görögök 39, a ruszinok 38, a szerbek 37, a bolgárok 33, és a lengyelek 32%-a. Velük szemben a szlovákok 67, a szlovének 63, valamint a horvátok és a németek 62-62%-a 40 év feletti (Mayer [2004a] 10. sz. melléklet).

Iskolázottsági mutatói azoknak a nemzeti kisebbségeknek, amelyeknél az időskorúak magasabb számban vannak jelen, szerényebbek, mint az országos átlag: 1990-ben az összlakosság közel 80%-a végezte el az általános iskola nyolc osztályát, a kisebbségeknél ez az arány 60-70% volt (a cigány anyanyelvűek és cigány nemzetiségűek esetében mindössze 36-43%). A közép-, és felsőfokú végzettségek tekintetében is alacsonyabbak a mutatóik, a németeket és a szerbeket kivéve (Mészáros-Fóti [1995] pp. 8-9.).[61] Az aktív nemzetiségi keresők 90%-ának volt általános iskolai végzettsége, míg a cigányok 42%-a nem tudta az alapfokú iskolát befejezni (Mészáros-Fóti [1995] p. 19.). A 2001-es népszámlálási adatok alapján, a fentiekkel összefüggésben az alábbi, némileg elnagyolt csoportok képezhetőek: a cigányság döntő többsége (73,5%) általános iskolai (8. évfolyamnál alacsonyabb vagy 8. évfolyamot befejezett) végzettséggel rendelkezik, a horvátok, a szlovákok, a szlovének és az ukránok relatív többsége csupán általános iskolát végzett, a görögöknél, a lengyeleknél, a németeknél, a románoknál és a szerbeknél ezzel szemben a középiskolát végző vagy végzett rétegek a relatív dominánsak. Végül az egyetemre vagy főiskolára járó, illetve az oklevéllel rendelkezők aránya a bolgár, az örmény, és a ruszin közösségen belül a legjelentősebb, de releváns a lengyeleknél (32%) is (Mayer [2004a] 9. sz. melléklet).

Jellemző rájuk, hogy 1990-ben az országos átlagot meghaladta az inaktív keresők aránya (Mészáros-Fóti [1995] pp. 10-15.). Az aktív keresőknél pedig 20%-a dolgozott a mező-, és erdőgazdaságban, míg ebben az országos arányszám 16-17%, az iparban és építőiparban helyezkedett el a nemzetiségiek 40%-a (38% az országos átlag), az egyéb szektorokban dolgozók aránya viszont 8%-al alulmúlta az össznépességi átlagot (Mészáros-Fóti [1995] pp. 15-18.). 2001-ben a nemzeti és etnikai kisebbségeknek mindössze 21,7%-a volt foglalkoztatott: a munkanélküliek, az inaktív keresők, illetve a fiatal-, és az időskorúakat magában foglaló eltartottak nagyobb arányban a cigányok (89,8%), a szlovákok (65%) körében voltak jelen, de szintén 60% felett voltak a görög, a horvát, a román, és a szerb közösségeken belül. A tevékenységi főcsoportokon belül, a vezető, értelmiségi és szellemi foglalkozásúak és a szolgáltató szektorban dolgozók többséget képeznek a bolgár, a görög, a lengyel, a német, az örmény, a ruszin, a szerb, a szlovák, és az ukrán kisebbség körében. Velük szemben a

[61] A cigány lakosság különösen rossz iskolai végzettségi viszonyait mutatja az, hogy mindössze 0,9%-uk fejezte be a középiskolát, és csupán 0,2%-uk rendelkezik felsőfokú végzettséggel (Demeter Zayzon [2000] p. 172.).

mezőgazdasági, ipari és építőipari dolgozók hangsúlyosabban vannak képviselve a cigány, a horvát, a román, és a szlovén közösségben (Mayer [2004a] 8. sz. melléklet).

További megemlítendő szempont, hogy a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek körében rendkívül elterjedtek a vegyes házasságok: a házastárs eltérő – túlnyomórészt magyar – kötődése főként a kisebb, bolgár, lengyel, örmény, ruszin, szlovén és ukrán közösségeket jellemzi, míg legkevésbé a cigányságnál tapasztalható. A szülők „etnikai optimizmusát" vizsgálva pedig a kutatások feltárták, hogy a vegyes házasságból származó gyerekek nemzetiségi hovatartozását többségében a magyar jelenti, kevésbé a görögök és szerbek, míg legkevésbé ismételten a cigányság esetében (Tóth-Vékás [2006] pp. 266-267. 298-299.).

A kisebbségi hovatartozás és a politikai kultúra főbb összetevőinek (szubjektív kompetencia, politika iránti érdeklődés, a politikai rendszer és intézményeinek támogatottsága, a politikai részvétel különböző formái, a politikai értékek és pártpreferenciák stb.) kapcsolatáról – talán a politikai közösséghez való viszonyt leszámítva – nem igen állnak rendelkezésre – amúgy módszertanilag nehezen is kivitelezhető és nyerhető – adatok (ld. például Barany [2001]). Az idevágó kutatások fókuszában jórészt az előítéletesség, a cigányellenesség vizsgálata áll. A szervezettség, a mobilizáció egy fontos mutatója lehet viszont a kevésbé a kisebbségi jogok védelmével, hanem jóval inkább a kultúra ápolásával foglalkozó civil szervezetek száma, ami 2003-ban 46 alapítványt és közalapítványt, valamint 369 társadalmi szervezetet jelentett.[62] A politikai jellemzők fontos kifejezője az is, hogy – számos más, térségbeli országtól eltérően – a rendszerváltás utáni Magyarországon nem váltak a politikai verseny meghatározó szereplőivé az etnikai pártok, holott napjainkig legkevesebb 24, magát részben vagy teljességgel etnikai alapon meghatározó pártot jegyeztek be a bíróságok – az 1998-as, főként a hazai horvát, német és szlovák kisebbségekre támaszkodó Nemzetiségi Fórumot kivéve mindet a cigánysághoz köthetően. Közülük azonban csak hét volt képes az 1990-2006 közötti országgyűlési képviselő-választások legalább egyikén, legalább egy egyéni jelöltet állítani, míg területi és országos listákat az MCF Roma Összefogás Pártnak sikerült 2006-ban állítania, valamint a Nemzetiségi Fórumnak 1998-ban – parlamenti mandátumot viszont

[62] A Magyar Köztársaság Kormánya: Beszámoló a Magyar Köztársaság területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek helyzetéről (2003. február – 2005. február) (Budapest, 2005. június).

egyikük sem tudott szerezni.[63] Nem hagyva figyelmen kívül az egyéb tényezőket, főleg a kisebbségek létszámát, szétszórt területi elhelyezkedését, illetve a választási rendszer jellemzőit, nagy valószínűséggel arra lehet következtetni, hogy a fenti körülményekkel összefüggésben a kisebbséghez tartozók többségénél az etnikai identitás igen kevés politikai mobilizáló erővel bír Magyarországon (részletesebben ld. még Barany [2002], Egry [2006]).

Összességében elmondható, hogy a legnagyobb létszámú etnikai csoportot, a cigányságot kivéve, a magyarországi nemzeti kisebbségek társadalmi-gazdasági integrációjának folyamata napjainkra már befejeződött. Az elmúlt évtizedekben, a közösségekben, azoknak hagyományos településein és régióiban is felértékelődött a nemzetiségi identitás, amely jelenséget a nyelvi asszimiláció, a nyelvváltás folyamata kíséri – az anyanyelvi mutatók számának csökkenése ezt világosan kimutatja. Kérdés, hogy mennyiben tekinthető elmagyarosodásnak az anyanyelv és a beszélt nyelv térvesztése, a nyelvi szocializációs és nyelvhasználati színterek fokozatos kiürülése, miközben a nemzetiségi és kulturális identitás formái előtérbe kerülnek. Mindezen folyamatok okainak és összefüggéseinek részletes feltárása azonban további kutatásokat igényel: egy közelmúltban publikált kutatás eredményei szerint a megkérdezett szlovák, német, horvát és bolgár adatközlők a nyelvnek különösen fontos jelentőséget tulajdonítottak a nemzet és nemzetiség léte szempontjából (Homišinová [2008] pp. 151-152.). A kisebbségi identitásszerkezetek imént említett átstrukturálódása mellett további jelentős tényező a területi elhelyezkedés átalakulása: utaltam a fővárosi és városi kisebbségi közösségek megerősödésére, amelyeket a hagyományos települések nem magyar lakosságának csökkenése, illetve a néhány fős szórványok létrejötte kísér (Szarka [2003] pp. 414-416). Mindezeken túl, a magyarországi kisebbségpolitikának idővel reflektálnia kell az erősödő külső migrációs körülményekre és már zajló folyamatokra, amelyek az ország Európai uniós tagságával, a határok fokozatos átjárhatóságával, az emberek, a szolgáltatások és a tőke mind szabadabb áramlásával csak megsokszorozódhatnak, elősegítve ezzel a viszonylagos homogenitás oldását, a nemzeti-etnikai sokszínűvé válást.

[63] Ezek: Cigányok Szolidaritási Pártja (1994-es választás), Demokratikus Roma Párt (2002-es választás), Magyar Cigányok Demokrata Pártja (1998-as választás), MCF Roma Összefogás Párt (2006-os választás), Magyarországi Cigányok Szociáldemokrata Pártja (1990-es választás), Magyarországi Roma Párt (2002-es választás), Nemzetiségi Fórum (1998-as választás). A roma pártokról ld. Veres [2005], a Nemzetiségi Fórumról: Egry [2006] pp. 181-185.).

A fentiekben, vázlatosan közölt adatokból is kiviláglik, hogy a magyarországi cigányságnak, és egyúttal a hazai cigánypolitikának a nemzeti kisebbségekkel szemben, sok tekintetben egyedi, jórészt szociális – iskolázottsági, egészségügyi, foglalkoztatási, lakhatási – és diszkriminációs problémákkal kell megküzdenie. A társadalmilag jelentős mértékben marginalizálódott kisebbségi lakosság többsége községekben lakik. A cigány nemzetiségűek több mint 37%-a a gazdaságilag elmaradottabb Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben él. A magukat cigánynak vallók körében a legalacsonyabb a foglalkoztatottak, illetőleg a közép-, és felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya. Ezen társadalmi-szociális viszonyok, és az ebből fakadó szükségletek bizonyos mértékű kihatással vannak a kisebbségpolitikai törekvésekre, a kialakított kisebbségpolitikai intézményrendszerre, valamint a biztosított kisebbségi jogokra is.

IV. FEJEZET: A MAGYARORSZÁGI KISEBBSÉGPOLITIKA 1945-1990 KÖZÖTT

IV. 1. A KISEBBSÉGPOLITIKAI PERIÓDUSOK FŐBB ÖSSZEFÜGGÉSEI

Jelen alfejezet célja az 1980-as évek végén napirendre kerülő nemzetiségi törvény előzményeinek, a rendszerváltás és a későbbi időszak kisebbségpolitikájának történeti hátterét képező politikai összefüggések felvázolása. Fókuszában, az időben is közelebb eső, és így meghatározóbbnak bizonyuló 1945 utáni fejlemények taglalása szerepel, eltekintve így a két világháború közötti korszak hasonlóan részletes bemutatásától. A trianoni békeszerződés, a korábbi nemzetiségi tömbterületek leválása egyfelől felerősítette az ország területén maradt kisebbségekkel szembeni türelmetlen, asszimilációt sürgető hangokat 1920 után, másfelől viszont megjelentek józanabb, pragmatikusabb politikai törekvések is, amelyek a külpolitika vezérfonalát jelentő revízió értelmezési keretében nem zárkóztak egyértelműen a kisebbségi politikusok identitásőrzési igényeitől, különböző – oktatási, nyelvhasználati és politikai jogok biztosításától. Összességében a legkedvezőbbnek a legnagyobb lélekszámú német kisebbség helyzete volt mondható, jelentős részben az anyaországnak köszönhetően, ami nem jelenti azt, hogy reprezentánsaik az elégedettségüknek nem adtak volna rendre hangot, illetve az újabb világháborúhoz közeledve a szélsőséges eszmék térnyerése is megfigyelhető volt körükben.

A magyarországi politika- és jogtörténetben korántsem homogén 1945-1990 közötti időszak kisebbségpolitikájával elöljáróban, a tárgyalt témakörrel összefüggésben a következő megjegyzéseket kell tenni. Mivel a korszak döntő részében diktatórikus rendszer volt hatalmon, amely összességében nem tulajdonított különösebb jelentőséget a nemzeti-etnikai kérdésnek, ezért nem is igen lehet meglepő, hogy a vonatkozó periódusban nem volt a jogalkotás és -alkalmazás szempontjából politikailag és jogilag tisztázva a hivatalosan és általánosan használt nemzetiség jogalanyiságra utaló fogalma. A definíció helyett a döntéshozók leginkább a felsorolással éltek a kisebbségi

jogalanyok és potenciális csoportok behatárolásánál.[64] További fontos megállapítás, hogy a vesztes háború utáni fegyverszüneti státusból és egyes kisebbségek anyaországainak (Csehszlovákia) állam- és nemzetközi politikai síkon érvényesülő ellenérdekeltségéből kifolyólag, kiegészülve a magyar politikai elit némileg megkésett reagálásával a kezdeti években, majd a problémát jórészt negligáló diktatúra évtizedeiben nem kerülhetett sor a kisebbségi kérdés koncepcionális alapjainak kidolgozására, pontosabban átfogó jogi normában való szabályozására.

A koalíciós korszak (1945-1948) első számú szereplőivé váló pártok és a magyar kormány csak idővel ismerték fel egyes nemzeti kisebbségek helyzete, jogi státusa mielőbbi rendezésének szükségességét. A vizsgált téma szempontjából megemlítendő, hogy 1945 nyarán, a Belügyminisztériumban (BM) elkészült „*A magyarországi nemzetiségek jogi helyzetét szabályozó rendelet alapelvei*" című dokumentum, amely igen terjedelmes alapvető és kompenzációs jellegű, illetve egyéni – törvény előtti egyenlőség, névhasználat, aktív és passzív választójog, hivatalviseléshez, művelődéshez kapcsolódó jogosítványok – és kollektív – közigazgatási nyelvhasználat, nemzetiségi oktatás, demokratikus egyesülés – kisebbségi jogi katalógust foglalt magába. Olyannyira, hogy valójában nem is egy rendelet, hanem egy magasabb szintű jogi norma, egy törvénytervezet kidolgozásáról volt szó. A tervezet alapvető hiányosságai voltak, hogy nem lett belőle elfogadott és végrehajtott jogszabály, nyilvánosságra nem is került a korszakban, illetve a legnépesebb németségre egyáltalán nem vonatkozott volna (Balogh-Sipos [2002] pp. 663-666.).

A háború utáni első évek hazai kisebbségpolitikai aktivitása így jórészt a nemzetközi dokumentumokban és az 1945. januári fegyverszüneti szerződésben foglalt előírások érvényesítése, a pártok politikai törekvései, illetve az érdekeiket következetesen érvényesíteni kívánó kisebbségi csoportok követelései által írható le – nem kevés összefüggésben a határon túli magyar kisebbségi közösségek helyzetével.

[64] Az 1980-as évek közepén született, a szakirodalomban gyakorta idézett felsorolás „*… a németeket, szlovákokat, délszlávokat (szerbeket, horvátokat, szlovénokat) és románokat tekinti nemzetiségeknek. A mai Magyarországon a cigányok etnikai csoportnak minősülnek; a zsidóságot mint önálló csoportot elsősorban vallási közösség értelemben határozzák meg*" (Joó [1984] p. 161.). Megjegyzendő viszont, hogy a déli szlávokat évtizedeken át nem tekintették külön entitásoknak (ld. például Kassai [1959] p. 151.), csak idővel lehetett kijelenteni, hogy „*csak szükségből nevezzük őket összefoglaló néven, mely több nemzetiséget, sajátos népcsoportot takar*" (Kósa [1969] p. 13.), illetve „*délszlávok gyűjtőnéven foglaljuk össze a horvátokat, szerbeket, szlovénokat*" (Áts [1976] p. 6.). Szükséges ezzel kapcsolatban leszögezni, hogy a délszláv terminus, mint összefoglaló kisebbségpolitikai kategória ilyen formában nem foglalta magába a magyarországi bolgárokat, akik így nem tartoztak a hivatalosan elismert kisebbségek közé egészen a rendszerváltás időszakáig. További megjegyzés, hogy a cigányság etnikumként való elismerése is csak később, az 1970-es évek végétől történhetett meg a korszakban.

Ilyen konstellációban „*az egységes elvi szabályozás és annak gyakorlati megvalósítása helyett az egyes nemzetiségeknek különböző megítélésben volt részük. Mind jogi, de még inkább gyakorlati lehetőségeikben nagy eltérések mutatkoztak*” (Tóth [1993a] p. 19.). Az 1945 utáni kisebbségpolitika kezdeti vezérfonalát jelentő, a nemzeti kisebbségek körében alkalmazott differenciált megközelítés leginkább a korabeli nemzetközi politikai realitásokkal és a belpolitikai erőviszonyokkal volt összefüggésben. Amíg a győztes anyaországok kisebbségei – déli szlávok, szlovákok – számára tág tér nyílt a szervezkedésre, az érdekeik becsatornázására, igényeik jogszabályokban és intézkedésekben való érvényesítésére, addig a vesztes országok kisebbségei – leginkább a németek – korántsem rendelkeztek a jogok és lehetőségek ekkora terjedelmével (Betlen [1946] p. 112.). A németség vonatkozásában a múltbéli politikai-katonai szerepvállalás (Volksbund, SS) és a német névváltoztatás vizsgálata helyett egyre inkább a kollektív felelősségre vonás gondolata és gyakorlata, az egyéni és közösségi jogfosztás nyert teret, amelynek keretében – a legutolsó, 1941-es népszámlálás nemzetiségi-anyanyelvi adatsorait is felhasználva – 1948 nyaráig a különböző statisztikák szerint mintegy 170-230 ezer németet telepítettek ki Magyarországról (Czibulka [2004] p. 245. Fehér [1988] p. 163.). Ezzel szemben a nemzetiségileg öntudatos és jelentős részben baloldali, kommunista érzelmű szláv aktivistákat az 1945 elején, szovjet és romániai szláv hatásra, alulról megalakult Magyarországi Szlávok Antifasiszta Frontja tömörítette, amely a későbbiekben komoly erőfeszítéseket tett a kisebbségpolitika formálása érdekében és sikeres eredményeket is magáénak tudhatott. Amíg azonban a déli szlávok következetesen síkra szálltak a kisebbségi jogok biztosításáért és végrehajtásáért, a szlovák vezetők és aktivisták energiáit jórészt a mintegy 73 ezer, jórészt nemzetiségileg öntudatos magyarországi szlovák távozását eredményező magyar-szlovák lakosságcsere népszerűsítése és 1948 végéig tartó lebonyolítása emésztette fel. A gyökeresen eltérő kisebbségpolitikai jövőképek – ti. az országon belüli boldogulás és az ország elhagyásának szándékai – idővel szervezeti elkülönüléshez vezettek: 1947 októberében létrejött a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége (MDDSZ) és a szlovákok képviseletére a Magyarországi Szlávok Szövetsége. A román szövetség megalakítására némileg később, 1948 tavaszán kerülhetett sor, amely folyamatban meghatározónak már a kommunista párt szerepe bizonyult (Csobai-Tarján [1988] pp. 125-127. Fehér [1993] pp. 136-137.). Akárcsak a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége (MSZDSZ) esetében is, amelyet magyarországi szlovák kommunisták a lakosságcsere következtében a magyar állami és

pártszervek előtt kompromittálódott szláv szövetség helyébe hoztak létre 1948 végén. A háború után, az elsősorban az oktatás és a nyelvhasználat terén komoly sikereket felmutatni képes déli szláv mozgalom és a délszláv szövetség tevékenységének korlátozása, állami és pártellenőrzés alá helyezése a Kominform 1948. júniusi, Jugoszláviát elítélő határozata után valósult meg, amit éveken át a horvát, szerb és szlovén kisebbségek hátrányos megkülönböztetése kísért.

A hatalomra kerülő diktatórikus rezsim a kisebbségi egyének és közösségek politikai-jogi helyzetére több vonatkozásban is hátrányos következménnyel járt. A szocialista alkotmányjog a hatalmi ágak elválasztásának és egyensúlyának tagadását, a hatalom egységének elvét képviselte, és nem biztosították a deklarált alapvető állampolgári és kisebbségi jogok intézményes védelmét sem. Már a létrejött Magyar Dolgozók Pártjának (MDP) 1948. júniusi programnyilatkozata, amely a követendő kisebbségpolitikát is érintette, számos deklaratív jellegű, és kevés, a tényleges valóságnak megfelelő elemet tartalmazott (Balogh-Sipos [2002] p. 678.). Másfelől viszont a pártállami struktúrák kiépülésével és ideológiájának egyeduralkodóvá válásával együtt, a politikatörténeti értelemben vett „ötvenes években" (1948–1956), majd – egy néhány éves átmeneti peridust leszámítva – nagyjából az 1960-as évek végéig, az ezt megelőzőtől gyökeresen eltérő kisebbségpolitikai szemlélet érvényesült, amely áthatotta a korszak intézményeit és jogalkotását. Az ún. automatizmus koncepciójának elvi alapja szerint „*a nemzeti törekvéseket alá kell rendelni az általános emberi haladás ügyének, mely az egyes nemzeteknek is legfőbb érdeke*" (Andics [1946] p. 12.). Úgy tartotta, hogy az internacionalista elvek alkalmazásával, a korábbi osztály- és nemzetiségi elnyomás és ellentétek felszámolásával, a szocializmus építésének folyamatában a nemzetiségi kérdés úgymond magától, automatikusan megoldódik az egyes nemzetiségeknek a többségi nemzetbe való, akár viszonylag gyors, 10-15 év alatt végbemenő beolvadásával. Mindeközben ugyanakkor folyamatosan fenn kell tartani az előzékeny kisebbségpolitika látszatát, az egyenjogúság permanens deklarálását (Fehér [1993] pp. 13-14. 139. Tóth [2003] pp. 6-7.). Az elgondolás szerint az össztársadalmi érdek megvalósításával, a szocializmus építésének előrehaladásával megszűnnek a különböző nemzetiségű dolgozókat korábban elválasztó és megosztó kötődések, és – miként azt a kulcsfontosságú 1958-as nemzetiségpolitikai párthatározat deklarálta – az ország bármely lakosához hasonlóan a megítélésük „*egyetlen kritériuma: hogyan teljesítik az ország szocialista építéséből reájuk háruló feladatokat, hogyan tesznek eleget állampolgári kötelességeiknek*" (Balogh-Sipos [2002] p. 691.). Elvi-

koncepcionális szinten a marxizmus-leninizmus, a proletár internacionalizmus pontosabban nem igen meghatározott tanításait hangsúlyozta, amelyek mellett a nemzetiségi kérdés teljes és végleges megoldását, valamint a különböző nemzetiségű dolgozók összefogását, testvéri egységét és barátságát hirdette. Fontos ideológiai feladatának tekintette a magyar és a nemzetiségi nacionalizmus elleni harcot, amely 1956 után újabb lendületet vett (Turóczi [1962] pp. 55-63.). A társadalom nemzeti-etnikai törésvonalai létezésének negligálásával a kisebbségi identitásokat tehát nem megőrzendő értékeknek, hanem idővel elhalásra ítélt formációknak tartotta, ezért e szakpolitikában évtizedeken át inkább az oda nem figyelés, a ráhagyás, a nem cselekvés politikája volt tetten érhető. Az asszimilációs folyamatok ellen a fentiek jegyében nem tett intézkedéseket, és csak a legalapvetőbb, a közvetlenül megfogalmazni engedett kisebbségi szükségletek valamilyen szintű kielégítését valósította meg, szinte kizárólag csak a kultúra és az oktatás területein. Így számos, kisebbségi szempontból fontos létszféra intézményesen és jogilag „lefedetlen" volt, miközben a jogszabályokban foglalt elvek és intézkedések sem valósultak meg maradéktalanul.

A fentiekből következik, hogy a korszak kisebbségpolitikájának meghatározó formálói az állampárt vezető testületei, illetve a művelődésügyi szervei lettek, továbbá a kérdéssel még az adott szakminisztérium illetékes osztályai is foglalkoztak. A párt vonatkozó döntései, a jórészt bizalmas párthatározatok (1956, 1958, 1968, 1978) jelölték ki a cselekvés irányait és konkrét teendőit, meghatározva az intézmények tevékenységét és a jogszabályok tartalmi kereteit. A kisebbségi ügynek az 1949-es alkotmányban megfogalmazott oktatási és kulturális dimenzióival[65], valamint a nemzetiségi szövetségek felügyeletével a korszakban csekély létszámú minisztériumi osztályok foglalkoztak. Kezdetben a nemzetiségi oktatásügy a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban 1949 januárjában létrehozott, a közigazgatási struktúrában évekig a helyét kereső nemzetiségi ügyosztályhoz, a kulturális szféra pedig az 1949 júniusában megalakult Népművelési Minisztérium nemzetiségi osztályához tartozott.

Az automatizmus koncepciója a gyakorlatban mindenekelőtt a korábbi, nyílt nemzetiségi alapú megkülönböztetés felszámolását, valamint a teljes körben megvalósított politikai, gazdasági és kulturális egyenjogúság deklarálását jelentette. (Nagy [1955] pp. 9-10.). Az elhanyagoltság ellenére létezett egy csekély mértékben

[65] 1949. évi XX. törvény a Magyar Népköztársaság alkotmánya. 49. §

bővülő, a németek esetében éppen csak az 1950-es évek második felében kiépülő nemzetiségi intézményrendszer (szövetség, oktatás, sajtó), amely a jog szintjén alig jelent meg. Léte ugyanakkor nem csupán a kisebbségek fennmaradásának lehetséges keretét, eszközét jelentette, hanem az állam részéről a kisebbség tényleges elismerését is (Szesztay [2003a] pp. 132-135.). A nemzetiségi lét megélését a nemzetiségi oktatás és a népi hagyományok ápolásának lehetővé tétele, egy felülről irányított kulturális élet biztosítása révén kívánta tehát teljessé tenni.

A politikai rendszer az össztársadalmi érdek mellett nem tolerálta a nemzetiségi alapú szervezkedést, a nemzetiségi érdekek kifejezését, ezért a korszak nemzetiségi szövetségeinek – korábban élénk kulturális-hagyományőrző, valamint érdekképviseleti feladatokat ellátó – alapszervezeteit 1950-1952-re felszámolta, és így kizárólag a könnyen kézben tartható, folyamatosan ellenőrzött központok maradtak meg. A párt hatásköri listája alapján pozícióba helyezett főtitkárok által irányított nemzetiségi vezetőségek pedig teljes mértékben idomultak az egypártrendszer politikai mechanizmusaihoz.[66] A kis létszámuk miatt csekély hatékonyságú és aktuálpolitikai érdekeknek alárendelt működésük lényegében a kultúra és oktatás területeire korlátozódott. A szövetségek budapesti irodáinak és a gyulai román központnak a kisebbségi lakossággal való kapcsolatai kezdetben minimálisra csökkentek. A szövetségek legfőbb feladata nem is a nemzetiségi öntudat felébresztése, hanem a szocialista tudat növelése, az ilyen irányú politikai és kulturális nevelőmunka lett. Számukra az említett minisztériumok felügyelete mellett, mint tömegszervezeteknek az MDP Központi Vezetőségének (KV) Párt- és Tömegszervezeti Osztálya is elvi-politikai iránymutatást határozott meg (Tóth [2003] p. 16.). Némileg nagyobb mozgásteret jelentett számukra az, amikor az 1954 októberében, a lakosság szélesebb rétegeinek mozgósítására és a választások szervezésére létrejött, különböző szervezeteket összefogó Hazafias Népfront (HNF) keretében tevékenykedhettek. A nemzetiségként elismert kisebbségek közül utolsóként kerülhetett sor a német szövetség immár felülről történő életre hívására. Az 1955 októberében létrejött Magyarországi Német Dolgozók Kulturális Szövetségének alakuló ülésén csupán hat fő vett részt! A szövetség a vonatkozó párthatározat értelmében csak a német dolgozók mobilizálására tartott igényt,

[66] A szövetségek főtitkárainak pozícióba helyezéséhez a Magyar Dolgozók Pártja, illetve később az MSZMP Titkárságának, utóbb a PB döntésére volt szükség. Ld. T. Varga-Szakadát [1992]. Így lehetséges volt az is, hogy például a megbízott nemzetiségi osztályvezető két nappal a „választást" napirendre tűző választmányi ülés előtt értesítette a nemzetiségi sajtót annak eredményéről. MOL XIX-I-9-ee. 2. d. 13/2. t. 37075. Gyurok György a Délszláv Szövetség főtitkárának megválasztása (Budapest, 1982. április 26.).

és kizárólag kulturális szerveződés lett – szemben a többi nemzetiségi szövetség elnevezésével (Poprády [1995] pp. 225-228.). A szervezet hivatalos neve csak később, 1956 szeptemberétől lett Magyarországi Német Dolgozók Demokratikus Szövetsége.

A kisebbségpolitika helyi szintű alakítói 1950-től az államhatalom helyi szervei, a szigorúan centralizált tanácsok lettek. A megmaradás szempontjából fontos szinten a kisebbségi ügyek kezelésére, intézményes becsatornázására nem igen kerülhetett sor a korszakban. Bár az 1954-es második tanácstörvény említést tett a kisebbségi jogokról, amelyek érvényesítését a tanácsoknak biztosítaniuk kellett.[67]

A vizsgált periódus jórészt bizalmas kisebbségpolitikai párthatározatai közül az elsőt 1956. május 21-én fogadta el az MDP KV, amely a nemzeti kisebbségek között végzendő politikai, oktatási és kulturális munkáról szólt. Miként a későbbi párthatározatok, e dokumentum első felét is a helyzet áttekintése és értékelése tette ki, majd a következőkben általános és konkrét feladatokat szabott meg. Megállapította, hogy a nemzeti kisebbségekkel való foglalkozás a pártmunka elhanyagolható területének számított. A jogrendszerrel kapcsolatban nem fogalmazott meg kritikai észrevételeket, miként korábban, a korszak egészére vonatkozóan is az elveket helyesnek, a teljes jogegyenlőség deklarálását elegendőnek tartották, és legfeljebb a végrehajtás terén ismert el hibákat és hiányosságokat: „*a nemzeti kisebbségeknek gazdaságilag, politikailag és kulturális szempontból azonos jogaik vannak a magyar dolgozókkal. A helyes politika megvalósításában azonban hibák és hiányosságok vannak*” (Balogh-Sipos [2002] p. 682.).

Az 1956-os forradalom leverését követően, a pozícióját és legitimitását megszilárdítani kívánó új politikai vezetés a retorziók, a terror mellett az engedmények eszközét is alkalmazta. A társadalmi támogatottságának növelése érdekében a korábbiakhoz képest, átmenetileg felértékelte a kisebbségpolitikát, amelynek keretében hozzálátott az intézményrendszer helyreállításához és bővítéséhez. 1956 decemberében a nemzetiségi osztály státusa emelkedett: egy miniszterhelyettes közvetlen irányítása alatt álló, önálló minisztériumi főosztállyá alakult, a korábbi két, Oktatási és Népművelési minisztérium összevonásával létrehozott Művelődésügyi Minisztériumban (Szesztay [2003a] p. 136.).

A nemzetiségi szövetségeket újjáalakították, de tevékenységük továbbra is erősen korlátozott maradt. A HNF újjászervezésének keretében, 1957 novemberében

[67] 1954. évi X. törvény a tanácsokról. 6. § (3) h.

szlovák aktivisták megalakították annak Bács-Kiskun és Békés megyei nemzetiségi bizottságát. A HNF Országos Titkárságának (OT) december 17-ei ülésén azonban a nemzetiségi testületek megszervezésének leállítására utasítottak, kimondva, hogy a kisebbségi lakosság aktivizálását más módon kell elérni. A Titkárság 1958. február 18-ai ülésén pedig – a nemzetiségi szövetségek főtitkárainak jelenlétében – olyan határozatot hozott, amelynek értelmében a népfrontbizottságok mellé nem voltak szervezhetők külön nemzetiségi bizottságok, hanem egyes megyei, járási, városi és községi bizottságokba kellett nemzetiségi származású képviselőket beválasztani, a helyi kisebbségi lakosság számarányának megfelelően. Előirányozták, hogy javítani fogják a főtitkárok kooptálását az Országos Tanácsba, illetve biztosítani kellett megfelelő számú nemzetiségi jelölt állítását az országgyűlési választásokon (Kővágó [1981] p. 103.).

A kisebbségpolitika felértékelése mellett azonban a háttérben folyamatosan tetten érhető volt az az elgondolás, amely megkérdőjelezte az önálló nemzetiségi intézmények létjogosultságát, de ez a szovjet felső vezetésből kiinduló koncepció csak az évtizedfordulón jutott érvényre. Ráadásul a párt 1959. szeptemberi állásfoglalásában a sajátosan értelmezett nacionalizmust jelölte meg mint a szocializmus építésére leselkedő egyik legfőbb veszélyt (Romsics [2000] pp. 223-227.). A cigányság vonatkozásában pedig egy nyílt, a vonatkozó 1961-es párthatározat által fémjelzett asszimilációt és az életkörülmények javítását célzó politika nyert teret mintegy két évtizedre. Felszámolták egyúttal az 1957-től tevékenykedő Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségét (MCKSZ) is, amely átalakult az 1965-ig koordinatív feladatokat ellátó Országos Társadalmi Bizottsággá (Barany [2000] p. 427. Majtényi-Majtényi [2005], Sághy [1999, 2008]).

A kisebbségpolitika átmeneti felértékelődését jelezte, hogy az 1956-os párthatározat után, 1958. október 7-én újabb párthatározatot hozott immár az MSZMP PB, amely az elkövetkező évtizedekre meghatározta a politika irányát, hiszen még az 1970–1980-as években is erre a dokumentumra hivatkoztak (Szesztay [2003a] p. 195. Kővágó [1968] p. 25.). Az alapvető célkitűzést a párthatározat a megkülönböztetéstől mentes, teljes állampolgári egyenlőségben nevezte meg. Az állampolgári lojalitás és a politikai egység jegyében, a kisebbséghez tartozók megítélésének alapja az állampolgári kötelességek teljesítése lett, külön kisebbségi jogokról nem esett szó. A határozat harcot hirdetett a sajátosan értelmezett, többségi és kisebbségi nacionalista jelenségekkel szemben. Kiemelt figyelmet fordított az oktatásra és az intézmények tekintetében a szövetségek munkájára. Az előbbi vonatkozásában előírta, hogy „*a politikai*

tömegmunka eredményeként jelentkező anyanyelvi oktatási igényeket – minden erőltetéstől mentesen – a Művelődésügyi Minisztérium elégítse ki…”. A határozat tehát nem számolt a nemzetiségi oktatási intézmények hosszú távú fenntartásával. A nemzetiségi szövetségek eddigi, jórészt a kulturális területre korlátozódó feladatait kiegészítette a politikai nevelőmunkával, amelyet ténylegesen már korábban is elláttak: „*mint társadalmi szervezetek állítsák feladatuk középpontjába a szocialista tartalmú politikai és kulturális felvilágosító munkát*” (Balogh-Sipos [2002] p. 691.). A HNF csatlakozó szerveiként működő szövetségek már formálisan rögzített politikai feladatokat is kaptak, illetve a párthatározat előírta számukra, hogy a munkájuk szélesebb társadalmi alapokra helyezése érdekében tartsanak országos munkaértekezleteket.

Az 1950-es évek végének megélénkülése azonban kétségkívül csak átmenetinek bizonyult, és az 1960-as évtized túlnyomó részére ismét az automatizmus koncepciójának érvényesülése nyomta rá a bélyegét. Az automatizmus ezen „*másodvirágzásának*” (Kővágó [1981] p. 76.) jó hátteréül szolgált a mezőgazdaság szocialista átszervezése, amely lehetőséget kínált a különböző nemzetiségű dolgozók közötti elhatárolódás megszüntetésére, a nemzetiségi jegyek elhalványulásával az új típusú közösség kialakítására. A szovjet felső pártvezetés által képviselt, a különálló nemzetiségi intézmények létét elvető integrációs modell is hamarosan begyűrűzött Magyarországra, amelynek első jelei már az 1958-as párthatározatban feltűntek. Az átszervezés meghatározó területének az állami egység szempontjából meghatározó fontosságú oktatás számított. A gyakorlatba való átültetés keretében, egy 1960. júniusi minisztériumi körlevél megszüntette Magyarországon a nemzetiségi tannyelvű általános és középiskolákat, amelyek – változatlan elnevezés mellett – már ténylegesen kétnyelvűként funkcionáltak. Az intézkedés kétségkívül az elismert magyarországi nemzeti kisebbségek korszakkal kapcsolatos legnagyobb sérelmét váltotta ki (Szesztay [2003b] p. 59.). A hanyatló kisebbségi oktatásügyet, a teret nyerő automatizmus keretében, 1962-ben vették ki a szintén egyre kisebb figyelmet kapó nemzetiségi osztály hatásköréből, és irányításával mindössze egy minisztériumi előadót bíztak meg. 1967-ben – az automatizmus jegyében – magát az osztályt is megszűntették (Kővágó [1981] p. 137.). Mindezekkel párhuzamosan, az 1960-as évtized a kollektivizálás lezárulásával, a nagymértékű iparosítással és urbanizációval, az életszínvonal emelkedésével és a modern tömegkommunikációs eszközök elterjedésével nem hagyta érintetlenül a nemzetiségi közösségek társadalmi szerkezetét és identitástudatát sem: fokozódott a

faluról városba áramlás, a kisebbségi kötődések felbomlása, valamint a nemzetiségi nyelvek térvesztése.

Paradox módon, az államszocialista rendszer ebben az időszakban viszont megteremtette a nemzetiségként elismert nemzeti kisebbségek sajátos országgyűlési képviseletét. A szocialista parlamenti szisztéma ugyanis folyamatosan ügyelt arra, hogy az országgyűlési képviselők szociális háttere valamelyest leképezze a társadalom összetételét, sokszínűségét, így egyes nemzetiségi vezetők rendre bekerültek az amúgy érdemi törvényhozó és ellenőrző munkát alig végző parlamentbe. 1958-tól vált gyakorlattá, hogy egyes nemzetiségi szövetségek főtitkárait a HNF listáján bejuttatták a parlamentbe. Előremutató törekvés volt, hogy a kisebbségek által jelentősebb számban lakott megyékben helyi és megyei szinten önálló, kisebbségi kérdéssel foglalkozó szerveket hoztak létre. Elsőként az országban Vas megyében, a szlovéneknek otthont adó, szentgotthárdi járásában jött létre nemzetiségi bizottság még az 1960-as évek elején – egyelőre járási szinten.

Az 1960-as években az „etnikai reneszánsz", a különböző kisebbségi és többségi törekvések, a nemzeti-etnikai konfliktusok számos ország életében, valamint a nemzetközi kapcsolatokban is teret nyertek. A változások kiterjedtek a posztsztálinista Kelet-Közép-Európára, és benne a többmilliós határon túli kisebbséggel rendelkező Magyarországra is. A nemzetiségi kérdés térségbeli előtérbe kerülésének számos egyéb magyarázó oka is van, amelyek közül elsősorban a KGST-integráció nyomán kibontakozó ellentéteket, illetve a kommunista pártokon és a magyar kisebbségi eliteken belül bekövetkezett nemzedékváltás következményeit szokás említeni (Bárdi [2004] p. 93.). A Románia által egyre inkább követett különutas politika, az eltérő gazdaságfejlesztési és külpolitikai koncepció növelte a feszültségeket a két ország között, az ezekkel szembeni, de a nyílt konfrontációt jobbára mellőző magyar fellépés bizonyos keretek között Moszkva érdekeinek is megfelelt. A PB által 1967 végén megtárgyalt, a magyar külpolitika időszerű kérdéseiről szóló előterjesztés már felrótta a román félnek a magyar kisebbséget célzó elrománosítás törekvését.[68] A nemzetiségi kérdés hazai előtérbe kerülésében szerepet játszott az értelmiségi csoportok, ebben az időszakban leginkább a népi írók részéről kifejtett nyomás, amelyet a társadalmi

[68] MSZMP KB Külügyi Osztálya – Külügyminisztérium: Jelentés a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának a Magyar Népköztársaság külpolitikájának időszerű kérdéseiről. MOL MSZMP PB: M-KS 288. f. 5/436. ő. e. Az előterjesztés egy következő, 1968 júniusában megtárgyalt változata is bírálta az erőltetett ütemű elrománosítást, amit Románia a jelentés szerint iparosítási és művelődési politikával, közigazgatási átszervezésekkel és a célokat támogató közszellem kialakításával kívánt elérni. MOL M-KS 288. f. 5/457. ő. e.

pozícióját erősíteni kívánó párt is bizonyos mértékben felkarolt. A korszaknak mindenekelőtt a kisebbségi magyar irodalomról szóló vitái idővel túlnyúltak a szűkebb tudomány határain, és mindezek hatására már 1967-re a magyar-román államközi viszony és a magyar kisebbségek ügye a hazai szellemi élet, a közbeszéd bizonyos mértékű részévé váltak (Földes [2007] p. 98.). Elkerülhetetlennek bizonyult Magyarország és a magyar kisebbségek viszonyának valamilyen szintű tisztázása. Az év elején fogalmazódott meg az utóbb komoly bírálatokat kiváltó, ún. kettős vagy közös felelősség jelszava, amely szerint az otthont adó állam és az anyanemzet állama egyaránt felelős a kisebbség kulturális szükségleteiről való gondoskodásért. A magyar kisebbségi kritika hatására ezt idővel felváltotta a némileg más megközelítésű, a kisebbségek kettős kötődését hangsúlyozó koncepció. Magyarország részéről a célkitűzés egyértelműen a kérdés szigorú belügyként való kezelésének meghaladása, a kisebbségeknek a kétoldalú kapcsolatokba való beemelése, illetve az anyaország és kisebbség kapcsolatainak erősítése lett, az így megvalósuló konstruktív szerepük hangsúlyozásával. A határon túli magyarok helyzetének javítását nem csupán az antinacionalista szocialista hazafiság előtérbe helyezésével[69], hanem a hazai kisebbségekkel szemben tanúsított, kölcsönös előzékenységgel is el kívánta érni a magyarországi politikai vezetés (Heuberger [1992] p. 205. Tilkovszky [1998] p. 162.). Összességében tehát, az 1960-as évek végétől kezdve, még bizonytalan körvonalakkal bár, de az elméleti és gyakorlati vonatkozásokat egyaránt érintő kisebbségpolitikai reform volt kibontakozóban az országban. A nemzetiségekkel szembeni előzékeny magatartásnak ezt az 1970-es évek elejére előtérbe kerülő koncepcióját lenini nemzetiségi politikának nevezték, míg a kisebbségek államközi kapcsolatokban játszott, és már az 1960-as években aláhúzott pozitív szerepét az engelsi hídszerep névvel illették. A kibontakozó lenini nemzetiségi politika azt jelentette, hogy „*kölcsönösen megadni minden nemzeti kisebbségnek száma, fejlettségi foka, igénye szerint, ami létének, anyanyelvének és kultúrájának megtartásához szükséges*” (Kósa [1969] p. 22. Seewann [1984] p. 8. Tilkovszky [1998] p. 166.).[70]

A kisebbségpolitikai vonalvezetés módosulásának előkészítése során nagy hatásúnak bizonyult az újjászervezett nemzetiségi osztály első vezetőjének, Kővágó Lászlónak a tanulmánya és annak vitája, amelyet 1967 második felében, az MSZMP

[69] Az MSZMP KB mellett működő Kultúrpolitikai Munkaközösség 1974 szeptemberében adta ki „A szocialista hazafiság és proletár internacionalizmus időszerű kérdései” c. állásfoglalását, amely az 1959-es dokumentumhoz képest alapvető változásokat hozott a kérdés megítélésében (Romsics [2001] p. 516.).
[70] A koncepcionális hivatkozásokat ld. Lenin [1965] p. 478. Engels [1965] p. 116.

KB Társadalomtudományi Intézetében tartottak meg (Kővágó [1968]). Bár továbbra is azt kellett hangsúlyozni, hogy nincsenek megoldatlan elvi alapkérdések, de azért a nemzetiségek ügyével folyamatosan foglalkozni kell. Az írás egy sor fontos tárgykörre, komplex hiányosságra, köztük a nemzetiségi oktatás problémáira mutatott rá, és nézett szembe korábban elhallgatott folyamatokkal, bár a hazai kisebbségi jog és jogalkotás hiányosságai legfeljebb csak közvetve jelenhettek meg. A jövőre nézve a dolgozat hangsúlyozta a világos helyzetkép kialakításának szükségességét, annak tudatosítását, hogy a kérdés az automatizmus-koncepcióval szemben még hosszú ideig fennmarad, valamint el kellett érni azt is, hogy a nemzetiségi igények megfogalmazásának nem tárgyai, hanem alanyai legyenek a hazai nemzetiségek és képviselőik. A későbbiekre nézve fontos megállapítás volt az is, hogy „*nemzetiségük úgyszólván predesztinálja őket Magyarország internacionalista kapcsolatainak ápolására, olyan feladatot állít eléjük, hogy a magyar nemzet és a szomszédos népek kapcsolatának természetes hídját alkossák*" (Kővágó [1968] p. 52.).

Az 1958-as, meghatározó jelentőségű dokumentumot végül 1968. szeptember 17-én követte újabb kisebbségpolitikai párthatározat. A PB megállapította, hogy az 1958-ban lefektetett elvek helyesek voltak, ezért nem tartotta szükségesnek új elvi állásfoglalás megfogalmazását. A kisebbségpolitika gyakorlati megvalósítása során kellett csupán az új szükségleteket, követelményeket figyelembe venni, valamint a régóta elhanyagolt feladatokat megoldani, a politika hatékonyságát növelni. Mindazonáltal a dokumentum kijelentette, hogy „*nemzetiségi politikánk egyértelműen és határozottan elveti a nemzetiségek asszimilációja siettetésének koncepcióját*" (Balogh-Sipos [2002] p. 716.). A párthatározat nem szentelt azonban figyelmet a kisebbségek körében jelentkező, tömeges természetes beolvadásnak. Továbbra is hangsúlyos elemet képezett a nacionalizmus elleni küzdelem, amely 1968-ban már nem az ilyen típusú, többségi és kisebbségi megnyilvánulások elítélését, hanem a kérdés nemzetközi szintű előtérbe kerülésével, a Német Szövetségi Köztársaságban (NSZK) és a szocialista országokban tapasztalható, sajátosan értelmezett nacionalizmus visszautasítását jelentette. A határozat nem állt messze a valóságtól, amikor megállapította, hogy a legtöbb probléma a nemzetiségi oktatás terén mutatkozott az 1960-as évek végén. A párthatározat elfogadását követően, az Agitációs és Propaganda Bizottság 1969. augusztus 5-én foglalt állást a szomszédos szocialista országok magyar anyanyelvű lakosságának kulturális helyzetéről és az ezzel kapcsolatos feladatokról, ami szintén fontos elvi szempontokat tartalmazott. Kimondta ugyanis, hogy „*a szomszédos*

országok magyarságának kérdésével való foglalkozástól elválaszthatatlan a magyarországi nemzetiségi kérdéssel való foglalkozás. A közvetett ráhatás legjobb eszköze a jó magyarországi belpolitika, a következetes és meggyőző nemzetiségi politika."[71]

Az 1960-as évek végéig tehát a beolvadást célzó, de később az új megközelítést magáévá tevő kisebbségpolitika már nagyobb figyelmet tanúsított a kisebbségi szempontok iránt, illetve a hangsúlyt a kisebbségi nyelv és identitás megőrzésére helyezte az oktatási és művelődési igények felkeltésével és kielégítésével annak érdekében, hogy az érintettek vitális közösségekként játszhassanak szerepet Magyarország államközi kapcsolataiban. Mivel a hazai nemzetiségek és a határon túli magyarok számarányai között többszörös eltérések mutatkoztak, ezért azt hangsúlyozták, hogy elvi kérdésről van szó, tekintet nélkül létszámokra és arányokra. A kisebbségi igényeket a kitelepítés, a lakosságcsere, a diszkrimináció és az automatizmus által elbizonytalanított, a közösségek léte számára kedvezőtlen társadalmi-gazdasági változások által érintett, nyelvcsere és identitásváltás előtt álló kisebbségeknél aligha sikerült tömeges méretekben életre hívnia, és így ez a koncepció is hosszú távon a kifulladásra volt ítélve.[72] A korábban követett politikai irányvonal megváltoztatására – amely leginkább a legszembetűnőbb hiányok megoldására törekedett, és magán viselte a megkésettség jeleit, az 1968-tól meghozott intézkedések többségére már jóval korábban szükség lett volna. Másrészt a korabeli politikai viszonyok közepette egyértelmű volt a felülről kezdeményezettség, a központi hatalom dominanciája is, amely csak korlátozottan és torzítottan tette lehetővé a helyi és nemzetiségi érdekek megjelenítését, a nemzetiségi lakosság önszerveződését. A központilag meghatározott, általánosított feladatokat a végrehajtó szervek pedig aligha érezhették sajátjaiknak, így a megvalósítás folyamata is jelentős mértékben torzulhatott. Helyi-területi szinteken továbbra is tetten érhető volt az elhanyagoltság, illetve a jelentéseket mechanikusan és bürokratikusan készítő, de a kedvezőbb feltételek kialakítására, az igények felkeltésére nem igen adó magatartás – mondván, hogy nemzetiségi jellegű ügyekre nincsen igény. Mindezek egyenes következménye az extenzív, jórészt mennyiségi szempontú fejlesztés keretében a demonstratív és formális eredmények hajszolása lett, amely egyre kevésbé tudta

[71] Az Agitációs és Propaganda Bizottság 1969. augusztus 5-ei állásfoglalása a szomszédos szocialista országok magyar anyanyelvű lakosságának kulturális helyzetéről és az ezzel kapcsolatos feladatokról. MOL M-KS 288. f. 41/121. ő. e.

[72] Ezzel kapcsolatban Kádár János a PB 1983. június 21-i ülésén, az 1976-os emigrációs határozat vitájában „*bizonyos értelemben forszírozott nemzetiségi politikáról*" beszélt (Csizmadia [1995] p. 202.).

leplezni a kiüresedést és egy átfogó reform szükségességét. Ráadásul az új irányvonal nem volt képes nélkülözni a különböző bizonytalanságokat és esetlegességeket sem. Folyamatát tekintve a megújult politika nem hozta meg a kívánt eredményeket, amelyeket egyfelől a nemzetiségi népesség népszámlálási adatokból kimutatható csökkenése, másfelől viszont a ráhatás eredménytelensége, és különösen a romániai magyar kisebbség helyzetének romlása jelzett. Dilemmaként jelentkezett továbbá, hogy Magyarország nem térhetett könnyen napirendre a hazai kisebbségek természetes asszimilációja felett, miközben el kívánta ítélni a magyar kisebbségekre nehezedő asszimilációs nyomást, de ezzel párhuzamosan a célul kitűzött szocializmus építése, a fokozott modernizáció és urbanizáció a hagyományos kisebbségi kötelékek gyengítésének irányába hatott (Vago [1989] pp. 129-130.). Ráadásul a koncepcionális váltás már eleve magában hordozott egy korlátozó tényezőt, nevezetesen azt, hogy a kisebbségi kérdés intézményes-jogi kezelését a továbbiakban is leginkább a kultúra és az oktatás területeire szorította, ezek terén kívánt elsősorban látványos és gyors eredményeket elérni. A megélénkült nemzetiségi művelődési élet közepette tehát az érintettek nagyobb része passzív maradt, amely a forrásokban úgy jelent meg, hogy a kisebbségi lakosság számára nagyobb lehetőségek voltak adottak, mint amelyekkel élt, amelyeket ténylegesen kihasznált.

Természetesen a kibontakozó újfajta szemlélet és az 1968-as párthatározat nem nélkülözte a jogi (1972-es alkotmánymódosítás) és intézményes következményeket. Az elfogadását követően, 1968. október elsején ismét felállították a Művelődési Minisztérium nem sokkal korábban felszámolt Nemzetiségi Osztályát. A kisebbségpolitikai szemléletváltás jegyében sorra alakultak a korábban nem létező államigazgatási, oktatási, művelődési bizottságok, társaságok, tanszékek, szekciók, amelyek léte már önmagában a kérdés megnőtt jelentőségére mutatott rá. A demokratikusnak semmiképpen sem nevezhető parlamenti képviselet az 1970-es évek második felében annyiban módosult, hogy a négy szövetségből két főtitkárt a HNF Országos Elnökségének tagjai, míg a másik kettőt az Országgyűlés képviselői közé választották. A nemzetiségpolitika dicséretével, igazolásával foglalkozó korabeli forrásokban rendre visszatérő elemnek bizonyult a nemzetiségi származású országgyűlési képviselők és tanácstagok létszámarányos, vagy azt meghaladó képviseletének megemlítése (Kővágó [1981] p. 91.). Ugyanakkor nyilvánvaló volt, hogy a nemzetiségi származású tanácstagoknak és országgyűlési képviselőknek, ha egyáltalán felvállalták, akkor sem nyílt komoly politikai terük a kisebbségi érdekek

megjelenítésére és képviseletére sem a helyi, sem az országos szinteken. „*Nincsenek tehát olyan képviselőink vagy tanácstagjaink, akik valamiféle kizárólagossággal kifejezetten egy nemzetiség érdekeit képviselnék a parlamentben vagy a tanácsban. Erre nincs is szükség*." – áll egy korabeli összefoglaló munkában (Áts [1976] p. 20.).

Szintén a kisebbségpolitikai progressziót képviselte a harmadik tanácstörvény, amelynek hatására a tanácsok nem kizárólag helyi államhatalmi, hanem a demokratikus centralizmus alapján működő, önkormányzati-népképviseleti szervek is lettek. Meghaladva a korábbi szövegezést, a tanácsoknak 1971-től, a tevékenységük során kötelessége volt „*érvényre juttatni*" a nemzetiségek jogait.[73] A nemzetiségi bizottságok terén, a már említett Vas megyében jött létre a megyei tanács nemzetiségi tanácsadó bizottsága. A példát az 1970-es években több megye – például Baranya, Nógrád, Csongrád, Borsod-Abaúj-Zemplén, Pest, Szabolcs-Szatmár, Zala – követte nemzetiségi bizottság vagy albizottság kialakításával, amelyek vagy a megyei tanácshoz, vagy a HNF megyei szervezetéhez tartoztak. Rendszerük azonban csak az 1978-as párthatározatot követően vált teljessé az országban. Megalakulásuk egyfelől jelezte a kérdés megnőtt jelentőségét, a területi szintű intézményes kezelés szükségességét, másfelől viszont hangsúlyozni kell az eleve korlátozott mozgásterüket is, hiszen jobbára csak javaslattevő, segítségnyújtó, összehangoló és ellenőrző funkciókkal bírtak az amúgy évente alig néhányszor összeülő testületek (Arday et al. [1985] p. 819. Arday [1986]).

A tanácsadó bizottságok rendszere az országos szintre is kiterjedt. 1971 áprilisában született meg a vonatkozó miniszteri utasítás, de csupán egy évvel később alakult meg a Nemzetiségi Tanácsadó Bizottság a művelődési miniszter testületeként.[74] Az évente mindössze 1-3-szor ülésező bizottság alapvetően véleményező, javaslattevő, döntés-előkészítő feladatokat látott el. Munkájában a Művelődési, Külügy-, Pénzügyminisztériumok, a Minisztertanács Tanácsszervek Hivatalának és Tájékoztatási Hivatalának, az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályának, Társadalomtudományi Intézetének, a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) Központi Bizottságának, a HNF Országos Tanácsának, és a négy nemzetiségi szövetségnek a képviselői vettek részt (Kővágó [1981] p. 100.). A minisztérium 1974. júniusi kettéválásával a bizottság Orbán László kulturális miniszter tanácsadó testületeként funkcionált tovább, a Polinszky Károly vezette oktatási tárcánál pedig 1975

[73] 1971. évi I. törvény a tanácsokról. 9. § (1) e.
[74] 122/1971. MM utasítás a Nemzetiségi Tanácsadó Bizottság létesítéséről.

augusztusában hívták életre hasonló funkciókkal a Nemzetiségi Oktatási Bizottságot.[75] A kulturális miniszter feladata lett a művelődési, művészeti területek irányítása, a közép- és hosszú-távú fejlesztési koncepciók kidolgozása, valamint a kulturális intézmények működésének szabályozása. Ágazati szakterületei közé került „a *nemzetiségi kultúrák gondozása*", de a feladatainak részletezésekor nem a haladóbb megfogalmazású 1972-es, hanem az eredeti, 1949-es alkotmányszöveget vették elő: „*a kulturális miniszter fő feladatai: (...) biztosítja a nemzetiségi lakosság számára a sajátos nemzeti kultúra ápolásának lehetőségét.*"[76] Ezzel szemben, az oktatási miniszter feladatainak meghatározása már a módosított alaptörvény rendelkezését követte: „*biztosítja a nemzetiségi lakosság számára az anyanyelvi oktatást.*"[77]

Az 1970-es évek elején a HNF is határozatokat hozott a kisebbségpolitikai feladatairól, illetve a nemzetiségi szövetségekkel való együttműködéséről. Az utóbbiak keretében igen fontos átalakulás zajlott le az elkövetkező két évtizedben, mindenekelőtt a szövetségek kapcsolataiban és struktúráiban, az előbbi terén a szövetségek a politikai és kulturális szervező feladatok ellátása közepette ugyanis szoros kapcsolatokat építettek ki a nemzetiségi kérdésben érintett igazgatási és művelődési szervekkel.[78] A politikai funkciók magukban foglalták – a fentebb ismertetett részvétel mellett – a kisebbséget érintő kérdésekben, valamennyi állami és társadalmi szervezetnél viszonylag gyenge, és csak korlátozottan érvényesülő javaslattételi és konzultációs jogosítványokat. A szervezetek felépítésében pedig egy lassú, fokozatos demokratizálódási folyamat indult meg, amelynek keretében, megnőtt a választott tisztviselők és testületek szerepe, tevékenységük kiszélesedett azáltal, hogy egyre több személyt vontak be a munkájukba és a döntési mechanizmusokba, és közelebb kerültek a nemzetiségi lakossághoz. Az 1958-as párthatározat által előirányzott, a társadalmi bázis kiszélesítése érdekében megrendezett munkaértekezleteket (1960, 1964) 1969-től ötévente megtartott kongresszusok követték. Az 1960-as évek végén korszerűsített, de lényegében egységes szövegezésű alapszabályaik szerint a kongresszusi küldöttek egyharmadát – különböző rendezvények alkalmával, természetesen a párt és a HNF támogatásával – választani kellett a nagyobb nemzetiségi településeken, míg a többi

[75] 122/1975. OM utasítás a Nemzetiségi Oktatási Bizottság létrehozására. A bizottság munkájában részt vettek a két minisztérium érintett főosztályainak, és az Országos Pedagógiai Intézet képviselői. A bizottság üléseire meg kellett hívni a négy nemzetiségi szövetség képviselőit is.
[76] 1030/1974. (VI. 22.) MT határozat a kulturális miniszter feladatköréről. 2. 3.
[77] 1031/1974. (VI. 22.) MT határozat az oktatási miniszter feladatköréről. 3.
[78] Többek között a Tudományos Ismeretterjesztő Társulattal, a Népművelési Intézettel, a Kórusok Országos Tanácsával, a Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottságával, az Országos Pedagógiai Intézettel, illetve a Fogyasztási Szövetkezetek Országos Tanácsával.

küldött vagy behívás útján, vagy hivatalból vehetett részt. Az alapszabályok következő, 1973-as módosításban rögzítették, hogy a szövetségek az alkotmányos nemzetiségi jogokat képviselő önálló társadalmi szervezetek. Szervezeti vonatkozásban legfontosabb pontja az volt, amely szerint legalábbis papíron lehetőség nyílt a titkár és a főtitkár megválasztására is, ez utóbbit azonban a művelődésügyi miniszter erősítette meg – valójában a főtitkárok személyeiről, alapos kiválasztási procedúra után, az 1980-as évek első felében is a PB döntött. A szövetséghez kötődő egy-egy magyarországi nemzetiségi lap főszerkesztőjét is már választás útján helyezték pozícióba, de az ő személyét a Tájékoztatási Hivatal elnöke erősítette meg.

Az 1978-ban ismételten módosított alapszabályok értelmében a nemzetiségi szövetségek az MSZMP politikája alapján, a Hazafias Népfronttal együttműködve fejtettek ki politikai, társadalmi és kulturális tevékenységet az alkotmányos nemzetiségi jogosítványok terén (1.§. 1. 3.). A délszláv szövetség alapokmányában meg volt továbbá nevezve az is, hogy a szervezet három nemzetiség érdekeit képviseli: a három kisebbség, de különösen a horvátok és a szerbek közötti, a vezető pozíciók elosztásában megtestesülő hatalmi egyensúly kialakítása komoly kihívásnak bizonyult a párt- és minisztériumi apparátusok számára. Részben ezzel a körülménnyel összefüggésben a délszláv szövetség történetét számos krízis és vezetési válság jellemezte a korszakban. Az alapszabály szerint a szövetségeknek jogukban állt, hogy az adott nemzetiségű magyar állampolgárokat érintő intézkedések előkészítése vagy végrehajtása során valamennyi társadalmi, állami és szövetkezeti szervnél javaslatot tegyenek, illetve igényelhették a meghallgatásukat. Feladatkörükbe tartozott, hogy a nemzetiségi lakosságot a szocialista társadalom építésében mozgósítsák, valamint segítséget nyújtottak a nemzetiségi származású magyar állampolgároknak az alkotmányban rögzített jogainak gyakorlásához. Közreműködtek a haladó nemzetiségi hagyományok megőrzésében, ápolásában és továbbfejlesztésében, illetve a nemzetiségi közművelődési tevékenység megvalósításában. Elősegítették az oktatásügyi szervek a nemzetiségekkel kapcsolatos munkáját. Meg kellett szilárdítaniuk és elmélyíteniük a nemzetiségi magyar állampolgárokban a közös haza, a szocialista Magyarország szeretetét, illetve a barátságot, az együttműködést a magyarokkal és más hazai nemzetiségekkel. A szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus jegyében ápolniuk kellett továbbá a Magyar Népköztársaság és a szocialista országok népei közötti barátságot és együttműködést. Az ország külpolitikájában kulturális kapcsolatokat

kezdeményezhettek, és részt vehettek azok lebonyolításában (Budzsáklia [1974] p. 797. Kővágó [1981] pp. 112-113. Tilkovszky [1998] pp. 158-159.).

A nemzetiségi szövetségek szervezetét vizsgálva, a legfőbb döntéshozó szervük az ötévente összehívott kongresszus volt, amelyet a szövetség elnöke vezetett le. A kongresszus hozta meg a határozatokat, vitatta meg a különböző beszámolókat, illetve elfogadta az alapszabályt és annak módosításait. A kongresszus gyakorolta a legfontosabb jogosítványt: a konzultációt és a véleménynyilvánítást. Kifejtette a véleményét a szövetség saját kezdeményezéseiről, illetve – társadalmi, állami szervek felkérésére – a nemzetiség egészét érintő kérdésekben. A megreformált alapszabály értelmében, a kongresszusi küldöttek az adott nemzetiségű lakosság által megválasztott személyek, illetve az egyéb szövetségi testületek tagjai voltak. A választási szabályok értelmében 1000 lakost egy fő, 2 000 lakost két fő, míg e felett 3 fő képviselt. A meghívott küldöttek aránya nem haladhatta meg az összes küldöttek tíz százalékát. A kongresszus akkor volt határozatképes, ha a küldötteknek legalább kétharmada jelen volt. A szavazások 1983-ig nyíltan és egyszerű többséggel történtek.

Formálisan a kongresszus választotta – 1983-tól már titkosan – a küldöttek köréből az országos választmányt, valamint a főtitkárt, valójában azonban csak megerősítette a párt- és állami vonalon kiválasztott és támogatott személyt), akit a mindenkori kulturális miniszter erősített meg a tisztségében. A közel 60 tagot számláló országos választmány választotta meg a maga soraiból a szövetség elnökét, két alelnökét, illetve véleményt nyilvánított a főtitkár, a titkár, és a nemzetiségi lap főszerkesztőjének a személyeiről. Az évente az elnök vezetésével ülésező választmány vitatta meg és hajtotta végre a szövetség munkaterveit, valamint megalakította a kulturális, az oktatási, és a sajtóbizottságokat. Ezen bizottságok mellett azonban további szekciók létrehozására is lehetőség volt. Az operatív munkát, a folyamatos irányítást végző szerv a titkárság – 1978-tól elnevezése elnökség – volt, amelynek tagjai lett az elnök, a két alelnök, a titkár, a főszerkesztő, illetve a három bizottság titkárai és elnökei. A titkárság kétévente négyszer ülésezett a főtitkár vezetésével.

A főtitkár évente számolt be az országos választmánynak, és jelentéseket készített a kongresszusok számára. Ő nevezte ki a helyettesét, a szövetség titkárát, illetve felelős volt a Hazafias Népfronttal való együttműködésért. A nemzetiségi lap főszerkesztőjét továbbra is a Tájékoztatási Hivatal nevezte ki az országos választmány meghallgatásával, valamint a főszerkesztő szintén beszámolási kötelezettséggel bírt a választmány és a kongresszus felé. A nemzetiségi szövetségek alapszabályai, valamint

annak módosításai kizárólag az illetékes minisztérium jóváhagyásával léphettek hatályba. A nemzetiségi lap tartalmát a szerkesztőség alakította ki. Az orgánum alapvető feladata volt, hogy közreműködjön az MSZMP nemzetiségi politikájának a megvalósításában, részt vegyen a szövetségi feladatok megoldásában, a szövetség törekvéseit támogassa, szolgáltasson információkat a nemzetiség életéről, igényeiről és szükségleteiről (Áts [1976] p. 26. Budzsáklia [1974] pp. 115-116. Poprády [1995] pp. 243-244.).

Az imént összefoglalt szövetségi szervezeti felépítés tehát a különböző szerveivel és testületeivel (kongresszus, bizottságok stb.) intézményes lehetőséget teremtett a nemzetiségi ügyekben elkötelezett aktivisták bevonására, és így az információk áramoltatására, a helyi-területi szintű problémák bizonyos mértékű megismeréséhez. A valós, lokális kisebbségi érdekeket artikulálni képes helyi-területi szervezeteik megalakítására azonban az 1980-as évek végéig várniuk kellett, akárcsak a követett kisebbségpolitikai irányvonal átfogó, nyilvános bírálatának és szakpolitikai alternatívák megfogalmazásának lehetőségére. Mindezen folyamatok vezethettek el évtizedes távlatokban oda, hogy a rendszerváltozás időszakára a szervezetekben megteremtődtek a valós érdekképviselet bizonyos feltételei.

A hivatalos nemzetiségként a korszakban még nem elismert, és így más politikai-jogi státusban lévő nemzeti kisebbségek közül a magyarországi bolgárok, görögök és lengyelek rendelkeztek egy-egy, szintén párt- és állami felügyelet alá tartozó, ún. kulturális egyesülettel. A görög emigránsok helyzetével ráadásul a korszakban többször foglalkozott a Politikai Bizottság és a minisztertanács is. Az etnikai-kulturális minőségében el nem ismert cigánysággal foglalkozó Társadalmi Bizottság helyébe az 1960-as évek végén hozták létre a Minisztertanács Tanácsszervezetek Osztálya (később Tanácsi Hivatala) mellett működő, cigányügyi tárcaközi bizottságot[79] (Báthory [1988] p. 619.). Az 1961-ben lefektetett asszimilációs politikát ugyanakkor már az évtized végén számos bírálat érte, de csak a nagyvárosi és fővárosi cigány értelmiségi csoportosulások megerősödésével sikerült az 1970-1980-as évek fordulójára elérni, hogy a kisebbséget legalább etnikai csoportként elismerjék. A kisebbségi identitás megőrzésének szükségességét képviselő, 1977-es közművelődési irányelveket követően, az 1979. áprilisi párthatározat mondta ki némileg bizonytalankodva, hogy „*a hazánkban élő cigányok nem tekinthetők nemzetiségnek,*

[79] 3347/1968. Minisztertanácsi határozat.

hanem olyan etnikai csoportnak, amely fokozatosan beilleszkedik társadalmunkba, illetve asszimilálódik" (Balogh-Sipos [2002] p. 732.). Egy következő, 1984-es párthatározat pedig kijelentette, hogy a megkövetelt társadalmi beilleszkedés folyamatában az asszimiláció mellett, a kisebbségi jegyeket, értékeket megőrző integráció is elfogadható. A határozat fontos állomás a cigányság történetében, mert „meglebegtette" számukra a nemzetiségi jogállás elnyerését (Báthory [1988] p. 621.). Bővült az intézményrendszer is, amely egyelőre csak rendkívül korlátozott érdekérvényesítést tett lehetővé. 1985. május végén alakították meg felülről, a HNF Országos Tanácsának felügyelete alatt működő Országos Cigánytanácsot (OCT), illetve a következő évben került sor az MCKSZ újjászervezésére a Művelődési Minisztérium keretében. Az utóbbi feladata volt, hogy „*a magyarországi cigányság társadalmi beilleszkedését, az ehhez kapcsolódó nemzeti és etnikai kultúra elsajátítását, valamint a cigányság kulturális érdekképviseletét, haladó hagyományainak ápolását szolgálja a Magyar Szocialista Munkáspárt politikája alapján*" (Majtényi-Majtényi [2003] pp. 247-248. Bogdán [1993] p. 115.).

Az 1974 nyarán kettéválasztott Kulturális és Oktatási Minisztériumokat 1980 júniusában ismét egyesítették, a Pozsgay Imre vezette Művelődési Minisztérium keretében. A miniszter feladat- és hatáskörébe tartoztak a nevelési-oktatási, és művelődési intézmények és területek, köztük a kisebbségpolitika alkotmányban rögzített feladatai és kötelezettségei, nevezetesen az anyanyelvi oktatás és a nemzetiségi kultúrák ápolása.[80] Pozsgay a minisztersége (1980-1982) idején újjászervezte a véleményező, javaslattevő feladatokkal megbízott, állami és társadalmi szervezetek képviselőiből álló Nemzetiségi Tanácsadó Bizottságot, és a minisztériumi osztály ennek a testületnek a titkárságaként is dolgozott tovább.[81] Bővült a helyi nemzetiségi bizottságok köre is: az 1980-as évek első felében már települési szinten is létrejöttek – kezdetben a jelentős kisebbségi lakossággal bíró városokban (Bonyhád, Mohács), majd idővel több nemzetiségi településen (Bóly, Mecseknádasd, Himesháza, Felsőszentmárton, Somberek, Villány, Szalánta stb.) és az évtized végén Békéscsabán is (Arday et al. [1985] p. 819. Arday [1986] p. 8. Arday-Joó [1987] p. 442.). 1988

[80] 1028/1980. (VII. 23.) MT határozat a művelődési miniszter feladatköréről. 4.

[81] 1984 novemberében, a szomszédos országokban élő magyar kisebbségekkel kapcsolatos hazai feladatok és intézkedések politikai összehangolása céljából, a KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztálya mellett ún. Nemzetiségi Koordinációs Bizottság (NKB) is alakult, amely elé a későbbiekben magyarországi kisebbségi ügyek is kerültek. E Bizottság tagjai a KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális, Külügyi, Agitációs és Propaganda Osztályai, valamint a Külügyminisztérium és a Művelődésügyi Minisztérium képviselői voltak.

februárjában a Bács-Kiskun megyei tanács hozott létre nemzetiségi titkári hivatalt. De miként korábban utaltam rá, mindezen erőfeszítések ellenére a kisebbségpolitikai feladatok továbbra sem igen integrálódtak a helyi-területi teendők közé, az államszocialista rendszer sajátosságaiból adódóan a döntések többnyire feljebb kerültek, és az alsóbb szintek már felülről kapott feladatként értelmezték azokat. A parlamenti képviselet terén némi változást a választójogról szóló 1983. évi III. törvény hozott, mert a jogszabály által életre hívott országos listán juttatták mandátumhoz a négy szövetség vezető tisztségviselőit az 1985. júniusi választások alkalmával (Arday et al. [1985] p. 818. Pap [2003a] p. 6.).

A szövetségekben zajló, a demokratizálás irányába ható folyamat az évtized közepétől jelentős igénnyé formálta a helyi, megyei szervezetek megalakításának szükségességét, hiszen egyre komolyabb ellentmondás feszült a szervezetek bővülő feladatai és belső struktúrái között. A megyei tanács elnökhelyettesének javaslatára a délszláv és a német szövetségek 1985 nyarán úgy kísérelték meg a kérdést megoldani, hogy – még a Hazafias Népfront keretében – a szövetségek országos választmányainak baranyai tagjaiból megyei/regionális munkacsoportok alakultak, amelyek léte és működése némi lehetőséget teremtett a kisebbségek által jelentősebb számban lakott megye és a tágabb dél-dunántúli régió sajátos érdekeinek megjelenítésére.[82] Ezek mintájára, Szentgotthárd székhellyel, 1986 februárjában, a délszláv szövetséggel bizonyos mértékben elégedetlen szlovének is külön szekciót alakítottak a szövetség és a HNF javaslatára.[83] A szövetségek fokozatos demokratizálása, egyre inkább előtérbe kerülő érdekképviseleti, -védelmi politikai szerepfelfogása, valamint a felpuhuló politikai-hatalmi viszonyok közepette lassan tér nyílt a követett kisebbségpolitika bírálatára is. Jakab Róbertné, aki 1983 novembere óta töltötte be a szlovák szövetség főtitkári tisztségét, 1986 végén bizalmas feljegyzést készített Pozsgay Imrének, a HNF főtitkárának, Szűrös Mátyásnak, az MSZMP KB külügyi osztálya titkárának, valamint az Agitációs és Propaganda Osztálynak. A feljegyzése alapjaiban érintette a korabeli kisebbségpolitika ellentmondásait, alapvető hiányosságait. Rámutatott, hogy a deklarált elveknek nem voltak meg valamennyi társadalomszervezési szinten az intézményes garanciái – leginkább a nyelvhasználat, közművelődés, oktatás, és tömegtájékoztatás

[82] Stark Ferenc: A nemzetiségpolitikai funkciók ellátására (is) hivatott intézmények működése (Kézirat, Budapest, 1987. szeptember 18.). MOL XIX-J-1-k Külügyminisztérium (KÜM) 1989. évi adminisztratív iratok 5. d.
[83] Bartakovics Ferenc: Jelentés az MDDSZ Szlovén OV- tagok csoportjának munkájáról (1986-1988.) (Szentgotthárd, 1988. május). MOL M-KS 288. f. 36/1988/101. ő. e. Tu/440/5.

területein –, így azok a gyakorlatban nem érvényesültek. Az évtizedek óta, a pusztán csak a művelődéspolitikára szorítkozó megközelítés és jogalkotás alapvetően elhibázott voltára világított rá, amikor kijelentette, hogy a komplex, adott társadalmi réteget érintő problematikát nem lehetett kizárólag az addigiakban alkalmazott kulturális szakpolitikai eszközökkel kezelni, hiszen az ezen kívül eső területek teljesen ellátatlanok maradtak. Javasolta, hogy a szövetségek a Művelődésügyi Minisztériumból kerüljenek át közvetlenül a minisztertanács felügyelete alá (Fehér [1993] pp. 251-252. Jakab [1991] p. 10.). A kisebbségpolitika hibás intézményes kezelését a nemzetiségi osztály vezetőjének már idézett 1987-es feljegyzése is sérelmezte.[84]

Világossá vált az, amit 1988 elején a művelődési miniszter is jelzett, hogy a Nemzetiségi Önálló Osztály feladatai túlnőttek a minisztérium keretein, és kezdeményezte a párt illetékes osztályánál a nemzetiségi terület kormányzati felügyeletének újragondolását.[85] Az ágazat azonban az intézményes kezelésen túl további problémákat és hiányosságokat halmozott fel az 1980-as évek második felére, amelyekhez esetleg újabb természetű gondok is társultak ebben az időszakban, és így együtt mintegy hátterét, okait képezték a kisebbségi törvény politikai napirendre vételének. A nemzetiségi szövetségeknek a soron következő kongresszusaikat 1988 végén kellett megtartaniuk, amelyet megelőzően a Politikai Bizottság állást foglalt ezekről a tanácskozásokról, illetve a további feladatokról. Részben ezen állásfoglalás előkészítésével kapcsolatos háttérmunka kínált kedvező alkalmat arra, hogy az illetékes apparátus 1987-1988 folyamán összegezze a felmerülő problémákat, és mindezekre megkíséreljen megoldási javaslatokat is megfogalmazni. A kérdéssel foglalkozók körében először is egyetértés mutatkozott abban, hogy a legsúlyosabb helyzet a külföld – Csehszlovákia, Jugoszlávia – által is kritizált, a teljesen anyanyelvű oktatást nélkülöző nemzetiségi oktatás területén alakult ki. A művelődési miniszterhelyettes ezzel kapcsolatos jelentése hangsúlyozta, hogy „*az oktatásban mutatkozó gondok különös élességgel világítanak rá nemzetiségpolitikánk intézményesítésének befejezetlenségeire, esetlegességeire, de azt is jelzik: kimerülőben vannak annak a gyakorlatnak a tartalékai, amely a nemzetiségpolitikai feladatok megoldását elsősorban országos szintről kezdeményezi.*”[86]

[84] Stark Ferenc: A nemzetiségpolitikai funkciók ellátására (is) hivatott intézmények működése, i. m.
[85] Köpeczi Béla: Tervezet a minisztérium tevékenységének és szervezetének fejlesztésére, átszervezésére (Budapest, 1988. február 5.). MOL M-KS 288. f. 36/1988/54/I. ő. e.
[86] Rátkai Ferenc: Jelentés az MSZMP KB Agitációs és Propaganda Bizottsága számára a hazai nemzetiségi oktatás helyzetéről, további feladatairól (Budapest, 1987. október). MOL M-KS 288. f.

A már említett intézményes – kormányzati és szövetségi – problémák mellett alapvető fontosságú volt, hogy nem sikerült véget vetni a gyorsuló ütemű természetes asszimilációs folyamatoknak, a nemzetiségi lakosság létszáma csökkenésének. Az évtized második felére lelassult a két- és többnyelvű feliratok kihelyezése, és ezek használata meglehetősen következetlennek bizonyult. Akadt tennivaló bőven a nemzetiségi közművelődés, a tömegtájékoztatás és az ilyen tárgyú kutatások, valamint mindezek támogatása terén is. Az egyre szűkösebb erőforrások, a rendelkezésre álló anyagiak mellett további gátló tényezőként volt értékelhető a nemzetiségi kérdést kizárólag a falura, a falusi művelődésre, valamint szinte csak a folklórra koncentráló, rendezvény-centrikus szemlélet markáns jelenléte (Göndör [1988] p. 71.). Az illetékes minisztériumi osztályvezető összegző megállapítása szerint „*a gyakorlati nemzetiségpolitikáért felelős központi és területi szervek erőfeszítései ellenére nincs jelentős előrehaladás a nemzetiségi lakosság azonosság-tudatának erősödésében, anyanyelv-használatának, sajátos kultúrájának fejlődésében.*" A súlyos helyzet kialakulásához hozzájárult a jelen elemzés szempontjából kulcsfontosságú jogi szabályozás ellentmondásossága is. A jogszabályi hierarchia csúcsán, az alkotmány ugyanis az akkori VII. fejezetében, az állampolgári egyéni jogok és kötelességek körében említette a nemzetiségek jogait, miközben számukra közösségi jogokat is megállapított. Ráadásul ez alatt a jogrendszer foglalkozott ugyan a hátrányos megkülönböztetés tilalmával, de aktív szemléletű rendelkezésekre az osztályvezető nem igen talált jó példát – a deklarált nyelvi egyenjogúság gyakorlati megvalósulása pedig inkább reprezentatív és demonstratív jellegű volt.[87]

Az 1980-as évek második felében újabb keletű, és szintén nem igen feltárt problémának bizonyult a hivatalosan nemzetiségként nem elismert kisebbségek, mindenekelőtt a cigány és zsidó közösségek ügye. Ezek mindkét esetben megosztottak voltak, akárcsak a kérdéssel foglalkozó apparátusok. A cigányság esetében a külső és belső vitákat követően, 1988 őszére kezdeményezték és támogatták már az akkori vezetők a többi nemzetiséggel azonos jogi státus biztosítását. A zsidóságnál pedig 1988 tavaszán többek között a tervezett kulturális centrum, a Jonah Kulturális Központ létesítése vetette fel azt a kérdést, hogy tartható-e az addigi álláspont, amely szerint a

41/495. ő. e. Ld. még az Agitációs és Propaganda Bizottság állásfoglalása (APB/11/87.) a hazai nemzetiségi oktatás helyzetéről és a további feladatokról (Budapest, 1987. október 13.). Uo.

[87] Stark Ferenc: Jelentés a Politikai Bizottságnak a nemzetiségi politika megvalósulásáról, a nemzetiségi szövetségek 1988-ban tartandó kongresszusairól (Alapanyag az előterjesztés tervezetéhez) (Budapest, 1988. március 28.). MOL M-KS 288. f. 36/1988/4. ő. e.

magyar állam a zsidóságot mint vallásfelekezetet és nem mint etnikai közösséget ismeri el.[88] Sokkal kisebb intenzitással, de előtérbe kerültek más kisebbségek sajátos problémái is. A Magyarországi Görögök Kulturális Egyesületének vezetői bizonyos területeken a görög kulturális tárca segítségét igényelték 1988 márciusában.[89] A Nemzetiségi Koordinációs Bizottság májusi, a kárpátaljai magyarok helyzetét is áttekintő ülése pedig megfontolandónak tartotta „az ukránok" (itt inkább Ukrajna) irányába teendő különböző gesztusokat (ukrán tanszék, ösztöndíjasok).[90]

További fontos tényező volt az egyre szigorodó romániai kisebbségpolitika kedvezőtlen kihatása a magyarországi román közösségre. Egy bizalmas minisztériumi jelentés szerint ugyanis „*helyzetüket többen a „Nehéz ma románnak lenni Magyarországon" mondatban foglalták össze. Az okokat kutató kérdésekre elmondták: ha nyilvánvalóvá válik, hogy román nemzetiségűek, sokan úgy kezelik őket, mint akik felelősséggel tartoznak a határ másik oldalán folyó eseményekért, a szomszéd állam politikájáért, a romániai magyar nemzetiség helyzetéért. Előfordultak szélsőséges megnyilvánulások is: mocskolódó megjegyzések, feliratok, (pl. a román iskola előtti járdán), fenyegető telefonhívások (egyebek között pl. a szövetség főtitkárának lakására) stb. Ezek az esetek a magyar-román viszony romlásával szaporodnak. A jelenséget a magyarországi románok túlnyomó többsége rendkívül visszafogottan, szinte valamiféle „bűntudattal" kezeli*."[91] Szintén román vonatkozású volt az a probléma, hogy a Romániából Magyarországra menekült, és itt letelepedni kívánó román anyanyelvű román állampolgárok egyénileg és csoportosan is egyre növekvő számban fordultak a román szövetséghez segítségért, amely a helyzetet csak úgy tudta kezelni, hogy a hozzá fordulókat információkkal látta el, és az állami szervekhez irányította.[92]

[88] Drexler Gábornak, az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztálya munkatársának feljegyzése Knopp András elvtársnak a Jonah Kulturális Központról (Budapest, 1988. április 6.). MOL M-KS 288. f. 36/1988/55. ő. e. Tu/307/2.
[89] Köpeczi Béla: Jelentés Melina Mercouri görög kulturális miniszter magyarországi látogatásáról (1988. március 15-17.) (Budapest, 1988. március 23.). MOL M-KS 288. f. 36/1988/54/I. ő. e.
[90] Göndör Péter: Emlékeztető a Nemzetiségi Koordinációs Bizottság 1988. május 3-i üléséről (Budapest, 1988. június 1.). MOL M-KS 288. f. 36/1988/4. ő. e. Tu/102/7.
[91] Stark Ferenc: Feljegyzés a magyarországi románokkal összefüggő politikai jelenségekről (Budapest, 1986. február 13.). MOL XIX-I-9-k 46. d. 118.
[92] Stark Ferenc levele Gál Zoltán belügyminiszter-helyettesnek (Budapest, 1988. április 25.). MOL XIX-I-9-ee 1988. 12. d. 31171. (13-1. t.).

IV. 2. A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY ÜGYÉNEK NAPIRENDRE VÉTELE

A Hogwood-Gunn szerzőpáros által használt közpolitikai folyamat-modell egyik első eleme a társadalmi probléma azonosítását követően az ügy pontosabb meghatározása (Hogwood-Gunn [1989] pp. 7-8.), amely jelen esetben a kisebbségi életviszonyokat, a többség-kisebbség relációját szabályozni, a kereteket kijelölni hivatott kisebbségi törvény hiánya volt Magyarországon. Rögzíteni kell azt is, hogy ez a téma, a kisebbségi törvény politikai napirendre vétele a jogszabály összefüggéseinek legkevésbé feltárt területe: jelen kutatás sem képes egyértelmű választ adni arra, hogy melyik felelős pozícióban lévő politikus, milyen megfontolásból, milyen potenciális események és hatások nyomán, és pontosan mikor mondta ki a jogszabály szükségességét, elindítva ezzel az előkészítés folyamatát. Az alfejezet azonban mindezek ellenére kísérletet tesz a fontosabb körülmények, szereplők és folyamatok azonosítására, amelyekből egy megállapítás biztosan már az elején rögzíthető: a magyarországi kisebbségi törvényt nem – a mobilizáció terén más szereplőkkel összevetve elmaradott – hazai kisebbségek képviselői kezdeményezték az 1980-as évek végén. Legvalószínűbbnek egy sokkal összetettebb forgatókönyv mutatkozik, amely szerint számos, hazai és külföldi esemény együttes hatásaként, illetve több szereplő akár egyidejű, párhuzamos tevékenysége nyomán indulhattak meg a törvény munkálatai. Kétségtelen ugyanis, hogy az 1980-as évek végére – kiváltképp a határon túli magyar közösségek, és elsősorban a romániai magyar kisebbség helyzete látványos romlásának hatására – a magyarországi politikai, társadalmi és tudományos közéletben a korábbiaknál sokkal hangsúlyosabban került előtérbe a kisebbségi kérdéssel való foglalkozás. Mindez idővel – összefüggésben a politikai rendszerváltás eseményeivel – igen komoly változásokat indukált a hazai kisebbségpolitikában, mind annak szemléletében, intézményrendszerében, a szereplőinek politikai magatartásában, valamint a jogalkotásában. A politikai napirendre vétel körülményeinek tárgyalását követően az alfejezet arra koncentrál, hogy a meginduló előkészítés során a színre lépő különböző szereplők milyen álláspontot képviseltek a már jelzett, főbb elvi-koncepcionális és gyakorlati kérdések terén (személyi hatály, kisebbségi jogok, képviseleti és intézményes kérdések, anyagi garanciák), és ezekből végül mi tükröződött a kulcsfontosságú 1988-as párthatározatban.

A kisebbségi törvény korszakbeli hiánya nem jelentette egyúttal azt, hogy ne lettek volna erre vonatkozó javaslatok és kezdeményezések már az 1980-as évtized

végét megelőzően is. Az 1960-as évek nemzetiségpolitikai reformfolyamatába illeszkedően, 1969 folyamán például a HNF keretében is foglalkoztak a szomszédos országokhoz és a magyar kisebbségekhez való viszony, valamint a hazai nemzetiségek ügyeivel. Az utóbbival kapcsolatban, Kósa László történészhez köthetően egy előremutató, és utóbb publikált tanulmány is született, amely többek között sürgette egy nemzetiségi törvény vagy statútum megalkotását (Kósa [1969]) – nem tisztázott, hogy milyen esetleges későbbi hatással.

A kisebbségpolitikai élénkülés során ígéretes fejlemény volt az is, hogy 1979-ben, ismételten szakértői körből felmerült a nemzetiségi törvény megalkotásának szükségessége. Samu Mihály jogászprofesszor felkérésre elkészített tervezetével Pozsgay Imre kulturális és Markója Imre igazságügyi miniszterek egyetértettek, de Korom Mihály, a jogalkotást felügyelő KB-titkár nem fogadta el (Bodáné Pálok [1993a] p. 26. Győri Szabó [1998] pp. 99-100.). Egy későbbi újságcikkben a professzor erre úgy emlékezett vissza, hogy megkérdezte Koromtól, miért állította le a kezdeményezést, mire a KB-titkár azt felelte: „*ismerem a följegyzésedet, de nem értek vele egyet és nemcsak én nem*" (Nemzetiségi törvény [1989]). Mindebből arra lehet következtetni, hogy a romló magyar-román viszony (ld. például az 1977-es nagyváradi és debreceni kétoldalú megbeszéléseket), és az egyre inkább kiürülő, sok szempontból eredménytelen hazai kisebbségpolitika (ld. például az 1980-as népszámlálás adatsorait) ellenére a pártvezetés továbbra sem kívánta magát elszánni ilyen jogalkotási lépés megtételére. Ráadásul – a kutatások jelenlegi állása szerint – a párt- és állami szervek ezt követően egy szűk évtizedig nem is foglalkoztak egy lehetséges kisebbségi törvény ügyével. 1984-ben kezdeményezték ugyanakkor egy átfogó, a nemzeti-nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos orientáló jellegű szöveg, egy hivatalos állásfoglalás kidolgozását, amiből viszont csak 1987-re született tervezet. E mellett még egy olyan kapcsolódó törekvés volt érzékelhető a párt részéről, amely egyre inkább fokozni kívánta az Országgyűlés törvényalkotó szerepét, és a készülő, és utóbb elfogadott jogalkotási törvénnyel összefüggésben, immár egyértelműen törvényi szinten akarta szabályozni az állampolgárok alapvető jogait, kötelességeit, valamint az érvényesítés garanciáit.[93]

A nemzetközi körülmények és a külpolitikai vonalvezetés módosulása is mindinkább ebbe az irányba hatottak. Azt követően, hogy Szűrös Mátyás KB-titkár, és az Országgyűlés Külügyi bizottságának elnöke 1988. január végén nyilvánosság előtt

[93] A Politikai Bizottság 1987. május 19-i állásfoglalása a jogalkotásról szóló törvény előkészítéséről (H/137/1987.). MOL M-KS 288. f. 5/997. ő. e.

kijelentette, hogy Magyarország felelősséget érez a határon túli magyarságért, a KB Külügyi Osztályának helyettes vezetői nagy hatású cikket tettek közzé a Magyar Nemzetben. Szokai Imre és Tabajdi Csaba e február közepi írása hangsúlyozta, hogy „*nemzetközi fellépésünk hitelét, erkölcsi fedezetét folyamatosan változó, bővülő, továbbfejlődő hazai nemzetiségi gyakorlatunk adhatja csak meg.*" A cikk a hazai kisebbségpolitikai koncepción és gyakorlaton túlmenően, a kisebbségi jogi rendszer felülvizsgálatának, valamint autonóm kisebbségi szervezetek megteremtésének szükségességét is hangsúlyozta (Szokai-Tabajdi [1988], Tabajdi [2001]). 1988 folyamán Magyarország csatlakozott a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának fakultatív jegyzőkönyvéhez, amelynek következtében emberi és nemzetiségi jogi, nemzetközi szintű ellenőrzésre is lehetőség nyílt az országban.[94] Másrészt a romániai magyarság egyre romló helyzetével összefüggésben, a bukaresti magyar nagykövetség 1986 nyarán azt javasolta, hogy a nemzetiségpolitika terén már csak fokozott magyar kezdeményezéssel és egyoldalú szerepvállalással lehet javulást elérni, aminek oka a magyarországi románságtól is elzárkózó romániai magatartás.[95] A román érdektelenség mellett azonban Csehszlovákia, Jugoszlávia és az NSZK részéről egyre jelentősebb érdeklődés mutatkozott a kisebbségei irányába. 1987 elején, a jugoszláv pártküldöttség idelátogatása előtt a Nemzetiségi Koordinációs Bizottság hívta fel a figyelmet a magyarországi nemzetiségek oktatási-kulturális helyzetének, illetőleg a nemzetiségi szövetségek státuszának problémáira.[96]

1979-et követően a törvény követelése jórészt a párton kívüli ellenzék írásaiban és programjaiban nyert teret. A magyarországi – és nem csupán a hivatalosan elismert, hanem más, cigány és zsidó – kisebbségek ügye, problémáik, rendezetlen jogi helyzetük helyet kaptak az illegális szamizdatok (Demokrata, Égtájak között stb.) cikkeiben. Érintőlegesen megjelent a különböző, népi-nemzeti és demokratikus ellenzéki csoportok találkozóin (Monor, Lakitelek) és körvonalazódó programjaiban is – korántsem függetlenül a határon túli magyar kisebbségek egyre súlyosbodó helyzetétől, illetve – különösen a demokratikus erőknél – a cigányság problémájától (Csizmadia [1995]). Az

[94] Ld. 1988. évi 24. törvényerejű rendelet a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához kapcsolódó, az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által New York-ban 1966. december 16-án elfogadott Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről. 1988. évi 25. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülésszakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről szóló 1976. évi 8. törvényerejű rendelet módosításáról.

[95] Bukaresti Nagykövetség: A magyar nemzetiség helyzete Romániában (Bukarest, 1986. augusztus 15.). MOL XIX-J-1-j KÜM TÜK iratok 1987. 3. d. 00323.

[96] Emlékeztető a Nemzetiségi Koordinációs Bizottság 1987. évi március 10-i üléséről. MOL XIX-J-1-j KÜM TÜK iratok 1987. 3. d. 00323/4.

utóbbiakhoz köthető az 1987 nyarán, illegálisan publikált „Társadalmi szerződés" c. program ugyancsak szorgalmazta egy nemzetiségi törvény kidolgozását, amelynek keretében „*biztosítani kell mindazon jogokat a magyarországi nemzetiségeknek (a cigány kisebbségnek is), amelyeket a határon túli magyar kisebbségek számára követelünk*" (Csizmadia [1995]).

Az egyre inkább megszerveződő – fórumaikat és hálózataikat kiépítő – párton kívüli ellenzéki csoportok kétségtelenül komoly külső nyomás alá helyezték a pártot. Az 1988 elején, a PB számára, az ellenzéki, ellenséges tevékenység újabb vonásairól szóló tájékoztató például a már idézett Társadalmi szerződést bírálva kifogásolta azt, hogy ezen „*ellenséges*" erők minden lehetséges, köztük a nemzetiségi területen is támadnak. A dokumentum azt javasolta egyúttal, hogy a párt vegye át a kezdeményezést, tisztázza a fontos társadalmi kérdéseket, és álljon a szükséges változások élére, beleértve az állampolgári jogok érvényesülésének, garanciáinak áttekintését és kialakítását, miként a kollektív szabadságjogok kodifikálását.[97]

A hazai kisebbségpolitikában felgyülemlett problémákról és hiányosságokról mindazonáltal az érintett szakmai apparátusnak, különösen az állami és részben a tanácsi bürokráciának is tudomása volt. A nemzetiségi törvény, mint lehetséges megoldás bizonytalanul, de ebben a körben is idővel felmerült – igazolhatóan 1987 júniusától kezdve. A törvénnyel összefüggő gondolkodásra kedvező hatással lehetett, hogy az év nyarán jelentős személyi változások, átrendeződések mentek végbe a pártállami vezetésben. A KB és PB szintjein lezajlott személycserek mellett, június végén Lázár Györgyöt Grósz Károly váltotta a miniszterelnöki székben, míg az Elnöki Tanács elnöke Németh Károly lett Losonczi Pál helyett (Ripp [2006] pp. 34-36.). Kalmár György – Rátkai Ferenc nemzetiségi ügyekben illetékes művelődési miniszterhelyettes munkatársa – ezekben a napokban, a tervezett nemzeti-nemzetiségi tárgyú állásfoglalással kapcsolatban vetette fel, hogy meg kellene fontolni a dokumentum által nem említett, egyéb megoldási javaslatokat is, mint például a jogszabály megalkotását.[98] Területi szinten, a kedvező kisebbségpolitika gyakorlati megvalósításában élen járó Baranya megyében, a megyei tanács keretében indult meg

[97] Varga Péter (MSZMP KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztály): Tájékoztató a Politikai Bizottságnak az ellenzéki, ellenséges tevékenység újabb vonásairól (Budapest, 1988. február 3.). MOL M-KS 288. f. 5/1019. ő. e. KAO/119/1988.

[98] Kalmár György: Feljegyzés Rátkai elvtárs részére (Budapest, 1987. június 18.). MOL XIX-I-9-k 46. d. 118. Az év szeptemberében, a nemzetiségi oktatás helyzetéről készült jelentéssel kapcsolatban pedig Kalmár szükségesnek tartotta jelezni a miniszterhelyettesnek, hogy „*időszerűnek látszik a nemzetiségi törvény megalkotásának előkészítése.*" Kalmár György: Feljegyzés Rátkai elvtárs részére (Budapest, 1987. szeptember 22.). Uo.

egy, a nemzetiségi jogok előmozdításáról szóló rendelet előkészítése 1987 második felében – mintegy jelezve egyúttal az átfogó jogszabályi szabályozás szükségességét.[99]

A fenti személyi változások hatására Samu Mihály professzor ismételten felelevenítette az 1979-es próbálkozását: „*tavalyelőtt a személyi változások újabb reményt keltettek bennem, s újólag elővettem a följegyzésemet, s többen támogatták a fölelevenített kezdeményezésemet. Ennek lett következménye a tavalyi előkészítés*" – áll egy 1989-es kéziratában (Samu [1989]). Az utóbbi megállapítása, ti. a kisebbségi törvény előkészítő munkálatainak megindulása az ő nevéhez köthető, azonban korántsem teljes körűen igazolható, a dokumentum utóélete ugyanis rendkívül nehezen feltárható. Kétségtelen viszont, hogy Samu feljegyzése legkésőbb 1988 elejére a KB nemzetiségi ügyekben illetékes osztályára került, ahol aztán az év tavaszán megkezdődött az előkészítés. Valószínűleg egy, máig nem tisztázott felsőbb szintű döntést követően, a Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály vezetője, Radics Katalin március 4-ei keltezéssel egy olyan levelet küldött ki, amelyben tudatta, hogy az osztály megkezdte a törvény politikai elveinek kidolgozását, és több, politikai, igazgatási és szakértői szereplőt is felkért arra, hogy működjön közre az erre a célra megalakítandó bizottság munkájában. Az osztályvezető a címzetteknek kiküldte egyúttal Samu Mihály feljegyzését is.[100]

Hangsúlyozni kell azt is, hogy más források a kezdeményezést ezzel szemben inkább a Hazafias Népfronthoz kötik. 1988. február közepén a HNF Budapesti Bizottságának elnöksége úgy foglalt állást, hogy időszerű volna nemzetiségi törvényt alkotni Magyarországon. Peják Emil, szerb származású vezető titkár ennek magyarázatául kijelentette, hogy „*az alkotmány röviden és természetesen általánosságban szabályozza a nemzetiségi jogokat. Ámde önálló törvény több mint száz esztendeje nem született erről*." Miközben „*úgy ítéljük meg, hogy ezen jó lenne változtatni, már csak azért is, mert a nemzetiségi problematika érezhetően a figyelem középpontjába került Magyarországon. Az elmúlt években nemzetiségi politikánk*

[99] Takács Gyulának, a Baranya Megyei Tanács elnökhelyettesének levele Stark Ferencnek, a Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Önálló Osztályának vezetőjének (Pécs, 1987. október 28.). MOL XIX-I-9-ee 1987. 11. d. 31419. (13-1. t.). I. 1351/1987. Megemlítendő, hogy Baranyában végül elfogadták 1988 márciusában, illetve az év őszére a Bács-Kiskun Megyei Tanács is készített egy nemzetiségi rendelettervezet. Ld. Árvay Árpádnak, a Bács-Kiskun Megyei Tanács Vb. titkárának levelét Czibere Tibor művelődési miniszternek (Kecskemét, 1988. november 16.). MOL XIX-I-9-ee 1988. 12. d. 31479. (2-2-1- t.) 2181-2/1988.

[100] Radics Katalinnak, az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályának vezetőjének felkérő levele a nemzetiségi törvény koncepciójának kimunkálására létrejövő bizottságban való részvételre (Budapest, 1988. március 4.). MOL M-KS 288. f. 36/1988/105. ő. e. Tu/239.

alkotmányunk szellemében alakult és értékelhető, becsülhető eredményei vannak. Éppen a továbblépés miatt jött el az ideje egy olyan átfogó nemzetiségi törvény megalkotásának, amely európai mértékkel nézve is jelentős vívmány lenne" (A népfront… [1988]). Peják, aki egyben fővárosi országgyűlési képviselő is volt, március 17-én, a plenáris ülésen szóban kezdeményezte a jogszabály megalkotását, amit az Országgyűlés egyhangúlag el is fogadott.[101]

A következőkben szükséges áttekinteni a törvény 1988-as előkészítésében szereplők körét, ami a jelen, kezdeti fázisban az adott ügyben kifejlődő közpolitikai hálózat (*issue network*) fogalmával ragadható meg. A terminus a kevésbé integrált, nagy befolyású, és marginális aktorokat lazán egybe fogó szerveződésre utal (Rhodes [1997] p. 39. 45.). A használata annál is inkább indokolt, mert a résztvevők közül többen ebben az ügyben (is) elsőként dolgoztak együtt, és munkájukhoz idővel újabb személyek is csatlakoztak. A laza hálózatra való utalást az is alátámasztja, hogy különösen majd 1989-1990 folyamán mind a kérdéssel foglalkozó pártállami és kormányzati, mind pedig a nemzetiségi szövetségi-egyesületi intézményrendszer nagyfokú átalakuláson ment keresztül, amelynek csírái természetesen már az 1988-as folyamatokban tetten érhetők voltak.

Kiindulópont jelen esetben az, hogy a KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztálya esetlegesen a fenti kezdeményezések nyomán, legkésőbb 1988 elején elhatározta, vagy pedig megbízást kapott egy nemzetiségi törvény politikai elveinek kimunkálására, amely munkát egy, 1988. március közepe és november közepe között tevékenykedő, az Osztály által szervezett szakértői bizottság végezte el, és amiből az év novemberében párthatározat született. A bizottság munkája a megalakulást követően azonban csak valamivel később kaphatott figyelmet, és felsőbb politikai támogatást. Egy ideje zajlott már ugyanis a párt csúcsszerveinek keretében a májusi pártértekezlet állásfoglalásának előkészítése, és az év első felében ezzel kapcsolatban számos tervezet látott napvilágot. Ezek közül figyelemreméltó, hogy elsőként csupán az április 30-ai keltezésű változat tartotta fontosnak a politikai intézményrendszer reformjával kapcsolatos feladatok sorában, tételesen rögzíteni azt, hogy rendezni szükséges a nemzetiségek jogait, az egyéni és közösségi jogok védelmének garanciáit

[101] Országgyűlési Napló 1985-1990. Az Országgyűlés 24. ülése, 1988. március 17-én, csütörtökön. 1953-1958. hasábok.

is.[102] Ez a megállapítás ugyanilyen formában bekerült a május 20-22.-ei országos pártértekezlet állásfoglalásába. Ennek végrehajtását illetően a PB a június 14-ei ülésén azt javasolta a KB számára, hogy a KB ajánlja a minisztertanácsnak a nemzetiségi törvény kidolgozását, amit a KB a 23-ai ülésén el is fogadott.

Ugyanaznap, június 23-án Király Zoltán és még tizennégy országgyűlési képviselő ún. „Demokrácia-csomagterv" néven egy sor – köztük nemzetiségi – törvény 1988 végéig történő kidolgozását sürgette a Jogi, igazgatási és igazságügyi bizottságtól. Július elején végül olyan döntés született, hogy az Országgyűlés felkérte a minisztertanácsot arra, hogy a szeptemberi ülésén adjon tájékoztatást a politikai intézményrendszer reformjával kapcsolatos tervekről, azok irányáról, a megalkotásra kerülő jogszabályok sorrendjéről, valamint előkészítésük tervezett határidejéről (Szalay [1989] pp. 254-255.).

A kidolgozás intézményi elrendezésével kapcsolatos tavaszi döntések bár rendkívül csekély mértékben, de magukban rejtették, illetve előrevetítették a törvény-előkészítés későbbi meghatározó, olykor konfliktusokat is eredményező kettősségét, nevezetesen azt, hogy egyszerre játszottak alapvető fontosságú szerepet a jogszabályi előkészítéséért, a jogi koherencia megteremtéséért felelős Igazságügyi Minisztérium (IM), valamint a kormánynak kifejezetten a nemzetiségi ügyekre szakosított szervei. Természetesen a minisztertanács számára a jogszabály kialakítása inkább csak a vonatkozó párthatározat elfogadása után vehette kezdetét. Bár március végén, még mielőtt a nemzetiségi törvény ügye nevesítve bekerült volna a pártértekezlet állásfoglalás-tervezetébe, már határozatot hozott az 1988-1990. közötti jogalkotási feladatokról, és ebben a jogszabály megalkotását 1989 második félévére irányozta elő. Egy forrás nagy valószínűséggel pedig szintén arra utal, hogy az IM már a pártértekezlet előtt megbízást kapott az előkészítésre.[103] Nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény sem, hogy az IM ebben az időszakban rendkívül meg volt terhelve a jogszabály-előkészítési feladatokkal, és érzékelhetően a nemzetiségi törvényt lehetőség szerint inkább halasztotta volna. Ezt viszont a pártban az előkészítésért felelős osztályvezető nem akceptálta.[104] Mindenesetre a hangsúly egyelőre a politikai elvek

[102] Berecz János: A Magyar Szocialista Munkáspárt Országos Értekezletének állásfoglalása (Módosított tervezet) (Budapest, 1988. április 30.). MOL M-KS 288. f. 5/1025. ő. e.
[103] Göndör Péter: Emlékeztető a nemzetiségi törvény koncepcióját tárgyaló bizottság 1988. május 17-én megtartott második megbeszéléséről (Budapest, 1988. május 27.). MOL M-KS 288. f. 36/1988/105. ő. e.
[104] Kulcsár Kálmán igazságügyi miniszter levele Radics Katalinnak, az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályának vezetőjének (Budapest, 1988. július 14.). 40.633/1988. IM IV/4.

kimunkálására helyeződött – e téren a már említett június 14-ei PB-ülés a nemzetiségi szövetségek kongresszusaival kapcsolatos határozatában kimondta, hogy „*egységes és következetes rendszerbe kell foglalni a nemzetiségi lét jogi feltételrendszerét. A Politikai Bizottság megbízza a KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális, valamint Közigazgatási és Adminisztratív Osztályát, hogy ez év őszén terjessze a Politikai Bizottság elé a nemzetiségi törvény irányelveit. A nemzetiségi törvényt előkészítő munka céljairól a KB Külügyi Osztálya tájékoztassa a szocialista országok testvérpártjait.*”[105]

A KB illetékes osztálya által koordinált előkészítő munkában számos szereplő vett részt az MSZMP részéről (Közigazgatási és Adminisztratív Osztály - KAO, Külügyi Osztály), állami oldalról (Igazságügyi Minisztérium Tudományos és Tájékoztatási Főosztálya, Művelődési Minisztérium – miniszterhelyettes, Nemzetiségi Önálló Osztály), a Baranya és Békés Megyei Tanács, a HNF képviselői, illetve a négy nemzetiségi szövetség főtitkárai (Hambuch Géza, Jakab Róbertné, Mándity Marin, Márk György). Ezt a személyi kört a különböző intézményekben (Eötvös Loránd Tudományegyetem - ELTE, Janus Pannonius Tudományegyetem, MTA, Országos Széchenyi Könyvtár) dolgozó szakértők (Hanák Péter, Hoóz István, Juhász Gyula, Herman József, Samu Mihály, Polányi Imre és mások) egészítették ki. A bizottság ezen összetétele a későbbiekben két fontos intézményi taggal bővült. Egyrészt a minisztertanács július végén Pozsgay Imrét társadalompolitikai államminiszterré nevezte ki, és a vonatkozó rendelet számára – többek között – hangsúlyos kisebbségpolitikai feladatokat is megfogalmazott: a nemzetiségekkel kapcsolatos állami tevékenység koordinálását, illetve a nemzetiségi szövetségekkel összefüggő állami feladatok ellátását.[106] Ennek következtében Pozsgay titkárságának egy munkatársa idővel bekapcsolódott a munkacsoport tevékenységébe. Nagyjából ugyanabban az időszakban, már az ősz elején csatlakozott Lakatos Menyhért, az MCKSZ elnöke is – jelezve tehát a cigányság megjelenítésének szükségességét a készülő párthatározatban.

Érdemes röviden kitérni arra, hogy a nagyon kezdeti szakaszban miként reagáltak a nemzetiségi szövetségek a törvény politikai napirendre vételére, és a meginduló előkészítésre. Ezzel kapcsolatban arra kell utalni, hogy 1988. február végétől, a kongresszusokkal kapcsolatos párthatározat kimunkálása során kérték tőlük,

---

Radics Katalin válasza Kulcsár Kálmánnak (Budapest, 1988. július 20.). MOL M-KS 288. f. 36/1988/105. ő. e.

[105] A Politikai Bizottság határozata a nemzetiségi szövetségek helyzetéről, javaslat a további feladatokra (H/182/1988.). MOL M-KS 288. f. 5/1028. ő. e.

[106] 60/ 1988. (VII. 22.) MT rendelet az államminiszter feladatáról és hatásköréről.

hogy foglalják össze az általuk fontosnak tartott, politikai döntést igénylő kérdéseket egy, az adott nemzetiség helyzetét összegző leírás mellett. A minisztériumba utóbb beérkezett válaszok közül a február végi német és a március közepei román anyag egyáltalán nem ejtett szót a jogszabályról, ezzel szemben a délszláv és a szlovák szövetség fontosnak tartotta első helyen kiemelni a törvény ügyét: az utóbbi szerint „*szükség van egy – végrehajtási utasítást is magában foglaló – nemzetiségi törvényre. A törvénynek tartalmaznia kell az egyes népcsoportok, ill. az őket alkotó egyének jogait és kötelességeit. (Ideértve a képviseleti jogot is.)*."[107] (kiemelés az eredetiben – D. B.) A délszláv szövetség összefoglalója szerint: „*kül- és belpolitikai szempontból egyaránt hasznosnak bizonyulna nemzetiségi törvény megalkotása. Alkotmányunk és más törvények ugyan garantálják az állampolgári és így a nemzetiségi egyenlőséget, más törvények és rendeletek pedig a sajátos nemzetiségi jogokat szabályozzák, de a nemzetiségi törvény ezeket egységes keretbe foglalná.*"[108]

A bizottság a május 17-én megtartott második megbeszélésén azt a munkarendet alakította ki, hogy Samu Mihály, a Művelődési Minisztérium részéről Stark Ferenc, valamint a nemzetiségi szövetségek vezetői június közepéig egy-egy feljegyzést készítenek a törvény elveiről és céljairól[109], majd július végétől a különböző változatokat más szereplők is véleményezik. Megjegyzendő, hogy a beérkezett nemzetiségi feljegyzések közül a német anyag bizonyult a későbbiek során is leginkább hasznosíthatónak, lévén, hogy annak összeállításában közreműködött a szövetség jogász alelnöke is.

Az eltérő terjedelmű és színvonalú összefoglalók egyetértettek abban, hogy szükség van nemzetiségi törvényre Magyarországon, bár a román főtitkár ezt inkább az alkotmány felülvizsgálatával azonos időben látta volna alkalmasnak. Szintén nagyfokú konszenzus mutatkozott abban, hogy egyéni és közösségi jogokra egyaránt szükség van, és nagy hangsúlyt kell helyezni a majdani végrehajtásra is. Samu Mihálynál jelent meg az államalkotó jelző használata. Nagy hatásúnak bizonyult Stark Ferenc azon

[107] Jakab Róbertné: Feljegyzés a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége Elnökségének állásfoglalása alapján a politikai döntést igénylő kérdésekről (Budapest, 1988. március 14.). MOL XIX-I-9-ee 1988. 12. d. 31081. (1-14. t.)

[108] Mándity Marin: Előterjesztés a Nemzetiségi Tanácsadó Bizottság részére (Budapest, 1988. március 14.). Uo.

[109] Hambuch Géza: Javaslatok nemzetiségi törvény megalkotásához (Budapest, 1988. június 8.). Márk György: Feljegyzés a nemzetiségi törvény előkészítésére (Gyula, 1988. június 14.). Stark Ferenc: Javaslat a nemzetiségi törvény elveire (Budapest, 1988. június 15.). Mándity Marin: Feljegyzés a megalkotandó nemzetiségi törvényhez (Budapest, 1988. június 15.). Samu Mihály: Előterjesztés a nemzetiségi törvény koncepciójáról (Budapest, 1988. június 15.). Jakab Róbertné: Gondolatok a nemzetiségi törvény elveiről, céljairól (Budapest, 1988. június). MOL M-KS 288. f. 36/1988/105. ő. e.

megállapítása is, amikor aktív, támogató jellegű kisebbségvédelmi szemlélet és ilyen természetű rendelkezések kialakítását sürgette. Nem volt egyetértés viszont a törvény lehetséges jogalanyai terén: a nemzetiségi osztályvezető elengedhetetlennek tartotta a nemzetiség és a nemzetiséghez tartozás fogalmainak meghatározását, amelyek mellett szerinte bizonyos rendelkezéseknek területi érvénnyel kell bírniuk. Ez utóbbival kapcsolatban ugyanakkor elvetette a nemzetiségi lakosság létszámának és számarányának a figyelembe vételét, így kompromisszumként azt javasolta, hogy bizonyos jogok gyakorlását minden olyan településen biztosítani kell, „*ahol a nemzetiségiek jelenléte a mindennapok során kimutatható.*" Továbbá úgy gondolta, hogy az ilyen jellegű kötelezettségvállalás és annak teljesítése függhet a megfelelő szintű érdekképviselet működésétől is. Samu Mihály rámutatott az esetlegesen felmerülő más kisebbségek (cigányok, zsidók, örmények, bolgárok stb.) kérdésére, és úgy vélte, hogy ezekre a törvény legfeljebb csak akkor vonatkozzon, ha úgymond elérték a megfelelő nemzetiségi szervezettségi szintet, és egy elismerési eljárás keretében a legfőbb döntéshozó szervek támogatják a felvételüket. A némileg korábban készített szakértői tanulmányok közül a hazai zsidóságról író Hanák Péter az igénylők számára kulturális autonómiát szorgalmazott.[110] A nemzetiség fogalmát ugyancsak definiálni kívánó Herman József a zsidóság esetét viszont egy lényegében befejezett asszimilációs folyamatban írta le, míg a cigányságot a nemzetiségi fejlődésre ösztönözte volna, hogy így részesülhessen a törvényi felvételben.[111] Samuhoz hasonlóan, a szlovák főtitkár szintén inkább a taxációs logika mellett érvelt, és kifejezetten amellett, hogy a törvény kizárólag csak a már elismert nemzetiségeket fogadja be. A délszláv vezető Starkkal egyezően törvényben definiálta volna a nemzetiség fogalmát. A német szövetség anyagában jelent meg a szabad identitásválasztás elve: e szerint a nemzetiségi jogok gyakorlására jogosult az a magyar állampolgár, aki nemzetiségi származású és annak tartja magát, illetve igényt tart a nyelv és a kultúra ápolására.

Az összefoglalók kivétel nélkül utaltak a lehetséges, egyéni és közösségi jogokra, amelyek közül hangsúlyos helyen szerepelt a nevelés-oktatás (Samu Mihálynál és a németeknél az értelmiségi utánpótlás szavatolása is), a közművelődés, az írott és elektronikus tömegtájékoztatás, a név- és nyelvhasználat bizonyos aspektusai, valamint az azonos nyelvet beszélő országokkal való szabad érintkezés. Ezek sorában került

[110] Hanák Péter: Feljegyzés a magyarországi zsidóság esetleges autonómiájáról – a készülő nemzetiségi törvény előkészítése számára (Budapest, 1988. április 2.). MOL M-KS 288. f. 36/1988/105. ő. e.
[111] Herman József: A megalkotandó új nemzetiségi törvény kérdéseiről (Budapest, 1988. május 3.). Uo.

általában feltüntetésre a képviselet joga is, amely a korabeli realitások alapján túlnyomórészt a már meglévő szövetségi struktúrák reformjára épített. E téren a német anyag vázolta fel a legrészletesebben a szövetségek „*autonómiáját*": a tagsági bázissal, helyi, területi és országos szinten szerveződő szövetség minden, a nemzetiséget érintő kérdésben javaslattételi joggal rendelkezik, a számára sérelmes jogszabályok esetében pedig vétójoggal, míg az oktatás és kultúra ügyeiben egyetértési joggal bír. A szövetségnek beleszólása lett volna a román szervezet által ugyancsak szorgalmazott nemzetiségi intézményhálózat tevékenységébe is. A saját „autonóm" szervezetek kialakításának jogát Stark is fontosnak tartotta: az alsóbb döntési szinteken partneri viszonyban lévő, választott testületeket képzelt el, míg az országos érdekképviseletet a szövetség látta volna el. Samu elgondolása szerint a nemzetiségi szerveződés alapjai a nemzetiségi szövetségek, „*az önkormányzat szervei, valamint az önszerveződés egyéb formái.*"

A garanciák terén a nemzetiségi anyagok fontos szerepet tulajdonítottak a helyi és országos szintű pénzügyi-anyagi támogatásnak. Az intézményi kezelés tekintetében a német szövetség szorgalmazta, hogy a leendő jogszabály határozza meg a kérdés központi felelős állami szervét, de legrészletesebben ezt az ügyet Samu Mihály érintette. Ő az Országgyűlésben külön nemzetiségi bizottság felállítását, valamint országos szintű közigazgatási szerv, akár államtitkárság létesítését vetette fel – ez utóbbi mellett megtartotta volna a Nemzetiségi Önálló Osztályt a nemzetiségi oktatás irányítására.

Az állásfoglalás előkészítésével párhuzamosan, attól korántsem függetlenül, 1988 őszére rendkívüli mértékben került előtérbe a cigányság státuszának kérdése, egyre nagyobb lett a nemzetiségi elismerés érdekében kifejtett, eredetileg viszont felülről kezdeményezett nyomás. A nemzetiséggé válás ugyanakkor elmélyítette a különböző – többnyire szintén nem cigányok által kezdeményezett – szervezeteik – így a Művelődési Minisztérium felügyelete alatt működő MCKSZ, a HNF Országos Tanácsa mellett 1985 óta tevékenykedő Országos Cigánytanács, illetve az 1987 óta működő Fővárosi Tanács VB Cigány Szociális és Művelődési Módszertani Központ – közötti megosztottságot (Báthory [1988] p. 623. Klímová [2002] p. 114.). A munkacsoport tevékenységében közülük csak az MCKSZ képviseltette magát, és Lakatos Menyhért pártolta is a személyi hatály kiterjesztését a magyarországi

cigányságra.[112] November elején ugyanakkor a HNF támogatásával létrejött – a nemzetiségi szövetségekkel megegyező elnevezéssel – a Magyarországi Cigányok Demokratikus Szövetsége (MCDSZ), amelynek céljai között szerepelt a nemzetiségi elismerés is. A hónap végén az OCT, amelynek tagjai voltak az MCDSZ ideiglenes vezetői is, ad hoc bizottságot hívott életre a szervezet nemzetiségi ügyben való állásfoglalásának kidolgozására. Szintén novemberben cigány és nem cigány értelmiségiek azzal a kéréssel fordultak Radics Katalinhoz, hogy a 15-ei PB-ülésen a cigányság kapja meg a nemzetiségi jogot.

A későbbi véleményezők közül az IM főosztályvezetője a különböző nemzetiségek számára a differenciált jogok biztosításának lehetőségét vetette fel, azaz nem mindegyik népcsoport részesülne a nemzetiségi jogok teljes terjedelmében.[113] Pozsgay Imre titkárságának munkatársa arra a fontos körülményre hívta fel a figyelmet, hogy a törvénynek tekintettel kell lennie az ország gazdasági helyzetére, az egyre romló életszínvonalra, illetve a fokozott politikai-társadalmi feszültségekre. Ezért szerinte a törvény „*egyfelől csak annyit ígérhet, amire a kormány azonnal garanciát tud adni, másfelől olyan megfogalmazásban, hogy az figyelemmel legyen a gazdasági és társadalompolitikai helyzet kiváltotta érzékenységre*." Feltette azt a kérdést, hogy vajon a korabeli nemzetiségi szövetségek „*mint törzs nélküli fejek*" alkalmas partnerek lehetnek-e a megvalósítás folyamatában.[114] A KB Külügyi Osztálya a dokumentum részévé kívánta tenni az egyesülési jogot is, és az alapelvek tekintetében támogatta az egyenjogúság, a nemzetiségi többletjogok, az államalkotó minőség, az aktív és passzív kisebbségvédelem, a helyi és csoportautonómia, az érdekképviselet és a szabad kapcsolattartás gondolatait. A személyi hatálynál azt a megoldást pártolta, hogy a törvény elfogadását követően a nemzetiségek – beleértve a cigányság képviselőit is – kérjék a felvételüket.[115]

A PB november 15-ei ülése megtárgyalta a nemzetiségi törvény irányelveire tett javaslatot, és a pontosított szöveget a KB elé utalta. A PB hatálytalanította egyúttal az 1961-es és 1979-es cigányhatározatainak azon pontjait, amelyek a cigányságot etnikai

[112] Lakatos Menyhértnek, az MCKSZ elnökének levele Gáti Tamásnak, az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztályának munkatársának (Budapest, 1988. november 8.). Uo.
[113] Csalótzky Györgynek, az IM Tudományos és Tájékoztatási Főosztálya vezetőjének levele Gáti Tamásnak (Budapest, 1988. október 13.). 70 057/1988. IM VII/1. Uo.
[114] Sánta Áron: Észrevételek a készülő nemzetiségi törvény irányelveire, a törvény alapelveire tett javaslathoz (Budapest, 1988. október 12.). Uo.
[115] Tabajdi Csaba levele Radics Katalinnak (Budapest, 1988. október 15.). Uo.

csoportnak minősítették, ezzel megnyitotta az utat a nemzetiségi elismerés számára.[116] A KB november 22-én bocsátotta ki az állásfoglalását, amely immár „a nemzetiségi politika továbbfejlesztéséről és a nemzetiségi törvény irányelveiről" címet viselte. Az elfogadott dokumentum kritikusan hívta fel a figyelmet egyrészt arra, hogy az erőfeszítések ellenére sem sikerült előrehaladást elérni a nemzetiségi lakosság identitástudatának megőrzésében, másfelől pedig a jogszabály hiányára: „*az alkotmány – az állampolgárok alapvető jogairól és kötelességeiről szóló fejezetben - 1949 óta rendelkezik a Magyarországon élő nemzetiségek egyenjogúságáról, anyanyelvük használatáról, anyanyelven történő oktatásuk, valamint saját kultúrájuk megőrzésének és ápolásának jogáról. Jogrendszerünkből azonban hiányzik a nemzetiségi jogok átfogó, korszerű és a szükséges mértékig részletes szabályozása.*" Ennek pótlására „*a Magyar Népköztársaság szocialista elveken alapuló nemzetiségpolitikai törekvéseit az alkotmány megújítása mellett önálló nemzetiségi törvény megalkotásában is ki kell fejezni*" (Balogh-Sipos [2002] pp. 735-736.). Aktív kisebbségvédelmi szemléletet és támogató jellegű politikát sürgetett, illetve lehetőséget látott a kedvezőtlen folyamatok lefékezésére, és későbbi megállításukra.

A személyi hatály kapcsán a dokumentum egyfelől a magyar állampolgárság, másfelől a szabad identitásválasztás mellett kötelezte el magát: a nemzetiségi hovatartozás kizárólag csak az egyén szuverén döntésén alapulhat. Ennek hatósági rögzítése, különböző okmányokban való feltüntetése nem megengedett, akárcsak a származás figyelembe vétele. A törvény hatálya alá tartozó kisebbségeket a leendő törvény függelékében kívánta felsorolni, de csak azokat, amelyekkel kapcsolatban az állam anyagi konzekvenciával is járó kötelezettségeket vállal. A lista azonban egy nyitott, azaz bővíthető taxáció lett volna: a bekerülést az állampolgárok megbízásából országos szervezetek kezdeményezhették volna a minisztertanács útján. Nem tartalmazta tehát a nemzetiség fogalmának meghatározását, de a nyelvhasználat és az oktatás terén utalt arra, hogy a nemzetiségi nyelv esetében feltételezhető egy standardizált változat léte. Érdekesség továbbá, hogy a korábbi változatokban még nem szerepelt az állam túlzott megterhelésétől való félelem, illetve az új közösségek elismerését legalább 1000 állampolgár kezdeményezéséhez kötötték volna.

Az állásfoglalás az egyéni és kollektív jogok lényegét az alábbi területeken fogalmazta meg: nyelvhasználat, nevelés-oktatás, saját értelmiség kialakítása, kultúra,

[116] Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1988. november 15-én megtartott üléséről (Budapest, 1988. november 24.). MOL M-KS 288. f. 5/1043. ő. e.

tömegtájékoztatás, illetve az anyanemzettel való kapcsolattartás. Az érdekképviseleti jog vonatkozásában helyi egyesületekre, országos szövetségekre és társadalmi szervezetekre kívánt építeni, amelyek jogsértés esetén bírósághoz fordulhatnak, illetve eljárhatnak a Nemzetiségi Konzultatív Bizottság elnökénél. Ez utóbbi, újonnan létrehozandó szervet az állásfoglalás a minisztertanács tanácsadó és konzultatív testületeként képzelte el, a minisztertanács egy illetékes tagjának felügyelete alatt. Szervezeti vonatkozásban látszott tehát egyfelől, hogy a létező miniszteri szintű Nemzetiségi Tanácsadó Bizottsághoz hasonló szerv már magasabb szinten szerveződik, de másfelől az is világos volt, hogy a komolyabb intézményi elgondolások (parlamenti bizottság, államtitkárság) még nem voltak keresztülvihetők. Érdekes viszont, hogy a korábbi szövegváltozatok még jóval konkrétabban fogalmazták meg e Konzultatív Bizottság összetételét: ezek szerint az elnökét és tagjait a minisztertanács nevezte volna ki, és az utóbbiak a nemzetiségi szövetségek, társadalmi szervezetek, egyesületek képviselői, illetve szakértők lettek volna. A Bizottságot ezek szerint az államminiszter felügyelte volna. A testület mellett, minimális létszámmal egy, végrehajtói hatáskör nélküli Titkárság tevékenykedett volna, a Bizottság és a többcsatornás finanszírozás egyik elemeként kialakítandó Nemzetiségi Alap ügyeinek intézésére. Ez a felvázolt intézményi elrendezés már nagyban leképezte a későbbi, Németh Miklós által vezetett kormány kisebbségpolitikai struktúráit, de egyértelmű megfogalmazásra még nem került a novemberi állásfoglalásban. Ez annál is inkább figyelemreméltó, mivel a minisztertanács egy közel két hónappal korábbi, szeptember végi ülésén – a magyar-román államközi kapcsolatok fejlesztésének, kiszélesítésének munkaprogramjával kapcsolatban – úgy döntött, hogy az államminiszter mellett létre kell hozni egy nemzetiségi ügyekkel foglalkozó konzultatív testületet.[117] Az állásfoglalást követően, Horváth István belügyminiszter pedig arra tett javaslatot Pozsgay Imrének, hogy a cigánysággal kapcsolatos ügyek kezelését a Tárcaközi Bizottságtól szintén az államminiszter vegye át.[118]

[117] Raft Miklós: Tájékoztató a Politikai Bizottság tagjai részére a Minisztertanács 1988. szeptember 22-ei üléséről (Budapest, 1988. szeptember 22.). MOL M-KS 288. f. 36/1988/85. ő. e. Ld. 3238/1988. MT határozat a nemzetiségiekkel és a külföldön élő magyarokkal foglalkozó bizottság létrehozásáról.
[118] Horváth István: Javaslat a cigány kérdés kormányzati szintű kezelésének rendezésére (Budapest, 1988. november 23.). MOL XIX-A-95-a 1988. 7. d. 100-62/1988.

IV. 3. A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY ELŐKÉSZÍTÉSE A NÉMETH-KORMÁNY IDŐSZAKÁBAN (1988-1990)

A nemzetiségi politika továbbfejlesztéséről és a nemzetiségi törvény irányelveiről szóló KB-állásfoglalás után két nappal lépett hivatalba a Németh Miklós által vezetett kormány (1988. november – 1990. május), amelynek idejében a rendszerváltással összefüggő, meghatározó politikai és gazdasági változások, a demokratikus intézményrendszer kialakítása, alapvető emberi és politikai jogok lefektetése mellett a kisebbségi törvény ügye is a megformálás következő közpolitikai szakaszába léphetett, bár döntés, elfogadott törvény nem lett belőle. A minisztertanács még a november 17-ei ülésén fogadta el az Országgyűlés nyári felkérése nyomán azt az előterjesztést, amely a politikai intézményrendszer reformjával kapcsolatos tervekről, és azok várható ütemezéséről szólt, és amelyről Pozsgay Imre 24-én számolt be a plenáris ülésen. A dokumentum szerint az állampolgári jogok terén, a nemzetiségi törvény megalkotása a tervezett új alkotmány elfogadása előtt „indokolt", amelyet így 1989. II. félévére irányzott elő, míg az új alaptörvényről szóló törvényjavaslatot 1990-re.[119] Szintén ezekben a napokban vette tudomásul a PB az Országgyűlés 1989. évi várható programját, amely dokumentum már jóval konkrétabban, a III. negyedévre, várhatóan októberre valószínűsítette a jogszabályt.[120] Az országgyűlési kezdeményezés, a KB állásfoglalása és a kormány támogatása nyomán megindulhatott tehát az előkészítés, de egy idő után nyilvánvalóvá vált, hogy a kidolgozás folytatása, illetve a jogszabály elfogadása majd az 1990-es demokratikus választások után megalakuló, új összetételű Országgyűléshez és kormányhoz fog kapcsolódni. A Németh-kormány volt ugyanakkor az a kormány, amelynek hivatali idejében, a különböző politikai, társadalmi és szakértői szereplők között megindulhatott mind a határon túli magyar, mind pedig a hazai kisebbségi kérdésekben az intézményes együttműködés, a közös gondolkodás, a rendszerváltás utáni magyarországi kisebbségpolitika koncepcionális alapjainak lerakása. Mindeközben a kérdéssel foglalkozó – alább bemutatandó – kormányzati intézményrendszer, és a kisebbségi érdekszervezetek egyaránt komoly strukturális átalakuláson mentek keresztül, és ezek a meginduló folyamatok bizonyos mértékben

[119] Pozsgay Imre: Előterjesztés a Minisztertanácshoz a politikai intézményrendszer reformjával kapcsolatos tervekről, azok várható ütemezéséről szóló országgyűlési beszámolóról (Budapest, 1988. november). MOL M-KS 288. f. 36/1988/91. ő. e.

[120] Stadinger István, a Magyar Népköztársaság Országgyűlésének Elnöke: Javaslat a Politikai Bizottsághoz az Országgyűlés 1988. decemberi ülésszakának összehívására (Budapest, 1988. november 9.). MOL M-KS 288. f. 5/1044. ő. e. KAO/816/2/1988.

túlmutattak ezen a bő másfél éves perióduson, és folytatódtak a választásokat követően is. Összességében elmondható az is, hogy a kormány, a minisztériumi háttérapparátusok, az Országgyűlés, a megalakuló politikai pártok, kisebbségi szervezetek és szakértői körök mellett a pártszerveknek már egyre kisebb jelentősége és befolyása volt a törvény kimunkálását illetően. A KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztálya mellett 1984 óta működő Nemzetiségi Koordinációs Bizottság a tevékenységét be is szüntette.

A kormány oldaláról, a kisebbségi törvény ügyével kapcsolatban folyamatosan formálódó közpolitikai hálózat egyik legfontosabb szereplőjévé az Igazságügyi Minisztérium vált, amely a KB-állásfoglalás után, 1989 elején vette át a jogszabály előkészítését.[121] A Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Önálló Osztálya továbbra is működött az államigazgatási struktúrában – vezetését 1989 őszéig látta el a korábban jelentős szerepet játszó Stark Ferenc.

A minisztertanács 1988 őszi határozata nyomán megindult egy másik fontos szereplő, a nemzetiségi tanácsadó és véleményező testület felállításának előkészítése – a kormányzati tevékenység továbbfejlesztésével kapcsolatos, január végi minisztertanácsi határozat[122] nyomán már kollégium elnevezéssel. Figyelemreméltó, hogy a Nemzetiségi Kollégiumról szóló első előterjesztések (február 16., 27.) még azt a határozott szándékot tükrözték, hogy az új testület vegyen részt a nemzetiségi törvény előkészítésében[123], ezzel szemben az áprilisi határozat számára már csak véleményezést fogalmazott meg. A Nemzetiségi (később Nemzeti és Etnikai Kisebbségi) Kollégium felállításáról szóló minisztertanácsi döntés után, az új testület ténylegesen az év júniusában, Pozsgay államminiszter elnöklete alatt jött létre. Egyidejűleg megszüntették az eredetileg 1971-ben életre hívott, majd 1980-ban újjászervezett Nemzetiségi Tanácsadó Bizottságot, és a minisztertanács döntés-előkészítő, értékelő, véleményező-tanácsadó testületeként, döntési jogosítványok nélkül létrehozta a Kollégiumot. Alapvető feladatai „*a nemzetiségi politika megvalósításában részt vevő állami szervek, társadalmi szervezetek tevékenységének összehangolása, a hazai nemzetiségek és más etnikumok jogszabályokban biztosított egyéni és kollektív jogainak érvényesítését szolgáló állami*

[121] Stark Ferencnek, a Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Önálló Osztályának vezetőjének levele Timoránszky Péternek, az IM főosztályvezető-helyettesének (Budapest, 1989. január 23.). MOL XIX-I-9-ee 1989. 14. d. 48036. (13-1. t.)
[122] 3029/1989. MT határozat a kormányzati tevékenység továbbfejlesztésével kapcsolatos feladatokról.
[123] Pozsgay Imre: Előterjesztés a Minisztertanács részére a Minisztertanács Nemzetiségi Kollégiumáról (Budapest, 1989. február 16.). MOL XIX-J-1-k KÜM 1989. évi adminisztratív iratok 9. d. 2324. Pozsgay Imre: Előterjesztés a Minisztertanács részére a Minisztertanács Nemzetiségi Kollégiumáról (Budapest, 1989. február 27.). Uo. 2324-1.

feladatok összehangolása, továbbá az ország határain kívül élő magyarság helyzetének figyelemmel kísérése, a velük való kapcsolattartás feladatainak meghatározása" lettek. Segítette a minisztertanácsot a döntés-előkészítésben, a kisebbségi jogok érvényesülésének értékelésében, illetve – a korábbi, négy nemzetiségre és hivatalos szövetségeikre koncentráló szemlélet meghaladása jegyében – folyamatos kapcsolatot tartott a nemzetiségi szövetségekkel, illetve a „*a nemzetiségek és más hazai etnikumok szervezeteinek képviselőivel.*" Miként utaltam rá, a jogszabály előkészítésének, kidolgozásának folyamatával kapcsolatban csupán azt írta elő, hogy „*véleményt nyilvánít a nemzetiségi törvény és más – feladatkörét érintő – jogszabályok előkészítésében, figyelemmel kíséri ezek végrehajtását és érvényesülését*."[124]

A Kollégium megalakulása utáni, közel kilencvenfős tagságában hivatalból volt tag több illetékes miniszterhelyettes, és számos társadalmi szervezet képviselője, köztük a nemzetiségi szövetségek és „*a magyarországi cigányok érdekképviseletét ellátó szervezet*" delegáltja. Az előző, intézményes tagokon kívül, a Kollégium elnöke felkérhette más állami szervek, társadalmi szervezetek, illetve más etnikumok képviselőit is. A testület a meglehetősen rövid idejű fennállása idején két – határon túli magyar és hazai – albizottsággal működött. Mellette azonban szükség volt egy sokkal kisebb létszámú, a napi operatív ügyeket vivő, és már államigazgatási minőségben funkcionáló szervre, amelyet már a novemberi KB-állásfoglalás előkészítő anyagai is vizionáltak. A források ezzel kapcsolatban arra utalnak, hogy 1989 folyamán már a Minisztertanács Hivatala keretében, az államminiszterhez köthetően létrejött a Társadalom- és Nemzetiségpolitikai Titkárság. Az utóbbi feladatokra végül azonban 1989 kora őszén hívták életre a Minisztertanács Nemzetiségi (később Nemzeti és Etnikai Kisebbségi) Titkárságát (NEKT), amely már önálló államigazgatási szervként, döntési kompetenciákkal funkcionált. Vezetésével október közepén Tabajdi Csabát bízták meg, akit miniszterhelyettessé neveztek ki.[125] A Kollégiumnál jóval kisebb létszámban, nyelvterületek szerint differenciáltan működő, operatív jellegű szerv végezte a Kollégium munkájának előkészítését, kapcsolatot tartott a hazai és a határon túli magyar kisebbségi szervezetekkel, intézményekkel, és személyekkel, illetve tájékoztatta a minisztertanácsot és a közvéleményt az aktuális kisebbségpolitikai kérdésekről.

[124] 1048/ 1989. (IV. 24.) MT határozat a Minisztertanács Nemzetiségi Kollégiumáról.
[125] 1124/ 1989. (X. 15.) MT határozat a Minisztertanács Nemzetiségi Titkársága vezetőjének kinevezéséről.

1988 végétől kezdve jelentős szervezeti átalakulási folyamat indult meg a nemzetiségi szövetségek és a kisebbségi érdekszervezetek szférájában is, amely leginkább az 1989 elején törvénybe iktatott egyesülési joggal (1989. évi II. törvény) függött össze. A PB a novemberi 21-ei ülésén még „hozzájárult" a szövetségek főtitkárainak (Hambuch Géza, Jakab Róbertné, Mándity Marin, Márk György) megválasztásához a soron következő, decemberi kongresszusok alkalmával.[126] Ezek előkészítő anyagai (beszámolói és határozat-tervezetei) a szlovák kivételével mind érintették a nemzetiségi törvény ügyét[127], illetve a kongresszusok is pártolták a jogszabály kidolgozását. Nem sokkal később, az egyesülési jog birtokában a szövetségek megindulhattak a regisztrált tagsággal rendelkező, valódi társadalmi szervezetekké válás útján. Kiteljesedhetett a demokratikus átalakulásuk, amelynek részeként már az általuk képviselt kisebbségek érdekeit jelenítik meg a politikai döntéshozók felé, és nem pedig a párt és a kormány politikáját közvetítik a nemzetiségi lakosság felé. Másrészről az egyesületi szabadság lehetővé tette a szervezeti pluralizmus kifejlődését, azaz hogy egyrészt a szövetségek munkájával és szerepével elégedetlenek ezekkel szembenálló, úgynevezett alternatív egyesületeket hívjanak életre, amelyek szintén igényt formáltak a kollektív érdekképviseletre a formálódó közpolitikai hálózatban. A folyamat magában foglalta azt is, hogy a korábban hivatalosan el nem ismert közösségek is színre léptek a határozott érdekérvényesítés szándékával, akár olyanok is, akiknél nem volt közvetlen szervezeti előzmény (örmények, ruszinok, ukránok). Végül, de nem utolsósorban a megváltozott politikai, társadalmi légkör lehetőséget biztosított számukra az évtizedes nemzetiségi sérelmek megfogalmazására, a hiányosságok és mulasztások bemutatására, illetve a lehetséges megoldási javaslatok szabad megvitatására.

Az 1988-as kongresszust követően a Jakab Róbertné főtitkár és Sipiczki Mátyás elnök által vezetett szlovák szövetségben kezdetüket vehették a tagsági bázis és intézményi hálózat kialakítását célzó reformok (Gyivicsán-Krupa [1997] p. 107.). Viták kísérték a román szövetség átszervezését, amelyet 1988-1990 között Márk György főtitkár és Mihaiescu György elnök irányítottak (Petrusán-Martyin-Kozma [1999] p. 115.). A német szövetség elsőként hagyta el a nevéből a demokratikus jelzőt, és 1988 végén síkra szállt a szilárd helyi és területi bázis, a nagyobb döntési hatáskör, illetve a

[126] Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1988. november 21-én megtartott üléséről. MOL M-KS 288. f. 5/1044. ő. e.
[127] Ld. MOL M-KS 288. f. 36/1988/101-102. ő. e.

jobb személyi és anyagi feltételek mellett. A megújított alapszabály értelmében a szövetség elnökségének tagjai lettek az érdekképviseletek megyei és fővárosi szintű vezetői (Poprády [1995] pp. 251-252.). A Hambuch Géza és Manherz Károly által vezetett Magyarországi Németek Szövetségének (MNSZ) határozata alapján elsőként 1989. január közepén jött létre Komárom megyében a megyei németség érdekképviseleti szövetsége, tagjai a német települések és a megye kongresszusi küldöttei voltak. Ugyanebben az időszakban alakult meg a Komárom megyei szlovákok érdekképviseleti tömörülése is (Fehér [1993] pp. 262-263.). 1989 első három hónapjában további 15, helyi szlovák nemzetiségi egyesület jött létre, Pitvaroson pedig helyi aktivisták és a magyar tanácsi és pártvezetők nemzetiségi bizottságot alakítottak. A déli szlávoknál az év elején egyesületté alakult a szentendrei szerb klub és a Bács-Kiskun megyei választmányi tagok bajai csoportja (Znorovszky [1989] p. 14.). Az év júliusában létrejött a fővárosi déli szlávok érdekeinek képviseletére a délszláv szövetség budapesti helyi szervezete is. Az 1989-1990-en is túlmutató átalakulás és demokratizálódás azonban szövetségenként eltérő mélységben zajlott le, nem nélkülözve a belső – személyi, generációs, valamint politikai-ideológiai – konfliktusokat sem, amelyek kihatással voltak a szervezeteket érintő döntéshozatali folyamatokra is. Ezek az események azonban nem csak a korábbi négy nemzetiségi szövetséget, hanem a már létező bolgár, görög és lengyel egyesületet is érintették. A későbbiekre nézve szintén meghatározó volt, hogy az 1990. évi országgyűlési választásokon a hagyományos szövetségek a HNF-hez köthető, képviselői helyet nem szerző Hazafias Választási Koalíció mellett kötelezték el magukat, több nemzetiségi vezető annak országos és területi listáin indult a parlamenti képviselői mandátumért. Fontos mozzanat volt az is, hogy főként államigazgatási és szakértői körökben ekkoriban kezdtek olyan, szintén időben túlmutató vélemények és viszonyulási attitűdök kialakulni, hogy a kisebbségi érdekszervezeteknél sok esetben inkább csak a kellő legitimáció, közösségi felhatalmazás nélküli fantomszervezetekről, és a központi költségvetési források megszerzéséről van szó (Győri Szabó [1998] p. 120.).

A jogszabályi előkészítésre és a formálódó közpolitikai hálózatra szintén hatással volt a pluralizmus: az országos szinten akár a kizárólagos érdekképviselet és –érvényesítés igényével megjelenő szervezetek jelensége számos kisebbség életének szerves részévé vált. A legnépesebb cigány kisebbség már eleve több szervezettel érte el 1989-et: az MCKSZ és az MCDSZ mellett, a Fővárosi Tanács Cigány Koordinációs Bizottságának segítségével, a budapesti Módszertani Bázis talaján jött létre a Phralipe

Független Cigány Szervezet, amely az egyik vezető ellenzéki politikai erőhöz, a Szabad Demokraták Szövetségéhez (SZDSZ) közeledett. Mellettük még további szervezetek is alakultak (köztük a beás szövetség), illetve új jelenségként az 1990-es választások előtt etnikai alapú cigány pártokat is bejegyeztek (Győri Szabó [1998] pp. 197-199.).

A szervezeti pluralizmus térnyerése, a korábbi szövetséggel inkább szembeforduló, ún. alternatív szervezetek színre lépése kapcsán a cigányság mellett elsősorban az 1991 elejéig létező délszláv szövetség látványos felbomlása bizonyult meghatározónak. A rendszerváltozás idejére a szövetség egysége már végleg a múlté lett, a helyébe különálló horvát, szerb és szlovén demokratikus szerveződések léptek. A három nemzetiség elkülönülésének a hátterében, a Jugoszláviában meginduló felbomlási folyamat, az ezzel kapcsolatos magyarországi külpolitikai elképzelések, illetve a déli szláv kisebbségeknek, mindenekelőtt a horvátoknak és a szerbeknek a már jóval korábbra datálható elégedetlensége állt. 1989 folyamán először a MLADOST – Magyarországi Horvátok, Szerbek és Szlovének Ifjúsági Szervezete jött létre, amely a fiatalság aktivizálását tűzte ki célul. Az önálló nemzetiségi szervezetek sorát az MDDSZ-el elégedetlen horvátok nyitották meg, akik 1989-1990-ben, többszöri alakuló üléssel hozták létre a Magyarországi Horvátok Szövetségét, amelyet nem magyarul, hanem anyanyelvükön jegyeztettek be. A szervezet eleinte csupán a horvát nemzetiség érdekeinek hatékonyabb képviseletére helyezte a hangsúlyt, de idővel radikálisabb követelésekkel állt elő: síkra szállt az MDDSZ költségvetési támogatásának befagyasztásáért, annak újrafelosztásáért, illetve egyre inkább bírálta a magyar kisebbségpolitikát. Következő állomásként, 1990 januárjában Szentendrén alakult meg a Szerb Demokratikus Szövetség a hatékonyabb képviseletre, ugyanis az egységes szövetség utóbbi évtizedeinek történetét ők a szerb érdekek folyamatos sorvadásaként élték meg, míg a horvátok ezzel szemben elsősorban a szerbek felülreprezentáltságát kifogásolták. A szerb egyesület együttműködést helyezett kilátásba a többi déli szláv szervezettel, és célkitűzéseiben a kisebbségi identitástudat, az oktatás és a tömegkommunikációs lehetőségek fejlesztésére helyezte a hangsúlyt. A szentgotthárdi szlovén szekció mellett egy szlovén egyesület létesült, amely azonban várakozó álláspontra helyezkedett az MDDSZ-el való viszony kérdésében. A Magyarországi Szlovének Szövetségét végül csak 1990. október végén hozták létre a Vas megyei Felsőszölnök székhellyel. A déli szláv kisebbségekkel kapcsolatban, a felbomlás és a közösségi határmegvonások újabb, bár már 1990 utáni fejleménye volt az, hogy a

horvátokat és a szlovénokat további dezintegrációs kihívások érték egyes bunyevác és vend csoportosulások részéről.

A szlovák szervezetek terén kisebb méretű átrendeződés zajlott le, így a kisebbség életében a déli szlávokhoz hasonló törés nem következett be (Győri Szabó [1998] p. 389.). A szövetség jogutódja 1990-től a Magyarországi Szlovákok Szövetsége lett, továbbra is a legjelentősebb alakulatként. 1990 elején jött létre a szövetséggel szembenálló, radikális Szabad Szlovákok Szervezete, amely a kanadai tisóista emigráció támogatását élvezte és tagjai a szlovákiai magyarellenes tüntetéseken is részt vettek. Eleinte a szervezet a teljes asszimiláció elleni védelem szükségességét, a nyelv- és identitás-megőrzéssel együtt járó integrációt hirdette. Támadta a MSZDSZ-t, amely véleménye szerint elvesztette a létalapját és a kapcsolatát a szlovák lakossággal. Szintén 1990 elején bontott szárnyat a Magyarországi Szlovák Fiatalok Szervezete Budapesten, a szövetségek budapesti székhelyén. Értelemszerűen a hazai szlovák fiatalok érdekképviseletét vállalta fel, együttműködésben a másik két szerveződéssel. A szervezeti pluralizmus jelentős mértékben érintette a lengyel kisebbséget is. Az 1958 óta működő Bem József Lengyel Kulturális Egyesület mellett 1988-1990 között számos más alternatív szervezet alakult, támadva a Bem-egyesületet (Győri Szabó [1998] p. 393.). De az alternatív szervezetek sorában említhető még a zsidóság etnikai kötődésű csoportja számára hivatalos kisebbségi státuszt igénylő Magyarországi Zsidók Kulturális Egyesülete, amely 1988 decemberében jött létre.

A szervezetek csekély politikai-társadalmi súlya és érdekérvényesítő képessége, valamint a teret nyerő szervezeti pluralizmus idővel abba az irányba is hatottak, hogy valamiféle egységes, csúcs- vagy ernyőszervezetre van szükség. A törekvés az 1980-1990-es évek fordulóján tetten érhető volt mind a cigányság, mind a nemzeti kisebbségek bizonyos csoportjai esetében, illetve felmerült már egy, a kisebbségi szervezeteket összefogó organizáció igénye is. Elsőként 1989 novemberétől, a szövetségekkel szembenálló néhány alternatív szervezet kezdeményezte egy együttműködési fórum kialakítását, kezdetben mellőzve a hagyományos szövetségeket és a cigány szervezeteket. A második, januári találkozójukat a Gorkij Könyvtárban tartották meg, amelyen a szláv szervezetek részéről az ifjúsági mozgalmak és a horvát szövetség vettek részt (Győri Szabó [1998] pp. 393-394.). Az együttműködés formális kerete, a Magyarországi Nemzeti Kisebbségek Uniója azonban csak 1990 februárjában jött létre, amelyben nagy szerepe volt a Szabad Szlovákok Szervezetének és immár az MCKSZ-nek (Felhívás [1990]). Az Unió tagjai voltak hagyományos nemzetiségi

szövetségek (MCKSZ, MDDSZ, MRDSZ, MSZDSZ), illetve „alternatív" szervezetek (Szerb Demokratikus Szövetség, Szlovákok Szabad Szervezete, Magyarországi Szlovák Fiatalok Szervezete, MLADOST, Magyarországi Horvátok Szövetsége). A valamilyen szinten egységes kisebbségi szerveződés határozottan bírálta az „erőszakos magyarosításként" értékelt állami politikát, a Kollégium és a Titkárság munkáját, illetve bizonyos mértékben a hagyományos szövetségeket a pozícióik és költségvetési forrásaik miatt. A radikálisabb, alternatív szervezetek által dominált Unió vezetésében a szervezetek azonos létszámban képviseltették magukat, de döntéseiket nem konszenzus, hanem az egyszerű többségi elv alapján hozták, ami tovább növelte a belső ellentéteket, és csökkentette a szervezet fellépésének hatékonyságát (Győri Szabó [1998] p. 394.).

A nemzetiségi törvény előkészítése a KB állásfoglalását követően, egyértelműen az Igazságügyi Minisztérium feladata lett, amely bekérte a korábban a tárgyban született dokumentumokat, illetve megbízást adott saját koncepció kidolgozására. Az utóbbi Baka Andrásnak, az MTA Állam- és Jogtudományi Intézete munkatársának nevéhez fűződik, és első változata legkésőbb 1989 márciusára készült el, amikor is a minisztérium kiküldte azt az érintett államigazgatási szerveknek és társadalmi szervezeteknek. A tavaszi koncepció szerint az előkészítendő törvénynek egyaránt tekintettel kell lennie a társadalmi-gazdasági helyzetre, a magyarországi nemzetiségek sajátosságaira, illetve a határon túli magyarságra. A személyi hatályt illetően, úgy tartotta, hogy a leendő törvény ne tegyen kísérletet a nemzetiség fogalmának meghatározására, amely alapvetően az egyén és a közösségek szuverén akarat-elhatározásának függvénye. A KB-állásfoglalás taxációs logikáját követve, a jogszabály hatálya alá tartozó kisebbségeket a mellékletben kívánta felsorolni azzal, hogy a törvény ne csupán a nemzetiségekre vonatkozzon. Bizonyos nyelvhasználati rendelkezéseket területi érvénnyel, meghatározott településeken kívánt alkalmazni. A hazai kisebbségek területi elhelyezkedése és számarányai következtében a területit nem, csak a személyi elvű autonómiát tudta elgondolni, de ennek intézményi-szervezeti következményéről, esetlegesen kisebbségi önkormányzatokról még nem szólt. A koncepció egyéni és kollektív jogok rögzítésére egyaránt javaslatot tett (megkülönböztetés tilalma, nyelvhasználat, kultúra ápolása és fejlesztése, nevelés-oktatás, anyaországgal való kapcsolatok), utóbbiak között a politikai életben való részvétel és képviselet jogát is. Indítványozta egy Nemzetiségi Alap és egy Nemzetiségi Konzultatív Bizottság létrehozását: az utóbbi véleményezné – többek között – az esetleges újabb kisebbségek törvénybe való felvételét, amelyet a kormány javasolhatna az Országgyűlésnek (Baka

[1989]). Különösen ez utóbbi pontokból kiolvasható volt, hogy a koncepció alapját a párt előző őszi döntése képezte, és az abban foglaltakat nem is igen kívánta meghaladni. Az utóbbi intézményi következményről, a konzultatív bizottságnak a Kollégium formájában történő létrehozásáról pedig áprilisban született minisztertanácsi döntés. Más szereplőknek a koncepcióval kapcsolatos álláspontja sajnos nem igen felderíthető, miként nem ismertek a dokumentumot megvitató április 24-ei értekezleten elhangzottak sem. Annyi bizonyos, hogy a Külügyminisztérium rövid, de kritikus feljegyzést készített a koncepcióról, amely felvetette például azt, hogy lehetséges-e egyáltalán a nemzetiség fogalmának meghatározása nélkül törvényt alkotni. Milyen kisebbségi tulajdonságok alapján dönthet így az Országgyűlés egy újabb közösség felvételéről, illetve mennyiben harmonizál egymással az az elv, hogy a nemzetiséghez tartozás az egyén döntése, miközben a dokumentum egy elismerési eljárást is tartalmazott.[128]

Tény viszont, hogy az áprilisi megbeszélést követően az előkészítés munkálatai a fő felelős IM-ben egy, erre a célra történő előkészítő bizottság megalakítása ellenére, a legnagyobb jóindulattal is lelassultak, ha nem inkább elakadtak, holott az eredeti tervek 1989 őszi elfogadással számoltak. Részben ez az időbeli csúszás indokolta azt, hogy az újonnan létrehozott nemzetiségi szervek ezt követően fokozott szerepet vállaltak az ügyben, de miként az a Kollégium kialakításánál látható volt, e körökben erre nézve komoly ambíció is volt. A történetüket feldolgozó monográfia szerint „*a Kollégium bekapcsolódása a törvényelőkészítésbe azzal magyarázható, hogy a koncepció elkészülte után az Igazságügyi Minisztériumban folyó munka rendkívül vontatottan haladt. A Kollégium első ülései azután megmutatták, hogy kivétel nélkül minden hazai nemzetiségi csoport egyre türelmetlenebbül várja helyzetük méltányos jogi rendezését, s többen felvetették a kérdést, miért nem haladnak a nemzetiségi törvény előkészületei*” (Győri Szabó [1998] pp. 101-102.). Az IM részéről a háttérben egyfelől a jelentősen megnőtt jogszabály-alkotási feladatok állhattak, amelyek miatt a tárca 1988 óta lényegében inkább halasztotta volna a nemzetiségi törvényt, másrészt joggal feltételezhető, hogy a késésnek volt más, elsősorban koncepcionális oka. A minisztérium Alkotmányelőkészítő Kodifikációs Titkárságának munkatársa egy tanulmányában ugyanis inkább egy átfogó nemzetiségi program vagy stratégia alapos kidolgozása mellett érvelt: „*éppen ezért nemzetközi reklámértékén túl nem látjuk időszerűnek egy nemzetiségi törvény közeli megalkotását sem*” (Timoránszky [1989] p.

[128] A Külügyminisztérium munkatársának feljegyzése Baka András koncepciójáról (azonosíthatatlan név, Budapest, 1989. április 20.). MOL XIX-J-1-k KÜM 1989. évi adminisztratív iratok 5. d. 3870/1989.

246.). Ráadásul úgy vélte, hogy az alkotmányreform során a nemzetiségi jogoknak és garanciáknak tételesen, pontosan és részletesen az alaptörvényben kell helyet kapniuk, és ez a jogi elrendezés „*valószínű, hogy feleslegessé teszi a nemzetiségekről tervezett külön törvényt*" (Timoránszky [1989] p. 251.). Az új nemzetiségi intézményeknek a törvény előkészítésébe való aktív bekapcsolódása, mi több, a kezdeményező szerep átvétele viszont feszültségeket eredményezett a tárcával. A Titkárság és az IM között idővel egyfajta hatásköri rivalizálás is kibontakozott (Győri Szabó [1998] p. 111.), amit utóbb tetéztek a tervezetek közötti koncepcionális eltérések. Hangsúlyos különbségek adódtak utóbb az önkormányzatok, a külföldi kapcsolattartás, a kisebbségi ombudsman megítélése, a személyi hatály megállapítása, az egyéni és kollektív jogok csoportosítása, valamint az intézményes vonatkozások terén, ahol a Titkárság inkább egy, a hazai kisebbségekkel foglalkozó, és a tárcák bevonásával működő, külön kollégium létrehozását szorgalmazta (Bíró [1990]).

1989 kora őszéig, időközben lezajlottak a meghatározó politikai és közjogi változásokat eredményező Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások, és az ezeket lezáró megállapodás értelmében megszületett az Országgyűlésnek utóbb beterjesztett, köztársasági alkotmány koncepciója. A tárgyalásokba az átalakuló kisebbségi civil szféra képviselőit nem vonták be, érdekeiket ezekben a keretekben nem tudták érvényesíteni. A koncepcióból ugyanakkor utóbb létrejött az alkotmányt átfogóan módosító norma, az 1989. évi XXXI. törvény, amely alapvető jogokat, és egy alapjaiban megreformált közjogi struktúrát emelt be az alaptörvény szövegébe. A Kerekasztal megbeszélésein azonban nyilvánvalóvá vált, hogy az addigiakban de facto létező, kisebbségi parlamenti képviselet jogszabályban való rögzítésére nem nyílik lehetőség, a népszuverenitás letéteményesének szerepét betöltő Országgyűlésnek nem lesz szerves része az intézményes kisebbségi képviselet. Mivel az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvényjavaslat (a későbbi 1989. évi XXXIV. törvény) nem tartalmazta a kisebbségek parlamenti képviseletét, ezért az Országgyűlés – a délszláv főtitkár, Mándity Marin képviselő javaslatára (Pap [2003a] p. 7.) – beiktatta az alkotmányba, hogy a „*nemzeti és nyelvi kisebbségek részesei a nép hatalmának: államalkotó tényezők.*"[129] A megreformált alaptörvény értelmében az állam védelemben részesíti a „nemzeti és nyelvi" kisebbségeket, és „*biztosítja kollektív részvételüket a*

[129] A máig hatályos rendelkezés érdekes konstrukciót hozott létre azzal, hogy a kisebbségekkel ellentétben a többségi magyar nemzet államalkotó mivoltára egyáltalán nem, legfeljebb csak közvetve utal (Halász [2002] p. 232.).

közéletben, saját kultúrájuk ápolását, anyanyelvük használatát, az anyanyelvű oktatást, a saját nyelven való névhasználat jogát." A törvény tehát jelentősen túllépett az 1972-es szövegezésen, hiszen a kisebbségeket kollektíve államalkotónak minősítette, illetve megfogalmazta az állam kisebbségvédelmi kötelezettségét. Az államalkotó mivolt és a közéletben való, kollektív részvétel mibenlétét azonban nem sikerült pontosabban meghatároznia. A törvény alapvető jelentősége volt, hogy meghaladta azt a korábban érvényes behatárolást, amely csupán a magyarországi horvátokat, németeket, románokat, szerbeket, szlovákokat és szlovénokat tekintette nemzetiségeknek, míg a cigányságot etnikumnak, a zsidóságot pedig felekezetnek minősítette. Az ellenkező törekvésekkel szemben, nem került viszont alaptörvényben rögzítésre, hogy mely kisebbségeket ismer el az állam ilyen entitásokként, és így utat nyitott más kisebbségek számára is az önmeghatározásra, érdekeik önálló, létező közösségként való kifejezésére.

A törvény kihirdetésének és a köztársaság kikiáltásának napjaiban, a Kollégium és az újonnan életre hívott Titkárság a kezdeményező szerepet átvéve, már a Kollégium hazai albizottságának október 24-ei ülésére beterjesztette „A nemzeti és etnikai kisebbségi törvény tervezetének alapelvei" c. anyagot, majd a november 29-ei plenáris ülésre az első törvénytervezetet. Az előbbi dokumentum a részletes kódexnek szánt jogszabály megalkotását bel- és külpolitikai szempontokkal egyaránt indokolta. A koncepciónak az identitásválasztás szabadságán alapuló személyi hatálya még meglehetősen bizonytalan körvonalakkal bírt. Nem tartalmazott sem definíciót, sem pedig felsorolást, de megfontolandónak tartotta a jogszabály hatályát kiterjeszteni, és nyelvi kisebbségi törvényt alkotni, miként a törvénytervezetben külön fejezetet szerkesztett a kisebbségi nyelvek és nyelvjárások védelmére. Az állampolgárság terén a törvénytervezet nem írta elő feltételként a magyar állampolgárságot. A nyelvekkel kapcsolatban rögzítette, hogy „számottevő mértékben" a német, szlovák, horvát, román, szlovén, szerb, görög, bolgár, lengyel nyelveket beszélik Magyarországon akár különböző nyelvjárások formájában, miként a cigányság esetében is. Az egyéni és közösségi jogok vázlatos felsorolása az alapelvekben még nem ment túl a Baka-féle koncepción, a kivétel leginkább a nyelvhasználat terén mutatkozott. Az egyéni és kollektív jogokat elkülönítő törvénytervezet e helyeken egyes rendelkezéseihez helyi létszámarányokat társított. Egyik legfontosabb újdonsága volt viszont, hogy a Titkárság elképzelése megfogalmazta a „kulturális és szociális önkormányzatokban" megtestesülő kisebbségi kulturális autonómia gondolatát, amely a későbbiekben tartósnak bizonyult a közpolitikai hálózatban. Az elgondolás szerint a kisebbségenként egy-egy

önkormányzat önkéntes alapon, és az önkormányzat által kezelt regisztráció útján jön létre. A helyi és országos önkormányzatok közhatalmi jogkörrel rendelkező, választott vezető testületeit megillette volna a rendeletalkotás joga különböző művelődési, gazdasági kérdésekben és bizonyos kisebbségi jogok vonatkozásában. Az önkormányzatok állami feladatot ellátó intézmények, tevékenységüket statútumok alapján látják el, melyek a kisebbségi törvény részét képeznék – az állam felettük csak felügyeleti jogot gyakorolhat. Határozatait csak az Alkotmánybíróság (AB) helyezhette volna hatályon kívül, és feloszlatásához az Országgyűlés minősített többségére lett volna szükség. Az autonómia anyagi forrásait a központi költségvetés, az 1990 tavaszán megalapított Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Alapítvány[130] pályázatai, valamint a Titkárság költségvetése jelentették volna. Szervezeti része már nem nemzetiségi alapról és konzultatív bizottságról, hanem a kisebbségeknek a helyi és területi önkormányzati szinteken való képviseletéről szólt. [131]

A novemberi törvénytervezetet előzetesen számos minisztérium, szakértő és kisebbségi szervezet számára bocsátották rendelkezésre, és a szövegváltozat számos írásos és szóbeli kritikát kapott. Az írásos véleményeket tekintve, a Külügyminisztérium szerint a tervezet nem felelt meg egy törvény kívánalmainak, míg a művelődési tárca az állami garanciákat és finanszírozási mechanizmusokat hiányolta (Győri Szabó [1998] p. 108.). Hasonló garanciák, valamint a megfelelő állami intézményrendszer kidolgozása mellett szállt síkra a Phralipe Független Cigány Szervezet, amely a kisebbségi autonómiáról szóló részeket tárgyalásra alkalmatlannak tartotta, mivel szélesebb körű politikai garanciarendszert szorgalmazott a hátrányok ellensúlyozására. A szervezet végül a kisebbségpolitika alapelveit az alkotmányban rögzítette volna.[132]

Az IM-nek a Baka András által fémjelzett koncepciója és törvényszöveg-változata végül 1990. február végére készült el. Az előbbi, a vizsgált folyamatban meghatározó jelentőségű tanulmány bevezetője szerint „*az állampolgári jogok egyes elemeinek jogi szabályozása úgy és csak úgy lehetséges, ha a jogrendszer egésze s a jogok érvényesülését szolgáló intézmények mintegy zárt rendszert alkotva garanciáját jelentik az emberi-állampolgári jogok teljességének. Nem a külön intézmények megalkotása jelenti tehát ezen jogok fő biztosítékát, hanem a jogrendszer egészének az*

[130] Ld. 1068/ 1990. (IV. 12.) MT határozat kisebbségpolitikai célokat szolgáló alapítványok létesítéséről.
[131] Bár nem a Titkárság megoldási javaslatát képviselte, de a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló 1990. évi LXIV. törvény utóbb ugyancsak lehetőségeket teremtett a helyi kisebbségi érdekek intézményes megjelenítésére.
[132] Phralipe Független Cigány Szervezet: Véleményezés a nemzeti és etnikai kisebbségi törvénykönyv tervezetéről (Budapest, 1989. december 20.). MOL XIX-I-9-k 63. d. 158. RF-9/90. I. 3.

összeműködése, ami természetesen nem zárja ki az olyan megoldások lehetőségét, hogy egyes speciális állampolgári jogterületek fokozottabb védelmére bizonyos speciális jogi eszközöket is alkalmazzunk, speciális intézményeket létesítsünk" (Baka [1990b] p. 59.). A koncepció a személyi hatályát illetően lényegesen egyértelműbbé vált: Baka korábbi elgondolásaival és a Titkárság anyagával egyezően szükségesnek látta azt kiterjeszteni az etnikai kisebbségre, azaz a cigányságra is[133], és továbbra is úgy vélte, hogy szükségtelen a nemzeti vagy etnikai kisebbségek fogalmainak törvényi definiálása, és megtartotta a taxációt is. Komoly változást jelentett, hogy részben már más intézményi-szervezeti megoldásokkal számolt. Gondolatmenetében ugyanis kitért a kisebbségi autonómia kérdésére: a területi formát legfeljebb csak azokon a településeken látta kivitelezhetőnek, ahol a kisebbség a helyi lakosság többségét képezi. Ezzel szemben viszont a személyi elvű alternatíva feltételezi az érintettek nyilvántartását, amelytől a hazai kisebbségek történelmi okokra hivatkozva elzárkóznak. Ezért a kivezető utat abban jelölte meg, hogy „*a mai feltételek között a megalkotandó törvény csak azt a vezérfonalat követheti, hogy – a nemzeti és etnikai kisebbségeket a társadalom fontos és megőrzendő tényezőinek, illetőleg a politikai és kulturális pluralizmus lényeges elemeinek tekintve – hosszú távra rögzíti azokat a garanciákat és feltételeket, amelyek között e kisebbségi jogok érvényesülhetnek. A kisebbségi lét okozta hátrányos helyzet felszámolását egyaránt tekinti állami és társadalmi feladatnak is. Szabályozási módja, az alapvető jogok és garanciák rögzítése mellett, utat nyit bármely olyan önkormányzati, érdekvédelmi, oktatási és kulturális elképzelésnek, amely az adott kisebbségek identitásuk megőrzésére alkalmasnak tartanak*" (Baka [1990b] pp. 62-63.). A speciális intézmények terén már szorgalmazta a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa intézményének megteremtését, valamint egy állandó kisebbségi országgyűlési bizottság felállítását is. Más intézményi vonatkozásban viszont nem igen haladta meg a korábban felvázoltakat. A minisztertanács mellett létrehozandó, tanácsadó-véleményező testületként Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Tanácsot gondolt el, míg a finanszírozásra alapítványi jelleggel egy kisebbségi alapot hozott volna létre. A tervezet az egyéni és közösségi jogokat együttesen az alábbi öt fő területen szerepeltette: nyelvhasználat, anyakönyvezés, oktatás, kultúra és politikai élet.

[133] Baka egyébként egy másik, szintén 1990-ben közölt írásában is egy, nemzetiségi helyett kisebbségi törvény kimunkálása mellett érvelt, amely a különböző kisebbségek számára azonos jogi pozíciót biztosít (Baka [1990a]).

Szintén 1990 első hónapjaiban készült el a titkársági alapelvek és törvénytervezet egy-egy újabb változata, amelyet a Kollégium megbízása alapján széles körű egyeztetési és véleményezési folyamat követett. A dokumentumot a jogalkotási törvény értelmében eljuttatták az államigazgatási szereplőkhöz (BM, IM, Pénzügyminisztérium - PM, Külügyminisztérium, Szociális és Egészségügyi Minisztérium, Művelődési Minisztérium - MM), a médiához (Magyar Televízió, Magyar Rádió, Magyar Távirati Iroda - MTI), megvitatták a hazai és határon túli kisebbségi szervezetek képviselőivel, külföldi szakértőkkel, az 1990-es választásokon országos listát állító pártok szakembereivel, illetve a Kollégium március 29-ei plenáris ülésén és az áprilisi, dobogókői nemzetközi konferencián is. Ha voltak is olyan remények, hogy a Titkárság erőfeszítései nyomán a törvénytervezet még a régi, 1985-ben megválasztott Országgyűlés elé beterjeszthető, akkor ezeket jócskán keresztezte több véleményező reakciója. A választások első fordulójához közeledve a minisztériumok csak a megküldés után egy hónappal foglalták össze a dokumentummal kapcsolatos álláspontjaikat, míg a pártoknak szervezett egyeztetésre a későbbi parlamenti tényezők közül a Magyar Demokrata Fórum (MDF), az SZDSZ és a Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP) képviselői el sem mentek, bár a mérvadó pártok elképzelései számos tekintetben hasonlóak voltak a Kollégium és a Titkárság kisebbségvédelmi elveihez.

A minisztériumok közül az igazságügyi tárca társadalmi vitára alkalmatlannak és átdolgozandónak ítélte a tervezetet, és egyúttal közölte, hogy ezzel szemben a felkérésére elkészített Baka-féle tervezettel ért „messzemenőkig" egyet. Kritikája szerint a bonyolult szöveg számos kérdéssel nem foglalkozik, vagy éppen csak deklaráció szintjén. A személyi hatály kapcsán elfogadhatatlannak tartotta, hogy valaki csak azáltal gyakorolhassa a kisebbségi jogokat, hogy kötelezően belép a kisebbségi önkormányzatba, amelyet viszont az IM nem tudott értelmezni, mivel se nem államhatalmi, se nem egyesületi szervről volt szó. Bonyolította a helyzetet, hogy az önkormányzat szervezeti és egyéb szabályait a tervezet szerint az Országgyűlés törvényi szinten fogadta volna el, ami így viszont nem volt önkormányzatnak nevezhető. A törvény ügyének újabb elhúzódását vetítette előre azzal, hogy több kérdést az önkormányzati törvény fog rendezni, és így a rendelkezéseinek ismerete nélkül ezeket nem lehet a kisebbségi törvényben kidolgozni.[134]

[134] Kulcsár Kálmán igazságügyi miniszter levele Tabajdi Csaba miniszterhelyettesnek (Budapest, 1990. április 4.). MOL XXVII-A-1-II 2. d. BB. 94/1990. IM VII.

Nem tartotta a tervezetet országgyűlési beterjesztésre alkalmasnak a Belügyminisztérium sem, átszerkesztést és lerövidítést sürgetett. Hiányolta a dokumentumból a kisebbség fogalmának meghatározását, és bizonyos jogok vonatkozásában a kisebbséghez tartozó, de nem magyar állampolgárok beemelését a törvény személyi hatálya alá, miközben a nyelvi kisebbség terminus elhagyását javasolta. A kisebbségvédelmi intézkedéseket az állam költségvetési oldaláról kívánta rangsorolni, azaz hangsúlyosan felhívta a figyelmet az állam teherbíró képességére és a differenciált támogatás szükségességére. Átgondolandónak tartotta azt is, hogy mely követelések, igények lehettek az akkori helyzetben „reálisak", főként a nyelvhasználati rendelkezések tekintetében. A kisebbségi önkormányzatokkal kapcsolatban úgy vélte, hogy az új elemet ütközésmentesen képtelenség az akkori változó állami intézményi struktúrába beilleszteni, és ezért más alternatív szervezeti megoldásokat szorgalmazott e mellé: „*véleményem szerint a szétszórtan élő kisebbségek aktív védelme, érdekeinek képviselete a lakóhelyükön szerveződő önkormányzat keretében oldható meg*."[135]

A Külügyminisztérium álláspontja szerint a Titkárság törvénytervezete nem felelt meg a jogszabályi követelményeknek. Úgy vélte, hogy számos kérdést már más törvények szabályoznak, és az ezeken való továbblépés csak újabb források bevonásával lehetséges. Kidolgozatlannak tartotta a kisebbségi önkormányzat fogalmát, amelyek szerinte nem is önkormányzati szervek. Véleménye szerint e kérdésben a területi elv lehet a meghatározó, de mivel Magyarországon nincsenek homogén nemzetiségi közigazgatási egységek, ezért nem is lehet önkormányzati jogokat adni, mert ez csak állandó konfliktusokkal járó, párhuzamos igazgatást eredményezne. Végül egy olyan törvénytervezet kidolgozása mellett szállt síkra, amely csak azt vállalja fel, amire ténylegesen adottak a lehetőségek, míg azokat a célokat, amelyek nélkülözik mind a jogszabályi, mind pedig az anyagi hátteret, egy ünnepélyes nyilatkozatba foglalta volna. A nyilatkozat végrehajtására pedig jogalkotási koncepciót kellene kidolgozni, amely tartalmazza többek között a kisebbségi törvény alapelemeit is.[136] A Művelődési Minisztérium azt kifogásolta, hogy a tervezet sokkal inkább a politikai rendszerhez kötődik, azaz elkerülhetetlenek lesznek e téren a későbbi módosítások. Úgy vélte, hogy a Titkárság anyaga erős nemzetiségi identitástudattal bíró csoportokra alapoz, holott Magyarországon nem ez volt a helyzet. Kritizálta azt is, hogy a tervezett autonómia

[135] Gál Zoltánnak, a Belügyminisztérium államtitkárának levele Tabajdi Csaba miniszterhelyettesnek (Budapest, 1990. április 9.). MOL XXVII-A-1-II 2. d. 10-348/1990.
[136] Szokai Imre külügyminiszter-helyettes levele Tabadi Csaba miniszterhelyettesnek (Budapest, 1990. április 11.). MOL XXVII-A-1-II 2. d. 696-1/1990.

csupán a kultúrára és a szociális területre van leszűkítve, miközben tisztázni kellene a kisebbségek részvételét is a különböző döntéshozatali szinteken.[137] A tárcákkal ellentétben, 1990 első feléből nem igen ismertek a kisebbségek reakciói a törvénytervezettel kapcsolatban. Annyi rekonstruálható, hogy az IM-hez hasonlóan például a szlovák szövetség választmánya is a deklaratív, következmények nélküli rendelkezéseket bírálta a szövegben.

A Németh-kormány kisebbségpolitikai szempontból meghatározó jelentőségű, és a kisebbségi törvény ügyével akkoriban némileg párhuzamosan futó ügye volt az országgyűlési képviselet esetleges biztosítása, amelytől a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalások elzárkóztak, és az új választójogi törvény (1989. évi XXXIV. törvény) sem tartalmazott erre vonatkozó rendelkezést. Az eseményekben meghatározó szerepet játszott viszont az SZDSZ és a Fiatal Demokraták Szövetsége (Fidesz) által kezdeményezett, november 26-án megtartott, ún. négyigenes népszavazás. A magyar politikatörténet első népszavazásának lényegében egyetlen eldöntendő kérdésére többségében igennel válaszoltak a szavazók, amely szerint a köztársasági elnököt az országgyűlési választások után, és így az 1989. évi XXXI. törvény rendelkezései nyomán, közvetetten választanák. Ezzel szemben a régi Országgyűlés egyik utolsó alkotása, az 1990. március 1-jén elfogadott 1990. évi XVI. törvény azonban az alkotmányt módosítva, az elnök közvetlen, nép általi választásáról rendelkezett. A jelen elemzés szempontjából fontos, hogy szintén ezt a törvényt használta ki az Országgyűlés arra, hogy a kormány módosító javaslatát törvénybe iktassa a „nemzeti és nyelvi kisebbségek" országgyűlési és tanácsi képviseletéről, így próbálva meg „átmenteni" a korábban ténylegesen létező, kisebbségi képviselet intézményét.[138] A módosított alaptörvény a képviselet részletes szabályait külön jogszabályba, az ugyanaznap elfogadott 1990. évi XVII. törvénybe utalta. Ennek értelmében „*a Magyar Köztársaságban a cigány, a horvát, a német, a román, a szerb, a szlovák, szlovén és a zsidó közösségnek az a része, amely önmagát a legteljesebb önkéntesség alapján nemzeti-etnikai kisebbségnek vallja (...) az Országgyűlésben egy-egy képviselővel*

[137] Simon Istvánné: Feljegyzés Rátkai Ferenc miniszterhelyettes úrnak. A nemzeti, etnikai és nyelvi kisebbségekről készült kisebbségi kódex véleményezése (Budapest, 1990. március 26.). MOL XIX-I-9-k 63. d. 158. RF-695/90. III. 26.

[138] 1990. évi XVI. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányának módosításáról.
„*6. § Az Alkotmány 68. §-a a következő (3) bekezdéssel egészül ki:*
"(3) A Magyar Köztársaságban élő nemzeti és nyelvi kisebbségek képviseletét az Országgyűlésben és a tanácsokban biztosítani kell. Az Országgyűlés a 71. § (1) bekezdése szerinti választástól függetlenül a kisebbségek képviseletére – külön törvényben meghatározott módon és számban – országgyűlési képviselőket választ."

rendelkezik." A nyolc felsorolt – létszámában, politikai törekvéseiben eltérő vonásokkal bíró – közösség egy-egy képviselőjének személyére a választások után, az új Országgyűlés alakuló ülését követő harminc napon belül, egy, a képviselőkből álló jelölő bizottság tett volna javaslatot, kikérve előzetesen a kisebbségi érdekképviseleti szervezetek véleményét. A többi képviselővel azonos jogállású, nyolc kisebbségi képviselőt titkos szavazással választották volna meg.[139] A létszámtól független, behívásra épülő, és lényegében reprezentatív jellegű és alkotmányossági aggályokat is felvető megoldást több oldalról bírálták. Az ellenzéki erők a pártalapú parlament megbolygatásával, míg a kisebbségek a garantált mandátumok számával és a képviselők általi kiválasztással voltak elégedetlenek (Győri Szabó [1998] pp. 73-79. Pál-Győri Szabó [1998] pp. 2409-2410.). A képviselet tényleges kivitelezését a törvény tehát az Országgyűlés március 16-ai önfeloszlatása következtében, már az új összetételű törvényhozásra bízta, amelynek többségében viszont már nem volt tetten érhető a kérdés kisebbségi igényeknek megfelelő rendezésének szándéka.

[139] 1990. évi XVII. törvény a Magyar Köztársaságban élő nemzeti és nyelvi kisebbségek országgyűlési képviseletéről.

V. FEJEZET: A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY ELŐKÉSZÍTÉSE AZ ANTALL-KORMÁNY IDŐSZAKÁBAN (1990-1993)

Az 1990. május 23-án megalakult, Antall József vezette kormánykoalíció és a koalíciós pártok képviselői által megjelenített parlamenti többség nagy jelentőséget tulajdonított a nemzeti-etnikai kérdéskörnek. A periódusnak a hazai kisebbségekkel összefüggő, politikai és jogi eredményei meglehetősen sokrétűek voltak. Az elkövetkező időszakra végleg kialakította az alkotmány kisebbségi jogokkal kapcsolatos tartalmát, amely többek között a kormányprogramnak (Nemzeti megújhodás programja) megfelelően előirányozta már a kisebbségi autonómia, a kisebbségi önkormányzatok létrehozását. A demokratikus jogállamiság viszonyai között továbbra is tetten érhető volt az az 1970-es évek óta tartó folyamat, amely szerint a kisebbségpolitikai szempontok megjelenítése, érvényre juttatása egyre több, a kisebbségek identitásának megőrzését és fejlesztését szolgáló szakpolitikában kapott teret – a hagyományos oktatás- és kultúrpolitikák mellett, amely ágazatokban ugyancsak a jogszabályok továbbfejlesztése volt megfigyelhető. A kisebbségi kérdéssel foglalkozó, kisebbségpolitikai kérdéseket szabályozó jogi normák száma tehát növekedett, és a kisebbségpolitika kiszélesedve és elmélyülve egyre újabb területeken került előtérbe. A politika ugyanakkor nem nélkülözte a külföldre irányuló példamutatás szándékát (Ludányi [1995] p. 253. Pierré-Caps [1997] pp. 190-191.). A kormány 1990 nyara után ismételten hozzáfogott a kisebbségi törvény előkészítéséhez, amelynek folyamata a korábbi várakozásokhoz képest meglehetősen elhúzódott: közel három éven át, eltérő intenzitással folyt a jogi norma kidolgozása, és nem volt sem konfliktusoktól, sem ellentmondásoktól mentes. Az Antall-kormány hivatali ideje mindazonáltal a kisebbségpolitikai intézményrendszer alapvető átalakításának időszaka is, amelynek során létrejöttek az 1990 utáni hazai kisebbségpolitika legfontosabb intézményei, köztük helyi-területi szinten a demokratikus önkormányzatok is.

V. 1. AZ ALKOTMÁNY KISEBBSÉGI JOGOKRA VONATKOZÓ RENDELKEZÉSEI

Az új kormány hatalomra kerülésével, rövid idő alatt elsőként az vált nyilvánvalóvá, hogy a kisebbségek országgyűlési képviseletének megteremtésére nem

volt meg a kellő többségi politikai akarat. A képviselet valamely módozatának megvalósítása így 1990-től a kisebbségi vezetők és aktivisták egyik legfontosabb, máig teljesítetlen politikai-közjogi követelésévé vált. Az országgyűlési választásokon két legjobban szereplő politikai párt, az MDF és az SZDSZ a választások utáni, április 29-ei „Megállapodásában" immár a stabil kormányzást elősegítendő, megerősítette a miniszterelnök és a kormány alkotmányos pozícióját, meghatározta a kétharmados többséget igénylő törvények és személyi döntések körét, valamint szólt a köztársasági elnök közvetett választásáról. A dokumentum szerint „… *a felek már most szükségesnek tartják, hogy a választójogi törvény módosításával a következő országgyűlési választásokon a magukat nemzetiséginek vallók a pártok területi listái helyett szavazhassanak a nemzetiségek egymással versengő országos listáira, oly módon, hogy az egyes nemzetiségek legalább egy mandátumhoz jussanak, de ha ezt a szavazatszám indokolja, listáik között több mandátum is kioszthatóó legyen*" (Pap [2003a] p. 29. Vö. Bihari [2005] pp. 395-396.). Az MDF-SZDSZ - paktumként elhíresült megállapodás tehát a kérdés megoldását a következő országgyűlési képviselő-választásokra utalta. A képviseletről szóló 1990-es törvényben eredetileg megfogalmazott, harmincnapos határidő a május elején összeülő Országgyűlés számára tarthatatlannak bizonyult: így egy törvénymódosítással további harminc nappal toldották meg a kijelölt határnapot[140], majd ezt követően az 1990. évi XL. törvény módosította az alkotmányt. A stabil kormányzás megteremtése érdekében ez utóbbi bevezette a konstruktív bizalmatlansági indítvány intézményét, eltörölte az egyes miniszterekkel szembeni parlamenti bizalmi szavazást, valamint szűkítette a kétharmados többséget igénylő törvények körét, de kiterjesztette őket bizonyos személyi kérdések megszavazására is. Ismételten előírta a köztársasági elnök közvetett választását. Kisebbségpolitikai vonatkozásban a törvény a korábbi „*nemzeti és nyelvi*" kisebbségek helyett áttért a napjainkban is használatos, „*nemzeti és etnikai*" kisebbségi terminusra. Hatályon kívül helyezte a képviseletet megfogalmazó, 1990. évi XVII. törvényt és az alaptörvény szövegéből is kiiktatta az országgyűlési és tanácsi képviseletre való utalást, amelynek helyébe egy homályosabb rendelkezést helyezett: „*a Magyar Köztársaság törvényei az ország területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek képviseletét biztosítják.*" Belefoglalta ugyanakkor az alaptörvény szövegébe – a parlamenti képviselet helyébe kompenzációs célzatú jogintézményként – a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának

[140] 1990. évi XXXVI. törvény a Magyar Köztársaságban élő nemzeti és nyelvi kisebbségek országgyűlési képviseletéről szóló 1990. évi XVII. törvény módosításáról.

jórészt egész Európában egyedülálló intézményét.[141] A kisebbségi biztosokat a köztársasági elnök javaslatára, az Országgyűlés választja kétharmados többséggel, és a feladatkörükhöz tartozó minden ügyben interpellációt és kérdést intézhetnek hozzájuk. A kisebbségi biztosi intézmény alapvető feladata lett, hogy „*a nemzeti és etnikai kisebbségi jogokkal kapcsolatban tudomására jutott visszásságokat kivizsgálja vagy kivizsgáltassa, és orvoslásuk érdekében általános vagy egyedi intézkedéseket kezdeményezzen.*" Eljárását külön törvényben szabályozott módon, bárki kezdeményezheti – ezen törvény elfogadását szintén kétharmados többséghez kötötte a módosított alkotmány. Tevékenységéről évente beszámol az Országgyűlésnek. A kisebbségi biztos jogkörét „*a nemzeti és etnikai kisebbségi szervezetek által jelölt és az Országgyűlés által választott, nemzeti és etnikai kisebbségenként egy-egy személyből álló testület gyakorolja.*" Az előírt kollektív testület azonban ilyen formában sohasem jött létre. Utalva ugyanakkor a kisebbségi törvény előkészítésének rövidesen újrainduló munkálataira, az alkotmánymódosítás a jogszabály elfogadásához minősített többséget követelt meg.[142]

Az alkotmány alapvető kisebbségi jogokat magában foglaló, 68. paragrafusának 1989-1990-ben kialakított, és máig hatályos struktúráját az 1990. évi LXIII. törvény egészítette ki egy újabb rendelkezéssel. Szintén ez volt az a törvény, amely beiktatta az alaptörvény szövegébe a demokratikus önkormányzati rendszer elvi alapjait. Az 1990-es kormányprogram szerint a készülő kisebbségi törvény alapvető, intézményes következményekkel járó célkitűzése az önkormányzatokban megnyilvánuló kulturális autonómia kialakítása lett (Sitzler-Seewann [1995] p. 359.). Ennek megfelelően az 1990 augusztusában módosított alaptörvény szerint „*a nemzeti és etnikai kisebbségek helyi és országos önkormányzatokat hozhatnak létre.*"[143] Az alkotmány 68. §-a volt tehát az a

[141] Svédországban és Németországban (Schleswig-Holstein) a kisebbségi ügyekért felelős ombudsmant a kormány nevezi ki (Frowein-Bank [2000]).

[142] 1990. évi XL. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányának módosításáról. 8. §. 15. §. 24. §. 45. §. A törvény részletes indoklása szerint a kisebbségi biztos intézményének felállításával a jogi norma „*olyan megoldást vezet be, amely a jelenlegi körülmények közt is biztosítja a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok hatályos érvényesítését. Az országgyűlési biztos kisebbségvédő jogosítványai ugyanis lényegében kiterjedtebbek és hatásosabbak, mint egy-egy országgyűlési képviselőé.*"

[143] 1990. évi LXIII. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányának módosításáról. 5. §. Az 1989-1990-es alkotmányrevízió során a 68. §-nak a következő tartalma alakult ki: **„***68. § (1) A Magyar Köztársaságban élő nemzeti és etnikai kisebbségek részesei a nép hatalmának: államalkotó tényezők.*
(2) A Magyar Köztársaság védelemben részesíti a nemzeti és etnikai kisebbségeket. Biztosítja kollektív részvételüket a közéletben, saját kultúrájuk ápolását, anyanyelvük használatát, az anyanyelvű oktatást, a saját nyelven való névhasználat jogát.
(3) A Magyar Köztársaság törvényei az ország területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek képviseletét biztosítják.
(4) A nemzeti és etnikai kisebbségek helyi és országos önkormányzatokat hozhatnak létre.

paragrafus, amely a következőkben elvi alapjaiban kijelölte a szűkebb értelemben vett kisebbségi jogalkotás tartalmi kérdéseit, a leendő jogszabályok, köztük a készülő kisebbségi törvény követendő irányait.

V. 2. A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY ELŐKÉSZÍTÉSÉNEK FŐBB SZEREPLŐI

A politikai és közjogi változások jelentős mértékben átrajzolták a kisebbségi törvény előkészítésében szerepet játszó intézmények és szervezetek körét, a politikai rendszer megfelelő szegmenseiből, a társadalmi érdekszervezetekből, valamint a szakértőkből álló hálózatot és annak összetett viszonyrendszereit. A vizsgált periódusban ugyanakkor – a kormányzati intézményrendszer letisztulásával és a Kisebbségi Kerekasztal létrejöttével – körvonalazódni látszott egyfajta állandósulás is a szereplők tekintetében, miként a különböző szintű egyeztetések szisztémája is kialakult. Megszilárdult, tartós és szoros kapcsolatokkal bíró, erőteljesen integrált és vertikálisan egymásrautalt közpolitikai közösség kifejlődéséről viszont álláspontom szerint csak később, e szakaszon túlmutatóan, az 1990-es évek második felétől beszélhetünk. Minden ez irányú törekvés ellenére, nem került sor valamiféle intézményesített és formalizált, két- vagy többoldalú kisebbségi érdekegyeztetési mechanizmus életre hívására sem a vizsgált időszakban, de később sem.

További fontos elem a kisebbségi törvény megalkotásával kapcsolatban az, hogy a döntés-előkészítő apparátusok, illetve a kormányzati és parlamenti döntéshozók értékei, célkitűzései és motivációi terén (Jenei [2005] p. 155.) belső-hazai és külső-nemzetközi megfontolások egyaránt megtalálhatóak voltak. Azon túl ugyanis, hogy ez irányban mozdították a politikai döntéshozókat a bizonyos mértékben mobilizált közösségek érdekeit képviselni hivatott civil szervezetek, a demokratikus és az alapvető emberi jogi normák betartásának szándéka, a belső tényezők mellett a kisebbségvédelemben mindenkor szerepet játszottak és játszanak külső faktorok is. Ez utóbbiak terén egyrészt az euroatlanti integrációs célokra, a nemzetközi kisebbségvédelemre, annak intézményeire, kötelező és nem kötelező normáira, másrészt pedig a milliós határon túli magyar kisebbségek létére kell röviden utalni, amelyeknek az új kormány kiemelt jelentőséget tulajdonított (Kulcsár-Bradatan [2007] pp. 304-

(5) A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges."

305.). Az Országgyűlés egy 1990 nyári határozatában a magyar kisebbségek helyzetét aggasztónak ítélte, és kifejezte azon aggodalmát, hogy a tolerancia hiánya és jogi igényeik elutasítása súlyosan veszélyezteti a térség demokratizálódási folyamatait, és a jószomszédi kapcsolatok új alapokon történő kiépítését. Ezért felkérte a kormányt, hogy – túl a nemzetközi és európai kisebbségvédelmi normák továbbfejlesztésére irányuló erőfeszítéseken – kezdeményezzen tárgyalásokat a szomszédos országok kormányaival kétoldalú és regionális kisebbségvédelmi szerződések kidolgozásáról, hangsúlyt helyezve többek között az identitás védelmére, az egyéni és kollektív jogokra, a közéletben való részvételre, a kulturális autonómiára, a nyelvhasználatra és az oktatásra. Ugyanebben a határozatban kérte fel a törvényhozás arra is a kormányt, hogy minél előbb terjesszen be javaslatot a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek jogainak biztosításáról, beleértve a parlamenti képviseletük megteremtését is.[144]

A nemzetközi összefüggések vonatkozásában, a kutatók körében mára nagyjából konszenzus alakult ki abban a kérdésben, hogy az euroatlanti integrációs szervezetekhez való csatlakozási, illetve a számos hiányossággal és ellentmondással küzdő nemzetközi kisebbségvédelem továbbfejlesztésére irányuló szándékot csak alátámaszthatta, megtámogathatta a hazai kisebbségi törvény elfogadása. Nem kizárt ráadásul az sem, hogy bizonyos nemzetközi szereplők is példaként, hivatkozási alapként kívánták felhasználni a magyarországi jogszabályt.[145] Megemlítendő az újraegyesülő Németországnak a kelet-közép-európai, így a magyarországi német kisebbséggel kapcsolatos, bár alaposan még nem feltárt aktivitása is (Cordell-Wolff [2007], Heintze [1999]), amelynek során német politikusok más rendszerváltó országok gyakorlatával szemben rendre a magyarországi politika példaértékűségét hangsúlyozták. Nem hagyható az sem figyelmen kívül, hogy Magyarország rendkívül aktív szerepet vállalt a nemzetközi szervezetekben és fórumokon (ET, EBEÉ) a kisebbségi jogok védelme érdekében, illetve tagságát a szomszédokra való ez irányú nyomásgyakorlásra is felhasználta (Butler [2007] p. 1131. Tesser [2003] p. 509.).

A rendszerváltás óta politikai és szakmai körökben viszont rendre visszatérő, vitatott kérdésnek bizonyul a határon túli magyar és anyaországi szereplőket összefogó

[144] 46/1990. (V. 24.) OGY határozat a szomszédos országokban élő magyar nemzeti kisebbségek helyzetéről.

[145] A törvény elfogadásának „*sürgősségét hangoztatta Catherine Lalumiere asszony, az Európa Tanács főtitkára is Hivatalunkban* (a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatalban – D. B.) *tett látogatásakor, amikor kiemelte, hogy a magyar törvény jelentős hatással lehet az 1993. októberében aláírásra megnyíló Európai Emberi Jogok Egyezményének kisebbségekkel kapcsolatos kiegészítő jegyzőkönyvére. Ez „Magyarország felelőssége Európa felé" – mondta*." Wolfart János: Feljegyzés Antall József miniszterelnök részére (Budapest, 1993. március 23.). MOL XXVII-A-1-I 3. d. N/12/19/1993.

magyarságpolitika és a hazai kisebbségekkel kapcsolatos szakpolitikák elvi egysége, koherenciája, akárcsak a több vonatkozásban különböző adottságokon, társadalmi valóságokon alapuló határon túli és a hazai kisebbségi szempontok egymáshoz való viszonya. A sokak által osztott nézet szerint „*a magyarországi kisebbségpolitika mindig is a határon túli politika foglya vagy szolgálóleánya volt, s ezt az állítást a jogalkotónak mindeddig nem sikerült megnyugtató módon cáfolnia; igaz, nem is különösebben törekedett erre*" (Majtényi [2005] p. 109.). A magyarországi kisebbségpolitika külföldi természetű alárendeltsége különböző hangsúllyokkal bár, de jelen van a vonatkozó nemzetközi szakirodalomban is. E téren az egyik szélsőséges álláspontot képviselő Lynn M. Tesser szerint a példaértékű magyar kisebbségvédelmi szisztéma nem igazán a hazai kisebbségek elismeréséből, hanem a magyar kisebbségek helyzetének javítását célzó reményből fakadt (Tesser [2003] p. 506.). Stephen Deets szerint az 1993-as kisebbségi törvény gyökereit nem a magyarországi kisebbségek mobilizációjában, hanem a határon túli magyarok valóságában kell keresni (Deets [2002] pp. 39-40.). A külpolitikai megfontolás egyedüliségét valló álláspontra hajlik Will Kymlicka ([2007] p. 392.) és Stéphane Pierré-Caps is ([1997] pp. 190-191.). Más szerzők ehhez képest a határon túli szempontot inkább csak az egyik célkitűzésként értékelik, teret engedve ezzel egyéb belső tényezők vizsgálatának (Butler [2007] p. 1131. Edwards [1998] p. 349. Krizsán [2000] p. 249. Vermeersch [2003] p. 13.). A külpolitikai aspektust hangsúlyozókkal szemben megfogalmazódó álláspont ezt a „bezzeggyerek"-hipotézist inkább vádként értelmezi, azaz nem tartja relevánsnak azt a törekvést, hogy a szomszédos országokban élő magyarság pozícióinak javítását az anyaországban élő kisebbségek helyzetének példaértékű, hivatkozási alapként is működő kezelésével érjék el (Ld. Szarka [2006] pp. 16-17.). Végül arra is akad példa, hogy a belső politika tárgyalásánál a határon túli szempontot teljességgel figyelmen kívül hagyják (Föglein [2005]).

Kétségtelen, hogy a térség legújabbkori történelmében korántsem szokatlan gyakorlat a határon túli nemzettársak érdekében (is) mutatkozó anyaországi példamutatás, ez a fajta sajátos befolyásolás[146], mint ahogy az is igazolható, hogy a hazai kisebbségpolitikában a probléma újbóli felmerülésétől, az 1960-as évek második

[146] Példaként említhető Gustav Stresemann-nak, az 1920-as évek német külügyminiszterének törekvése a németországi kisebbségek széles körű kulturális autonómiájának biztosításáról (Brubaker [2006] pp. 130-132.). Továbbá Szlovéniával kapcsolatban is megfogalmazódott, hogy a területén élő magyar és olasz kisebbségek számára biztosított kiterjedt jogok egyik célja a példamutatás az Ausztriában és Olaszországban élő szlovénok helyzetének javítása érdekében (Győri Szabó [2006] p. 351.).

felétől kezdve jelen vannak a határon túli megfontolások, és a példaértékűségről szóló célzások.[147] Tény továbbá, hogy az 1993-as kisebbségi törvény előkészítésében véleményezési szinten közreműködtek egyes határon túli magyar szervezetek és pártok is Csehszlovákiából, Szlovéniából, Horvátországból, Jugoszláviából, valamint Romániából, és lényegében egybehangzóan szorgalmazták egy, számukra hivatkozási alapul szolgáló jogszabály elfogadását.[148] A jogszabály parlamenti benyújtását követően nyilatkozott úgy Jeszenszky Géza külügyminiszter, hogy Magyarország nem akar határváltoztatást, de dél-tiroli mintára regionális autonómiát kér a határon túli kisebbségei számára, amely így szerinte a szeparatista törekvéseknek is gáthat vethet (Gerner [1993] p. 64.). Álláspontom szerint azonban mégsem jelenthető ki, hogy a rendszerváltás utáni hazai kisebbségpolitikát, és főleg a kisebbségi törvénnyel kapcsolatos két alapvető fázist, a napirendre vételt és a kimunkálást egyértelműen, minden szempontból és folytonosan a határon túli érdekek dominálták volna, mintegy maguk alá rendelve a többi hazai érdeket és körülményt. Látható volt, hogy a törvény ügyének 1980-as évek végi politikai kérdéssé válásában a határon túli magyarok rosszabbodó helyzete mellett egyéb, belpolitikai megfontolások és törekvések is szerepet játszottak, köztük például a cigányság egyenjogúsítása a többi elismert nemzetiséggel. Másrészt az elemzés a továbbiakban az előkészítés folyamatának rendkívül sokszereplős és érdektagolt voltára is rá kíván világítani, amelynek során egyes fajsúlyos aktorok érdekeinél és elgondolásainál a határon túli aspektus aligha

[147] Ld. az Agitációs és Propaganda Bizottság már idézett 1969. augusztus 5-ei állásfoglalását a szomszédos országok magyar anyanyelvű lakosságának kulturális helyzetéről és az ezzel kapcsolatos feladatokról. Kornidesz Mihály – a nemzetiségi szövetségek 1978. évi kongresszusait előkészítő PB ülésen – úgy fogalmazott, hogy „*a nemzetiségi kérdés úgy tűnik, világszerte és hazánkban is nagy érdeklődésnek örvend, hallatlanul sok az ezzel kapcsolatos kérdés, és belpolitikai életünket is maga a nemzetiségi téma motiválja. A másik ok: tudjuk, mindaz, ami Magyarországon a nemzetiségekkel történik, nem egyszerűen annak a 150 ezer vagy mintegy 450 ezer nemzetiségi ügye, hanem a lenini nemzetiségi politika következetes megvalósítása, amely más összefüggéseket is magában foglal, mindenekelőtt azt is jelzi, hogy a Magyar Népköztársaság, ha így vélekedik a nemzetiségekről, egyben ezt a következetes politikát várja el más országoktól is*” (idézi: Tóth-Vékás [2008] pp. 418-419.).

[148] Ld. Bugár Bélának, a Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom elnökének levele Molnár Imrének, a MeH osztályvezetőjének (Pozsony, 1991. december 27.). MOL XXVII-A-1-V 2. d. 3132/91. Tóth Károlynak, a Független Magyar Kezdeményezés főtitkárának levele Antall József miniszterelnöknek (Pozsony, 1991. december 30.). Uo. Ágoston Andrásnak, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Szövetségének elnökének levele Antall József miniszterelnöknek (1992. január 2.). Uo. Csörgits Józsefnek, a Horvátországi Magyarok Szövetségének elnökének levele Antall József miniszterelnöknek (1992. január 13.). Uo. N/60/92.I.17. Gönc Lászlónak, a Mura-vidéki Magyar Nemzetiségi Önigazgatási Közösség titkárának levele Antall József miniszterelnöknek (Lendva, 1992. január 17.). Uo. N/60/92.I.17. Tőkés Lászlónak, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspökének levele a Magyar Köztársaság Országgyűlésének (Nagyvárad, 1992. július 24.). MOIL D. II. Országgyűlés elnökeinek iratai 1990- 1. Szabad György elnök iratai 1990- a. Iktatott iratok 1992. 57. d. OE/2826/1992. Ágoston Andrásnak, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége elnökének levele Szabad Györgynek, az Országgyűlés Elnökének (Újvidék, 1992. október 7.). MOIL 90-94. EJKVB 33. d. OE/3654/1992.

játszott szerepet. Azt az elemi érdeket tehát, hogy a magyar állam a hazai kisebbségek számára messzemenő, a nemzetközi jogi standardokat meghaladó jogosítványokat biztosítson részben a nemzetközi szintű fellépés, és a határon túli magyarok helyzetének javítása céljából, más megfontolások is keresztezték, módosították, miként a megszülető megoldások a hazai kisebbségi elképzelésekkel sem feltétlenül harmonizáltak. Összességében a külpolitikai-határon túli szempontot csupán a törvénnyel összefüggő célkitűzések egyikeként értékelem, amely időnként ugyancsak háttérbe szorult, illetve adott pillanatban, adott kérdésben vagy egyes szereplőknél semmilyen szerepet sem játszott. Az ezen szempont egyedüliségét, kizárólagosságát hangsúlyozó felfogást, akárcsak az ezt negligáló véleményt pedig kifejezetten tévesnek és félrevezetőnek tartom. Tarthatatlanságát és megalapozatlanságát az elvégzett alapkutatás és jelen elemzés kívánja bizonyítani.

Az új parlamentáris rendszert tekintve, az 1990-es országgyűlési választások után, az új összetételű Országgyűlés tíz állandó bizottságot, több különbizottságot és a folyamatos működés érdekében egy házbizottságot hívott életre. Egyes, korábbi elképzelésekkel ellentétben nem hoztak létre kifejezetten kisebbségügyi bizottságot, de az állandó bizottságok egyike lett a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségi ügyekkel is foglalkozó, Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottság, amelyet az első ciklusban Fodor Gábor (Fidesz), majd 1993 végétől Németh Zsolt (Fidesz) vezetett.[149] A bizottságot a kialakult parlamenti gyakorlat szerint – az 1994-1998-as ciklust leszámítva – hagyományosan mindig ellenzéki politikus vezeti. Létrejötte komoly előrelépést jelentett a kisebbségpolitika alakításában, hiszen az előző, az idővel egyre inkább munkaparlamenti jelleget öltő 1985-1990-es ciklusban a nemzetiségi vezetők – a korszak kisebbségpolitikai logikájából adódóan – még csak az akkori kulturális bizottságban kaptak helyet. A bizottság összetétele természetesen nem állandó, tagjai nem csupán a választásokat követően, hanem a ciklus közben is kisebb-nagyobb mértékben cserélődnek, de többnyire itt rendelkeznek tagsággal a nemzeti-etnikai problematika iránt érdeklődő, és azt akár tudományos felkészültséggel ismerő, vagy éppen kisebbségi kötődésű képviselők. A kérdéssel való ilyenkénti foglalkozás természetesen nem jelenti azt, hogy más országgyűlési bizottságok elé ne kerülnének a hazai kisebbségekkel kapcsolatos irományok, eldöntendő kérdések. Az Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottság kisebbségekkel kapcsolatos egyik legfontosabb

[149] 41/ 1990. (V. 18.) OGY határozat az Országgyűlés bizottságainak létrehozásáról, tisztségviselőinek és tagjainak megválasztásáról.

feladata – a döntés-előkészítő munka mellett – a kisebbségi civil szféra támogatása. A kisebbségi civil szervezetek támogatásáról, a mindenkori költségvetési törvényben meghatározott keretösszeg felosztásáról 1991-től határozat formájában döntött az Országgyűlés. A támogatandó szervezetekre javaslatot az Emberi jogi bizottság tett a Pénzügy-, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, valamint a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal segítségével. Az elkövetkező évek gyakorlata szerint a keretösszegből tartalékalapot is képeztek, amely a nagyobb mértékű tavaszi elosztás után, az év végén került kiosztásra, jórészt újonnan megalakuló, vagy támogatásban már részesült szervezetek részére, illetve meghatározott célokra.[150] A Bizottság e mellett jelentős szerepet játszott a kisebbségi törvény kialakításában is. Már az alakuló ülésén létrehozott egy, a hazai kisebbségi ügyekkel foglalkozó albizottságot, illetve később egy ad hoc bizottságot a pártközi egyeztetések lefolytatására. Azon túl, hogy a kidolgozás parlamenti szakaszában keretet biztosított, jelentős szervezési feladatot is végzett, illetve kapcsolatot tartott a kisebbségi szervezetekkel és szakértőkkel is.

A kisebbségi törvény előkészítésének különösen a kezdeti szakaszában nem elhanyagolható szerepet játszott Szabad György (MDF) házelnök, aki már 1990 júniusától kezdve konkrét lépéseket sürgetett elsősorban az Emberi jogi bizottságnál. A csehszlovákiai CSEMADOK megkeresése nyomán 1990 decemberében ismételten, majd ezt követően is kérte Fodor Gábortól a törvénytervezet munkálatainak gyorsítását[151], bár a konkrét jogszabályi előkészítést a kormány végezte. Az Országgyűlés elnökének komoly szerepe volt az 1991 elején elakadt kidolgozási folyamat továbbvitelében is, hiszen a legfontosabb szereplők részvételével egy konstruktív és eredményes egyeztetést hívott össze.[152]

A kidolgozás utolsó, parlamenti szakaszában értelemszerűen meghatározó szerepet a parlamenti pártok játszottak, amelyek 1992-1993 folyamán szakértői és

[150] 6/1991. (II. 11.) OGY határozat a nemzeti és etnikai kisebbségi szervezetek költségvetési támogatásáról. A későbbiek során, 1994-ben már nem képeztek tartalékot (20/1994. (III. 31.) OGY határozat), az 1995-ös keret többségét kitevő, közel 200 millió forintból pedig már a létrejött, tizenegy országos kisebbségi önkormányzat részesült (77/1995. (VI. 29.) OGY határozat). Így a kisebbségi szervezetekre fordított keretösszeg is lecsökkent, amelyre 1996-tól már éves rendszerességgel pályázni kell.

[151] Szabad Györgynek, az Országgyűlés Elnökének levele Fodor Gábornak, az Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottság elnökének (Budapest, 1990. július 6.). MOIL 90-94. EJKVB 1. d. OB-X/ 93/90. Szabad Györgynek, az Országgyűlés Elnökének levele Fodor Gábornak, az Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottság elnökének (Budapest, 1990. december 7.). MOIL 90-94. EJKVB 2. d. 261/90. Szabad Györgynek, az Országgyűlés Elnökének levele Fodor Gábornak, az Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottság elnökének (Budapest, 1991. január 16.). MOIL 90-94. EJKVB 2. d. OB X/ 343-1991.

[152] Wolfart Jánosnak, a NEKH elnökének levele Antall Józsefnek, Nagy Ferenc Józsefnek és Manherz Károlynak. Tájékoztató a kisebbségi törvénytervezet/ek/ről (Budapest, 1991. március 12.). MOL XXVII-A-1-I 3. d.

politikai egyeztetéseket folytattak le a törvényjavaslat vitás kérdéseiről, és azokat 1993 tavaszán végül egy összetett, kompromisszumos politikai megállapodással zárták le. A plenáris és bizottsági üléseken már kezdettől fogva nyilvánvalóvá vált, hogy nincsenek köztük áthidalhatatlan ellentétek. Markánsabb kisebbségpolitikai elképzeléseket ugyanakkor főként az MDF, és a három ellenzéki párt (Fidesz, Magyar Szocialista Párt - MSZP, SZDSZ) szakpolitikusai fogalmaztak meg (pl.: Németh Zsolt, Tabajdi Csaba), és az egyes ügyekben a véleménykülönbségek gyakran nem a kormánypárti-ellenzéki megosztottság mentén rajzolódtak ki.

Jelen szakpolitika formálásában is meg kell említeni a kormányzás miniszterelnöki jellegét, a kormányfő Antall József személyét, akinek pozícióját ez esetben – az ismert politikai és közjogi tényezőkön kívül – erősítette a hazai kisebbségpolitika intézményes kezelésének a Miniszterelnöki Hivatalhoz (MEH) történő telepítése, illetve az is, hogy a folyamatban szerepet játszó legfontosabb tárcák (belügy, pénzügy, igazságügy, művelődésügy és külügy) vezetői mind az MDF politikusai közül kerültek ki. Esetükben nem valamely koalíciós partner által delegált személyekről volt szó, így nem igen érvényesült a koalíciós kormány gyengítő hatása. A miniszterelnök szerepet játszott a politikai irányvonal meghatározásában, az érintett tárcák tevékenységének összehangolásában, illetve ragaszkodott az előkészítés tárgyalásos jellegéhez, a civil érdekképviseletek bevonásához a politikai döntéshozatalba. Az 1991. április 24-ei állásfoglalása kimondta, hogy „*az érdekelt szervezetek bevonásával mielőbb el kell készíteni a nemzeti és etnikai kisebbségekről szóló törvényjavaslatot*." Egyúttal „*felkéri a nemzeti és etnikai kisebbségek szervezeteit, hogy képviselőik útján működjenek közre a problémák megoldásában, jelentősen hozzájárulva ezzel a belső konszenzus megteremtéséhez és külkapcsolataink fejlesztéséhez*" (A Magyar Köztársaság Miniszterelnökének állásfoglalása [1991]). Az érdekelt tárcák részvételével létrejövő Kodifikációs Bizottságról szóló döntés kapcsán a kormány nyilatkozatot adott ki, amelyben azon törekvését fejezte ki, hogy a bonyolult, minél szélesebb társadalmi konszenzust igénylő törvénytervezetet még 1991 második félévében benyújtsa az Országgyűlés elé (A Magyar Köztársaság Miniszterelnökének két állásfoglalása [1991]). Azon túl, hogy a hatályos jogalkotási törvény (1987. évi XI. törvény) értelmében a kormánynak ki kellett kérni „*az érdekelt társadalmi szervezetek és érdekképviseleti szervek*" véleményét, az előkészítés során rendre visszatérő elemnek bizonyult annak hangsúlyozása, hogy a kormány csak olyan tervezetet kíván beterjeszteni, amely bírja a kisebbségek támogatását is (Wolfart [1991] p. 51.). A

kormány és a kormánypártok helyzetét mindazonáltal gyengítette, hogy az Országgyűlésben nem rendelkeztek kétharmados többséggel, azaz a törvény elfogadásához elengedhetetlen volt az ellenzéki támogatás megszerzése is.

A kormány a megalakulását követően meghatározó jelentőségű változtatásokat hajtott végre a kormányzati kisebbségpolitikai intézményrendszeren. Miként utaltam rá, a kiemelt jelentőségűnek tartott kisebbségi kérdések intézményes kezelését megtartotta a Miniszterelnöki Hivatal keretei között, felelőse pedig kezdetben Entz Géza politikai államtitkár lett. Vezetése alatt működött egy kis ideig a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Titkárság (vö. Mák [2000]), amelynek korábbi vezetőjét, Tabajdi Csabát május végi hatállyal mentették fel tisztségéből.[153] A Titkárság átmeneti meghagyásával párhuzamosan azonban megkezdődött a Németh-kormány alatt kialakított intézményi struktúra átalakítása. A Kollégium elnökének, Pozsgay Imrének államminiszteri tisztségét május 21-én megszüntették[154], és annak vezetésével Kiss Gyula tárca nélküli minisztert (Független Kisgazdapárt - FKGP) bízta meg, akinek feladatául szabta, hogy július közepéig tegyen javaslatot a Kollégium további működésére.[155] A rendkívül gyors átalakulási időszakban azonban a hazai kisebbségi ügyek kezelése átmenetileg meggyengült, mindenekelőtt a szükséges intézményes és személyi feltételek hiányában, valamint a szervezéssel együtt járó bizonytalanságok következtében.[156] Ráadásul a Miniszterelnöki Hivatal keretében hamarosan létrejött a Határon Túli Magyarok Titkársága (HTMT, utóbb, 1992 közepétől Határon Túli Magyarok Hivatala, HTMH) (Fehér [2003] p. 109. Mák [2000]). Ez az intézkedés lényegében megszüntette a korábbi duális, a magyarországi és a határon túli magyar kisebbségek ügyei együttes intézményes kezelését. A HTMT életre hívása a kormányzati intézményrendszer kialakítása során, egy, a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekért felelős hivatal megalapítása felé is hatott. 1990. augusztus végén született kormányrendelet a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal létrehozásáról, és egyidejűleg a Kisebbségi Kollégium megszüntetéséről. A jogszabály szerint a NEKH önálló, országos hatáskörű

[153] 1098/1990. (VI. 11.) MT határozat miniszterhelyettesek felmentéséről.
[154] 95/1990. (V. 21.) MT rendelet államminiszteri feladatkör megszüntetéséről.
[155] 1112/ 1990. (VI. 18.) MT határozat a Minisztertanács által létesített egyes Kollégiumok vezetésében történt változásokról.
[156] Heinek Ottó visszaemlékezése szerint „*1990 nyarán felhívott Wolfart János, aki akkor néhány hónapja már a Minisztertanács Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Titkárságán, az úgynevezett Tabajdi-titkárságon dolgozott. A munkatársak többsége a választások után a politikába vagy határon túli területre távozott, hazai kisebbségi ügyekre maradt Wolfart meg a helyettese Báthory János és egy titkárnő. Wolfart elkezdte szervezni a hivatalt és az elejétől fogva magától értetődő volt, hogy nemzetiségi referensekre van szükség*” (15 éves a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal [2005] p. 4692.).

államigazgatási szervként szerepet vállalt a kormány kisebbségpolitikai döntés-előkészítésében, véleményezésben, a követett koncepció kialakításában, másfelől viszont figyelemmel kísérte és összehangolta a kisebbségeket érintő programok végrehajtását. Kapcsolatot tartott más államigazgatási szervekkel, a kisebbségi jogok országgyűlési biztosával, kisebbségi és nemzetközi kisebbségvédelmi szervezetekkel, tudományos műhelyekkel. A kisebbségi szervezetekkel való kapcsolattartás révén szerepet játszott a kisebbségi érdekek megismerésében, és azoknak a kormány felé történő közvetítésében. A kezdetben tudományos-szakértői Kisebbségi Szakértői Tanácsot is működtető NEKH fontos szerepet kapott a kisebbségi törvény előkészítésében is. A Hivatal pontos helyét a későbbiekben sem igazán sikerült megtalálni az igazgatási struktúrában: 1991. január elsejével kivált a Miniszterelnöki Hivatalból, de annak költségvetési fejezetében maradva, önálló költségvetéssel és országos hatáskörű kormányhivatalként tevékenykedett.[157] Ebben a ciklusban, 1994-ig tárca nélküli miniszter, illetve kijelölt miniszter felügyelete alatt működött, és a NEKH elnökét az ő javaslatára nevezte ki a miniszterelnök.[158] A NEKH látta el „A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekért" alapítvány működésével kapcsolatos teendőket is.

A Hivatal első elnöke a német szövetség egyik korábbi titkára és a Titkárság egykori tanácsosa, Wolfart János lett, aki ezt a tisztséget 1995 szeptemberéig töltötte be. Kezdeti munkatársai jelentős részben a problémákat ismerő, magyarországi kisebbségi származású, és kötődésű személyek voltak, akik korábban általában vagy a szövetségeknél (Bogdán Béla, Popovics György), vagy a nemzetiségi médiánál (Fretyán István, Heinek Ottó) dolgoztak. A NEKH kezdeti tevékenységére óhatatlanul rányomták a bélyegüket a szervezési folyamat nehézségei, az alapításkor alig 4-5 fős apparátus egy éven belül 21 fősre bővítése, valamint a szükséges kapcsolati háló kialakítása. Az első év tapasztalatait úgy értékelték, hogy „*a Hivatalnak a kormányzati struktúrába való*

[157] Popovics György: Jelentés a NEKH egyéves tevékenységéről (Budapest, 1991. augusztus 13.). MTA ENKI Kézirattára.

[158] 34/1990. (VIII. 30.) Korm. rendelet a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatalról. A rendeletet 2001-ben helyezték hatályon kívül. A tárca nélküli miniszterek feladatairól szóló 51/1990. (IX. 15.) Korm. rendelet Kiss Gyula minisztert bízta meg – együttműködve a Miniszterelnöki Hivatal kijelölt politikai államtitkárával – a NEKH felügyeletével, illetve a nemzeti és etnikai kisebbségekkel kapcsolatos kormányzati feladatok összehangolásával. A 27/1991. (II. 16.) Korm. rendelet értelmében a NEKH felügyeletét már a kormány kijelölt tagja látta el (7. § (3). A szintén 1991 elején megszületett, 1014/1991. (III. 1.) Korm. határozat már Nagy Ferenc József tárca nélküli minisztert (FKGP) nevezte meg a felügyeletet ellátó személyként, aki a kisgazdaságok érdekvédelmi szervezeteivel való kapcsolattartásért volt felelős, és ezen újabb feladatában, a szintén márciusban kinevezett Manherz Károly címzetes államtitkárral kellett együttműködnie.

betagolódása csak zökkenőkkel és féloldalas módon valósult meg."[159] Az idézett első értékelő összefoglalók szerint a legjobb és napi szintű együttműködés a HTMT-vel jött létre, míg az Országgyűlésben a legfejlettebb intézményes kapcsolatok értelemszerűen az Emberi jogi bizottsággal alakultak ki. Az elemzések szerint a Hivatalnak harmonikus kooperációt sikerült kifejleszteni a Külügyminisztériummal, és egyes feladatok esetében a Belügyminisztériummal. Legkritikusabbnak a szintén kisebbségi osztályt működtető Művelődési és Közoktatási Minisztériummal (MKM) való együttműködést nevezték meg, amelynek esetében valószínűleg presztízs-okokról, hatásköri féltékenységről és rivalizálásról lehetett szó, ami más apparátusok részéről is tapasztalható volt. A kisebbségi törvény előkészítése kapcsán a NEKH eredetileg a jogszabály koncepciójának kidolgozását vállalta 1990 második felében, majd 1991 májusára – külső szakértők, köztük Samu Mihály bevonásával – elkészült a saját törvénytervezete. A Hivatal pozícióit erősítette, hogy 1991 nyarán, az érintett tárcák képviselőiből álló Kodifikációs Bizottság megbízásából számos egyeztetést folytatott le a Kisebbségi Kerekasztallal, amelyek eredményeként közös tervezet született, és nem egyszer előfordult, hogy a dokumentum elemeit éppen a NEKH-nek kellett védelmeznie vagy keresztülvinnie a Kodifikációs Bizottságban.

A kisebbségpolitika formálásába szűk egy évig, 1991-1992 folyamán Manherz Károly – a német szövetség elnökének, az MKM közigazgatási államtitkárának személyében – címzetes államtitkár is bekapcsolódott. Manherz e tisztségében a kisebbségi feladatok koordinálásáért és a kapcsolattartásért lett felelős.[160]

Az elemzés szempontjából releváns tárcákat tekintve, több minisztérium játszott meghatározó szerepet a kisebbségi törvény előkészítésében. Az 1991 májusában „*a jogalkotói munka felgyorsítása*", a „*szükséges konzultációk szervezése*", valamint az „*érintett nemzeti és etnikai kisebbségi szervezetekkel való egyeztetés lefolytatása*" céljából létrehozott Kodifikációs Bizottság munkájában részt vettek a BM, a KÜM, a PM, az IM, az MKM, a NEKH, a HTMT, valamint Nagy Ferenc József tárca nélküli miniszter titkárságának képviselői. Az 1992 márciusában, a törvénytervezettel kapcsolatos problémák megoldására életre hívott Miniszteri Bizottság ugyanezen intézményi kört foglalta magába.

[159] Egyed Albert: Összefoglalás a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal egyéves tevékenységéről (Budapest, 1991. szeptember 4.). MTA ENKI Kézirattára.
[160] Ld. 46/1991. (III. 1.) KE határozat. Manherz Károly címzetes államtitkárt egyébként – saját kérésére – 1992 februárjában mentette fel a köztársasági elnök (51/1992. (II. 28.) KE határozat).

Az egyes tárcákra rátérve, az új kormány meghagyta a kulturális és oktatási területek 1980 közepe óta egységes kormányzati irányítását, de a tárca elnevezését Művelődési és Közoktatási Minisztériumra változtatta. A miniszteri tisztséget előbb Andrásfalvy Bertalan (MDF), majd 1993 februárjától Mádl Ferenc (MDF) töltötte be, aki a tisztséget megőrizte Boross Péter kormányában is. A miniszter feladatait kijelölő kormányrendelet szerint a poszt birtokosa ellátta a különböző nevelési-oktatási, illetve művelődési tevékenységek, intézmények ágazati irányítását, s ennek keretében közre kellett működnie a kisebbségeket megillető jogok biztosításában is. Ellátta a kisebbségek anyanyelvű oktatásával, kultúrájának ápolásával kapcsolatos állami feladatokat, valamint az államközi egyezményekben foglaltak szerint szerepe volt a nemzeti és etnikai kisebbségek és az anyaországok közötti kulturális, oktatási kapcsolatok fenntartásában.[161] A minisztériumban tovább működött a korábbi nemzetiségi osztály, de már csak az oktatási és kulturális területekre koncentrálva.

A minisztériumok sorában, a kisebbségi törvény előkészítésében továbbra is komoly szerepet játszott az Igazságügyi Minisztérium: a tárca a jogszabályok összhangjának megteremtéséről, a jogalkotási követelményeknek való megfelelésükről, illetve az egységes jogrendbe való illeszthetőségükről gondoskodott. Ennek érdekében a miniszter a jogszabály-előkészítés során a törvénytervezeteket az előterjesztő szakminiszterrel együtt készítette el, és terjesztette azokat a kormány elé.[162] Az IM 1990 végére dolgozta ki az előkészítés során az egyik legvitatottabbnak bizonyuló tervezetet. A kezdeményezést utóbb elvették tőle, de ezt követően is igyekezett érvényesíteni a többi szereplőétől nagyban eltérő koncepcionális elgondolásait. A kormányzati munkában meghatározó befolyása volt a Belügyminisztériumnak, amely többek között általános közigazgatási feladatok, beleértve az önkormányzatokkal és a választásokkal összefüggő teendők tekintetében bírt előkészítési kötelezettséggel.[163] Az 1991. decemberi kormányülés után, a BM által, januárra átdolgozott tervezet szintén rendkívüli tiltakozást és ellenállást váltott ki államigazgatási és kisebbségi körökben egyaránt, amelyek hatására a törvénytervezet Országgyűlés elé terjesztését végül a kormány felfüggesztette, és a vitatott pontokat módosította. Az euroatlanti integrációs, a határon túli magyar kisebbségekkel, illetve a nemzetközi kisebbségvédelemmel

[161] 47/ 1990. (IX. 15.) Korm. rendelet a művelődési és közoktatási miniszter feladat- és hatásköréről. 1. §. 4. § a. b. A jogszabály utóbbi pontját a ciklusban a 168/1991. (XII. 26.) Korm. rendelet módosította, elhagyva a szövegből az államközi egyezményekre történő utalást.
[162] 41/1990. (IX. 15.) Korm. rendelet az igazságügyminiszter feladat- és hatásköréről.
[163] 39/1990. (IX. 15.) Korm. rendelet a belügyminiszter feladat- és hatásköréről.

kapcsolatos külpolitikai célkitűzések és ismeretek birtokában a hazai kisebbségi törvény kidolgozásában a Külügyminisztérium is szerephez jutott, akárcsak a NEKH-el legszorosabb kapcsolatokkal rendelkező HTMT. A kisebbségi jogok és intézményi megoldások kialakításának szükségszerű gazdasági és pénzügyi kihatásai következtében az előkészítés fontos szereplőjévé vált a Pénzügyminisztérium. Jelen szakpolitika alakításakor sem szabad azonban figyelmen kívül hagyni azt a körülményt, hogy a tárcák eltérő politikai súllyal bírtak, köztük informális vagy akár formalizált hierarchiák szerveződhettek. Az 1990-es években a minisztériumok sorából elsősorban a Belügyminisztérium és a Pénzügyminisztérium emelkedett ki (Körösényi et al. [2003] p. 398. Ld. még Kéri [1994]) – ez a megállapítás megítélésem szerint a vizsgált szakpolitika formálására is elmondható volt.

A kisebbségpolitikai intézményrendszer áttekintésénél azonban – az országosokon kívül – vizsgálni kell a helyi és területi szintű struktúrákat is. A nemzeti és etnikai kisebbségek helyzetére, mozgásterére, és lehetőségeire is kihatással volt a korábbi, centralizált tanácsrendszer felszámolása, és a demokratikus önkormányzati szisztéma kialakítása. 1990. augusztus elején fogadta el az Országgyűlés a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló törvényt, amely a különböző településtípusokhoz igazodó, differenciált választási rendszert vezetett be. Továbbá lehetőségeket teremtett a helyi kisebbségi érdekek intézményes megjelenítésre azzal, hogy rendelkezett a kisebbségi jelöltek és listák kedvezményes helyi mandátumhoz jutásáról, ha a szavazás eredményeként nem szereznének mandátumot. Kisebbségi jelöltként mandátumhoz lehetett jutni, ha a jelölt elérte a legkevesebb szavazattal mandátumhoz jutó képviselő jelöltre leadott érvényes szavazatok kétharmadát. Hasonló kedvezményes mandátumszerzési mechanizmust állapítottak meg a kétszavazatos rendszerben is, a kisebbségi lista esetében.[164]

Az önkormányzati választójogi törvénnyel egy időben – komoly politikai kompromisszumokkal (pl.: a köztársasági megbízott intézménye esetében) – fogadták el a helyi önkormányzatokról szóló törvényt. Ennek értelmében, az önkormányzat egyfelől szabadon vállalhat feladatokat, amelyeket jogszabály nem tilt, vagy nem utal más szervek hatáskörébe, másfelől viszont köteles bizonyos feladatokat ellátni, mint például a településfejlesztés, lakásgazdálkodás, környezetvédelem, óvodai nevelés, általános

[164] 1990. évi LXIV. törvény a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról. 48-50. §. Az 1990-es helyhatósági választásokon egyébként 5 kisebbségi polgármester, közel 200 kislistás, 2 egyéni választókerületi és 1 listás képviselő került megválasztásra. Ld. Tóth [1991] p. 201.

iskolai oktatás, alapfokú egészségügyi és szociális ellátás stb. A törvény az önkormányzatok kötelezettségei között fogalmazta meg a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok érvényesítésének biztosítását is. A helyhatósági választásokon a legtöbb szavazatot kapott kisebbségi jelölt a település kisebbségi szószólójává vált, aki – ha nem tagja a helyi képviselő-testületnek –, akkor tanácskozási joggal részt vehetett annak ülésein. A kisebbségi képviselők kezdeményezésére a képviselő-testület kisebbségek ügyeivel foglalkozó bizottságot hoz létre.[165] A kisebbségpolitika formálásában fontos szerepet kaphattak a köztársasági megbízottak és az állami dekoncentrált szervek is.

A kisebbségi érdekszervezeteken belül folytatódott a már megkezdődött demokratizálódási és pluralizálódási folyamat. Az 1990-es országgyűlési választások – főként az egyes szövetségeket tömörítő Hazafias Választási Koalíció és az egyetlen, jelöltet állítani tudó cigány párt eredményei – világosan megmutatták, hogy a kisebbségi érdekképviselet terén a meghatározó szerepet a jövőben is az egyesületi alapú szerveződések, és nem az esetleges etnikai pártok fogják játszani. Az előbbiek helyzetére befolyást gyakorolt a kialakuló demokratikus politikai rendszer, a magyarországi politikai kultúra sajátosságai, valamint az aktuális politikai napirend. Az új demokratikus parlamenti szisztéma már nem biztosított számukra lényegében garantált mandátumot, az alapvetően pártalapon szerveződő Országgyűlésben nem volt már semmiféle korporatív jellegű tényező. Ugyanakkor az 1990-1994-es ciklusban (is) voltak az Országgyűlésben kisebbségi származású képviselők kormánypárti és ellenzéki oldalon egyaránt, akik azonban kivétel nélkül pártalapon szereztek mandátumot. Soraikban megtalálhatók voltak egyes kisebbségi szervezetek vezetői is: Jakab Róbertné (MSZP), Hága Antónia (SZDSZ) és Horváth Aladár (SZDSZ) személyében. A képviselői mandátum azért bizonyos lehetőségeket teremtett számukra a kisebbségi érdekek megjelenítésére is. Az intézményes képviselet, a parlamenti részvétel hiányában azonban a kisebbségi szervezetek túlnyomó többsége számára az érdekérvényesítés más eszközeivel és informális csatornáival kellett élni, így a döntés-előkészítő és döntéshozó szervek befolyásolásával, a lobbizással, a nyilvánosság felhasználásával, vagy akár nyílt konfliktusok előidézésével és felvállalásával.

Nem állnak rendelkezésre sem pontos adatok, sem becslések arra vonatkozóan, hogy a magyarországi csekély létszámú, kisebbségi kötődésű népesség közül abszolút számban és arányaiban mennyien vettek részt egy-egy kisebbségi szervezet

[165] 1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról. 8. §. 12. § (5). 22. § (2).

munkájában, miként jelen pillanatban kevés információ van a szervezetek felépítéséről, belső struktúráiról és döntéshozatali mechanizmusairól. A politikatudományi szakirodalom Putnam nyomán axiómaként kezeli, hogy minél sűrűbb a civil társadalom szövete, annál nagyobb az emberek közötti bizalom, és a demokratikus stabilitás. Ugyanakkor nyilván a kisebbségi szervezetek sem vonhatók ki a magyarországi politikai kultúra sajátosságai alól, azaz ez esetben is nagy valószínűséggel jellemző a nagyfokú atomizáltság és individualizáció, illetve a politikától és intézményeitől való elidegenedés. Egy, a témában végzett kutatás jó eséllyel arra a következtetésre jutna, hogy miközben a szervezetek, a helyi és országos kisebbségi egyesületek száma dinamikusan növekedett 1989-től kezdve, számos esetben elérve a más szférákra is jellemző extrém pluralizmus jelenségét, addig a kisebbségi egyének integráltsága, közéleti részvétele viszonylag alacsony szintű maradt. Mindezen túl, a kisebbségi szervezetek tekintélyes részére is ki lehet terjeszteni a hazai civil szektorra jellemző megállapításokat. Nevezetesen: relatíve gyenge, csekély érdekérvényesítő képességgel rendelkező egyesületekről, szövetségekről volt szó, amelyeknek problémái adódtak a közösségi legitimációval és képviselettel, illetve számos kisebbség esetében a rendkívül széttagolt, fragmentált szerveződések egymással is vetélkedtek. A helyzetet súlyosbította, hogy a kisebbségi szervezetek többnyire nem csupán a tagságuk, hanem értelemszerűen az egész közösség nevében és érdekében kívántak fellépni. Anyagi és egyéb források tekintetében nagyban függtek a központi költségvetési támogatástól, ami egyfajta kiszolgáltatottságot is eredményezhetett számukra. A szociológiai összetételt vizsgálva elmondható, hogy bár kisebbségenként eltérő arányban, de meglehetősen vékony volt az a potenciális értelmiségi réteg, amely elitként a szerveződések élére állhatott, és amely kellő szakértelemmel tudott résztvenni az őket érintő döntéshozatali folyamatokban. Az önszerveződés kétségkívül a legdinamikusabban a cigányság esetében zajlott le. Wolfart János egy interjúban ezzel kapcsolatban elmondta, hogy „*tavaly februárban* (1991-ben – D. B.), *(...) az első osztáskor harminckét cigány szervezet részesült állami költségvetési támogatásban. Ekkor, ennek hatására duplázódott meg rövid három hónap alatt a cigány szervezetek száma. Ma, amikor az új költségvetési felosztás előtt állunk – napról napra érkeznek új információk, jelentések szervezetek bejegyzéséről – közel száz, általunk ismert és bejegyzéssel rendelkező szervezet nyújtott be igényt*” (Wolfart [1994] p. 42.).[166] Az új szervezetek megalakulása

[166] Barany Zoltan adatai szerint míg 1990-ben 18 cigány szervezet működött Magyarországon, addig a számuk 1992-ben 96-ra, 1994-ben 210-re nőtt (Barany [2002] p. 293.).

más kisebbségek esetében is folytatódott: 1990 őszén jött létre a már említett szlovén szövetség, 1991 tavaszán önálló szerveződésként a Magyarországi Ruszinok Szövetsége, illetve még közös alakulatként a Magyarországi Ukrán- Ruszin Kulturális Egyesület.

A kormányzat által szorgalmazott demokratizálódási folyamat a források tanúsága szerint meglehetősen ellentmondásosan zajlott le a szervezetek életében. 1990 őszén számos kisebbség a vezetés megújítását, demokratikus alapokra helyezését eredményező közgyűlést tartott. A kisebbségenként eltérő mértékű személyi változások ellenére kormányzati körökben olyan sommás vélemény kezdett kialakulni, hogy a kisebbségi szervezetekben, sok esetben pozíció- és hatalomátmentés következett be, és a többé-kevésbé megreformált struktúrák élén az egykori vezetők már egyfajta radikalizálódással, folyamatos kritikával és követelésekkel igyekeznek kompenzálni. Ebből a szemszögből tehát a szervezetek életében úgymond nem történt meg az elitcsere értelemben vett rendszerváltás, és valójában „*őrségváltásra*", a „*demokratizálódási folyamat felgyorsítására*" van szükség.[167]

A kormányzati oldalról szintén gyakorta kritika érte a szervezetek legitimációját, azt sugallva, hogy sok esetben itt inkább a közösségek által nem ismert, a kisebbségek és az általuk lakott települések életébe be nem ágyazott, sokszor tagság és helyi alapszervezetek nélkül, néhány – főként fővárosi – etnopolitikai vállalkozó által működtetett szerveződésről van szó.[168] A bírálat azzal a koncepcionális kérdéssel is szorosan összefüggött, hogy az egykori szövetségek átalakítását vajon felülről lefelé,

[167] Wolfart János: Feljegyzés Nagy Ferenc József tárca nélküli miniszternek a nemzeti és etnikai kisebbségi törvénytervezet kormány elé terjesztéséről (Budapest, 1992. január 7.). MOL XXVII-A-1-II 3. d. N/1145/92. Heinek Ottó már idézett összefoglalója szerint „*a kisebbségi szervezetekkel való viszonyban már a kezdet kezdetén le kellett számolni azzal az illúzióval, hogy a kisebbségi vezetők (adott esetben a magyarországi németség főállású országos vezetői) néhány kivételtől eltekintve érdekeiket felismerve partneri együttműködésre fognak törekedni a Hivatallal. A személyi és szerkezeti változások nem tartottak lépést a demokratizálódási folyamatokkal már a rendszerváltást közvetlenül megelőző időszakban sem és egy konzerválódott szövetségi struktúrával állunk szemben ma is. Bár a vezető testületekbe újabban bekerült néhány személy megkísérli kimozdítani a szövetséget a túlhaladott „hatalmi központ"-szerepből, próbálkozásaik egyelőre megtörnek a legitimációhiányukat és múltbéli szerepüket túlkompenzációval, akcióképtelenségüket az állammal szembeni túlkövetelésekkel elkendőző vezetők ellenállásán. A Magyarországi Németek Szövetsége központja így hát elsősorban akkor hallat magáról, ha követel, illetve számon kér.*" Heinek Ottó: A Kisebbségi Hivatal 1 éve (Budapest, 1991. augusztus 12.). MTA ENKI Kézirattára.

[168] „*Számos szervezetnek nincsenek helyi szervei, nincs olyan tagsága, amely kimutathatóan elevenen együtt él. Ezek állandóan alakuló folyamatok, illetve, a cigányságtól eltekintve, nem is igazán alakuló folyamatok. Nem mindenütt a valóságos pluralizmus jó értelemben vett velejárói, tehát nincsenek „ellenszervezetek", nincsenek többféle programok, ideológiák, vagy különböző értékrendek alapján szerveződő szervezetek az egyes népcsoportoknál, amely alól (...) a cigányság kivétel. Azoknak a szervezeteknek, amelyek még az állampárt idejében jöttek létre, vagy hozták őket létre felülről, persze jórészt sikerült megújulniuk. De nem mindig sikerült kiterjeszteniük a tevékenységüket mindegyik településre, oda, ahol az adott népesség él. Nem teljes tehát a képviseletük*" (Wolfart [1994] p. 37.).

vagy alulról felfelé szükséges-e véghezvinni. A szövetségi struktúrákat bíráló vélemények azonban politikai célzatúak is lehettek, így próbálva gyengíteni a kisebbségi érdekképviseleteket, akár azzal is, hogy kísérletet tesznek a megosztásukra is. Ezt támasztja alá az is, hogy a kezdeti időszakban a Kisebbségi Kerekasztal legitimációját is megkérdőjelezték – a NEKH szerint más szervek, illetve kisebbségi szervezetek részéről is. Mondván, hogy a Kerekasztal nem bejegyzett jogi személy, nincsen szervezeti és működési szabályzata, kétséges a résztvevőinek a felhatalmazása, illetve a vidéki kisebbségi szervezeteknek nincs tudomása a tevékenységéről.[169]

Mindezen főbb problémakörökre további konfliktusforrásokként rakódtak a szervezeteken belüli vagy azok közötti, esetleges politikai-ideológiai ellentétek, generációs különbségek, illetve különböző vezetők, aktivisták egymással rivalizáló személyes ambíciói és törekvései is.

A kisebbségi szervezetek a csekély érdekérvényesítő képességüket részint a határon túli magyar problematikára való hivatkozással, illetve az egyesületeket és szövetségeket összefogó csúcsszervezetek létrehozásával igyekeztek leküzdeni. Ez a folyamat már 1989-1990 fordulóján megkezdődött a nemzeti és etnikai kisebbségeket egyaránt tömörítő Unió életre hívásával, illetve a cigány szervezetek esetében utóbb, 1990 decemberében megalakult Roma Parlamenttel, valamint a Magyarországi Cigány Szervezetek Érdekvédelmi Szövetségével.[170] Számos kisebbség újonnan létrejött egyesületének és a csúcsszervezeteknek is meg kellett birkózniuk azzal a nehézséggel, hogy legitim tárgyalópartnerként, valós kisebbségi érdekszervezetként elfogadtassák magukat, és beléphessenek a kisebbségi törvény ügyére folyamatosan szerveződő közpolitikai hálózatba. Nem mindegyik kisebbség járt e téren sikerrel: a jogszabály 1993-as elfogadásáig a magyarországi olasz, vend és bunyevác kisebbségi törekvéseket nem akceptálták a döntéshozók, miként különösebben az érintett népcsoportok (horvátok, szlovénok) sem. A hazai kisebbségi szervezetekre a korszakban alapvető befolyással bírt az a tény, hogy a politikai-közjogi átalakulás meghatározó eseményeiben és folyamataiban, ideértve a Nemzeti Kerekasztal-tárgyalásokat is, nem játszottak, nem játszathattak jelentős szerepet (Gyurok [2004] p. 109.). Zavart okozott a köreikben a kérdés intézményes kezelése céljából életre hívott NEKH is. Kezdetben

[169] Wolfart János levele Doncsev Tosonak, a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Kerekasztala soros elnökének (Budapest, 1991. május 27.). MOL XXVII-A-1-II 3. d. NEKH/123/9/91.
[170] Egyes források szerint a Roma Parlament létrehozása előtt sikertelen kísérlet történt a Magyarországi Cigányok Nemzetiségi és Önkormányzati Tanácsának megalakítására. A két említett cigány ernyőszervezetet 1995-ig, az Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat megalakulásáig újabb, de rövidéletű formációk is követték. Ld. Klímová [2002] pp. 119-120.

tartottak ugyanis a kisebbségek feletti, kisajátító és irányító állami paternalizmus továbbélésétől. Az év augusztusára már 11 szervezetet egyesítő Unió programnyilatkozata szerint „*a kormány továbbra sem biztosít a nemzeti kisebbségek részére önrendelkezési joggal bíró, autonóm intézményrendszert. Ezzel szemben egy régi típusú intézményt hozott létre, amely a régi gyakorlatnak megfelelően a nemzeti kisebbségek nevében, fölött és helyett határoz és intézkedik, és a nemzetiségi kérdés kezelésében általában a régi elvek jutnak kifejezésre*" (Részletek [1991] p. 184.). A választásokat követően a kisebbségi szervezetek jelentős része a hazai kisebbségi ügyekben (parlamenti képviselet, önkormányzati és kisebbségi törvények), többoldalú kerekasztal-tárgyalásokat sürgetett. Az Unió első, ilyen tárgyú levele szerint ezeken a kisebbségi szervezetek képviselőin kívül, az Országgyűlés Emberi jogi, illetve Jogi, igazgatási és igazságügyi bizottságának, és az illetékes tárca nélküli miniszternek kellene részt vennie.[171] A már idézett programnyilatkozat ezen túlmenően, rendkívül ambiciózus igényeket fogalmazott meg a döntéshozatali folyamatokban való teljes jogú részvételtől, nemzetiségi minisztérium és államtitkárságok felállításától kezdve a kisebbségi törvényen át egészen a kiterjedt oktatási és kulturális jogok követeléséig (Részletek [1991]). Az ernyőszervezet orgánumaként is megjelenő Cigány Újság szeptember és december közötti minden számában követelte a kerekasztal-tárgyalások megindítását, amelyek ilyen formában sohasem szerveződtek meg, és ezzel egyidejűleg az Unió tevékenysége is elsorvadt az év végére, részben a tagszervezetek elpártolásának következtében.

A hazai kisebbségek legsikeresebb szervezeti összefogása az 1991. január 30-án létrejött, hivatalos nevén Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Kerekasztala lett. Az általában csak rövidebben, Kisebbségi Kerekasztal néven szereplő csúcsszervezet életre hívását 1990-1991 fordulóján egyidejűleg több tényező, illetve szereplő tevékenysége indukálta. Egyrészt jelen volt a NEKH megalakulása miatt érzett, már jelzett aggodalom, jelesül, hogy az 1990 előtti helyzethez hasonlóan, egy kormányszerv keretében végbemegy a kisebbségi terület állami kisajátítása, ami a Hivatal azon funkciójával függött össze, hogy ellátta a kisebbségi érdekek közvetítését, becsatornázását a kormányzati struktúrákba (Herbai [1992]). A szervezetek úgy érzékelték, hogy az új szerv a kisebbségi munkatársaival együtt sem a kisebbségek

[171] Mihaiescu Györgynek, a Magyarországi Nemzeti Kisebbségek Uniójának elnökének levele Fodor Gábornak, az Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottság elnökének (Budapest, 1990. június 14.). MOIL 90-94. EJKVB 1. d. OB-X/ 101/90. Ld. még Mihaiescu György levele Szabad Györgynek, az Országgyűlés Elnökének (Budapest, 1990. július 4.). MOIL 90-94. EJKVB 1. d. OB-X/ 93/90.

felhatalmazásával cselekszik, úgymond nem őket képviseli, és mindezek hatása kezdeti kompetencia- és legitimáció-vitákban öltött testet. Másrészt továbbra is jelen volt a kisebbségi ügyekben, átfogó kerekasztal-tárgyalásoknak már az Unió által is megjelenített szándéka: a Szerb Demokratikus Szövetség is kidolgozott egy háromoldalú egyeztetésről szóló tervezetet.[172] A Kisebbségi Kerekasztal megalakítására irányuló folyamatokat felgyorsította az IM 1990 végi törvénytervezete, amelyet a szervezetek meglehetősen rövid határidőre kaptak meg véleményezésre. Az előkészítésnek a kisebbségi részvételt nélkülöző módja, valamint annak tartalma és szellemisége a kisebbségi szervezetek nagyfokú elégedetlenségét váltotta ki. Ellentmondást láttak ráadásul abban is, hogy az újonnan létrejött NEKH nem kapott megbízást a törvény-előkészítésre. A csúcsszervezet létrehozását mindazonáltal több szervezet is szorgalmazni kezdte ebben az időszakban: a szerben kívül a törekvés megfogalmazódott a német és az egykori Unióban tevékeny cigány kulturális szövetség részéről is[173], de ezektől függetlenül más szervezetek is hangot adtak a tárgyalások, a kisebbségek bevonásának szükségességének.

Mindezek nyomán a Kisebbségi Kerekasztalt létrehozó szervezetek[174] „*egyetértettek abban, hogy nem látnak garanciát a jogszabály-előkészítés jelenlegi folyamatában arra, hogy a kisebbségek kulturális, nyelvi, érdekvédelmi és képviseleti igényei – a többségi nemzet érdekeivel összhangban – megfelelő kielégítést nyerjenek*." Éppen ezért a Kerekasztal egy olyan „*konzultatív, érdekegyeztető fórum, amely a kisebbségi szervezetek érdekeinek és véleményének megfelelően kívánja elősegíteni a*

[172] Lásztity Péró személyes közlése. Érdekes adalék, hogy az MCKSZ még a Kisebbségi Kerekasztal létrejöttét követően is szorgalmazta a kisebbségi szervezetek, a parlamenti pártok és a kormány képviselőiből létrejövő kerekasztal megszervezését, amelyhez a NEKH segítségét kérte. Ld. Lakatos Menyhértnek, az MCKSZ elnökének levele Wolfart Jánosnak (Budapest, 1991. február 4.). MOL XXVII-A-1-II 3. d.

[173] „*A hiányosságok kiküszöbölése és egy mindenki által elfogadható koncepció kidolgozása egyedüli megoldásaként, véleményünk szerint, egy nemzetiségi kerekasztal jellegű intézményes keretek között folyó tárgyalás mielőbbi összehívása kínálkozik, amit ezúton is javasolunk*." (kiemelés az eredetiben – D. B.) Nedelykov Milánnak, a Szerb Demokratikus Szövetség elnökének levele Wolfart Jánosnak (Budapest, 1991. január 10.). MOL XXVII-A-1-V 2. d. NEKH/91/1/91. „*A törvénytervezet előkészítéséhez feltétlenül szükséges, hogy a nemzeti és etnikai kisebbségek és a parlament illetékes bizottsága, valamint a Kormány által összeállított bizottság egy kerekasztal tárgyaláson vitassa meg és készítse elő a nemzeti és etnikai kisebbségek törvénytervezetét.*" Lakatos Menyhért: Megjegyzés a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvényjavaslathoz (dátum nélkül). Uo. „*Javasoljuk, hogy a kormány és a parlament képviselői hívják meg a kisebbségek országos érdekképviseleti szerveinek vezetőit a törvényjavaslat közvetlen, előzetes megvitatására. Ez a forma minden bizonnyal hasznos lenne*." Hambuch Gézának, a Magyarországi Németek Szövetsége ügyvezető elnökének levele Wolfart Jánosnak (Budapest, 1991. január 15.). Uo. NEKH/77/1/91.

[174] A kilenc alapító: Amalipe Cigány Kultúra- és Hagyományőrző Egyesület, Magyarországi Horvátok Szövetsége, Magyarországi Németek Szövetsége, Magyarországi Roma Parlament, Magyarországi Románok Szövetsége, Magyarországi Szlovákok Szövetsége, Magyarországi Szlovénok Szövetsége, Phralipe Független Cigány Szervezet, Szerb Demokratikus Szövetség.

sorsukat alapvetően érintő törvény megszületését. Szeretnénk megtörni azt a gyakorlatot, hogy rólunk – nélkülünk döntsenek." Kifejezték az elégedetlenségüket az addigiakban véleményezésre megkapott törvénytervezetekről, és közölték, hogy szakértők bevonásával saját tervezet kidolgozásába kezdenek. A leginkább Bársony János és Kaltenbach Jenő neve által fémjelzett törvénytervezet végül 1991 májusára készült el, és nagyban támaszkodott Bársonynak a Phralipe számára korábban készített szövegváltozatára. A Kerekasztalt életre hívó szervezetek úgy értékelték továbbá, hogy „*a kisebbségpolitika nincs megfelelő szinten képviselve a kormányban, és a kisebbségi problémák nem kapnak megfelelő nyilvánosságot*."[175]

A Kerekasztal némileg bizalmatlan alapítói ragaszkodtak hozzá, hogy a szervezetet ne jegyezzék be, ne legyen jogi személy, és csupán a közös kisebbségi álláspont kimunkálására szolgáló egyeztető fórumként működjön. A tagszervezetek és a csatlakozó kisebbségek száma viszont a nyitottságának köszönhetően gyorsan emelkedett, és az előbbiek köre 1991 nyarára elérte a húszat.[176] Ennek eredményeként számos kisebbségnek egyszerre több szervezete képviseltette magát a Kerekasztalban és az egyik legnehezebb, de végső soron, három éven keresztül sikeresen megoldott feladatnak bizonyult mind a kisebbségen belüli, mind pedig a kisebbségek közötti érdekegyeztetés, a szükséges kompromisszumok és konszenzusok kialakítása. A Kerekasztal – az Unió tapasztalataiból okulva – olyan döntéshozatali mechanizmust alakított ki, amely mindezek elérését szolgálta. A tagszervezeteket egy-egy szakértő és politikai döntéshozó képviselhette, de a gyakorlatban inkább egy szervezetet egy személy képviselt, illetve a szavazati jog nem is a szervezetekhez, hanem az egyes népcsoportokhoz lett telepítve, azaz a különböző szerveződéseket a belső megegyezésre ösztönözte. További döntéshozatali elem volt, hogy a Kerekasztal a döntéseit konszenzussal hozta, tehát a kisebbségeket egymás között is a megegyezésre sarkallta. Idővel tisztázódott le a Kerekasztal vezetésének kérdése: kezdetben az elnököt alfabetikus sorrendben delegálták a tagszervezetek, a titkári teendőket pedig a német

[175] A Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Kerekasztalának levele Szabad Györgynek, az Országgyűlés Elnökének, Antall József miniszterelnöknek, Wolfart Jánosnak, a NEKH elnökének (Budapest, 1991. január 30.). MOIL 90-94. EJKVB 2. d. OB/382.

[176] A kilenc alapítóhoz utóbb csatlakozott a Cigány Ifjúsági Szövetség, a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége, a Magyarországi Bolgár Kulturális Egyesület, a Magyarországi Bem József Lengyel Kulturális Egyesület, a Magyarországi Görögök Kulturális Egyesülete, a Mladost - Magyarországi Horvátok, Szerbek és Szlovének Ifjúsági Szervezete, a Magyarországi Szlovák Fiatalok Szervezete, a Magyarországi Zsidók Nemzeti Szövetsége, a Szabad Szlovákok Szervezete, a Magyarországi Ruszinok Szervezete, a Magyarországi Cigányok Érdekszövetsége, és az ARMENIA Örmény- Magyar Baráti Kör (Herbai [1992]).

szövetség látta el. A rotációs rendszer azonban nem igen vált be, és a szervezet állandó elnöke végül a bolgár Doncsev Toso, titkára pedig a szerb Lásztity Péró lett, amivel viszont a kisebb népcsoportok felülreprezentálva lettek. A tárgyalódelegációkat úgy alakították ki, hogy ezekben egyaránt képviselve legyenek a cigányság, a nagyobb és a kisebb közösségek képviselői (Herbai [1992]).

A Kerekasztal az érdekképviselet és –érvényesítés érdekében a története során kiterjedt kapcsolati hálót hozott létre és működtetett. Kapcsolatok fűzték Göncz Árpád köztársasági elnökhöz, kormányzati intézményekhez, kormány- és ellenzéki pártokhoz, nemzetközi szervezetekhez, valamint neves szakértőkhöz. A törvény kétharmados volta miatt elengedhetetlen volt az ellenzéki pártokkal való együttműködés kialakítása, amelyekhez több esetben személyes és szervezeti kapcsolatok kötötték a kisebbségi szervezeteket, de ez nem is annyira egy-, hanem sokkal inkább kétirányú mozgásnak bizonyult. A nyomásgyakorlásának fő színtere ugyanakkor a nyilvánosság, az írott és elektronikus média lett, amely többnyire rokonszenvezett a Kerekasztal törekvéseivel, és ezek megjelenítésére gyakorta biztosított számára felületet (Doncsev [2004] p. 96.). Mindezek révén sikerült elérni, hogy 1991-1992 folyamán a kormányzati oldal a csúcsszervezetet tárgyalópartnernek elismerve, több tárgyalássorozatot is lefolytasson vele egy kölcsönösen elfogadható törvénytervezet megszületése érdekében, illetve képviselőit bevonták a munka későbbi, parlamenti szakaszába is. Összességében az egykori elnök értékelése szerint „*a Kisebbségi Kerekasztal civil szervezetként egyedülálló politikai, társadalmi tettet hajtott végre. Képes volt integrálni és mozgósítani a Magyarországon honos nemzeti és etnikai kisebbségeket, és érdekeiket megjelenítve és képviselve a kormányzattal, a parlamenti pártokkal és a médiával együttműködve eredményesen és hatékonyan érvényesítette a kisebbségek igényeit. A kisebbségeket érintő jogszabályok kimunkálásában, a kisebbségi intézményrendszer kialakításában és a többcsatornás finanszírozás kidolgozásában egyenlő és méltó partnere volt a kormányzatnak. Példát mutatott a harmonikus, a kölcsönös megértésen alapuló tárgyalásos együttműködésre*” (Doncsev [2004] pp. 96-97.).

A kisebbségi törvény előkészítésének folyamatában végül, de nem utolsósorban meg kell említeni a szakértői elemet is, akik főként jogász végzettségű, az egyetemi-akadémiai világban dolgozó külső résztvevőként működtek közre a jogszabály kimunkálásában. Részvételük különösen fontossá vált mind a NEKH, mind pedig a Kisebbségi Kerekasztal környezetében, de 1992-1993 folyamán komoly segítségére voltak a parlamenti pártoknak is. A szakértői kör kezdetben tematikus tanulmányokat

készített a javaslat főbb kérdésköreiről[177], részt vett az ad hoc bizottsági tárgyalásokon, illetve főként már a pártok felkért szakértőiként szerepük volt a politikai megállapodás jogi formába öntésében is.[178]

V. 3. A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY ELŐKÉSZÍTÉSÉNEK FŐBB KÉRDÉSEI

A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993-as törvény előkészítésében részt vevő különböző szereplők, valamint a köztük lévő komplex viszonyrendszerek bemutatását követően, az elemzés a továbbiakban a kidolgozás és egyúttal a jogszabály legfontosabb elvi-koncepcionális és gyakorlati kérdéseire tér rá, különös hangsúlyt helyezve az egyes témákban elfoglalt különböző álláspontokra. Ennek keretében szükséges áttekinteni a törvény jellegét, a személyi hatály összetett problematikáját, a kulturális autonómia letéteményeseiként létrejövő kisebbségi önkormányzati formákat, azok keletkezését, fontosabb feladat- és hatásköreiket, a gazdálkodás és finanszírozás összefüggéseit, a főbb kisebbségi jogokat, valamint a szervezeti-intézményi következményeket, ideértve a jogérvényesítés garanciáit, az országgyűlési képviselet és a kisebbségi ombudsman intézményeit.

V. 3. 1. A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY JELLEGE

A szakirodalomban e téren gyakorta idézett álláspont az IM által képviselt, ún. „nemzetállami liberalizmus", és a kormány szakosított szervei, a NEKH, valamint a kisebbségi érdekszervezetek által megjelenített „autonomista" koncepció küzdelmét hangsúlyozza. A „nemzetállami liberalizmusnak" nevezett megközelítés – a Baka András-féle koncepciók nyomán – a kisebbségi közösségek fennmaradása szempontjából jobbára megelégedett volna az általános demokratikus keretek megfelelő működésével, illetve egyéni és egyesülési jogok rögzítésével (Bíró Gáspár [1995a] pp. 36-39.). Szabályozni minimálisan csak azt kívánta, ami elengedhetetlen, amit feltétlenül szükséges. Ezzel szemben az autonomista elképzelés a kelet-közép-európai tapasztalatokat alapul véve, egyfelől úgy tartotta, hogy biztos az, ami szabályozva van,

[177] Bíró Gáspár, Kaltenbach Jenő, Kardos Gábor, Szamel Lajos, valamint a NEKH jogászai, Bodáné Pálok Judit és Váradi Vilmos.
[178] Bodáné Pálok Judit, Kaltenbach Jenő, Lőrincz Csaba, Pálfalvy Éva, Kardos Gábor, Wiener György, Váradi Vilmos.

másfelől viszont szorgalmazta a kollektív jogoknak és a külön, közjogi alapon, választások útján szerveződő kisebbségi önkormányzati rendszernek jogszabályba történő belefoglalását. E téren legmesszemenőbb, a leginkább maximalista a Kisebbségi Kerekasztal 1991. májusi törvénytervezete volt, amely meglehetősen bizalmatlanul és túlszabályozó módon széles körű kisebbségi jogokat és kulturális autonómiát kívánt, a kötelezettségek és a finanszírozás terén pedig meghatározó szerepet az államnak szánt. A sokat bírált államcentrikus tervezet – amely a jogrendszerbe nehezen illeszthető rendelkezései ellenére, kétségkívül az esetleges példamutatásra is alkalmas lett volna – nagyban különbözött a később elfogadott kisebbségi törvénytől, hiszen a rendszerváltás a korábbi mindenható és paternalista állam bizonyos mértékű leépítését is jelentette. Az állami szerepvállalás csökkenése pedig éppen a kisebbségi szerveződések és aktivitások élénkítése, valamint az általánosabb jogszabályi keretek és szándékok kinyilvánítása felé hatott. A kommunikáció terén az autonomista diskurzus uralkodott el, a konkrét politikai cselekvés eredményeként megszülető későbbi tervezetek – miként maga a kisebbségi törvény is – viszont kettős természetűek lettek, egyaránt magukon viselik mindkét megközelítés jegyeit.

A Kisebbségi Kerekasztal a kiterjedt és maximalista szabályozással olyan jogszabályt szeretett volna, amely a kisebbségi egyének és közösségek számára egy keretbe foglalva, a lehető legteljesebb eligazítást nyújtja a jogaikat illetően, ami viszont óhatatlanul felvetette más – gyakorta akár szintén kidolgozás alatt álló törvényekhez (közoktatási, médiatörvény stb.) és a nemzeti-etnikai szempontból releváns ágazatokhoz – való viszonyt. A kisebbségi törvény – utóbb több helyen bírált – jellemzője lett viszont, hogy rendkívül sok utalást tartalmaz más, már létező vagy a későbbiekben megalkotandó egyéb törvényhelyre, így esetlegesen ezeket a jogszabályi tartalmakat is hozzá kellett igazítani az új normához (Vánkosné Tímár [1993] pp. 47-48.).[179]

V. 3. 2. A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY SZEMÉLYI HATÁLYA

A kisebbségi törvény egyik legfontosabb kérdésévé az vált az előkészítés keretében, hogy egyéni és közösségi szinten kikre vonatkozzon az új jogszabály, milyen jogi technikával határolhatja körbe a jogalkotó az érintett népességet. Érzékelhető volt a különböző megfontolásból a személyi kört tágra nyitni szándékozó, illetve az ehhez

[179] A kisebbségi törvény közlönyállapotában összesen hat darab, külön törvényre vonatkozó utalást tartalmaz, de ennél jóval több megfogalmazás történik egyéb alkotmányos, törvényi szabályozásra.

képest korlátozó, az érintett népességet akár regisztrálni kívánó, és elsősorban fiskális-tervezési szempontokat előtérbe helyező álláspont közötti folyamatos feszültség. A helyzetet bonyolította, hogy egyrészt a Kádár-korszak hivatalosan elismert közösségei mellett újabbak is színre léptek, köztük számos vitatható és megosztott közösség, másrészt pedig többszörös különbségek mutatkoztak a kisebbségek népszámlálási és becsült létszámadatai között, rendkívül megnehezítve ezzel a tervezés folyamatát. Ez a számos részletet magában foglaló, politikailag és jogilag bonyolult kérdéskör ráadásul túlmutatott a kidolgozás folyamatán, és a törvény végrehajtásának és működésének időszakában is a felmerülő problémák és hiányosságok egyik alapjává vált. Ismeretes, hogy már az 1988-as KB-állásfoglalás előkészítő anyagai is meglehetősen eltérő válaszokat adtak a személyi hatály kérdésére: ez vonatkozott volna a nemzetiségi származású és magukat annak valló magyar állampolgárokra (német szövetség), a nemzetiségi településeken élőkre a nemzetiség és nemzetiséghez való tartozás fogalmainak meghatározásával együtt (Nemzetiségi Önálló Osztály), vagy felsorolással – ha nem is feltétlenül véglegesen, azaz bővíthető módon – a már hivatalosan elismert nemzeti kisebbségekre (Samu Mihály). Ez utóbbi taxációs megoldást (nemzetiségek és érintett települések felsorolása) fogadta el a pártdokumentum, illetve a későbbiekben némileg eltérően Baka András és a Titkárság anyagai is, azzal együtt, hogy a hivatalos fogalomhasználat idővel áttevődött a nemzetiségről a nemzeti és etnikai kisebbségek terminusra. Ez utóbbi változatok bizonyos jogok gyakorlását helyi számarányokhoz is kötötték volna.

Az IM 1990 végi tervezete – a hozzá kötődő korábbi megoldásokat követve – az egyének erre vonatkozó önkéntes akarat-elhatározásán és a közösségek azon jogán túl, hogy magukat kisebbségnek tekintsék és ezt ki is fejezzék, szükségesnek tartotta egy külön országgyűlési határozatban felsorolni, hogy az általa rögzített legfontosabb kisebbségi jogok szempontjából, a népszámlálási adatok alapján mely kisebbségek „minősülnek" nemzeti és etnikai kisebbségeknek, illetve a számarányuk mely településeken haladja meg a 20 és 50%-ot. A személyi hatály az így taxált kisebbségeken belül, a magyar állampolgárokon kívül lényegében kiterjedt volna a menekültekre és a letelepedési engedéllyel rendelkező külföldiekre is.[180] A tárca ehhez az álláspontjához később is ragaszkodott: azaz minden népcsoport, amely magát kisebbségnek nyilvánítja, annak is tekintendő. Ez a logika értelemszerűen kizárta a

[180] Törvényjavaslat a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól (Igazságügyi Minisztérium, 1990. december 22.).

kisebbség-fogalom jogi definiálását, és kitartott a nem magyar állampolgárok törvényi szerepeltetése mellett is.[181] Ezzel ellentétben, a NEKH által, a törvény alapelveire, 1990 végére kidolgozott dokumentum az identitásválasztás szabadsága mellett hangsúlyozta már az egységes nemzeti és etnikai kisebbség fogalom használatának fontosságát, és a személyi hatályt kizárólag csak a magyar állampolgárokra vonatkoztatta volna. A számarányokhoz kötött jogok esetében pedig elutasította mind a népszámlálási, mind pedig a becsült adatok felhasználását (A nemzeti és etnikai kisebbségi törvény politikai elvei [1991]). Érdekes módon Samu Mihálynak, a NEKH számára 1991 májusában elkészített tervezete a jogalanyiság pontos megállapításánál azonban az IM logikáját követte, többek között a szabad identitásválasztás és közösségi önmeghatározás vonatkozásában. A nemzeti és etnikai kisebbségek felsorolását ez esetben is országgyűlési határozat tartalmazta volna: a parlament azonban nem a népszámlálási adatok, hanem a szubjektívebb „*eddigi önkifejeződések alapján*" döntött volna a kisebbségek hivatalosan elismert köréről. A határozat módosítását azonban bármely kisebbségi önkormányzat javasolhatta volna. A tervezet szerint az így elismert kisebbségek soraiban az oktatási és kulturális jogok a magyar állampolgárokra, a menekültekre és a letelepedési engedéllyel rendelkező külföldiekre vonatkoztak volna. A tervezet ezen túlmenően a jogok jelentős részét a népszámláláson megmutatkozó bizonyos számarányokhoz (5, 20 és 50%-hoz) kötötte, de az IM-el ellentétben már nem írta elő valamiféle településjegyzék összeállítását.

A többi tervezettől a személyi hatály vonatkozásában is alaposan eltérő változatot dolgozott ki a Kisebbségi Kerekasztal 1991 tavaszán. Az identitásválasztás szabadsága és a közösségi önmeghatározás rögzítésén túl ugyanis elsőként, a klasszikus Capotorti-definíciót felhasználva határozta meg a nemzeti és etnikai kisebbség fogalmát. Bársony János korábbi tervezete (Bársony [1990]) nyomán így „*nemzeti és etnikai kisebbség minden olyan csoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, tagjai a lakosság többi részétől nemzeti vagy (etnikai) sajátosságaikban különböznek, és olyan összetartozás-tudatról tesznek bizonyságot, amely saját kultúrájuk, hagyományaik, nyelvük megőrzése és történelmileg kialakult közösségek sajátos érdekeinek védelmére irányul*." Azonban míg a Phralipe felkérésére készített Bársony-tervezet inkább a magyar állampolgárokra vonatkoztatta a személyi

[181] Vágvölgyi Péternek, az IM Közjogi Főosztálya főosztályvezetőjének levele Manherz Károly címzetes államtitkárnak (Budapest, 1991. szeptember 18.). MOL XXVII-A-1-II 2. d. 70.036/1991. IM VII. Bogdán Tibornak, az IM közigazgatási államtitkárának levele Manherz Károly címzetes államtitkárnak (Budapest, 1991. november 18.). Uo.

hatályt, a Kerekasztal elgondolása szerint a kollektív jogok gyakorlása kiterjedt volna már a Magyarországon legalább öt éve, állandó jelleggel itt tartózkodó, és tartózkodási engedéllyel rendelkező nem magyar állampolgárokra is – megfogalmazva ezzel az egyik legfontosabb kisebbségi törekvést, az itt élő, kisebbségi kötődésű külföldiek beemelését a jogszabályba. A helyi kisebbségi önkormányzatok létrehozása kapcsán visszatért a Titkárság anyagában szereplő választási elképzeléshez, és lehetővé kívánta tenni, hogy a kisebbségek még az 1994. évi helyhatósági választások előtt, külön választás keretében létrehozhassák a testületeiket. A némileg homályos elképzelés szerint a kisebbségi önkormányzati választáson ez esetben azok szavazhattak volna, akiket a választás „*érint*". A települési önkormányzati választásokkal együtt rendezett szavazásokon pedig a szavazópolgárok külön kérésre kapták volna meg a kisebbségi szavazólapot. A Kerekasztal tervezetéből és megnyilatkozásaiból összességében kiolvasható volt, hogy főként a kedvezőtlen történelmi előzményekre (német kitelepítés, magyar-szlovák lakosságcsere, déli szlávok és cigányok diszkriminálása) hivatkozva, és valószínűleg a meggyengült közösségi kötelékek következtében elutasítottak mindennemű nyilvántartásba vételt és regisztrációt. Az identitásválasztás szabadságát is következetesen kívánták alkalmazni, és így kezdetben elvetették a honos népcsoportok felsorolását is. A Bársony-féle változattal szemben is, szintén elutasításra talált a részükről a kisebbségi jogoknak bármiféle lokális számarányokhoz kötése, és ezért ezt a tervezet igyekezett hanyagolni is, legfeljebb csak a helyi „feltételezett" létszámmal operált.[182]

A NEKH és a Kerekasztal tárgyalásainak eredményeként, 1991. augusztus végére megszülető közös szövegváltozat az előbbivel szemben jórészt a Kerekasztal megoldásait követte. A tervezet a jogalanyok meghatározásánál a kisebbség definícióján és a magyar állampolgárokon túlmenően, immár – némileg szűkítően – azokat az életvitelszerűen az országban élő, állandó tartózkodási engedéllyel rendelkező nem magyar állampolgárokat vonta be, akiknek közösségei legalább harminc éve állandó jelleggel élnek Magyarországon.[183] A tárgyalásokon érezhető volt a Hivatal részéről a törekvés, hogy az időhatár megvonásával valamiképpen a honos népcsoportokra korlátozza a lehetséges kisebbségek körét, és ezzel a Kerekasztal is egyet tudott

[182] Törvénytervezet a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól (Kisebbségi Kerekasztal, 1991. május).
[183] Törvénytervezet a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól (1991. augusztus 30-án a Kerekasztallal közösen elfogadott szöveg – zárórendelkezések nélkül).

érteni.[184] Az „autentikus" kisebbségekre történő korlátozás megfogalmazódott a Hivatalt felügyelő tárca nélküli miniszter részéről is.[185] A közös tervezet személyi hatályát a továbbiakban ugyanakkor nem csupán az IM bírálta – amelynek álláspontját osztotta a Földművelésügyi Minisztérium (FM)[186] és több megyei közgyűlés is –, hanem az államigazgatási egyeztetés során más szervek is kifejezték az egyet nem értésüket, módosítási szándékukat: a véleményezők jórészt vagy a bizonytalanságokat rótták fel, vagy éppen a menekülteket hiányolták a jogszabályból. A Nemzetközi Gazdasági Kapcsolatok Minisztériuma és a Honvédelmi Minisztérium szerint a dokumentum hatálya nem volt egyértelmű, és tág értelmezésekre adott lehetőséget. Müller György, a Miniszterelnöki Hivatal helyettes államtitkára szerint nem volt meghatározva, hogy mely szerv jogosult a személyi kör pontos megállapítására. A Központi Statisztikai Hivatal a harminc éves időhatár megszabása helyett inkább a kisebbségek taxatív felsorolását, a Pest megyei közgyűlés pedig a regisztrációt javasolta.[187] A véleményező kisebbségi egyesületek közül az MCDSZ a magyar állampolgárságot hangsúlyozta volna.[188]

A személyi hatály kialakítása tekintetében nagy hatású volt a PM álláspontja, amely szerint a potenciális jogalanyok számának bizonytalansága, illetve a jogok, az állami kötelezettségek, és a finanszírozás közötti ellentmondás már a törvény végrehajthatóságát fenyegeti. A tárca élesen kifogásolta, hogy a tervezett megoldás gyakorlatilag korlátlan számú személy számára teszi lehetővé a feladatokkal, anyagi következményekkel járó jogok igénybevételét, miközben semmiféle ellentételezést, pontosabban a kisebbségi hovatartozás felvállalását nem követeli meg. Egyetlen, de elégtelen korlátnak szerinte csak a népesség józan belátása bizonyulhat, hiszen a kisebbségek pontos számáról és igényeiről nem létezett statisztika. Elképzelhetetlennek tartotta, hogy bármely népcsoport, bármikor bejelentse az igényeit az óvodától az egyetemen át, múzeum és sajtó alapítására, illetve a mindezekhez szükséges állami támogatásra. A PM többek között ezért nem értett egyet a tervezettel, és megoldásként

[184] Jegyzőkönyv. Készült: A MNEKKA és a NEKH egyeztetett törvénytervezet 1991. június 28-án de. 10.00 órakor megtartott tárgyalása alkalmából. MOL XXVII-A-1-I 1. d. N/581/4/91.
[185] Mátyás Pál kormányfőtanácsos levele Wolfart Jánosnak, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnökének (Budapest, 1991. november 6.). MOL XXVII-A-1-I 2. d. M/792/91.
[186] Raskó Györgynek, a Földművelésügyi Minisztérium közigazgatási államtitkárának levele Nagy Ferenc József tárca nélküli miniszternek (Budapest, 1991. október 7.). MOL XXVII-A-1-II 2. d. 20997/1991.
[187] Tájékoztató a Kodifikációs Bizottságnak a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvény tervezetének államigazgatási egyeztetéséről (Budapest, 1991. október 24.). MOL XXVII-A-1-I 2. d.
[188] Náday Gyulának, a Magyarországi Cigányok Demokratikus Szövetsége elnökének levele Nagy Ferenc József tárca nélküli miniszternek (Budapest, 1991. szeptember 27.). MOL XXVII-A-1-V 2. d. N/747/91.

legalább a honos népcsoportok és anyanyelveik felsorolását, valamint bizonyos jogok létszámhoz kötését javasolta.[189] A pénzügyi tárca mellett a Belügyminisztérium egy korábbi véleményében hasonló problémákat fogalmazott meg: a személyi hatály tisztázatlansága miatt elkerülhetetlennek tartott valamiféle regisztrációt. Felvetve a külföldiek esetleges kisebbségi jogállásának kérdését, a BM úgy vélte, hogy az önkormányzati és egyéb kisebbségi jogok vonatkozásában különbségeket kell tenni a népcsoportok között.[190]

Mindezek hatására, az átszerkesztések során a NEKH és a Kisebbségi Kerekasztal közös tervezete komoly tartalmi változáson ment keresztül 1991 őszén. Az újabb változat kimondta, hogy a kisebbségi önkormányzati választásokon csak azok a személyek gyakorolhatják az aktív és passzív választójogot, akik előzetesen, a helyi jegyzőnél, büntetőjogi felelősségük tudatában, illetve a kisebbségi hovatartozásuk megjelölésével nyilvántartásba vettek. Új elem volt az is, hogy nem magyar állampolgárt nem lehetett kisebbségi önkormányzati képviselőnek választani.[191] Ezt a fajta regisztrációt a Kerekasztal szakértői keményen bírálták, és a korábbi konszenzust sértőnek, illetve feleslegesnek ítélték azt.[192] A kormány a december 19-ei ülésén tárgyalta meg első olvasatban a módosított törvénytervezetet, és ezt követően a BM, az IM és a NEKH további átdolgozási feladatokat kaptak. A fenti hatások érvényesülése érhető tetten abban, hogy a kormány szükségesnek látta a nemzeti kisebbségek körének felsorolását, valamint ettől eltérően az etnikai kisebbség fogalmának definiálását. Az 1992 elejére több változatban elkészült a BM törvénytervezete, amely így – a korábbiaktól eltérően – csak a magyar állampolgárokra terjedt ki, megkülönböztette egymástól a nemzeti és etnikai kisebbségeket, valamint magában foglalta az előbbiek körének felsorolását. A preambulum szerint „*nemzeti kisebbségek azok a saját nyelvvel és kultúrával rendelkező népcsoportok, amelyek a magyarsággal történelmileg együtt élnek és van anyanemzetük.*" A taxáció szerint e definíciónak a bolgár, horvát, német, román, szerb, szlovák, szlovén és ukrán közösségek feleltek meg, míg a február 6-ai

[189] Király Péternek, a PM közigazgatási államtitkárának levele Manherz Károly címzetes államtitkárnak (Budapest, 1991. szeptember). MOL XXVII-A-1-II 2. d. 11.010/91.
[190] Verebélyi Imrének, a BM közigazgatási államtitkárának levele Wolfart Jánosnak, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnökének (Budapest, 1991. augusztus 9.). MOL XXVII-A-1-II 2. d. 6-5/1991.
[191] Törvénytervezet a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól (1991. október-november).
[192] Bársony János - Lásztity Péter: A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek Kerekasztal véleményei és módosító javaslatai a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvénytervezet Kodifikációs Bizottsági legutolsó változatával kapcsolatban (Szakértői változat) (Budapest, 1991. november 26.). MOL XXVII-A-1-V 1. d. Ld. még Doncsev Toso, a Kisebbségi Kerekasztal elnökének levele Antall József miniszterelnöknek (Budapest, 1992. január 9.). MOL XXVII-A-1-II 3. d.

kormányülés által elfogadott változat kiegészítette e kört a görögökkel, lengyelekkel és a „*ruszin (ukrán)*” népcsoporttal. Ezzel szemben a tervezet az etnikai kisebbségekre a már ismert kisebbség-definíciót alkalmazta, a preambulumnak azzal a tételével együtt, hogy „*nincs anyanemzetük, illetve a magyarsággal való történeti együttélés során nemzeti kisebbségként nem artikulálódtak*.”[193] A tervezetnek ezen kívül, államigazgatási és kisebbségi körökben egyaránt komolyan bírált eleme volt az, hogy a BM a korábbi álláspontjával egyezően, a fogalmi megkülönböztetéshez bizonyos pontokon különböző jogokat is társított. A tiltakozások hatására a kormány utóbb meghátrálásra és a kifogásolt elemek elhagyására vagy módosítására kényszerült, miközben a BM részben fenntartotta a különvéleményét. 1992 áprilisára a kisebbség-definíciónak új elemévé vált a százéves (háromgenerációs) honosság megkövetelése. A jogszabálynak ez előbbire, illetve a honos népcsoportok és nyelvek bővíthető taxációjára épülő személyi hatályát végül a kormánydelegáció és a Kerekasztal közötti, 1992. májusi tárgyalásokon rögzítették.[194]

A törvényjavaslat parlamenti szakaszában a személyi kör téren lényegében csak két vitatott elem maradt: több párt szakpolitikusa bírálta a felsorolás, a definíció és a szabad identitásválasztás elve között feszülő, kétségtelen ellentmondást[195], illetve törekvések voltak a százéves honosság bizonyos mértékű leszállítására is.[196] A hatpárti egyeztető tárgyalásokon végül csupán olyan megállapodás született, itt elsősorban az MDF és a Fidesz közötti kompromisszum eredményeként, hogy az egymásnak ellentmondó elemek közti feszültség enyhítésére a taxáció a törvény elejéről a zárórendelkezései közé került[197], de a százéves követelmény változatlan maradt. Az országgyűlési szakaszban, a jogalanyisággal kapcsolatban felmerülő további kérdés volt

[193] Törvénytervezet a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól (Belügyminisztérium, 1992. január). Törvényjavaslat a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól (1992. február 6.).
[194] Emlékeztető a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvényjavaslat 1992. május 18-ai tárgyalásáról a kormány kijelölt delegációja és a Kisebbségi Kerekasztal között. MOL XXVII-A-1-II 1. d. A Kerekasztal elérte az általa képviselt 13 kisebbség törvényi szerepeltetését: a bolgár, cigány, görög, horvát, lengyel, német, örmény, román, ruszin, szerb, szlovák, és szlovén közösségeket már tartalmazó felsorolásból kikerült a zsidóság, viszont részévé vált az ukrán kisebbség.
[195] Országgyűlési Napló. 1992. szeptember 29. Az őszi ülésszak 10. napja. A nemzeti és etnikai kisebbségekről szóló törvényjavaslat általános vitája. Zétényi Zsolt (MDF), Mészáros István László (SZDSZ), Tabajdi Csaba (MSZP), Németh Zsolt (Fidesz) felszólalásai.
[196] Varga János képviselő (MDF) kívánta a jogalanyiságot többek között úgy átalakítani, hogy a százéves honosság helyett az 1920-as kezdőidőpontot kodifikálják. A száz év bizonyos mértékű (40-70 év) csökkentése az MSZP képviselőinek és szakértőinek is törekvése volt.
[197] Lukács Tamás, a hatpárti egyeztető tárgyalások soros elnöke: Az 5190. számú a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvényjavaslat hatpárti egyeztető tárgyalásain megszületett politikai megállapodás (Budapest, 1993. március 18.). MOIL 90-94. EJKVB 25. d. OB-XII/182/93.

még a héber nyelv esetleges szerepeltetése, amelynek terén a pártok hajlandóságukat fejezték ki a nyelvi felsorolás bővítésére.

V. 3. 3. A KISEBBSÉGI ÖNKORMÁNYZATOK FORMÁI ÉS KELETKEZÉSÜK SZABÁLYAI

A törvény előkészítésének további vitatott, a szereplőket jócskán megosztó kérdésének bizonyult a kormányprogramban és a módosított alkotmányban lefektetett, a kulturális autonómia megtestesítőiként létrejövő kisebbségi önkormányzatok szervezeti-intézményi alapjainak, formáinak, és ezzel összefüggésben a testületek keletkezési szabályainak kérdésköre. A KB-állásfoglalás és annak előkészítő anyagai egyrészt még nem számoltak a kisebbségi autonómia magyarországi kiépítésével, másrészt pedig szervezeti vonatkozásban alapvetően a korabeli nemzetiségi szövetségekre és kisebbségi egyesületekre alapoztak. Az egyesülési jogban, és ilyenformán a civil szervezetekben gondolkodott a későbbiekben a „nemzeti liberális" álláspontot határozottan megjelenítő IM. A tárca a kisebbségek autonómiáját illetően úgy vélekedett, hogy a különböző érdekek és értékek társadalmi szerveződésének alapja az egyesülési jog, és ennek megfelelően a későbbiekben létrejövő kisebbségi önkormányzati struktúrát bizonyos közjogi jogosítványokkal ellátott, és lényegében rendkívül plurális elrendezést eredményező egyesületi alapon gondolta el. Az egyesületi törvény iránymutatása következtében szükségtelennek tartotta az önkormányzatok megalakítását és tevékenységét törvényben szabályozni, mondván, hogy ez nem felelne meg az önkormányzatiság elvének.[198] Az egyesülési szabadság viszont azzal járhatott, hogy egy kisebbség akár több országos önkormányzatot is létrehoz, és így az IM 1990 végi tervezete és későbbi javaslatai sem igen tették volna lehetővé egy legitim és hatékony érdekképviseleti szisztéma kifejlődését. Bár a törvény-előkészítés későbbi szakaszában a tárca némileg elszigetelődött, különvéleményével gyakorta egyedül maradt a közpolitikai hálózatban, álláspontja azonban rendkívül komoly hatással bírt: az államigazgatási egyeztetés keretében a véleményezők tekintélyes hányada inkább a kisebbségi önkormányzatok számára gyengébb, egyesületi jogalapot pártoló felfogás

[198] Vágvölgyi Péternek, az IM Közjogi Főosztály főosztályvezetőjének levele Manherz Károly címzetes államtitkárnak (Budapest, 1991. szeptember 18.). MOL XXVII-A-1-II. 2. d.

mellé állt[199], miként a területi szereplők, a megyei közgyűlések és a köztársasági megbízottak jelentős része is ezt támogatta.[200]

Sajátos, egymással ellenkező irányú elmozdulások figyelhetők meg ugyanakkor a NEKH és a Kisebbségi Kerekasztal önkormányzatokkal kapcsolatos álláspontjaiban, az egyesületi és a közjogi jogalap megítélésében. A kisebbségi szervezetek az IM egyesület-párti álláspontjának elutasítását követően tartottak a választott, közjogi testületek koncepciójától a vegyes rendszer felé, míg a NEKH és vele együtt a kormányzati oldal jelentős része az egyesületi jogalaptól mozdult fokozatosan, de kizárólagos módon a kisebbségi önkormányzati választások felé. Megjegyzendő továbbá, hogy a véleményezés során egyes cigány kisebbségi szervezetek vagy elvi okokból, vagy inkább a status quot féltve elvetették a kisebbségi önkormányzatok létrehozásának gondolatát.[201] A Kisebbségi Hivatal 1991. májusi tervezete egyik lehetőségként még az IM elgondolását követte (azaz kisebbségi önkormányzat minden, a magát annak nyilvánító, és ezt az alapszabályában rögzítő társadalmi szervezet), másik megoldásként viszont már egy szigorúbb megoldást vázolt fel. E szerint a kisebbségi önkormányzatként működő társadalmi szervezet tagja kizárólag csak az identitását felvállaló személy lehet, és ilyenformán egy személy csak egy önkormányzat tagja lehet. A helyi testületek a taglétszámmal arányosan, delegálás útján képviseltetik magukat az országos önkormányzatként működő országos tanácsokban. Az nem szerepelt a javaslatban, hogy kisebbségenként csak egy országos tanács hívható életre. Ezen felül az országos önkormányzatok létrehozhatták volna a Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Országos Testületét, mint a hazai kisebbségek közös érdekképviseleti szervét.

A Kisebbségi Kerekasztal keretében komoly viták bontakoztak ki a kisebbségi önkormányzatisággal kapcsolatban. A szerb koncepció szerint helyi-települési szinten szükségtelen a kisebbségi önkormányzatok létrehozása, itt megelégedett volna az egyesületek működésével, és így az önkormányzatiságot elegendőnek tartotta csupán

[199] Belügyminisztérium, Ipari és Kereskedelmi Minisztérium, Népjóléti Minisztérium, Honvédelmi Minisztérium, Földművelésügyi Minisztérium.
[200] A Bács-Kiskun, Békés, Borsod- Abaúj- Zemplén, Csongrád, Hajdú-Bihar, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád, Pest, Somogy, Szabolcs-Szatmár- Bereg, Tolna, Vas és Veszprém megyei közgyűlések, valamint Gyulai Gábor (Borsod- Abaúj- Zemplén és Heves) és Skultéty Sándor (Jász-Nagykun-Szolnok, Nógrád, Pest) címzetes államtitkárok, köztársasági megbízottak.
[201] Horváth Albertnek, a Magyar Cigányok Antifasiszta Szervezete elnökének levele az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának (Budapest, 1991. szeptember 11.). MOIL 90-94. EJKVB 4. d. 647/91. Náday Gyulának, a Magyarországi Cigányok Demokratikus Szövetsége elnökének levele Nagy Ferenc József tárca nélküli miniszternek (Budapest, 1991. szeptember 27.). MOL XXVII-A-1-V 2. d. 474/1991.

országos szinten, a helyi szervezetek képviselőiből létrejövő tanács formájában kiépíteni. Ezzel szemben Bársony Jánosnak a Phralipe számára készített tervezete csak helyi szinten megalakuló, választott önkormányzatokkal számolt. Közigazgatási jogi szakértőként szintén befolyásosnak bizonyult Kaltenbach Jenő, aki az 1990-es önkormányzati törvényből már ismert, földrajzi értelemben vett részönkormányzat intézményét kívánta analógiául venni, ezúttal a helyi kisebbségi lakosság vonatkozásában. Inkább csak elméleti lehetőségként, de a németek részéről felmerült egy esetleges dél-baranyai területi autonómia gondolata is a mohácsi-bólyi térségben. Az egykori Titkárság által szintén elgondolt, választott önkormányzatok[202] pártolásában szerepet játszottak továbbá a kisebbségeken belüli személyes és hatalmi-pozicionális küzdelmek is. Mindezek hatására a Kisebbségi Kerekasztal törvénytervezete helyi és területi szinten 30 nagykorú személy kezdeményezéséhez, a legutóbbi népszámláláson mutatkozó elegendő létszámhoz, és kellő számú jelölt indulásához kötötte a választást. Az időpont tekintetében egyaránt lehetségesnek tartotta a külön, illetve a helyhatósági választásokkal együtt történő voksolást, amely az egyszerű többségi, kislistás választás szabályai szerint, legalább 50 fő érvényes szavazata esetén lett volna érvényes. A köztestületként definiált, állam által delegált hatalom birtokosaiként funkcionáló országos önkormányzatokat a köztársasági elnök által vezetett alakuló gyűlésen hozzák létre, amennyiben ezt legalább hat kisebbségi önkormányzat kezdeményezi. Az ülésre meg kell hívni a kisebbségi testületek egy-egy delegátusát (ha nincs, akkor a helyi civil szervezetek képviselőjét), illetve az országos egyesületek delegáltjait, akik utóbb az országos önkormányzat tagjaivá válnak. Az ülés egyszerű vagy kétharmados többséggel dönt az országos autonómia létrehozásáról, a statútum megalkotásáról, a testületek és tisztségviselők megválasztásáról. A Kisebbségi Kerekasztal összességében egy, helyi, térségi és országos szinteken szerveződő, a települési önkormányzatoktól független, kiterjedt feladat- és hatáskörökkel rendelkező, autonóm intézményrendszert képzelt el, ezt azonban egyre inkább vegyes alapokon, azaz egyaránt szerephez juttatva az egyesületi és a választási elemeket. A nyári egyeztetéseken a Kerekasztal egy képviselője ezzel kapcsolatban ugyanis „*érzékeltette, hogy a különféle etnikumok között*

[202] A Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Titkárság 1990-es törvénytervezete és önkormányzati statútum-modellje szerint egy, a már meglévő intézmények képviselőiből és legalább egy kisebbségi országgyűlési képviselőből álló, ún. Ideiglenes Intéző Bizottság kezdeményezheti az Országgyűlésnél a kisebbségi önkormányzat létrehozását. Megfelelő számú választópolgár esetén ki kell írni a választásokat a helyhatóságival azonos vagy külön időpontra, amelynek eredményeként létrejön a Kisebbségi Önkormányzat Országos Tanácsa – ez a szerv választja meg a továbbiakban a kisebbség Intéző Bizottságát. Ld. … évi … törvény. Tervezet a nemzeti, etnikai és nyelvi kisebbségekről (Kisebbségi Kódex). MOL XIX-I-9-k 63. d. 158. t.

az önkormányzatok helyének és szerepének megítélésében különbségek vannak. A kisebb létszámú kisebbségek nem mindegyike kíván önkormányzatot létrehozni, viszont ezek a csak önkormányzatra koncentráló törvény elfogadása esetén hátrányos helyzetbe kerülnek."[203] A kisebbségi csúcsszervezet mindazonáltal az egyeztetések eredményeként e téren is sikeresen keresztül tudta vinni az elképzeléseit: kisebb részletekben történő változtatás ellenére a közös tervezet főbb elemei a Kerekasztal elgondolásaira építettek.

Megítélésem szerint, az álláspontok fenti változásán túl, a kisebbségi önkormányzati formákkal kapcsolatban, a továbbiakban két körülmény vált meghatározóvá. Egyrészt megemlítendő a kormányzati oldal ismert elégedetlensége az akkori kisebbségi szervezetekkel, az „alulteljesítő" működésükkel, pontosabban a demokratizálódási folyamatok korabeli állásával, az egyesületek legitimációjával, a közösségi beágyazottságukkal kapcsolatban, amelyek nagymértékben diszkreditálták az IM által szorgalmazott egyesületi alternatívát. Tartottak attól, hogy „*gyenge, bizonytalan és ellenőrizhetetlen legitimációjú szervezetek*" erős önkormányzati jogosítványokat kapjanak, több országos testület párhuzamos működésével anarchikus helyzetet idézve elő, illetve lehetővé téve az „*utódszervezetek átmentését*".[204] Az európai szinten is előremutató, választott kisebbségi kulturális autonómia így a demokratizálódás felgyorsításának, és a kellő legitimáció megszerzésének kívánt eszközéül is szolgált. Ennek hatására vetették el idővel a vegyes rendszert, különösen annak azon elemét, hogy egyesületek intézményesen is szerepet játszhassanak az országos testület megalakításában.[205]

Nem elhanyagolható tényező a helyi-területi szereplők, és ezzel összefüggésben a belügyi tárca kisebbségi önkormányzatokkal kapcsolatos álláspontja sem. Ismeretes, hogy az 1990 őszi demokratikus választások során közel 3100 önkormányzat jött létre Magyarországon. Általános jellemzőjükké vált a későbbiekben, hogy miközben elvégzendő feladataik folyamatosan bővültek, a hatékony ellátásukhoz szükséges források ezzel nem tartottak lépést, minek következtében nőtt az önkormányzatoknak a központi költségvetéstől való függése. Így nem is igen lehet meglepő – tekintetbe véve azt, hogy az országban mintegy 2500 településen élnek kisebb-nagyobb számban

[203] Összefoglaló jegyzőkönyv. Készült: 1991. július 2-án a NEKH III. 55. sz. tárgyalótermében (Budapest, 1991. július 4.). MOL XXVII-A-1-I 1. d. N/123/91.
[204] Wolfart János: Állásfoglalás a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvénytervezet 1992. január 24-ei változataival kapcsolatban (Budapest, 1992. január 27.). MOL XXVII-A-1-I 3. d.
[205] Király Péternek, a PM közigazgatási államtitkárának levele Manherz Károly címzetes államtitkárnak (Budapest, 1991. szeptember). MOL XXVII-A-1-II. 2. d. 11.010/91.

nemzeti és etnikai kisebbségek –, hogy körükben komoly félelmek munkálkodtak a tervezett kisebbségi autonómiával kapcsolatban. Ezek az aggodalmak egyrészt a helyi önkormányzatok túlzott anyagi megterhelésétől, másrészt pedig a kisebbségi önkormányzatok feladat- és hatáskörétől, pontosabban a helyi szintű „kettős hatalomtól": attól, hogy az újonnan létrejövő, széles körű jogosítványokkal rendelkező kisebbségi önkormányzatok képesek lennének „lebénítani" települések és az államigazgatás működését[206], és ezért pártolták inkább a gyengébb, egyesületi jellegű IM-álláspontot. Részben ennek keretében értelmezhető az is, hogy a Belügyminisztérium már 1990-ben felvetette a kisebbségi önkormányzati struktúrának a települési önkormányzati rendszerbe történő integrálását, amit a tárca 1992 eleji tervezete is tartalmazott. A helyhatósági és a kisebbségi választások összekötésével kétségkívül a személyi hatály, a választópolgárok problémájára is kedvező megoldást kínált. A javaslat egyik változata ugyanis helyi szinten már kettő, de új típusú kisebbségi önkormányzattal számolt: amennyiben a települési önkormányzati képviselők több mint felét egy kisebbség jelöltjeként választották meg, akkor ún. települési kisebbségi önkormányzat, egyharmad esetén pedig ún. önkormányzati képviselőcsoport lett volna alakítható. A tervezet köztes – térségi vagy megyei-területi – szintet már nem tartalmazott, az országos önkormányzat esetében pedig megtartotta az arányos elvet és a küldöttrendszert, kiiktatva viszont az egyesületi tagok szerepvállalását. A NEKH ezt a megoldást támogatta.[207] A Kisebbségi Kerekasztal ezzel szemben úgy vélte, hogy a javaslat kizárja a kisebbségi lakosság többségét az önkormányzati jogok gyakorlásából, sőt, egyes kisebbségeket teljesen megfoszt ettől a lehetőségtől. Álláspontja szerint így kiéleződnének mind a kisebbségi népesség és a helyi önkormányzatok, mind pedig a kisebbségi és a többségi lakosság közötti érdekellentétek.[208]

Megtartva a települési önkormányzati rendszerbe integrált két formát, 1992 tavaszán a törvénytervezetbe visszakerült viszont a közvetlenül választott kisebbségi önkormányzati típus, amelyet kisebbségi településrészi önkormányzatnak neveztek. A

[206] Ld. például Wolfart János: A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvény tervezetének előzetes egyeztetése és vitája Bács-Kiskun, Békés, Csongrád, Fejér, Győr-Moson-Sopron, Hajdú-Bihar, Pest, Somogy, Vas és Zala megye székhelyein (Budapest, 1991. július 12.). MOL XXVII-A-1-I. 2. d. Az esetleges „kettős közigazgatás" félelme megjelent egyébként egy alkotmánytani egyetemi jegyzetben is. Ld. Kukorelli [1999] p. 92.

[207] Wolfart János: Állásfoglalás a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvénytervezet 1992. január 24-ei változataival kapcsolatban (Budapest, 1992. január 27.). MOL XXVII-A-1-I 3. d.

[208] Doncsev Tosonak, a Kisebbségi Kerekasztal elnökének levele Wolfart Jánosnak, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnökének (Budapest, 1992. március 6.). MOL XXVII-A-1-II 3. d. N/417/92.

Kerekasztalnak e szakaszban egyedül már csak azt sikerült elérnie, hogy az 1994. évi helyhatósági választásokig hátralevő időben is legyen lehetőség – népszavazás, falugyűlés vagy közvetlen választás útján – településrészi önkormányzatot létrehozni, de például országos szinten megmaradt az arányossági elvet figyelembe vevő, az egyesületeket kizáró küldöttrendszer. A parlamenti szakasz a későbbiekben jelentős módosításokat hajtott végre a kisebbségi önkormányzatok tervezett különböző formáin, és létrehozásuk szabályain. Szinte valamennyi párt bírálta, hogy helyi szinten sok és túlbonyolított a három lehetséges típus, és alternatívaként felmerült az átminősített, kisebbségi települési önkormányzat intézményének kiiktatása, valamint az eltérő formák esetleges átnevezése is. Ugyancsak a pártok között eldöntendő kérdésnek bizonyult az országos testület létrehozása is: a parlamenti szereplők egyetértettek abban, hogy az alulról felfelé építkező küldöttrendszer kétségtelenül elősegítené az általuk is kívánt demokratizálódást, az elit társadalmi kontrollját, de megvan a kockázata annak, hogy akár négy-öt kisebbség is, a kellő számú helyi önkormányzat hiányában nem tudna országos szervet létrehozni, illetve a modell nem vonja be az akaratképzésbe a szórványban, kis létszámban élőket. Ezért vetődött fel alternatívaként az országos önkormányzat közvetlen és arányos választásának gondolata, valamint a kétcsatornás – helyi önkormányzatokra és külön, e célból választott elektorokra épülő – elektori rendszer elképzelése. A hatpárti egyeztetéseken az ellenzéki pártok kifejezték az aggályaikat a kisebbségi települési önkormányzat formájával kapcsolatban, amelyhez viszont a kormányoldal – a területi autonómia szükségességére való hivatkozással – feltétlenül ragaszkodott. Végül megállapodás született az eredeti struktúra fenntartásáról, de az első típust kisebbségi települési önkormányzatnak, a többit pedig helyi kisebbségi önkormányzatnak nevezték, amelynek két formája a közvetlen és a közvetett helyi testületek lettek. Kiiktatták azt a lehetőséget, hogy az 1994-es önkormányzati választásokig tartó átmeneti időre is kisebbségi önkormányzatokat választhassanak a kisebbségi választók. Az országos szint vonatkozásában, az MSZP által szorgalmazott közvetlen metódussal szemben végül is a Fidesz és az MDF által – bár eredetileg némileg eltérően – elgondolt elektori rendszer és a kislistás választás győzedelmeskedett a politikai kompromisszum keretében. A hatpárti megállapodással kapcsolatban, a Kisebbségi Kerekasztal kifejezte azon álláspontját, hogy kifogásait a helyi szintű kisebbségi önkormányzatok terén továbbra sem vették figyelembe, és bár

üdvözölte az elektori koncepciót, számos részletes technikai észrevétellel kívánt élni az országos választások kapcsán.[209]

V. 3. 4. A KISEBBSÉGI ÖNKORMÁNYZATOK FELADAT- ÉS HATÁSKÖRE, A KULTURÁLIS AUTONÓMIA

A kisebbségi önkormányzatok választási szabályai után ki kell térni a testületek fontosabb jogosítványainak, főbb feladat- és hatásköreinek vizsgálatára, amelyekkel élhetnek, és amelyeket a kisebbségi közösségek szolgálatába állíthatnak az identitások megőrzése és lehetséges továbbfejlesztése érdekében. Az 1988-as KB-állásfoglalás még nem gondolkodott átfogó kisebbségi autonómiában, és szervezeti vonatkozásban a már létező szövetségekre és az újonnan létrejövő egyesületekre helyezte a hangsúlyt. Ugyanakkor már abban az időszakban is látszott, pontosabban sejthető volt a nemzetiségi civil szféra küszöbön álló, jelentős mértékű átalakulása, és valószínűleg ezért sem erőltette a párt a korábban a szövetségeknek szánt „kulturális központ" szerepet. A dokumentum előkészítő anyagai között azért egyes szereplők részéről már felvetődött az autonómia gondolata. Kisebbségi részről kiemelendő a német szövetség 1988 nyári feljegyzése, amely ezt, a kisebbség életében meghatározó szervező és döntéshozó feladatokat ellátó „kulturális központ" funkciót kívánta a megreformált érdekképviseleti szerkezettel és kiterjedt jogokkal megőrizni és továbbfejleszteni.

A magyarországi sajátosságokhoz illeszkedő, személyi alapú kisebbségi kulturális autonómia első részletes megfogalmazását a Titkárság 1989-1990-es tervezetei és a kisebbségi önkormányzatok számára megalkotott statútum-modell tartalmazták. Ezek szerint a kulturális és szociális önkormányzatok az állam által kizárólag csak felügyelt, független, az állam által delegált feladatokat ellátó és közhatalmi jogkörrel rendelkező intézmények lettek volna, amelyek saját statútumok (szervezeti és működési szabályzatok) alapján működnek, és alájuk különböző kulturális és népjóléti intézmények társulhatnak. A kisebbségi önkormányzatok kikényszeríthető – bár a területileg illetékes helyhatóság által ellenjegyzett – rendeletek útján szabályozhatták a kulturális hagyományok megőrzésével, a történelmi települések és építészeti emlékek megőrzésével és ápolásával kapcsolatos, területi érvényű kérdéseket.

[209] Doncsev Tosonak, a Kisebbségi Kerekasztal elnökének levele Fodor Gábornak, az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának elnökének (Budapest, 1993. március 31.). MOIL 1990-1994. EJKVB 27. d. OB-XII/277/93.

Ellenjegyzés nélkül dönthettek viszont az anyanyelvi oktatás és a nemzetközi kapcsolattartás bizonyos ügyeiről, a kisebbségi jelképek és ünnepek köréről, illetve az állami támogatások felhasználásának módjáról. Mindezeken túl a kisebbségi önkormányzatok kulturális és szociális intézményeket alapíthattak és tarthattak fent. Előzetes véleményük kikérése nélkül a kisebbségi törvény nem volt sem módosítható, sem hatályon kívül helyezhető.

A fentiektől nagyban eltérő jogfilozófiai elgondolások alapján született meg az IM 1990-es törvénytervezete, amely a kisebbségi önkormányzatok számára biztosítandó egyesületi jogalap következtében egyrészt nem kívánta részletesen szabályozni a feladat- és hatásköröket, másrészt pedig a kisebbségi testületek jogai értelemszerűen nem különösebben haladták meg a civil szervezetekét. Véleményezési, javaslattételi és kezdeményezési jogokat rögzített, míg a legjelentősebbnek az egyetértés gyakorlása bizonyulhatott, kizárólag csak a történelmi települések és építészeti emlékek megőrzésével és ápolásával összefüggésben. A jelen álláspontjához a tárca a későbbi véleményezés során is ragaszkodott.

A kisebbségi törvény koncepciójának kidolgozásáért felelős NEKH már kezdettől fogva tágabbra kívánta szabni az IM által megvalósítani gondolt kereteket. Azon túl, hogy a kisebbségi önkormányzatokat alulról felfelé építkezve, demokratikus választások útján kívánta életre hívni, számukra korlátozott közhatalmi jogosítványokat akart rögzíteni annak érdekében, hogy például az országos önkormányzatoknak „*lényeges befolyása*" legyen a kisebbséggel kapcsolatos döntéshozatalra. A Hivatal erősíteni igyekezett a kormányprogram által is célul kitűzött autonómiát, és ezért javasolta többek között az országos testület nevelési-oktatási intézményfenntartását, illetve a helyi intézményvezetők kinevezésénél a kisebbségek véleménynyilvánítását.[210] Ennek ellenére a NEKH 1991 tavaszi törvénytervezete a kisebbségi önkormányzatok hatáskörének megállapítását egyrészt más, a helyi önkormányzatokról, valamint az oktatásról szóló törvényekbe ültette volna, másrészt pedig ezek tárgyalásánál alapvetően a korábbi IM-dokumentumra, illetve az ezzel kapcsolatos hivatali észrevételekre és javasolt kiegészítésekre épített.

Az 1990-1991 fordulójáig, kormányzati részről napvilágot látott tervezetek azonban a kisebbségek nagyfokú elégedetlenségét váltották ki, amely végül a Kerekasztal megalakításához vezetett. A csúcsszervezetet életre hívó kisebbségi vezetők

[210] Wolfart János: Feljegyzés a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvénytervezetről (1990. december 21-ei változat) (Budapest, 1991. január 7.). MOL XXVII-A-1-I 3. d.

többek között hiányolták ezekből a helyi és országos szinteken kialakítandó egyenrangú, partneri viszonyt, illetve a kisebbségek számára különösen fontos „*tömegkommunikációs, kulturális, nyelvi és oktatási alapintézmények létrehozásával és működtetésével kapcsolatos követelményeket és jogokat*”.[211] Az előzőekhez képest ezért sokkal kiterjedtebb és szabályozottabb struktúrát gondolt el Bársony Jánosnak a cigányság igényeire szabott 1990-es anyaga, és ennek nyomán a Kisebbségi Kerekasztal következő évi törvénytervezete. A kisebbségi törekvések középpontjában az ország monokulturális jellegének fellazítása, valamint a kisebbségi identitásoknak hatékony intézményi szerkezettel, megfelelő jogokkal és a szükséges garanciákkal való megőrzése és lehetséges továbbfejlesztése állt. Mindezek nélkülözhetetlen eleme volt a kisebbségi autonómia megteremtése helyi és országos szinten egyaránt, amelyet viszont úgy képzeltek el, hogy a települési önkormányzatokkal bizonyos közös ügyek azért maradtak volna. Mindezek alapján a törvénytervezet a kisebbségek kollektív jogává nyilvánította, hogy sajátos érdekeiket és számos, képviseleti, kulturális, nyelvhasználati és oktatási jellegű jogaikat az önkormányzatok útján képviseljék és érvényesítsék, valamint ezeken keresztül különböző (kulturális, népjóléti, oktatási, vallási, sport, érdekvédelmi) intézményeket is fenntartsanak. Kisebbségi sérelem esetén, amennyiben kimerültek már a hazai jogorvoslati lehetőségek, akkor joguk van nemzetközi választott bírósághoz fordulni, illetve helyi szintű sérelmek és kifogások orvoslására a közigazgatási bíróságnak külön, kisebbségi tanácsot kellett életre hívnia. Helyi szintű, a kisebbségeket érintő döntés esetén a települési önkormányzatnak a kisebbségi testülettel való egyeztetési kötelezettsége van, illetve a kisebbségi önkormányzat szószólója – a szavazati jogot leszámítva – kiterjedt jogokkal bír a települési önkormányzatnál is. A kisebbségi önkormányzat kérésére a települési önkormányzat köteles gondoskodni valamilyen formában a kisebbségi tanulók anyanyelvi oktatásáról, illetve bizonyos létszámarány felett biztosítani a nyelvhasználatot. Amennyiben a település nem látja el a kisebbségi nyelv és kultúra ápolásának feladatát, akkor ez bírósági úton válik kikényszeríthetővé azzal, hogy ezeket a tevékenységeket a kisebbségi önkormányzat a települési testület költségeinek terheire beindítja, és kiadásait helyi adók formájában be is hajtja. A településen uralkodó hátrányos és diszkriminációs élethelyzetek felszámolására a települési önkormányzat köteles programot kidolgozni és

[211] Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Kerekasztalának levele Szabad Györgynek, az Országgyűlés Elnökének, Antall József miniszterelnöknek, Wolfart Jánosnak, a NEKH elnökének (Budapest, 1991. január 30.). MOIL 90-94. EJKVB 2. d. OB/382.

megvalósítani. A helyi média kötelessége pedig a kisebbségi önkormányzat közleményeit és közcélú hirdetményeit díjmentesen közzétenni.

Az országos kisebbségi önkormányzatok a Kisebbségi Kerekasztal tervezete szerint az autonómia letéteményeseiként független köztestületek és az állam által delegált közhatalom birtokosai. A makroszintű érdekképviseletet ellátó és a kulturális autonómiát megvalósító szerv statútum alapján működik, amelyet az önkormányzat rendelet formájában ad ki, miként más kérdéseket is rendeletben szabályozhat. Ezek közé tartoznak többek között az intézményalapítás, a költségvetés és zárszámadás, a törzsvagyon köre, az önkormányzat neve és jelképei, ünnepei, védett műemlékei, és kitüntetései. Az országos kisebbségi önkormányzat hivatott dönteni a kisebbségi nevelés-oktatás törzsanyagáról, a tanfelügyelet kialakításáról, a rendelkezésére álló televíziós és rádiós frekvenciák felhasználásáról, a helyi kisebbségi önkormányzatok által ellátandó feladatokról, illetőleg azon álláshelyek köréről, amelyek betöltéséhez kisebbségi nyelvismeret szükséges. A helyihez hasonlóan, az országos testületnek is jogában áll a díjmentes nyilatkozattétel. Tagjai hivatalos személynek minősültek, illetve a központi irodái és gyűlései úgymond „sérthetetlenek” voltak. Intézményeinek sorában jogosult jogsegély-szolgálatot is üzemeltetni, valamint kezdeményezheti az illetékeseknél bizonyos állampolgársági ügyek gyorsított ügyintézését.

A Kerekasztalnak nagyra törő, illetve meglehetősen bizalmatlan tervezete tehát a települési önkormányzatoktól jórészt független, helyi, területi és országos szinten szerveződő kisebbségi önkormányzati rendszert képzelt el, amelyhez lehetőség szerint kapcsolódott volna egy-egy országos kisebbségi intézményhálózat. A kisebbségek által kiépített és fenntartott, illetve az állam által támogatott intézményi komplexum magában foglalhatta a nevelés-oktatás szinte teljes spektrumát az óvodától az egyetemig, országos kulturális és tudományos kutatóintézetek, nyomtatott sajtó, kiadó és hírszolgáltatás, kisebbségi nyelvű rádió- és televízió-műsor, helyi és országos könyvtárak, levéltár, országos gyűjtőkörrel rendelkező múzeum, illetve jogsegély-szolgálat létrehozását. Az úgynevezett kisebbségi alapintézmények ezen köre a további igények függvényében bővíthető lett volna, például művelődési házakkal, audiovizuális archívummal, vagy éppen színházzal. A kisebbségi önkormányzatok kiterjedt jogaira, feladat- és hatáskörére, valamint a kulturális autonómia intézményrendszerére vonatkozó elképzeléseit a Kisebbségi Kerekasztalnak sikerült keresztülvinnie az 1991 nyári tárgyalások eredményeként megszülető, ún. konszenzus törvénytervezetbe.

A kisebbségi érdekszervezetek és a NEKH által elgondolt jogosítványok és struktúrák azonban a későbbiekben jelentős mértékben módosultak. Kaltenbach Jenő álláspontja szerint az 1991 őszét követő „*változások eredményeképpen a kisebbségi törvény – a nemzetközi jogból kölcsönvett kifejezéssel élve – soft law-vá alakult, vagyis ténylegesen kikényszeríthető jogok helyett inkább csak általános követelményeket, kívánalmakat fogalmazott meg*” (Kaltenbach [2004a] p. 20.). Annyi biztosan rögzíthető, hogy kisebbségi elképzelésekkel szemben a szűkmarkúság következménye a kisebbségi önkormányzatok szervezetének, illetve a feladat- és hatáskörének a szétválasztása lett, azaz az önkormányzati formát megtartva és a települési önkormányzati szisztémába integrálva, a tényleges jogkörök már ehhez nem igazodtak. Az okok között azonban nem csupán a szűkmarkúságot kell említeni, hiszen például a kisebbségek által elutasított regisztráció hiányában nem volt biztosítható a kisebbségi önkormányzatok számára rendeletalkotási és hatósági jogkör. Ezeket a fejleményeket a Kerekasztal 1991-1992 folyamán mindenesetre egyértelműen a kulturális autonómiának a korábbiakhoz képesti szűkítéseként értelmezte, hátterében pedig nagy valószínűséggel a kiterjedt kisebbségi önigazgatással kapcsolatos financiális aggodalmak, valamint a „kettős hatalomtól” való, már megismert államigazgatási és önkormányzati félelmek munkáltak. A törvényjavaslat tárgyalásának parlamenti szakaszában még történtek erőfeszítések a kisebbségi önkormányzatok jogosítványainak némi erősítésére, amelynek eredményeként felsorolták egyrészt azt az öt területet, amelyek esetében a települési önkormányzati rendelet megalkotásakor a kisebbségi testület egyetértése szükséges, másrészt pedig belefoglalták a normaszövegbe a helyi és országos szintű intézményalapítás és –fenntartás lehetőségeit.

V. 3. 5. A KISEBBSÉGI SZFÉRA ANYAGI TÁMOGATÁSA

A kisebbségek sajátosságainak megőrzése, valamint a törvényben rögzített jogok és intézményi megoldások biztosítása szempontjából sem elhanyagolható kérdés, hogy a végrehajtás során, kisebbségi célokra milyen és mekkora nagyságrendű erőforrások állnak rendelkezésre. A finanszírozás ügye a gazdasági átmenet komplex folyamatai közepette, a szociális feszültségek és a szűkös források ismeretében is rendkívül vitás és megosztó kérdéskörnek bizonyult, amelynek keretében szinte szükségszerűen konfrontálódtak a lehető legnagyobb központi és helyi támogatásra, és a lehető legteljesebb állami szerepvállalásra törekvő kisebbségi igények a fiskális szigort

képviselő pénzügyi álláspontal, illetve a települések gazdálkodását féltő önkormányzati érdekekkel.

A kisebbségi jogok és a szereplők sokfélesége, az ágazat jellegzetes összetettsége szinte már kezdettől fogva abba az irányba hatott, hogy a hazai kisebbségi célkitűzésekre, a költségvonzattal járó kisebbségi jogok gyakorlati megvalósítására többféle anyagi forrást kell találni, többcsatornás támogatási rendszert kell kialakítani. E mellett állt ki már az 1988-as KB-állásfoglalás is, amely számos ponton feltételezte ugyanakkor maguknak a nemzetiségeknek az anyagi erőfeszítését és szerepvállalását, miközben az elvi dokumentum néhány kérdésében nem törekedett az anyagi-finanszírozási háttér felvázolására. A párt azt javasolta a kormánynak, hogy vizsgálja meg „*egy költségvetési, vállalati, magán- és külföldi pénzeszközök befogadására is alkalmas ún. nemzetiségi alap létrehozásának lehetőségét*" (Balogh-Sipos [2002] p. 740.). Az Országgyűlés által alapított Nemzetiségi Alap gondolatát képviselte Baka András 1989-es koncepciója, illetve rendkívül szűkszavúan, szinte kizárólag csak az időközben megalapított Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Alapítvány jelent meg az IM 1990 végi tervezetében is. Elképzelése szerint bizonyos támogatás mellett jogokat kell ugyan biztosítani, de ezek érvényesítését lényegében az érintettekre bízta volna. Ezzel az elgondolással szemben a Titkárság 1990-es tervezete már részletezte, hogy az állam miként biztosítja az egyéni és közösségi jogok gyakorlásához szükséges anyagi feltételeket: bizonyos kisebbségi jogokat az állam adott szakminisztériumokon keresztül támogat, az Országgyűlés évente hozzájárulást biztosít a kisebbségi önkormányzatok tervezett alapítványai számára, valamint pályázati rendszerben rendelkezésre áll az Alapítvány, illetve esetileg a Titkárság költségvetése is.

A NEKH 1990-es koncepciója szintén hangsúlyozta az állami anyagi felelősségvállalás szükségességét, bizonyos területeken (oktatás, nyelvhasználat) teljes mértékben, míg máshol csak méltányos hozzájárulás formájában. Ezt a gondolatot képviselte a Hivatal következő évi tervezete is, amely a Titkárság anyagához hasonlóan többcsatornás rendszert vázolt fel. E szerint az állami költségvetés – bizonyos helyi kisebbségi létszámarány felett – biztosítja a kisebbségi oktatást, a könyvtárak fenntartását, a hatósági eljárásokban és a helyi önkormányzatokban való nyelvhasználatot, a kisebbségi ombudsman működését, valamint a kisebbségi önkormányzatok támogatását. Az Alapítvány főként a kulturális szükségletek kielégítését segítené. Ezen túlmenően a kisebbségi önkormányzatok saját vagyonnal és

tulajdonnal rendelkezhetnek, amelyek egy részét az állam a megalakulásukat követően adna át.

A finanszírozás terén is egy sokkal kiterjedtebb és részletesebben szabályozott rendszert jelenített meg a Kisebbségi Kerekasztal 1991-es törvénytervezete. Deklarálta, hogy a kisebbségeknek kollektív joguk a gazdasági és a települési esélyegyenlőség megvalósítása. A támogatás három alappillérét a központi állami és helyi önkormányzati költségvetések, valamint a külön létrehozandó, pályázati rendszerben működő kisebbségi alap jelentették. A hangsúlyosan kezelt kisebbségi önkormányzatok számára egyrészt induló vagyonjuttatást (ingatlan és egyéb), állami normatív, illetőleg megyei és helyi önkormányzati hozzájárulásokat, másrészt pedig számukra átengedett bevételeket, valamint különböző, akár külföldi szervezetek, alapítványok és magánszemélyek támogatását képzelte el. Az alapvető kisebbségi jogok érvényesüléséhez szükséges anyagi feltételek megteremtését, köztük az alanyi jogon, a vagyonukkal önállóan gazdálkodó kisebbségi önkormányzatok és intézményeik támogatását, a kisebbségi önkormányzati választások pénzügyi lebonyolítását az előbbi, a központi költségvetés normatív jellegű feladatává tette. A kisebbségi igények függvényében alakuló, széles körű és kötelező erejű támogatási rendszert anyagi kedvezmények és mentességek is kiegészítették, például az országos kisebbségi önkormányzat kisebbségi oktatás és kultúra céljából vámmentesen hozhatott be külföldről termékeket, ilyen célú vállalkozásai mentesek voltak az adófizetés, és maga a testület az illetékfizetési kötelezettség alól. A Kerekasztal összességében úgy gondolta, hogy a törvény hatálybalépését követő öt év alatt, az állam aktív támogatásával, jelentős részben finanszírozási automatizmusokkal kiépíthető Magyarországon a megfelelő kisebbségi intézményrendszer és autonómia.[212] A Kerekasztal a kisebbségi szféra támogatásának három fő csatornáját (állami, önkormányzati költségvetés, kisebbségi alap) sikerrel keresztül is vitte a NEKH-el közösen kidolgozott törvénytervezetben, de hiányzott belőle az induló vagyon megteremtésének módozata, illetve az adómentesség- és/vagy –kedvezmény szabályozását a kormány a törvény hatályba lépését követő tíz hónapon belül már csak megvizsgálni volt köteles.

Az előkészítésnek ebben a szakaszában érzékelhető volt ugyanis némi bizonytalanság a NEKH részéről, hogy pénzügyi téren meddig mehet el, milyen

[212] Váradi Vilmos: A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvénytervezetek pénzügyi garanciái (Budapest, 1992. augusztus 11.). A Kerekasztal javaslata a törvénytervezet 74. § (2) bek. B változatához finanszírozási programként. MOIL 90-94. EJKVB 37. d.

szemlélettel közelítsen a tervezet költségvonzataihoz. A Hivatal magatartása korántsem volt minden alapot nélkülöző, mivel a források tanúsága szerint korábban, a Kisebbségi Kerekasztal tervezete a Pénzügyminisztériumban „*ijedt riadalmat*" váltott ki: a tárca egyaránt kritizálni kezdte a túlzott mértékűnek tartott állami kötelezettségvállalást, és főként a potenciális jogalanyok száma körüli bizonytalanságot.[213] Nyilvánvaló volt, hogy a PM a költségek lehető legalacsonyabb szinten tartásában és fékek beépítésében érdekelt. Az 1992. évi költségvetés tervezési folyamatában is először úgy vélte, hogy kizárólag csak azokkal az eszközökkel lehet reálisan számolni, amelyek már korábban is rendelkezésre álltak, amelyeket már a megelőző években is folyósítottak kisebbségi célokra, de magának a kisebbségi törvénynek az elfogadását is célszerűnek tartotta ezért a költségvetési vita utánra halasztani. Ráadásul úgy tartotta, hogy a „biankó-csekként" kiállított, fedezet nélkül megadott jogok következtében a törvény a kisebbségek ellen fog fordulni, és például az iskolák nem válnak érdekeltté a kisebbségi oktatás kivitelezésében.[214] A tárca az államigazgatási egyeztetés keretében egyértelművé tette, hogy „*nem támogathat olyan megoldást, amelyben az állam csak fizet, de a felhasználást nem irányíthatja, és nem ellenőrizheti*." Elképzelhetetlennek tartotta, hogy – miközben a törvény 1992. évi költségeit a NEKH 2,5, a Kerekasztal pedig 8 milliárd forintra becsülte[215] – ilyen összegeket feszültségektől mentesen be lehessen építeni a költségvetésbe, azzal együtt, hogy a tervezet nem tartalmazott garanciákat a költségek elfutása ellen sem. A változatot ezért a PM összességében finanszírozhatatlannak ítélte, mert a kötelezően elrendelt finanszírozás egyetlen gátja csupán az állampolgári belátás volt. Az előírt juttatások és támogatások az álláspontja szerint pazarló felhasználáshoz fognak vezetni, kiváltképp olyan tervezett testületek (kisebbségi önkormányzatok) esetében, amelyek feladata alig terjed túl a fennmaradásukon. Végül arra is felhívta a figyelmet, hogy hiába rendelkezik a tervezet állami vagyonjuttatásról, ha „*nincs szabad állami vagyon*".[216]

Az egyeztetések alkalmával az IM is szóvá tette a pénzügyi bizonytalanságokat, a kiszámíthatóság hiányát, és mellette más miniszteriális és önkormányzati szereplők is

[213] Kurunczi Sándor: Emlékeztető a Kodifikációs Bizottság 1991. július 31-i üléséről (Budapest, 1991. augusztus 2.). MOL XXVII-A-1-III 1. d.
[214] Uo.
[215] Valójában a törvény hatálybalépését követő öt éven belüli összegekről volt szó. A Kisebbségi Kerekasztal a számításoknál alapvetően a magyarországi kisebbségi lakosság becsült létszámából indult ki. Az 1992-es törvényjavaslat várható költségeit a NEKH utóbb 1,231 és 3,610 milliárd forint közé prognosztizálta.
[216] Király Péternek, a PM közigazgatási államtitkárának levele Manherz Károly címzetes államtitkárnak (Budapest, 1991. szeptember). MOL XXVII-A-1-II 2. d. 11.010/91.

bizonyos fenntartásaikat hangoztatták, miközben néhány véleményező kisebbségi szervezet ezekkel ellentétben a tervezett pénzügyi szabályozás elégtelenségét és hiányosságait emelte ki. Az ellenkező és módosító törekvésekkel szemben a Kerekasztal a későbbiekben is szóvá tette, hogy tisztázni szükséges a kisebbségi önkormányzatok, a kulturális autonómia intézményei létrehozásának és működésének anyagi feltételeit, illetve az egyéb finanszírozási kötelezettségeket és garanciákat, amelyeket hiányolt a további tervezetekből. Ez utóbbiak megoldásai ugyanis inkább a NEKH 1991 tavaszi tervezetéhez nyúltak vissza. A két oldal közötti elvi különbség például abban volt megragadható, hogy 1991 őszén a Kodifikációs Bizottság egyáltalán a végrehajtáshoz szükséges pénzalapok kialakítását, míg ezzel szemben a Kerekasztal a jogos kisebbségi igények kielégítését tartotta szem előtt a kisebbségi önkormányzatok megalakulásáig tartó átmeneti időszakban.[217] A támogatás és gazdálkodás kérdésköre nem tudott napirendre kerülni a kormánydelegáció és a Kerekasztal közötti, 1992. májusi tárgyalásokon sem, bár a kisebbségi fél kifejezetten törekedett az alanyi jogon járó, automatikus és határidőkkel társított támogatások törvényi rögzítésére. Ezt viszont a PM továbbra is élesen ellenezte: elfogadhatatlannak tartotta többek között a fedezetek feletti rendelkezést, a költségvetési támogatásnak alapvető kisebbségi jogként való megfogalmazását, illetve az automatizmusok beépítésével az Országgyűlés döntési szabadságának korlátozását.[218] A törvényjavaslat tárgyalásának parlamenti szakaszában a módosítás egyik kulcskérdésének az anyagi finanszírozás bizonyult, mivel a pártok különösen a helyi és országos kisebbségi önkormányzatok induló vagyonának ügyét elégtelennek tartották. A hatpárti egyeztetéseken megszületett politikai kompromisszum szerint az országos testületek meghatározott alapterületű irodahelyiségeket és egyszeri vagyonjuttatást kapnak. E mellett főleg az ellenzéki pártok szükségesnek látták azt is, hogy 1994-1995 folyamán 500-500 millió forintot különítsenek el a települési önkormányzatok számára a kisebbségi önkormányzatok elhelyezésével kapcsolatos kompenzáció céljára. A Kisebbségi Kerekasztal bár elismerte, hogy a parlamenti fázisban jelentős előrehaladás történt, az anyagi garanciák rendszerét továbbra sem tartotta megfelelőnek, „*ami a tervezet talán legnagyobb hiányossága*.” Kifejezte azon aggodalmát, hogy ez válhat a törvény megvalósulásának gátjává, és a kisebbségek az

[217] Váradi Vilmos: A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvénytervezetek pénzügyi garanciái (Budapest, 1992. augusztus 11.). MOIL 90-94. EJKVB 37. d.
[218] Ghyczy Tamás 1992. május 22-ei levelét idézi: Váradi Vilmos: A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvénytervezetek pénzügyi garanciái (Budapest, 1992. augusztus 11.). MOIL 90-94. EJKVB 37. d.

akkorinál súlyosabb helyzetbe is kerülhetnek. „*Kiváltképp aggályos, hogy nem lenne törvény által biztosított állami anyagi garancia a kisebbségi alapintézményrendszer létrehozására és működtetésére. (…) A kisebbségek elutasítják az oktatási, tömegtájékoztatási és szervezeti alapigények egy közös alapból történő (…) finanszírozását, mivel ez nem jelent biztosítékot az alapellátás viszonylatában, szembeállítja egymással a kisebbségeket és sérti a törvényjavaslatban deklarált autonómiájukat.*”[219]

V. 3. 6. AZ ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELET ÉS A KISEBBSÉGI OMBUDSMAN INTÉZMÉNYEI

Azt követően, hogy 1990 első felében vereséget szenvedett a kisebbségi szervezeteknek az országgyűlési képviselet biztosítására irányuló törekvése, az ügy a megjelenített politikai és közjogi igényeik egyik központi elemévé vált, amelyet a készülő kisebbségi törvényben is érvényesíteni kívántak. Ezzel szemben a Titkárság 1990 eleji tervezete a parlamenti képviseletet külön törvény keretei közé utalta volna, és a következő megszülető változat, az IM év végi javaslata már egyáltalán nem érintette a kérdést. Az utóbbi kizárólag csak az alkotmányba 1990 folyamán, némileg kompenzációs célzattal belefoglalt kisebbségi ombudsmani intézménnyel, mint a kisebbségi jogérvényesítés egyik elemével foglalkozott. A tárca a későbbiekben is kitartott ezen álláspontja mellett, nevezetesen a parlamenti képviseletet nem kívánta a kisebbségi törvényben rendezni, azt leginkább az új alkotmány előkészítésével, és esetleg egy második kamara létesítésével tudta csak elképzelni.[220] Úgy tartotta továbbá, hogy a társadalmi érdekképviseletek országgyűlési képviseletét átfogóan, a kisebbségi képviselettől nem elválasztható módon kell rendezni.[221] Az államigazgatási egyeztetés során az igazságügyi tárca véleményével értett egyet a Miniszterelnöki Hivatal és a Földművelésügyi Minisztérium képviselője is, akárcsak a Jász-Nagykun-Szolnok megyei közgyűlés. Explicite nem igen szólt a parlamenti képviseletről a NEKH által, a törvény politikai elveire kidolgozott 1990 végi koncepció sem, legfeljebb

[219] Doncsev Tosonak, a Kisebbségi Kerekasztal elnökének levele Fodor Gábornak, az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának elnökének (Budapest, 1993. március 31.). MOIL 90-94. EJKVB 27. d. OB-XII/ 277/93.
[220] Bogdán Tibornak, az IM közigazgatási államtitkárának levele Manherz Károly címzetes államtitkárnak (Budapest, 1991. június 5.). MOL XXVII-A-1-II 2. d. 70.036/1991. IM VII.
[221] Vágvölgyi Péternek, az IM Közjogi Főosztály főosztályvezetőjének levele Manherz Károly címzetes államtitkárnak (Budapest, 1991. szeptember 18.). MOL XXVII-A-1-II. 2. d. 70.036/1991. IM VII.

általánosságban utalt arra, hogy meg kell könnyíteni a kisebbségi képviselőknek a különböző szervekbe való bejutását. Nagyrészt az IM megoldását követte e téren is a Hivatal 1991 tavaszi tervezete, amely azonban az alkotmányban lefektetett, testületi-kollektív ombudsmani intézményre már különböző megoldásokat vázolt fel, az országgyűlési képviselet ügyét pedig a választási törvénybe utalta.

A fenti javaslatokkal szemben a kisebbségi érdekszervezetek már a Kisebbségi Kerekasztal létrehozását is többek között a helyi és országos szintű, legitim képviselet rendezésének hiányával indokolták. A Kerekasztal tervezete ennél fogva tág teret szentelt az országgyűlési képviselet kifejtésének. E szerint az országos kisebbségi önkormányzat alakuló ülése jogosult kétharmados többséggel megválasztani a testület „szenátorát (szóvivőjét)", aki ellátja a kisebbség teljes jogú parlamenti képviseletét. Elfogadható, minimális kompromisszumként még azt a lehetőséget vázolta fel, hogy az Országgyűlés tervezett Kisebbségi Kollégiumát alkotó kisebbségi képviselők legfeljebb meghívotti státuszban, tanácskozási joggal vehetnek részt a plenáris üléseken, míg az Emberi jogi bizottság kisebbségi ügyekben hozott döntéseinél szavazati joggal bírnak. Az egyfajta albizottságként működő Kollégium kiterjedt – véleményezési, döntési, és halasztó jellegű – jogokkal rendelkezett volna, köztük egyetértési jogot gyakorolt volna a kisebbségi ombudsman jelölésekor, kezdeményezhette volna annak eljárását, illetve visszahívását is. E pont kivételével a Kerekasztal tervezete a kisebbségi biztos intézményével, másokkal szöges ellentétben egyáltalán nem is foglalkozott. Egyértelművé vált, hogy a kisebbségek ezt az intézményt nem kívánják szabályozni a kisebbségi törvényben, sőt, kifejezetten sérelmesnek tartották, mivel véleményük szerint csak a parlamenti képviseletet helyettesítené. Doncsev Toso elnök szerint „*elvi kérdésekben a Kerekasztal álláspontjában nem várható változás. Ilyen elvi kérdésnek tekinti a kisebbségek parlamenti képviseletének kérdését. A Kerekasztal nem fogadja el az ombudsman intézményét mint a kisebbségek parlamenti képviseletének megoldását*."[222]

Számos más kérdéssel ellentétben, a Kerekasztal az 1991. augusztus végi közös tervezetben az országgyűlési képviselet szabályozását már nem tudta keresztülvinni, de ugyanakkor ez a változat a kisebbségi ombudsmanra vonatkozó rendelkezésektől is eltekintett. Az előbbivel kapcsolatban, a dokumentum főszövegébe csupán annak

[222] Jegyzőkönyv. Készült: 1991. június 21-én, pénteken a Magyarországi Bolgár Kulturális Egyesület Székházában, az első emeleti Tanácsteremben (Budapest, 1991. június 21.). MOL XXVII-A-1-I 1. d. N/581/2/91.

deklarálása került, hogy a kisebbségeknek joguk van a parlamenti képviseletre. A záró rendelkezések tartalmaztak viszont egy olyan előírást, hogy a törvény hatálybalépését követő egy éven belül a kormány köteles beterjeszteni a választási törvény megfelelő módosítását – az addig hátralevő időszakra pedig a kisebbségek kidolgoznak egy, az ideiglenes képviseletet önkormányzati delegáltak útján megvalósító javaslatot. A törvénytervezet későbbi előkészítése során azonban mindezen elképzelések a kisebbségi oldal kárára változtak, amit sérelmeztek is.[223] 1992 tavaszára ugyanis – kormányzati oldalon – domináns álláspontta az vált, hogy a kisebbségek parlamenti képviselete a kisebbségi törvény keretein belül nem megoldható, ezért a kormány megrendelte a Belügyminisztériumtól a választójogi törvény módosításának tervezetét[224], és ezzel ez az ügy a továbbiakban jórészt levált a jogszabály kidolgozásától, és a kisebbségi szándékok ellenére nem is szerepelt a kormánydelegáció és a Kerekasztal képviselői között zajló, 1992. májusi tárgyalások napirendjén. Az elkészült tervezetet a kisebbségi szervezetekkel elsőként pont azokban a napokban vitatták meg, amikor a kisebbségi törvényről szóló javaslatot a miniszterelnök az Országgyűlés elé terjesztette.[225]

A valamivel több mint egyéves országgyűlési szakasz nem változtatott a törvényjavaslatnak azon, már korábban kialakított pontján, hogy a kisebbségeknek külön törvényben meghatározott módon van joguk az országgyűlési képviseletre, és a pártok között egyetértés alakult ki abban a tekintetben is, hogy a törvényben a korábbiaktól eltérően utalni kell a kisebbségi ombudsman intézményére. Ennek nyomán megállapodás született arról, hogy belefoglalják a normaszövegbe a kisebbségi jogok országgyűlési biztosának immár egyszemélyi intézményét, elvetik a testületi formát, illetve megkezdik az ehhez szükséges alkotmánymódosítás előkészítését.[226] Vita csupán abban volt, hogy vajon mennyire, milyen részletességgel kell esetleg a kisebbségi biztos speciális feladat- és hatáskörét meghatározni – a részletesebb kifejtést szorgalmazó ellenzéki törekvéseket azonban nem sikerült keresztülvinni.

---

[223] Doncsev Tosonak, a Kisebbségi Kerekasztal elnökének levele Antall József miniszterelnöknek (Budapest, 1992. január 9.). MOL XXVII-A-1-II 3. d. Doncsev Tosonak, a Kisebbségi Kerekasztal elnökének levele Wolfart Jánosnak, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnökének (Budapest, 1992. március 6.). Uo.

[224] Nagy Ferenc József tárca nélküli miniszter levele Doncsev Tosonak, a Kisebbségi Kerekasztal elnökének (Budapest, 1992. március 7.). MOL XXVII-A-1-II 3. d. 251/1992.

[225] Fretyán István: Emlékeztető a nemzeti és etnikai kisebbségek parlamenti képviseletéről szóló törvénytervezetről, 1992. jún. 15-én, az országos kisebbségi szervezetek vezetőivel folytatott konzultációról (Budapest, 1992. június 15.). MOL XXVII-A-1-II 1. d.

[226] Az 1993. március 11-i hatpárti egyeztető tárgyaláson megvitatott kérdések és a megszületett politikai megállapodás (Budapest, 1993. március 16.). MOL XXVII-A-1-IV 1. d.

VI. FEJEZET: A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY ÁTFOGÓ MÓDOSÍTÁSÁNAK ELŐKÉSZÍTÉSE (1997-2005)

VI. 1. A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY MEGVALÓSULÁSÁNAK ÉRTÉKELÉSE

A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvény 1993-as hatályba lépését, illetve az első helyi és országos kisebbségi önkormányzatok 1994-1995-ös létrejöttét követően nem sokkal megindulhatott a rendszer eredményeinek feltárása, a napi működés során megmutatkozó problémák és hiányosságok feltérképezése. A megvalósítás tapasztalatainak és a bizonyos szintű kiértékelés birtokában kezdődhettek el 1997-ben a kisebbségi törvény átfogó módosításának előkészületei, amelyekre – az 1994-es módosítások mellett – egyre nyilvánvalóbb módon szükség volt. A Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatalban, Heinek Ottó elnökhelyettes vezetésével zajló munkálatok még elsősorban a jogszabály továbbfejlesztésére és nem a kisebbségi önkormányzati választójog korrekciójára irányultak (Mayer [2004b] p. 4202.). Az 1998-1999-es, illetve később, a 2002-2003-as helyi, fővárosi és országos kisebbségi önkormányzati választásokon tapasztalt zavarok utóbb felhívták a jogalkotók figyelmét a biztosított jogokkal való visszaélés lehetőségére, és egyúttal a választási rendszer megreformálásának a szükségességére. Az átfogó korrekciónak is mindezek nyomán két, egymással szorosan összefüggő és egymástól nem is függetleníthető szála bontakozott ki. A kisebbségi törvény továbbfejlesztését és a választási rendszer átalakítását célzó erőfeszítések sokáig, 1999-től 2004 elejéig tulajdonképpen két törvénytervezet előkészítését jelentették. A kettő közül nagyobb közéleti, tudományos és médiafigyelmet a botrányos kisebbségi választási jelenségeket kiküszöbölni hivatott szakpolitikai elképzelések kaptak, holott nem kevésbé eredményezett jelentős változásokat magának a kisebbségi törvénynek a generális módosítása sem.

A kisebbségi önkormányzatok száma ciklusról ciklusra dinamikusan növekedett: 1994-ben és az 1995-ös pótválasztásokon összesen 817, 1998-ban 1364, 2002-ben pedig 1842 jött létre helyi szinten (Mayer [2005] p. 14. 79.).[227] A hazai kisebbségi sajátosságokhoz, mindenekelőtt a szórt településszerkezethez, a kis létszámú

[227] Vö. Demeter Zayzon [2000] pp. 44-45. Mayer [2004a] pp. 32-33.

szórványokhoz igazodó, és számukra egyfajta szervezeti és anyagi ösztönzőként is funkcionáló modell kétségkívül lehetőséget kínál a kisebbségi lakosság megszervezésére, a kialakított intézményi keretek tartalommal való megtöltésére, és így az előrehaladott asszimilációs folyamatok lelassítására, megállítására, esetleges visszafordítására. A mérleg e téren inkább pozitívnak tűnik, hiszen a legutóbbi, 2001-es népszámlálás alkalmával – a románokat kivéve – növekedett a magukat nem magyar nemzetiségűnek vallók száma, bár a nyelvi mutatók ennél alacsonyabbak maradtak.

A hatályosulás, a tényleges működés során felmerülő problémák azonban alapvetően két fő kérdéskörben csúcsosodtak ki. Egyrészt abban, hogy beszélhettünk-e valódi kisebbségi autonómiáról, önkormányzatiságról, másrészt pedig idővel arról, hogy valóban, minden esetben a kisebbségek önkormányzatairól van-e szó. Az első terület vonatkozásában, a szakértők már a kezdeti periódusban felhívták a figyelmet a szervezet és a hatáskör már jelzett elválasztására. Míg ugyanis a kisebbségi önkormányzati rendszer formailag az önkormányzati modellt követte, tényleges feladat- és eszközkészletét tekintve már korántsem annak felelt meg. E téren alapvető jogosítványok hiányoztak, számos kérdés nem, vagy bizonytalanul volt szabályozva, és rendkívül sok múlott a helyi és a kisebbségi önkormányzat együttműködésén (Pálné Kovács [1999]). Az egyik legtöbbet bírált utalásos rendelkezés az volt, amely szerint – ha a kisebbségi törvény másként nem rendelkezik – a kisebbségi önkormányzatok vonatkozásában is a helyi önkormányzatokra vonatkozó törvényt kell alkalmazni. Ez az utalásos szabály a későbbiekben több jogértelmezési problémát és ellentmondásos helyzetet tárt fel, amelyek hátterében a kisebbségi önkormányzati rendszernek a települési önkormányzati szisztémával való, jelentős mértékű inkompatibilitása, illeszkedési és kapcsolódási pontjainak kidolgozatlansága állt. A két jogszabály együttes alkalmazásakor számos ellentmondás és tisztázandó kérdés merült fel. Nem volt világos, hogy a települési önkormányzat képviselő-testületének zárt ülésén vajon részt vehetett-e a kisebbségi önkormányzat elnöke. Nem volt egyértelmű egy ideig az sem, hogy az elnök vajon visszahívható-e a testület többsége által. Csupán a Legfelsőbb Bíróság (LB) 1996-os elvi döntése óta lett az a joggyakorlat, hogy a testület többsége által igenis visszahívható (Bércesi [2001] p. 42. Kiss [1996] p. 378.). A polgármesternek ezzel szemben nem volt joga részt venni a kisebbségi önkormányzat képviselő-testületének ülésén, és egyáltalán az is tisztázatlan maradt, hogy azon ki vehetett részt tanácskozási joggal. További problémát vetett fel a jegyző szerepvállalása, akinek az önkormányzati törvény értelmében gondoskodnia kellett a képviselőtestületi

ülések jegyzőkönyveinek elkészítéséről, továbbá tanácskozási joggal részt vehetett a képviselő-testület és bizottságainak ülésén. De felvetődött a kérdés, hogy mi történt abban az esetben, ha a képviselő-testület ülésein nem magyar nyelvű felszólalás hangzott el, nem magyarul vezették a jegyzőkönyvet, akkor hogyan működhetett közre például a kisebbségi nyelvet nem ismerő jegyző, vagy ki viselte a jegyzőkönyv magyarra fordításának költségeit (Németh [1997] p. 98. Dubeczné Károlyi [2001] p. 558.). A kétezer lakos feletti településeken kötelező a települési önkormányzatnak pénzügyi bizottságot alakítania. A bizottságok elnökeit és tagjainak több mint a felét a képviselő-testület tagjai közül kell választani, de a polgármester és az alpolgármester nem lehet bizottsági tag. Mindezt a kisebbségi önkormányzatokra alkalmazva, 1300 fő alatti településen, 3 fős kisebbségi önkormányzat esetében így kivitelezhetetlennek bizonyult bizottságot alakítani, de még az 5 fősnél is nehezen volt megvalósítható. Felmerült az a kérdés is, hogy a kisebbségi önkormányzat elnöke vajon elláthatta-e a tisztségét a polgármester mintájára főállásban, mert az önkormányzati törvény egy másik pontja kifejezetten csak társadalmi megbízatású elnök választásáról rendelkezik. A megyei és helyi tapasztalatok kezdetben arra világítottak rá, hogy nem mindenhol tartották be az előírt, éves szinten megkövetelt hat ülést, de ennél súlyosabb gond volt az évente egyszer kötelezően megtartandó közmeghallgatás elmaradása. Végül az sem volt kellően tisztázott, hogy vajon az önkormányzati törvény rendelkezései szerint az Országgyűlés feloszlathatja-e az alkotmánnyal ellentétesen működő kisebbségi képviselőtestületet.

További problémákat okozott, hogy számos, a törvényben használt fogalom – mint például a kisebbségi önkormányzat – nem volt meghatározva, miként több járulékos jog (egyetértés, véleményezés) tartalma, terjedelme és gyakorlásának eljárása sem. Hiányzott a megfelelő jogkövetkezmények és szankciók lefektetése is. Bizonytalanságokat szült az a rendelkezés is, hogy a kisebbségi önkormányzat „*a kisebbség helyzetét érintő bármely kérdésben*” megkereséssel fordulhat a megfelelő közigazgatási szerv vezetőjéhez. Általános és szabadon értelmezhető rendelkezésnek bizonyult az, hogy a polgármesteri hivatal köteles segíteni a kisebbségi önkormányzat munkáját. Felmerült továbbá az önkormányzati munkáért járó tiszteletdíj kérdése, amelyre az önkormányzati törvény ad lehetőséget, és amelyet a kisebbségi önkormányzatok tekintélyes része ki is használt – bár a kifizetések ügye tisztázatlan maradt. Kérdéses volt a kisebbségi önkormányzat – bár elsősorban az országos testület általi – foglalkoztatás kérdése is, amely a gyakorlatban leginkább a megbízásos

jogviszony kialakítását jelentette. A törvényességi felügyelet terén 1996-ig jogilag tisztázatlan maradt a kisebbségi önkormányzat bizottságainak ellenőrzése (Burget [2000] p. 348. Puskás [1997] p. 224.).

A felmerülő ellentmondások és hiányosságok azonban nem csupán a kisebbségi önkormányzati rendszer helyi szintjét érintették. Az 1990-ben lefektetett alkotmányos rendelkezés, és az 1993-as kisebbségi törvény csupán helyi és országos szintről szólt, így a hazai közjogi-közigazgatási hagyományoknak ellentmondva (Majtényi [1999] p. 334.) nem hozott létre megyei-fővárosi kisebbségi középszintet: itt az országos kisebbségi önkormányzat volt hivatott ellátni a közösség képviseletét. A középszint hiányát mindössze egyetlen egy helyen pótolták, mégpedig a fővárosban, ahol komoly törekvés volt az amúgy is budapesti és nem kerületi keretek között szerveződő kisebbségek részéről, hogy beleszólhassanak a fővárosi szintű döntésekbe (Bársony [1994] p. 113.). A kilencfős fővárosi testületet az országoshoz hasonlóan közvetett módon, elektorok útján választották meg, de későbbi módosítások egyáltalán nem tartalmaztak külön rendelkezéseket a fővárosi testület működésére, jogállására, vagy éppen feladat- és hatáskörére vonatkozóan. Sőt, a kisebbségeket érintő, fővárosi közgyűlési rendeletek véleményezése továbbra is az országos testület hatáskörében maradt. A megyei fenntartású művelődési és oktatási intézmények működésére azonban a kisebbségeknek nem igen lehetett befolyásuk. Ráadásul a települési szinttel szemben az önkormányzati törvény a megyék számára nem tette kötelezővé a kisebbségi feladatok ellátását, miközben a kisebbségi törvény szerint a kisebbségi önkormányzatok számíthattak a megyei önkormányzat pénzügyi támogatására is. Elterjedt megoldásnak kínálkozott az, hogy egy adott megye kisebbségi önkormányzatai kisebbségenként egyesületi alapon összeálltak, és a megyei önkormányzat számukra különféle – véleményezési, tanácskozási – jogokat biztosított, illetve külön kisebbségi bizottságot hívott életre – a vonatkozó törvényi előírás hiányában is.[228] Az országos kisebbségi testületek pedig bizonyos esetekben megyei/regionális irodák létrehozásával és működtetésével próbálták pótolni a középszint hiányát.

Az országos kisebbségi önkormányzatok feladat- és hatáskörét áttekintve, szintén elmondható volt, hogy az országos szint is inkább funkcionális, mint tartalmi értelemben volt önkormányzat. Bár a kisebbségi törvény lefektette, hogy az országos

[228] Akad olyan példa is – igaz, települési szinten –, mint például Pécs Megyei Jogú Város, amely 1999-ben társulási megállapodást kötött a városban működő hét kisebbségi önkormányzattal, amelyek előzőleg koordinatív célzattal létrehozták a Pécsi Kisebbségi Önkormányzatok Társulását (Walter [2002] p. 61.).

önkormányzat intézményeket hozhatott létre, illetve összehangolhatta ezek működését, az intézmény-átvétel, és –fenntartás részletesebb szabályainak megalkotására azonban még több évet várni kellett, így a kulturális autonómia ezen szeletének megvalósulására körülbelül egy évtizeden keresztül alig akadt példa. További alapvető hiányosságnak az tűnt, hogy a helyi szinttel ellentétben nem volt megteremtve az országos kisebbségi érdekképviseletek törvényességi ellenőrzése. Nem volt tisztázott az sem, hogy vajon az Országgyűlés feloszlathatja-e az alkotmánysértő önkormányzatot, vagy az ügyészség felléphet-e törvénysértés esetén.

A kisebbségi önkormányzatok körében végzett felmérések is arról tanúskodtak, hogy problémát jelentett számukra az „*érdemi hatáskörök, jogosítványok*" hiánya, a két önkormányzat közötti kapcsolatok bizonytalansága, elégtelen szabályozása, a kisebbségi, illetve az önkormányzati és közoktatási törvények ellentmondásai, valamint a megengedő, feltételes rendelkezések sora (Csefkó et al. [1999] pp. 132-133. Hevesi [1999] p. 272.). Ugyanezek a vizsgálatok ugyanakkor kifejezték a kisebbségi önkormányzatok igényeit a megyei szint kialakítására, további döntési-véleményezési jogok és feladatok átvállalására, a működés feltételeinek javítására, az önállóság növelésére, illetve a parlamenti képviselet kivitelezésére (Csefkó et al. [1999] Váradi [2002]).

A legnagyobb lélekszámú kisebbség, a cigányság esetében egyes vélemények üdvözölték a kisebbségként való elismerést, a kisebbségi önkormányzatok kiépítésének lehetőségét, míg más álláspontok szerint „*a nemzeti kisebbségek testére szabott törvény hatályát kiterjesztették a romákra is*" (Rixer [2002] p. 26.). Kétségtelen viszont, hogy a hatályos szabályozás szerint jobbára egységesen kezelt, holott a nyelvileg, kulturálisan megosztott kisebbség jelentős része nem (csak) a kulturális autonómia megteremtésében érdekelt. Az autonómia megélését továbbá a tömeges szegénység is akadályozza, az érdekükben álló szociális-gazdasági jogok biztosítása pedig nem került a kisebbségi törvény kapcsán napirendre (Kovats [1999] pp. 150-151.). Nem véletlen ezért, hogy időről-időre megfogalmazódik egy külön törvény megalkotásának a szükségessége, és a nemzeti és etnikai kisebbségek jogi különválasztása. Ezt a gondolatot támasztják alá a kifejezetten cigány kisebbségi önkormányzatok körében végzett vizsgálatok is, amelyek rákérdeztek a kisebbségi önkormányzatisággal kapcsolatos várakozásokra, illetve a testület működésének, tevékenységének legfontosabb, leggyakoribb szegmenseire. A kisebbségi önkormányzatok létrejöttétől sokan – a sajátos társadalmi-gazdasági problémák következtében – egyfajta segélyosztó, konfliktusmegelőző, és -kezelő

intézményt vártak, a kulturális autonómia keretéül szolgáló kisebbségi érdekképviselet helyett (Kerékgyártó [1999] p. 720.). Ennek hatására ezen elvárásokat érzékenyen érintették a kisebbségi önkormányzatok korlátozott jogai, a cigányság problémáinak kezelésére elégtelennek bizonyuló eszközrendszer, a települési önkormányzatnak való kiszolgáltatottság, illetve a finanszírozás, a szükségesnek ítélt anyagi alapok rendezetlensége. A kutatások rávilágítottak arra, hogy a cigány kisebbségi önkormányzatok többsége a lakosság kedvezőtlen társadalmi-gazdasági helyzetéből adódóan szociális kérdésekkel, az életkörülmények javításával, a szociális gondok enyhítésével kénytelen foglalkozni, illetve így körükben releváns politikai törekvéssé válik a szociális ügyekben való döntéshozatali autonómia kialakítása, amely viszont már kívül esik a kisebbségi törvény és a kapcsolódó joganyag céljain. A szociális problémák kezelésében, a segélyezésben való szerepvállalás szándéka viszont maga után vonhatja a szociális kérdések etnikai tartalommal való telítődését, a cigány és a szegény kategóriáinak végleges összemosását, azonosítását, illetve a népcsoport szegregációjának és a helyi önkormányzattól való függőség felerősödésének veszélyét.[229]

A kisebbségi joganyag másik jelentős kérdéskörét, a választási szisztémát idővel sajátos anomáliák kezdték jellemezni. A választás klasszikus politológiai funkcióit – mindenekelőtt a képviselet, a részvétel, az alternatívák közti választás lehetőségének garantálását, a nyilvánosság és a legitimáció biztosítását (Katz [1997] pp. 100-106. Kovács [1997] pp. 13-15.) – tekintve megállapítható, hogy az 1994-től megrendezett kisebbségi önkormányzati választások ezeknek a követelményeknek nem tudtak maradéktalanul megfelelni. A legsúlyosabb problémaként kétségkívül a közösségi legitimációs deficit értékelhető, amelynek hátterében az állt, hogy a választási nyilvántartásba vétel elutasítása miatt nem lehetett érvényesíteni az alkotmány és a kisebbségi törvény azon előírását, amely szerint a kisebbségek joga a helyi és országos

[229] Ld. Molnár-Schafft [2003] pp. 95-96. Waters-Guglielmo [1996] pp. 188-189. A kisebbség-specifikus és a regionális vizsgálatok is mind a fentiekben megállapítottakra engednek következtetni. A cigány kisebbségi önkormányzatok körében 1998 tavaszán elvégzett kutatás szerint a működésük során kiemelkedő helyen szerepel a szociális és képzési programok, a roma kultúráról szóló ismeretterjesztés, a kulturális rendezvények megtartása, mezőgazdasági programok indítása, illetve némileg kisebb hangsúllyal a helyi média munkájában való közreműködés, valamint a cigány üzleti vállalkozások segítése. Ld. Schafft-Farkas [1999] p. 79. Schafft [1999] p. 94. A szociális ügyek, az oktatási és jogvédelmi problémák hangsúlyos jelenlétére mutatott rá a helyi cigány kisebbségi önkormányzatok körében 2001-ben elvégzett kutatás is. Ld. Kállai [2005] pp. 124-130. A megyei vizsgálatok is arról tanúskodnak, hogy a népcsoport megválasztott képviselői leginkább a kedvezőtlen társadalmi-gazdasági helyzet, a hátrányos megkülönböztetés kiküszöbölésében látják az elsődleges és legfontosabb kihívást (ld. például: Hevesi [2000] p. 33. Hönigh [2003] p. 105.).

önkormányzatok létrehozása. Ehelyett, 1994-2004 között minden nagykorú magyar állampolgár birtokolta a kisebbségi önkormányzati választásokon a választás és a választhatóság jogát.[230] Az előbbi jogot így ténylegesen megkapták a Magyarországon bevándoroltként élő nem magyar állampolgárok is, holott a jogszabály egyértelműen magyar állampolgárságról rendelkezik. A választásokon a kisebbségi jelöltekre leadott szavazatok száma gyakorta jóval meghaladta még a kisebbségek becsült létszámát is, azaz nem csupán az adott közösséghez tartozók éltek a voksolás lehetőségével. A kisebbségi közügyekben jórészt járatlan „szimpátiaszavazatok" azon túl, hogy kisebbségi győzelmekhez és vereségekhez járultak hozzá, komoly torzulásokhoz vezethettek, amelyek legszembetűnőbb jelei a névsorban elől álló jelöltek kedvezése, az ún. ábécé-preferencia, valamint ennek nyomán a jelöltek névváltoztatásai lettek – legalábbis egy dél-magyarországi kutatás eredményei szerint (Rátkai [2000]).

Ennél is súlyosabb volt, és az egész modell lejáratásával fenyegetett a korábban csupán elméleti lehetőségként számon tartott, majd különösen 1998-tól megszaporodó etnobiznisz jelensége. E szerint – az általános passzív választójoggal összefüggésben – vélhetően vagy akár deklaráltan nem az adott közösséghez tartozók kerültek megválasztásra. Maga a kifejezés az 1998-as kisebbségi ombudsmani jelentésnek köszönhette a karrierjét. A vizsgálat eredményeként ugyanis Kaltenbach Jenő felhívta a figyelmet a főleg nagyvárosokban és a fővárosban induló „*kakukk-fiókákra*", azokra a személyekre, akik egy adott kisebbség színeiben indultak az önkormányzati választásokon, holott a közösségi életben korábban nem vettek részt, nem ismerték a nyelvet stb.[231] A visszaélések az 1998-1999-es önkormányzati választásokon több kisebbséget is érintettek, de a legnagyobb botrányt a budapesti és az országos román önkormányzat megválasztása váltotta ki, amely a választások előtt megalakult kétes

[230] 1994. évi LXI. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról. 2. § (1).

[231] „*Gyakorlati esetek és a kisebbségi ombudsmanhoz érkezett panaszok bizonyították be, hogy legálisan létezhet, illetve létezik kisebbségi "biznisz", amikor az identitásválasztás szabadságával, a valamely kisebbséghez tartozás vállalásának megkérdőjelezhetetlenségével visszaélve egyesek nem a Nektv-ben* (Kisebbségi törvény – D. B.) *deklarált, elsősorban a kulturális autonómia, hagyományőrzés, anyanyelvápolás stb. körébe tartozó célok megvalósítására, hanem gazdasági-politikai érdekeik érvényesítésére óhajtják kihasználni valós vagy csupán kinyilvánított kisebbségi identitásukat. (…) Már-már tragikomikusnak tűnnek azok az ügyek, amelyek során a megalakult különböző kisebbségi önkormányzatok tagjai arról számolnak be, hogy soraikba – a kisebbségi önkormányzatok testületeibe – egészen más kisebbség vagy éppen a többségi társadalom képviselője került be. Ezekben az esetekben joggal vetődik fel a kérdés – főleg a nemzeti kisebbségeket illetően -, hogy a kisebbség anyanyelvét, kultúráját, hagyományait esetleg egyáltalán nem is ismerő képviselő alkalmas-e a Nektv-ben megfogalmazott célok megvalósítására, illetve a sajátos kisebbségi érdekek képviseletére."* http://www.kisebbsegiombudsman.hu/word/08-06-2008_13_55_16/beszámoló_2008.html

szervezet, a Magyar-Román Demokrata Szövetség (MRDSZ) nevéhez fűződött.[232] 1998 őszén ugyanis a magyarországi román kisebbségi önkormányzatok száma közel megháromszorozódott, és ezek közel felét Budapesten hozták létre. A helyi választások eredménye pedig kihatással volt az országos önkormányzat létrehozására: a hazai románság autentikus képviselői szerint, a fővárosi 75 román képviselőből 60 fő, az elektorok 40%-a nem volt ismert a román közéletben, nem beszélte a román nyelvet és nem volt román nemzetiségű.[233] A fővárosi választásokon rendkívül sikeres, kétes hírnevet szerző szervezet követelése az volt, hogy a magyarországi románság hiteles képviselői megjelenésükkel tegyék lehetővé a budapesti román önkormányzat megalakítását, amely ezáltal az MRDSZ irányítása alá került volna. Az autentikus román kisebbségi politikusokat azzal zsarolták, hogy ellenkező esetben elektoraik nem működnek közre az országos önkormányzat megválasztásában. A követeléseik azonban visszautasításra találtak, a battonyai kisebbségi önkormányzat felhívására[234] a többi önkormányzat is elhatárolódott tőlük, így a nem román kisebbségi elektorok nem mentek el az országos testület megválasztására (Riba [1999] pp. 83-84.). Ennek következtében a 166 szavazásra jogosult román elektornak csak 67%-a jelent meg. Így nem lett meg a kisebbségi törvényben előírt 75%-os határozatképességi küszöb, aminek következtében kétszeri kísérlet után sem lehetett Gyulán az országos román kisebbségi önkormányzatot létrehozni. A többi 12 országos önkormányzat megalakítására 1999. február közepéig sor került. Orbán Viktor miniszterelnök „*rossznak, helytelennek és nem becsületesnek*” minősítette a román önkormányzatnál történteket, a NEKH pedig a választásokon tapasztalható visszaélések felderítésére vizsgálatot kezdeményezett a kisebbségi ombudsmannál. A hazai románok képviselői utóbb, 20 helyi kisebbségi önkormányzat részvételével, 1999. február 14-én, Kreszta Traján vezetésével létrehozták a Magyarországi Román Önkormányzatok Szövetségét, amely szervezetet a

[232] Az egyesület romákból és Romániából áttelepült magyarokból állt. A szervezet vezetője 1994-ben még a XVI. kerületi cigány kisebbségi önkormányzat elnöki tisztét töltötte be.
[233] A Magyarországi Románok Országos Önkormányzata Elnökségének és a Magyarországi Románok Kulturális Szövetsége Elnökségének állásfoglalása az 1998. október 18-ai kisebbségi önkormányzati választások eredményéről (Gyula, 1998. november 11.). MOIL 1998-2002. EMB 1998. II. félév. 6. d. 112/1/1998.
[234] Kreszta Trajánnak, a Battonyai Román Kisebbségi Önkormányzat elnökének levele Kósáné Kovács Magdának, az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának elnökének a Battonyai Román Kisebbségi Önkormányzat 7. (1998. 11. 20.) sz. határozatáról (Battonya, 1998. november 20.). Uo. 91/1/1998.

kormány az országos kisebbségi önkormányzatok mellett partnernek ismert el (Demeter Zayzon [2000] pp. 144-145.).[235]

A hazai közvélemény és az újonnan megalapított román szövetség nyomásának[236], valamint Radu Vasile román miniszterelnök 1999. februári budapesti látogatásának a hatására a kormány 1999 júniusában törvényjavaslatot nyújtott be az Országgyűlésben, amelyben indítványozta az 1993-as kisebbségi törvény és a kapcsolódó választójogi szabályozások módosítását. A javaslatot az Országgyűlés június 22-én fogadta el. Ettől kezdve az országos kisebbségi önkormányzatot megválasztó elektori gyűlés határozatképességéhez már 50%-os részvétel is elegendőnek bizonyult.[237] A jogszabály-módosítás lehetővé tette azt is, hogy az országos testület megválasztására hivatott elektori gyűlés határozatképtelensége esetén az Országos Választási Bizottság (OVB) még egyszer, az üléstől számított hatvan napon belül ismét összehívja az elektorok gyűlését. A módosítás eredményeképpen, 1999. szeptember 18-án, Gyulán már meg tudták alakítani az országos érdekképviseleti szervet, a Magyarországi Román Önkormányzatok Szövetsége pedig megszűnt (Petrusán et al. [1999] pp. 115-116.).

Az 1998-1999-ben tapasztalt negatív tendenciák azonban 2002-2003-ban is megismétlődtek, amelynek elhíresült példáját ezúttal a jászladányi cigány kisebbségi önkormányzat megválasztása jelentette. Ez a választás már rendkívül jó összehasonlítási lehetőséget kínált a 2001-es népszámlálás nemzetiségi adataival, aminek során kiderült, hogy számos választási kezdeményezésnek és újonnan létrejött önkormányzatnak nem volt meg a népszámlálási háttere. Az etnikai szempontból kétséges önkormányzatok megalakításán túlmenően, az etnobiznisz kifejezése szerepet kapott a kisebbségeken belüli, valamint a települési és kisebbségi önkormányzat közti érdekküzdelmekben is, gyakorta megfogalmazódhatott a kisebbségi aktivisták identitását megkérdőjelező, törekvéseiket aláásó vádként is. A vélhetően vagy deklaráltan nem az adott közösséghez tartozók térnyerése idővel már a települési önkormányzatban való kedvezményes kisebbségi mandátum intézményét is érintette. 2003 elején a nagy létszámú, több ezer

[235] Ld. még Doncsev Tosonak, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnökének levele Kósáné Kovács Magdának, az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának elnökének (Budapest, 1999. május 5.). MOIL 1998-2002. EMB 1999. 10. d. 442/4/99.

[236] Kreszta Trajánnak, a Magyarországi Román Önkormányzatok Szövetségének elnökének levele Kósáné Kovács Magdának, az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának elnökének (Gyula, 1999. április 2.). MOIL 1998-2002. EMB 1999. év 11. d. 73/1999.

[237] 1999. évi LXV. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény, a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló 1990. évi LXIV. törvény, valamint a választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvény módosításáról. 1-2. §.

elektor szinte egész napos részvételét igénylő országos cigány önkormányzat megválasztásának első, botrányosra sikeredett kísérlete felvetette továbbá azt a kérdést, hogy a határozatképesség jogszabályi feltételének az elektori gyűlés melyik pillanatában kell fennállnia. Az OVB 2003 eleji állásfoglalásában azt vezette le, hogy az elektori gyűlés határozatképességének folyamatos fenntartása a gyűlés lebonyolításának törvényes feltétele, amelyet a gyűlés megkezdése (regisztráció) és a képviselő-testület tagjainak megválasztása előtt mindenképpen ellenőrizni kell. Az OVB megállapította azt is, hogy a határozatképesség fenntartása nem csupán joga, hanem kötelessége és felelőssége is az elektoroknak.[238] Az országos cigány önkormányzat megválasztására összehívott második elektori gyűlés már eredményesnek bizonyult.

A választási kérdések számát gyarapították a kezdeményezés és a kapcsolódó szavazás alacsony küszöbszámai, valamint a nagyobb közösségeknél a rendkívül nagy létszámú elektorgyűlések. Csekélyebb jelentőségű problémát jelentett, hogy a választások alkalmával a kisebbségi törvény a kisebb társadalmi legitimációval bíró, és amúgy is szinte kihasználatlan közvetett típust részesítette előnyben a közvetlenül választott formával szemben. A keletkezés részletes szabályaival szemben, a jogszabály ugyanakkor nem tartalmazott utalást a leginkább elterjedt közvetlen úton létrejövő kisebbségi önkormányzatok esetleges megszűnésére, tagjainak felmentésére vagy visszahívására.

Regionális kutatások világítottak rá továbbá arra a körülményre is, hogy – a magyarországi kisebbségek politikai, szociológiai jellemzőiből adódóan – a helyi választásokon nem teljesen érvényesült az alternatívák közti választás lehetősége. Számos esetben ugyanannyi számú jelölt akadt, ahány a megválasztható képviselők száma, vagy rajtuk kívül még néhány áljelölt is indult. Valódi versengés csupán a különböző okokból megosztott kisebbségek esetében bontakozhatott ki települési szinten (Rátkai [2000, 2003]). A politikai verseny sokkal inkább az országos önkormányzat megválasztását jellemezte, és különösen az ellentétek által szabdalt közösségek esetében. Az országos testület létrehozásakor a jogalkotó az egyszerű többségi típusba sorolható, ún. blokkszavazat rendszerét (ld. a 10 ezer fő alatti települések kislistás választása) alkalmazta, és ez a megoldás komplett érdekcsoportok kiszorulását vagy a valós támogatottságnál kisebb képviseletet eredményezett számukra.

[238] 1/2003. (I. 30.) OVB állásfoglalás a nemzeti és etnikai kisebbségek országos önkormányzatát megválasztó elektorok gyűlése tárgyában.

A választójog alkotmányos szabályozásában meghatározó jelentőségű változást hozott az alkotmány 2002 végi módosítása, amely jogalkotást Magyarországnak az Európai Unióhoz történő, 2004. május elsejei csatlakozása váltotta ki. Harmonizálni kellett ugyanis az alaptörvény rendelkezését az Európai Közösséget létrehozó szerződéssel, amely előírta, hogy valamely tagállam állampolgára a lakóhelyén választó és választható legyen az Európai parlamenti (EP) és az önkormányzati választásokon, azzal a megkötéssel, hogy önkormányzati tisztség betöltéséhez rögzíteni lehet az adott állampolgárság meglétét. Az alkotmánymódosítás szerint így a Magyar Köztársaságban lakóhellyel rendelkező, minden nagykorú magyar és EU-s állampolgárt megilleti a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásán való passzív, illetve ha a választás napján az országban tartózkodik, akkor az aktív választójog. A jogszabály kisebbségpolitikai jelentősége, hogy kivette az alaptörvény szövegéből azt a sok visszaélésre alkalmat adó pontot, amely minden magyar választópolgárnak a kisebbségi önkormányzati választáson való részvételéről rendelkezett, és így a jogalkotóra bízta, hogy miként rendezi a kisebbségi választások aktív és passzív választójogának kérdését.[239] A változással tehát jogalkotási kényszer jött létre, amely így jelentős lökést adott a kisebbségi joganyag módosítási folyamatának.

VI. 2. A MÓDOSÍTÁS ELŐKÉSZÍTÉSÉNEK FŐBB SZEREPLŐI

A kisebbségi törvény rendelkezéseinek hatálybalépését követően, mindenekelőtt a nemzeti és etnikai kisebbségek hivatalosan elismert körének egyértelművé válásával, a makroszintű érdekképviseletet ellátó országos kisebbségi önkormányzatok 1995-1999 közötti létrejöttével, valamint a kisebbségi ombudsman 1995-ös megválasztásával, az 1990-es évek második felétől kifejlődhetett egy állandósult közpolitikai közösség a jogszabály módosításának ügyében. A szereplők eme közösségét immár megszilárdult, tartós és szoros kapcsolatok, erőteljes integráció és vertikális egymásrautaltság jellemezte.

Az Országgyűlést tekintve a legfontosabb szereplő továbbra is az állandó, Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottság maradt, amelyet 1994-1998 között Gellért Kis Gábor (MSZP), majd ezt követően ellenzéki politikusok: 1998-2002 között

[239] 2002. évi LXI. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról. 7. §. 9. §. A helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásán a választás joga megilleti az országban élő és a választás napján ott tartózkodó, elismert bevándorló, menekült vagy letelepedett személyeket is.

Kósáné Kovács Magda (MSZP), 2002-2006 között pedig Szászfalvi László (MDF) vezettek. Az átfogó módosítás ügyének szempontjából különösen meghatározónak az utóbbi két ciklus bizonyult. 1998 szeptemberében a bizottság döntést hozott egy, a kisebbségi törvény és a kapcsolódó joganyag módosításának előkészületeivel megbízott ad hoc bizottság létrehozásáról, amelyet a bizottsági alelnök, a német kisebbségi kötődésű Hargitai János (Fidesz) vezetett, és az alakuló ülését a következő hónapban tartotta.[240] Az 1999-2001 között mintegy 18 alkalommal ülésező, a módosítás érdekében jelentős aktivitást kifejtő testület a kisebbségi szabályok továbbfejlesztésének motorjává vált ebben az időszakban. A 2002-es parlamenti választások és kormányváltás után azonban röviddel nyilvánvalóvá vált, hogy a következő ciklusban a módosítás előkészítésének koordinálásában, a szükséges egyeztetések lefolytatásában és a szervezési feladatok ellátásában már a kormány szakosított intézménye, a NEKH válik döntő szereplővé. Bár az Emberi jogi bizottság az év közepén még tett arra kísérleteket, hogy az előző ciklusban, 2000-2001-re kimunkált indítványok esetleges benyújtásával és megszavazásával, a 2002-es kisebbségi önkormányzati választásokat már egy megreformált szisztéma szerint tartsák meg, de ez nem bizonyult reális törekvésnek. A helyhatósági és helyi kisebbségi önkormányzati választásokat követően viszont a bizottság kezdeményezte egy, a kisebbségeket érintő jogszabályok felülvizsgálatának szükségességéről szóló határozati javaslat elfogadását, amelynek lényeges eleme volt, hogy a kormány számára immár határidőt kívánt szabni a megfelelő javaslat vagy javaslatok benyújtására – elkerülendő mindenekelőtt a korábbi kudarc megismétlődését. A határozatot végül 2003 tavaszán nagy többséggel fogadta el az Országgyűlés.[241] A szoros határidő előrevetítette azt – ami Kiss Péter kancelláriaminiszter és a kisebbségi vezetők április végi találkozóján egyértelművé is vált –, hogy a kormány akár a kisebbségek elutasítása vagy csak részleges támogatása esetén is be fogja nyújtani a javaslatait a kisebbségi jogszabályok módosítására.

A 2005-ös átfogó törvénymódosítás előkészítésében – az 1992-1993-as helyzethez hasonlóan – ismételten nagy szerep jutott a parlamenti frakcióknak, főként a nagyobbik koalíciós partner MSZP-nek, illetve a kétharmados jelleg következtében a nagyobbik ellenzéki pártnak, a Fidesznek. A törvényjavaslatot övező kezdeti négypárti

[240] A bizottság tagjai a következő országgyűlési képviselők lettek: Hargitai János elnök (FIDESZ), Csapody Miklós (MDF), Tímár György (1999-ig, majd Balogh József, FKGP), Jakab Róbertné (MSZP), Tabajdi Csaba (MSZP), Fodor Gábor (SZDSZ), és ifj. Hegedűs Lóránt (MIÉP). Az ad hoc bizottság bár 1998 októberében alakult meg, a tényleges munkát 1999 februárjában kezdte meg.
[241] 30/ 2003. (III. 27.) OGY határozat a kisebbségeket érintő jogszabályok felülvizsgálatának szükségességéről.

konszenzus felbomlásával, a pártok képviselői és szakértői 2004-2005 folyamán a vitás kérdésekről több alkalommal egyeztettek. Végül 2005 késő tavaszára a két párt – az 1993-as jogszabály kimunkálásával megegyező módon – politikai kompromisszumot kötött, amelyet utóbb számos kritika ért kisebbségi és más szereplők részéről, miként annak egy megoldását az Alkotmánybíróság Mádl Ferenc köztársasági elnök indítványa nyomán alkotmányellenesnek is találta.

A törvényhozáshoz kapcsolódik a módosítás ügyében meghatározó szerepet játszó nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa. Intézményét még egy 1990-es alkotmánymódosítás rögzítette az alaptörvény szövegében. Az eredetileg tervezett kollektív testület helyett egyre inkább teret nyert az egyszemélyes kisebbségi ombudsman gondolata: e mellett foglalt állást a Büntető Törvénykönyv 1993-as módosítása[242], illetve maga a nem sokkal később elfogadott kisebbségi törvény is. Az utóbbi jogszabály szerint a kisebbségi ombudsman a törvény hatálya alá tartozó kérdésekben jár el (20. § (3). Az alaptörvény szövegéből végül egy 1994 végi módosítás iktatta ki a korábbi intézményi formát.[243] Az alkotmány értelmében az Országgyűlés egyes alkotmányos jogok védelmére külön biztost is választhat. A biztosokat a köztársasági elnök javaslatára, az Országgyűlés a képviselők kétharmadának a szavazatával választja meg, akik tevékenységükről évente beszámolnak az Országgyűlésnek, amelynek kizárólagos felelősséggel tartoznak, elválasztva őket a végrehajtó és a bírói hatalmi ágtól. Az alaptörvény biztosokra vonatkozó rendelkezéseit kibontó 1993-as törvény (1993. évi LIX. törvény) szerint az ombudsman egyszer újraválasztható. A kisebbségi törvény egy 1994-es módosítása szerint a köztársasági elnök a kisebbségi ombudsman személyére vonatkozó javaslatának megtétele előtt kikéri az országos kisebbségi önkormányzatok vagy annak hiányában, a nyilvántartásba vett országos érdekképviseleti szervek véleményét.[244] A vonatkozó jogi szabályok megalkotását követően, az első biztosok hatéves időtartamra történő megválasztására azonban csak 1995 nyarán került sor. Az Országgyűlés Göncz Árpád köztársasági elnök javaslatára, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának Kaltenbach

[242] 1993. évi XVII. törvény a büntető jogszabályok módosításáról. 34. § (1). A törvény felvette a hivatalos személyek sorába az állampolgári és a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosait.
[243] 1994. évi LXXIII. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló, többször módosított 1949. évi XX. törvény módosításáról. 1. § (1).
[244] 1994. évi LXXV. törvény az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról szóló 1993. évi LIX. törvény, a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXII. törvény módosításáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény módosításáról és egyes rendelkezéseinek hatályba léptetéséről. 2. §. A törvény léptette hatályba továbbá a kisebbségi törvénynek a kisebbségi ombudsmanra vonatkozó két bekezdését is.

Jenőt, a József Attila (utóbb Szegedi) Tudományegyetem tanárát, a német szövetség és a Kisebbségi Kerekasztal egykori jogi szakértőjét, valamint az Országos Német Önkormányzat elnökét választotta, aki 1995. június 30-án tette le a hivatali esküjét. A köztársasági elnök átirata szerint az országos önkormányzatok többsége támogatta a jelöltet, akárcsak a parlamenti pártok frakcióvezetői. Kaltenbach Jenőt az illetékes országgyűlési bizottságok is egyhangúlag elfogadták, végül 213 igen és 13 nem ellenében választották meg országgyűlési biztossá.[245] A megbízatási idejének lejártával, Kaltenbach Jenőt 2001-ben újabb ciklusra választották meg, ezúttal 286 igen és 35 nem szavazattal.[246]

Az országgyűlési biztosok intézménye az állampolgári jogvédelmi feladatok ellátása, az államszervek közigazgatási-bürokratikus hatalmának korlátozása, bizonyos fokú ellenőrzése következtében igen népszerű a közvélemény szemében. A viszonylag gyenge jogosítványaik miatt egyik leghatásosabb eszközüknek a nyilvánosság számít: az ombudsmanok gyakran szerepelnek az írott és elektronikus médiában, az országgyűlési beszámolójukkal is megpróbálva nyomást gyakorolni az érintett szervekre (Körösényi et al. [2003] pp. 584-585.). Mindezen jellemzők természetesen elmondhatók a kisebbségi biztosnak – a vizsgált ügyben is kifejtett – munkájára is, amely összefoglalásképpen három főbb tevékenységi területet ölel fel, azok egyidejű ellátásával. Az ombudsmannak komoly szerepe van a jogalkotás, a politikai döntéshozatal folyamatában: számos kisebbségpolitikai intézménnyel és szereplővel tart fenn állandó kapcsolatot, érvényesítheti a munkája során keletkezett tapasztalatokból adódó megoldási elgondolásait, jogalkotást kezdeményez az érintetteknél, véleményezi, vizsgálja az előkészítési szakaszban lévő jogszabály-tervezeteket. A biztos a kisebbségi törvény módosításához kapcsolódva, az 1999-es beszámolójához kidolgozott egy különálló törvénytervezetet a kisebbségek jogairól. A második meghatározó terület a biztosított jogok alkalmazása, érvényesítése, illetve a jogorvoslatok megvalósítása a vizsgálatai alkalmával. Végül fontos szerepe van a kisebbségi ügyekkel, kisebbségi jogvédelemmel összefüggő tájékoztatásban, társadalmi nevelő-oktató funkciók ellátásában, amelyben igen jelentős mértékben támaszkodik a nyilvánosságra (Kaltenbach [2004b] pp. 25-29.). A kisebbségi ombudsman mindezen funkciói – különböző mértékben bár –, de szerepet kaptak a módosítási folyamatban. Kaltenbach

[245] Az Országgyűlés 1995. évi nyári rendkívüli ülésszakának hiteles jegyzőkönyve 101. szám. 10918-10921. 10936-10937. hasáb. 84/1995. (VII. 6.) OGY határozat országgyűlési biztosok választásáról.
[246] Az Országgyűlés 2001. évi nyári rendkívüli ülésszakának hiteles jegyzőkönyve 217. szám. 33243-33244. hasáb. 48/2001. (VI. 21.) OGY határozat országgyűlési biztosok választásáról.

Jenő a kisebbségi joganyag, beleértve a választási rendszer átfogó korrekciójának aktív szorgalmazójává vált, saját javaslatokkal állt elő a felmerülő fontosabb szakpolitikai kérdésekben. Közvetíteni tudta a döntéshozók felé a módosítás előkészítésének elhúzódása miatt hozzá érkező kisebbségi panaszokat is.[247]

A kormányzati oldalt vizsgálva, a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek ügyeivel foglalkozó, előkészítő, véleményező, koordináló és kapcsolattartó funkciókkal bíró, legfontosabb intézmény a korszakban továbbra is az 1990 nyarán létrehozott Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal volt. A NEKH összefoglaló jellemzője volt ebben az időszakban, hogy a kormányzati intézményi struktúrában való stabil helyét továbbra sem igen sikerült megtalálni: a mindenkori kormányok politikai-ideológiai vonalvezetésével, valamint az intézményi szerkezet változásával összefüggésben a NEKH pozíciója minden ciklusban változott. Az 1994. július közepén hivatalba lépett Horn-kormány az elődjéhez hasonlóan, politikai-stratégiai fontossága következtében a Miniszterelnöki Hivatal keretein belül kiemelt helyet biztosított a hazai kisebbségi és a határon túli magyar ügyek intézményes kezelésének. A kisebbségi területek irányítására, kormányzati koordinációs feladatainak ellátására létrejött a kisebbségi ügyekért felelős politikai államtitkár tisztsége, amelyet a ciklusban a Titkárság egykori vezetője, Tabajdi Csaba töltött be. A kormány ügyrendjéről szóló határozat[248] szerint az előterjesztéseket a miniszterek mellett neki is meg kellett küldeni előzetes véleményezésre, illetőleg állandó meghívottként jelen volt a közigazgatási államtitkári értekezleteken.[249] Az 1994-1998 közötti kormányzati ciklusban tehát e politikai államtitkár látta el a NEKH és a HTMH felügyeletét.[250] Szintén ő töltötte be az 1995-ben alapított, két kisebbségi közalapítvány (Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány, Magyarországi Cigányokért Közalapítvány) felügyelő bizottságainak elnöki tiszteit. Az államtitkár javaslatára nevezte ki a miniszterelnök a Hivatal elnökét: Hegyesiné Orsós Évát Wolfart János 1995. szeptemberi felmentése

[247] Kaltenbach Jenőnek, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának levele Kósáné Kovács Magdának, az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának elnökének (Budapest, 2001. október 19.). MOIL 1998-2002. EMB Levelezés 2001. év 39. d. 5742/2001.
[248] 1088/1994. (IX. 20.) Korm. határozat a Kormány ügyrendjéről.
[249] 1118/1994. (XII. 14.) Korm. határozat a Kormány ügyrendjéről szóló 1088/1994. (IX. 20.) Korm. határozat módosításáról.
[250] 109/1994. (VII. 21.) Korm. rendelet a Kormány megalakulásával összefüggő egyes hatásköri rendelkezések módosításáról. 1. §. Fehér [2003] p. 118.

után.[251] Elnökhelyettesét a hivatali elnök javaslatára a politikai államtitkár helyezte pozícióba.

A NEKH mellett, az egyéb kisebbségpolitikai feladatok ellátásának kötelezettsége ugyanakkor más kormányzati intézmények, ágazati reszortok funkciói között is szerepelt. Az újonnan létrehozott kisebbségi önkormányzati rendszer megválasztásával kapcsolatos jogi szabályozással, valamint a választások irányításával és lebonyolításával összefüggő teendők a belügyminiszter általános közjogi feladatai közé kerültek, amely tisztséget a ciklusban Kuncze Gábor (SZDSZ) töltötte be.[252] A BM-nek a korábbiakhoz hasonlóan rendkívül fontos szerep jutott a választási szabályok kidolgozásában, amely a kisebbségi önkormányzati választások anomáliái folytán az ügy meghatározó szereplőjévé tette a tárcát a későbbiekben. A választási szabályok mellett magának a kisebbségi törvénynek a módosítása már a MEH-hez, a NEKH-hez, illetve az Igazságügyi Minisztériumhoz is kapcsolódott. 1997 decemberében Tabajdi Csaba, Kuncze Gábor és Vastagh Pál igazságügyi miniszter közösen terjesztették a kormány elé a kisebbségi törvény módosításának tervezetét. Mindezek mellett, a Fodor Gábor (SZDSZ), majd 1996 januárjától Magyar Bálint (SZDSZ) által irányított művelődési és közoktatási tárcának továbbra is feladata maradt a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek oktatásával, kultúrájának ápolásával kapcsolatos kormányzati tevékenység. Abban, hogy a közzé tett jogalkotási tervek[253] ellenére, ebben a ciklusban nem született meg az átfogó módosítás, szerepet játszhatott a kisebbségi elutasítás, a koalíciós partnerek eltérő elképzelései, valamint az 1998-as választások közelsége is.

Az 1998 nyarán hivatalba lépett Orbán-kormány a korábbiakhoz képest jelentős változtatást hajtott végre a kormányzati kisebbségpolitikai intézményrendszeren. A Miniszterelnöki Hivatalt érintő, a hatékonyabb koordinációt szolgáló, szervezeti-irányítási reform következtében egyes területek már nem fértek bele a hivatal hatáskörébe (Fehér [2003] pp. 129-130. Körösényi et al. [2003] pp. 451-456.). Megszűnt a kisebbségi ügyekért felelős politikai államtitkár tisztsége, és a NEKH a Miniszterelnöki Hivataltól átkerült az IM felügyelete alá, míg a HTMH a Külügyminisztérium keretei közé lett integrálva. A Hivatal elnökét tehát a továbbiakban

[251] 32/1995. (IX. 21.) ME határozat a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnökének felmentéséről. 34/1995. (IX. 21.) ME határozat a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnökének kinevezéséről.
[252] 147/1994. (XI. 17.) Korm. rendelet a belügyminiszter feladat- és hatásköréről. 2. § (1) a.
[253] A kormány 1998 elején még számolt is a kisebbségi törvény megfelelő módosításával. Ld. MEH közlemény a Kormány 1998. évi I. félévi jogalkotási tervéről. *Magyar Közlöny,* 1998/ 8. 1998. február. 11.

Dávid Ibolya igazságügyminiszter (MDF) javaslatára nevezte ki a miniszterelnök, elnökhelyettesét pedig az elnök javaslatára a miniszter helyezte pozícióba. A NEKH költségvetése az IM fejezetében szerepelt, elkülönítve a ciklus költségvetési törvényeiben. A felügyelet gyakorlása mellett a miniszter hivatott gondoskodni a kisebbségi önkormányzatok és kisebbségi célzatú közalapítványok működéséhez szükséges költségvetési előirányzatokról.[254] Az utóbbiak tekintetében a két közalapítvány alapítói jogkörét szeptember közepétől gyakorolta a miniszter.[255] E kormányzati ciklus során kétszer történt személycsere a NEKH élén: Hegyesiné Orsós Évát 1998. július 15-i hatállyal mentette fel a miniszterelnök[256], és szeptember 15-ével a Kisebbségi Kerekasztal egykori elnökét, Doncsev Tosot nevezte ki a Hivatal élére.[257] Őt 2000 novemberében mentették fel, és december 20-i hatállyal a NEKH egykori elnökhelyettesét, Báthory Jánost helyezték pozícióba.[258]

Az új kormányban, a kisebbségi önkormányzati képviselők választásával kapcsolatos jogszabályok előkészítése, illetve a választások irányítása, lebonyolítása – miként az előző ciklusban – e kormányzati periódusban is a belügyminiszter feladatai közé tartozott, amely tisztséget Pintér Sándor (Fidesz) töltötte be.[259] A parlamenti ad hoc bizottság koordinálása mellett a BM 2000 tavaszára készítette el a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról szóló törvénytervezetet, míg a kisebbségi törvény korrekciójára kidolgozott tervezet kimunkálása az IM-hez és a NEKH-hez kapcsolódott. A beérkezett észrevételek és kritikák hatására a tárcák 2001 őszére mindkét dokumentumot átdolgozták. A többi releváns tárcát tekintve, az Orbán-kormány szétválasztotta az oktatás és a kultúra területeinek korábban egységes kormányzati irányítását, és a Művelődési és Közoktatási Minisztérium helyébe létrehozta az Oktatási Minisztériumot (OM), illetve a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumát (NKÖM). Az oktatási miniszter (Pokorni Zoltán, majd 2001 júliusától Pálinkás József, Fidesz) főbb feladatai lettek az oktatás ágazati vezetése és irányítása, a vonatkozó fejlesztési tervek kidolgozása, közreműködés a tudománypolitika, a kutatási,

[254] 128/1998. (VII. 15.) Korm. rendelet a Kormány megalakulásával összefüggésben egyes kormányrendeletek módosításáról. 4. §. 157/1998. (IX. 30.) Korm. rendelet az igazságügyminiszter feladat- és hatásköréről. 12. §.
[255] 1117/1998. (IX. 18.) Korm. határozat a kormány által alapított közalapítványok és alapítványok kormányzati felelőseinek kijelöléséről.
[256] 25/1998. (VII. 23.) ME határozat a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnöke felmentéséről.
[257] 37/1998. (IX. 26.) ME határozat a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnökének kinevezéséről.
[258] 31/2000. (XI. 16.) ME határozat a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnökének felmentéséről. 34/2000. (XII. 20.) ME határozat a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnökének kinevezéséről.
[259] 182/1998. (XI. 11.) Korm. rendelet a belügyminiszter feladat- és hatásköréről szóló 147/1994. (XI. 17.) Korm. rendelet módosításáról.

fejlesztési, innovációs tervek előkészítésében, illetve szerepet játszott a fiatalok pályaorientációjával foglalkozó intézményrendszer kialakításában, munkaerőpiaci elhelyezkedésük fejlesztésében. Az oktatási miniszter hazai kisebbségekkel kapcsolatban megállapított feladatai, azaz az anyanyelvű oktatással kapcsolatos állami feladatok központi irányítása, illetve a kisebbségek és az anyaországok közötti oktatási kapcsolatok fenntartásában való közreműködés azonban 1990-1991 óta jórészt változatlanok maradtak. Rögzítésre került viszont a nemzeti és etnikai kisebbségekhez tartozók anyanyelvű oktatáshoz való jogának biztosítása.[260] A Hámori József (Fidesz), majd 2000 januárjától Rockenbauer Zoltán (Fidesz) által irányított NKÖM főbb feladatai lettek a kulturális örökség védelme, feldolgozása és közkinccsé tétele, a közművelődési, közgyűjteményi tevékenység, és a hatáskörébe tartozó művelődési intézmények irányítása, illetve a sajtóigazgatással, a művészeti alkotó és előadó tevékenység támogatásával járó feladatok ellátása. A miniszter hazai kisebbségekkel kapcsolatban megállapított feladatai szintén ugyanazok maradtak: ellátta a kisebbségek kultúrájának ápolásával összefüggő állami feladatok központi irányítását, illetve közreműködött a kisebbségek és az anyaországok közötti, kulturális kapcsolatok fenntartásában.[261]

A NEKH alapításáról szóló, 1990-es kormányrendeletet a kormány hatályon kívül helyezte, és a Hivatal feladatait egy új jogszabályban foglalta össze. A 2001-es kormányrendelet egyfelől számos, alapvető funkciót átvett az eredeti dokumentumból, mint például a kormányzati döntés-előkészítés, a kisebbségi jogok és kisebbségek helyzetének folyamatos elemzése, értékelése, az elfogadott döntések végrehajtásának figyelemmel kísérése, koordinálása, az érintett szervezetekkel való bel- és külföldi kapcsolattartás, az érdekek feltárása, a sajtófigyelés, a közvélemény tájékoztatása stb. Másrészről a 2001-es rendelet a hivatal feladatait alapjaiban igazította hozzá a megváltozott kisebbségpolitikai intézményrendszerhez és környezethez. Rögzítette az igazságügyminiszter felügyeleti jogkörét, illetve utalt a kisebbségi törvény és a kapcsolódó kisebbségi joganyag módosításának előkészítésére. Bekerült a rendeletbe a két kisebbségi közalapítvánnyal, és a Cigányügyi Tárcaközi Bizottsággal, valamint különböző vegyes és tárcaközi bizottságokkal kapcsolatos feladatok ellátása. Külön

[260] 162/1998. (IX. 30.) Korm. rendelet az oktatási miniszter feladat- és hatásköréről. 1. § (1) g. 6. § (2) b. c.
[261] 161/1998. (IX. 30.) Korm. rendelet a nemzeti kulturális örökség miniszterének feladat- és hatásköréről. 4. § a. b.

paragrafus szólt a kisebbségi szféra finanszírozásával összefüggő hivatali teendőkről.[262] A hivatal képviselője a ciklusban tagja lett – a fentieken kívül – az előkészítés és végrehajtás összehangolására létrejött Civil Koordinációs Tárcaközi Bizottságnak is.[263]

Jelen keretek között némi magyarázatot kell adni arra, hogy az 1998-2002-es ciklusban vajon miért nem születtek elfogadott törvények a 2000-ben elkészült, majd a következő évre átdolgozott, és november végén az Emberi jogi bizottság által benyújtott tervezetekből, holott például a kormányprogram eredetileg célul tűzte ki a kisebbségi önkormányzatiság közelítését a valós kulturális autonómiához. Egyik lehetséges ok ezzel kapcsolatban a jelentős kisebbségi ellenállás. A kisebbségi önkormányzati választások lebonyolítását követően a miniszterelnök arról biztosította a kisebbségi vezetőket, hogy az egyetértésük nélkül nem kerülhet a módosítás az Országgyűlés elé, a teljes körű konszenzus azonban utóbb kivitelezhetetlennek bizonyult. Ezzel szorosan összefüggő másik körülmény és elterjedt vélemény annak megkérdőjelezése, hogy volt-e egyáltalán az ad hoc bizottság jelentős erőfeszítései mögött kellő kormányzati akarat (Mayer [2002] p. 3650.). Nem lehet ezt teljesen kizárni, mivel tény, hogy a ciklus során az Emberi jogi bizottság többször szorgalmazta – a megismert tárcavélemények mellett – a tervezetekkel kapcsolatos egységes kormányzati álláspont kialakítását, de azok – a kisebbségi konszenzus hiányára hivatkozva – csupán a közigazgatási államtitkári értekezletig jutottak el. A kisebbségek jelentős részének elutasítását érzékelve több miniszter a szükséges egyeztetések lefolytatását és a tervezetek véglegesítését az ad hoc bizottságra bízta volna.[264] A kisebbségi oldal ezzel szemben inkább világos kormányzati tárgyalópartnert igényelt, mert – kimondatlanul – attól tartott, hogy egy többpárti bizottságban egyből módosulnának az eredeti elképzelések, nehezebb lenne az esetleges megállapodást keresztülvinni. A források azonban hangsúlyozzák a kormány támogatását is a kisebbségek többségi támogatásának megszerzése érdekében, amely ügyet az IM és a NEKH bizonyosan pártolták. A két törvényjavaslat a bizottsági benyújtását követően viszont már nem került a plenáris ülés elé, amelyben a választások közelsége is szerepet játszhatott. Ráadásul a kormánynak a javaslatokkal kapcsolatos

[262] 125/2001. (VII. 10.) Korm. rendelet a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatalról.
[263] 1007/2000. (I. 18.) Korm. határozat a Civil Koordinációs Tárcaközi Bizottság létrehozásáról.
[264] Stumpf István, a Miniszterelnöki Hivatalt vezető miniszter levele Kósáné Kovács Magdának, az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának elnökének (Budapest, 2001. július 25.). MOIL 1998-2002. EMB Levelezés 2001. év 37. d. 1971/1/2001. Pintér Sándor belügyminiszter levele Kósáné Kovács Magdának, az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának elnökének (Budapest, 2001. október 9.). MOIL 1998-2002. EMB Levelezés 2001. év 39. d. 3-Ny/1895/2001.

álláspontja késett, és képviselője az Alkotmányügyi bizottság ülésén már nem támogatta a kisebbségi törvény módosítását.[265]

A 2002-ben hivatalba lépett Medgyessy-kormány, elődjéhez hasonlóan, változtatásokat hajtott végre a kormányzati kisebbségpolitikai intézményrendszerben. Lényegében meghagyta a Miniszterelnöki Hivatal előző ciklusban megreformált struktúráját, de – miként az 1994-1998 közötti ciklusban érvényesült – ismételten létrehozta a hivatalon belül a hazai nemzeti és etnikai, illetve a határon túli magyar kisebbségi ügyek intézményes kezelésére a politikai államtitkárságot, amelynek vezetésével a miniszterelnök Szabó Vilmost (MSZP) bízta meg.[266] A miniszter (Kiss Elemér, majd 2003 februárjától Kiss Péter, MSZP) az államtitkár útján, annak közreműködésével látta el az újból a Miniszterelnöki Hivatal alá kerülő Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal és a Határon Túli Magyarok Hivatalának felügyeletét. A MEH ezek mellett is fontos szerepet játszott a módosítás előkészítésében. Egyrészt azért, mert a miniszterelnöknek az országos kisebbségi önkormányzatok elnökeivel kötött, 2002. júniusi megállapodása szerint a kormányfő évente egyszer, míg a MEH-t irányító miniszter évente kétszer találkozik a kisebbségi vezetőkkel, másrészt Szabó Vilmos vezetésével, már a törvényjavaslat benyújtását megelőzően megindult a négypárti egyeztetés. A NEKH élén, június végén vezetőváltást hajtott végre a kormányfő, amikor 2002. június 30-i hatállyal felmentette Báthory Jánost, és helyébe Heizer Antal korábbi elnökhelyettest nevezte ki.[267] A NEKH vonatkozásában a megváltozott intézményes viszonyokat egy kormányrendelet rögzítette novemberben, amely szerint a Hivatal a Miniszterelnöki Hivatalt vezető miniszter irányítása alatt működött, elnökét pedig a miniszter javaslatára a miniszterelnök nevezte ki. A NEKH két elnökhelyettesét az elnök javaslatára a miniszter helyezte pozícióba. Költségvetése a Miniszterelnöki Hivatal fejezetén belül, önálló címként szerepelt a költségvetési törvényekben.[268] Az önkormányzati választások lezajlását, az idézett alkotmánymódosítás és az országgyűlési határozat elfogadását követően felgyorsult módosítás ügyében a Hivatalnak komoly előkészítési és szervezési feladatai voltak,

[265] Semjén Zsolt, az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának alelnöke: H/1549. sz. bizottsági önálló indítvány a kisebbségeket érintő jogszabályok felülvizsgálatának szükségességéről (Budapest, 2002. november 28.).
[266] 27/2002. (VI. 7.) ME határozat a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkárainak feladatköréről.
[267] 41/2002. (VI. 29.) ME határozat a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnökének kinevezéséről. 44/2002. (VII. 9.) ME határozat a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnökének felmentéséről.
[268] 244/2002. (XI. 16.) Korm. rendelet a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatalról szóló 125/2001. (VII. 10.) Korm. rendelet módosításáról.

amelyek közül mindenekelőtt a kisebbségi tárgyalódelegációval folytatott, 2003 nyári egyeztetés-sorozatot kell kiemelni.

A kisebbségi önkormányzati képviselők választásával kapcsolatos kormányzati feladatokat továbbra is a belügyminiszter (Lamperth Mónika, MSZP) látta el.[269] A módosítási koncepció elkészítésének és a kormányhoz való benyújtásának felelőse az IM, illetve mellette később az esélyegyenlőségi tárca nélküli miniszter lettek.[270] A beterjesztés felelősei utóbb az igazságügy-, és belügyminiszterekre, a Miniszterelnöki Hivatalt vezető miniszterre, valamint az esélyegyenlőségi tárca nélküli miniszterre módosultak.[271] A NEKH és a kisebbségek közötti egyeztetést követően, valójában a BM és az IM keretében készültek el a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a kisebbségi törvény módosításáról szóló szakszerű törvénytervezetek, amelyeket a kormány végül 2004. márciusban egyesítve nyújtott be.[272] A kormányzati struktúra kialakítása során megmaradt az Oktatási és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumainak 1998-ban végrehajtott különválasztása, akárcsak a két miniszternek a hazai nemzeti, etnikai kisebbségekkel kapcsolatos feladatai: az előbbi tárcát Magyar Bálint (SZDSZ), az utóbbit Görgey Gábor (MSZP), majd 2003 májusától Hiller István (MSZP) vezette a Medgyessy-kormányban. A többi tárca közül, a foglalkoztatáspolitikai és munkaügyi miniszter (Kiss Péter, majd 2003 februárjától Burány Sándor, MSZP) feladatai között szerepelt még a hazai kisebbségekkel összefüggő kormányzati teendő, összefüggésben a cigányság társadalmi integrációjának előmozdítására, az esélyegyenlőség növelésére, a hátrányos megkülönböztetés csökkentésére irányuló kormányzati erőfeszítésekkel.[273]

Az új kormány alatt jelentős változás következett be a cigánysággal összefüggő ügyek kormányzati, intézményes szintű kezelésében. A Miniszterelnöki Hivatal keretében külön reszort feladata lett a cigányság társadalmi integrációjának, életkörülményeinek javításával kapcsolatos kormányzati teendők ellátása, illetve a cigányság szervezeteivel való kapcsolattartás.[274] A romaügyi államtitkárság élére utóbb

[269] 150/2002. (VII. 2.) Korm. rendelet a belügyminiszter feladat- és hatásköréről.
[270] MeHVM közlemény a Kormány 2003. II. félévi tevékenységének fő irányvonaláról, valamint a munkatervéből származó jogalkotási feladatok jegyzékéről. *Magyar Közlöny,* 2003/89. 2003. július. 24.
[271] 2202/2003. (IX. 4.) Korm. határozat az Alkotmánybíróság és az Országgyűlés döntéseiből adódó egyes feladatokról. 1.
[272] T/9126. számú törvényjavaslat a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó egyes törvények módosításáról (Budapest, 2004. március). Előadó: Kiss Péter Miniszterelnöki Hivatalt vezető miniszter.
[273] 143/2002. (VI. 28.) Korm. rendelet a foglalkoztatáspolitikai és munkaügyi miniszter feladat- és hatásköréről. 4. § c. 10. § a. c. d.
[274] 148/2002. (VII. 1.) Korm. rendelet a Miniszterelnöki Hivatalról. 4. § (1) g. h.

Teleki Lászlót (MSZP) nevezte ki a kormányfő[275], akinek főbb feladatai a romaügyi politikai koncepció kidolgozása, a kormányzati döntés-előkészítésben való részvétel, a végrehajtás koordinálása voltak, illetve egyéb javaslattevő, elemző, kapcsolattartó funkciók is hozzá tartoztak. A feladatkörét a Miniszterelnöki Hivatal Romaügyi Hivatalának közreműködésével látta el.[276]

2003 nyarán, a különböző hátrányos helyzetű társadalmi csoportokat – nőket, fogyatékkal élőket, cigányokat, gyermekeket, időskorúakat – érintő, társadalmi egyenlőtlenségek felszámolásával kapcsolatos kormányzati teendők ellátására, a kormány létrehozta az esélyegyenlőségi tárca nélküli miniszter posztját és hivatalát. A miniszteri pozíciót előbb Lévai Katalin (MSZP), majd – Európai parlamenti képviselővé választását követően – 2004-től Göncz Kinga (MSZP) töltötte be. A miniszter a társadalmi esélyteremtés megvalósításának keretében dolgozta ki az erre irányuló tennivalókat, látott el koordináló, kapcsolattartó, javaslattevő funkciókat, illetve kommunikálni volt hivatott a kormányzati esélyteremtési politika eredményeit, célkitűzéseit. A feladatainak eredményes ellátása érdekében a miniszter kapcsolatot tartott és együttműködött – többek között – a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosával. Az új miniszteri poszt létrehozása további intézményes változásokat hozott a kisebbségpolitikában: a roma ügyek politikai államtitkársága átkerült a miniszterhez, aki megbízott politikai államtitkár közreműködésével látta el a cigányság társadalmi integrációjának előmozdításával, az életkörülményeinek javításával összefüggő feladatokat, illetve tartotta fenn a kapcsolatot a cigányság szervezeteivel.[277]

A 2004-es európai parlamenti választások idejére a törvényjavaslat tárgyalását felfüggesztették, azzal az ígérettel, hogy ősszel ismét napirendre tűzik a határozatlan időre elnapolt általános vitát. De nem így történt. Bár a javaslat elfogadása a kormánynak a 2004 tavaszi és őszi ülésszakokra vonatkozó törvényalkotási programjaiban egyaránt szerepelt, ez 2004-ben mégsem emelkedett törvényerőre.[278] Az

[275] 54/2002. (VII. 24.) ME határozat a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkárainak feladatköréről szóló 27/2002. (VI. 7.) ME határozat módosításáról.
[276] 225/2002. (X. 31.) Korm. rendelet a Miniszterelnöki Hivatalról szóló 148/2002. (VII. 1.) Korm. rendelet módosításáról.
[277] 107/2003. (VII. 18.) Korm. rendelet az esélyegyenlőségi tárca nélküli miniszter feladat- és hatásköréről.
[278] Ld. Törvényalkotási program az Országgyűlés 2004. évi tavaszi ülésszakára. 15. *Magyar Közlöny,* 2004/8. 2004. január. 28. Törvényalkotási program az Országgyűlés 2004. évi őszi ülésszakára. *Magyar Közlöny,* 2004/85. 2004. június. 19. Megjegyzendő viszont, hogy a 2005 tavaszi ülésszakra vonatkozó törvényalkotási programban már nem szerepelt a kisebbségi törvényjavaslat elfogadásának szükségessége.

őszi, a Miniszterelnöki Hivatal, majd utóbb az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium (ICSSZEM) által koordinált pártközi egyeztetéseken ugyanis október közepére felbomlott a négypárti politikai egyetértés. Az eseményeket jelentős mértékben befolyásolta a kisebbségek tekintélyes részének elutasítása, a Fidesz-MPSZ kritikája, valamint az Országos Cigány Önkormányzatban (OCÖ) lényegében 2003 tavasza óta húzódó személyi ellentétek és érdekkonfliktusok, amelyek jelentős mértékben akadályozták a tervezett módosítással kapcsolatos cigány vélemények határozott artikulálását és érvényesítését. Kevésbé jelentős alakító hatással bírt a 2004 kora őszi kormányfőcsere, amely egy átmeneti időszakra a személyzeti kérdések tisztázatlanságát vonta maga után.

A 2004-es miniszterelnök-váltást követően, a Gyurcsány Ferenc (MSZP) vezette koalíciós kormány ugyanis újabb változtatásokat hajtott végre az államszervezet kisebbségpolitikai intézményrendszerében. Az új kormány októberi hivatalba lépését követően egy nagyon rövid átmeneti időre (nem egész tíz napra) továbbra is a Szabó Vilmos által irányított politikai államtitkársághoz tartoztak a hazai kisebbségi ügyek a MEH keretében. Érdekes és jogilag ellentmondásos fejlemény volt ugyanakkor, hogy a 2003 nyarán az esélyegyenlőségi tárca nélküli miniszter alá került romaügyi államtitkárság egy miniszterelnöki határozat értelmében szintén egy átmeneti időre visszakerült a Miniszterelnöki Hivatalhoz.[279] Holott a kormány megalakulásával összefüggésben egyes feladat- és hatáskörök gyakorlásáról szóló, öt nappal korábban hatályba lépett kormányrendelet a cigánysággal kapcsolatos feladatokat a még létező gyermek-, ifjúsági és sportminiszterhez utalta.[280] Az intézményrendszer letisztulása, mindezen ellentmondások feloldása a minisztériumok felsorolásáról szóló törvénymódosítás október 21-i hatályba lépését követően vehette kezdetét.[281] A korábbi Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium kettéválasztásával, az egészségüggyel és az egészségbiztosítással kapcsolatos feladatok ellátására létrehozták az Egészségügyi Minisztériumot, míg a szociális és családügyi, valamint a társadalombiztosítási nyugdíjrendszerrel összefüggő teendőkre szintén külön minisztériumot hoztak létre. Ez utóbbi, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztériumhoz kerültek a megszüntetett Gyermek-, Ifjúsági és

[279] 65/ 2004. (X. 12.) ME határozat a Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkárainak feladatköréről.
[280] 274/ 2004. (X. 7.) Korm. rendelet a Kormány megalakulásával összefüggésben egyes feladat- és hatáskörök gyakorlásáról. 3. § (1).
[281] 2004. évi XCV. törvény a Magyar Köztársaság minisztériumainak felsorolásáról szóló 2002. évi XI. törvény módosításáról.

Sportminisztérium gyermek- és ifjúsági, illetve fogyasztóvédelmi ügyei, valamint a Miniszterelnöki Hivataltól ide helyezték a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekkel kapcsolatos reszortot és a NEKH felügyeletét is. Az esélyegyenlőségi tárca nélküli miniszter posztját szintén megszüntették, és feladatait szintén az új minisztérium keretei közé integrálták. 2004-2006 között tehát a Göncz Kinga miniszter és Mesterházy Attila politikai államtitkár (MSZP) által irányított új tárca játszott szerepet a hátrányos helyzetű társadalmi rétegek – köztük a romák – társadalmi integrációját célzó esélyegyenlőségi politikában, valamint a kifejezetten a nemzeti-etnikai kisebbségi identitások megőrzését és fejlesztését szolgáló kisebbségpolitikában is. Kiemelt feladata volt a roma társadalmi integrációval kapcsolatos döntés-előkészítő, javaslattevő, koordináló, elemző-értékelő, valamint kapcsolattartó tevékenység.[282] A kormányzati intézményrendszer átalakítása következtében a kisebbségpolitikai vonatkozású költségvetési tételek a Miniszterelnöki Hivataltól átkerültek az ICSSZEM fejezetébe a 2005-ös költségvetésben.[283]

A NEKH számára a megváltozott intézményes viszonyokat az idézetteken túl, egy 2005. márciusi kormányrendelet is rögzítette. A Hivatal elnökét – aki a kormányzati ciklusban továbbra is Heizer Antal maradt – a miniszterelnök nevezte ki, de immár az ifjúsági, családügyi, szociális és esélyegyenlőségi miniszter javaslatára, aki a munkáltatói jogokat is gyakorolta. Az irányítás áthelyezése melletti másik fontos változás, hogy az addigi két elnökhelyettes helyébe egy lépett, akit az elnök javaslatára a miniszter helyezett pozícióba. További jelentős jogszabályi változás, hogy a korábbiakhoz képest kiszélesültek a Hivatalnak a kisebbségek költségvetési támogatásával kapcsolatos feladatai, hiszen az ICSSZEM költségvetési fejezetén belüli, kisebbségi célú tételekkel (pl.: országos kisebbségi önkormányzatok éves előirányzata, intézmények átvételének és fenntartásának támogatása, kisebbségi és roma koordinációs és intervenciós keretek, Roma Kulturális Alap, valamint a két kisebbségi közalapítvány) kapcsolatban kapott teendőket.[284]

A közpolitikai közösség meghatározó résztvevői, a kisebbségi érdekszervezetek terén, különösen a vizsgált periódus kezdeti szakaszában jelentős átalakulási folyamatok következtek be. Ezek közül elsősorban három körülményt kell megemlíteni: az országos

[282] 289/ 2004. (X. 28.) Korm. rendelet az ifjúsági, családügyi, szociális és esélyegyenlőségi miniszter feladat- és hatásköréről. Az idézett miniszterelnöki határozatból azonban csak 2005 májusában került ki a hazai kisebbségi ügyekkel és 2004 decemberében a romaüggyel kapcsolatos feladatkörök felsorolása.
[283] 2004. évi CXXXV. törvény a Magyar Köztársaság 2005. évi költségvetéséről.
[284] 35/ 2005. (III. 1.) Korm. rendelet a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatalról szóló 125/ 2001. (VII. 10.) Korm. rendelet módosításáról.

kisebbségi önkormányzatok létrejöttét, a Kisebbségi Kerekasztal megszűnését és ezzel összefüggésben a kisebbségek további önállósodási és egységesülési törekvéseit, valamint a korábbiakhoz hasonlóan zajló, és immár újabb közösségeket is elérő pluralizálódási tendenciákat. Az egyik leglényegesebb változás kétségkívül az volt, hogy főként az országos szintű érdekvédelem funkciója a korábbi egyesületi alapú szerveződésektől többnyire átkerült a kisebbségi törvény nyomán, választások útján megalakuló országos önkormányzatokhoz. A szövetségek értelemszerűen szabadon dönthettek jövőjükről, de a megszüntetésre egyedül csak a németek esetében került sor, másoknál fennmaradtak azzal, hogy megpróbáltak valamiféle munkamegosztást kialakítani a két szervezeti forma között, amelyek nem nélkülözték a személyes átfedéseket sem. Mindazonáltal a hangsúly a politikai döntéshozatalban immár az országos önkormányzatokra helyeződött, némileg háttérbe szorítva a kormányzati oldal által korábban, például a Kisebbségi Kerekasztallal szemben is preferálni igyekezett civil szférát, ami nem járt minden konfliktustól mentesen. A helyi kisebbségi önkormányzatok első megválasztását követően, 1995 elején a 13-ból 11 kisebbség hozta létre az országos és területi érdekképviseleti feladatokat is ellátó országos kisebbségi önkormányzatát, amely körhöz utóbb, 1999-ben csatlakozott a ruszin és ukrán kisebbség, teljessé téve ezzel a hivatalosan elismert közösségek makroszintű struktúráit. A közvetett módon, elektorok útján, és a kislistás választással létrehozott, különböző létszámú testületek egyszeri vagyon- és ingatlanjuttatásban részesültek, valamint a működésüket az éves központi költségvetés is támogatja. A kisebbségi törvény számukra is biztosította a jogot, hogy véleményezhessék a közösségeket az etnikai minőségükben érintő jogszabályok tervezeteit, amely a későbbi gyakorlatban nem feltétlenül, nem minden esetben valósult meg, de a bevonásuk a kisebbségi törvény átfogó módosításába természetesen elengedhetetlen volt – bár ennek mértékéről megoszlanak a kisebbségi álláspontok.

Kérdéses volt a kisebbségek számára elsősorban a megfelelő kisebbségi törvény elfogadásáért küzdő, egyesületi alapokon, de hivatalos bírósági bejegyzés nélkül működő ernyőszervezet, a Kisebbségi Kerekasztal további sorsa. Az 1993 utáni léte egyelőre még nem vált okafogyottá, hiszen a jogszabály megszavazásával továbbra is fennmaradt a megoldatlan parlamenti képviselet problémája, amelynek 1993 végi elbukása végső soron az elnök, Doncsev Toso lemondásához vezetett. A továbbiakban a korábbi titkár, Lásztity Péró ügyvezetőként történő irányítása alatt, a Kerekasztalnak komoly szerepe volt már a Horn-kormány időszakában a kisebbségi önkormányzati

választásokra vonatkozó szabályok, és a kisebbségi törvény 1994 őszi korrekcióiban, de ezt követően a kisebbségeket addig integráló és érdekeiket többé-kevésbé sikeresen összeegyeztető szerveződés megszűnt. Ebben számos tényező működött egyidejűleg közre. A kisebbségek oldaláról vizsgálva, meghatározónak bizonyult a helyi és országos önkormányzatok megválasztása, amelyek után egy, az új struktúrákhoz való alkalmazkodási-tanulási folyamat, saját alapokon történő építkezés vette kezdetét, amely szükségszerűen háttérbe szorította a még a kisebbségi törvény előkészítése során kikényszerített együttműködést. A Kerekasztal vezetésében felülreprezentálva voltak továbbá a kisebb közösségek, ami idővel a nagyobb kisebbségek, mindenekelőtt a cigányok, horvátok, németek, és szlovákok elkötelezettségének gyengülését eredményezte. Ráadásul egyes esetekben olyan vezetők kerültek az országos önkormányzatok élére, akik korábban vagy nem voltak vezető pozícióban, vagy már nem voltak különösebben érdekeltek a kooperációban. A korábbi ellenzéki pártokból álló kormányzati oldalt tekintve, pedig kétséges, hogy alapvetően érdekelt volt-e az előző kormánnyal szemben még egységesen, komoly érdekérvényesítő potenciált felvonultató Kerekasztal további működésében. Ráadásul az MSZP és az SZDSZ 1994-es koalíciós megállapodása egy, a parlamenti pártok, a kormány, és a kisebbségek képviselőiből, valamint szakértőkből álló politikai-szakmai egyeztető fórum, ún. Kisebbségi Koordinációs Tanács létrehozását célozta meg, amely sem ebben a ciklusban, sem pedig később nem valósult meg. 1995-1996 folyamán az érintettek már csak egy kétoldalú Kisebbségi Egyeztető Tanács életre hívásáról tárgyaltak, de ezek az egyeztetések is elakadtak végül. A kormányzati oldal szerint a tárgyalások azon a ponton feneklettek meg, amikor kisebbségek – a 11 országos önkormányzat, illetve a ruszin és az ukrán egyesületek – nem tudtak abban megegyezni, hogy miként egyeztessék és harmonizálják egymással a különböző érdekeiket.[285]

A formalizált együttműködés hiánya ellenére, a módosítás előkészítése során egyes vezetők részéről továbbra is tetten érhető volt az ambíció a kisebbségek nevében történő fellépésre, illetve szintén voltak törekvések a közös érdekérvényesítésre, és a kisebbségek közötti érdekegyeztetés és kooperáció intézményesítésére. 1999-ben létrehozták az Országos Önkormányzatok Kerekasztalát, ami azonban rövidéletű formációnak bizonyult. A vizsgált időszakot összességében tehát a korábbi kisebbségi egység felbomlása és a formalizált együttműködés hiánya jellemezte, ami azonban nem

[285] Dr. Tabajdi Csaba NEKH- konferencián elhangzott előadása (Budapest, 1995. október 6.). MTA ENKI Kézirattára.

jelentette egyúttal azt, hogy ne lettek volna közös találkozók, közösen kiadott állásfoglalások, és bizonyos kérdésekben egységes kiállások. Az 1993-as jogszabály-előkészítéssel szemben azonban már nem született egységes, a kisebbségek által kidolgozott törvénytervezet a választási rendszer és a kisebbségi törvény továbbfejlesztésére, legfeljebb egyes országos önkormányzatok alakítottak ki saját anyagokat, vagy foglalták össze a korrekciós elképzeléseiket. Az esetek többségében azonban egyértelműen azonosítható volt az egységes fellépés, több kisebbség együttműködésének igénye, ami viszont a köztük lévő érdekellentétek és olykor a különböző tárgyalási stratégiák hatására inkább csak többé-kevésbé tartós koalíciók, mindenekelőtt a kisebb és nagyobb közösségek közti alkalmi szövetségek kialakulásához vezetett. Sajátos fejleménynek bizonyult az egyeztetések alkalmával, hogy bár az utóbbiak összességében több kisebbségi kötődésű személyt képviselnek, de az előbbi, kisebb közösségek számszerűleg többen vannak az elismert kisebbségek körében.[286] Érdekes körülmény továbbá az is, hogy a parlamentáris és kormányzati szereplők a későbbiekben is sokáig hiányolták az egységes kisebbségi fellépést, a fontos kérdésekben kialakítandó kisebbségi konszenzust, amelynek létrejöttében azonban maguk se biztos, hogy valójában érdekeltek voltak. Ráadásul a kisebbségi egység hiánya a döntéshozatali folyamatok keretében hivatkozási alapul is szolgálhatott számukra a nemcselekvéshez, ahhoz, hogy ne kelljen továbblépni. Amint utaltam rá, a módosítás ügyének 1998-2002 közötti kudarcában ennek a megkövetelt egyetértésnek a hiánya is szerepet játszhatott. A következő ciklusban viszont, részben a benyújtási határidő megszabása már előrevetítette, hogy nem születhet a kisebbségek teljes konszenzusával, minden kisebbség számára és ugyanolyan mértékben elfogadható törvénymódosítás.

A formalizált kisebbségi egység múlttá válása, a kisebbségek közötti megosztottság kifejlődése mellett további tárgyalandó tényező a magukon a kisebbségeken belüli törések, a közösségeken belüli érdekcsoportok kialakulása és

[286] A legvitatottabb ügyben, a kisebbségi választói névjegyzék megítélésénél Kaltenbach Jenő érvelt azzal, hogy „a *névjegyzék bevezetését a kisebbséghez tartozó polgárok mintegy 98%-a támogatja*." Ld. Kaltenbach Jenőnek, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának levele Szászfalvi Lászlónak, az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának elnökének (Budapest, 2004. február 12.). MOIL 2002-2006. EMB Iktatott iratok 2004. 5. d. 1569/2004. Ezt a számítást a kisebb közösségek elutasították, mondván, hogy a kisebbségi jogok forrása nem a számszerűség, és a támogató országos önkormányzatok sem egyhangú szavazással döntöttek, a nagyobb kisebbségeken belül is akadnak ellenzői a névjegyzéknek, főként az idősebbek és a vidéken élők körében. Ld. A bolgár, a görög, a lengyel, az örmény, a román, a szerb és az ukrán országos önkormányzatok állásfoglalása (Budapest, 2004. január 20.). MOIL 2002-2006. EMB Iktatott iratok 2004. 6. d.

konfliktusa, amely már a kisebbségi törvény elfogadása előtt is tetten érhető volt számos kisebbség életében. Ezek a tendenciák az önkormányzati időszakban is folytatódtak, amelyekhez hozzájárult az országos önkormányzatoknak a különböző szervezetek számára aránytalan képviseletet és/vagy kiszorulást eredményező többségi választása[287], valamint a különösen 1998-tól megszaporodó etnobiznisz jelensége, amely a kisebbségek körében is alkalmas lehetett egyes személyek és csoportok identitásának alapos vagy alaptalan megkérdőjelezéséhez. Nem egy esetben feszültséget az újonnan, a 20. század utolsó időszakában érkezett kisebbségi kötődésű aktivisták feltűnése és térnyerése okozott (Pap [2007] pp. 159-160.).[288] Több kisebbségen belül idővel meggyökeresedett a konfliktusokkal, kölcsönös lejáratásokkal, az érdekképviselet gyengülésével együtt járó szembenállás, és a közösségi életet egyre inkább a zéróösszegű játszma logikája kezdte áthatni, ami kihatással volt a kisebbséget alapjaiban érintő döntéshozatali folyamatokra is.[289] A kisebbségeken belüli különböző érdekcsoportok ugyanis adott esetben különböző célokkal léptek fel, és eltérő érdekeket kívántak érvényesíteni a kisebbségi választási rendszer és a kisebbségi törvény módosítása során is – sokszor éppen egymás rovására. Az országos kisebbségi önkormányzatok megválasztása számos esetben a különböző csoportok közötti feszült és éles váltásnak bizonyult, összetételük nagymértékben fluktuált. A megosztott kisebbségek országos önkormányzatai így viszont elveszteni látszottak azt a társadalmi

[287] A választások arányosságának kimutatására szolgáló, ún. Loosemore-Hanby-index komoly aránytalanságokat jelzett a módosítás előtti utolsó, 2003-as országos kisebbségi önkormányzati választások alkalmával. Legkevésbé arányosnak az Országos Cigány Önkormányzat megválasztása bizonyult.

[288] A külföldön születettekről ld. Tóth-Vékás [2004c].

[289] Az Országos Cigány Önkormányzat esetében egyrészt a 2003-ig domináns pozícióban lévő Lungo Drom és az utóbb vezető pozícióba került Demokratikus Roma Koalíció közötti, másrészt pedig a Koalíciót alkotó szervezetek közötti ellentéteket kell megemlíteni. A cigányságnál további véleményformáló tényezők az önkormányzatiságon kívüli civil szervezetek, etnikai pártok, és az önkormányzatokból kiszorult aktivisták is. Az örményeket főként az utóbbi időszakban Magyarországra került, a nyelvet beszélő közösséget képviselő Arménia Népe Kulturális Egyesület és az egykori erdélyi örmények leszármazottait, a nyelvet már nem beszélőket tömörítő Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület konfliktusa jellemzi. Az Arménia 2003-ig uralta az országos önkormányzatot, majd az újonnan győztes ún. magyarörmény csoport egyik fő törekvése volt a magyarországi örmények magyar anyanyelvűségének elismerése, akár az örmény anyanyelvű csoport rovására is. A román kisebbségnél 1999-től okozott komoly politikai feszültséget az etnobiznisz jelensége, a vélhetően nem román képviselők térnyerése. 2003-ban pedig a kiszorult, főként vidéki kisebbségi önkormányzati képviselők megalakították az országos önkormányzattal szemben sokszor ellentétes álláspontot képviselő Magyarországi Románok Koalícióját. A ruszinok esetében az ellentétek a második ciklusukban váltak nyilvánvalóvá az 1999-2003 közötti első vezetést ellátó, 1991-ben létrejött Magyarországi Ruszinok Szervezete és az új vezetőséget adó, Kárpátaljáról áttelepült ruszinok és más ruszin szervezetek között. Az érdekcsoportok közötti konfliktusok gyakorta az elektorok távolmaradásában, távozásában, és így a választások határozatképtelenségében öltött testet: 1999-ben határozatképtelenség miatt nem sikerült létrehozni az országos román, a fővárosi cigány, örmény és román, 2003-ban pedig ismételten a fővárosi román és szlovén önkormányzatokat. Regionális ellentétek merültek fel a horvát kisebbségnél: a 2003-as országos választáson a baranyai elektorok kevesellték az általuk elnyert mandátumok számát.

tőkét, amelyet éppen a választásokkal nyertek, és elveszítették azon pozíciójukat, hogy monopolizálják magának a kisebbségnek, és a különböző ügyekben kialakított kisebbségi álláspontnak a képviseletét a döntéshozó szervek és a média felé. A hazai kisebbségpolitika 1994 utáni történetében így előfordult az is, hogy a kisebbségi önkormányzati rendszer megszűntetését éppen a kiszorult vagy marginális kisebbségi érdekszervezetek szorgalmazták – például a cigány vagy a román kisebbség esetében.

A pluralizálódás keretében szükséges megemlíteni a hivatalos kisebbségi elismerést megcélzó etnokulturális csoportok fellépését is, amely kezdeményezések különösen megszaporodtak az átfogó módosítás időszakában. Emlékezetes, hogy az 1993-as törvény előkészítése során megszületett, 1992. májusi megállapodásban rögzített tizenhárom nemzeti és etnikai kisebbség körének bővítését már akkoriban is többen el kívánták érni (olaszok, vendek, bunyevácok) – sikertelenül. A törvény hatályba lépése után, a 2001 tavaszán hitelesített macedón kezdeményezés[290] nem tudott a parlamenti, döntési szakaszba jutni, míg a rendkívül vitatható hun kisebbségi próbálkozást az Országgyűlés 2005. április végén leszavazta.[291] 2005 őszétől több, az Országos Választási Bizottság által hitelesített, de bizonytalan kimenetelű kezdeményezés is megindult a hivatalos nemzeti-etnikai kisebbségi státusz elnyeréséért a zsidók[292], az oroszok[293], és a horvátokhoz sorolt bunyevácok[294] részéről. A zsidó kisebbségi kezdeményezés élénk közéleti vitát is generált a Magyarországon domináns és jelenlévő zsidó identitásformákról, de parlamenti szakaszba csupán az utóbbi, bunyevác indítvány került, amelyet nem támogatott az Országgyűlés.[295]

A kisebbségekkel kapcsolatban utalni kell arra is, hogy miként viszonyultak a napirendre kerülő módosítás ügyéhez. A kisebbségi törvény továbbfejlesztését – az ismert hiányosságai és problémái következtében – több közösség lényegében már a kezdetektől fogva szorgalmazta, bár újfent kétséges, hogy mennyiben köthető hozzájuk az ügy napirendre kerülése és az előkészítés megkezdése. 1998 őszén viszont már egységesen szorgalmazták a kisebbségi önkormányzatiság, az intézményekben megtestesülő kulturális autonómia, ezek jogi és pénzügyi garanciáinak megerősítését, a parlamenti képviselet megteremtését, a kisebbségi jogok megsértésével összefüggő

[290] Ld. Fahidi [2001]. 1/2001. (V. 7.) OVB határozat az Égei Makedónok Magyarországi Szövetsége aláírásgyűjtő íve mintapéldányának, illetve az azon szereplő kérdés hitelesítése tárgyában.
[291] 32/2005. (IV. 27.) OGY határozat népi kezdeményezésről.
[292] 38/2005. (X. 20.) OVB határozat aláírásgyűjtő ív mintapéldánya hitelesítéséről.
[293] Ld. Poór [2004]. 84/2006. (III. 9.) OVB határozat aláírásgyűjtő ív mintapéldányainak hitelesítéséről.
[294] 221/2006. (IV. 18.) OVB határozat aláírásgyűjtő ív mintapéldányának hitelesítéséről.
[295] 60/2006. (XII. 20.) OGY határozat népi kezdeményezésről.

szankciók beépítését, az egyéni és közösségi jogok, valamint a választási szabályok áttekintését.[296] 2002 tavaszán ismételten közösen fogalmazták meg az új kormánnyal szembeni kisebbségpolitikai elvárásaikat, amelyek érintették az önkormányzatiság, az autonómia, valamint a parlamenti képviselet kérdéseit, sürgetve tehát a kisebbségi törvény és már az első száz nap során a választási rendszer megfelelő módosítását.[297] A konkrét előkészítés keretében azonban dilemmaként jelentkezett számukra, hogy vajon a politikai és szakmai szempontok figyelembe vételével, bizonyos fajta kompromisszumokat tükröző tervezeteket és/vagy azok megoldásait, a számukra nem teljesen elfogadható elem esetén teljesen opponálják vagy a továbblépés érdekében tárgyalási alapnak elfogadják-e. E téren különböző hozzáállásokat, tárgyalási stratégiákat alakítottak ki, amelynek eredményeként kialakultak az úgymond inkább és kevésbé kompromisszumkész kisebbségek. A módosítás története számos példát kínál mindezen lehetséges álláspontokra, így az elkészült szövegek teljes elvetésétől kezdve bizonyos pontok elfogadásán át egészen a teljes anyaggal való egyetértésig.

Végül, de nem utolsósorban szükséges megemlíteni az átfogó módosítás véleményezésében közreműködő, a változások által szintén érintett helyi-területi szereplők összetett körét. A 2005-ös módosítás kimunkálása során már nem az egyes, akár meglehetősen különböző adottságokkal bíró települési képviselőtestületek álláspontjai jutottak el a döntés-előkészítő apparátusokig, hanem célszerűnek már inkább a különböző típusú településeket összefogó, érdekeiket összegző és képviselő önkormányzati szövetségek bevonása mutatkozott.[298] Mellettük a helyi kisebbségi önkormányzatok törvényességi ellenőrzését is ellátó, a korábbi köztársasági megbízottak funkcióját átvevő megyei és fővárosi szintű közigazgatási hivatalok is e körbe sorolhatók, amelyek már eleve, a feladat- és hatáskörüknél fogva be tudtak számolni a kialakuló kisebbségi önkormányzati rendszerrel összefüggő hiányosságokról, jogi problémákról, illetve mindezek megoldására javaslatokat is megfogalmaztak.

[296] Dzindzisz Jorgosznak, a Görög Országos Önkormányzat elnökének levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 1998. november 25.). MOIL 1998-2002. EMB 1998. II. félév. 5. d. EMB-81/2/98.
[297] A magyarországi nemzetiségek országos önkormányzatainak kisebbségpolitikai elvárásai az új kormánytól (Budapest, 2002. május. 13.). MTA ENKI Kézirattára.
[298] Név szerint a Kisvárosi Önkormányzatok Országos Érdekszövetsége, a Községi Önkormányzatok Szövetsége, a Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége, a Megyei Jogú Városok Szövetsége, illetve a Megyei Önkormányzatok Országos Szövetsége.

VI. 3. A MÓDOSÍTÁS ELŐKÉSZÍTÉSÉNEK FŐBB KÉRDÉSEI

VI. 3. 1. A SZEMÉLYI HATÁLY ÉS A VÁLASZTÓJOG MEGÁLLAPÍTÁSA

A kisebbségi törvény és a kapcsolódó választási joganyag módosításának leginkább meghatározó, rendkívül összetett és sokat vitatott kérdésének újfent a jogszabály személyi hatálya bizonyult. A problémakör különösen két fontos területet ölelt fel az előkészítés során: a nem magyar állampolgárok kisebbségi szavazati jogának, és esetleges kisebbségi joggyakorlásának ügyét, illetve az aktív és passzív választójogosultak körének meghatározását a kisebbségi önkormányzati választások alkalmával. A választási visszaélésekkel is összefüggő utóbbi témát, főként a kisebbségi választópolgárok lehetséges nyilvántartásba vételét, a „regisztrációt" komoly politikai és szakmai viták övezték, illetve ennek eldöntése országos közéleti és médiafigyelmet is kapott. Az ezekkel a kérdésekkel kapcsolatos gondolkodás igazán csak a komolyabb anomáliák felszínre kerülését követően, 1998-1999-től vette kezdetét, a Horn-kormány alatt tervezett módosítás a személyi hatály ügyét még nem érintette.[299]

A kisebbséghez tartozók nyilvántartásba vétele, a jogalanyiság pontosabb meghatározása összefüggött a kisebbségi önkormányzatiság megerősítésével is. Lehetőségként már viszonylag korán felmerült, az ad hoc bizottság is több alkalommal tárgyalt a kérdésről, de ez kezdetben a kisebbségek masszív ellenállásába ütközött. Az aktív választójog megreformálásának elvetése mellett, az országos önkormányzatok egyetértettek viszont azzal a törekvéssel, hogy a kisebbségi testületekbe ne kerülhessenek be az adott kisebbséghez nem tartozók, de ezt a kisebbségi képviseletek – a bizottság megkeresése nyomán – inkább a választhatóság korlátozásával, mindenekelőtt a jelöltállítás korlátozásával, és a kisebbségi szervezetek szerepének

[299] Az 1997-es tervezet talán csak annyiban, hogy a kisebbségi lakosság létszáma körüli rendkívüli bizonytalanság miatt, főként az MSZP ragaszkodott a számok anonim megállapításához a kisebbségi önkormányzati választások alkalmával. Ezt a megoldást már az 1993-as törvény is tartalmazta, de nem sokkal később hatálytalanították. A tervezett anonim felmérés lehetővé tette volna a kettős és többes, köztük a magyar kötődés egyidejű megjelölését. Az előkészítők a horvát kisebbségnél látták szükségesnek a különféle etnoregionális alcsoportok feltüntetését, úgy mint a bunyevácok, sokácok, katolikus bosnyákok, és rácok zárójelben való szerepeltetését. Ld. Tabajdi Csaba, Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkár – Kuncze Gábor, belügyminiszter – Vastagh Pál igazságügyminiszter: Előterjesztés a Kormány részére a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény módosításáról (1997. december). MTA ENKI Kézirattára. Megjegyzendő, hogy a Magyarországi Horvátok Országos Önkormányzatának 1999-es törvénymódosítási tervezete szintén fontosnak tartotta ezeknek a csoportoknak a személyi hatály keretében történő megemlítését.

növelésével kívánták elérni.[300] Ezekkel némileg ellentétben, a regisztrációt a szlovák önkormányzat „*sokadrendű dolognak*" tartotta, míg az OCÖ ennek kapcsán a cigányság számára megfelelő megoldás kidolgozását ígérte.[301] Az első elemében a kisebbségek többségével egyezően, a NEKH a jelöltállítási szabályok szigorítását, valamint a helyhatósági és a kisebbségi önkormányzati választások időbeli elkülönítését javasolta.[302] Az időbeli különválasztással a kisebbségi ombudsman is egyetértett, amely mellett megfontolandónak tartotta a jelölésnek jelölőgyűlések bevezetésével történő korlátozását – ezt a két utat egyébként a szerb anyag is tartalmazta.

A törvénymódosítással kapcsolatos álláspontok bekérésekor más szereplők sokkal messzemenőbb javaslatokat fogalmaztak meg. Az IM és a közigazgatási hivatalok észrevételeinek többsége az önkéntes alapú regisztrációt nem tartotta kizártnak, illetve a minisztérium másik alternatívaként szintén csak a jelöltállítás szigorítását, egész pontosan a jelöltek egyfajta vizsgáztatását vázolta fel.[303] Az igazságügyi tárcához hasonlóan, a BM is többféle megoldást tudott elképzelni. A helyettes államtitkár, aki egyben választási szakértő is, utóbb három lehetséges megoldást sorolt fel: azt a lehetőséget, hogy a kisebbségi jelöltek nyilatkozatai bírósági úton megtámadhatók legyenek, hogy a választópolgárnak külön kelljen kérnie a kisebbségi szavazólapot, illetve hogy időben különítsék el a két választást.[304] A választási jogosultság kérdésében ezeknél is továbbment a PM. Elengedhetetlennek

[300] Lásztity Pérónak, a Szerb Országos Önkormányzat elnökének levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 1999. február 18.). MOIL 1998-2002. EMB Ad hoc bizottsági ülések 1999. 57. d. Ropos Mártonnak, az Országos Szlovén Önkormányzat elnökének levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Felsőszölnök, 1999. február 19.). Uo. Dzindzisz Jorgosznak, a Görög Országos Önkormányzat elnökének levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 1999. február 19.). Uo. A Magyarországi Örmények Szövetségének elnökségi közleménye (Budapest, 1999. február 20.). Uo. Bubenkó Csabának, az Országos Lengyel Kisebbségi Önkormányzat elnökének levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 1999. február 22.). Uo. A Magyarországi Örmények Szövetségének elnökségi közleménye

[301] Farkas Flóriánnak, az OCÖ elnökének levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 1999. február 16.). MOIL 1998-2002. EMB Ad hoc bizottsági ülések 1999. 57. d. Mata Mihálynak, az Országos Szlovák Önkormányzat elnökének levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 1999. február 17.). Uo.

[302] Doncsev Tosonak, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnökének levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 1999. február 19.). MOIL 1998-2002. EMB Ad hoc bizottsági ülések 1999. 57. d. 21/3/99. Doncsev Tosonak, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnökének levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 1999. május 10.). Uo. 31/25/99.

[303] Puss Lajosnak, az IM Közjogi Kodifikációs Főosztálya munkatársának levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 1999. február 23.). MOIL 1998-2002. EMB Ad hoc bizottsági ülések 1999. 57. d. 38.171/1999.

[304] Tóth Zoltán, a BM helyettes államtitkára: A kisebbségi közhatalmi szervezetek (önkormányzatok) választásával kapcsolatos szabályozás módszerei (Budapest, 1999. március 12.). MOIL 1998-2002. EMB 1999. év 10. d.

tartotta a nem anonim alapú regisztráció bevezetését, amelyet a soron következő népszámlálás keretében látott kivitelezhetőnek.[305]

A regisztráció hiányában és a kisebbségek elutasítása következtében a felmerülő különböző megoldások közül egyre inkább a passzív választójog, a választhatóság korlátozása, valamint a választások időbeli különválasztása nyertek teret annak érdekében, hogy valóban a kisebbséghez tartozók hozhassák létre a ténylegesen kisebbségi képviselőkből álló önkormányzataikat. A BM által 2000 közepére elkészített, a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról szóló törvénytervezet ennek nyomán a települési kisebbségi önkormányzati választásokat a helyhatósági választásokat követő hatodik vasárnapra helyezte át[306], illetve a kisebbségi törvénnyel összhangban már nem biztosította a nem magyar állampolgárok kisebbségi választójogát. Az etnobiznisz megakadályozását az is szolgálta, hogy a jelölteket a kötődésükről szóló nyilatkozat megtételére kötelezte, amellyel kizárták magukat esetleg más kisebbség képviseletének elvállalásából.

A választási tervezet fenti elemei a kisebbségek egyöntetű elutasítását váltották ki. A német országos önkormányzat elsők között vetette el a választások időbeli elkülönítését[307], majd a kisebbségi vezetők július végén, a Szerb Országos Önkormányzat által továbbított közös állásfoglalásban ítélték el a javaslatot. Az érdekeikkel ellentétesnek minősített dokumentum szerintük csorbítja és korlátozza az önkormányzatok megalakítását, megnehezíti a kisebbségek részvételét, miközben nem akadályozza meg a nem kisebbséghez tartozók visszaéléseit, és ráadásul növeli a választások költségeit. Konkrét észrevételeik között első helyen szerepelt az időbeli különválasztás kritikája, amelyhez kapcsolódott az aktív választójog tervezett korlátozása, a külföldi állampolgárok „jogfosztása" elleni tiltakozás. A jelöltek nyilatkozatra kötelezését pedig nem tartották elégséges feltételnek a visszaélések

[305] Járai Zsigmond pénzügyminiszter levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 1999. február 10.). MOIL 1998-2002. EMB Ad hoc bizottsági ülések 1999. 57. d. 1464/99.
[306] A törvénytervezet egy korábbi változata a helyi szintű kisebbségi önkormányzatok választását még jobban elkülönítette volna helyhatósági választásoktól azzal, hogy a kisebbségi testületekre való voksolás időpontját a települési önkormányzati választásokat követő év októberének második vasárnapjára tolta volna át. Ld. Rytkó Emília: Összefoglaló a nemzeti és etnikai kisebbségek parlamenti képviseletéről és önkormányzataik megválasztásáról szóló törvény tervezetéről (Budapest, 2000. március 29.). MOIL 1998-2002. EMB Ad hoc bizottsági ülések 2000-2001. év. 59. d.
[307] Heinek Ottónak, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának elnökének levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 2000. május 31.). MOIL 1998-2002. EMB Ad hoc bizottsági ülések 2000-2001. 59. d.

megakadályozására.[308] A 2001 őszére átdolgozott választási törvénytervezet mindezek hatására annyiban módosult, hogy már nem a választások időbeli, hanem térbeli elkülönítésében gondolkodott. E szerint a helyi választási iroda vezetője a helyi sajátosságok figyelembe vételével egy, nagyobb településeken pedig egyéni választókerületenként több önálló szavazókört alakít ki a kisebbségi önkormányzati választások lebonyolítására.[309]

A továbbfejlesztett és immár benyújtott törvényjavaslat ezen megoldása a kisebbségek részéről vegyes fogadtatásra talált: a szlovák elnök kompromisszumos megoldásként már el tudta fogadni a térbeli elkülönítést[310], az OCÖ közleménye szerint viszont az újabb tervezet sértette a szabad identitásválasztás elvét, nem volt képes kiszűrni az illetékteleneket, és ésszerűtlennek tartotta a különálló kisebbségi szavazókörök kialakítását.[311] A román önkormányzat is hangot adott azon fenntartásainak, hogy a javaslat vajon megoldja-e a visszaélések problémáját.[312]

A személyi hatály és a választási jogosultság megállapítása terén 2002-ben két meghatározó fejlemény történt. Egyrészt a már idézett alkotmánymódosítás év végi elfogadása után jogilag feltétlenül meg kellett határozni, hogy a nemzeti és etnikai kisebbségek miként hozhatják létre a kisebbségi önkormányzataikat. Másrészt pedig a kisebbségi ombudsman és a módosítás motorjává váló NEKH egyre inkább a korábban szinte tabunak számító aktív választójog korlátozása, a kisebbségi választópolgárok nyilvántartásba vétele mellett kezdtek érvelni, és ezzel minden korábbinál jelentősebb szakpolitikai vitát generáltak, különösen a kisebbségi biztos 2003. márciusi törvénymódosítási koncepciója. A Hivatalnak a helyhatósági választásokat követő napon véglegesített feljegyzése vélte úgy, hogy a visszaélések kiküszöböléséhez már nem elegendő az esetleges időbeli vagy térbeli elkülönítés, hanem a megoldást a kisebbségi választójogi névjegyzéknek és/vagy a kisebbséghez tartozás definíciójának

[308] A tizenhárom országos kisebbségi önkormányzat vezetőjének levele Daróczy Istvánnak, a BM Jogi Főosztálya megbízott főosztályvezetőjének (Budapest, 2000. július 26.). MOIL 1998-2002. EMB Levelezés 2000. év 22. d. Ld. még Fuzik Jánosnak, az Országos Szlovák Önkormányzat elnökének levele Daróczy Istvánnak, a BM Jogi Főosztálya megbízott főosztályvezetőjének (Budapest, 2000. július 28.). MTA ENKI Kézirattára.

[309] T/5499. Törvényjavaslat a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról (Budapest, 2001. november 20.).

[310] Fuzik Jánosnak, az Országos Szlovák Önkormányzat elnökének levele Hargitai Jánosnak az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 2001. október 26.). MTA ENKI Kézirattára.

[311] Farkas Flórián: Az Országos Cigány Önkormányzat közleménye (Budapest, 2001. november 26.). MOIL 1998-2002. EMB Iktatott iratok 3. d.

[312] Kreszta Trajánnak, a Magyarországi Románok Országos Önkormányzatának elnökének levele Kósáné Kovács Magdának, az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának elnökének (Gyula, 2001. december 21.). MOIL 1998-2002. EMB Iktatott iratok 3. d.

bevezetése, valamint a jelölésnél a nyilatkozatra kötelezés és a kisebbségi ajánló szervezetek meghatározása jelenthetik. Mindezen elemek mellett az anyag szerzői szükségesnek látták a választások alkalmával visszatérni a magyar állampolgárok köréhez.[313] A NEKH és az ombudsman álláspontja a későbbiek során is egyre inkább a szlovéniai mintát vette alapul[314], azaz a kisebbséghez tartozók névjegyzékbe vételét maguk az érintettek, mindenfajta állami közreműködéstől mentesen a kisebbségi közösségek, jelen esetben az országos önkormányzatok végeznék el (Mayer [2003] p. 3965.). Ezzel a megoldással a kisebbségi mellett az adatvédelmi biztos is egyet tudott érteni.[315]

A választói névjegyzéktől jelentős mértékben idegenkedő kisebbségek megnyugtatására 2004 kora tavaszára ez a modell nyert teret. A benyújtott törvényjavaslat értelmében az országos kisebbségi önkormányzatok jelölnék ki azokat a településeket – természetszerűen a jogorvoslat lehetőségével együtt –, ahol a következő választás megtartható, azzal, hogy ezeken a településeken névjegyzékbizottságokat hoznak létre. A háromfős testületek hivatottak dönteni a választópolgárok írásos nyilatkozatai, és egy, a javaslatban lefektetett szempontrendszer alapján az egyének kisebbségi kötődéséről. A helyi kisebbségi önkormányzati választások akkor válnak így kiírhatóvá, ha a névjegyzékben szereplő választópolgárok száma eléri a 30-at.

A tizenhárom országos kisebbségi önkormányzatnak és esetleges más kisebbségi érdekszervezeteknek az ilyetén elgondolt kisebbségi választói névjegyzékkel kapcsolatos álláspontjai nem egykönnyen rekonstruálhatóak, ami számos tényezővel függött össze. Köztük azzal, hogy milyen belső érdekviszonyok uralták a kisebbséget, milyen mértékben érintette a közösséget az etnobiznisz stb. Időben ugyanis eltérő álláspontok láttak napvilágot, nehezen tisztult le a névjegyzék bevezetését támogatók és elvetők tábora, és ráadásul ezeken a csoportosulásokon belül is voltak kisebb-nagyobb véleménykülönbségek. Meghatározó pontként elsőként rögzíthető, hogy 2004 januárjában, a honos népcsoportok országos érdekképviseleteinek többsége – a bolgár, a görög, a lengyel, az örmény, a román, a szerb és az ukrán országos önkormányzatok – közös állásfoglalást adtak ki, amelyben ezek, a jobbára kisebb közösségek képviselői elvetették a két törvénytervezetet. Érveik között szerepelt, hogy azok nem lennének

[313] NEKH: Előzetes koncepció a nemzeti és etnikai kisebbségekhez kötődő választójogi kérdésekről (Budapest, 2002. október 21.). MTA ENKI Kézirattára.
[314] Ld. erről Győri Szabó [2008] pp. 65-68.
[315] Kaltenbach Jenőnek, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának és Péterfalvi Attila adatvédelmi biztos levele Kiss Péternek, a Miniszterelnöki Hivatalt vezető miniszternek (Budapest, 2003. október 17.). MOIL 2002-2006. EMB Iktatott iratok 2003. 8. d. 5159/2003.

képesek megakadályozni a „kakukktojások” bejutását a kisebbségi önkormányzatokba, miközben megnehezítik a kisebbségek számára a jogaik gyakorlását. „*Valamennyien azon álláspontot képviseljük, hogy magát a kisebbségi jelöltállítás kötelező szűrését tartjuk szükségesnek. (...) Ugyancsak elfogadhatatlannak tartjuk azon nem magyar állampolgárok tervezett kirekesztését a kisebbségi önkormányzati választásokból (aktív választójog megvonása), akik részt vehetnek a helyi önkormányzati választásokon*.”[316] Az ellenzők ezen körét vizsgálva, megemlítendő, hogy a Bolgár Országos Önkormányzat közgyűlése 2003 kora nyarán még olyan tartalmú határozati javaslatot fogadott el, amely szerint az önkormányzat a névjegyzék kérdésében nem tudott egységes álláspontot kialakítani[317], de rövidesen már egyértelműen az elutasítók csoportjához tartozott. A csoport markáns képviselője volt az etnobiznisz által kevéssé érintett kisebbség képviselője, a Szerb Országos Önkormányzat, amely választói névjegyzék helyett inkább az országos önkormányzat, vagy pedig kisebbségi civil szervezetek jelölését javasolta.[318] Ugyanezen megoldásokat vetette fel a szerbhez képest azonban némileg mérsékeltebben elutasító Országos Lengyel Kisebbségi Önkormányzat is.[319] A szerb testülethez hasonlóan volt elutasító szinte kezdetektől fogva az Országos Ukrán Önkormányzat is, amely kisebbségre azonban már lényegesen jelentősebb befolyást gyakoroltak a választási visszaélések (Karácsony [2003]). Rendkívül érdekes viszont a román álláspont alakulása, amely kisebbséget immár két ciklusban, és jelentős mértékben érintett a különösen a fővárosban jelentkező etnobiznisz. A román elnök a módosítás folyamatában rendre elutasította a nem románok megválasztását, kezelendő problémának nevezte a budapesti kerületi önkormányzatok ügyét, javasolta a nyelvi kritérium rögzítését, de a névjegyzék bevezetését elvetette. Ezzel szemben az egyesületként működő Magyarországi Románok Koalíciója, amely a Magyarországi

[316] A bolgár, a görög, a lengyel, az örmény, a román, a szerb és az ukrán országos önkormányzatok állásfoglalása Szászfalvi Lászlónak, az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának elnökének és a bizottsági tagok számára (Budapest, 2004. január 20.). MOIL 2002-2006. EMB Iktatott iratok 2004. 6. d.

[317] A Bolgár Országos Önkormányzat 49/2003. (06. 11.) határozati javaslata. MTA ENKI Kézirattára.

[318] Pavlov Milicának, a Szerb Országos Önkormányzat elnökének levele az IM közigazgatási államtitkárának (Budapest, 2003. július 16.). MTA ENKI Kézirattára. Az Önkormányzat későbbi álláspontja szerint is „*a törvényjavaslat diszkriminatív módon különbséget kíván tenni választópolgár és választópolgár között, egyének írásbeli nyilatkozatához kötve választópolgári joguk gyakorlását.*” Pavlov Milicának, a Szerb Országos Önkormányzat elnökének levele Szászfalvi Lászlónak, az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának elnökének (Budapest, 2004. március 18.). MOIL 2002-2006. EMB Iktatott iratok 2004. 7. d. Ld. még Karácsony [2004a] p. 4257.

[319] Sutarski Konrádnak, az Országos Lengyel Kisebbségi Önkormányzat elnökének levele Heizer Antalnak, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnökének (Budapest, 2003. november 27.). Sutarski Konrádnak, az Országos Lengyel Kisebbségi Önkormányzat elnökének levele Daróczy Istvánnak, a BM Jogi Főosztályának főosztályvezetőjének (Budapest, 2004. január 15.). MTA ENKI Kézirattára.

Románok Országos Önkormányzatából 2003-ban kiszorult, maguknak autentikus román kisebbséginek valló erőkből alakult, kifogásolta a kisebb közösségek elutasító közös állásfoglalását.[320] A szintén ebbe a csoportba tartozó Országos Örmény Önkormányzat helyzetét ebben az időszakban nehezítette a választásokon korábban még szövetséges két csoportosulás, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és az ún. „Függetlenek" között kibontakozó hatalmi harc, amelynek során, 2003 őszén az előbbi megvonta a bizalmat az önkormányzat elnökétől. A testület törvénymódosítási ad hoc bizottsága azonban szintén nem támogatta a névjegyzéket, indoklásként főként az örmény genocídiumra, és a rohamos asszimilációra hivatkozott (Szabó [2004] p. 200.).

A kisebbségi választói névjegyzéket elutasítókkal szemben, álláspontjaikat tekintve jóval heterogénebb csoportot képeztek azok a kisebbségek, amelyeknek országos önkormányzatai valamilyen formában támogatták a tervezett új megoldást. A hét országos önkormányzat közös állásfoglalására válaszul, szintén még 2004 januárjában négy országos érdekképviselet adott ki egy, a közös felelősséget hangsúlyozó nyilatkozatot, amelyben felhívták a figyelmet arra is, hogy a névjegyzéket támogató közgyűlési döntéseiket kétségtelenül nem egyhangú, hanem többségi döntéssel hozták, de elutasították ezek megkérdőjelezését.[321] A nagyobb, és ennél fogva a javaslat társadalmi támogatottsága szempontjából kulcsfontosságú közösségek képviseletét ellátó, cigány, horvát, német és szlovák országos önkormányzatok mellett ebben a dokumentumban nem jelent meg a szintén a támogatókhoz sorolt szlovén és olykor a ruszin országos testület. Kettejük közül különösen érdekes az utóbbi, ruszin álláspont, amely számos megnyilatkozás alapján inkább a névjegyzéket ellenzők táborába sorolható (Karácsony [2004b] p. 4315. Szabó [2004] p. 201.), és törekvései inkább az irányba mutattak, hogy a kisebbségi hovatartozás megítélésében ne lehessen senkinek se döntenie. Nem kevésbé összetett a négy nagyobb közösség véleményének alakulása, amelyek közül kezdettől fogva lényegében egyedül csak a német képviselet bizonyult határozott támogató félnek, kiállva Kaltenbach Jenő választási javaslatai mellett. Az utóbb ugyancsak támogatóvá váló Országos Szlovák Önkormányzat közgyűlése 2003 márciusában még „*semmilyen formában nem támogatta*" a kisebbségi

[320] A Magyarországi Románok Koalíciójának Nyilatkozata (Méhkerék, 2004. január 31.). MOIL 2002-2006. EMB Iktatott iratok 2004. 5. d.
[321] Fuzik Jánosnak, az Országos Szlovák Önkormányzat elnökének, Heinek Ottónak, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának elnökének, Karagics Mihálynak, az Országos Horvát Önkormányzat elnökének, és Kolompár Orbánnak, az Országos Cigány Önkormányzat elnökének állásfoglalása (Budapest, 2004. január 23.). http://www.nemzetisegek.hu/etnonet

választói névjegyzék bevezetését[322], illetve az Országos Horvát Önkormányzat elé kora nyáron kerülő határozati javaslat is inkább a passzív választójog korlátozása mellett állt ki.[323] A legnagyobb lélekszámú, és így a névjegyzék lehetséges bevezetése által leginkább érintett kisebbség, a cigányság képviseletének álláspontja meglehetősen nehezen alakult ki és vált a többi szereplő számára megismerhetővé. A vizsgált időszakban az OCÖ-t lényegében a permanens vezetési válság jellemezte, miután a választásokon győztes Demokratikus Roma Koalíció szervezetei között ellentétek alakultak ki. Ebbe illeszkedett 2003 júniusában a korábbi elnök, Horváth Aladár vitatott körülmények között történő leváltása, és Kolompár Orbán pozícióba kerülése, amely mellett további feszültségeket és válságtüneteket lehetne említeni. Köztudott volt, hogy Horváth és az általa vezetett Roma Polgárjogi Mozgalom nem értett egyet a névjegyzék bevezetésével (Horváth [2003a, 2003b]), majd a vezetőváltást követően, az önkormányzat közgyűlésének 2003. október 4-ei ülése sem támogatta azt. November végén azonban az 53 fős testület 19:17 arányban támogatásáról biztosította a névjegyzék kialakítását. Az új választójogi megoldás csekély cigány támogatottságát a fentieken túl az is alátámasztja, hogy az OCÖ-ben az együttműködést 2004 januárjában felmondó Cigány Szervezetek Országos Szövetsége sem pártolta azt.[324]

A törvényjavaslat parlamenti tárgyalása során is komoly mértékben előtérbe került a választói névjegyzék problémája, és azon túl, hogy alapvetően támogatták, a felszólaló képviselők fenntartásaikat is hangoztatták. Szinte bizonyos, hogy különösen a névjegyzéket ellenző kisebbségi csoportok lobbiztak, leginkább a szavazáshoz feltétlenül szükséges nagyobbik ellenzéki pártnál az érdekeik érvényesítése érdekében (Eiler [2004] p. 221.). A kisebbségek többségének elutasítása kiváló hivatkozási alapul szolgálhatott viszont a Fidesz számára, hogy elvesse a névjegyzéknek a tervezett

[322] Fuzik Jánosnak, az Országos Szlovák Önkormányzat elnökének levele Kaltenbach Jenőnek, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának (Budapest, 2003. március 27.). MTA ENKI Kézirattára.

[323] Takács József (Jogi Bizottság): Határozati javaslat az Országos Horvát Önkormányzat Közgyűlése számára, a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvény módosítási koncepciójával kapcsolatban (Fityeház, 2003. június 25.). MTA ENKI Kézirattára.

[324] Ld. még Kövesi Vilmosnak, a Független Cigány Kerekasztal Országos Szövetségének elnökének levele Szászfalvi Lászlónak, az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának elnökének (Budapest, 2004. március 23.). MOIL 2002-2006. EMB Iktatott iratok 2004. 7. d. E szerint „*a Független Cigány Kerekasztal 15 megyében végzett felmérést és a lakosok nem támogatják és nem fogadják el a névjegyzékbe vételt. Ezen antidemokratikus törvényjavaslatot nem tartjuk elfogadhatónak, mert nem látjuk biztosítottnak, hogy a személyes adatokkal ki és milyen formában fog rendelkezni, nem lehet-e visszaélni velük. Sajnálatosnak tartjuk, hogy 60 évvel a holocaust után újra nyilvántartásba veszik a kisebbségeket, ezzel is erősítve a többségi társadalommal szembeni előítéleteket.*”

formában történő kialakítását.[325] Nem elhanyagolható szerepe lehetett a párttal 2001 végén választási megállapodást kötött Lungo Drom cigány érdekvédelmi szövetségnek sem, amelynek országgyűlési képviselővé választott elnöke, Farkas Flórián ugyancsak nem tartozott a névjegyzék támogatói közé: azt feleslegesnek, félelmeket gerjesztőnek, drágának, bürokratikusnak és antidemokratikusnak értékelte.[326] Érvelésének az utolsó pontja kétségkívül ráirányította arra a figyelmet, hogy megosztott kisebbségeknél, jelen esetben a cigányságnál veszélyes lehet a névjegyzék kezelését annak az országos önkormányzatnak a hatáskörébe adni, amely valószínűleg a saját újraválasztásában érdekelt, és amelyben ráadásul az ellenzéknek egyáltalán nincsen, vagy csak alig van mandátuma. A korábbi pártközi konszenzus felbomlásában nem hagyható továbbá figyelmen kívül a 2004 őszén, a kettős állampolgárság ügyében kibontakozó nagyszabású népszavazási kampány sem, amely kisebbségi ügyekben a főbb politikai erők messzemenő eltávolodását vonta maga után.

A következő év május végére, a Fidesz és az MSZP között végül megszületető pártközi kompromisszum e pontja terén valóban kompromisszum született, ugyanis a kormánypárt hatására maradt az aktív és passzív választójognak a kisebbségi választói névjegyzék keretében történő korlátozása, de annak kezelését az országos önkormányzatok helyett immár a helyi választási irodák vezetőire (többnyire a jegyzőkre) bízták, akik a kisebbségi hovatartozás megítélésében nem rendelkeznek döntési jogkörrel. Ezt a megoldást utóbb bírálta a kisebbségi ombudsman, és fenntartásaiknak adtak hangot a kisebbségek képviselői is. A kompromisszum további, a visszaélések megakadályozására szolgáló eleme az az alkotmányjogilag kifogásolható, bár a kisebbségek által inkább szorgalmazott pont lett, amely szerint kisebbségi önkormányzati jelöltet 2006-tól kizárólag csak jelölő szervezetek állíthatnak, kiiktatva ezzel a független jelölt intézményét (Majtényi [2005] p. 114.). A jelölteket az új jogszabály arra is kötelezi, hogy nyilatkozzon az anyanyelv, kultúra és hagyományok ismeretéről, illetve arról, hogy volt-e már korábban más kisebbség önkormányzatának tagja.

[325] Országgyűlési Napló, 2005. március 1. A tavaszi ülésszak 6. ülésnapja. Az általános vita folytatása. Németh Zsolt felszólalása: *„… valóban nagymértékben hatott ránk, hogy a kisebbségi állampolgárok nagy számban fejtették ki aggályaikat ezekkel kapcsolatban*." Országgyűlési Napló, 2005. március 22. A tavaszi ülésszak 11. ülésnapja. Az általános vita folytatása. Farkas Flórián felszólalása: *„… olyan módosító elemet nem tudunk támogatni, amit a kisebbségek túlnyomó többsége nem tud elfogadni…"*

[326] Országgyűlési Napló, 2005. március 1. A tavaszi ülésszak 6. ülésnapja. Az általános vita folytatása. Farkas Flórián felszólalása.

A személyi hatálynak a választójog megállapításával szorosan összefüggő kérdése volt a nem magyar állampolgárságú, de a honos népcsoportokhoz kötődő személyek és közösségek ügye. A kérdés különböző mértékben érintette a 13 kisebbséget. Egyesek számára ez nem volt különösebben fontos, de elfogadták, hogy a kisebbségek jelentős része számára releváns kérdés a külföldi állampolgárok hazai joggyakorlásának megteremtése, beleértve a kisebbségi önkormányzati választásokon az aktív választójog további gyakorlását. Az érintett kisebbségek esetében különösen ez utóbbi bizonyult meghatározónak: a lengyel elnöknek a lényeget összefoglaló álláspontja szerint „*nem tartjuk helyesnek, hogy a törvény a kisebbségi választásokon való részvételt csak magyar állampolgárok részére kívánja biztosítani. Ezzel kizárnák a választásokból (mint választókat) azokat a kisebbségi állampolgárságú lakosokat, akik magyarországi letelepedési engedéllyel rendelkeznek, és akik egyébként az általános magyar önkormányzati választásokon részt vehetnek. Csak éppen a saját kisebbségi választásukból lennének kirekesztve.*”[327]

A személyi hatály kiterjesztését a négypárti egyeztetéseken a Fidesz képviselője, Hargitai János is szorgalmazta 2003-2004 fordulóján (Karácsony [2004c] p. 4463.), amelyet a többi párt és a kormány képviselői is elfogadhatónak vagy megfontolandónak tartottak. Ennek hatására végül a beterjesztett törvényjavaslat a személyi kört a lakóhellyel rendelkező magyar állampolgárokon kívül kibővítette az EU más tagállamainak állampolgáraira, valamint a menekültként, bevándoroltként vagy letelepedettként elismert személyekre és közösségeikre. 2004 októberére azonban felbomlott az egyre törékenyebb pártközi konszenzus, ami a nagyobbik ellenzéki párton belüli vélemény-eltolódással függött össze. Ezt egyfelől jelezte az, hogy a Fidesz már nem a személyi hatály kiterjesztését támogató és a párton belül ezzel kisebbségbe szoruló Hargitai Jánost, hanem más szakértőket (Bába Iván, Báthory János, Doncsev Toso) delegált a tárgyalásokra, illetve a hónap közepén többek között úgy foglalt állást, hogy már kizárólag csak a magyar állampolgárok kisebbségi státuszát támogatja. A Fideszen belül többségbe került, de a hazai kisebbségekétől eltérő vélemény ugyanis azt vallotta, hogy a hagyományos kisebbségi kérdést nem szabad vegyíteni az újabban jelentkező migrációs ügyekkel. A négy nagyobb kisebbség álláspontja szerint például

[327] Sutarski Konrádnak, az Országos Lengyel Kisebbségi Önkormányzat elnökének levele Daróczy Istvánnak, a BM Jogi Főosztályának főosztályvezetőjének (Budapest, 2004. január 15.). MTA ENKI Kézirattára. Ld. még a bolgár, a görög, a lengyel, az örmény, a román, a szerb és az ukrán országos önkormányzatok állásfoglalása Szászfalvi Lászlónak, az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának elnökének és a bizottsági tagok számára (Budapest, 2004. január 20.). MOIL 2002-2006. EMB Iktatott iratok 2004. 6. d.

„nem tudjuk értelmezni, hogy miközben az Európai Unió tagállamainak polgárai 2006-ban a polgármesteri, közgyűlési tisztséget kivéve választópolgárok lehetnek, miért kell őket kizárni a kisebbségi önkormányzati választásokból."[328] A 2005. május végére, a Fidesz és az MSZP között végül megszülető pártközi kompromisszum e pontja terén az ellenzéki párt tudta maradéktalanul érvényesíteni az érdekeit, és így az elfogadott törvény a magyar állampolgárok személyi köréhez tért vissza, immár azzal együtt, hogy a külföldi állampolgárok nem szavazhatnak a kisebbségi önkormányzati választásokon.

VI. 3. 2. A KISEBBSÉGI ÖNKORMÁNYZATOK FORMÁI ÉS KELETKEZÉSÜK SZABÁLYAI

A kisebbségi önkormányzati választásokon való választójog megállapítása mellett a törvénymódosítás további felszínre került, fontos kérdésköre volt az, hogy különösen a helyi szinten bonyolult struktúra a megreformálás eredményeképpen milyen típusú önkormányzatokkal rendelkezzen, ezek milyen szinteken szerveződjenek, illetve milyen választási szisztéma szerint hozzák őket létre. A rendszer bizonyos mértékű módosítása iránti igény már a Horn-kormány időszakában is felmerült. A kormányzati döntés-előkészítők legalább három helyi testület léte esetén szükségesnek látták biztosítani a megyei szintű kisebbségi önkormányzati társulás lehetőségét, a legkevésbé kihasznált közvetett típus kiiktatását, a kezdeményezési és választási, köztük a fővárosi küszöbszámok emelését, valamint az országos szintet megválasztó elektori gyűlés határozatképességi küszöbének leszállítását azzal együtt, hogy az országos szint kizárólag csak legalább öt helyi önkormányzat megléte esetén legyen alakítható.[329] Ezek az elemek, mindenekelőtt a közvetett típus megszüntetése, valamint a megyei szint megteremtése a következő ciklusban is a NEKH álláspontjának szerves részét képezték.

Az 1999-től ismételten meginduló módosítási folyamatban hasonló kérdéseket vetett fel az IM: a küszöbszámok szigorítását, a közvetett típus kiiktatását, az elektori gyűlés határozatképességi küszöbének csökkentését, a fővárosi és országos szinteken a

[328] Az országos cigány, horvát, szlovák önkormányzat elnökének megbízásából Heinek Ottónak, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának elnökének levele Áder Jánosnak, a Fidesz-MPSZ frakcióvezetőjének (Budapest, 2004. október 19.) http://www.nemzetisegek.hu/etnonet

[329] NEKH: A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény módosítására vonatkozó javaslatok a törvény szerkezeti rendjében (1997-1998?). MOIL 1998-2002. EMB Ad hoc bizottsági ülések 1999. 57. d. Tabajdi Csaba, Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkár – Kuncze Gábor belügyminiszter – Vastagh Pál igazságügyminiszter: Előterjesztés a Kormány részére a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény módosításáról (Budapest, 1997. december). MTA ENKI Kézirattára.

kislistás választás felülvizsgálatát, illetve a megyei szint kialakítását.[330] Helyi és országos szintű problémákat a BM is megnevezett, főként a közvetlen és a közvetett helyi kisebbségi önkormányzatok közti viszonyt, az elektori rendszer esetlegességeit, beleértve a rendkívül magas küszöbszámot, illetve a kislistás szisztéma működésképtelenségét.[331] A megvalósítás során felmerülő gondok és hiányosságok leltározása keretében a megyei közigazgatási hivatalok is lényegében ezekre a kérdésekre hívták fel az ad hoc bizottság figyelmét, míg a kisebbségi vélemények közül leginkább a Szerb Országos Önkormányzat tért ki a választójogon kívüli egyéb választási-szervezeti kérdésekre. Javaslatai között első helyen szerepelt az elektori gyűlés határozatképességi küszöbének csökkentése, valamint a nagy létszámú gyűléseknél az arányos vagy vegyes választási rendszer bevezetése.[332] Minimum 3-5 helyi kisebbségi önkormányzat esetén az országos lengyel testület szorgalmazta a megyei szint kialakítását.[333] Az OCÖ 1999-es törvénytervezetében köztes szinten regionális kisebbségi önkormányzatok szerepeltek, illetve szintén leszállította az országos önkormányzat megválasztásának határozatképességi határát.[334] Az Országos Horvát Önkormányzat anyaga ugyancsak megyei önkormányzatokat, az országos küszöb csökkentését, valamint az elektori rendszer bizonyos mértékű differenciálását képzelte el.[335] Látszott tehát, hogy a kisebb és nagyobb kisebbségek részéről egyaránt megvan az igény mind a választási, mind pedig a kisebbségi önkormányzati rendszer strukturális reformjára, bár az ezzel kapcsolatos álláspontjaik már jóval inkább a konkrét normaszöveg-tervezetek ismeretében bontakoztak ki.

A BM által, az ad hoc bizottság iránymutatása nyomán 2000 nyarára kidolgozott választási törvénytervezet a már megismert elemeken kívül (jelöltek nyilatkozattételre kötelezése, választások időbeli elkülönítése) a következő főbb megoldásokat

[330] Puss Lajosnak, az IM Közjogi Kodifikációs Főosztályának munkatársának levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 1999. február 23.). MOIL 1998-2002. EMB Ad hoc bizottsági ülések 1999. 57. d. 38.171/1999.
[331] Pintér Sándor belügyminiszter levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 1999. február 12.). Uo. 18-34/1999.
[332] Lásztity Pérónak, a Szerb Országos Önkormányzat elnökének levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 1999. február 18.). Uo. A nagy létszámú elektori gyűlések kapcsán hasonló javaslata volt az Országos Szlovák Önkormányzat elnökének is. Ld. Mata Mihálynak, az Országos Szlovák Önkormányzat elnökének levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 1999. február 17.). Uo.
[333] Bubenkó Csabának, az Országos Lengyel Kisebbségi Önkormányzat elnökének levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 1999. február 22.). Uo.
[334] Farkas Flóriánnak, az OCÖ elnökének levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 1999. február 16.). Uo. 239-1/99.
[335] Karagity Istvánnak, az Országos Horvát Önkormányzat elnökhelyettesének levele Kósáné Kovács Magdának, az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának elnökének (Budapest, 1999. június 17.). MOIL 1998-2002. EMB 1999. év 13. d. 382/44/99-10.

tartalmazta. Bevezette a megyei és fővárosi szinteken szerveződő, közvetett módon választott területi kisebbségi önkormányzat intézményét, amennyiben adott területi egységben van legalább három kisebbségi önkormányzat és 10 elektor. Országos önkormányzatot akkor lehetett életre hívni, ha a kisebbség legalább 6 önkormányzattal és 20 elektorral rendelkezik. Eltörölte a külön elektorválasztó gyűlések lehetőségét, és az országos testület létrehozásánál a nagy létszámú elektori rendszer helyett küldöttgyűlést gondolt el a 300-nál több elektorral rendelkező kisebbségek esetében. Területi és országos szinten arányos-listás választási rendszert vezetett be, amelyben független és szervezetek jelöltjei is indulhatnak, és a mandátumok a d'Hondt-módszer segítségével kerülnek kiosztásra.

A kisebbségek országos önkormányzatai azonban láthatóan a meglévő rendszer, a status quo védelmében a tervezett módosítás ezen elemeit is egyöntetűen elutasították, azaz ragaszkodtak az elektorválasztó gyűlés fenntartásához, területi és országos szinten a kislistás választáshoz, elvetették a küldöttrendszer bevezetését és azt, hogy az országos önkormányzat megalakítását helyi testületek meglététől tegyék függővé.[336] Mindezek hatására a 2001 őszére átdolgozott törvénytervezet a választások térbeli elkülönítésén túl számos ponton akceptálta a kisebbségek álláspontját: a küldöttgyűlést már csupán 600-nál több elektor esetén kívánta bevezetni, azaz lényegében csak a nagy létszámú cigány és német kisebbség szavazásait érintette, és mindhárom szinten, köztük az újonnan létrehozandó területin is meghagyta a kislistás választást. A területi szint kialakításának egyedüli feltételévé mindössze 10, az országosnak 14 elektor megléte vált. Az utóbb be is terjesztett módosítások vegyes fogadtatásra találtak a kisebbségek képviselői részéről: a szlovák elnök – miközben néhány dolgot továbbra is nehezményezett – üdvözölte a számukra pozitív változásokat[337], a bizottsági ülésen a horvát és német önkormányzat további pontosításokat szorgalmazott, miközben a román a fenntartásait hangoztatta, a görög és a szerb pedig teljességgel elvetette. Az utóbbiak csoportját erősítette az OCÖ, amelynek november végi közleménye indokolatlannak nevezte a választási törvényjavaslat benyújtását, és szemben a két évvel korábbi

[336] Lásztity Pérónak, a Szerb Országos Önkormányzat elnökének levele Daróczy Istvánnak, a BM Jogi Főosztálya megbízott főosztályvezetőjének (Budapest, 2000. július 31.). MOIL 1998-2002. EMB Levelezés 2000. év 26. d. Ld. még Heinek Ottónak, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának elnökének levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 2000. május 31.). MOIL 1998-2002. EMB Ad hoc bizottsági ülések 2000-2001. 59. d. Fuzik Jánosnak, az Országos Szlovák Önkormányzat elnökének levele Daróczy Istvánnak, a BM Jogi Főosztályának főosztályvezetőjének (Budapest, 2000. július 28.). MTA ENKI Kézirattára.

[337] Fuzik Jánosnak, az Országos Szlovák Önkormányzat elnökének levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottsága elnökének (Budapest, 2001. október 26.). MTA ENKI Kézirattára.

javaslatával, már elutasította a fővárosi és megyei szintű kisebbségi önkormányzatok megválasztását.[338]

A megfelelő korrekciók hiányában, a 2002-2003-as helyi, fővárosi és országos kisebbségi önkormányzati választások – a választójogi anomáliákon túl – ismételten rámutattak a rendszer szerkezeti problémáira is. A NEKH 2002 őszi feljegyzése a további megvitatandó kérdések közé sorolta a középszint ügyét, valamint a nagy létszámú, és így szinte kezelhetetlen elektori gyűléseket. Az előbbivel kapcsolatban élesen merült fel az etnobiznisz által igencsak fertőzött fővárosi helyzet, a kerületi és a fővárosi kisebbségi testületek helye, viszonya, valamint egyáltalán a kerületi szint létjogosultsága. Az utóbbival kapcsolatban pedig a Hivatal pártolni kezdte a kislistásról az arányos választási rendszerre való áttérést[339], mert „*az országos önkormányzatoknak úgy kell működniük, mint az adott közösség parlamentjének*" (Mayer [2003] p. 3963.). A 2003 őszére megszülető jogalkotási koncepció szerint a választásokat helyi szinten a helyhatóságival azonos napon kell megtartani, ahol közvetlen módon és kislistás rendszerben hozhatnák létre a regisztrált kisebbségi szavazók a testületeiket. A korábbiakhoz képest új elemként javasolta a tervezett területi, illetve az országos szint közvetlen úton és arányos-listás szisztéma szerinti létrehozását. Felvetette, hogy ez utóbbiakon jelöltet már csak társadalmi szervezetek állíthassanak. A mandátumkiosztást pedig a helyi önkormányzati választásokkor alkalmazott, módosított ún. Saint Läguë-formula alapján képzelte el.[340]

Az elkészített, és utóbb törvényjavaslatként benyújtott tervezet kisebbségi települési önkormányzat elnevezéssel meghagyta a helyi szinten átalakult formát, kiiktatta viszont a közvetett típust, illetve egységesen ötfősként határozta meg a regisztrált szavazók által, közvetlenül és a kislistás szabályok szerint választott települési kisebbségi önkormányzatot. Ez esetben függetlenek és jelölő szervezetek jelöltjei is megválaszthatók. Területi szinten viszont már csak az utóbbiak kerülhetnek pozícióba: a közvetlenül és arányosan (osztós módszerrel) választott új intézményt akkor lehet létrehozni, ha a megye vagy a főváros területén legalább 5 helyen tűztek ki kisebbségi önkormányzati választást. Azonos szabályok szerint gondolta el a tervezet az

[338] Farkas Flórián elnök: Az Országos Cigány Önkormányzat közleménye (Budapest, 2001. november 26.). MOIL 1998-2002. EMB Iktatott iratok 3. d.
[339] NEKH: Előzetes koncepció a nemzeti és etnikai kisebbségekhez kötődő választójogi kérdésekről (Budapest, 2002. október 21.). MTA ENKI Kézirattára.
[340] A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény, valamint a kisebbségi önkormányzati választásokra irányadó szabályozás felülvizsgálatának koncepciója (Budapest, 2003. november). MTA ENKI Kézirattára.

országos testület megválasztását is: erre akkor kerülhet sor, ha az ország legalább 7 településén kitűztek helyi szintű választást.

A kisebbségeknek a választási-szervezeti kérdésekkel összefüggő álláspontjai – az eltérő adottságoknak és törekvéseknek megfelelően – meglehetősen eltértek egymástól, bár a figyelem jórészt a pozicionális kérdésekre, a kisebbségi választói névjegyzék tervezett bevezetésére helyeződött, így jóval kevésbé rekonstruálhatók az egyéb ügyekkel kapcsolatos vélemények. Ezen szakpolitikai kérdésekben is elmondható az, hogy az álláspontok korántsem mutattak állandóságot, időben olykor változtak. Ismeretes, hogy 2004 januárjában a kisebb közösségek 7 országos önkormányzata elutasította a törvénytervezetet, túlnyomórészt a kisebbségi választói névjegyzékre való hivatkozással. Az ellenzők közül a Szerb Országos Önkormányzat az egész dokumentumot elfogadhatatlannak tartotta.[341] A bolgár és a görög országos önkormányzat ragaszkodott az 1300 fő alatti településeken a háromfős önkormányzatokhoz, az utóbbi a kislistás választáshoz is a területi és országos szinteken, illetve már javasolta az eltérő időpontban való voksolást is. Az Országos Lengyel Kisebbségi Önkormányzat támogatta[342], a ruszin testület viszont elvetette a fővárosi és megyei szintű kisebbségi önkormányzatok intézményét, főleg a sok visszaélés miatt.

A törvényjavaslat támogatói között számon tartott Országos Szlovák Önkormányzat 2003 kora tavaszán még nem pártolta az elektori rendszer megszüntetését, az országos önkormányzat közvetlen választását.[343] A köztes szint megteremtése viszont egyértelműen a nagyobb, egy területi egységben akár koncentráltabban is jelenlévő kisebbségi közösségek törekvéseibe illeszkedett, főként annak érdekében, hogy hatással legyenek megyei kezelésű intézményekre és megyei közgyűlési döntésekre.[344] E kisebbségek idővel felismerték és elfogadták, hogy a területi és országos szintek közvetlen és arányos választása a regisztrált szavazókhoz közelebb eső, demokratikusabb, egyszerűbb és olcsóbb megoldás (Folyik a

[341] Pavlov Milicának, a Szerb Országos Önkormányzat elnökének levele Szászfalvi Lászlónak, az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságának elnökének (Budapest, 2004. március 18.). MOIL 2002-2006. EMB Iktatott iratok 2004. 7. d.
[342] Sutarski Konrádnak, az Országos Lengyel Kisebbségi Önkormányzat elnökének levele Heizer Antalnak, a NEKH elnökének (Budapest, 2003. november 27.). MTA ENKI Kézirattára.
[343] Fuzik Jánosnak, az Országos Szlovák Önkormányzat elnökének levele Kaltenbach Jenőnek, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának (Budapest, 2003. március 27.). MTA ENKI Kézirattára.
[344] Fuzik Jánosnak, az Országos Szlovák Önkormányzat elnökének levele Mesterházy Attilának, az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium politikai államtitkárának (Budapest, 2004. november 19.). MTA ENKI Kézirattára.

Parlamentben a Kisebbségi Törvény módosításának vitája [2005]). A választási-szervezeti kérdések eltérő megítélésében – miként a névjegyzék ügyében való állásfoglalásban is – nagy valószínűséggel szerepet játszott egyes kisebbségi vezetőknél az újraválasztás gondolata is, azaz kinek miként kedvez vagy éppen árt egy új szisztéma. A köztes szint kialakítását a kisebb népcsoportok adottságai vagy nem tették lehetővé, vagy ezzel szemben inkább arra hívták fel a figyelmet, hogy az érintett nemzetiségi települések inkább kistérségi szinten foghatnának össze, amelyeket azonban olykor megyehatárok választanak szét. A közvetlen és arányos választásnál problémát okozhat számukra, hogy egyrészt elektori gyűlés hiányában a jelöltek már nem tudnának valamilyen szinten nyilvánosan bemutatkozni, megnyilvánulni a választóik előtt, másrészt pedig egy ilyen rendszerben nehezebben lehet kialakítani az országos önkormányzat felépítését korábban jellemző mechanizmusokat, például azt, hogy minden nemzetiségi település, régió vagy a területek létszámarányosan jussanak képviselethez.

A kisebbségi önkormányzati formákat és a választási rendszer főbb elemeit tekintve, a törvényjavaslat tárgyalásának parlamenti szakasza e szakpolitikai kérdésekben is meghatározó jelentőségű változásokat hozott, amelyek szintén a négypárti konszenzus felbomlásával, a Fideszen belüli véleménymódosulással voltak összefüggésben. A nagyobbik ellenzéki párton belül ugyanis terjedőben volt az az álláspont, hogy a gyakori választási visszaélések, az etnobiznisz visszaszorítása érdekében Budapesten meg kellene szüntetni a kétszintű kisebbségi önkormányzati rendszert, pontosabban a kerületi szintűeket, és e helyett csupán fővárosi érdekképviseleteket kellene életre hívni[345], amely elképzelés néhány kisebbségtől sem állt távol. A párt képviselői egy részének, miként az előkészítés más szereplőinek is, bizonyos fenntartásai voltak a megyei szintre tervezett kisebbségi önkormányzatokkal kapcsolatban is. Végül, 2004 őszén fogalmazta meg az alternatíváit ezekben a szakpolitikai kérdésekben, amelyeknek azonban a párton belül is voltak ellenzői (Hargitai János, Schmidt Ferenc). Az október közepén letett javaslatok szerint a Fidesz egyfelől nem támogatta az alapvetően feladathiányosnak és költségesnek ítélt megyei szint létrehozását, illetve a fővárosban megszüntetendőnek tartotta a kerületi kisebbségi önkormányzatokat, másfelől meghagyta volna az elektori rendszert, mindenekelőtt az országos önkormányzat közvetett és kislistás választását.

[345] Országgyűlési Napló, 2004. március 31. Az általános vita kezdete. Hargitai János felszólalása.

A hosszas vitát ezekben az ügyekben is a 2005. májusi pártközi kompromisszum zárta le, amelynek pontjait vizsgálva, megállapítható, hogy a nagyobbik ellenzéki párt sikerrel tudta érvényesíteni az elképzeléseinek többségét a kormányoldallal szemben. Annak következtében, hogy a személyi hatály megváltozott, hiszen a helyhatósági és a kisebbségi önkormányzati választások szavazói köre nem teljesen azonos, helyi szinten el kellett hagyni a kisebbségi települési önkormányzatnak nevezett átalakult formát, amelynek hiányában egyedül már csak a közvetlen módon megalakított típus maradhatott. Továbbra is lehetőség nyílik a kerületi szint kialakítására, de a köztes, fővárosi és megyei testületek létrehozásának előfeltételét megszigorították: a választás kitűzése akkor lehetséges, ha legalább 10 településen vagy fővárosi kerületben működik települési kisebbségi önkormányzat. Érdekes módon, az országos szerv esetében ez a feltétel viszont némileg csökkent, a korábbi 7-ről 4 helyi testület meglétére. Az utóbb elfogadott törvény visszatért a területi és országos testületeknek közvetett, elektorok útján történő választásához. Azzal viszont, hogy kiiktatta a nagy létszám esetén szinte kezelhetetlen elektori gyűléseket, és helyettük a helyi választásokat követő év márciusára irányzott elő közvetett, de ugyanakkor már arányos-listás választásokat. Ezen a helyi szinten megválasztott kisebbségi önkormányzati képviselők voksolhatnak és válhatnak jelöltté (elektorok). Jelöltet azonban itt is kizárólag csak jelölő szervezetek állíthatnak.

VI. 3. 3. A KISEBBSÉGI ÖNKORMÁNYZATOK FELADAT- ÉS HATÁSKÖREI, A KULTURÁLIS AUTONÓMIA MEGERŐSÍTÉSE

A törvénymódosításnak másik fontos, bár a választási kérdésekhez képest kevesebb figyelemben részesülő és a konfliktusoktól inkább mentes területe volt a kisebbségi önkormányzatok számára biztosított feladat- és hatáskörök, és ennek keretében az elsősorban az intézményalapításban és –fenntartásban megtestesülő kulturális autonómia jogszabályi megerősítése, amely régi kisebbségi törekvésnek minősült. Több önkormányzat ugyanis már az 1990-es évek középen elvi határozatot fogadott el az önkormányzási elképzeléseiről, nevezetesen a kisebbségi identitás ápolásával szorosan összefüggő intézmények átvételének és működtetésének szándékáról, miként néhány önkormányzat gyakorlati lépéseket is tett a kulturális autonómia teljesebb kiépítésének irányába. Az intézményesülés feltételein viszont mindenképpen javítani kellett a módosítási folyamat eredményeként, mert 1993 után

csupán elenyésző számú intézmény került a kisebbségi önkormányzatok fenntartásába (pl.: a hercegszántói horvát általános iskola).

Jórészt a fenti kérdések szerepeltek a Horn-kormány hivatali idejének végén kidolgozott módosítási javaslatban, amely a kisebbségi önkormányzat fogalmának meghatározásával, a feladat- és hatáskörök, az egyetértési jog, a más szereplőkkel való együttműködés pontosításával, az országos testület törvényességi ellenőrzésének megteremtésével igyekezett javítani a jogi helyzeten, bár elsősorban még inkább csak a működés területein. Kiemelendő viszont, hogy az intézménylétesítés és –fenntartás terén viszont rendezni kívánta a finanszírozási hátteret.[346]

Ezek a kérdések értelemszerűen szerves részét képezték a későbbi tervezeteknek is. A 2000-2001 javaslatok ezeken túlmenően a közoktatási és közművelődési intézményátadásnak már nem csupán pénzügyi vonatkozásairól, hanem egyértelműbb jogi szabályozásáról rendelkeztek: ennek keretében, az átvétel szabályainak és feltételeinek taglalása (pl.: az intézményben dolgozók jogviszonya) mellett lehetőséget kívántak teremteni arra, hogy a helyi és a kisebbségi önkormányzat erről szóló megállapodásába harmadik, mintegy garantáló félként az országos testület is belépjen. Lényeges pont volt az is, hogy az országos önkormányzat megkeresésére az intézményfenntartó helyi önkormányzat köteles átadni az olyan, térségi vagy országos szinten, az alapító okirata szerint kizárólagosan kisebbségi feladatokat ellátó iskolát vagy kollégiumot, illetve kisebbségi kulturális intézményeket.

A kulturális autonómia kiteljesedése téren a lényeges előrelépés azonban ugyancsak a jogszabályi környezet változásával, a politikai és kisebbségi szereplők által egyaránt támogatott intézményesülési folyamat felgyorsításával történhetett meg a 2000-es évek első felében. A közoktatási törvény 2003-as módosítása[347] az oktatási, míg a kisebbségi törvény 2005-ös átfogó módosítása a kulturális intézmények vonatkozásában tette lehetővé a kisebbségi önkormányzatok számára a létesítést, a fenntartást és a fenntartói jogok átvételét. Ehhez kapcsolódóan, a 2003. évi költségvetéstől kezdve, új elemként van jelen az intézmények átvételének és fenntartásának támogatására szolgáló költségvetési tétel. Az országos kisebbségi önkormányzatok pályázatai között felosztott támogatási összegek azonban nem folyamatosan növekedtek, miként kezdeti gondok adódtak magával a pályáztatással, az

[346] Ld. Tabajdi Csaba, Miniszterelnöki Hivatal politikai államtitkár – Kuncze Gábor, belügyminiszter – Vastagh Pál igazságügyminiszter: Előterjesztés a Kormány részére a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény módosításáról (1997. december). MTA ENKI Kézirattára.
[347] 2003. évi LXI. törvény a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény módosításáról.

elszámolással és az év első hónapjaiban történő kifizetésekkel is. Elsőként, 2003-ban 10 kisebbség 21 intézménye részesült, főként új intézményekhez kötődő, mintegy 429 milliós pályázati támogatásban. Már a kezdeti tapasztalatok is azt mutatták, hogy a törvénymódosítás ténylegesen javított az intézmény-átvétel feltételein. A Magyarországi Németek Országos Önkormányzata 2004 nyarán vette át a pécsi Koch Valéria Óvoda, Általános Iskola és Gimnázium, illetve a pilisvörösvári Német Nemzetiségi Gimnázium fenntartását. Az Országos Szlovák Önkormányzat pedig szintén 2004-ben köthette meg az átadási megállapodást a szarvasi Szlovák Általános Iskola, Óvoda és Diákotthon átvételéről (Úton a kulturális autonómia felé [2004]). A támogatott intézmények köre 2006-ra már 11 kisebbség összesen 34 intézményét jelentette, és keret megoszlását illetően egyre inkább emelkedett a működési célra fordított összegek nagysága és aránya. Az intézményalapítók sorába később került be az örmény és az ukrán kisebbség. Napjainkra a honos kisebbségként elismert 13 népcsoport országos önkormányzatai több mint 40 intézményt alapítottak, illetve vettek át. Ezek között találunk művelődési és dokumentációs központokat, könyvtárakat, múzeumokat, kiállítóhelyeket, színházakat, kutatóintézeteket, rádiót, és nem utolsósorban a kisebbségi nevelés-oktatás különböző intézményeit, amelyeken kívül említést kell tenni az országos testületekhez képest némileg kedvezőtlenebb feltételekkel rendelkező települési kisebbségi önkormányzatok intézményeiről is.

Bár az eddigi eredmények valószínűleg elmaradnak az 1990-es évek elejének nagyra törő várakozásaitól, az is érzékelhető, hogy a valós kulturális autonómia kiépítése irányába tett lépések, az elsősorban országos szinten tetten érhető intézményesülési folyamat még nem zárult le, napjainkban is tart. Az országos kisebbségi önkormányzatok jelentős részénél további ez irányú tervek körvonalazódnak, amivel párhuzamosan hangsúlyt helyeznek a már meglévő intézmények működtetésére, a kialakított autonómia stabilitásának elérésére is. Kétségtelen, hogy az utóbbi évek fejleményei a korábbiakhoz képest újfajta működési mechanizmusokat és újfajta felelős szerepfelfogást követelnek meg a kisebbségi önkormányzatoktól. A mindennapok során foglalkozni kell a felmerülő új természetű kérdésekkel és problémákkal is. Újfajta értelmet nyert, bővebb tartalommal rendelkezik a kulturális autonómia hazai fogalma, amikor maguk a kisebbségi testületek hozhatnak a közösségeket alapjaiban érintő, rövid és hosszú távú következményekkel járó döntéseket. Sőt, az eredeti elgondolást továbbfejlesztve, olyanra is akad példa, hogy maguk az intézményi szereplők vállalnak

át korábban az önkormányzat által ellátott feladatokat, például pályáznak és programokat szerveznek.

VI. 3. 4. A KISEBBSÉGI KEDVEZMÉNYES MANDÁTUM INTÉZMÉNYE

A helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló 1990. évi LXIV. törvény már a kihirdetése óta rendelkezett a kisebbségi jogok védelméről, egész pontosan az önkormányzati választásokon kisebbségi minőségben induló jelöltek és listák kedvezményes mandátumszerzéséről. Kimondta azt is, hogy a helyhatósági választásokon a kisebbség legtöbb szavazatot szerzett jelöltje a kisebbség helyi szószólójává válik. A kedvezményes mechanizmust az 1993-as kisebbségi törvény szükségesnek tartotta módosítani úgy, hogy a kislistás rendszerben immár megelégedett azzal, ha a kisebbségi jelölt megszerzi a legkevesebb szavazattal mandátumot szerző jelöltre leadott szavazatok felét, és így ő is teljes jogon bejutott a helyi képviselőtestületbe. Hasonló, feles szavazatarányt követelt meg a kisebbségi listáknál a kétszavazatos rendszerben. Ez utóbbit az 1994. évi LXII. törvény ismét módosította, és leszállította egynegyedes arányra. Bár pontosabb adatok nem állnak rendelkezésre arról, hogy milyen szerepe volt a kedvezményes mandátum intézményének az átfogó módosítás folyamatának kezdetéhez közel eső, 1998-as önkormányzati választásokon, de összességében kilenc kisebbségnek több mint 650 képviselője szerzett helyhatósági mandátumot (ideértve az átalakult kisebbségi önkormányzati képviselőket is). Mellettük közel 50 kisebbségi polgármestert is megválasztottak a szavazópolgárok (Demeter Zayzon [2000] pp. 52-53.).

A kisebbségi önkormányzati választásokon tapasztalható visszaélések azonban ezt a mechanizmust is elérték, illetve jogértelmezési problémák merültek fel a szószóló intézményével kapcsolatban. Szószólónak volt tekinthető ugyanis az a személy, aki a „hagyományos” eljárásban, továbbá aki kedvezményes úton kapott mandátumot, illetve az is, aki a kisebbség jelöltjeként bár a legtöbb szavazatot szerezte, de mandátumhoz nem jutott. Ráadásul a kisebbségi törvény szerint a szószóló csak akkor láthatta el egy kisebbség képviseletét a települési önkormányzatban, ha a településen nem működött az adott közösség kisebbségi önkormányzata. A helyzetet tovább bonyolította, hogy a települési képviselőtestület ülésein a kisebbségi önkormányzat elnöke tanácskozási joggal részt vehetett, azaz kevesebb joggal mint az ott kedvezményes úton mandátumot szerzett kisebbségi képviselő. Lényegében ezekre a tényezőkre való hivatkozással a

kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról szóló 2000-es törvénytervezet megszüntette volna a kedvezményes mandátum intézményét, amelyhez viszont a kisebbségi oldal a továbbiakban nagy mértékben ragaszkodott. Sőt, egyes közösségek részéről felmerült a megyei közgyűlésekben való kedvezményes kisebbségi mandátumszerzés igénye is.[348]

Az országos kisebbségi önkormányzatoknak a tervezettel szembeni közös elutasító nyilatkozata szerint „*ellenezzük a kedvezményes kisebbségi mandátumszerzés lehetőségének törlését a települési önkormányzati választások során. Ez a rendelkezés egyáltalán nem szorítaná vissza a visszaéléseket, ugyanakkor nagyon sok kisebbségi jelöltet fosztana meg a települési önkormányzat képviselőtestületében való részvételtől.*"[349] A kisebbségi tiltakozás ellenére a 2001-es választási törvényjavaslat ugyancsak a kedvezményes mandátum kiiktatását tervezte, amely ellen a kisebbségi vezetők újfent felemelték a hangjukat.[350] A jogszabály elfogadásának hiányában viszont a választási visszaélések a 2002-es helyhatósági választások alkalmával a települési önkormányzatban való kedvezményes kisebbségi mandátum intézményét is számottevően befolyásolták (Pap [2003c] pp. 252-256.) azzal együtt, hogy a kisebbségi jelöltként megválasztott települési képviselők száma közel megduplázódott.[351] Az ellentétes kisebbségi álláspontok, és különösen az ügyben leginkább érdekelt kisebbséget képviselő OCÖ és más cigány szervezetek tiltakozásának dacára a kormányzati oldal továbbra is napirenden tartotta annak megszüntetését, és ahhoz ragaszkodott is a 2004-es törvényjavaslat keretében.

Tisztázatlan azonban, hogy mindezek után vajon a nagyobbik ellenzéki párt vagy a kisebbségi szervezetek nyomására került-e vissza, ha megváltozott formában is a kedvezményes kisebbségi mandátum a 2005 nyarán megszavazott kompromisszumos

[348] Heinek Ottónak, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának elnökének levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 2000. május 31.). MOIL 1998-2002. EMB Ad hoc bizottsági ülések 2000-2001. 59. d. Fuzik Jánosnak, az Országos Szlovák Önkormányzat elnökének levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 2001. október 26.). MTA ENKI Kézirattára.
[349] A tizenhárom országos kisebbségi önkormányzat vezetőjének levele Daróczy Istvánnak, a BM Jogi Főosztálya megbízott főosztályvezetőjének (Budapest, 2000. július 26.). MOIL 1998-2002. EMB Levelezés 2000. év 22. d. Ld. még Fuzik Jánosnak, az Országos Szlovák Önkormányzat elnökének levele Daróczy Istvánnak, a BM Jogi Főosztálya megbízott főosztályvezetőjének (Budapest, 2000. július 28.). MTA ENKI Kézirattára.
[350] Fuzik Jánosnak, az Országos Szlovák Önkormányzat elnökének levele Hargitai Jánosnak, az ad hoc bizottság elnökének (Budapest, 2001. október 26.). MTA ENKI Kézirattára. Farkas Flórián elnök: Az Országos Cigány Önkormányzat közleménye (Budapest, 2001. november 26.). MOIL 1998-2002. EMB Iktatott iratok 3. d.
[351] Az 1296 kisebbségi képviselőből 541 fő, azaz több mint 40% kedvezményes mandátummal jutott be a képviselő-testületbe. A cigány kisebbség esetében ez az arány kb. 70% volt. Ld. Kaltenbach Jenő kisebbségi biztos levele Szili Katalinnak, az Országgyűlés elnökének (Budapest, 2005. október 4.). MOIL 2002-2006. EMB Iktatott iratok 2005. 10. d.

törvényjavaslatba. Az elfogadott, de ki nem hirdetett törvény szerint ugyanis egy kedvezményes számítási móddal a települési kisebbségi önkormányzat legtöbb szavazattal megválasztott tagja a települési önkormányzat képviselő-testületének tagjává válhat. A kisebbségi és a települési önkormányzati választások eltérő választói bázisa következtében ezen megoldás alkotmányellenessége szinte kezdettől fogva nyilvánvaló volt. Az önkormányzati képviselő-testületbe a kisebbségi választópolgárok így kétféle módon is juttathattak képviselőket, illetve olyan képviselők is mandátumot szerezhettek volna, akiket nem a választók teljes közössége választhatott meg. A népszuverenitás és a választójog egyenlőségének sérelmére hivatkozva Mádl Ferenc köztársasági elnök napokon belül az AB elé utalta az aláírásra megküldött törvényt.[352] Nem kizárt az sem, hogy a parlamenti pártok nem vállalkoztak a kedvezményes mandátum megszüntetésének kimondására, és ennek felelősségét akarták megosztani a köztársasági elnökkel és az Alkotmánybírósággal.

Az AB 2005. szeptember 27-ei ülése osztotta az államfő alkotmányos aggályait, és kimondta a ki nem hirdetett törvény vonatkozó bekezdésének az alkotmányba ütközését.[353] Ezt követően sürgető feladatnak bizonyult a különböző szereplők számára az így előállt helyzet kezelése, hiszen a kérdés az egész, ismételt elfogadásra váró módosítási anyagot is hátráltatta. Kaltenbach Jenő a kialakult helyzetet úgy értelmezte, hogy amennyiben az Országgyűlés kiiktatja az alkotmányellenessé nyilvánított rendelkezést, és helyette nem alkot újat, abban az esetben sérülnek a kisebbségeknek a képviseletre vonatkozó alkotmányos jogai. Megoldásként azt javasolta, hogy ne szüntessék meg az önkormányzati választási törvényben már meglévő mechanizmusokat, hanem szigorítsák őket azzal, hogy a települési önkormányzati választásokon kisebbségiként induló jelöltnek szerepelnie kell a kisebbségi választói névjegyzékben.[354] Az OCÖ közleményt adott ki, amely szerint csak akkor támogatja a módosított kisebbségi joganyag elfogadását, ha a parlamenti pártok garantálják, hogy az önkormányzati képviselők választásáról szóló törvényben biztosítják a kisebbségek helyi szintű képviseletét.[355] Kompromisszumos megoldásként végül annyit sikerült csak elérni, hogy a négy parlamenti párt néhány képviselője közösen kezdeményezte egy

[352] Mádl Ferenc köztársasági elnök megküldte véleményezésre az Alkotmánybíróságnak a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról szóló törvényt (Köztársasági Elnöki Hivatal közlemények, 2005. 06. 21.). http://www.keh.hu
[353] 593/A/2005. AB határozat.
[354] Kaltenbach Jenő kisebbségi biztos levele Szili Katalinnak, az Országgyűlés elnökének (Budapest, 2005. október 4.). MOIL 2002-2006. EMB Iktatott iratok 2005. 10. d.
[355] Az Országos Cigány Önkormányzat közleménye (Budapest, 2005. október 11.). http://www.oco.hu

országgyűlési határozat elfogadását, amelyet ugyanaznap és az átfogó módosítással együtt szavazott meg az Országgyűlés. A határozat szerint az Országgyűlés felkérte a kormányt, hogy gondoskodjon a kisebbségek kedvezményes mandátumhoz jutásáról szóló törvénytervezet előkészítéséről, és azt a frakciókkal való egyeztetés alapján, 30 napon belül terjessze be annak érdekében, hogy abból még a 2005 őszi ülésszak végéig kihirdetett törvény szülessen.[356] A határidőt tartani viszont ezúttal sem sikerült, és végül két-két MSZP-s és Fideszes szakpolitikus nyújtott be egy, a megváltozott jogszabályi környezethez igazodó törvényjavaslatot 2006 elején[357], amiből elfogadott és kihirdetett jogszabály már nem született, és a kérdés azóta is megoldatlan.

[356] 81/2005. (X. 19.) OGY határozat a nemzeti és etnikai kisebbségek kedvezményes mandátumhoz jutásáról.
[357] T/19150. sz. törvényjavaslat a helyi önkormányzati képviselők választásáról szóló 1990. évi LXIV. törvény, valamint a választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvény módosításáról (2006. január 30.).

VII. FEJEZET: KITEKINTÉS. A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY ÜGYE 2006-2009 KÖZÖTT

A kisebbségi törvény 1993 utáni legjelentősebb módosítása óta közel négy év telt el, amely idő már önmagában is indokolttá teszi az ügy „utóéletének" rövid áttekintését, és a legfontosabb fejleményekre való utalást. Mint az látható volt, a kisebbségi törvény előkészítésének és későbbi korrekcióinak kérdése sajátos, kormányokon, sőt 1989-1990 után rendszereken átívelő és értelemszerűen le nem záruló folyamatként jellemezhető, amely ugyancsak indokolja a kitekintést. A kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló 2005. évi CXIV. törvény november 25-ei hatályba lépését, majd a 2006-os országgyűlési képviselő-választásokat követően, a jogszabály ügyében az utóbbi időszakban kifejlődött közpolitikai közösség ismételten jelentős változásokon ment keresztül. A szereplői kör bizonyos mértékű átalakulása mellett – a korábbiakhoz hasonlóan szűk keretek között – megindulhatott a módosított választási szabályok, és a kisebbségi törvény rendelkezéseinek kiértékelése is, a feltárt problémák és hiányosságok pedig rövidesen újabb módosítási igényeket eredményeztek. A legutóbbi, 2006-2007-es kisebbségi önkormányzati választások megmutatták, hogy a választási visszaéléseket az új, megreformált rendszerben sem sikerült teljességgel visszaszorítani, és – némely, korábbi várakozással ellentétben – a megválasztott kisebbségi testületek száma még összességében emelkedett is. Az átfogó módosítás utáni időszakot mindazonáltal főként a finanszírozási-gazdálkodási kérdések, valamint az új szakombudsman 2007-es hivatalba lépését követően a parlamenti képviselet 1990 óta rendezetlen ügye uralja. Gyurcsány Ferenc miniszterelnök őszödi beszédének 2006 őszi nyilvánosságra kerülése óta a korábbiakhoz képest méginkább feszült és bizonytalan belpolitikai helyzet azonban kétségkívül nem kedvez a kormány- és ellenzéki pártok közötti, kétharmados ügyekben való kompromisszumoknak. Ráadásul a kisebbik koalíciós partner SZDSZ 2008-as kilépése sem adhat prioritást a kisebbségben, 2009 tavaszától pedig új miniszterelnök vezetésével kormányzó MSZP számára a ciklusokon át rendre halogatott parlamenti képviselet, vagy éppen egy újabb átfogóbb törvénymódosítás kivitelezésére, holott 2007-ben a kormány még éppen a kisebbségpolitika „dinamizálását" vetítette előre.

A közpolitikai közösség szereplőit tekintve, az Országgyűlés Emberi jogi bizottságának feladata az átszervezések hatására némileg kibővült, és immár Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottságként működik Balog Zoltán (Fidesz) elnöklete alatt.[358] Kaltenbach Jenő második ciklusának lejártát követően a kisebbségi vezetők az erdélyi magyar származású Szalayné Sándor Erzsébetet, a Pécsi Tudományegyetem dékánját pártolták, de az államfő a pártokkal való egyeztetés nélkül a romungró származású Kállai Ernő jogász-kutatót, az Egyenlő Bánásmód Tanácsadó Testület tagját jelölte utódjául (Joó [2007]), akit a képviselők 2007 közepén választottak meg a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának. Kállai az elődjétől meglehetősen eltérő szerepfelfogást vall: míg Kaltenbach számos kisebbségtől különböző álláspontot képviselt több fontos szakpolitikai kérdésben, addig az új biztos szükségszerűen az együttműködésre törekedett, mi több, kezdeti időszakában az összes kisebbség képviseletének fontosságát, legmagasabb pozícióból való szószólói pártfogásukat és érdekképviseletüket hangsúlyozta. Másrészt rendkívüli aktivizmussal fogott hozzá az ombudsmani feladatainak ellátásához, illetve ahhoz, hogy ő maga oldjon meg vagy legalábbis megoldást kényszerítsen ki néhány a múltból örökölt és régóta húzódó nagyobb ügyben. „*A fontos és szükséges napi feladatok ellátása mellett, szeretnék katalizátor lenni: felrázni a politikát, a közvéleményt, hogy új minőséget tudjunk elérni. Arról szeretném meggyőzni a kisebbségi közösségeket, hogy csak akkor van esély a sikerre – bizonyítja ezt az elmúlt tizenöt év is –, ha közös álláspontot tudunk kialakítani*" (Mayer [2007] p. 5428.). A vizsgált ügyekben való erőfeszítései azonban a dinamikus kezdet után megfenekleni látszanak a hazai kisebbségi szféra sajátos viszonyrendszereiben, a politikacsinálás, az érdekegyeztetés és a közigazgatás működésének esetlegességein, valamint más szereplők ellenérdekeltségén vagy közönyén. Első fontos politikai lépései egyikeként, a kezdeményezésére 2007. szeptember 13-án létrejött az ombudsmant és a 13 országos kisebbségi önkormányzat vezetőit tömörítő II. Kisebbségi Kerekasztal annak érdekében, hogy a közös kisebbségi célokat összefogva, és egymás érdekeit messzemenően figyelembe véve lehessen érvényesíteni. A II. Kisebbségi Kerekasztal az elsőhöz képest azonban alapjaiban eltérő formációnak bizonyult. Míg az első szervezetet a régóta formálódó összefogási igény és a kormányzati kezdeményezésekkel kapcsolatos sürgető kisebbségi civil elégedetlenség hívta *alulról* és nyitottan életre, addig a kisebbségi intézményes együttműködések

[358] 14/2006. (V. 31.) OGY határozat az Országgyűlés bizottságainak létrehozásáról, tisztségviselőinek és tagjainak megválasztásáról.

felbomlása után, az ezúttal *felülről* megalakított és zártkörű szerveződés esetében ilyen hasonló kényszerítő körülményről már aligha beszélhetünk. Nem véletlen, hogy az alapító nyilatkozattal ellentétben a II. Kisebbségi Kerekasztalt a nyilvánosság előtt egyedül az ombudsman képviselte, miként az sem, hogy az ügyrend szerint is az ombudsmani hivatal honlapja adott számára felületet. Az első Kerekasztal esetében még több-kevesebb sikerrel, de kivitelezhető volt az adott kérdésben leginkább érintett kisebbség álláspontjához való közös alkalmazkodás, de a második esetben előírt teljes konszenzus kívánalma immár kételyeket ébreszt az elemzőben. Az előzmények és mindezen körülmények tehát meglehetősen kétségessé tette az újkeletű kisebbségi összefogás hosszú távú eredményességét.

A II. Kisebbségi Kerekasztal megalakítása ráadásul feszültséget okozott a nemzeti-etnikai kérdések iránt egyre nagyobb fogékonyságot tanúsító Szili Katalin házelnökkel, aki a 2004 decemberében létrehozott konzultatív testület, a Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fórumának mintájára 2007 tavaszától javasolta egy hasonló, hazai kisebbségi fórum életre hívását, amelyben a kisebbségi vezetőkön kívül helyet kapnának a kormány és a frakciók képviselői is. Ezen szándékát az Országgyűlés elnöke 2008 májusában megismételte, amikor is a kisebbségek parlamenti képviseletének megteremtéséig terjedő átmeneti időszakban látta szükségesnek egy ilyen jellegű fórum létrehozását. A Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Fórumának tényleges megalakítására azonban csak egy évvel később, 2009. május 13-án került sor. A konzultatív testületet a kisebbségek parlamenti képviseletének megvalósulásáig tartó időszakban tervezik fenntartani, mindenekelőtt a döntéshozatali folyamatokba való hatékonyabb és közvetlenebb kisebbségi bekapcsolódás érdekében. Az ülésszakonként legalább egyszer ülésező Fórumot az Országgyűlés elnöke vezeti, két alelnöke pedig rotációs rendszerben az országos kisebbségi önkormányzatok egy-egy vezetője. Javaslatokat, ajánlásokat, állásfoglalások, valamint nyilatkozatokat adhat ki, döntéseit pedig konszenzussal hozza az országos önkormányzati elnökök, valamint a parlamenti frakciók egy-egy delegált képviselőjének szavazatával. Tanácskozási joggal részt vehetnek az ülésein az Országgyűlés állandó bizottságainak elnökei, állandó meghívottként pedig jelen lehet a kisebbségi ombudsman és a kormány kisebbségi ügyekért felelős minisztere. A Fórum tagjai meghívottként pedig felkereshetnek bizottsági üléseket, és néhány, a kisebbségi szempontból fontos bizottsággal kiemelt együttműködést alakítanak ki.

A II. Kisebbségi Kerekasztal megalakításakor számos megoldandó kérdés került felszínre a parlamenti képviselettől kezdve a települési önkormányzatokban való kedvezményes mandátum visszaállításán, a kulturális autonómia megerősítésén át egészen a finanszírozási ügyekig. Az ombudsman kezdettől fogva szorgalmazza a kisebbségi törvény további reformját is: „*a kisebbségi törvény módosítását is végig fogom kísérni az országgyűlési vitában az utolsó pillanatig, a kompromisszum megszületéséig, hogy a döntés a kisebbségi közösségek számára leginkább megfelelő legyen*" (Mayer [2007] p. 5429.). A kisebbségi biztos és a Kerekasztal munkájában azonban kiemelkedő helyen az országgyűlési képviselet problémája szerepelt: az ombudsman ezzel kapcsolatban hangot adott azon törekvésének, hogy amennyiben a döntéshozók ezt nem kívánják biztosítani a kisebbségek számára, akkor végre vállalják fel ennek kimondását, és tegyék meg az ehhez szükséges jogszabálymódosításokat. Az ombudsmani hivatal ki is dolgozott egy, a megváltozott jogszabályi környezethez igazodó és a Kerekasztallal egyeztetett koncepciót, amelyhez azonban az ombudsmannak nem sikerült minden kisebbség támogatását megszereznie, és ráadásul a 2008. februárban átadott dokumentumra a kormány – többszöri felszólítás ellenére – azóta sem reagált. Tavaszra egyértelművé vált, hogy a németek, a ruszinok és a szerbek mindenképpen ellenzik a parlamenti választásokon a kisebbségi választói névjegyzék tervezett bevezetését és alkalmazását. Az országgyűlési képviselet ügyében való összefogás meghiúsulása így közrejátszhatott abban, hogy a szervezési és előkészítési hátteret biztosító ombudsmani hivatal 2008 szeptembere és 2009 áprilisa között nem hívta össze a II. Kisebbségi Kerekasztalt (bár ezt az ügyrend szerint bármely kisebbségi önkormányzat is megtehette volna). A Fórum életre hívását követően pedig a kisebbségi biztos nyomban felvetette a Kerekasztal feloszlatásának lehetőségét.[359] A Kerekasztal eddigi története így újfent felhívja a figyelmet egy, a kisebbségek közötti, a sajátosságaikat és az önkormányzatok belső döntéshozatali mechanizmusait figyelembe vevő, ösztönzőkkel és kényszerítő erővel bíró, valamint alkalmasint tanulási-szocializációs funkciókat megvalósító, alulról életre hívott érdekegyeztetés szükségességére. Ennek egy formája lehet az országos kisebbségi önkormányzatok által közösen, egyesületi alapon létrehozott, bár még formálódó szövetség, amely szándéka szerint is partnere lenne a többi települési és megyei önkormányzati szövetségnek.

[359] Az ombudsman oszlatna (Hírextra, 2009. 05. 14.). http://www.hirextra.hu/2009/05/14/az-ombudsman-oszlatna/

A vizsgált időszakban ismételten jelentős átszervezéseken ment keresztül a kormányzati kisebbségpolitikai intézményrendszer. 2007. január elsején lépett hatályba a december közepén elfogadott 2006. évi CIX. törvény, amely a kisebbségi törvényt is módosítva, kivette a jogszabályból a különböző formákban, de 1990 óta működő Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatalra utaló részeket, és a kisebbségekkel kapcsolatos állami feladatok felelősének meghatározását egy kormányrendeletre bízta, amely a NEKH jogutóddal történő megszüntetésének a nyitánya volt.[360] A kormány ugyanis úgy határozott, hogy a Hivatal jogutódja a MEH legyen, és megbízást adott a feladatátadás előkészítésére.[361] A kormányrendelet utóbb erről két fázisban rendelkezett: elsőként január elejétől a Hivatal irányítását a korábbi ICSSZEM-től a Miniszterelnöki Hivatalt vezető miniszterhez telepítette egy hónapra, majd január 31-étől végleg megszüntette az önálló Hivatalt azzal, hogy a továbbiakban a felelős államigazgatási szerv – a határon túli magyar területtel együtt – a MEH lesz.[362] Ennek keretében utóbb, Csizmár Gábor általános államtitkár irányítása alatt létrejött a Kisebbség- és Nemzetpolitikáért Felelős Szakállamtitkárság, amely Gémesi Ferenc közvetlen vezetése alatt, a hazai kisebbségekkel kapcsolatban alapvetően továbbra is koordináló, döntéselőkészítő, és kapcsolattartó feladatokat lát el. A Szakállamtitkárságon belül, a NEKH ezen egykori feladatainak ellátására február elsejével létrejött a Németh Erika által vezetett Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Főosztály.[363] Újabb szervezeti változás a Bajnai Gordon által vezetett kormány 2009-es hivatalba lépésével következett be, amikor is a kisebbségpolitikai terület Kiss Péterhez, a társadalompolitika összehangolásáért felelős tárca nélküli miniszterhez került. Az új miniszter feladata lett a hazai kisebbségekkel kapcsolatos jogszabályok előkészítése, saját hatáskörben ilyen tárgyú rendeletek kiadása, valamint a kormány kisebbségekkel kapcsolatos tevékenységének koordinációja.[364] Alatta viszont változatlan formában működik tovább a Miniszterelnöki Hivatal Szakállamtitkársága, és annak Főosztálya.

[360] 2006. évi CIX. törvény a kormányzati szervezetátalakítással összefüggő törvénymódosításokról. IV. fejezet.
[361] 2228/2006. (XII. 20.) Korm. határozat a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekkel kapcsolatos kormányzati feladatok ellátásával összefüggő szervezeti intézkedésekről.
[362] 363/2006. (XII. 28.) Korm. rendelet a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekkel kapcsolatos állami feladatok ellátásáról és az ehhez kapcsolódó intézményrendszer átalakításáról.
[363] Ld. 1/2008. (MK 57.) ME utasítás a Miniszterelnöki Hivatal Szervezeti és Működési Szabályzatáról. 3/2008. (MK 74.) ME utasítás a Miniszterelnöki Hivatal államtitkárainak és szakállamtitkárainak feladatköréről.
[364] 88/2009. (IV. 13.) Korm. rendelet a társadalompolitika összehangolásáért felelős tárca nélküli miniszter feladat- és hatásköréről.

A kisebbségi törvény 2005 utáni lehetséges továbbfejlesztése szempontjából fontos fejlemény, hogy – a dinamizálás jegyében – 2007 nyarán, a Kisebbségi Főosztály koordinációja mellett három munkacsoport jött létre a médiával, a közjogi, valamint a finanszírozási és támogatási kérdések áttekintésére, elemzésére és a szükséges javaslatok megfogalmazására. A június elején alakult meg a Közjogi munkacsoport 15 állandó taggal, akiknek a többségét a kisebbségi vezetők és szakértők teszik ki, és őket a kormányzati és külsős szakértők egészítenek ki. Az első munkaterve értelmében a munkacsoport az év végéig kapott határidőt a parlamenti képviseletre, a személyi hatályra, a kedvezményes mandátum és az átalakult kisebbségi önkormányzat esetleges visszahozására, valamint a „történelmi település" fogalmának intézményesíthetőségére vonatkozó javaslatok kidolgozására. A munkacsoport 2008-2009-ben, a növekvő kisebbségi bírálatok közepette is folytatta a megkezdett munkáját, de az elfogadott javaslatok az említett területeken továbbra is váratnak magukra. Gémesi Ferenc mindenesetre a 2009-es év egyik feladatának a kisebbségi törvény további, például a nyelvhasználati területen történő pontosítását nevezte meg (Mayer [2009] p. 5952.).

VIII. FEJEZET: ÖSSZEGZÉS, JAVASLATOK

A disszertáció egyfajta szakpolitikai esettanulmányként az elmúlt mintegy bő két évtized magyarországi kisebbségpolitikájának az egyik legjelentősebb szeletét, a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló, 1993-as törvény körüli, alapvetően regulatívként értelmezett ágazati politikai folyamatokat mutatja be és elemzi. Keretein belül a politikatudomány közpolitikai megközelítésének fogalom- és eszközkészletét hasznosítja, további vezérfonalául pedig a demokráciaelméletekkel szorosan összefüggő hatékony közéleti részvétel koncepciójának vizsgálata szolgál. A téma meglehetősen hiányos szakirodalmi feldolgozottsága következtében a politológiai szemléleten kívül, egyes részletek kifejtésénél szükségesnek tart bizonyos politikatörténeti és közigazgatási összefüggésekre való utalást. Fókuszában a hazai és nemzetközi szempontból egyaránt rendkívül fontos, a nemzeti és etnikai kisebbségek egyéni és közösségi jogait, köztük autonómiáját szabályozni, illetve a többség és kisebbség kapcsolatát rendezni hivatott jogszabály helyezkedik el, amellyel kapcsolatban a törvényen túlmutató, illetve alapvető – elméleti és gyakorlati, politikai és szakmai – kérdések, problémák és dilemmák vetődnek fel. Ezek némileg magyarázatul is szolgálnak arra, hogy miért kerül a jogi norma rendre a politikai és tudományos figyelem homlokterébe. Magának a törvénynek a léte, akárcsak a benne foglalt, nemzetközi összehasonlításban is meglehetősen kiterjedt és progresszív kisebbségvédelmi rendelkezések kétségkívül nagyra értékelendőek, miként az is, hogy a jogalkotók pártpolitikai kötődéstől és kormányzati ciklusoktól függetlenül törekednek annak korrekciójára, a felmerülő kérdések kezelésére, valamint a kialakult hiányosságok orvoslására. A módosítások sorában a legjelentősebbnek a 2005-ös törvény bizonyult, amelyet az eredeti jogszabály mellett a dolgozat azonos szempontok alapján elemez.

Némileg érthető, hogy a nemzetközi és állami politikai szereplők, illetve a tudományos kutatók érdeklődése főként a nagy létszámú, erős identitástudattal, egyértelmű közösségi határokkal bíró, politikailag kellőképpen mobilizált, határozott politikai és jogi követeléseket megfogalmazó, és érdekeik érvényesítése során akár erőszakos eszközöket is igénybe vevő kisebbségek felé irányul. Az érdeklődés középpontjában a több szempontból hátrányos helyzetű kisebbség, illetve az otthont adó állam és/vagy a nemzeti többség közötti, gyakorta szükségszerűnek vélt konfliktus, mint

kétségkívül releváns politikai kérdés áll. A kapcsolódó vizsgálatok többek között arra keresik a választ, hogy milyen feltételek esetén, milyen politikai és jogi-intézményi megoldások segítségével terelhető békés mederbe az etnikai összeütközés, illetve miként tartható fent hosszabb távon a kiegyensúlyozott interetnikus együttélés és fejlődés. Sokkal kevesebb figyelem kíséri a politikailag kevésbé releváns kisebbségek helyzetét és törekvéseit, amelyek sok esetben az előzőektől jócskán eltérő társadalmi valóságokon alapulnak, az asszimilációs folyamatoknak jobban kitéve a közösségi határvonalaik meglehetősen bizonytalanok. Esetükben így már akár az az elméleti alapfeltevés is megkérdőjelezhető, hogy a meglazuló kisebbségi kötelékeik következtében a helyzetüket vajon egyértelműen hátrányosként és egyenlőtlenként lehet-e értékelni. Ugyanakkor még szintén kifejezik és képviselik a csoport sajátosságainak ápolására, megőrzésére és továbbfejlesztésére irányuló igényeiket, amelyek az adott állam integritását aligha veszélyeztetik. Nem kétséges, hogy Magyarország és az ország kisebbségei ebbe a körbe tartoznak, többek között azért is, mert szeparatista törekvéseket 1947 óta nem dokumentáltak a kisebbségi csoportok részéről.[365] A nemzeti-etnikai tárgyú kutatások fősodrában nem különösebben jelenik meg annak a kérdésnek a vizsgálata sem, hogy vajon a megkívánt jogi és intézményi keretek kialakítása milyen politikai folyamat eredményeként történik, ebben milyen szereplők, milyen tulajdonságokkal, milyen érdekekkel és mekkora befolyással, illetve nem utolsósorban, a döntések szempontjából milyen hatással vesznek részt.

A szakpolitikai esettanulmány ezt a folyamatot és ezeket a politikai jellemzőket szándékozik bemutatni és elemezni a magyarországi kisebbségpolitika egyik alappillérének a példáján keresztül. Nem azt kívánja tehát tanulmányozni, hogy pontosan milyen jogai és autonómiája van a hazai kisebbségeknek, és ezek milyen esetleges pozitívumokkal vagy negatívumokkal bírnak, hanem azt, hogy a jogszabályi rendelkezések milyen döntéshozatali folyamatban formálódnak, ebben milyen szereplők, milyen elvi-koncepcionális és gyakorlati elképzelésekkel vesznek részt, milyen érdekérvényesítő képességgel rendelkeznek, milyen ügyekre kísérelnek meg megoldást találni, különböző alternatívákat kidolgozni, és ezek miként tükröződnek a jogszabályban megnyilvánuló politikai döntések keretében. A vizsgálati szempontokat mindkét, az 1993-as és a 2005-ös jogalkotás esetében is érvényesíti, hozzátéve, hogy a

[365] 1944-1945 fordulóján, jórészt a bevonuló jugoszláv partizánoknak és a bevezetett délszláv közigazgatásnak köszönhetően bontakozott ki egy határmenti mozgalom a bajai háromszög jelentős részben szerbek és horvátok által lakott falvainak Jugoszláviához csatolására (Tóth [1993b]). Mohács környékének elcsatolására pedig még 1946-1947-ben is voltak törekvések (Fehér [1993] p. 75.).

két folyamatot tekintve időközben jelentősen változtak a szereplők és az alapok lerakását követően az általuk tárgyalt ügyek is. A kisebbségek az egykori állampárti szövetségektől az egyesületeken keresztül eljutottak a legitim, választott önkormányzatokig, miközben rendre felmerül a szélesebb kisebbségi összefogás igénye is. Átalakult a kisebbségi ügyekre szakosított kormányzati intézményrendszer, amelynek ciklusokon átívelő, stabil helyét a rendszerváltás óta sem sikerült megtalálni. Létrejött a parlamenti döntéselőkészítésben fontos szerepet játszó, kisebbségi tárgyú irományokat is gyakran megvitató állandó bizottság, miként a jogérvényesítés és politikacsinálás megkerülhetetlen szereplőjévé vált a kisebbségi ombudsman. A jogi és intézményi környezet változása hatással volt a kisebbségi érdekekre és magatartásformákra is, amelyek terén kifejlődhettek rendszerpárti attitűdök, illetve mérséklődhettek a követelések is (Safran [1994] p. 73.). Ugyancsak jelentős változások következtek be Magyarország nemzetközi környezetében: a volt keleti blokk sajátos katonai és gazdasági szervezeteinek felbomlását követően idővel megvalósulhatott az euroatlanti integrációs szervezetekhez, mindenekelőtt a NATO-hoz és az EU-hoz való csatlakozás. A kelet-közép- és délkelet-európai etnikai konfliktusok kirobbanása pedig ismételten élesen hívta fel a figyelmet az előremutató nemzetközi kisebbségvédelmi normák szükségességére, amelyek terén – bár jelentősebb áttörés nélkül – komoly erőfeszítések és eredmények történtek. Az egyes kormányokhoz kapcsolódóan hangsúlyeltolódások mentek végbe Budapestnek a határon túli magyarsággal kapcsolatos ágazati politikájában, ún. magyarságpolitikájában, miként a határon túli magyar kisebbségek helyzete is számottevően változott az 1980-1990-es évek fordulójához képest – köszönhetően többek között egyes kisebbségi magyar pártok kormányzati részvételének.

A dolgozat a kisebbségeket az elemzés keretében a demokratikus politikai rendszer szervezett társadalmi szereplői közül kivételesnek és különlegesnek értékeli. Egyfelől azért, mert a többi érdekszervezettől eltérően a kisebbségek kapcsán, illetve az általuk felvetett ügyek részben hatalmi kérdéseket is érintenek, nevezetesen a saját ügyekben való önálló döntéshozatal megteremtését, illetve a bevonásukat az őket érintő döntések meghozásába. Másfelől pedig felmerül az a kérdés, hogyha a sajátos közösségi vonások szempontjából legfontosabb jogszabályi rendelkezések kialakítása során nem érvényesülnek az általuk megjelenített kisebbségi érdekek, azok nem a kisebbségi sajátosságokhoz és igényekhez igazodnak, akkor akár hosszabb távon magának a csoportnak a fennmaradása, a léte válhat kérdésessé. Hol húzódnak hát a kisebbségi

érdekérvényesítés határai? Megvalósulhat-e egy, a kisebbségvédelmi szempontok iránt fogékony államban az, hogy a hátrányos helyzet leküzdése érdekében maga az érintett csoport bír a legnagyobb befolyással a jogai megfogalmazása terén, azaz mintegy maga írja a törvényeket, korlátozva ezzel a döntéshozók szabadságát? Szükségszerű-e egyáltalán, hogy a kisebbségpolitikában az államot az adott ágazatban mintegy rabul ejtsék (*state capture*) a kisebbségek? Egy politikai rendszerben a különböző érdekcsoportok befolyása közt komoly eltérések mutatkozhatnak, de miképpen indokolható a politikai egyenlőség szemszögéből (Lindblom [1995] pp. 130-131.) a politikailag is akár hátrányos helyzetű kisebbségek privilegizálása? Vagy a szabályozó tevékenységként értelmezett kisebbségpolitika szükségszerűen a többség és kisebbség kölcsönösen önkorlátozó kompromisszumát jelenti, amelyben a kisebbségi érdekek mellett teret kapnak egyéb szempontok is? Vagy realizálható-e a kisebbségi jogok szabályozása akár a kisebbségek érdemi részvétele és befolyása nélkül? Morális és gyakorlati szempontból elfogadható-e, hogy akár a kisebbségekkel szemben, és akár nélkülük is más szereplők rögzítsenek kisebbségvédelmi szabályokat? Köztudott, hogy kiváltképp a demokratizálódás útjára lépett kelet-közép-európai térségben a kisebbségi érdekek teljesülésének számos akadálya támadt, amelyek közül leggyakrabban a kisebbségekkel szemben szűkmarkú, többségi nacionalizmussal áthatott és az ettől különbözőeket legalábbis burkoltan asszimilálni igyekvő nemzetállamot szokás említeni, amely akár a kisebbségi érdekérvényesítés útjába is gátakat emel.[366] Ezek az attribútumok a rendszerváltás utáni Magyarországról viszont csak rendkívül korlátozott érvénnyel mondhatók el, hiszen bár a kisebbségek parlamenti képviseletétől már két évtizede tart a politikai elzárkózás, a nyíltan kisebbségellenes erők legfeljebb csak marginális képviselettel bírtak a törvényhozásban, és a magyar társadalom többsége sem ellenezte a kisebbségi törvényt (Tesser [2003] p. 511.). Álláspontom szerint a politikai lehetőségstruktúra különböző körülményei által nagymértékben befolyásolt kisebbségpolitikában azonban nem csupán a normákat, a versengő elméleti és ideológiai összefüggéseket, hanem akár a konkrét, napi politikai érdekeket is vizsgálni kell.

A kutatás középpontjában annak a kérdésnek a vizsgálata áll, hogy a magyarországi kisebbségi törvény 1993-as és 2005-ös megoldásai során, a hatékony részvételük eredményeként miként érvényesültek az érintettek, a szervezett nemzeti és

[366] Lukes szerint az érdekérvényesítésnek nem az a célja, hogy megakadályozza az ellentétes érdekek kibontakozását, hanem az, hogy elkerülje az érdekellentétek bekerülését az érdekérvényesítés legitim és hivatalos csatornáiba (Jenei [2005] p. 159.).

etnikai kisebbségek érdekei. A két törvény leginkább fajsúlyos kérdéseinek (személyi hatály, autonómiaformák, finanszírozási és jogérvényesítési kérdések stb.) azonosítását követően, arra a következtetésre jutottam, hogy bár nemzetközi összehasonlításban kétségkívül előremutató és fejlett rendelkezések születtek, és több kérdésben sikeresnek bizonyult a kisebbségi érdekérvényesítés (pl.: a nyilvántartásba vétel hosszas elutasítása), a kisebbségi érdekek nem tudtak maradéktalanul érvényre jutni vagy egyáltalán nem valósultak meg (parlamenti képviselet). A jogszabályi részek kialakításakor más érdekek és szempontok is szerepet játszottak, amelyek számos esetben befolyásosabbaknak bizonyultak a kisebbségieknél. Jelen megállapításhoz rögtön hozzátéve azt, hogy kiváltképp az 1997-2005 közötti folyamatokban minden szempontból egységes kisebbségi törekvésekről már nem lehet beszélni, amelynek hátterében főként az eltérő társadalmi adottságok, az ebből fakadó különböző igények és a változó körülmények állnak.

A magyarországi kisebbségpolitika ilyetén való sajátos ellentmondásosságára és az 1993-at követően napirendre kerülő problémákra a szakirodalomban eddig lényegében csak egyetlen általános magyarázó érv született, és ezpedig a határon túli magyarsággal fennálló reláció. Lynn M. Tesser szerint az „inkonzisztencia" abból fakad, hogy miután nyilvánvalóvá vált Magyarországon, hogy a kisebbségi törvény nem tölti be a szomszédok irányába remélt példamutató szerepet, ezzel mintegy értelmét vesztette a további kisebbségvédelmi rendelkezések, pontosabban a parlamenti képviselet hazai kivitelezése (Tesser [2003] p. 511.). Pap András László szerint egyértelműen a határon túlra való példamutatás szándéka vezetett ahhoz, hogy a jogalkotó eredetileg az identitásválasztás feltétel nélküli megválasztása, egy meglehetősen liberális modell mellett kötelezte el magát, amelynek sérülékenysége és problémái a hatályba lépést követően nem sokkal már felszínre kerültek (Pap [2003b] pp. 237-238.).

Álláspontom és remélhetőleg az elemzés szerint a határon túli szempont különösen az 1993-as jogalkotást övező folyamatban, mind a törvény ügyének napirendre kerülésekor, mind pedig a megformálásakor valóban tetten érhető volt, de annak egyedüli magyarázó tényezőként, kizárólagos szerep semmiképpen sem tulajdonítható. A törvény rendelkezései egy hosszas és bonyolult, több szereplőt, koncepciót, érdeket és körülményt felvonultató döntéshozatali folyamat eredményeként születtek meg, tele sajátos és érzékeny politikai és jogi kompromisszumokkal. Ezt tetézte, hogy bár alapvetően regulatív jellegű politikacsinálásról van szó, de az nem

nélkülözi a szimbolikus, redisztributív, anyagi elemeket és következményeket sem. Miközben a példamutatási cél retorikai-kommunikációs szinten ténylegesen jelen volt, egyes résztvevőket és bizonyos konkrét ügyeket kétségkívül dominált is (pl.: az átalakult kisebbségi önkormányzatnak mint a magyarországi, szociológiailag aligha megalapozott, területi autonómia intézményeként való hangsúlyozása), nem hagyható figyelmen kívül, hogy a jogszabálynak alapvetően Magyarországon, hazai szereplők közreműködésével, túlnyomórészt hazai erőforrások ráfordításával kell működnie. Ilyenformán a törvény intézményeket hozott létre, többek – kormány, parlament, államigazgatás, települési és kisebbségi önkormányzatok – számára konkrét feladat- és hatásköröket állapított meg, amelyekhez forrásokat is rendelt, és így szükségszerűen vált az előkészítés és a későbbi megvalósítás során elemi érdekütközések és kompromisszumok színterévé. Nem hagyhatók figyelmen kívül a törvény bevezetése által érintett települési önkormányzati jogkörök, a települések teherbíró képessége, és egyáltalán az ország korabeli gazdasági-pénzügyi helyzete. Ilyen alapvető természetű kérdések eldöntésénél, akárcsak a kulcsfontosságú belügyi, pénzügyi és önkormányzati szereplőknél már aligha volt tetten érhető a határon túli megfontolás. Nem véletlenül voltak ezek azok a területek, amelyeken a hazai kisebbségek is változtatni szerettek volna a későbbiekben a kevés érdemi feladat- és hatáskör, valamint a rendelkezésre álló források korlátozottsága miatt. Ezekben a részleteiben, ebben a szeletében kétséges tehát a törvénynek a példamutatásra való alkalmassága, lévén, hogy például a Kisebbségi Kerekasztal által már 1991 folyamán vizionált autonóm kisebbségi intézményrendszer az 1993-as hatályba lépés után csak bő egy évtizeddel kezdhetett megvalósulni. A kisebbségi hovatartozás, a személyi hatály bonyolult problematikája ugyancsak különböző felek közötti kompromisszumot tükröz. Az ezzel összefüggő későbbi anomáliák pedig inkább azzal az elméleti és gyakorlati problémával függnek össze, hogy nem lehet egyszerre, koherensen támogatni a közösségi autonómiát, és megőrizni az egyén méltóságát és szabadságát (Deets-Stroschein [2005] p. 301.).

A határon túli szempontot hangsúlyozó álláspont azonban mindezekre az egyéb körülményekre nem szolgál magyarázatul, érvei sorában pedig főként az Országgyűlési Napló, a magyar kisebbségekre célzó képviselői felszólalások szerepelnek (Majtényi [2005] p. 109.). Magyarországon politológiai közhely azonban a politikai kommunikáció és a tényleges cselekvés olykor éles elválása, amely bizonyos mértékben a vizsgált témát is jellemzi. Hiába hivatkoztak ugyanis a törvényjavaslat vitájában felszólaló kormánypárti és ellenzéki képviselők egyaránt a határon túli szempontokra,

ha az 1992 nyarán beterjesztett szövegen – mint az az elemzésben látható – érdemben már csak alig néhány ponton változtattak. A rendelkezések többsége lényegében már azt megelőzően, a különféle, akár sajátos tárcaérdekeket, célokat és koncepciókat képviselő szereplők, mindenekelőtt a BM, a PM, az IM, a NEKH, valamint a kisebbségi szervezeteket összefogó Kisebbségi Kerekasztal tárgyalásain megszületett.

A rendszerváltás utáni Magyarországon fokozatosan és több szinten alakultak ki a nemzeti és etnikai kisebbségek hatékony részvételét biztosító, jelentős részben a kisebbségi törvény által szabályozott struktúrák és mechanizmusok, amelyek túlnyomórészt könnyen megfelelnek a nemzetközi kisebbségvédelem standardjainak is. Nem szabad viszont figyelmen kívül hagyni, hogy a kérdés folyamatos figyelmet és időszakonként felülvizsgálatot, finomhangolást kíván a változó körülményekhez és jogi szabályozáshoz igazodva. Napjainkban is megoldásra várnak még intézményes deficitek, mindenekelőtt a kisebbségek által szorgalmazott parlamenti képviselet kivitelezése. Ennek követelésétől a közösségek nyilvánvalóan, két évtized után sem szándékoznak elállni, e mögül presztízsveszteség nélkül kihátrálni, miközben a döntéshozókat a megoldásra a hazai kisebbségeken és más szereplőkön kívül, a különböző szomszédos országokbeli és nemzetközi politikai tényezők sem voltak képesek komolyan motiválni, miként eddig sem lehetett őket arra rászorítani, hogy akkor ők álljanak el a kilátásba helyezett parlamenti képviselet biztosításától. A kisebbségi országgyűlési képviselők megjelenésétől, szavazási orientációjuktól tartó politikai félelmeket erősítheti, hogy az ügy kapcsán, a vizsgált időszakban kisebbségi részről a pozícióorientált igények mellett csak elvétve akadtak programorientált megnyilatkozások, illetve alig esett szó a részvétel hatékonyságáról, eredményességéről. A parlamenti képviselet inkább tehát pozicionális, illetve a kisebbségi területen kétségkívül fontos, szimbolikus jellegű igényének ismételgetése, akárcsak a megoldás halogatása azzal a veszéllyel jár, hogy más, releváns ügyekben való döntés szenved késedelmet.

Az intézményes deficitet szaporítja az elsősorban a cigány kisebbség számára rendkívül fontos települési önkormányzatokban való képviselet kivitelezése, amelynek érdemi szerepe lehet a lényegében 2006 óta napirenden lévő roma integrációs ügyek, ezzel kapcsolatos politikai és szakmai, egyaránt ideologizált viták, valamint társadalmi feszültségek környezetében. Az utóbbi időszak felszínre hozta a cigány politikai elittel, a cigány kisebbségi önkormányzatisággal kapcsolatos vitákat is, amelynek során ismételten megjelentek az intézménynek a cigányság esetében való felszámolását

sürgető hangok. Kétségtelen, hogy törekvéseik fősodrában aligha a kulturális autonómia kivitelezése szerepel, de ennek ellenére a cigány kisebbségi önkormányzatok megszüntetése, azaz a cigányság kivétele a törvény hatálya alól bizonyosan több kárral, mint haszonnal járna. Ennek kapcsán nem hagyható figyelmen a kisebbségi önkormányzatok, a választott helyi vezetők által játszott potenciális facilitációs-mediációs szerep sem a települési önkormányzat és a kisebbség, illetve a többségi és kisebbségi lakosság között – az intézményes helyi képviselet vagy kétoldalú bizottságok hiányában.[367]

A közelmúlt fejleményei (minisztériumi munkacsoportok, Kisebbségi Fórum) ellenére továbbra is hiányosak a magyarországi kisebbségi részvétel informális politikai csatornái, amelyek akár a parlamenti képviseletnél is eredményesebb és hatékonyabb képviseletet és érdekérvényesítést tennének számukra lehetővé. Megfontolandó e körben a kormány és a kisebbségek közötti érdekegyeztetés hatékonyabbá tétele, formalizálása, akár döntéshozatali-egyetértési jogokkal való felruházása, az országos kisebbségi önkormányzatok jobb bevonása a kormányzati döntés-előkészítésbe, beleértve az önkormányzati, igazságügyi és pénzügyi tárcákkal, valamint akár külön keretek között az önkormányzati szféra képviselőivel való párbeszédet. Ennek fontos előfeltétele viszont a kisebbségek belső demokráciájának megteremtése, a közösségek között a folyamatos, racionális diskurzus kialakítása és a kompromisszumos megoldások keresése.

Végső következtetésként levonható, hogy a leginkább szabályozó értelemben vett kisebbségpolitika mint sajátos szakpolitika semmiképpen sem írható le a kisebbségi érdekek maradéktalan érvényesülésével. A szereplők részvételének és befolyásának hatására, a különböző érdekek, elvárások, megbízások és kényszerek erőterében a nemzeti-etnikai szempontból mégoly homogénnek tekintett, illetve nagyvonalú és progresszív kisebbségvédelmi szisztémát kialakító Magyarországon a kisebbségi érdekérvényesítés összességében alacsony vagy közepes szintűnek mondható. Ezzel összefüggésben a kisebbségi törvény vizsgált döntéshozatali folyamataiban inkább a kompromisszumos megoldások keresése nyer teret. Szükségszerűen adódik viszont a kérdés, hogy mihez képest, amit leghatásosabban a Magyarországhoz hasonlóan, centralizált berendezkedésű és csekély létszámú kisebbségeket magában foglaló térségbeli államok – mindenekelőtt Lengyelország, Csehország, Szlovénia, illetve

[367] Nem beszélve arról, hogy például Szlovéniában a helyi magyar és olasz tanácstagok egyetértése szükséges a kisebbségi jogokat érintő döntések esetében (Frowein-Bank [2000]).

bizonyos szempontból Horvátország és Ausztria – gyakorlatával, döntéshozatali folyamataival és kisebbségi részvételi mechanizmusaival való összehasonlító vizsgálat lenne képes megválaszolni.

FÜGGELÉK I. A MAGYARORSZÁGI NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEK JOGAIRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY TÖRTÉNETI KRONOLÓGIÁJA (1979-2009)

1979

Az év folyamán Samu Mihály jogász, egyetemi tanár feljegyzést készített a nemzetiségi törvény megalkotásának szükségességéről, amely a jogtörténeti értékekre, a magyar jogi kultúra haladó hagyományaira, valamint a korabeli szükségletekre hivatkozott indokokként. Az utóbbiak kapcsán úgy találta, hogy a demokratikus fejlődés ki fogja váltani a közösségi jogok törvényi szintű elismerését Magyarországon. A javaslattal Pozsgay Imre kulturális és Markója Imre igazságügyi miniszterek egyetértettek, de a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságában a jogalkotást felügyelő titkár, Korom Mihály viszont nem. A Magyar Nemzet 1989. október 18-ai száma szerint Samu Mihály megkérdezte Koromtól, hogy miért állította le a kezdeményezést, mire a KB-titkár azt felelte: „ismerem a följegyzésedet, de nem értek vele egyet és nemcsak én nem." A nemzetiségi törvény előkészítésének ügye így egy szűk évtizedre lekerült a napirendről, és a jogszabály szükségessége továbbiakban a pártonkívüli ellenzék törekvéseiben és programjaiban fogalmazódott meg.

1983

Június 21.
Kádár János az MSZMP Politikai Bizottság ülésén, az 1976-os emigrációs párthatározat végrehajtásáról szóló vitában, a magyarországi nemzetiségpolitikával kapcsolatban jelentette ki azt, hogy „… nekünk a nemzetiségi politikától és az itt élő nemzetiségtől a világon semmi félnivalónk nincs. Se politikailag, se egyéb szempontból. Ez gyökerében rendezett dolognak tűnik, és ami a mi, saját hazai nemzetiségi politikánkat illeti: világos, egyszerű, ez elvi politika. Bizonyos értelemben forszírozott nemzetiségi politika. Hát mi beszéljük rá őket, hogy legyenek szívesek valami óvodába vagy iskolába íratni a gyereket, hogy ne felejtse el az anyanyelvét. Ezt azért is tesszük, mert a nemzetiségi kérdésben mi marxisták vagyunk, meg a lenini politikát képviseljük és részben egy kicsit olyan propagandacélból is – hát itt magunk között talán szabad így is mondani." (Csizmadia [1995])

1984

Március 8.
Magyarországi ellenzéki értelmiségiek nyilatkozatban támogatták a csehszlovákiai Charta 77, a lengyelországi Szolidaritás és az egykori Társadalmi Önvédelmi Bizottság 1984. februári nyilatkozatában foglalt célkitűzéseket és követeléseket. Követelték egyúttal az emberi jogok tiszteletben tartását, nem csupán az egyénieket, hanem a kollektív jogokét is, valamint síkra szálltak a határon túli magyar kisebbségek kulturális autonómiájának megteremtéséért. „… és gondolunk arra, ami minden magyarnak legégetőbb nemzeti gondja: a kelet-európai kisebbségek nemzeti jogfosztottságára." (Csizmadia [1995])

Július 27.
Tizenkilenc értelmiségi beadvánnyal fordult Kádár Jánoshoz, amelyben arra tettek javaslatot, hogy a következő kongresszusra való felkészülés keretében az MSZMP „avassa elsőrendű teendői közé" a magyarság sorskérdéseinek orvoslását. A javaslatok között szerepelt egy, politikusokból, írókból és tudósokból álló bizottság létrehozása, amely egy szélesebb körű tanácsadó testületre támaszkodva kísérné figyelemmel a határon túli magyarság helyzetét, és fogalmazna meg ezzel kapcsolatos javaslatokat. Az aláírókat augusztus 22-én fogadta Aczél György: a találkozón a résztvevők részletesen kifejtették a Minisztertanács bizottságaként vagy tanácsadó testületeként működő szerv létrehozására irányuló javaslatukat. A beadványról szóló, a Politikai Bizottságnak készített 1984. decemberi jelentés viszont nem tartotta indokoltnak és lehetségesnek a javasolt bizottság létrehozását, és a nem sokkal korábban létrejött nemzetiségi bizottság létét és működését sem ítélte szükségesnek „publikussá" tenni. (Csizmadia [1995])
November 1.
A szomszédos országokban élő magyar kisebbségekkel kapcsolatos hazai feladatok és intézkedések politikai összehangolása céljából – korábbi kezdeményezés alapján – Nemzetiségi Koordinációs Bizottság néven, operatív bizottság alakult a KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális, Külügyi, Agitációs és Propaganda Osztályai, valamint a Külügyminisztérium és a Művelődésügyi Minisztérium képviselőinek a részvételével. (Csizmadia [1995])

1985

Március 19.
A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének munkatársai – Pach Zsigmond Pál, Benczédi László és Szász Zoltán – elkészítették „A nemzeti tudat hazánkban, a nemzeti-nemzetiségi kérdés korunkban" c. zárótanulmányt a KB Művelődéspolitikai Munkaközössége számára. A dokumentum ajánlásában a szerzők megfogalmazták „a magyarországi cigány-etnikum" problematikájával való foglalkozás szükségességét is.
Június 14-16.
Az ellenzéki értelmiségiek monori találkozóján második napirendi témakörként szerepelt a nemzeti-nemzetiségi kérdés. Ezzel kapcsolatban, a párt későbbi tájékoztatója szerint Kenedi János Csoóri Sándorral vitatkozva fejtette ki, hogy „csak akkor vállalhatnánk magunkra a határon túli magyarok jogainak demokratikus képviseletét, ha a magunk életének demokráciájára hivatkozhatnánk megföllebezhetetlen igazságként." Kis János szerint a magyar értelmiségnek nem csupán a határon túli magyarok ügyét kell vállalnia, hanem „mindenfajta kisebbségét, ami azt jelenti, hogy szét kell néznünk saját házunk táján is." Megítélése szerint a Magyarországon élő kis nemzetiségekkel a kormányzat „kirakatpolitikát folytat", holott az igazi kisebbségi kérdés a cigányság problémája, amelyre Solt Otília is rámutatott. Für Lajos hangsúlyozta, hogy „csak a hivatalos szerveket megnyerve, velük összefogva lehet érdemben tenni a kisebbségi magyarságért." (Csizmadia [1995])
Október 14.
A magyar demokratikus ellenzék felhívást intézett a Budapesten tanácskozó Európai Kulturális Fórumhoz, amelyben többek között követelte azt, hogy „az Országgyűlés törvényben állapítsa meg a nemzetiségpolitika elveit, az országban élő nemzeti és etnikai kisebbségek jogait, és e törvény alapján dolgozza ki e jogok megvalósításával, e népcsoportok kulturális helyzetével összefüggő tennivalók programját." Hasonlóan síkra szállt amellett is, hogy „a cigányság emancipációját ne csak asszimilációs úton,

hanem ezzel párhuzamosan etnikai-integrációs úton is mozdítsák elő. Ennek érdekében fejlesszék és támogassák anyanyelvi kultúráját." (Csizmadia [1995])

1986

Február 13.
Stark Ferenc, az MM Nemzetiségi Önálló Osztályának osztályvezetője megküldte Rátkai Ferenc művelődési miniszterhelyettesnek „A magyarországi románokkal összefüggő politikai jelenségekről" c. bizalmas feljegyzését, amely szerint „… sokan úgy kezelik őket, mint akik felelősséggel tartoznak a határ másik oldalán folyó eseményekért, a szomszéd állam politikájáért, a romániai magyar nemzetiség helyzetéért." Az osztályvezető szerint a jövőben számolni lehet egyaránt a szélsőséges megnyilvánulások elszaporodásával, a román szövetségtől való kisebbségi elfordulással, és a „kisebbségi nacionalizmus" jelentkezésével. Megoldásként elsősorban a megfelelő tájékoztatás megvalósítását hangsúlyozta.
Március
A Demokrata c. ellenzéki szamizdat közölte „A demokratikus magyar megújulás programját", amely többek között tartalmazta azt a követelést is, hogy „törvényben kell biztosítani a hazai nemzetiségek és etnikai kisebbségek, népcsoportok kollektív jogait, ide értve a cigányságot is. Elő kell segíteni hagyományaik és nyelvi kultúrájuk önkéntes fenntartását." Szorgalmazta továbbá azt is, hogy el kell ismerni a hazai kisebbségek szerepét a történelmi Magyarország civilizációjának megteremtésében, szakítva azzal a megközelítéssel, amely mintegy visszamenőlegesen beolvasztja őket. A cigányság helyzetének rendezése érdekében tizenöt éves, átfogó program kidolgozását sürgette. (Csizmadia [1995])
Július
Az Égtájak között c. ellenzéki szamizdat megjelentette Talata József: „Feladataink" c. programadó írását, amely egyik alapkövetelményként fogalmazta meg a hazai nemzetiségek „szabadságjogainak fenntartását és növelését". (Csizmadia [1995])
Augusztus 15.
A Bukaresti Nagykövetség „A magyar nemzetiség helyzete Romániában" c. jelentésében arra a következtetésre jutott, hogy „a jelenlegi helyzetben a nemzetiséggel való kapcsolatok javítása a román elzárkózás miatt csak fokozott magyar kezdeményezéssel és egyoldalú tehervállalással valósítható meg."

1987

Március 10.
Az NKB ülésén, a jugoszláv pártküldöttség közelgő látogatása kapcsán felmerült a magyarországi nemzetiségek iskolai, oktatási, kulturális helyzetének kérdése, és a Bizottság – tekintettel a nemzetiségi szövetségek 1988-as kongresszusaira is – felhívta a figyelmet a hazai nemzetiségi oktatási intézmények ellátottságának hiányosságaira.
Március
A Demokrata közölte a „Mit kívánunk?" c. programját, amely tartalmazta „a magyar kisebbségek hatékony védelmezését, a hazai nemzetiségek és etnikai népcsoportok kulturális szabadságát és fejlesztését; új nemzetiségi törvényt." (Csizmadia [1995])
Május 19.
Az MSZMP PB a Közigazgatási és Adminisztratív Osztály javaslata alapján állást foglalt a jogalkotásról szóló törvény előkészítéséről. Ezek szerint a jogszabályi

hierarchiában, törvényi szinten kell szabályozni az állampolgárok alapvető jogait és kötelességeit, ezek feltételeit és korlátait, valamint érvényesítésük garanciális szabályait.

Június 10.

A demokratikus ellenzék elkészítette és az illegális Beszélőben megjelentette a „Társadalmi szerződés. A politikai kibontakozás feltételei" c. programját, amely érintette a határon túli magyar és a hazai kisebbségi kérdés komplex problematikáját is. Demokratikus alapelvek rögzítését, a magyar állam és a magyar nemzet viszonyának tisztázását, illetve átgondolt, hosszú távú stratégia megalkotását és a kisebbségi ügy nyilvánosságának kialakítását sürgette e téren. Szorgalmazta továbbá egy nemzetiségi törvény megalkotását is, amely szerint „biztosítani kell mindazon jogokat a magyarországi nemzetiségeknek (a cigány kisebbségnek is), amelyeket a határon túli magyar kisebbségek számára követelünk." Síkra szálltak amellett, hogy a hazai nemzetiségek szabadon tarthassanak kapcsolatot az anyanemzeteikkel és más országokban élő szórványokkal. A programalkotók szerint el kell ismerni a nemzetiségek azon jogát, hogy sérelmeikkel anyanemzetükhöz vagy akár valamely illetékes nemzetközi fórumhoz fordulhassanak. (Csizmadia [1995])

Június 11.

Göndör Péter, a KB TKKO munkatársa véleményezésre megküldte Rátkai Ferencnek Huszár Tibor és Juhász Gyula „Tervezet a nemzet-nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos állásfoglaláshoz" című anyagát. Az ügy hátterében az állt, hogy a PB 1984 végén indítványozta egy, a kérdéssel foglalkozó, orientáló jellegű dokumentum kidolgozását, majd ezt követően a párt Művelődéspolitikai Munkaközössége 1985 májusában munkatervébe is iktatta ennek elkészítését 1986. decemberi határidővel. A politikai helyzet időközbeni változásával összefüggésben az anyag csak később készült el és került megvitatásra.

Június 18.

Kalmár György, az MM munkatársa elkészítette Rátkai Ferenc számára a nemzeti-nemzetiségi tárgyú állásfoglalással kapcsolatos véleményező feljegyzését. A tervezet javaslataira utalva megjegyezte, hogy „fontos, hogy ezeknek realitását, időszerűségét és célszerűségét igen gondosan vizsgáljuk meg, ugyanakkor egyéb javaslatokon is gondolkodjunk (pl. baráti társaságok, esetleg a Barátság Házának létrehozása, nemzetiségi törvény alkotása, stb.)."

Június 30.

Az NKB ülése megvitatta a Huszár Tibor és Juhász Gyula által készített „Tervezet a nemzet-nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos állásfoglaláshoz" című anyagot. Ezt követően, a Művelődéspolitikai Munkaközösség Köpeczi Béla által vezetett munkacsoportja július 8-án tárgyalta meg a dokumentummal kapcsolatos további teendőket, és augusztus folyamán át is dolgozta azt.

Szeptember 11.

Stark Ferenc kiküldte véleményezésre az Agitációs és Propaganda Bizottság elé készülő, a nemzetiségi oktatásról szóló előterjesztés tervezetét, amelyet az MM Pedagógusképző, Alapfokú nevelési, Középfokú nevelési Osztályai, a Baranya és Győr-Sopron megyei tanácsok, valamint a nemzetiségi szövetségek kaptak meg.

Szeptember 18.

Stark Ferenc elkészítette „A nemzetiségpolitikai funkciók ellátására (is) hivatott intézmények működése" c. tanulmányát, ami szerint a „… nemzetiségi politikának 1968 (a Politikai Bizottság fordulatot hozó határozata) óta elért főleg extenzív fejlődésből származó eredményeire (…) demonstratív célokkal és szándékkal tartalmukban egyre inkább kiüresedő formák épülnek rá. Változtatásra van tehát szükség." Bírálta a

nemzetiségi szövetségek felülről kiépített és irányított struktúráját, és rámutatott, hogy a nemzetiségi feladatok helyi és területi szinten alig integrálódtak, a döntések a szükségesnél mindig magasabb szinten születtek. A rétegpolitikai tennivalók lényegében csak egy szakpolitikára voltak leszűkítve: a művelődési tárcán kívüli feladatok nem vagy alig intézményesültek, míg a NÖO hatásköre szintén nincsen szabályozva, miközben a nemzetiségi szövetségek felügyelete egyre nehezebben volt ellátható.

Szeptember 22.

Kalmár György elkészítette Rátkai Ferenc számára a nemzetiségi oktatás helyzetét taglaló jelentéshez kapcsolódó feljegyzését. A dokumentum szorgalmazta azt, hogy a közéleti demokratizmus erősödésének keretében, az általános nemzetiségpolitikai gondokkal való szembenézéssel és az eddigi javaslatok figyelembevételével át kellene tekinteni a nemzetiségi kérdés egész hazai kezelését, irányítását és intézményrendszerét. Síkra szállt a döntéshozatal decentralizálásáért és társadalmasításáért, illetve leszögezte: „időszerűnek látszik a nemzetiségi törvény megalkotásának előkészítése."

Szeptember 24.

Az NKB ülése többek között megvitatta – Stark Ferenc előterjesztésében – a „Jelentés a hazai nemzetiségi oktatás helyzetéről" c. anyagot, amelyet az Agitációs és Propaganda Bizottság utóbb, október 13-án tárgyalt meg.

Szeptember 27.

A népi ellenzék lakiteleki találkozója. A tanácskozásra többek között Für Lajos utólag, írásban nyújtotta be a hozzászólását, amely a határon túli magyar és a hazai kisebbségi kérdéssel összefüggésben elvetette a korban hangoztatott példamutatás politikáját. Hangsúlyozta, hogy a hazai nemzetiségek jogainak, létezésük politikai és kulturális feltételeinek biztosítása, maximális autonómiájuk garantálása nem helyettesítheti a magyar kisebbségek érdekében történő, célratörő magyarországi kezdeményezéseket és politikát. (A magyarság esélyei [1991])

Október 13.

Az Agitációs és Propaganda Bizottság megtárgyalta az MM jelentését a nemzetiségi oktatás helyzetéről és a további feladatokról, amely elsősorban a kétnyelvű és a nemzetiségi nyelven történő nevelés-oktatás mellett szállt síkra, de nem ejtett szót a nemzetiségi törvény korábban felvetett ügyéről. A dokumentum kritikusan mutatott rá arra, hogy „az oktatásban mutatkozó gondok különös élességgel világítanak rá nemzetiségpolitikánk intézményesítésének befejezetlenségeire, esetlegességeire, de azt is jelzik: kimerülőben vannak annak a gyakorlatnak a tartalékai, amely a nemzetiségpolitikai feladatok megoldását elsősorban országos szintről kezdeményezi."

A Bizottságnak a később nyilvánosságra hozott, és feladatokat is megfogalmazó állásfoglalása megállapította, hogy az eredmények ellenére „… jelentős tartalmi és szerkezeti problémák nehezítik a nemzetiségi oktatás hatékony működését, a nemzetiségek anyanyelvi kultúrájának megőrzésében és fejlesztésében, egészséges azonosságtudatuk alakításában betöltött, kiemelkedően fontos funkciójának teljesítését. Az MSZMP nemzetiségi politikájának alapelveiből kiindulva az elkövetkező években fokozott gondot kell fordítani a nemzetiségi oktatás korszerűsítésére és fejlesztésére. A nemzetiségi jogok gyakorlati érvényesítéséhez szükséges feltételek folyamatos javítása elsődlegesen a magyar társadalom érdeke, de érinti a környező országokhoz fűződő kapcsolataink fejlődését is, és szerepet játszik a Magyar Népköztársaság nemzetközi megítélésében."

A Bizottság december 22-ei ülése utóbb hozzájárult ahhoz, hogy az októberi állásfoglalás szövegét a nemzetiségi lapok leközöljék.

Október 28.

Takács Gyula, a Baranya Megyei Tanács általános elnökhelyettese megküldte Stark Ferencnek a nemzetiségi jogok érvényesülésének előmozdításáról szóló megyei tanácsi rendelet tervezetét, kérve őt arra, hogy november végéig véleményezze azt. A rendeletet a megyei tanács az 1988. évi első ülésén kívánta elfogadni.

November 2.

Stark Ferencnek a „Nemzetiségkép a mai magyar politikai és közgondolkodásban" c. elkészített tanulmánya szerint a legdominánsabb típus jelenti „a humánus nemzetiségi politika elvi helyeslését, ami azonban nagy gyakorisággal kapcsolódik össze a viszonosság igényével. Egyfajta függvényviszony alakul ki tehát ebben a felfogásban a hazai nemzetiségek számára „nyújtott" lehetőségek jogosságának elismerése és a szomszédos országokban élő magyarok helyzetének alakulása között. Itt említendő az a felfogás, amely számára a szocialista nemzetiségpolitika törekvéseit a más országoknak nyújtandó példa legitimálja, az az igény tehát, hogy a gyakorlati nemzetiségpolitika – tulajdonképp függetlenül nemzetiségeink tényleges szükségleteitől – mutasson fel lehetőleg minél több eredményt azokon a területeken, ahol a kisebbségi magyarság helyzetét hiányok, problémák terhelik. A közvéleményben tehát ez a vélekedés a legelterjedtebb, s ez a felfogás az, amely a politikai gondolkodástól sem idegen. E nézetek képviselői hajlamosak leginkább nemzetiségi politikánkkal kapcsolatban – annak gyakorlatát is minősítve – a mintaszerű jelző használatára."

December 11.

Stark Ferenc megküldte Takács Gyulának a baranyai nemzetiségi tanácsrendelet tervezetének véleményezését, amely a tervezetet úttörőnek és példaadónak minősítette a nemzetiségpolitikai gyakorlat megújításában. Javaslatai elsőként annak rögzítésére irányultak, hogy a nemzetiségek a magyar társadalom integráns részei, az aktív kisebbségvédelem talaján álló politikának az alanyai, a szocialista állam pedig biztosítja az egyenjogúságukat, és a sajátosságok megőrzéséhez szükséges garanciákat. A tételes megjegyzései között a NÖO osztályvezetője elvetette a nyelvhasználati jogok számarányokhoz kötését, illetve hangsúlyozta annak jelentőségét, ha a tanácsrendelet képes lenne rendszerbe foglalni a különböző, és olyakor tisztázatlan helyű nemzetiségi szerveket, ezek egymáshoz való viszonyát, beleértve a szövetségek központjait és a megyei nemzetiségi bizottságot.

December 15.

A Baranya Megyei Tanács Nemzetiségi Bizottsága Lantos József, a Bizottság elnökének előterjesztésében többek között megtárgyalta a nemzetiségi jogok előmozdításáról szóló megyei tanácsrendelet tervezetét.

1987 második fele

Samu Mihály – a politikai vezetésben, az év nyarán bekövetkezett személyi változások hatására (Grósz Károly miniszterelnöksége, átrendeződés a KB-ben és a PB-ben) – ismételten elővette az 1979-es feljegyzését a nemzetiségi törvény megalkotásának szükségességéről. Egy későbbi, 1989-es kézirata szerint: „tavalyelőtt a személyi változások újabb reményt keltettek bennem, s újólag elővettem a följegyzésemet, s többen támogatták a föleleventett kezdeményezésemet. Ennek lett következménye a tavalyi előkészítés. És 1988 novemberében az MSZMP KB elfogadta, elfogadásra javasolta a nemzetiségi törvény irányelveit."

Szükséges azonban megemlíteni, hogy más források és feldolgozások a fentiekkel ellentétben, a nemzetiségi törvény ügyének politikai napirendre kerülését a Hazafias Népfront 1988. februári kezdeményezéséhez kötik. Samu Mihály feljegyzése mindenesetre legkésőbb 1988 elejére eljutott a KB TKKO berkeibe, ahol az év tavaszán ténylegesen megindult a jogszabály koncepciójának és irányelveinek a kidolgozása.

1988

Január 18.
Takács Gyula ismételten megküldte Stark Ferencnek a nemzetiségi jogok érvényesülésének előmozdításáról szóló baranyai tanácsi rendelet tervezetét, amelyet korábban a NÖO már véleményezett, és javaslatai alapján a jogszabálytervezet átdolgozásra került.

Január 25.
Szűrös Mátyás, az MSZMP KB titkára, az Országgyűlés Külügyi bizottságának elnöke a Rádiónapló c. műsorban kijelentette, hogy „Magyarország erkölcsi, politikai és emberi jogi értelemben felelősséget érez és visel a határain túl élő magyarokért." (HVG, Politikai évkönyv)

Február 2.
Az NKB ülésének napirendjén szerepelt Knopp Andrásnak, a KB TKKO osztályvezető-helyettesének tájékoztatója az időszerű tennivalókról, a hazai nemzetiségek változásokra váró szerepéről a helyi politikában, az államigazgatásban, és a törvényhozásban. Az ülésen az NKB munkatervébe iktatta a hazai nemzetiségek helyzetéről a PB számára készülő jelentés megvitatását.
A Bács-Kiskun Megyei Tanács létrehozta a nemzetiségi titkári hivatalát. (Népszabadság)

Február 9.
Az MSZMP PB ülése megvitatta az ellenzéki, ellenséges tevékenység újabb vonásairól készített tájékoztatót, amely a Társadalmi Szerződést bírálva utalt arra, hogy „minden lehetséges ponton (… nemzetiségi kérdések stb.) támadnak." Megoldásként szorgalmazta azt, hogy a párt legyen a társadalmat foglalkoztató kérdések tisztázásának kezdeményezője, illetve indítványozza többek között az állampolgári jogok érvényesülésének összegzését, garanciáiknak a kidolgozását, akárcsak egy új alkotmány kimunkálását. Indokoltnak tartotta továbbá meggyorsítani a kollektív szabadságjogok átfogó szabályozásának előkészítését is.

Február 10.
Szokai Imre és Tabajdi Csaba, az MSZMP KB Külügyi osztályának helyettes vezetői – Szokai kinevezését követő napon – a Magyar Nemzetben megjelent, a „Mai politikánk és a nemzetiségi kérdés" c. írásukban kiemelték, hogy „nemzetközi fellépésünk hitelét, erkölcsi fedezetét folyamatosan változó, bővülő, továbbfejlődő hazai nemzetiségi gyakorlatunk adhatja csak meg. Ez részünkről a belső demokratizálásunk szerves része; bármiféle kisebbséggel szembeni türelem megnyilvánulása. Az elmúlt évek gyakorlatának szellemében, a nemzetiségek egyéni és kollektív jogainak határozott képviselete, az érdemi kezdeményezés, e kérdések folyamatos szerepeltetése a nemzetközi fórumokon a jövőben is feltétlenül alapvető külpolitikai céljaink közé tartozik."
Köpeczi Béla művelődési miniszter megküldte Radics Katalinnak, a KB TKKO vezetőjének a minisztérium tevékenységének és szervezetének fejlesztésére, átszervezésére vonatkozó tervezetet, amely nem kellően tisztázottnak tartotta a nemzetiségi terület felelősségi rendszerét, és ezért kezdeményezte a kormányzati felügyelet újragondolását.

Február közepe
A HNF Budapesti Bizottságának elnökségi ülésén a résztvevők nemzetiségi ügyeket vitattak meg annak a dokumentumválogatásnak a birtokában, amely tartalmazta többek között I. István király Intelmeinek híres sorait a többnyelvű országról. A tanácskozás végül úgy foglalt állást, hogy időszerű egy új nemzetiségi törvény megalkotása

Magyarországon. Elfogadták azt a javaslatot is, amely szerint az elnökség kezdeményezésére a fővárosi képviselőcsoport fontolja meg annak lehetőségét, hogy javaslatot tegyen a megfelelő jogalkotásra. Peják Emil, a Bizottság vezető titkára az indítvánnyal kapcsolatban a Magyar Nemzetnek elmondta, hogy „az alkotmány röviden és természetesen általánosságban szabályozza a nemzetiségi jogokat. Ámde önálló törvény több mint száz esztendeje nem született erről." A hatályos, a nemzetiségekkel kapcsolatos széttagolt ágazati jogszabályokra célozva kijelentette: „úgy ítéljük meg, hogy ezen jó lenne változtatni, már csak azért is, mert a nemzetiségi problematika érezhetően a figyelem középpontjába került Magyarországon. Az elmúlt években nemzetiségi politikánk alkotmányunk szellemében alakult és értékelhető, becsülhető eredményei vannak. Éppen a továbblépés miatt jött el az ideje egy olyan átfogó nemzetiségi törvény megalkotásának, amely európai mértékkel nézve is jelentős vívmány lenne." Az ülésen meghívott előadóként jelenlévő Stark Ferenc nem minisztériumi tisztviselőként, hanem hangsúlyozottan szakértő-kutatóként pedig úgy nyilatkozott, hogy a törvény-előkészítés megindulásához számos jogi feltételnek kell megvalósulnia, de kétségtelenül adódtak a hatályos rendszerben joghézagok, különös tekintettel a végrehajtás szabályozatlanságára. Az osztályvezető éppen ezért egy végrehajtható és számon kérhető törvény kidolgozása mellett állt ki, ami lehetővé teszi a tényleges kisebbségi érdekek felszínre kerülését. (Magyar Nemzet)

Február 16.

A Lukács János, a pártszervezésért felelős KB-titkár által elkészített, „A párt vezető szerepének érvényesülése társadalmunkban, a politikai intézményrendszer továbbfejlesztése (állásfoglalás tervezet)" c. előterjesztés még nem ejtett szót a nemzetiségi törvényről.

Február 17.

A Berecz János PB-tag által elkészített, „Javaslat a Politikai Bizottságnak az Országos Pártértekezlet állásfoglalásának tervezetére" c. dokumentum már említette a kisebbségek jogait, de még nem szólt explicite a nemzetiségi törvényről.

Február 22.

Stark Ferenc megküldte Takács Gyulának a tervezett baranyai nemzetiségi tanácsrendelettel kapcsolatos megjegyzéseit, amelyek a nemzetiségi jogok erősítésére és szervezeti kérdések tisztázására irányultak.

Február 23.

Az MSZMP PB ülése megvitatta az elkészült dokumentumokat a párt vezető szerepéről, a szocializmus politikai intézményrendszerének továbbfejlesztéséről, valamint a későbbi országos pártértekezlet állásfoglalásának tervezetéről, és úgy határozott, hogy átdolgozás után az előbbi javaslat legfontosabb elemei épüljenek be az utóbbiba, azaz a pártértekezlet elé terjesztendő állásfoglalás tervezetébe.

Február 25.

A Minisztertanács ülését követő sajtótájékoztatón Bányász Rezső kormányszóvivő a nemzetiségi törvény kezdeményezésével kapcsolatban elmondta, hogy „jelenleg jogalkotási terveinkben nem szerepel egy új, átfogó törvényjavaslat kidolgozása. Ez persze nem lehet akadálya annak, hogy amennyiben a körülmények megkívánják, ne tűzzék napirendre. Feltehetően a nemzetiségek jogállásának az érvényes nemzetközi megállapodásokon és deklarációkon is alapuló, korszerű jogi szabályozása nemzetközi érdeklődésre is számot tarthat. Nyomatékosan fel kell hívni a figyelmet arra, hogy egy új nemzetiségi törvény megalkotása rendkívüli előkészítést, a nemzetiségi szövetségek és egész közvéleményünk cselekvő részvételét is igényli." (Magyar Nemzet)

Február 26.

Egy, a Radics Katalinnál lefolytatott korábbi beszélgetést követően, Stark Ferenc levélben arra kérte a nemzetiségi szövetségek vezetőit, hogy a nemzetiségek helyzetéről szóló, készülő PB-előterjesztéshez, a Nemzetiségi Tanácsadó Bizottság számára készítsenek egy-egy összefoglalót az adott kisebbség(ek) helyzetéről, és a politikai döntést igénylő kérdésekről.
Hambuch Géza, a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetségének főtitkára aznap megküldte Stark Ferencnek a Bizottság részére szóló német szövetségi előterjesztést, amely a Szövetség VII. kongresszusa előtti, politikai döntést igénylő kérdéseket tartalmazta, nem ejtve viszont még szót a nemzetiségi törvény ügyéről.

Március 2.

A Berecz János által elkészített újabb változat, a „Javaslat a Politikai Bizottságnak az MSZMP 1988. évi pártértekezletének állásfoglalás-tervezetére" c. dokumentum említette a kisebbségek jogait, de még mindig nem szólt explicite a nemzetiségi törvényről.

Március 4.

Radics Katalin felkérő levelet intézett számos szakértőhöz, amelyben tudatta, hogy a TKKO megkezdte a nemzetiségi törvény politikai irányelveinek kidolgozását, és megküldte egyúttal Samu Mihály feljegyzését a nemzetiségi törvény megalkotásáról.

Március 6.

A Magyar Demokrata Fórum nyilvános fórumot rendezett a határon túli magyar kisebbségek helyzetének megvitatására, amelyet március 21-én újabb összejövetel követett.

Március 8.

Az MSZMP PB ülése elfogadta az elkészült tervezetet a pártértekezlet állásfoglalásáról, amelyet majd további átdolgozás után a Titkárság 14-én, a KB pedig 23-án tárgyalhatott meg.

Március 11.

A Berecz János által elkészített újabb változat, a „Javaslat a Titkárságnak az MSZMP 1988. évi pártértekezletének állásfoglalás-tervezetére" c. dokumentum továbbra sem szólt kifejezetten a nemzetiségi törvényről.

Március 14.

Az MSZMP Titkársága elfogadta a pártértekezlet állásfoglalásáról szóló tervezetet, amely átdolgozás után mehetett a KB ülése elé.
A TKKO szervezésében lezajlott a nemzetiségi törvény politikai irányelveinek kidolgozásával kapcsolatos első megbeszélés.
Jakab Róbertné, a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségének főtitkára megküldte Stark Ferencnek a Szövetség Elnökségének állásfoglalását a szlovák kisebbség helyzetéről és a politikai döntést igénylő kérdésekről. Ezek szerint: „szükség van egy – végrehajtási utasítást is magában foglaló – nemzetiségi törvényre. A törvénynek tartalmaznia kell az egyes népcsoportok, ill. az őket alkotó egyének jogait és kötelességeit. (Ideértve a képviseleti jogot is.)" A dokumentum szabályozandónak tartotta továbbá az anyanyelvhasználat, a közművelődés és az oktatás területeit is.
Mándity Marin, a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének főtitkára szintén megküldte Stark Ferencnek a Nemzetiségi Tanácsadó Bizottság részére szóló délszláv előterjesztést, amely kül- és belpolitikai szempontból egyaránt hasznosnak ítélte egy nemzetiségi törvény kidolgozását.

Március 15.

Márk György, a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetségének főtitkára megküldte Stark Ferencnek a hazai román nemzetiséget érintő kérdésekről szóló feljegyzését, amely – a délszláv és szlovák előterjesztéssel szemben – nem fogalmazta

meg a kisebbségi törvény szükségességét, hanem csupán oktatási és kulturális teendőket vett számba.

Március 17.

Peják Emil, a HNF Budapesti Bizottságának vezető titkára, a főváros 56-os választókörzetének képviselője – a Bizottság február közepén elfogadott állásfoglalása nyomán – az Országgyűlés ülésén javaslatot tett egy, társadalompolitikai és nemzetközi szempontból is szükségesnek ítélt nemzetiségi törvény megalkotására. Az indítványt a nemzetiségi kérdés iránt megnőtt érdeklődéssel, a nemzetközi közvélemény részéről elvárható demokratizmussal, az emberi és kisebbségi jogok biztosításának szükségességével indokolta. Utalt a jogtörténeti előzményekre, rámutatva így a magas szintű, átfogó jogszabály hiányára. Bírálta az akkor hatályos széttagolt és eltérő jogelveket megfogalmazó jogi szabályozást, amely szerinte akadályozhatja a helyes politikai irányvonal egységes és következetes végrehajtását, a jogok propagálását, ismertségük növelését, valamint a demokratikus gondolkodás fejlesztését. A felszólalás második felében a képviselő részletesebben ki is fejtette, hogy milyen nemzetiségi viszonyokat tart indokoltnak a leendő törvényben rögzíteni. A kormány nevében nyilatkozó Markója Imre igazságügy-miniszter támogatásáról biztosította a javaslatot. Az Országgyűlés ezt követően egyhangúlag, tartózkodás nélkül elfogadta Peják Emil indítványát azzal együtt, hogy felkérte a kormányt, tegye meg az ezzel kapcsolatos szükséges intézkedéseket.

Március 24.

A Baranya Megyei Tanács elfogadta az 1/1988. sz. rendeletét a nemzetiségi jogok érvényesítésének előmozdításáról.

Március 25.

A Minisztertanács ülése meghatározta az 1988-1990 közötti időszak jogalkotási feladatait a 2014/1988. sz. határozatában (?), amely 1989. II. félévére irányozta elő a nemzetiségi törvény megalkotását.

A Nemzetiségi Tanácsadó Bizottság ülése.

Március 28.

Stark Ferenc elkészítette a „Jelentés a Politikai Bizottságnak a nemzetiségi politika megvalósulásáról, a nemzetiségi szövetségek 1988-ban tartandó kongresszusairól (Alapanyag az előterjesztés tervezetéhez)” c. dokumentumot, amelyet másnap küldött meg Göndör Péternek, valamint a nemzetiségi szövetségek vezetőinek. Az utóbbiakat a szöveg véleményezésére kérte fel, emlékeztetve őket arra, hogy Radics Katalin ígérete szerint a végleges előterjesztés kialakítása a szövetségek részvételével fog történni. A jelentés kiemelte, hogy a kérdés jogi szabályozottsága nem kellően következetes és rendszerezett, az intézményrendszer működése pedig esetleges, ezért a nemzetiségpolitika megújítását javasolta, felhasználva a készülő nemzetiségi törvényt és az alkotmány módosítását.

Csalótzky György, az Igazságügyi Minisztérium Tudományos és Tájékoztatási Főosztály vezetője 20 példányban megküldte Radics Katalinnak a nemzetiségi jogokra vonatkozó hatályos jogszabályi rendelkezésekről készített összefoglalót, amelyet később a nemzetiségi törvény irányelveinek kidolgozásával foglalkozó munkacsoport tudott hasznosítani.

Március 30.

Göndör Péter megküldte Knopp Andrásnak az MM alapanyagát a nemzetiségi politika megvalósulásáról, és a nemzetiségi szövetségek kongresszusairól. A dokumentumot az NKB április 5-én vitatott meg.

Április 2.

Hanák Péter történész a munkacsoport számára elkészítette a „Feljegyzés a magyarországi zsidóság esetleges autonómiájáról – a készülő nemzetiségi törvény előkészítése számára” c. tanulmányát, amely szerint a két meghatározó törekvés – a teljes beolvadás és a kettős kötődés megőrzése – keretében a nemzeti-etnikai kisebbségi szerveződésnek csekély számú híve akadt, míg erősebbnek a kulturális közösségként való elismerés igényét tartotta. Megoldásnak mindezek alapján azt kínálta fel, hogy egyrészt mozdítsák el a beolvadás akadályait, másrészt pedig biztosítsák a szabad kulturális szerveződés jogát is, azaz a zsidóságot vegyék fel a nemzetiségi törvénybe.

Április 5.

Kalmár György elkészítette Rátkai Ferenc számára a feljegyzését a nemzetiségi politika megvalósulásáról, és a szövetségek kongresszusairól szóló MM-alapanyagról, amelyet jónak és világosnak tartott a kialakult helyzet és tennivalók megfogalmazása terén. Hangsúlyozta a jogi szabályozás megújításának, az intézményrendszer reformjának (nemzetiségi államtitkárság, parlamenti albizottság) szükségességét, valamint azt is, hogy a párt és kormány álljanak a folyamat élére, ne hagyják spontánul alakulni az eseményeket, átengedve ezzel a kezdeményezést az ellenzéknek. A nemzetiségi törvény napirendre vétele is arra szolgáltatott érvelése szerint példát, hogy a kérdésben „alulról építkezés” zajlott.

Április 6.

Drexler Gábor, a TKKO munkatársa feljegyzést készített Knopp András számára a zsidó Jonah Kulturális Központ tervezett létesítésével kapcsolatban, amely a zsidóság esetleges etnikai elismerésének kérdését politikai döntést igénylőnek tartotta.

Április 19.

Radics Katalin levélben arra kérte Köpeczi Béla művelődési minisztert, hogy foglalja össze, milyen intézkedéseket tett az MM az Agitációs és Propaganda Bizottságnak a nemzetiségi oktatással kapcsolatos, 1987-es állásfoglalásának a végrehajtása terén. A miniszter a vonatkozó dokumentumot május 23-án küldte meg, amelyet az osztályvezető beépíthetőnek, hasznosíthatónak ítélt a PB elé kerülő anyagban.

Április 25.

Stark Ferenc levélben arról tájékoztatta Gál Zoltán belügyminiszter-helyettest, hogy a Magyarországra érkező, romániai román nemzetiségű menekültek növekvő számban fordulnak az MRDSZ-hez segítségért, politikai támogatásért. Jelezte továbbá azt is, hogy terjedőben volt az a nézet, amely szerint Romániához hasonlóan Magyarországon is megromolhat a nemzetiségpolitikai gyakorlat.

Április 27.

Knopp András arra kérte Takács Gyulánét, a KB Iroda osztályvezető-helyettesét, hogy másoltassa le 18 példányban a leendő törvény irányelvein dolgozó, szakértői munkabizottság számára a PB 1958., 1968., 1978. és 1983. évi nemzetiségpolitikai határozatait.

Április 30.

A Berecz János által kidolgozott újabb változat, „A Magyar Szocialista Munkáspárt Országos Értekezletének állásfoglalása (Módosított tervezet)” c. dokumentum a korábbi tervezetekhez képest már tartalmazta a nemzetiségi törvényre való utalást. Ezek szerint „rendezni szükséges az állampolgárok és az állami szervek jogai gyakorlásának és kötelességei teljesítésének módját, az öntevékeny szerveződés, a gyülekezés, az egyesülés, a lelkiismereti és vallásszabadság jogának, a nemzetiségek jogainak érvényesítését, valamint az egyéni és közösségi jogok védelmének garanciáit.”

Május

A Szabad Kezdeményezések Hálózata Ideiglenes Tanácsa nyilatkozatot adott ki „Van kiút” címmel, amely az új magyar külpolitikai kialakításának, és ezen belül a határon

túli magyar kisebbségek vonatkozásában fejtette ki azt, hogy ezen „igényjogosultságunkat gyöngítheti, ha a hazai nem magyar kisebbségek jogos panaszait nem orvosoljuk, elsorvasztott intézményeiket nem támasztjuk föl. Jogi és politikai eszközökkel el kell érni a nagy lélekszámú hazai cigányság egyenjogúságát, közösségi autonómiáját, szociális fölemelkedését." (Csizmadia [1995])

Május 3.

Az MSZMP PB ülése az országos értekezletnek a társadalmi vita nyomán módosított állásfoglalás-tervezetével foglalkozott, és annak átdolgozásával a Titkárságot bízta meg, majd a dokumentumot a KB következő ülése elé utalta.

Az NKB ülésének napirendjén a hazai nemzetiségek helyzetéről szóló jelentéstervezet szerepelt.

Herman József szakértő a törvény irányelvein dolgozó munkacsoport számára elkészítette „A megalkotandó új nemzetiségi törvény kérdéseiről" c. írását. A tanulmány foglalkozott a törvénynek főként történeti és fogalmi jellegű (nemzetiség meghatározása) indokoltságával, a célok között pedig szerepelt a példamutatás és a kettős kötődés elismerése. A kisebbségi jogok terén növelni szándékozta a kisebbségek saját kezdeményezését a megvalósítás során. Megítélése szerint a törvénynek ösztönözni kell a cigányságot a nemzetiségi fejlődésre, és biztosítania is annak lehetőséget. A zsidóság kérdését pedig egy lényegében befejezett asszimilációs folyamatként értékelte, amely az egyesületi törvény keretében kezelendő.

Stark Ferenc megküldte Geri Istvánnak, a Bács-Kiskun Megyei Tanács elnökhelyettesének a készülő (1988. januári) megyei nemzetiségi tanácsrendelet véleményezését. A szöveget az osztályvezető felhasználhatónak tartotta a későbbi nemzetiségi törvény megalkotása során is.

Május 9.

Knopp András értesítést küldött ki a munkacsoport tagjainak arról, hogy a nemzetiségi törvény előkészítését célzó második megbeszélésre május 17-én kerül sor. Mellékelte továbbá a tanácskozásra a korábban már bekért anyagokat, így az MSZMP nemzetiségpolitikai dokumentumait, az azokról szóló tájékoztatót, valamint a vonatkozó hatályos jogszabályokat.

Május 11.

Az MSZMP Titkársága véglegesítette az országos értekezlet állásfoglalásának tervezetét.

Kalmár György elkészítette Rátkai Ferenc számára a feljegyzését a május 17-ei munkacsoporti tanácskozásra kiküldött dokumentumokról. Fontosnak tartott egy, kül- és belpolitikai szempontból megfelelő preambulumot, demokratikus intézményrendszert (HNF mint önkormányzati keret, nemzetiségi titkárság, parlamenti (al)bizottság), illetve azt is, hogy a rögzítendő kisebbségi jogok, és azok gyakorlása esetleg szankciókkal együtt garantált legyen, valamint készüljön a különböző megoldásokról egy nemzetközi összehasonlító értékelés.

Május 12.

Szűrös Mátyás találkozott a nemzetiségi szövetségek képviselőivel.

Az MTA közgyűléséhez kapcsolódó egyik osztályülésen elhangzott, hogy a hatályos magyar alkotmány a szabadságjogokat jogi garanciák nélkül deklarálja. Szamel Lajos azt is elmondta, hogy a szabadságjogok „jegyzéke" távolról sem teljes, hiszen a közösségi szabadságjogokat illetően határozatlan jogfogalmakkal állít korlátokat az alaptörvény. (Magyar Hírlap, Politikai évkönyv).

Május 17.

A nemzetiségi törvény politikai irányelveinek kidolgozásával kapcsolatos második megbeszélés Becsei József (Békés megyei Tanács), Budai János (HNF), Budzsáklia

Mátyás (KAO), Csalótzky György (IM), Dévai Tibor, Göndör Péter, Hambuch Géza, Hoóz István, Jakab Róbertné, Knopp András, Mándity Marin, Márk György, Rátkai Ferenc, Samu Mihály (ELTE) és Stark Ferenc részvételével. A tanácskozáson Herman József (MTA), Juhász Gyula (Országos Széchenyi Könyvtár) és Takács Gyula nem tudtak részt venni. Megállapodás született arról, hogy többek között Stark Ferenc készít javaslatot az előkészítést szolgáló politikai elvekről, valamint a szövetségi főtitkárok is külön-külön összefoglalókat írnak. A törvény politikai tartalmáról szóló összegzés kidolgozását Samu Mihály kapta meg feladatul. A június 15-ig bekért anyagoknak tartalmazniuk kellett a jogalanyiság problémáit (cigányság, zsidóság), a jogszabály társadalompolitikai célkitűzéseit, illetve a nemzetiségi jogok felsorolását is. Knopp András bejelentette egyúttal a résztvevőknek azt is, hogy az IM is megbízást kapott a törvény előkészítésére.

Május 20-22.

Az MSZMP országos pártértekezlete. Az elfogadott állásfoglalás szerint „törvényben kell szabályozni (…) a nemzetiségek jogait, valamint az egyéni és közösségi jogok védelmének garanciáit." A korábban tervezett, a romániai magyarság helyzetével kapcsolatos kritikával szemben, némileg tompítottan rögzítette azt, hogy „a magyarság mintegy harmada határainkon kívül él, közülük legtöbben a szomszédos szocialista országokban. Szocialista viszonyok között természetesnek tartjuk az egyéni és kollektív nemzetiségi jogok érvényesítését. A nemzetiségek, bármely országban éljenek is, joggal igényelnek támogatást anyanyelvük megőrzéséhez, kultúrájuk fejlesztéséhez, az anyanemzethez fűződő kapcsolataik ápolásához. A helyzetükkel kapcsolatban felmerülő problémákat csakis a humanizmus érvényesítésével, az egyetemes emberi jogok és a demokrácia szavatolásával lehet rendezni. Mindehhez szükséges az is, hogy oldódjanak a múltból öröklött előítéletek. Törekvésünk, hogy minden szomszédos néppel erősödjön a megértés, a bizalom és az együttműködés. Meggyőződésünk, hogy a Magyarországon élő nemzetiségek és a szomszédos országokban élő magyarság kettős kötődése jól szolgálhatja a szomszéd népek közötti megértés és bizalom erősödését."

Május 25.

A Berecz János által elkészített „Feladatterv az MSZMP országos pártértekezlete állásfoglalásának végrehajtásához (tervezet)" c. dokumentum a 24. pontban, a Minisztertanács feladatai körében említette a nemzetiségi törvényt.

Radics Katalin megküldte a munkacsoport tagjainak a május 17-ei nemzetiségpolitikai ülés emlékeztetőjét, Herman József feljegyzését, a baranyai tanácsrendeletet, valamint a Művelődéspolitikai Munkaközösség „Nemzet, nemzetiség, reformpolitika" c. anyagát.

Május 31.

Az MSZMP PB ülése az országos pártértekezlet állásfoglalásának végrehajtásával kapcsolatos feladattervvel foglalkozott, amelyet a június 14-ei PB ülésre dolgoztak át. Ez utóbbi időpontban tűzték napirendre a „Jelentés a hazai nemzetiségek helyzetéről; javaslat a további feladatokra" c. pontot is.

Június 6.

Radics Katalin elkészítette a „Jelentés a Politikai Bizottság részére a nemzetiségi szövetségek helyzetéről, javaslat a további feladatokra" c. dokumentumot, amelyet másnap láttamozott Pál Lénárd, a KB kulturális titkára.

Június 7.

A Berecz János által kidolgozott újabb változat, a „Feladatterv az MSZMP országos értekezlete állásfoglalásának végrehajtásához (a Politikai Bizottság javaslata)" c. dokumentum változatlanul a Minisztertanács számára ajánlotta a nemzetiségi törvényjavaslat kidolgozását.

A HNF Országos Titkársága elfogadta a Propaganda és Művelődési Osztály május 25-ei beszámolóját a nemzetiségi kongresszusok előkészítő munkálatairól. A jelentés megállapította, hogy „társadalmi igényt fogalmazott meg és terjesztett az Országgyűlés elé a Hazafias Népfront Budapesti Bizottsága vezető titkára nemzetiségi törvény megalkotását javasolva. A törvény politikai előkészítésének munkálatai folynak, ebben részt veszünk."

Június 10.

Hoóz István, a Pécsi Tudományegyetem tanára megküldte Radics Katalinnak „A nemzetiségi törvény előkészítését és megvalósítását szolgáló számbavétel általános elveiről" c. feljegyzését, amely elsősorban a nemzetiségi hovatartozás meghatározásának nehézségeire koncentrált, és a nemzetiségek létszámáról becslésszerű felmérést javasolt a helyi tanácsok bevonásával.

Ülésezett az MNDSZ elnöksége, amelynek napirendjén szerepelt a tervezett nemzetiségi törvényhez kapcsolódó javaslatok megfogalmazása.

Június 14.

Az MSZMP PB ülése Radics Katalin előterjesztésében megtárgyalta a „Jelentés a hazai nemzetiségek helyzetéről; javaslat a további feladatokra" c. napirendi pontot, amely dokumentumból párthatározat született (H/182/1988.). A feladatok között hangsúlyosan kezelte a nemzetiségi lét jogi kereteinek és feltételrendszerének, továbbá az állami irányítás és koordinálás rendezését, illetve a szövetségek működésének továbbfejlesztését. Az előterjesztésnek megfelelően kimondta, hogy „nemzetiségi politikánk és nemzetiségpolitikai gyakorlatunk szükséges megújulása érdekében olyan aktív kisebbségvédelmi, tehát támogató jellegű nemzetiségpolitikára van szükség, amely képes biztosítani a nemzetiségi lakosság azonosságtudatának erősödéséhez, anyanyelvhasználatának, sajátos kultúrájának fejlődéséhez nélkülözhetetlen feltételeket. Mindenekelőtt rendezni kell a nemzetiségi lét jogi kereteit és feltételrendszerét. A nemzetiségi kérdés jogi szabályozása jelenleg nem kellően következetes és rendezett: az Alkotmány az állampolgárok alapvető egyéni jogai körében rendelkezik a nemzetiségi jogokról, és a nemzetiségek számára kollektív jogokat is megállapít, azonban az Alkotmány e rendelkezéseinek lebontása a törvényekben következetlen. Nemzetiségi politikánk elveinek egységes jogi keretbe és következetes rendszerbe foglalása érdekében született meg ebben az évben az Országgyűlés által is elfogadott javaslat nemzetiségi törvény megalkotására." A PB megbízott két osztályt (TKKO és KAO) azzal, hogy az év őszén terjessze be a nemzetiségi törvény irányelveit. Szükségesnek tartotta azt is, hogy a KB Külügyi Osztálya tájékoztassa a szomszéd országok testvérpártjait a nemzetiségi törvény előkészületeiről. Az 1988. év második felére szóló, szintén elfogadott munkaterv szerint a beterjesztés határideje október 18-a lett. Az irányítás átszervezésének feladata pedig a kormányé lett.

Márk György megküldte a nemzetiségi törvénnyel kapcsolatos feljegyzéseit Radics Katalinnak, amely az oktatás, a névhasználat, a kétnyelvű feliratok, valamint a szövetségek helyzetének és az állam és egyház viszonyának a rendezését szorgalmazta.

Június 15.

Mándity Marin megküldte a nemzetiségi törvénnyel kapcsolatos feljegyzéseit Radics Katalinnak. A dokumentum szerint a törvénynek meg kell határoznia a nemzetiség fogalmát, a jogokat és kötelességeket, a nemzetiségi szövetségek helyét, illetve ki kell fejeznie a többségi nemzet felelősségét. Kiterjedt nyelvhasználati, oktatási és kulturális jogok biztosítását, valamint egy, a részleteket tartalmazó végrehajtási utasítás kimunkálását szorgalmazta.

Hambuch Géza megküldte a június 8-ai keltezésű, a nemzetiségi törvénnyel kapcsolatos feljegyzéseit (Javaslatok nemzetiségi törvény megalkotásához) Radics Katalinnak,

amely a június közepei, szövetségi anyagok közül a legbővebbnek és leginkább kidolgozottnak bizonyult. A dokumentum átfogóan foglalkozott a törvény céljaival, személyi hatályával, az egyéni és kollektív jogokkal, ezek érvényesítésével, a megreformált struktúrával és vétójoggal bíró szövetségekre épülő érdekképviselettel, valamint hangsúlyosan a kulturális és oktatási ügyekkel.
Stark Ferenc (Javaslat a nemzetiségi törvény elveire) elkészítette a feljegyzését a nemzetiségi törvénnyel kapcsolatban. Hangsúlyozta, hogy a kisebbségi jogok forrása a „néphatalom elve", az állam támogató politikát folytat, amelynek alanya maga a nemzetiségi lakosság és autonóm szervezeteik, illetve az állam síkra száll a határon túli nemzetiségi kapcsolatok kialakításáért. Elengedhetetlennek tartotta a jogosultságnál a nemzetiség és a nemzetiséghez tartozás fogalmi meghatározását, illetve a kettős kötődés elismerését. Egyes intézkedéseknek pedig a nehezen meghatározható területi érvényt emelte ki.
Samu Mihály egyetemi tanár is elkészítette a nemzetiségi törvénnyel kapcsolatos feljegyzését (Előterjesztés a nemzetiségi törvény koncepciójáról), amely leszögezte a javasolt alapelveket, majd a hangsúlyt a nyelvhasználati, oktatási és kulturális jogokra helyezte. Végül pedig új szervezeti-intézményi megoldásokat szorgalmazott a kérdés kezelésében (országgyűlési bizottság, államtitkárság, nemzetiségi bizottságok stb.). Álláspontja szerint a törvény más kisebbségekre csak akkor vonatkozzon, ha azok kellő szervezettségi szintet értek el.
Garamvölgyi József, a HNF OT titkára arról értesítette Radics Katalint, hogy a HNF vállalja a nemzetiségi törvényjavaslat társadalmi vitára bocsátását.
Június közepe (pontos dátum nélkül)
Jakab Róbertné megküldte a nemzetiségi törvénnyel kapcsolatos feljegyzéseit (Gondolatok a nemzetiségi törvény elveiről, céljairól) Radics Katalinnak. Megítélése szerint a leendő törvény kizárólag a már elismert nemzetiségekkel foglalkozzon, nemzetiségi pedig az a személy, aki magát önként annak tartja. A javaslat az egyéni jogok mellett egyaránt kifejtett kollektív jogokat leginkább az érdekképviseletben ragadta meg.
Június 16.
A Minisztertanács ülése tájékoztatást kapott a PB legutóbbi ülésén elhangzottakról, köztük a hazai nemzetiségek helyzetéről, és a további feladatokat összegző javaslatról készült jelentésről.
Június 21.
Az NKB ülése, amelynek napirendjén szerepelt Knopp András tájékoztatója a hazai nemzetiségekről szóló június 14-ei PB-állásfoglalásról.
Június 23.
Az MSZMP KB ülése megvitatta és elfogadta Berecz János előterjesztésében az országos értekezlet állásfoglalásának megvalósítását célzó feladattervet.
Király Zoltán és még tizennégy országgyűlési képviselő „Demokrácia-csomagterv" néven 1988 végéig egy sor törvénytervezet – köztük nemzetiségi törvény – kidolgozását szorgalmazta az Országgyűlés Jogi, Igazgatási és Igazságügyi bizottságtól, amely viszont nem fogadta el az előterjesztést, és nem javasolta a csomagtervnek az Országgyűlés elé terjesztését. A Bizottság azt a javaslatot pártolta, hogy felkéri a kormányt: az őszi ülésszakon adjon tájékoztatást a politikai intézményrendszer reformjának sorrendjeiről és tervezett határidejéről.
Június 29.
Az Országgyűlés plenáris ülésén Pozsgay Imrét nagy többséggel államminiszternek választották.
Július 1.

Az Országgyűlés plenáris ülésén – a Jogi, Igazgatási és Igazságügyi bizottság javaslata alapján – úgy döntött, hogy felkéri a Minisztertanácsot arra, hogy a szeptemberi ülésén adjon tájékoztatást a politikai intézményrendszer reformjával kapcsolatos tervekről, azok irányáról, a megalkotásra kerülő jogszabályok sorrendjéről, valamint előkészítésük tervezett határidejéről.

Július 14.

Kulcsár Kálmán igazságügyi miniszter levélben arra kérte Radics Katalint, hogy halasszák el a nemzetiségi törvény politikai irányelveinek PB által történő megtárgyalását 1989 első félévére.

Július 20.

Radics Katalin válaszlevelet írt Kulcsár Kálmánnak, amelyben a TKKO osztályvezetője kiállt a nemzetiségi törvénnyel kapcsolatos politikai irányelvek megtárgyalásának eredeti időpontja mellett, illetve megküldte a politikai előterjesztés előzetes tervezetét.

Július 21.

Megszületett a „Javaslat a nemzetiségi törvény politikai irányelveire" c. dokumentum első változata, amely aznap lett kiküldve a munkacsoport tagjainak a következő, augusztus 5-ei megbeszélés meghívójának mellékleteként.

Július 22.

A Minisztertanács 60/1988. sz. rendelete a július 13-án elfogadott előterjesztés alapján Pozsgay Imrét államminiszterré nevezte ki. A jogszabály értelmében az államminiszter koordinálta többek között a nemzetiségekkel összefüggő állami tevékenységet, ellátta a nemzetiségi szövetségekkel kapcsolatos állami feladatokat, illetve a kormányzati szintű döntéseket igénylő kérdésekben előterjesztéseket dolgozott ki.

Július 25.

Radics Katalin megküldte Pozsgay Imrének a nemzetiségi törvény politikai irányelveiről szóló, a PB számára készülő előterjesztés előzetes tervezetét azzal a kéréssel, hogy az államminiszter lehetőség szerint fogalmazza meg a dokumentummal kapcsolatos véleményét és javaslatait.

Augusztus 5.

Újabb megbeszélésre került sor a nemzetiségi törvény politikai irányelveinek kidolgozásával kapcsolatban.

Augusztus 12.

Hoóz István megküldte Radics Katalinnak a javaslattal kapcsolatos feljegyzését.

Augusztus 22.

Pozsgay Imre levélben köszönte meg Radics Katalinnak a javaslatot, amelyet megfelelő alapnak tartott, és egyúttal kérte munkatársának, Sánta Áronnak a bevonását a csoport munkájába. Sánta Áront Radics Katalin utóbb, augusztus 31-én kérte fel a munkacsoportban való részvételre.

Augusztus 26.

Pozsgay Imre a nemzetiségpolitikai feladatok feltérképezése érdekében levélben kért több vonatkozó anyagot Czibere Tibor művelődési minisztertől, illetve tett javaslatot a szakmai együttműködésre.

Szeptember (pontos dátum nélkül)

Elkészült a „Javaslat a nemzetiségi törvény politikai irányelveire" újabb változata, amely a korábbiakhoz képest már kibővült egy bevezető résszel, és felhívta a figyelmet politikai, jogi, történeti és egyéb sajátos kisebbségi körülményekre.

Szeptember 13.

Czibere Tibor Pozsgay Imrének küldött válaszában többek között megküldte a NÖO 1988-as munkatervét, amely tartalmazta a nemzetiségi törvény előkészítésében való részvételt is. Czibere röviden arról is tájékoztatta az államminisztert, hogy a törvény

politikai elveinek kimunkálása a párt kapcsolódó osztályán történik. A javasolt együttműködést pedig elsősorban a kulturális és oktatási területeken látta kivitelezhetőnek.

Szeptember 20.

Elkészült a „Javaslat a nemzetiségi törvény politikai irányelveire" c. dokumentum újabb változata, amelyet aznap Gáti Tamás, a TKKO munkatársa küldött ki a munkacsoport tagjainak, és egyúttal meghívta őket a javaslat október 10-i vitájára. A munkacsoport időközben kibővült a Külügyi Osztály munkatársaival (Kótai Géza, Tabajdi Csaba) és csatlakozott hozzá Lakatos Menyhért, a Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetségének elnöke is.

Szeptember 22.

A Minisztertanács az „Előterjesztés a magyar-román államközi kapcsolatok fejlesztésének, kiszélesítésének munkaprogramjára" c. pont keretében, a 3238/1988. sz. határozatában egy, az államminiszter mellett működő, nemzetiségi ügyekkel foglalkozó konzultatív testület létrehozása mellett döntött 1989 első felében.

Szeptember 23.

Az MNDSZ Országos Választmányának ülése – az év végi kongresszusra készülve – megtárgyalta az előkészített kongresszusi dokumentumokat.

Szeptember 29.

Kalmár György elkészítette Rátkai Ferenc számára a nemzetiségi törvény tervezett politikai irányelveihez kapcsolódó feljegyzését, amely a dokumentumot néhány, a példamutatás és a lenini előzékenység tudatosítására irányuló, illetve egyéb kisebbségbarát észrevételek mellett gondosnak és kiérleltnek tartotta. Hangsúlyt helyezett a megyei szintű végrehajtási rendeletek fontosságára is.

Október 3.

Szende Béla, az MNDSZ elnöke (Pécs) a „Megjegyzések a nemzetiségi törvény politikai irányelveiről kimunkált javaslat tervezetéhez" címmel, illetve Polányi Imre pécsi egyetemi tanár „Vélemény a nemzetiségi törvény politikai irányelveiről" címmel készítette el feljegyzését.

Ülésezett az MDDSZ Országos Választmánya. A testület 1983-1988 közötti időszakra vonatkozó, tervezett beszámolója kiemelte, hogy „hazánkban politikai és társadalmi téren egyaránt nemcsak az érdeklődés, hanem a tenni akarás is megnövekedett a nemzetiségi politika iránt. Ennek konkrét bizonyítéka a készülő nemzetiségi törvény, illetve a Baranya megyében megalkotott megyei nemzetiségi tanácsrendelet. Ennek nyomán a Szövetség tevékenysége is jelentős mértékben kiszélesedett és a nemzetiségek kollektív érdekeinek képviselete irányába fejlődött. Munkánkat nehezítette, hogy a Szövetség érdekképviseleti jogállása nem kellően tisztázott."

Október 10.

Újabb megbeszélésre került sor a nemzetiségi törvény politikai irányelveinek kidolgozásával kapcsolatban. Radics Katalin jelezte a munkacsoportnak, hogy az előterjesztés november elején kerül a PB elé, Stark Ferenc pedig a szövegmódosítási javaslatokat adta elő. Samu Mihály hangsúlyozta a nemzetiségek államalkotóként való elismerését, és az intézményrendszer megreformálását, Lakatos Menyhért felszólalása pedig a cigányság helyzetét érintette.

Október 11.

Stark Ferenc és Jakab Róbertné is elkészítették a javaslattal kapcsolatos véleményeiket.

Október 12.

Sánta Áron elkészítette az „Észrevételek a készülő nemzetiségi törvény irányelveire, a törvény alapelveire tett javaslathoz" c. feljegyzését, amely elsősorban az anyagi lehetőségek és a lehetséges belpolitikai feszültségek szempontjaiból vizsgálta a

tervezetet. Álláspontja szerint a törvény ezért csak azt ígérhet, amire a kormány azonnali garanciát tud biztosítani. Felvetette azt a kérdést is, hogy a korabeli nemzetiségi szövetségek vajon megfelelő partnerek-e a megvalósítás során.
Hoóz István megküldte Gáti Tamásnak az „Észrevételek a nemzetiségi törvény politikai irányelveivel foglalkozó javaslatra (1988. szept. 20)" c. feljegyzését, amely főleg a nemzetiségi politika számára alkalmas adatok gyűjtésére irányította rá a figyelmet a népszámlálás és más tudományos adatgyűjtés keretében.
Budzsáklia Mátyás megküldte Radics Katalinnak a javaslattal kapcsolatos észrevételeit.
Hambuch Géza elkészítette a javaslattal kapcsolatos véleményét.

Október 13.

Csalótzky György megküldte Gáti Tamásnak a javaslattal kapcsolatos észrevételeit, amely a különböző népcsoportok számára differenciált jogokat, különböző státust javasolt.

Október 14.

Becsei József, a Békés Megyei Tanács elnökhelyettese megküldte Radics Katalinnak a javaslattal kapcsolatos észrevételeit, illetve a tanács két jogászának, Sós Sándornak és Fazekas Andrásnak az október közepén írt szakvéleményeit. Az előbbi vélemény a nemzetiségi jogok garantálását elsősorban az új alkotmánytól várta, és így külön nemzetiségi törvényt nem, hanem inkább egy programnyilatkozatot tartott szükségesnek. Az utóbbi pedig indokoltnak tartotta a nemzetiség és etnikum fogalmainak meghatározását, míg az elismert nemzetiségek felsorolását nem ítélte elengedhetetlennek.

Október 15.

Tabajdi Csaba megküldte Radics Katalinnak a Külügyi Osztálynak a javaslattal kapcsolatos észrevételeit, amelyek számos alapelvet és kisebbségi jogot érintettek.

Október 21.

Az NKB ülésének napirendjén szerepelt Harsányi László tájékoztatója a nemzetiségi törvény és a nemzetiségi szövetségek kongresszusainak előkészületeiről.

Október 24.

Pozsgay Imre a nemzetiségi szövetségek vezetőivel találkozott az Országházban, az MM és a HNF OT munkatársainak részvételével. A megbeszélésen egyetértés alakult ki arról, hogy a reformfolyamatnak fel kell ölelnie a nemzetiségpolitika megújítását is, amelynek kulcskérdése az érdekképviselet, és a szövetségek ennek megfelelő átalakulása. (Magyar Nemzet)

Október 26.

Az Országgyűlés Külügyi, valamint Kulturális bizottságai együttes ülésének napirendjén szerepelt Radics Katalin előadásában „A nemzetiségpolitikai elvek gyakorlati megvalósítása hazánkban". A bekövetkező változásokat az osztályvezető úgy írta le, hogy a cél immár az aktív, támogató jellegű politika kialakítása lett, ami nem elégszik meg a korban hatályos passzív jogvédelemmel. A politikai irányelveket ismertetve bizalmasan közölte a képviselőkkel a cigányság nemzetiséggé válásának tervezett lehetőségét és mechanizmusát. Jelezte azt is, hogy a törvénytervezet kodifikációját az IM 1989 második felére ígérte. Szűrös Mátyás felszólalásában jelezte, hogy Magyarország a közelmúltban csatlakozott a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának fakultatív jegyzőkönyvéhez, amelynek következtében nemzetközi ellenőrzés is lehetséges e téren. Az ülésen felvetődött a továbbiakban a törvény szükségességének és a zsidóság státuszának a kérdése is.

November 1.

Radics Katalin elkészítette a „Javaslat a Politikai Bizottságnak a nemzetiségi törvény irányelveire" c. dokumentumot, amelyet Pál Lénárd november 9-én láttamozott.

Mezei István és Náday Gyula, az Országos Cigánytanácsnak egy, az átalakulással összefüggő belső körlevelében arra kérték az érintetteket, hogy a Vass Csaba, a HNF OT Társadalompolitikai Osztályának vezetője által javasolt Magyarországi Cigányok Demokratikus Szövetsége elnevezés helyett támogassák az Országos Cigánytanács Szövetsége megnevezést, mert az előbbi „…még magas, és nem akarunk nemzetiség lenni…"

November 2.

A HNF támogatásával megalakult a Magyarországi Cigányok Demokratikus Szövetsége, amely többek között célul tűzte ki a cigányság nemzetiségként való kezelésének elérését. (Népszabadság, Politikai évkönyv).

November 4.

Roma és nem roma értelmiségiek a Radics Katalinnak címzett levelükben arra kérték az osztályvezetőt, hogy a PB november 15-i ülésén tolmácsolja azon kérésüket, amely a cigányság nemzetiségi státusának biztosítását célozza.

November 8.

Lakatos Menyhért a Gáti Tamásnak írott levelében fejtette ki a nemzetiségi törvénnyel kapcsolatos cigány álláspontot, amely egyrészt a cigányság nemzetiségi státusát, másrészt pedig a kisebbség demokratikus érdekképviseletének ügyét érintette. Az előbbivel kapcsolatban különösen azt kifogásolta, hogy a tervezet a nemzetiségi nyelv esetében előfeltételként említette a standard változat meglétét. Hangsúlyozta, hogy biztosítani kell azt a lehetőséget a cigány vezetők számára, hogy ismereteik birtokában segítsék a törvénynek a kisebbség számára megfelelő kidolgozását.

November 9.

Az Országgyűlés elnöke, Stadinger István olyan javaslatot fogalmazott meg a PB számára, amely szerint a nemzetiségi törvény 1989. III. negyedévében, várhatóan az év októberében kerüljön az Országgyűlés napirendjére. A PB által utóbb elfogadott javaslat szerint a törvényjavaslat felelőse az IM.

November 14.

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Országos Nemzetiségi Tanácsa a készülő nemzetiségi törvény kérdéseiről tartott ülést. Samu Mihály bevezető előadásában hangsúlyozta, hogy a nemzetiségek asszimilációját csak a törvényben deklarált jogok érvényesítésével lehet megakadályozni. (Magyar Nemzet)

November 15.

Az MSZMP PB Radics Katalin előterjesztésében megtárgyalta a „Javaslat a nemzetiségi törvény irányelveire" c. dokumentumot, és a pontosított szöveget a KB november 22-ei ülése elé utalta. A PB hatálytalanította az 1961-es és 1979-es cigányhatározatainak azon pontjait, amelyek a cigányságot etnikai csoportnak minősítették, elvetve a nemzetiségként való kezelést. A döntéssel lehetővé tették azt, hogy a magukat cigánynak valló állampolgárok szervezetek útján kezdeményezhessék a nemzetiséggé válást. A PB egyúttal elfogadta a KB 1989. évi munkatervét is, amelyben első félévi feladatként szerepelt egy, a nemzeti-nemzetiségi kérdésről szóló elvi állásfoglalás elfogadása, valamint a cigányság helyzetével kapcsolatos feladatok megvitatása.

November 16.

Pál Lénárd arról értesítette Lukács Jánost, hogy a nemzetiségi javaslat átdolgozásra került, illetve az MSZMP KB Irodája pótlólag megküldte azt a KB november 22-ei ülésére. Pál Lénárd utóbb, 25-én azt javasolta, hogy a dokumentum határozatként jelenjen meg.

Árvay Árpád, a Bács-Kiskun Megyei Tanács Vb. titkára véleményezésre megküldte Czibere Tibornak a tanács rendelettervezetét a nemzetiségi jogok érvényesülésének előmozdításáról, amely figyelembe vette a NÖO korábban már kifejtett észrevételeit.

November 17.
A Minisztertanács az „Előterjesztés a politikai intézményrendszer reformjával kapcsolatos tervekről, azok várható ütemezéséről szóló országgyűlési beszámolóról" c. dokumentum elfogadásával állást foglalt amellett, hogy az előterjesztésben szereplő, a nemzetiségekről szóló törvényt az új alkotmány elfogadása előtt „indokolt" megalkotni. A Pozsgay Imre által kidolgozott, novemberi előterjesztés a nemzetiségekről szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés 1989. II. félévi ülésszakára, míg az új alkotmányról szóló törvényjavaslatot 1990-re irányozta elő.
November 21.
Az MSZMP PB ülése jóváhagyta a nemzetiségi szövetségek főtitkár-jelöltjeinek személyeit.
Az Országos Cigánytanács tagjainak jelentős többsége, köztük az MCDSZ ideiglenes vezetősége, a HNF OT székházában tartott ülésen a cigányság számára nemzetiségi jogok biztosítása mellett nyilvánított véleményt. A Tanács állásfoglalásának előkészítésére ad hoc bizottságot hoztak létre.
November 22.
Az MSZMP KB ülése egyhangúlag elfogadta a nemzetiségi politika továbbfejlesztésére és a nemzetiségi törvény irányelveire vonatkozó javaslatot. Az állásfoglalás bevezetője kritikusan állapította meg, hogy „az Alkotmány – az állampolgárok alapvető jogairól és kötelezettségeiről szóló fejezetben – 1949 óta rendelkezik a Magyarországon élő nemzetiségek egyenjogúságáról, anyanyelvük használatáról, anyanyelven történő oktatásuk, valamint saját kultúrájuk megőrzésének és ápolásának jogáról. Jogrendszerünkből azonban hiányzik a nemzetiségi jogok átfogó, korszerű és a szükséges mértékig részletes szabályozása." Az ország társadalmi, politikai és kulturális életének megújítása, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának aláírása megkívánta viszont a nemzetiségpolitikai gyakorlat továbbfejlesztését, az alkotmány megújítását és egy önálló nemzetiségi törvény kidolgozását. Hangsúlyozta, hogy az évtizedes távlatokra készülő jogszabályban figyelembe kell a magyarországi társadalmi és történelmi adottságokat, illetve azt is, hogy a nemzetiséghez való tartozás csak az egyén szuverén döntésén alapulhat. A törvény függelékében viszont csak azokat a közösségeket kell felsorolni, amelyek vonatkozásában a központi és helyi állami szervek anyagi következményekkel is járó kötelezettségeket tudnak vállalni. A korábbi javaslathoz képest új elemként bekerült az állásfoglalásba annak a lehetőségnek a megteremtése, hogy cigányság szervezetei révén kezdeményezhesse a nemzetiséggé válást. Az állásfoglalás a továbbiakban részletesen kitért a törvény célkitűzéseire, alapelveire, valamint a főbb nemzetiségi jogokra, így az anyanyelvhasználatra, az anyanyelven való oktatásra, a saját értelmiség kialakítására, a nemzetiségi kultúra megőrzésére és fejlesztésére, az érdekképviseletre, illetve az anyanemzettel való kapcsolattartásra. A szervezeti és végrehajtási rendelkezések sorában előirányozta egy, a Minisztertanács tanácsadó és konzultatív testületeként működő, Nemzetiségi Konzultatív Bizottság létrehozását, amely az elképzelések szerint egy különálló nemzetiségi pénzalapot is felügyelne.
A KB támogatta azt, hogy az állásfoglalás (H/203/1988.) jelenjen meg a Társadalmi Szemlében és a nemzetiségi lapokban, illetve azt vitassák meg a nemzetiségi települések pártszervei, és a szövetségek is fejtsék ki ezzel kapcsolatos véleményüket. A KB felkérte a Minisztertanácsot, hogy az irányelvek alapján készítse el a törvénytervezetet, a Hazafias Népfrontot pedig arra, hogy szervezze meg annak a társadalmi vitáját. Az állásfoglalás szerint a Minisztertanácsnak a társadalmi vita figyelembevételével készített törvényjavaslatot 1989 végén – 1990 elején kell benyújtania az Országgyűlésnek.

Mezei István és Náday Gyula, az MCDSZ társelnökei szorgalmazták a hazai cigányság számára a nemzetiségi státus biztosítását.

November 24.

Az Országgyűlés plenáris ülésén Pozsgay Imre számolt be a politikai intézményrendszer tervezett reformjáról. A felszólalásban többek között elhangzott az, hogy a feladatok szervezésére, koordinálására, az előkészítő anyagok kidolgozására az IM-ben létrejött az Alkotmányelőkészítő Kodifikációs Titkárság.

Horváth István belügyminiszter megküldte a „cigánykérdés" kormányzati szintű kezelésére vonatkozó javaslatát Pozsgay Imrének, amely az üggyel addig foglalkozó Tárcaközi Koordinációs Bizottság rendezetlen helyzetére és vezetésére keresett megoldást. „Az ügy megítélése szempontjából lényeges új vonást jelent, hogy a politika támogatja a cigányság egyes csoportjainak nemzetiségi törekvését. Mindezek alapján úgy ítéljük meg, célszerű lenne, ha a kérdés politikai kezelését az államminiszter vállalná fel. Ez esetben a Belügyminisztérium mellett működő Tárcaközi Bizottságra nem lenne szükség."

December 2.

Losonczi András és Seifert Gézáné, a Magyar Izraeliták Országos Képviseletének elnöke és főtitkára megküldték Pozsgay Imrének a Képviselet Intézőbizottsága és Teljes Ülése által elfogadott állásfoglalást, amely – idézve a miniszter egy 1984-es írását – azt hangsúlyozta, hogy a magyarországi zsidóság felekezet, és nem kíván a nemzetiséghez tartozás lehetőségével élni. „Ennek érdekében kérjük, hogy a zsidó nemzetiségi státus létesítésének lehetőségét vegyék le a napirendről."

December 3-4.

Az MNDSZ VII. kongresszusa Budapesten. A kongresszusi javaslat szerint „a kongresszus támogatja a nemzetiségi törvény megalkotását, mely a Magyarországon élő nemzetiségek kollektív és egyéni jogait, a nemzetiségi sajátosságok ápolásának és fejlesztésének elveit, az ehhez szükséges politikai, társadalmi, anyagi és intézményi feltételek megteremtését, a központi, regionális és helyi nemzetiségi feladatokat valamint az erre vonatkozó ellenőrzést és számonkérést is tartalmazza. A szükséges pénzügyi feltételek megteremtéséhez azoknak az üzemeknek és gazdaságoknak is megfelelő arányban kell hozzájárulniuk, melyben nemzetiségiek dolgoznak."

December 9.

Pozsgay Imre válaszlevelet küldött a Magyar Izraeliták Országos Képviseletének, amelyben fenntartotta a zsidóság státusával kapcsolatos korábbi véleményét, de jelezte egyúttal, hogy tudomása szerint más zsidó csoportosulások viszont élni kívánnak a nemzetiséghez tartozás lehetőségével, a kormány pedig semmilyen értelemben nem gyakorolhat nyomást ez ügyben.

December 10.

Az év november 20-án, az első alternatív zsidó szervezetként létrejött Magyar Zsidó Kulturális Egyesület egyetértett a készülő nemzetiségi törvény megalkotásával. Hangsúlyozta azonban, hogy a szervezet nem kizárólagos igénnyel kívánja képviselni a zsidóságot, amire álláspontja szerint egy szerveződés sem jogosult. Kiemelte továbbá a hazai zsidó azonosságtudatban tetten érhető többféle vonulat és hagyomány meglétét. A törvény elfogadása esetén több jogalkotó véleménye szerint a zsidóság is élhetne a nemzeti kisebbségek számára biztosított jogokkal. (Magyar Nemzet, Népszabadság)

Az MCDSZ ideiglenes vezetése felhívást tett közzé a Magyar Nemzetben, amely tudatta, hogy a Szövetség „gyakorlati mozgalmat" indít a cigány népcsoport felemelkedéséért. A dokumentum kiemelte, hogy a szervezet céljai között szerepel „a nemzetiségi jogok tisztázásában való részvétel", mert úgy ítélték meg, hogy a korabeli

nyitottabb politikai környezetben az addigiaknál sokkal kedvezőbbnek látszik a nemzetiséggé történő megszerveződés. (Magyar Nemzet)

December 10-11.

Az MRDSZ VII. kongresszusa Gyulán. Az Országos Választmány beszámolója kifogásolta a nemzetiségpolitikával foglalkozó szerveknek a megváltozott körülményekhez egyre nehezebben alkalmazkodó struktúráit, csekély jogosítványait, és ezért szorgalmazta, hogy „szabályozni szükséges a nemzetiségi politikával foglalkozó testületek helyét, szerepét, jogosítványait a megújuló politikai intézményrendszerben. Ehhez alkalmas keretet biztosít a készülő nemzetiségi törvény."

Az MSZDSZ VIII. kongresszusa Budapesten. A KÜM jelenlévő munkatársának feljegyzése szerint „az előkészületben lévő nemzetiségi törvénnyel kapcsolatban a hozzászólók szorgalmazták, hogy a törvény-tervezetet az MSZDSZ is vitassa meg kibővített választmányi ülésén, illetve a szövetség hetilapjának hasábjain." A kongresszuson résztvevő Pozsgay Imre válaszában kiemelte, hogy a készülő nemzetiségi törvény emancipációs szándékot tükröz, és előírásainak olyannak kell lenniük, amelyet számon is lehet kérni az államon.

December 13.

Az MSZMP PB ülésének napirendjén szerepelt a Magyarország és a külföldi, elsősorban a nyugati magyarság kapcsolatáról, valamint az emigráció irányában folytatott tevékenységről szóló tájékoztató. A PB „célszerűnek ítéli, hogy a magyar állampolgárok, a hazánkban élő nemzetiségek, a szomszédos országokban élő magyar nemzetiségek és más államokban magukat magyarnak valló emberek egymáshoz és az anyanemzethez való viszonyát azonos alapelvek szerint értelmezzük."

December 15.

Az MSZDSZ Elnöksége megküldte a VIII. kongresszuson egyhangúlag elfogadott, és az Elnökség által aláírt petíciót Pozsgay Imrének, Villányi Miklós pénzügyminiszternek, Czibere Tibornak, és Hoós Jánosnak, a Tervhivatal elnökének. A kormányhoz intézett irat elsősorban oktatási-nyelvhasználati követeléseket fogalmazott meg, illetve sürgette a Szövetség helyzetének javítását is, nem ejtve viszont szót a nemzetiségi törvény ügyéről.

December 16.

Czibere Tibor Árvay Árpádnak írott válaszában egyetértését fejezte ki a Bács-Kiskun megyei tervezett tanácsrendelettel kapcsolatban, amelyet figyelembe vehetőnek minősített a készülő nemzetiségi törvény munkálatai során is, de megjegyezte, hogy az utóbbi jogszabály hatálybalépése kisebb-nagyobb módosításokat tehet majd szükségessé a rendelet szövegében.

December 21.

Szűrös Mátyás az Országgyűlés plenáris ülésén adott tájékoztatót II. János Pál pápának a nemzeti kisebbségek jogainak tiszteletben tartását célzó, nemrég nyilvánosságra hozott újévi üzenetéről. A Külügyi bizottság elnöke egyben azt javasolta, hogy a parlament adjon közre egy, a pápa üzenetét támogató állásfoglalást, amely hangsúlyozná, hogy a kisebbségi jogok tisztelete és maradéktalan érvényesítése része az általános emberi jogok érvényesülésének, és ezzel a nemzetközi béke és biztonság, valamint az államok közötti jóviszony nélkülözhetetlen feltétele. A bizottság szerint a dokumentumnak alá kell húznia, hogy Magyarország ebben a szellemben törekszik a nemzetiségi jogok szavatolására. A dokumentumnak fel kellene szólítania arra a kormányt, hogy a határon túli magyarság helyzetét továbbra is kísérje figyelemmel, illetve a kétoldalú kapcsolatok, a nemzetközi szervezetek és fórumok keretében tegyen lépéseket annak javítása érdekében.

December 23.

Sánta Áron elkészítette Pozsgay Imre számára az MSZDSZ petíciójával kapcsolatos feljegyzését, amelyben megfogalmazta a tízpontos dokumentumhoz fűződő észrevételeit és megoldási javaslatait.

1989

Január 1.
Az Országgyűlés nyilvánosságra hozta II. János Pál újévi békeüzenetével kapcsolatos állásfoglalását, amelyben a pápa kiállt a nemzeti kisebbségek jogainak tiszteletben tartása mellett. Az Országgyűlés üdvözölte a római katolikus egyház fejének üzenetét, és kifejezte a minden egyes ember számára elidegeníthetetlen emberi méltóság fontosságát, valamint a kérdés kizárólagosan belügyként való kezelésének meghaladását. A hátrányos megkülönböztetés nélküli kisebbségi lét feltételeinek megteremtését a dokumentum az állam alapvető feladatának és kötelességének minősítette. Kinyilvánította az Országgyűlés azon elkötelezettségét is, hogy mielőbb, a közösséget megillető jogok szellemében, aktív kisebbségvédelmet biztosító törvényt alkosson a Magyarországon élő nemzetiségek számára. Az állásfoglalás kívánatos tartotta, hogy a magyar állam továbbra is kezdeményező szerepet töltsön be a kisebbségi jogok nemzetközi szintű kodifikációja és a megfelelő garanciarendszer kiépítése terén, valamint felszólította a kormányt, hogy a továbbiakban ugyancsak kísérje figyelemmel a határon túli magyar nemzetiségek helyzetét. (MTI)
Január 5.
Emlékeztető készült a nemzetiségi szövetségek vezetői, az MSZMP KB, a Minisztertanács, a HNF OT, valamint az MM NÖO képviselői közötti tárgyalásról. A felek egyetértettek abban, hogy szükség van egy nemzetiségi törvényre. (Eiler [2002])
Január 12.
Sánta Áron elkészítette Pozsgay Imre számára a belügyminiszteri javaslattal kapcsolatos feljegyzését, amely a cigánysággal összefüggő feladatok átvállalását a Minisztertanácson belül létrehozandó nemzetiségi titkárság keretében tudta elképzelni.
Január 16.
A Kommunista Ifjúsági Szövetség KB székházában megtartotta alakuló közgyűlését az MCDSZ, amelynek céljai között szerepelt a nemzetiséggé válás előkészítésében való részvétel is. (MTI)
A Baranya Megyei Tanács mellett működő nemzetiségi bizottság ülése azt vizsgálta, hogy miként fogadták a megye településein az országban elsőként, 1988-ban elfogadott nemzetiségi tanácsrendeletet. (MTI)
Január 17.
Timoránszky Péter, az IM Alkotmányelőkészítő Kodifikációs Titkárságának munkatársa az MTI-nek elmondta, hogy „a hazánkban élő nemzetiségek érdekképviseleti szerveinek közreműködésével készül a nemzetiségi törvény. Az Igazságügyi Minisztérium alkotmányelőkészítő kodifikációs titkársága, amely az új alkotmány tervezetének előkészítésével egyidőben az alkotmány körébe tartozó törvények tervezetén is dolgozik, bevonta e jogszabályalkotásba a Belügy-, a Külügy-, a Művelődési, a Szociális és Egészségügyi Minisztérium, valamint a politika, a társadalomtudományok és az egyházak szakértőit is.” A létrejött munkabizottság a közeljövőben dolgozza ki a törvény koncepció-tervezetét, amelyet a nemzetiségek külön is megvitatnak, és az egyházak is véleményezhetnek. Tájékoztatása szerint a jogszabály ügyével együtt felmerült egy, a szükséges politikai vonalat és garanciákat tartalmazó nemzetiségi program megalkotásának gondolata, amelynek mintegy részét képezné a készülő törvény. (MTI)

Január 18.
Az ország nemzetközi kulturális kapcsolatainak áttekintése céljából együttes ülést tartott az Országgyűlés külügyi és kulturális bizottsága. Elhangzott, hogy a szomszédos szocialista országokkal való kapcsolatokban Magyarország számára kiemelt jelentőségű az, hogy az ott élő magyar kisebbségek, és a hazai nemzetiségek anyanyelvi kulturális és oktatási szükségleteit hatékony együttműködéssel elégítsék ki, amely Románia esetében lényegében az évtized közepe óta szünetel. Szűrös Mátyás tarthatatlannak nevezte a magyarországi nemzetiségi iskolák leromlott állapotát, és e helyzet változatlansága az országnak a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos szavahihetőségét kérdőjelezné meg. Fontosnak tartotta, hogy az Országgyűlés játszon tevékenyebb szerepet e problémák tudatosításában és megoldásuk szorgalmazásában. (MTI)
A Komárom megyei német nemzetiségi lakosság érdekeinek képviseletére szervezetet hoztak létre Tatabányán, amely célul tűzte, hogy javaslatokkal, kezdeményezésekkel segítse az állami és társadalmi szervezeteket a kisebbséget érintő döntések előkészítésében és végrehajtásában. Másnap a megyei szlovákság érdekvédelmére alakítottak hasonló szervezetet a megyeszékhelyen. (MTI)
Január 23.
Stark Ferenc korábbi szóbeli ígérete alapján megküldte Timoránszky Péternek, az IM főosztályvezető-helyettesének a nemzetiségi törvény előkészítésével kapcsolatos háttéranyagokat, amelyek többsége a Radics Katalin által vezetett munkacsoporthoz köthetően született (Stark Ferenc, Samu Mihály, Herman József, Hambuch Géza feljegyzései, a Baranya megyei nemzetiségpolitikai tanácsrendelet, az MSZMP nemzetiségpolitikai határozatairól szóló összefoglaló, a hatályos jogszabályok nemzetiségi jogokra vonatkozó rendelkezései, valamint a PB számára készített jelentés a nemzetiségpolitika megvalósulásáról). Az osztályvezető mellékelte továbbá két korábbi, 1987 őszén készült tanulmányát is („A nemzetiségpolitikai funkciók ellátására (is) hivatott intézmények működése", „Nemzetiségkép a mai magyar politikai és közgondolkodásban").
Január 25.
A Baranya Megyei Tanács végrehajtó bizottságának ülése áttekintette a megyében jelentősen megnőtt számú egyesületek helyzetét, tevékenységüket, és állást foglalt a megalakításuk és működésük támogatása mellett. Az önszerveződő közösségek soraiban voltak nemzetiségi egyesületek, szinte mindenhol a helyi értelmiség kezdeményezésére. (MTI)
Január 26.
A kormányzati tevékenység továbbfejlesztésével kapcsolatos feladatokról szóló 3029/1988. sz. MT határozat előirányozta a kollégiumok rendszerének kialakítását, valamint lépéseket sürgetett az érdekképviseleti szervekkel való együttműködés és konzultációs rend továbbfejlesztése érdekében.
Január 27.
Lantos József, a Baranya Megyei Tanács nemzetiségi bizottságának elnöke arról tájékoztatta az MTI-t, hogy a tavalyi kongresszusok után megélénkült a megyében élő németek és délszlávok közéleti-kulturális munkája. A HNF keretében a két szövetség új megyei testületeket hívott életre, amelyek a megyei tanács támogatásával szervezni és irányítani hivatottak a nemzetiségi tevékenységet. (MTI)
Január 31.
Kótai Géza, az MSZMP KB Nemzetközi Pártkapcsolatok Osztályának vezetője az új alkotmány szabályozási koncepciójával kapcsolatban az MTI-nek elmondta, hogy fontos annak alkotmányos rögzítése, hogy a magyarság számottevő része a határokon túl él, és a velük való törődés a nemzetközi kapcsolatok mindenkori és nélkülözhetetlen

eleme. Akárcsak az egyéni és kollektív jogaik gyakorlása, az önazonosságuk megőrzése, valamint az anyanemzettel való kapcsolatok fejlesztése mellett történő kiállás. A Nemzetközi Pártkapcsolatok Osztályának javaslata, hogy az alkotmány mondja ki: az ország azonos elvek szerint értelmezi és kezeli a Magyarországon élő nemzetiségiek és a határokon kívül élő valamennyi magyar kapcsolattartását egymással és az anyanemzetével. (MTI)

Február eleje

A Magyar Közvéleménykutató Intézet kutatása szerint a budapestiek 59, a vidéki városiak 68, míg a községi lakosok 71%-a hallott a készülő nemzetiségi törvényről.

Február 7.

Az MSZDSZ országos választmányi ülésén Jakab Róbertné főtitkár felhívta a figyelmet arra, hogy senki se féljen nemzetiségi hovatartozását megvallani, mert a készülő új alkotmány és nemzetiségi törvény szavatolják majd, hogy emiatt senkit se érhessen hátrány. Az ülésen szükségesnek nevezték, hogy az utóbbi koncepcionális irányelveit eljutassák minden szlovákok által lakott településre, és a szövetség is kialakítsa ezzel kapcsolatos állásfoglalását, illetve részt is vegyen a jogszabály előkészítésében. Elmondták, hogy – a tavalyi kongresszusi javaslatnak megfelelően – az országos választmány ezentúl évente legalább kétszer ülésezzen, és így az év második felében a nemzetiségi törvény és az 1990. évi népszámlálás előkészítésével foglalkozzon. (MTI)

Február 13.

Az MDDSZ országos választmányi ülésén Mándity Marin főtitkár arról tájékoztatta a testületet, hogy a nemzetiségi szövetségek vezetői nemrég találkoztak az MSZMP KB, a Minisztertanács, a HNF, valamint az MM képviselőivel. A találkozón kifejezték azon aggodalmukat, hogy a deklarált nemzetiségi jogok és megvalósításuk között lényeges eltérés van. Sürgető feladatnak ítélték a szövetségek hovatartozásának, felügyeletének rendezését, illetve egy, a nemzetiségi kérdést átfogóan kezelő irányító szerv, államtitkárság létrehozását. Az ülésen felszólaló déli szláv képviselők hangoztatták azon igényüket, hogy a készülő nemzetiségi törvényt bocsássák társadalmi vitára. (MTI)

A Kossuth Rádió félórás műsort tartott „Kell-e új nemzetiségi törvény?” címmel. (MTI)

Február 15.

A moszkvai Druzsba Narodov irodalmi és társadalompolitikai folyóirat februári száma interjút közölt Tabajdi Csabával a magyar nemzetiségi politika legfőbb elvi kérdéseiről. Tabajdi úgy vélte, hogy a lenini elvek közé tartozik az is, hogy a nemzeti önrendelkezéshez való jogot a kialakult államhatárok között, széles körű állampolgári jogok megadásával lehessen biztosítani. (MTI)

Február 20-21.

Az MSZMP KB ülése megvitatta az új alkotmány koncepcióját, amelynek során a KB azt ajánlotta, hogy alapvető jelentőségű alkotmányos tételként szerepeljen az alaptörvényben a törvény előtti egyenlőség, az előnyös és hátrányos megkülönböztetés tilalma. A testület szerint az alkotmány rögzítse azt is, hogy a nemzetiségi jogok olyan, a magyarországi nemzetiségekhez tartozó magyar állampolgárok számára biztosítandó egyéni és kollektív jogok, amelyek őket, a többi, alkotmányban biztosított jogon felül megilletik. (MTI)

Február 23.

Grósz Károly megkezdte a kétnapos baranyai látogatását, amelynek során a pécsi Délszláv Klubban találkozott a megyében élő déli szláv és német nemzetiségek képviselőivel: Báling Józseffel, az MNDSZ megyei szervezetének elnökével, Kerner Lőrinccel, az MNDSZ alelnökével és a Nikolaus Lenau egyesület elnökével, Frankovics Györggyel, az MDDSZ dél-dunántúli területi bizottságának titkárával, Ruszin Milánnal, a területi bizottság alelnökével, valamint Barics Ernővel, a Janus Pannonius

Tudományegyetem horvát-szerb tanszékének vezetőjével. A találkozón Frankovics javasolta a pártfőtitkárnak, hogy a nemzetiségi törvény megalkotása során igényeljék az érintett népcsoportok közreműködését is. Grósz a javaslatokra reagálva elmondta, hogy az utóbbi években megszületett a politikai felismerés: a szocializmus fejlesztéséhez a nemzetiségpolitika elveit és gyakorlatát konkrét cselekvés szintjén is meg kell reformálni. Hangsúlyozta, hogy a határon túli magyarság érdekében felemelt szót hitelesítheti, ha a határokon belül is mindent megteszünk a nemzetiségi értékek, a kultúra és a tudat ápolásának támogatásáért. (MTI)

Az MNDSZ országos választmányának ülésén Hambuch Géza főtitkár a szövetség egyik legfontosabb feladatának a helyi érdekképviseleti szervek kialakítását nevezte. Hozzátette, hogy a szervezetek funkcióját, működésük jogi és pénzügyi feltételeit a készülő nemzetiségi törvénynek kell meghatároznia. (MTI)

A szófiai magyar kulturális intézetben rendezett találkozón a résztvevők – bolgár történészek, a kultúra képviselői és érdeklődő szófiaiak – elismeréssel szóltak a magyar kormány rendkívül demokratikusnak minősített nemzetiségi politikájáról, amelyről előzőleg Stark Ferenc tartott előadást. A megjelentek példásnak nevezték, hogy a kis létszámú, szinte kizárólag csak kertészekből álló magyarországi bolgár kisebbség csaknem minden lehetőséget megkap a nemzeti tudatának és kultúrájának, valamint a pravoszláv hitének ápolására. (MTI)

Február 24.

Pozsgay Imre válaszlevelet küldött Horváth Istvánnak, amelyben tudatta, hogy a cigányság kérdésében teljes kompetenciával a hamarosan létrejövő Nemzetiségi Kollégium fog rendelkezni, de annak megalakulásáig javasolta a Tárcaközi Bizottság munkájának folytatását.

Az MRDSZ országos választmányának ülésén Márk György főtitkár elmondta, hogy a nemzetiségi igények teljesülésének egyik feltétele, hogy megteremtsék a szervezeti kereteket, amelynek terén az előrelépést már jelzi, hogy létrejöttek és alakulnak is a szövetség helyi szervei. (MTI)

Március 2.

Az MCKSZ szervezésében országos cigány értekezletet tartottak Budapesten a KISZ székházában. A tanácskozásra meghívták a négy legfontosabb szervezet vezetőit (MCKSZ, MCDSZ, Országos Cigánytanács, Fővárosi Cigány Szociális és Módszertani Központ), és a létrehozott közös szerkesztőbizottság kialakította a tervezetet „a magyarországi cigányok alkotmányos jogainak biztosítására". A dokumentum, amelyet el kívántak juttatni a legfőbb párt- és állami szerveknek, első pontja leszögezte azt, hogy „a magyarországi cigányoknak, mint a nemzet legnagyobb kisebbségének alkotmányosan biztosítani kell azt a jogát, hogy nemzetiségi kisebbségként, most és minden korban része legyen a nemzetnek."

Március 3.

A Baranya Megyei Tanács nemzetiségi munkaköri pótlék pályázati úton történő fizetése mellett döntött azon közigazgatási és oktatási szakemberek számára, akik nyelvtudásukkal segítik elő a délszláv és német emberek anyanyelv-használatát a mindennapi életben. A magasabb fizetést május elsejétől folyósították. (MTI)

Március 4.

A KISZ KB által szervezett fórumsorozat keretében, a Duna-Tisza-közén élő délszlávokat, németeket és szlovákokat reprezentáló nemzetiségi fiatalok tartottak tanácskozást Baján, amelynek során javasolták, hogy az új alkotmányban külön fejezet foglalkozzon a nemzetiségi jogokkal. Szükségesnek tartották a nemzetiségi jogokat tartalmazó jogszabályok felülvizsgálatát, és azt, hogy a készülő nemzetiségi törvény alapvető jogi garanciákat is tartalmazzon. További javaslataik között szerepelt egy

elkülönített nemzetiségi alap létrehozása is. A tanácskozás végén a nemzetiségi szövetségek ifjúsági bizottságai szándéknyilatkozatban fejezték ki a csatlakozásukat az 1988 novemberében létrejött Magyarországi Ifjúsági Szervezetek Országos Tanácsához. (MTI)

Március 6.

Konzultációs megbeszélést tartottak az országos listán megválasztott országgyűlési képviselők az Országgyűlés leendő elnökének személyéről. Az egyeztetésen Varga Imre úgy vélte, hogy az országos listát a jövőben is meg kell tartani, amelyen a cigányság képviselőjének is helyet kell kapnia. (MTI)

Március 8.

Az Országgyűlés tavaszi ülésszakának első ülésnapján Kulcsár Kálmán igazságügyi miniszter beterjesztette az alkotmány szabályozási elveit. Gajdócsi István, az alkotmányelőkészítő bizottság elnöke felszólalásában elmondta, hogy az állampolgárságra vonatkozó rendelkezések sorában szólni kell arról, hogy a Magyar Népköztársaság elvszerűen és a kölcsönösség hangsúlyozásával felelősséget vállal a külföldön élő magyarságért. A bizottság szerint nem a jogok között, hanem az állam népességére vonatkozó részben kell szabályozni a nemzetiségek kollektív jogait. Ki kell fejezni, hogy a magyar állam megfelelő feltételeket biztosít számukra anyanyelvük, illetve önálló kultúrájuk megőrzése és fejlesztése számára. Varga Imre a kétkamarás parlament konstrukcióját támogatta, amelynek keretében helyet kapnának a nemzetiségek és a cigányság képviselői is. A képviselő azt is indítványozta, hogy a nemzeti kisebbségek a létérdekeiket érintő törvények tárgyalásakor kapjanak vétójogot. (MTI)

Március 9.

Az új alkotmány szabályozási koncepciójának megvitatásával folytatta munkáját az Országgyűlés. Sasvári József Komárom megyei képviselő javasolta, hogy az alkotmány ismerje el minden ember jogát a valamely nemzeti (etnikai, vallási, nyelvi) kisebbséghez való tartozáshoz, amely szerinte azért szükséges, hogy a viszonylag nagy létszámú cigányság jogai is érvényesülhessenek. (MTI)

Március 10.

Az Országgyűlés ülésén Horváth István belügyminiszter a romániai menekültek helyzetéről és a Minisztertanács tervezett további intézkedéseiről tájékoztatta a képviselőket. Márk György hozászólásában elmondta, hogy a hazai román nemzetiséget hátrányosan érinti a két ország között kialakult rossz viszony. A kisebbségek megítélése szerint elősegítheti a közeledést, de ártalmas lenne, ha eszközként használnák fel őket, vagy ha a hazai politikát kifejezetten a kölcsönösség, a reciprocitás jegyében alakítanák. Az Országgyűlés megtárgyalta az 1989. évi várható programját is, amely a decemberi ülésszakra irányozta elő a nemzetiségekről szóló törvény elfogadását. (MTI)

Az MSZMP KB „A jövőnkért. Fellendülést – demokráciát – szocializmust” címmel közleményt adott ki, amelyben összefoglalta a párt törekvéseit. Ezek sorában említette „a haladó nemzetiségi törvény” megalkotásának szükségességét is. (MTI)

Március 11-12.

Az MDF országos gyűlésén megszületett program tartalmazta az MDF külpolitikai és kisebbségvédelmi célkitűzéseit, amely többek között hangsúlyozta, hogy „a határainkon túl élő magyarság ügyénél semmivel sem kisebb súlyú saját kisebbségpolitikánk elve. Nem tagadunk meg semmilyen olyan jogot hazai kisebbségeinktől, amelyet a kisebbségi magyarságnak követelünk.”

Március 14.

A Szakszervezetek Országos Tanácsának központi iskolájában tanácskozást rendeztek az új alkotmány koncepciójáról. Kilényi Géza igazságügyminiszter-helyettes elmondta,

hogy a tervek szerint az új alaptörvény decemberben kerülhet az Országgyűlés elé, amely 1989 folyamán többek között törvényt fogadhat el a nemzetiségek jogairól is. (MTI)

Március 15.

A nemzeti ünnepen folytatta munkáját a Budapesten megrendezett 81. Interparlamentáris konferencia. A sorra kerülő napirendi pont keretében a közel száz országból érkezett képviselők arról tárgyaltak, hogy miként segítsék elő a gyarmatosítás felszámolását, a fajüldözés, a faji elkülönítés megszüntetését, valamint a nemzetiségek, az etnikai kisebbségek egyéni és kollektív jogainak érvényesítését. A magyar parlamenti csoport által beterjesztett memorandum hangsúlyozta, hogy a nemzetiségi lét feltételeinek biztosítása minden egyes állam feladata és kötelessége. Ide sorolandók a közösségi jogok is, köztük a kisebbségi kultúra ápolásának, a más országokban élő, azonos nemzetiségiekkel való kapcsolatok szabadságának, valamint a vallás szabad gyakorlásának jogai. A csoport felszólította a kormányt, hogy kísérje figyelemmel a határokon kívül élő magyar nemzetiségű személyek helyzetét, és jutassa kifejezésre, hogy a haza felelősséget érez irántuk. A konferencián mondott másnapi beszédében Grósz Károly hangsúlyozta, hogy sokat kell tenni azért, hogy a magyarországi nemzetiségek múltbeli sérelmei végleg feledésbe merüljenek, és a nemzetiségi léthez szükséges valamennyi feltétel rendelkezésre álljon. Kiemelte, hogy ebben a szellemben készül az önálló nemzetiségi törvény, de az elvi politikához az is hozzátartozik, hogy a határon túli magyarok sorsa a jövőben sem lehet közömbös számunkra. (MTI)

Nagy Sándor, a Szakszervezetek Országos Tanácsának főtitkára a baranyai központi ünnepségen emlékeztetett arra, hogy a megye példaértékűen valósítja meg a gyakorlatban a nemzetiségi politika elveit. A szónok szerint nyilvánvaló, hogy a nemzetiségek léte az ország kultúráját, sokszínűségét és nemzetközi kapcsolatait erősítő, a problémák megoldásának esélyét növelő tényező. (MTI)

Március 19.

Megtartották az SZDSZ közgyűlésének első fordulóját Budapesten, amely nyílt levelet intézett a kelet-európai demokraták szervezeteihez. A dokumentum síkra szállt amellett, hogy a „megalázott, üldözött nemzetiségek" visszanyerjék a jogaikat, elhárítva ezzel a népek közötti összefogás akadályait. Az SZDSZ a továbbiakban azt javasolta, hogy Kelet-Európa demokratikus szervezetei és mozgalmai az ősz folyamán tartsanak nemzetközi tanácskozást részben arról, hogy miként képzelik a nemzetiségek jogainak és egyenrangúságának biztosítását. (MTI)

Hambuch Géza az MTI-nek elmondta, hogy a hazai német lakosok sokat várnak a készülő nemzetiségi törvénytől, remélik, hogy a jogszabály, amely koncepciójának kidolgozásában az MNDSZ is közreműködik, fordulatot hoz a nemzetiség életében. Szükségesnek látják, hogy társadalmi vita keretében fejthessék ki majd a véleményüket a tervezetről, és a beérkezett észrevételeket, javaslatokat utóbb a választmány összegezve juttatja el az IM Alkotmányelőkészítő Kodifikációs Titkárságára. A törvény rendelkezéseit illetően a főtitkár a hangsúlyt a nyelvhasználati, oktatási és képviseleti jogok, illetve az azonos nyelvű országokkal való zavartalan kapcsolatok biztosítására helyezte, de kiemelte a szövetségek helyének tisztázását, a döntéshozatali folyamatokban való szerepük erősítését is. (MTI)

Március 22.

Richard von Weizsacker, az NSZK szövetségi elnöke állást foglalt amellett, hogy az ország támogassa a Szovjetunióban és más szocialista országokban kibontakozó fejlődést. A kelet-közép-európai német kisebbségekről szólva, utalt az 1986-os magyarországi látogatására, és a hazai német nemzetiség más országokhoz mérten kedvező helyzetére. Teljes mértékben jogszerűnek nevezte azt, hogy Magyarország a

nemzetiségekkel való megfelelő bánásmóddal kíván példát mutatni Romániának arra, hogy hogyan bánjon a magyar kisebbséggel, bár az elnök szerint ez a ráhatás rendkívül nehéz. (MTI)

Március 24.

Komoróczki István, a Külügyminisztérium szóvivője – hazai és nemzetközi újságírók előtt – ismételten reagált az ENSZ Emberi Jogok Bizottsága genfi ülésén felmerült romániai vádaskodásokra. Ezek szerint a revizionizmussal megvádolt Magyarországon a román kisebbség felszámolása is folyik. Ezzel szemben a szóvivő szerint a magyar állam komoly anyagi áldozatokkal segíti a kisebbség azonosságának megőrzését, amely összekötő szerepet tölthet be a két ország között. Elmondta, hogy az illetékes külügyi főosztályvezető március 22-én jegyzéket adott át a budapesti román nagykövetnek, amelyben kifejezi a magyar kormány szándékát arról, hogy kész tájékoztatást adni vagy kétoldalú tájékoztatót tartani a kisebbség helyzetéről. Határozott magyar álláspont az is, hogy semmiféle tárgyaláson nem lehet megkerülni a romániai magyar kisebbség ügyét. (MTI)

Március 30.

Timoránszky Péter, az IM Alkotmányelőkészítő Kodifikációs Titkárságának munkatársa megküldte az érintetteknek a Stark Ferenc által korábban átküldött, a nemzetiségi törvénnyel kapcsolatos koncepcionális javaslatokat és háttéranyagokat (Stark Ferenc, Samu Mihály, Herman József, Hambuch Géza feljegyzéseit, a KB 1988. novemberi állásfoglalását, illetve a hatályos jogszabályok jegyzékét). A Radics Katalin által vezetett munkacsoport anyagain kívül mellékelte Baka Andrásnak az IM megbízásából 1989-ben készített koncepcióját is. Timoránszky egyúttal meghívta az érintett államigazgatási és társadalmi szervezetek képviselőit a minisztérium szervezésében tartandó április 24-ei értekezletre, amelynek célja a nemzetiségi törvény szabályozási koncepciójának kialakítása volt.

Az IM megbízásából, a Baka András által elkészített 1989 tavaszi koncepció szerint az előkészítendő törvénynek tekintettel kell lennie a határon túli magyarságra. A hazai kisebbségek sajátos területi elhelyezkedése és számarányai következtében a területit nem, csak a személyi elvű autonómiát tudta elgondolni. Hangsúlyozta viszont, hogy a leendő törvény ne tegyen kísérletet a nemzetiség fogalmának meghatározására, amely alapvetően az egyén és a közösségek szuverén akarat-elhatározásának függvénye. A személyi hatályt alkotó kisebbségeket a jogszabály mellékletében kívánta felsorolni azzal, hogy a törvény ne csupán a nemzetiségekre vonatkozzon. A koncepció egyéni és kollektív jogok rögzítésére egyaránt javaslatot tett, de nem tartalmazott még utalást a kisebbségi önkormányzatok intézményére. Indítványozta egy Nemzetiségi Alap és egy Nemzetiségi Konzultatív Bizottság létrehozását: az utóbbi véleményezné – többek között – az esetleges újabb kisebbségek törvénybe való felvételét, amelyet a kormány javasolhatna az Országgyűlésnek.

A Komárom megyei tanács ülésén, amelyen részt vett Hambuch Géza és Jakab Róbertné is, bejelentették, hogy a nemzetiségiekkel kapcsolatos tanácsi tevékenység koordinálására tanácsadó testületet hoznak létre, és nemzetiségi titkárt neveztek ki. (MTI)

Március 31.

Az MRDSZ gyulai elnökségi ülésén döntés született arról, hogy a szövetség munkabizottságokat hoz létre az óvodai és általános iskolai anyanyelvoktatás átfogó reformjának kidolgozása érdekében. Az ülésen részt vett és beszámolót tartott Márk György főtitkár és Mihaiescu György, az MRDSZ elnöke, a Tankönyvkiadó nemzetiségi főszerkesztő-helyettese is. (MTI)

Április 3.

Grósz Károly kárpátaljai látogatása keretében rámutatott, hogy a nemzetiségek egy stabil híd szilárd pilléreit jelentik, amelyek megkönnyítik a népek, nemzetek közeledését is. Ebben a szellemben kell folytatni az elvi politikát, a Magyarországon élő nemzetiségek nemzeti létéhez szükséges feltételek megteremtését. A főtitkár szerint a szocializmus történelmi lehetőséget teremt a múltból örökölt nemzetiségi problémák, de ez hosszú folyamat, amelynek során nagyra értékelendő, hogy a kisebbségi jogok a gyakorlatban is egyre inkább tartalmat kapnak. (MTI)

Április 6.

A Minisztertanács ülésén döntés született a kormány mellett működő, Pozsgay Imre államminiszter által vezetett nemzetiségi kollégium mint új tanácsadó testület létrehozásáról. (MTI)

Április 14.

Sánta Áron, a Minisztertanács Tanácsi Hivatalának tanácsosa arról tájékoztatta az MTI-t, hogy a közeljövőben tartja alakuló ülését a Minisztertanács Nemzetiségi Kollégiuma. (MTI)

A Független Képviselők Csoportjának a Parlamentben tartott ülésén Bíró Zoltán, az MDF ügyvezető elnöke elmondta, hogy a szervezet foglalkozni kíván a hazai nemzetiségek és a cigányság gondjaival is, és megkezdte a kisebbségügyi munkacsoportjának a létrehozását. (MTI)

Április 16.

A Szabad Demokraták Szövetségének közgyűlése két fordulóban, március 19-én és április 16-án elfogadta „A rendszerváltás programja" c. liberális programot és forgatókönyvet. A nyomatott formában is megjelenő Kék Könyv tartalmazta a Tamás Gáspár Miklós által, Fényi Tibor közreműködésével készített, kisebbségi kérdésről szóló programtéziseket. A pontok lényege a kulturális autonómia követelése volt, azaz a kisebbségi állampolgárok által választott, oktatási és művelődési kérdésekben döntő, intézmény-fenntartó, és az anyanemzettel kapcsolatot tartó nem területi alapú önkormányzatok életre hívásának szorgalmazása. A program szerint kisebbség az a csoport, amely magát annak nyilvánítja. Ezen túlmenően a tézisek oktatási, kulturális, nyelvhasználati és politikai szerveződési jogok szükségességét is megfogalmazták.

Április 18.

Stark Antal művelődési minisztériumi államtitkár részvételével ülést tartott az Országgyűlés kulturális bizottsága. A beszámolóját követő vitában Márk György a nemzetiségi pedagógusok esetében megszüntetett nemzetiségi oktatási pótlék visszaállítását szorgalmazta. (MTI)

Április 20.

Az IM április 24-ei értekezlete előtt a KÜM kritikus feljegyzést készített az IM-től kapott koncepcióról: a véleményező felvetette a nemzetiség fogalmának meghatározhatóságát, az identitásválasztás szabadságának érvényesülését, valamint a kisebbségi jogok gyakorlásának számszerűséghez kötésének és a törvényi előtti egyenlőség kérdéseit.

Április 24.

A Minisztertanács a 1048/1989. sz. határozatával létrehozta az MT Nemzetiségi Kollégiumát, amelynek egyik feladatává vált a nemzetiségi törvény előkészítésében való véleménynyilvánítás, illetve a végrehajtás és érvényesülés figyelemmel kísérése.

Az IM-ben értekezletet tartottak a nemzetiségi törvény előzetes elképzeléseiről, amelynek keretében Baka András tanulmánya került megvitatásra. Szót leginkább a nemzetiségi szövetségek képviselői kaptak.

Tekintettel arra, hogy az MSZMP PB 1989. évi munkatervében szerepelt a cigányság helyzetének áttekintése, valamint a kisebbség helyzetének rendezéséről szóló határozat

meghozatala, ezért kikérték a cigány szervezetek vezetőinek, cigányügyi titkároknak, cigánycsalád-segítőknek, illetékes főhatóságoknak, tanácsi vezetőknek és társadalmi szervezeteknek a szóbeli és írásos véleményét, amelyeket a párt Társadalompolitikai Osztályának felkérésére Erdődi Gyula összegezett. A feljegyzés megállapította, hogy azok a vélemények, amelyek érintették a kisebbségi kérdést, egyértelműen és határozottan a nemzetiséggé nyilvánítás mellett foglaltak állást. A szakértői anyag azt javasolta, hogy ennek lehetőségéről és módozatáról az új Alkotmány rendelkezzen, de a készülő nemzetiségi törvény is vegye figyelembe a cigány kisebbséget. Az előirányzottakkal ellentétben az MSZMP PB a későbbiekben már nem vitatta meg a cigányság helyzetét és nem hozott ez ügyben újabb határozatot sem – a kérdés eldöntése immár az Országgyűlés elé került.

Április 27.

Az 1989 februárjában létrejött Magyar Kisebbségvédelmi Egyesület ülésének napirendjén Baka András koncepciójának megvitatása szerepelt.

Május 12.

A nemzetközi kerekasztal-konferencia résztvevői tiszteletére adott fogadáson NSZK-ból érkezett vendégek érdeklődtek a hazai németek helyzetéről. Grósz Károly ezzel kapcsolatban úgy tájékoztatta őket, hogy Magyarország az alkotmányozási folyamattól függetlenül, törvényben kívánja biztosítani a nemzetiségi jogokat és lehetőségeket, illetve ez vonatkozik a németségre is. (MTI)

Május 14.

A Stuttgartban megrendezett szudétanémet napokon Franz Neubauer, a Csehszlovákiából kitelepített népcsoport szóvivője, egykori bajor államminiszter és Lothar Spath tartományi miniszterelnök, a Kereszténydemokrata Unió elnökhelyettese a mintegy százezer résztvevő előtt dícséretesnek minősítették Magyarországon a nemzeti kisebbségek, így a németek irányába mutatkozó politikát. Spath szerint az ország megmutatta, hogy igenis van lehetőség a határokon túlmutató kölcsönös jobb megértésre. (MTI)

Május 15.

A pécsi Magyar-Román Kört követően a hazai románság központjában, Gyulán is Magyar-Román Baráti Kör alakult. (MTI)

Május 18.

Kihelyezett elnökségi ülést tartott Bánkon az MSZDSZ Sipiczky Mátyás elnök és Jakab Róbertné főtitkár vezetésével. A testület tagjai a nemzetiségi törvény tervezetét vitatták meg. Többen megkérdőjelezték, hogy szükség van-e egyáltalán ilyen jogszabályra, mert szerintük elegendő lenne az alkotmányban rögzíteni a nemzetiségi jogokat. Mások ezzel szemben a törvény pártjára álltak, hiszen az módot adhat a szankcionálásra, segítheti a cigányságot a nemzetiséggé válás útján, valamint szabályozza a többség magatartását is. Bírálták a tervezet azon elképzelését, hogy a hovatartozás csupán szuverén akarat függvénye legyen. Elégtelennek tartották kizárólag csak egyéni jogok kodifikálását, és ezek mellett szorgalmazták a kollektív, területi elv érvényesülését is. Az elnökség abban is állást foglalt, hogy be kell vezetni a kettős anyanyelvűséget annak minden szükséges feltételével együtt. Sürgették annak kimondását, hogy legyen kötelező a nemzetiségi nyelv hivatali használata. A résztvevők üdvözölték ugyanakkor a tervezet azon kitételét, amely lehetővé teszi, hogy a nemzetiségek önálló intézményeket, például iskolákat alapíthassanak. A nemzetiségi jogok esetleges megsértésével kapcsolatban pedig azt javasolták, hogy az ilyen esetek elbírálására független alkotmánybíróság legyen jogosult. (MTI)

Május 19.

A belgrádi Jugoszláv Nemzetközi Politikai és Gazdasági Intézet szervezésében kétnapos tudományos tanácskozást tartottak „Jugoszlávia és a szomszédos országok kapcsolatai" címmel. Szojsics Edit referátumában elismerően szólt az MSZMP 1988-as nemzetiségpolitikai határozatáról, és rendkívül pozitívan értékelte a nemzetiségi törvény tervezetét is. (MTI)

Május 25.

Szűrös Mátyás, az Országgyűlés elnöke fogadta Daniel Patrick Moynihan szenátort, a Szenátus külügyi és pénzügyi bizottságának tagját. A megbeszélésen kiemelt helyen szerepelt az emberi jogok – beleértve a nemzetiségi jogok – ügye a nemzetközi kapcsolatokban. (MTI)

Május 29.

Glatz Ferenc művelődési miniszter kaposvári látogatása alkalmával vázolta fel a minisztériumban tervezett változatásokat. Hangsúlyozta, hogy a kultúra szoros állami irányítása és ellenőrzése helyett olyan szervezetre van szükség, amely a kultúra, és tágabb értelemben az egész humán szféra menedzselését képes végezni. A koncepció szerint a tárca az oktatás és a közművelődés mellett foglalkozna – többek között – a magyarországi nemzetiségek és a határon túli magyar kisebbségekkel is. (MTI)

Május 30.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt Tanácsadó Kollégiuma közleményt adott ki, amely tudatta, hogy a legutóbbi ülésén létrehozta a munkabizottságait, és kijelölte a készülő pártprogram alapvonalait. A szerzők kiemelték, hogy a párt alapokmánya foglaljon állást az egyének és a közösségek autonómiája, valamint a kisebbségek védelme mellett. (MTI)

Május (dátum nélkül)

Kovács Péter, a Miskolci Egyetem jogász-oktatója elkészítette a „Vázlatok a nemzetiségi nyilvántartás kidolgozásához (Észrevételek a nemzetiségi törvény koncepciójához)" c. feljegyzését, amely azt javasolta, hogy az országgyűlési és helyi tanácsi választásokon külön urna keretében nyíljon lehetőség egyrészt a nemzetiségi hovatartozás anonim, másrészt pedig személyi szám szerinti bevallására. Ez utóbbi adatok tárolása nemzetközi szervezeteknél történne (ENSZ, Európa Tanács), és csak korlátozottan lehetne felhasználható (pl. kisebbségi érdekképviselet megválasztásakor).

Június 1.

Az Országgyűlés plenáris ülése megkezdte az 1989. évi költségvetési törvény módosításáról szóló törvényjavaslat tárgyalását. Az elsőként felszólaló Németh Miklós miniszterelnök beszédében többek között hangsúlyozta, hogy a kormány támogatta és támogatja a hazai nemzetiségek öntevékenységének kibontakozását, a nemzetiségi lét társadalmi, politikai és kulturális feltételeinek biztosítását. (MTI)

Megalakult a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetségének békéscsabai szervezete, amelyre a szervezet 1988 végi kongresszusának egyik határozata adott lehetőséget. A legtöbb szlováknak otthont adó településen a szervezet az identitástudatot szeretné erősíteni. (MTI)

Június 2.

A Pedagógus Nap alkalmából tanárokat, tanítókat tüntettek ki a Parlamentben Németh Miklós miniszterelnök jelenlétében. A kitüntetetteket Glatz Ferenc köszöntette, aki beszédében rámutatott arra, hogy új kulturális minisztérium van kialakulóban, amely többek között foglalkozni kíván a nemzeti identitástudatot elősegítő intézményekkel, és az eddigieknél markánsabb kisebbségpolitikát akar folytatni mind a hazai kisebbségekkel, mind pedig a határokon kívül élő magyar kisebbségekkel kapcsolatban. (MTI)

Június 3.

Az MSZMP X. Kerületi Bizottsága székházában, az első etnikai alapú pártként megalakult a Magyar Cigányok Pártja. (MTI)
„Zsidók, cigányok, előítéletek” címmel rendezett fórumot a Nyilvánosság Klub a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen. A rendezvényen elhangzott, hogy a készülő nemzetiségi törvény csak akkor válhat valódi kisebbségvédelmi jogszabállyá, ha pozitív megkülönböztetést is alkalmaz. (MTI)

Június 5.

Straub F. Brunó, az Elnöki Tanács elnöke törökországi látogatásán hangsúlyozta, hogy a bizalomra épülő összeurópai együttműködésnek nélkülözhetetlen eleme a nemzetiségi jogok maradéktalan érvényesülése is. A magyar kormány meggyőződése, hogy a nemzeti kisebbségek összekötő hidat képezhetnek a megosztott Európa népei között, és ezért törekszik a kormány az országban élő nemzetiségek tényleges jogegyenlőségének biztosítására, és ezért emel szót a kisebbségi jogok megsértésével szemben. (MTI)

Június 8.

Glatz Ferenc sajtótájékoztató keretében elmondta, hogy a következő hetekben dől el, hogy miként érintik a változások a Művelődési Minisztérium apparátusát és munkáját. Leadott profilok mellett ugyanis a tervek szerint a kisebbségi kérdés ügye is a tárcához kerülne miniszterhelyettesi szinten. (MTI)

Június 12.

A Parlamentben megtartotta alakuló ülését az MT Nemzetiségi Kollégiuma. Pozsgay Imre, a testület elnöke elöljáróban javaslatot tett egy, a kormányzati struktúrában magas szintű titkárság létrehozására. Sürgős feladatnak nevezte, hogy néhány készülő törvény, köztük a nemzetiségi törvény ügyében a Kollégium véleményt nyilvánítson. Az államminiszter rámutatott, hogy a magyarországi nemzetiségek életében is új helyzetet jelent majd az alkotmányos jogállamiság megteremtése. Feltette azt a kérdést, hogy szükség van-e ezek után nemzetiségi törvényre, és ezzel kapcsolatban úgy vélekedett, hogy Kelet-Európában nem elégségesek a jogállami garanciák, ha a kisebbségeknek nincsenek kollektív jogaik, mint például az érdekképviselet választása vagy az anyaországgal való kapcsolattartás. (MTI)

Június 13.

Az MCDSZ elnöksége közleményt adott ki, amelyben bejelentette a Szövetség csatlakozását a Demokratikus Magyarországért Mozgalomhoz. Kifejezte egyúttal azt a „régi óhajt” is, hogy a cigányság igényt tart a nemzetiséggé válásra. (MTI)

Június 14.

Szirtesi Zoltán megküldte a cigányság helyzetéről szóló összesített anyaggal kapcsolatos észrevételeit Kozák Istvánnénak, a BM Tanácsi Szervezési Főosztálya munkatársának. Álláspontja szerint az egész kisebbség nemzetiséggé nyilvánítását alaposan át kell gondolni, mert bár az oláh cigányok évek óta igényelték ezt, a kárpáti cigányok részéről szerinte nem mutatkozott ilyen törekvés, ezért széleskörű közvélemény-kutatást javasolt a különböző cigány csoportok körében. Megküldte egyúttal a szegedi Aetas folyóiratnak leadott kéziratát is, amelyben egy, minden kisebbség számára elfogadható, a kettős identitás vállalását lehetővé tevő nemzeti kisebbségvédelmi törvény mellett érvelt.

Június 15.

Lakatos Menyhért megküldte az összesített anyaggal kapcsolatos észrevételeit Kozák Istvánnénak, amelyben tudatta, hogy az MCKSZ a nemzetiségi státus mellett foglalt állást, azaz „az emberi jogoknak félreérthetetlenül is minden előfeltétel nélkül meg kell hagyni a cigányságnak azt a jogát, hogy nemzetiséggé deklaráltassék.”

Június 20.

Kozák Istvánné megküldte Stark Ferencnek véleményezésre a cigányság helyzetével, és a feladatokkal összefüggő vélemények áprilisban készült összegzését, valamint Lakatos Menyhért és Szirtesi Zoltán észrevételeit.

Június 27.

Az Országgyűlés plenáris ülésén, a költségvetés végrehajtásáról szóló törvényjavaslat vitájában Jakab Róbertné szlovákul kezdte meg a felszólalását, amit rövidesen magyarul folytatott. Több, a nemzetiségi politikával kapcsolatos állítást cáfolt és pontosított, például a nemzetiségi óvodák számával, vagy a külföldi vendégoktatók foglalkoztatásával kapcsolatban. A nemzetiségi szövetségek helyzetére utalva, úgy vélte, hogy 1983 óta a szép szavak és a szinte teljes eszköztelenség között vergődnek. (MTI)

Glatz Ferenc fogadta a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség Magyarországon tartózkodó küldöttségét. A találkozón a miniszter hangsúlyozta, hogy a magyar kormány a határon túl élő magyar kisebbségekkel ugyanolyan elvi politikát kíván folytatni, mint az országban élő nemzetiségekkel szemben, azaz a teljes nemzeti kulturális önállóság irányába erősíteni őket. Az elvi politikát a magyar kormányzat konkrét, gyakorlati szervező munkával akarja alátámasztani. Ennek jegyében a minisztériumban a nemzetiségi ügyeket miniszterhelyettesi szintre kívánják emelni. (MTI)

Június 29.

Az Országgyűlés kulturális bizottságának ülésén Glatz Ferenc tájékoztatta a képviselőket a minisztériumon belüli átszervezésekről, a készülő koncepciókról és a legfontosabb feladatokról. Ennek keretében elmondta, hogy a jövőben miniszterhelyettes irányítja majd a kisebbségi ügyeket, beleértve a határon túli magyarokkal és a magyarországi nemzetiségekkel kapcsolatos teendőket. A poszt viszont egyelőre még betöltetlen, ideiglenesen Rátkai Ferenc látja el ezeket a feladatokat. (MTI)

Július 3.

A HNF ügyvezető elnökségének ülésén Huszár István, a HNF-OT főtitkára-elnöke hangsúlyozta, hogy a népfrontnak el kell vállalnia azon társadalmi rétegeknek, köztük az egyházak és a nemzetiségek képviseletét, amelyek kimaradtak a pártok érdekszférájából. (MTI)

Megnyílt a XVII. Országos Honismereti Akadémia Szekszárdon, amelynek témája a Kárpát-medencében élő népek helyzete és kapcsolata volt. Bevezető előadásában Pozsgay Imre elmondta, hogy az új kormánypolitika ismételten megerősíti azt, hogy a magyarok és a nemzetiségek egyaránt alkotói a hazának. Az új alkotmányban már a magyar politika a saját népének lesz elkötelezve. Hangsúlyozta, hogy az itt élő nemzetiségek nem a magyarságért folytatott harc túszai, hanem egyenjogú állampolgárok, akik számára a magyar állam elismeri a kapcsolattartás jogát minden formában. A július 7-én záruló akadémia résztvevői állásfoglalást alakítottak ki a nemzetiségi jogok teljes körű gyakorlását elősegítő feltételrendszer megteremtésére – ide sorolták a nemzetiségi és etnikai törvény megalkotását is. (MTI)

Július 9.

Az MDDSZ budapesti szervezetének megalakulásával megkezdődött az előző évi kongresszuson elhatározott szövetségi helyi szervezetek kiépítése. (MTI)

Július 11.

Az MSZMP PB ülése Andics Jenő előterjesztésében megvitatta, és közbeeső jelentésként elfogadta „A nemzet és nemzeti kisebbségek néhány kérdése” című, a KB Társadalompolitikai Osztálya által kidolgozott anyagot. A PB helyeselte azt, hogy a témával átfogóan kell foglalkozni, a munkát hasznosítani kell a készülő

programnyilatkozat kidolgozása során, valamint az ülés kinyilvánította azt is, hogy a tervezett pártkongresszus után a párt valamelyik szerve egy átfogó tanulmány keretében foglaljon állást a nemzeti-nemzetiségi ügyekben. A megtárgyalt javaslat kimondta, hogy „a mai Magyarország egyenjogúságot, diszkrimináció-mentességet és az önálló fejlődés lehetőségét kívánja biztosítani az ország területén élő valamennyi nemzeti kisebbségnek. Előmozdítja a társadalomba való integrálódásukat, de asszimilációjukhoz nem fűződik érdeke. Arra törekszik, hogy a demokratizálódó intézményrendszerünk működését hassa át kisebbségek védelme. A nemzeti kisebbségek szövetségeinek megnövekedett érdekvédelmi szerepe mellett, megkülönböztetett figyelmet fordítunk a nemzeti kisebbségek anyanyelvi oktatására. (…) Az MSZMP kifejezi meggyőződését, hogy bel- és külpolitikánknak egyaránt törekednie kell a kollektív kisebbségi jogok biztosítása, a kulturális autonómia és az önrendelkezés elveiből következő nemzetiségi lét feltételeinek megteremtésére."

Július 12.

Együttes ülést tartottak az MDF és az MNDSZ képviselői. A találkozón a felek egyetértettek abban, hogy a jövőben számos területen együttműködnek, többek között a nemzetiségi törvény előkészítésében és vitájában. (MTI)

Július 16.

A Magyar Televízió A Hét c. műsorában, George Bush amerikai elnök magyarországi látogatásával kapcsolatban Szűrös Mátyás elmondta, hogy tájékoztatta az elnököt a nemzetiségi problémákról is. Beszámolt arról, hogy vannak olyan országok, ahol elnyomják, a nemzetiségi jogaik gyakorlásában korlátozzák a magyarokat. A kérdést viszont Magyarország az általános emberi jogok részének tekinti, és küzd az egyéni és kollektív nemzetiségi jogok kodifikációjáért, érvényesítéséért. (MTI)

Július 18-19.

Budapestre látogatott a Deszimir Jevtics, a szerb kormány elnöke által vezetett küldöttség és több megbeszélést is folytatott magyar vezetőkkel, amelyeken rendre érintették a kisebbségi kérdéseket is. Találkozójukon Szűrös Mátyás hangsúlyozta, hogy az egymás országában élő nemzetiségek a híd szerepét töltik be, és sorsuk alakulása folyamatos odafigyelést, törődést igényel. A Németh Miklóssal folytatott tárgyalásokon a felek egyetértettek abban, hogy a két ország hasonló nemzetiségi politikája jó alapul szolgál a kisebbségi jogok folyamatos bővítéséhez. Medgyessy Péterrel tárgyaltak arról, hogy a kisebbségek helyzetét folyamatosan nagyobb figyelemmel kell kísérni. Jevtics találkozott Mándity Marinnal is. (MTI)

Július 19.

A KÜM eljuttatta a Székely András Bertalannak, az MT Társadalom- és Nemzetiségpolitikai Titkársága tanácsosának a Kollégium tervezett munkatervével és ügyrendjével kapcsolatos feljegyzéseit, amelyben szorgalmazta a készülő nemzetiségi törvény véleményezését, illetve a cigányság kollektív jogainak rögzítését a leendő jogszabályban.

Augusztus 4.

Befejezte magyarországi tárgyalásait D'Iberville Fortier, a kanadai hivatalos nyelvek parlamenti biztosa. Sajtótájékoztatóján elmondta, hogy hasznos tárgyalásokat folytatott Kilényi Géza igazságügyminiszter-helyettessel, amelynek során megismerkedett a leendő alkotmánnyal és nemzetiségi törvénnyel kapcsolatos kormányzati elképzelésekkel. A kanadai politikus budapesti tartózkodása keretében találkozott Jakab Róbertnével és Stark Ferenccel is. (MTI)

Augusztus 11.

A Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége, a Cigány Ifjúsági Szövetség (CISZ), a Magyarországi Cigányok Demokratikus Szövetsége, a Cigánypárt, a Fii cu noi (beás

Augusztus 25.
Az MDF és az MRDSZ képviselőinek gyulai tárgyalásán a felek több kérdésben közös fellépés mellett határozták el magukat. Mindkét küldöttség szorgalmazta, hogy például a készülő nemzetiségi törvény tartalmazzon biztosítékokat a kollektív jogok gyakorlására, valamint teremtse meg intézményes formában a politikai érdekképviseletet. (MTI)
Augusztus 27.
Az MCDSZ és az OCT kibővített vezetőségi és küldöttgyűlést tartott Bátonyterenyén, ahol fő napirendi pontként a cigányság nemzetiségi státusát deklarálták az MCDSZ januári alapszabálya értelmében. Közleményükben hangsúlyozták, hogy az MCDSZ a továbbiakban nemzetiségi szövetségként kíván működni, és igényt tart az ezzel járó összes alkotmányos jogra. (MTI)
A korábban Baján megrendezett délszláv ifjúsági találkozó állásfoglalását követően, Mladost, azaz Ifjúság néven független, a fiatalok aktivizálását célzó, és a megújulási törekvéseket kifejező szervezetet hoztak létre magyarországi horvát, szerb és szlovén fiatalok. A Mladost megalapítását az MDDSZ ifjúsági bizottsága vállalta magára. A pécsi székhelyű új szervezet elnöki tisztét felváltva tölti be a három nemzetiség egy-egy képviselője. Első tisztségviselői a horvát Gyurok János (elnök), a szerb Lásztity Péró és a szlovén Domján László (alelnökök) lettek. (MTI)
Augusztus 31.
A Cigány Ifjúsági Szövetség által kiadott közlemény szerint a korábban napvilágot látott petícióknál bár a szervezet aláíróként szerepel, azok tartalmáról és az aláírásról olykor nem történt előzetes egyeztetés. Ezért a szövetség összefoglalta a programjának és céljainak főbb elemeit, köztük a nemzetiséggé váláshoz szükséges alkotmányos jogok rögzítését. (MTI)
Szeptember 15-16.
Kétnapos tudományos tanácskozást tartottak a nemzeti kisebbségek jogairól az ausztriai Felsőőrött (Oberwart) a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület és a Burgenlandi Magyar Intézet rendezésében. A konferencián Manherz Károly művelődési miniszterhelyettes a magyarországi nemzetiségpolitika néhány aktuális kérdéséről, köztük a nemzetiségi törvény kidolgozásáról, valamint a német nemzetiség helyzetéről tartott előadást. Elmondta, hogy a nemzetiségek híd-szerepének érvényesítése már több mint másfél évtizede a nemzetiségi politika fő vezérlő elvei közé tartozik. (MTI)
Szeptember 18.
Az Országgyűlés kulturális bizottságának ülésén Glatz Ferenc beszámolt a művelődéspolitika aktuális kérdéséiről és a művelődési tárca átalakításáról. Ez utóbbi körében, a tárcához került kisebbségi ügyekkel kapcsolatban elmondta, hogy a kormányzati politikának még mindig nincs meg a kellő ereje ahhoz, hogy a hatóságokat

rábírja a probléma, köztük a cigánykérdés megfelelő súlyú kezelésére. Rámutatott, hogy nem tisztázott a Pozsgay Imre által vezetett tanács és a tárca ezzel kapcsolatos tevékenységi köre sem. (MTI)
A háromoldalú politikai tárgyalások plenáris ülését megelőzően, egy középszintű politikai egyeztetésre került sor a Parlamentben, amely a hétvégi szakértői tanácskozások eredményeit vitatta meg Pozsgay Imre (MSZMP), Tölgyessy Péter (Ellenzéki Kerekasztal) és Bugár Nándor (Harmadik Oldal) vezetésével. A megbeszélés keretében, a politikai intézményrendszer reformjával kapcsolatban az Ellenzéki Kerekasztal többek között úgy vélte, hogy az általános ombudsman mellett szükség lesz külön egy kisebbségi biztosra is. (MTI)

Szeptember 20.

A Cigány Ifjúsági Szövetség tiltakozott az ellen, hogy a HNF arra kérte az OCT-t, az MCDSZ-t és az MCKSZ-t, hogy javasoljanak országgyűlési képviselőket a központi listán megüresedett helyre. A cigány szervezetek augusztusi petíciójára válaszul, néhány nappal korábban Kukorelli István, a HNF OT ügyvezető elnöke írásban valóban arra kérte Ráduly Józsefet, az MCKSZ elnökét, hogy nevezzék meg a szervezetek közös jelöltjét. A CISZ ezzel szemben azt kívánta elérni, hogy a cigányság maga válassza meg a képviselőit, illetve mind az alkotmányelőkészítő bizottságba, mind pedig a választási törvény előkészítésébe vonják be a cigányság választott képviselőit. (MTI)

Szeptember 21.

A Baranya Megyei Tanács mellett működő nemzetiségi bizottság ülése áttekintette az elmúlt öt év megyei nemzetiségpolitikáját. Ennek keretében elhangzott, hogy a testület ösztönzésére a megyében már 14 község és 2 város hozta létre a maga nemzetiségi bizottságát a politika gyakorlati megvalósításának elősegítésére. (MTI)
Az MCKSZ nyílt levélben tiltakozott az ellen, hogy a HNF egy közös cigány országgyűlési képviselőre tett javaslatot, amivel szemben a szervezet a létszámarányos képviseletet kívánta elérni a 800 ezer fős cigányság számára. Alternatív elképzelése szerint a cigány szervezeteknek kellene választaniuk egy-egy főt már az új Országgyűlésbe. (MTI)

Szeptember 22.

A HNF nyílt levelet intézett az országgyűlési képviselőkhöz, amelyben többek között tudatta, hogy jelölteket kíván állítani a következő országgyűlési és helyhatósági választásokon, illetve jelöltjeik sorában nem magyar nemzetiségű állampolgárok is találhatók. (MTI)

Szeptember 23.

A Raoul Wallenberg Egyesület kezdeményezésére megrendezett józsefvárosi fórumon a Bajcsy-Zsilinszky Endre Baráti Társaság, a Fidesz, a Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt, a Kereszténydemokrata Néppárt, az MDF, a Magyar Néppárt, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt, és az SZDSZ képviselői fejtették ki a véleményüket, hogy miként biztosítható a Magyarországon élő nemzetiségek jogegyenlősége és országgyűlési képviselete. A felszólalók hangsúlyozták, hogy biztosítani kell azt a jogot, hogy a kisebbségek maguk dönthessenek hovatartozásukról. A szervezetek mind hangoztatták, hogy készül a nemzetiségi programjuk, amelynek része a jogegyenlőségről szóló törvény megalkotása. Egyesek viszont komplex kisebbségi, míg mások kisebbségi és nemzetiségi törvény mellett érveltek. A jogok tekintetében szóba került a nyelvhasználat, az antidiszkrimináció, a kultúra ápolása, a helyi és országos szinten való képviselet, a közéleti részvétel és az érdekképviselet. (MTI)

Szeptember 24.

A Kádár János Társaság állásfoglalása úgy ítélte meg, hogy a magyarországi cigányság nyílt levélben megfogalmazott követelése jogos és megalapozott igény. A Társaság szerint a képviselők mintegy tizedének a cigányság érdekeit kell képviselnie, illetve meg kell oldani a képviseletüket más szervekben is. A szervezet programja egy második kamarával számolt, amely biztosítaná a nemzeti kisebbségek számára a létszámarányos képviseletet. Nyelveiket állami nyelvi rangra emelné. A dokumentum kisebbségi egyetem, kisebbségi nyelvű televíziós csatorna és külön, kisebbségi bíráskodás és hivatali ügyintézés mellett is szót emelt. (MTI)

Szeptember 25.

A KB ülése megtárgyalta az MSZMP programnyilatkozatának szeptember 18-i tervezetét, amely szerint a párt „mindent elkövet, hogy a hazai kisebbségek a legfejlettebb nemzetközi normáknak megfelelő kulturális autonómiát és politikai részvételi lehetőséget élvezzenek." A célkitűzés a későbbiekben ugyanilyen formában fogalmazódott meg az október 7-én megalakult Magyar Szocialista Párt programnyilatkozatában.

A CSEMADOK és az MSZDSZ találkozóján a szervezetek képviselői megvitatták egymással a csehszlovákiai és magyarországi nemzetiségpolitika gyakorlatának kérdéseit. Az utóbbival kapcsolatban Jakab Róbertné főtitkár elmondta, hogy az utóbbi évtizedekben felgyorsult a szlovák kisebbség asszimilációja. Álláspontja szerint, deklaráció szintjén valamennyi nemzetiségi jog biztosított, de a gyakorlatban egyetlen egynyelvű szlovák óvoda vagy iskola sem működik az országban. Megoldatlan a politikai képviselet is, mivel az új választójogi törvénytervezet nem biztosítja a nemzetiségek parlamentbe való bejutásának a lehetőségét. (MTI)

Október 4.

A Minisztertanács ülése miniszterhelyettessé nevezte ki Tabajdi Csabát, és megbízta a Minisztertanács Nemzetiségi Titkárságának vezetésével. (MTI)

Október 10.

Az Országgyűlés kulturális bizottságának ülése a sarkalatos törvényeket vitatta meg, amelynek keretében Mándity Marin kifejtette, hogy aktívabb, támogatóbb jellegű nemzetiségpolitikára van szükség. Az alkotmány mondja ki, hogy az ország népét a magyar nemzeten kívül az itt élő nemzetiségek is alkotják. Márk György azt kérdezte Tóth Zoltántól, a BM választási irodájának munkatársától, hogy a választási törvényjavaslat miért nem teszi lehetővé, hogy a nemzetiségek képviselőt küldjenek a parlamentbe. A főtanácsos válaszában elmondta, hogy a választási térképeket – a területen működő politikai szervezetek véleményének figyelembe vételével – a megyei vb-titkárok rajzolták meg. Ebben a szisztémában intézményes nemzetiségi képviseletre nincs lehetőség, de az egyéni kerületekben bizonyára indulnak olyan jelöltek, akik felvállalják a nemzetiségek képviseletét is. (MTI)

Október 11.

A továbbiakban Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Kollégium plenáris ülésén – bár nem volt önálló napirendi pont, de a Tabajdi Csaba által vezetett Nemzetiségi Titkárság bemutatkozásának keretében – felmerült a nemzetiségi törvény ügye. Tabajdihoz intézett kérdésként fogalmazódott meg ugyanis a törvény-előkészítés állása, nevezetesen az, hogy a nemzetiségi szövetségek miért nem tudnak róla többet, illetve az, hogy vajon nem lesz-e az ügy pártharcok tárgya. (MTI, Magyar Nemzet)

Október 13-15.

A Fiatal Demokraták Szövetsége megtartotta a II. kongresszusát: az elfogadott program tartalmazta a nemzet, kisebbségek és nemzetiségpolitika témakörét is. A dokumentum kimondta, hogy valamely nemzethez tartozás alapvető emberi jog, és az egyén döntésén múlik. A nemzetiségek fennmaradásának előfeltételének a gazdasági és politikai

önkormányzatok általános rendszerének megteremtését tartotta, és javasolta egy nemzetiségi minisztérium felállítását is.

Október 15.

A Minisztertanács az 1124/1989. sz. határozatában – október 17-i hatállyal – Tabajdi Csabát miniszterhelyettessé nevezte ki, és megbízta az MT Nemzetiségi Titkárságának – utóbb Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Titkárságának – vezetésével.

Október 16.

Tabajdi Csaba az Eötvös József Cigány Magyar Pedagógiai Társaság és az MM közös nyíregyházi tanfolyamának megnyitó előadásában azt hangsúlyozta, hogy Magyarország törvényben kívánja garantálni az országban élő nemzeti kisebbségek jogait. (Dátum)

Az ENSZ közgyűlésének illetékes testületének ülésén Erdős André nagykövet a vallási és nemzeti megkülönböztetés összefüggéseiről és beszélt, és utalt a készülő nemzetiségi törvényre is. (MTI)

Október 17.

Az Országgyűlés plenáris ülésén, az alkotmánymódosítás vitájában felszólalva Mándity Marin arra hívta fel a figyelmet, hogy a nemzetiségi jogok megvalósításához az alkotmány önmagában kevés, és a jogrendszerből továbbra is hiányzik azok korszerű, és a szükséges mértékben részletes szabályozása. A nemzetiségpolitika alapvető hiányosságaira, az elvek és a gyakorlat közötti különbségekre való rámutatás mellett úgy vélte, hogy a korabeli nemzetiségi jogok csupán deklaratív, és nem szabályozó funkcióval bírnak. A készülő nemzetiségi törvénnyel kapcsolatban azon véleményének adott hangot, hogy bármennyire is „szép" lesz a jogszabály, a gyakorlatban kevés változást fog előidézni, hacsak a társadalmi hozzáállás nem változik időközben, és nem történnek mélyreható reformok. Megítélése szerint a törvényjavaslat vonatkozó része nem kielégítő a nemzetiségek számára, nem követi a hagyományokat és a társadalmi-politikai fejlődést, nem fejezi ki az aktív-támogató politikát, és bizonyos tekintetben még visszalépést is jelent az 1972-es szövegezéshez képest. Rendkívül fontosnak tartotta ezért annak kimondását, hogy a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek államalkotó tényezők. Utalt továbbá a sajátos, egyéni és kollektív nemzetiségi jogokra és a politika alakításában való részvételre is.

Október 18.

Az Országgyűlés elfogadta az Alkotmány módosításáról szóló 1989. évi XXXI. törvényt, amely október 23-án lépett hatályba. A módosítás 34. §-a a „nemzeti és nyelvi" kisebbségeket államalkotónak minősítette, és fennmaradásukkal kapcsolatban alapvető állami kötelezettségeket fogalmazott meg: „68. § (1) A Magyar Köztársaságban élő nemzeti és nyelvi kisebbségek részesei a nép hatalmának: államalkotó tényezők. (2) A Magyar Köztársaság védelemben részesíti a nemzeti és nyelvi kisebbségeket. Biztosítja kollektív részvételüket a közéletben, saját kultúrájuk ápolását, anyanyelvük használatát, az anyanyelvű oktatást, a saját nyelven való névhasználat jogát."

A Magyar Nemzetnek adott interjújában Samu Mihály aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy az 1988-ban megkezdett törvény-előkészítés folyamata leállt. Úgy ítélte meg, hogy az 1988 végi KB-állásfoglalás után csak néhány adminisztratív intézkedés történt a területen: a megvalósítást szerinte az MSZMP vezetése mintha elfeledte volna, és az ellenzék sem erőltette az ügyet. A törvény alapelveiként hangsúlyozta ugyanakkor a kollektív jogok, a többletjogok, az államalkotó mivolt, valamint megfelelő intézményes megoldások elismerését és jogszabályi rögzítését. Az utóbbi keretében egy, kormányzati szinten döntési és vétójoggal rendelkező szerv felállítását javasolta. (Magyar Nemzet)

Október 19.

Az Országgyűlés plenáris ülésén, az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvényjavaslat tárgyalásánál az előterjesztő Horváth István belügyminiszter elmondta, hogy a javaslat közvetlenül nem biztosítja a nemzetiségek parlamenti képviseletét. Hangsúlyozta, hogy Magyarországon történelmi okok miatt nem jelölhető ki nemzetiségi többségű választókerület legalábbis az arányosság elvének sérelme nélkül. Másrészt arra hívta fel a figyelmet, hogy képviseletüket a hatályos szabályozás sem biztosította normatív jelleggel, a nemzetiségi képviselők szerepeltetése az országos listán politikai és adminisztratív úton történt. Ugyanakkor a miniszter szorgalmazta, hogy a nemzetiségek képviseletére a jövőben is legyen politikai kötelezettségvállalás és garancia, azaz a jelöltállítás során a pártok karolják fel a nemzetiségek ügyét. A nemzetiségi képviselet hiányát bírálta Jakab Róbertné, Márk György és Juhász Ferenc is. Márk György azt javasolta, hogy a nemzetiségek delegálás útján kapjanak képviseleti lehetőséget az Országgyűlésben, és Juhász is benyújtott egy, a nemzetiségi szövetségek és az egyházak kooptálással történő képviseletére vonatkozó javaslatot. Horváth István válaszában ezt a megoldást alkotmányellenesnek minősítette.

Október 20.

Az Országgyűlés plenáris ülésén, a vitát kiváltó nemzetiségi képviselettel kapcsolatban Horváth István belügyminiszter azt javasolta, hogy a parlament a választási törvény elfogadásával együtt bízza meg a kormányt, hogy dolgozzon ki erre vonatkozó megoldási lehetőséget.

Október 24.

A Kollégium hazai albizottságának ülésén napirendre került a kisebbségek parlamenti képviseletének ügye, az eredetileg tervezettnél korábban a kisebbségi törvény alapelvei, a cigányság helyzete, az 1990-es népszámlálás, illetve a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos tennivalók. (Győri Szabó [1998])

Az ülésnek a kisebbségi törvényről szóló napirendi pontjához beterjesztették a NEKT által kidolgozott „A nemzeti és etnikai kisebbségi törvénytervezet alapelvei” c. anyagot. A dokumentum bevezetőjében kitért a jogszabály megalkotásának bel- és külpolitikai szempontjaira. Egy integrált, nemzeti-etnikai és nyelvi kisebbségi törvény kidolgozását javasolta, amelynek hatálya az országban beszélt kisebbségi nyelvekre és nyelvjárásokra terjedne ki. Ezt a megoldást az Európa Tanács Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájához való csatlakozás szempontjából is kívánatosnak értékelte. A részletes szabályozást magában foglaló kisebbségi kódex az identitásválasztás szabadságán alapult, amelyet egyéni és közösségi jogok biztosítása kívánt teljessé tenni. Fontos elemének bizonyult a kulturális (utóbb kulturális és szociális) kisebbségi önkormányzatok rögzítése: a kisebbségenként külön-külön létrehozható „államjogi” önkormányzatokhoz az adott közösség tagjai tartoznak, akik ezt önkéntesen, az önkormányzat által kezelt névjegyzékbe történő felvétellel nyilváníthatják ki. Az állami szervek által kizárólag csak felügyelt kisebbségi testületek statútumok alapján működnek, amely dokumentumok a kisebbségi törvény részét képezik.

Az albizottság ülésén alapvetően egyetértés mutatkozott az alapelveket illetően, és a Kollégium testülete megbízta a Titkárságot, hogy a következő plenáris ülésre terjessze be a törvény részletes koncepcióját, konkrét szövegtervezetét és annak indoklását. (Győri Szabó [1998])

Október 25.

Tabajdi Csaba a Kossuth Rádióban, a nemzetiségi törvény késlekedésével kapcsolatban elmondta, hogy „volt eléggé éles bírálat, hogy az etnikai és kisebbségi törvény tervezetét az IM elfektette, és erre nem is találtak mentséget a Kollégium bizonyos tagjai. Annyi mindent kellett a törvényhozási munkában az elmúlt egy év alatt történelmileg bepótolni, mégsem lett volna szabad ezt a kérdést félresöpörni. Azt

hiszem, mindenképpen szükség van a nemzeti és etnikai kisebbségi törvény munkálatainak felgyorsítására." (Győri Szabó [1998])
Somogyvári István, az IM főosztályvezető-helyettese az MTI érdeklődésére azt mondta, hogy az Országgyűlés várhatóan novemberben tárgyalja meg a kormány javaslatát arról, hogy miként lehet biztosítani a nemzetiségek országgyűlési képviseletét. (MTI)
Eperjessy Ernő, a NÖO osztályvezető-helyettese levélben arról tájékoztatta Timoránszky Pétert, hogy a nemzetiségi törvényt előkészítő bizottságban a Művelődési Minisztériumot továbbra is Stark Ferenc képviseli.

Október 31.

Az MDF Országos Elnöksége közleményben szólította fel a helyi szervezeteit, hogy megfelelő arányban szorgalmazzák nemzetiségi országgyűlési képviselők jelölését, illetve kilátásba helyezte, hogy nemzetiségi jelöltek a párt megyei és országos listájára is felkerüljenek. (MTI)

November 7.

A Kollégium hazai albizottságának ülésén napirendre került a nemzeti kisebbségek könyvkiadása, tömegtájékoztatási lehetőségei, illetve a cigányság helyzetének felmérése, a kisebbség közösségi meghatározásának problémái. (Győri Szabó [1998])

November 29.

A Kollégium plenáris ülésén, az eredetileg tervezettnél később vitatták meg a nemzeti és etnikai kisebbségi törvény tervezetét, amelynek elkészítése Bíró Gáspár, a NEKT tanácsosának nevéhez kötődött. A kidolgozott törvénytervezet és önkormányzati statútum első változatát a NEKT az ülést megelőzően a minisztériumi és más szakértők, valamint a kisebbségi szervezetek részére kiküldte előzetes véleményezésre. Az aznapi tanácskozáson elhangzott észrevételek alapján a Kollégium azzal bízta meg a Titkárságot, hogy 1990. február 1-ig készítse el a kisebbségi önkormányzatok statútum-modelljét, a kisebbségi szervezetek támogatásának új alapokra helyezésének alapelveit, és kezdje meg a tárcaközi egyeztetést, illetve a pártokkal és kisebbségi szervezetekkel való előzetes konzultációt. Az elvégzendő munkához a NEKT december 25-éig kérte a Kollégium tagjainak írásos véleményeit, konkrét szövegjavaslatait.
Az MM miniszteri értekezlete megtárgyalta és jóváhagyta a „Nemzetiségek, kisebbségek és a Művelődési Minisztérium feladatai" c. összefoglalót, amelyet Rátkai Ferenc utóbb, 1990. március 19-én továbbított a minisztériumi vezetőknek. Az elfogadott előterjesztés szerint a nemzetiségi törvény előkészítése a kormányzati kisebbségpolitika készségét jelzi a megújulásra, és a „valóságos" kisebbségi igények kielégítésére. A dokumentum állásfoglalása szerint a Nemzetiségi Önálló Osztályt – feladatkörének, személyi összetételének és esetleg nevének megváltoztatásával – célszerű fenntartani és továbbra is működtetni.

December 4.

A Kollégium hazai albizottságának ülésén napirendre került a kisebbségek oktatási szükségleteinek ügye, valamint a kisebbségek és a tömegtájékoztatás viszonya. (Győri Szabó [1998])

December 21.

Az Országgyűlés plenáris ülésén Horváth István tájékoztatót adott a nemzetiségek országgyűlési képviseletéről szóló törvényjavaslat előkészítéséről, valamint az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvény esetleges módosításáról. A belügyminiszter alapvetően kétféle lehetőséget vázolt fel: alkotmánymódosítás nélkül arra nyílna lehetőség, hogy az Országgyűlés a nemzetiségi törvény alapján külön nemzetiségi országgyűlési biztost válasszon. E körben további javasolható megoldásként említette, hogy a nemzetiségi szövetségek képviselői állandó meghívottként vegyenek részt az ülésszakokon, illetve a nemzetiségi érdekek védelmére

a köztársasági elnök mellett létesüljön nemzetiségi tanács. Ezekkel szemben az alaptörvény módosítását és külön választási törvény kidolgozását igényelnék a képviselet megvalósításának egyéb módozatai. A továbbiakat illetően egyeztető tárgyalások lefolytatását tartotta indokoltnak mind a pártok, mind pedig a nemzetiségi szövetségek képviselőivel. A tárgyalások megkezdésével a parlament végül meg is bízta a kormányt azzal, hogy a januári ülésszakra valamely változatot terjessze is be.

December 28.

Osztojkán Béla, a Phralipe Független Cigány Szervezet ügyvezető titkára megküldte a kisebbségi törvénytervezet december 20-ai keltezésű véleményezését, amely elsősorban a kisebbség büntetőjogi védelme és a kisebbségi jogok állami, a kulturális kérdéseken túlmutató garanciái mellett szállt síkra – konkrét szövegjavaslatok ajánlásával együtt. A kisebbségi autonómia létrejöttéről és hatásköréről szóló részt tárgyalásra alkalmatlannak találta, és újbóli kidolgozását szorgalmazta.

1990

Január 6.

A Magyarországi Németek Szövetségének országos választmányi ülése szorgalmazta, hogy külön törvény szavatolja a kisebbségek jogait, mint például az anyanyelven való tanulás jogát. (MTI)

Január 21.

A csehszlovákiai Nyilvánosság az Erőszak Ellen és a Független Magyar Kezdeményezés közös nyilatkozatot adott ki a nemzetek, nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok együttéléséről Szlovákiában címmel. A dokumentum megemlítette, hogy a szervezetek tárgyalásokat kezdeményeznek a magyar állam illetékes képviselőivel a magyarországi szlovákoknak „mint egyenjogú állampolgároknak" a helyzetéről. (Bárdi – Éger [2000])

Január 26.

Simon Istvánné, a NÖO megbízott osztályvezetője elkészítette az osztály 1989. évi munkájának értékelését, amely az általános nemzetiségpolitika feladatok elvi-gyakorlati segítése keretében megnevezte a nemzetiségi törvény előkészítésében való részvételt is.

Február 1.

Bíró Gáspár elkészítette a kisebbségi törvénytervezet alapelveiről szóló anyag újabb változatát. A dokumentum az identitásválasztás szabadsága mellett hangsúlyozta, hogy az intézményrendszer kulcsfontosságú eleme a személyi és önkéntes alapokon nyugvó, kulturális önkormányzat, amely meghatározott területeken jogokkal rendelkező köztestület. Úgy ítélte meg, hogy ezen logikával ellentétes a taxáció, ezért nem találta szükségesnek a honos kisebbségek meghatározását vagy felsorolását.

Február 8.

Az MSZDSZ országos választmányi ülése a készülő kisebbségi törvényről úgy vélekedett, hogy az csupán deklaratív, mert nem helyez kilátásba következményeket azokkal szemben, akik nem teljesítik a jogszabály rendelkezéseit. (MTI)

Február 27.

Az Országgyűlés plenáris ülésén, az alkotmány módosításáról és a kisebbségek országgyűlési képviseletéről szóló törvényjavaslatok előadójaként Kulcsár Kálmán igazságügyminiszter elmondta, hogy a kormány egyéb intézményes javaslataival (kisebbségi ombudsman, kormány melletti nemzetiségi tanácsadó és véleményező testület, illetve nemzetiségi képviselők állandó parlamenti meghívotti státusban) a kisebbségi vezetők nem értettek egyet, és a garantált parlamenti képviselethez ragaszkodtak. A kormány viszont „a látszatát is el akarja kerülni annak, hogy nem

biztosítja a hazai kisebbségeknek az általuk igényelt jogokat." A beterjesztett javaslatok lényege szerint a megválasztott 386 képviselőn felül az Országgyűlés maga választ tagjai sorába egy-egy nemzetiségi képviselőt. A nemzeti és etnikai kisebbségek meghatározására a miniszter végül egy taxatív megoldásra tett javaslatot, amely a cigány, horvát, német, román, szerb, szlovák, szlovén és zsidó közösségeket említené. A kormány álláspontja szerint a kisebbségek politikai jogait ugyanakkor egy, a már felvázolt komplex rendszerben kell megoldani, és a végleges alkotmány kialakításakor megfontolandó a második kamara felállítása is. A javaslatokkal a Jogi, igazgatási és igazságügyi bizottság aznapi ülésén a nemzetiségi vezetők nem értettek egyet, főként a képviselői helyek száma és delegálás módja miatt. Az általános pro és kontra érvek egyaránt megfogalmazódtak, amelyek sorában Peják Emil képviselő a nemzetiségi törvény „félresodrását" is bírálta.

Baka András elkészítette „A nemzeti és etnikai kisebbségi törvény anyagai" c. munkáját az IM számára, amely szerint a jogok fő biztosítékát nem a külön intézmények, hanem a jogrendszer egészének zárt rendszerként való működése jelenti. A kisebbségek adottságai szempontjából inkább megfelelő személyi alapú kisebbségi autonómiát nem tartotta kivitelezhetőnek, mert az regisztrációt feltételezne, illetve annak struktúráját alulról, maguknak a kisebbségeknek kellene életre hívniuk. Ilyen körülmények között a törvény szerinte csak a kisebbségi jogok érvényesülésének garanciáit és feltételeit rögzítheti, és pluralista alapon teret engedhet minden lehetséges szerveződési elképzelésnek. A jogszabály nem határozhatja meg a kisebbség fogalmát, és nem tehet különbséget nemzeti és etnikai kisebbség között. Az egyéni és kollektív jogokat illetően pedig azokat részletesen tartotta szükségesnek tárgyalni.

Február 28.

Az MDF országos elnöksége – emlékeztetve Európa első, 1849-es nemzetiségi törvényére – sajtóértekezletet tartott Szegeden, a határon inneni és túli kisebbségek, valamint a regionális együttműködés kérdéseiről. Für Lajos a párt egyetemes érvényű kisebbségvédelmi elgondolásait ismertetve elmondta, hogy biztosítani kell az egyének és csoportok számára a szabad identitásválasztást, és igény esetén a kettős kötődés elismerését. Biztosítani kell továbbá a helyi, közösségi, nyelvi, kulturális és gazdasági autonómiát, valamint az egyéni és közösségi jogokat. Szükségesnek tartotta a parlamenti képviselet, az anyanyelvi oktatás, illetve a szervezetek létrehozásának hangsúlyozását is. (Cigány Újság)

Március 1.

Az Országgyűlés elfogadta a másnap kihirdetett 1990. évi XVI. törvényt az alkotmány módosításáról, amely szerint „a Magyar Köztársaságban élő nemzeti és nyelvi kisebbségek képviseletét az Országgyűlésben és a tanácsokban biztosítani kell." A kisebbségek országgyűlési képviseletét az ugyanaznap elfogadott, és március 12-én kihirdetett 1990. évi XVII. törvény tartalmazta. E szerint a cigány, horvát, német, román, szerb, szlovák, szlovén és zsidó közösségek azon része, amely önmagát önkéntes alapon nemzeti-etnikai kisebbségnek vallja, egy-egy képviselővel rendelkezik az Országgyűlésben. A képviselők személyére az alakuló ülést követő harminc napon belül egy, a képviselőcsoportok által delegált képviselőkből álló jelölő bizottság tesz javaslatot a kisebbségi érdekszervezetek véleményének meghallgatását követően. A javasolt személyeket a plenáris ülés titkosan választja meg.

Március 5.

Tabajdi Csaba megküldte Rátkai Ferencnek a NEKT nemzeti, etnikai és nyelvi kisebbségekről szóló törvénytervezetének legújabb változatát (Kisebbségi kódex a nemzeti, etnikai és nyelvi kisebbségekről). Március elején a NEKT az anyagot más államigazgatási szereplőkhöz (PM, BM, IM, KÜM, Szociális és Egészségügyi

Minisztérium, Magyar Televízió, Magyar Rádió, Magyar Távirati Iroda) is eljuttatta, kérve tőlük a mihamarabbi véleményezést annak érdekében, hogy a tervezet a parlamenti választásokat követően társadalmi vitára kerülhessen. (Győri Szabó [1998])

Március 9.

Tabajdi Csaba elküldte a kollégiumi tagoknak a március 29-ei nyilvános plenáris ülésre szóló meghívót, valamint a napirenden lévő kisebbségi kódexet és kisebbségi önkormányzati statútum-modellt.

Március 12.

A Kollégium plenáris ülésén többek között Sune Eriksson, az Åland-szigetek Végrehajtó Tanácsának elnöke tartott előadást a finnországi svéd önkormányzatról, valamint a résztvevők áttekintették a magyarországi németek helyzetét is. Az utóbbi napirendi pont alapját Hambuch Géza március 5-ei összefoglaló feljegyzése képezte, amely egy erős jogokat magában foglaló, a szükséges garanciákkal és szankciókkal ellátott kisebbségi törvény mellett szállt síkra.

Március 13.

Bíró Gáspár „Jog az önazonossághoz" címmel cikket írt a Magyar Hírlapban, amelyben a Kisebbségi Kódex főbb tartalmi kérdéseit ismertette.

Március 24.

A NEKT a kisebbségi törvénytervezet aznapi vitájára meghívta a tizenkét, országos listát állító párt képviselőit. Az Agrárszövetség, a Fidesz, a Független Kisgazdapárt, a Hazafias Választási Koalíció, az MSZMP, az MSZP, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt, illetve a Vállalkozók Pártjának megjelent szakértői egyetértettek abban, hogy szükség van kisebbségi törvényre. A megbeszélésen nem képviseltette magát a Kereszténydemokrata Néppárt, az MDF, a Magyar Néppárt és az SZDSZ. (MTI)

Március 25.

Az országgyűlési választások első fordulója.

Március 26.

A NEKT szervezésében ezúttal a hazai kisebbségi szervezetek képviselői vitatták meg a Titkárság által elkészített kisebbségi kódex tervezetét. (MTI)

Március 27.

A vitát követően a NEKT levélben kereste meg a március 24-ei tanácskozásról távolmaradó pártok elnökeit: „megdöbbenve vették tudomásul a tényt a hazai kisebbségek szervezeteinek képviselői is, akik nem értették, hogy vezető politikai erőként érdektelenséget tanúsítottak egy olyan kérdésben, amelyben konszenzus elérése szükséges. Magatartásuk számunkra is érthetetlen, mivel a nemzetiségi problematika törvényes rendezésének további halogatása belföldön feszültségeket okozhat, nemzetközi szinten tartós hátrányokkal járhat." (Győri Szabó [1998])

Március 29.

A Kollégium plenáris ülése a kisebbségi törvénytervezetet vitatta meg. A napirendi pont keretében Tabajdi Csaba arra mutatott rá, hogy az előkészítést a tárcák és a pártok nem tekintik szívügyüknek, mert megkeresésükre csupán a Szociális és Egészségügyi Minisztérium reagált, illetve több párt szakértője távol maradt a március 24-i vitáról. A résztvevők ugyanakkor – kritikai megjegyzéseikkel és javaslataikkal (parlamenti képviselet biztosítása, önkormányzati jogok kiterjesztése, jogszabályi ütközések kiküszöbölése, az anyagi fedezet megteremtése) együtt – elengedhetetlennek tartották a törvény megalkotását. (MTI)

Március

Az MDF programjának keretében tárgyalt, a párt külpolitikai célkitűzései, és kisebbségvédelmi programja azt hangsúlyozták, hogy „a határainkon túl élő magyarság

ügyénél semmivel sem kisebb súlyú saját kisebbségpolitikánk elve. Nem tagadunk meg semmilyen olyan jogot hazai kisebbségeinktől, amelyet a kisebbségi magyarságnak követelünk." (Bárdi – Éger [2000])
Christoph Pan és Karl Zeller, az Európai Népcsoportok Föderális Uniójának vezetői a NEKT korábbi, véleményezési célzatú megkeresése nyomán konkrét szövegtervezetet küldtek „A népcsoportok jogállása Magyarországon" címmel. A kisebbségi törvénytervezetük foglalkozott az anyanyelv használatával, a személy- és helységnevek ügyével, az anyanyelven történő oktatással, a médiajogokkal, valamint a népcsoportok autonómiájával és politikai képviseletükkel. (Győri Szabó [1998])

Április 3.

Rátkai Ferenc megküldte Tabajdi Csabának Simon Istvánné március 26-ai feljegyzését a nemzetiségi törvénytervezettel kapcsolatban. A dokumentum szerint a tervezet túlságosan kötődött a korabeli politikai rendszer intézményeihez, illetve nem kellően vette figyelembe a hazai kisebbségek sajátosságait. További problémaként értékelte a vélemény a tervezett autonómia leszűkítését a kulturális és szociális területekre.

Április 4.

Kulcsár Kálmán igazságügyi miniszter megküldte Tabajdi Csabának a törvénytervezettel kapcsolatos álláspontját: megítélése szerint a tervezet koncepciója és részletes szabályai is átdolgozást igényelnek, társadalmi vitára nem alkalmasak. A miniszter szerint az amúgy is bonyolult szerkezetű tervezet egyes kérdésekkel nem, vagy csak deklaráció szintjén foglalkozik, nem derül ki, hogy a kisebbségi önkormányzatok vajon az államhatalom helyi-területi szervei vagy társadalmi egyesületek-e. Ráadásul önkormányzat esetében, annak szervezeti és más szabályait nem az Országgyűlésnek kell elfogadnia. A kisebbségi jogok gyakorlásának nem lehet előfeltétele az, hogy valaki belépve a kisebbségi önkormányzatba nyilatkozzon a kötődéséről. Leszögezte, hogy az önkormányzati törvény ismerete nélkül több kérdést még nem lehet kidolgozni. Közölte végül azt is, hogy az IM Baka Andrásnak, a minisztérium munkatársai segítségével elkészített tervezetével értett egyet.

Április 6.

A NEKT a magyarországi politikai pártok és a kisebbségi szervezetek képviselőivel folytatott vitákat követően, ezúttal határon túli magyar szakértőkkel vitatta meg a kisebbségi törvénytervezetet. (Győri Szabó [1998])

Április 8.

Az országgyűlési választások második fordulója.

Április 9.

Gál Zoltán, a BM államtitkára megküldte Tabajdi Csabának a törvénytervezettel kapcsolatos álláspontját, amely tartalmi és jogtechnikai okokból nem tartotta a tervezetet beterjesztésre alkalmasnak, annak átszerkesztését és lerövidítését javasolta. Egyik fő hiányosságának azt rótta fel, hogy kikerülte a kisebbségek definiálását, és a kisebbségi kötődésű, Magyarországon élő, de nem magyar állampolgárokat. A kisebbségek támogatását az állami teherbíró képessége miatt a költségvetés szempontjából javasolta rangsorolni, elsőként említve a nyelvhasználatot és az oktatást. A kisebbségi önkormányzatokat megítélése szerint nem lehetett probléma nélkül az állami intézményrendszerbe beilleszteni, és ezért ne ez legyen az egyetlen megoldás, illetve a kisebbségvédelem a lakóhely szerinti önkormányzat keretében oldható meg inkább.

Április 11.

Szokai Imre külügyminiszter-helyettes megküldte Tabajdi Csabának a törvénytervezettel kapcsolatos álláspontját, amely szerint a tervezet még nem felel meg a jogszabályi követelményeknek. Megítélése szerint több kérdést már más jogszabály

rendezett, amelyek terén továbblépni csak források bevonásával lehetséges. Hiányolta a kisebbségi önkormányzat fogalmának meghatározását, amelynek kapcsán óvott a párhuzamos közigazgatási struktúrák létrehozásától, és ezért az egyesületi jogalapot javasolta. Végül azt indítványozta, hogy a leendő törvény csak azt vállalja fel, amire ténylegesen adottak a lehetőségek, pontosan megjelölve az állami szervek vonatkozó feladatait. Szükséges tartotta egy komplex jogalkotási koncepció kimunkálását is, illetve álláspontja szerint a legfontosabb kisebbségpolitikai célkitűzéseket az Országgyűlés egy ünnepélyes nyilatkozat keretében fogadja el.

Április 16.

Bíró Gáspár elkészítette Baka András koncepciójának és kisebbségi törvénytervezetének véleményezését, amely számba vette a kollégiumi anyagtól való eltéréseket (autonómia, jogok csoportosítása, országgyűlési biztos, taxatív felsorolás stb.). Álláspontja szerint a kisebbségi kataszter megoldható Kovács Péter 1989. májusi javaslatával.

Április 20-21.

A Kollégium szervezésében kétnapos nemzetközi kisebbségjogi konferenciát tartottak Dobogókőn „A kisebbségi jogok az 1990-es években" címmel, amelyen tizenhárom ország, az ET, valamint az Európai Parlament szakértői és politikusai vettek részt. A résztvevők elismeréssel szóltak a kisebbségi törvénytervezetről, amely elfogadása esetén akár példaértékű is lehet a szomszédos országok számára. (MTI)

Április 27.

Az SZDSZ-el megállapodást kötött Phralipe Független Cigány Szervezet parlamenti mandátumot szerzett képviselői, Hága Antónia és Horváth Aladár sajtótájékoztatójukon elmondták: síkra szállnak amellett, hogy a kisebbségi törvény megalkotásánál a döntéshozók vegyék figyelembe a cigányság helyzetét. (MTI)

Május 2.

Tabajdi Csaba megküldte a kollégiumi tagoknak a dobogókői tanácskozásról készített jelentést és számos ezzel kapcsolatos anyagot.

Május 3.

Az Országgyűlés elfogadta az Országgyűlés bizottságainak létrehozásáról, tisztségviselőinek és tagjainak megválasztásáról szóló 41/1990. (V. 18.) Országgyűlési határozatot, amely létrehozta Fodor Gábor (Fidesz) elnökletével a 25 fős Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságot (EJKVB). Fodor Gábor ezt a tisztséget 1993 végéig töltötte be.

Május 8.

Az EJKVB alakuló ülésén többek között létrehozták a hazai kisebbségi ügyekkel foglalkozó albizottságot, illetve a képviselők kifejtették a véleményüket a kisebbségek parlamenti képviseletéről, amelyre a kisebbségi törvény elfogadását és a választójogi törvény módosítását tartották megoldásnak. (MTI)

Május 10.

Tabajdi Csaba a kollégiumi tagoknak írott levelében tudatta az érintettekkel, hogy a testület befejezi a működését, méltatva egyúttal az elmúlt egy évben elvégzett, meghatározó jelentőségű közös munkát.

Május 14.

Az EJKVB ülése három módosító javaslattal indítványozta a plenáris ülés terjeszteni a kisebbségek védelméről szóló határozat-tervezetet, amelyet a Külügyi Bizottság alakított ki Tamás Gáspár Miklós képviselőnek (SZDSZ) a legutóbbi plenáris ülésen tett indítványa alapján. A Bizottság munkatervének elfogadása keretében, a képviselők fontosnak tartották a kisebbségi törvény mielőbbi megalkotását, illetve a mihamarabbi döntést a parlamenti képviselet ügyében. (MTI)

A NEKT március 27-ei levelére egyedül a KDNP elnöke reagált, aki válaszában sajnálkozását fejezte ki amiatt, hogy pártjának szakértője nem tudott részt venni a kisebbségi törvénytervezet márciusi vitáján. A pártelnök ezt a választási kampánnyal indokolta, de kifejezte azon szándékát, hogy a kereszténydemokraták készek a törvény előkészítésében szerepet vállalni. (Győri Szabó [1998])

Május 15.

Az Országgyűlés elfogadta a szomszédos országokban élő magyar nemzeti kisebbségek helyzetéről szóló 46/1990. (V. 24.) Országgyűlési határozatot, amely alapvető fontosságúnak nevezte a kisebbségi identitások védelmét és fejlesztését, az egyéni és kollektív jogok törvényes biztosítását, a közéletben való részvételt, az önszerveződés és az önkormányzat kereteit, a kulturális autonómia garantálását, az anyanyelv használatát, az oktatást, a kulturális életet, a vallásgyakorlást és a tájékoztatást. Felkérte egyúttal az új kormányt, hogy mielőbb terjesszen be javaslatot a kisebbségek jogainak – beleértve a parlamenti képviseletük – intézményes biztosításáról.

Május 21.

A Minisztertanács a 95/1990. sz. rendeletében szüntette meg Pozsgay Imre tisztségét, az államminiszteri feladatkört.

Május 22.

Antall József miniszterelnök a kormány programjának az Országgyűlés plenáris ülése előtt történő ismertetésekor kijelentette: „ideje, hogy a nemzeti kisebbségek valóban az országok közötti barátság legfontosabb hídját alkossák, de ezt csak a jogaikat és méltóságérzetüket visszanyert közösségek láthatják el.”

Május 23.

Megalakult az Antall József vezette koalíciós kormány.

Május 24.

A kormány megalakulását követő első sajtótájékoztatón Antall József többek között bemutatott három, a Miniszterelnöki Hivatalba kinevezett politikai államtitkárt, köztük Entz Gézát, a nemzetiségi és kisebbségi ügyek felelősét. (MTI)

Május 31.

Az Országgyűlés elfogadta az 1990. évi XXXVI. törvényt, amely módosította a Magyar Köztársaságban élő nemzeti és nyelvi kisebbségek országgyűlési képviseletéről szóló 1990. évi XVII. törvény egy bekezdését. E szerint a kisebbségi képviselők személyére a parlamenti jelölő bizottság nem az eredetileg megszabott harminc, hanem az alakuló üléstől számított hatvan napon belül tesz javaslatot. A jogszabályt június 4-én hirdették ki.

Június

Az év februárjában egyes hagyományos nemzetiségi szövetségek (MCKSZ, MDDSZ, MRDSZ, MSZDSZ) és néhány újonnan létrejött, ún. alternatív szervezet (Mladost Magyarországi Horvátok, Szerbek és Szlovének Ifjúsági Egyesülete, Szerb Demokratikus Szövetség, Szlovákok Szabad Szervezete, Magyarországi Szlovák Fiatalok Szervezete) által megalakított Magyarországi Nemzeti Kisebbségek Uniója közzétette a programnyilatkozatát. A dokumentum az augusztusra egyébként már 11 egyesületet magában foglaló ernyőszervezet célkitűzései sorolta egy, a kisebbségek igényeit tükröző nemzetiségi törvény megalkotását.

Június 9.

A Magyar Nemzetben megjelent egy, az Országgyűlés elnökéhez címzett nyílt levél, amely tiltakozott a magyarországi zsidóság „nemzetiségi gettóba szorítása” ellen: álláspontja szerint a nemzetiségi hovatartozás objektív ismérveinek a hazai zsidóság nem felel meg. (Magyar Nemzet)

Június 9-10.

Az év január 23-án létrejött Szerb Demokratikus Szövetség megtartotta első országos közgyűlését Szentendrén, amelyen szó esett a parlamenti képviseletről és a kisebbségi törvény tervezetéről is. (MTI)

Június 11.

A Minisztertanács a 1098/1990. sz. határozatával, május 31-i hatállyal mentette fel tisztségéből Tabajdi Csaba miniszterhelyettest, a NEKT vezetőjét.

Június 13.

Az EJKVB ülésén hosszas vita zajlott le a kisebbségek parlamenti képviseletéről és a kisebbségi biztos intézményéről, amelynek ügyében a Bizottság végül úgy foglalt állást, hogy a kérdés rendezése hosszú távon a választójogi törvény módosításával és a kisebbségi törvény megalkotásával lehetséges. (MTI)

Június 14.

Mihaiescu György, a Magyarországi Nemzeti Kisebbségek Uniójának elnöke Fodor Gábornak, az EJKVB, Salamon Lászlónak, az Alkotmányügyi, törvény-előkészítő és igazságügyi bizottság elnökeinek, illetve Szabad Györgynek, az Országgyűlés elnökének írott levelében kifejtette, hogy a korszerű, európai színvonalú kisebbségpolitika alapja csak a kisebbségek bevonásával kialakított „önképviseleti autonómia" lehet. Az Unió elnöke szorgalmazta, hogy a parlamenti képviseletre vonatkozó végleges megoldás megszületése érdekében az év júniusában kerekasztal-tárgyalásokra kerüljön sor a parlamenti, miniszteriális és kisebbségi szereplők között. Szabad György június 20-án továbbította a levelet az Emberi jogi bizottságnak, kérve, hogy foglaljanak állást a javasolt tárgyalásokról. A házelnök egyúttal válaszlevelet is írt az Unió elnökének.

Június 18.

A Minisztertanács a 1112/1990. sz. határozatában Kiss Gyula tárca nélküli minisztert nevezte ki Nemzetiségi Kollégium elnökének, és megbízta azzal, hogy július 10-ig tegyen javaslatot a Kollégium további működésére.

Június 19.

Az Országgyűlés elfogadta az Alkotmány módosításáról szóló 1990. évi XL. törvényt, amely június 25-én lépett hatályba. A módosítás beiktatta az alaptörvény szövegébe a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának intézményét, hatályon kívül helyezve egyúttal a kisebbségek képviseletére vonatkozó korábbi alkotmányos és törvényi előírásokat. A 45. § „nemzeti és etnikai kisebbségeknek" minősítette a hazai népcsoportokat, homályos utalást fogalmazott meg a képviselet biztosításáról, illetve rendelkezett a kisebbségi törvény megszavazásának kétharmados voltáról: „68. § (1) A Magyar Köztársaságban élő nemzeti és etnikai kisebbségek részesei a nép hatalmának: államalkotó tényezők. (2) A Magyar Köztársaság védelemben részesíti a nemzeti és etnikai kisebbségeket. Biztosítja kollektív részvételüket a közéletben, saját kultúrájuk ápolását, anyanyelvük használatát, az anyanyelvű oktatást, a saját nyelven való névhasználat jogát. (3) A Magyar Köztársaság törvényei az ország területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek képviseletét biztosítják. (4) A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvény elfogadásához a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges."

Július 4.

Mihaiescu György levélben fejtette ki Szabad Györgynek azon álláspontját, hogy a teljes kisebbségi kérdéskör rendezése érdekében kerekasztal-tárgyalásokat tart szükségesnek. Az ismételt kérést a házelnök július 6-án továbbította Fodor Gábornak, kérve tőle a mielőbbi állásfoglalást.

Július 17.

Pálos Miklós, a MEH államtitkára arról tájékoztatta az MTI-t, hogy a kisebbségi törvény tervezetét várhatóan az év második felében terjesztik az Országgyűlés elé – ennek előkészítése a kormány Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Titkárságának egyik legfontosabb tennivalója. Elmondása szerint az új változat nem csupán az egyéni és kollektív jogokat, hanem azok gyakorlásának feltételeit is szavatolni fogja. A törvénytervezetet meg fogják vitatni majd a kisebbségek közösségeivel és szervezeteivel. (MTI)

Augusztus 2.

Az Országgyűlés elfogadta az Alkotmány módosításáról szóló 1990. évi LXIII. törvényt, amely augusztus 9-én lépett hatályba. A módosítás 5. §-a kiegészítette a kisebbségi jogokkal foglalkozó 68. § szövegét azzal, hogy „(4) A nemzeti és etnikai kisebbségek helyi és országos önkormányzatokat hozhatnak létre."

Augusztus 24.

Az előző napi kormányülést követően, Kiss Gyula és Pálos Miklós vázolták fel a kormányrendelettel életre hívott, a politikai államtitkár és egy tárca nélküli miniszter által felügyelt Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal feladatkörét, amely csupán formáját tekintve volt új, mert titkárságként már ezt megelőzően is működött. Jelezték, hogy hamarosan szeretnék elkészíteni az európai formátumúnak szánt kisebbségi törvény tervezetét, amelyet társadalmi vita helyett a kisebbségek kiemelkedő szaktekintélyeinek bevonásával dolgoznának ki – különös figyelemmel az európai jogalkotási tapasztalatokra. (MTI)

Augusztus 30.

A kormány a 34/1990. sz. rendeletében hozta létre különböző, döntés-előkészítési, kapcsolattartási, elemzési-értékelési, illetve koordinálási feladatok ellátására a szakosított intézményét, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatalt, amelynek első elnöke Wolfart János lett. A jogszabály szerint a NEKH feladatai között szerepelt a kisebbségi törvény előkészítésében, illetve a jogszabály végrehajtására irányuló kormányzati program kidolgozásában való közreműködés is. Az újonnan megalapított államigazgatási szerv kezdetben csak csekély létszámú munkatárssal működött, és 1990 őszén, a kisebbségi törvény előkészítésében csupán a leendő jogszabály politikai elveinek kidolgozását vállalta magára. A tényleges normaszöveg-tervezet kidolgozása az év második felében az IM-hez volt köthető.

Szeptember 12.

Wolfart János a Miniszterelnöki Hivatalban tartott sajtótájékoztatón jelezte, hogy hamarosan nyilvánosságra hozzák a kormány aktív kisebbségvédelemre építő kisebbségpolitikai koncepcióját. A kisebbségi törvényről szólva, elmondta, hogy a tervezet az IM-ben készül, és előre láthatóan még ez évben az Országgyűlés elé terjesztik. (MTI)

Szeptember 15.

A tárca nélküli miniszterek feladatairól szóló 51/1990. sz. kormányrendelet Kiss Gyulát bízta meg a nemzeti és etnikai kisebbségekkel kapcsolatos kormányzati feladatok összehangolásával, illetve – együttműködve a MEH kijelölt politikai államtitkárával – a NEKH felügyeletének ellátásával.

Szeptember 20.

A Magyarországi Nemzeti Kisebbségek Uniójának orgánumaként is megjelenő Cigány Újság – Közös Út ettől a számától kezdve állószedést alkalmazott egészen az 1990 decemberében megjelenő számáig. A szerkesztők hangsúlyozták, hogy az állószedést a többoldalú nemzetiségi kerekasztal-tárgyalások megindulásáig, az európai rangú nemzetiségi politika kibontakoztatása érdekében alkalmazzák. Hozzátették azt is, hogy a kisebbségek – a maguk és a haza érdekeit felelősségteljesen figyelembe véve – készen

állnak ezekre a tárgyalásokra. Az állószedés az ősz folyamán úgy módosult, hogy a parlamenti képviselet sürgetése melletti második pont a nemzetiségi törvényjavaslat előkészítésébe a kisebbségi képviselet partneri bevonását szorgalmazta.

Szeptember 25.

A koalíciós egyeztetések után közzétették „A nemzeti megújhodás programja" c. kormányprogramot, amely szükségesnek tartotta a kisebbségi jogok alkotmányos védelmének kialakítását. Az előkészület alatt álló kisebbségi törvény alapelvei közé sorolta az aktív kisebbségvédelmet, az esélyegyenlőséget szolgáló pozitív megkülönböztetést, illetve az önkormányzatokban megnyilvánuló kulturális autonómiát. A kormány kifejezte azon szándékát, hogy – bátorítva egyúttal a közösségek szabad szerveződését – a kisebbségek demokratikusan megválasztott, hiteles képviselői minden szinten szerephez jussanak az őket érintő döntések meghozatalában. Felhívta ugyanakkor a figyelmet, hogy a kormány nem vállalhatja a kisebbségek minden törekvésének teljes anyagi támogatását.

Augusztus – szeptember

A Phralipe irodalmi és közéleti folyóirat 8-9. számában megjelent Bársony János törvénytervezete „a nemzeti és etnikai kisebbségek önkormányzatáról", amelyet a szerző a Phralipe Független Cigány Szervezet felkérése alapján készített el. A tervezet tartalmazta a nemzeti és etnikai kisebbség definícióját, széles körű egyéni és közösségi jogokat, illetve állami kötelezettségeket. A kiterjedt jogokkal és közjogi legitimációval bíró helyi kisebbségi önkormányzatokat a népszámlálási adatokhoz igazodóan helyi kezdeményezés és választás alapján hívták volna életre. Az IM-ben folyó hivatalos munkától függetlenül, kisebbségi-szakértői oldalról kidolgozott dokumentum számos vonatkozásban alapját képezte a későbbi Kisebbségi Kerekasztal 1991. májusi törvénytervezetének.

Szeptember (pontos dátum nélkül)

Az IM elkészítette a törvénytervezet első változatát, amelyet szűk körű szakmai viták, és ezek nyomán kisebb módosítások követtek.

November 7.

A NEKH elkészítette „A nemzeti és kisebbségi törvény politikai elvei" c. anyagot, amely 12 pontban foglalta össze a leendő jogszabálynak a Hivatal által fontosnak tartott alapelveit. Ezek szerint a törvény különbségtétel nélkül a nemzeti és etnikai kisebbségekre, illetve a magyar állampolgárokra vonatkozzon. Mellőzze a reciprocitást, és a hazai kisebbségek adottságaihoz, ne pedig a határon túli magyar kisebbségi jellemzőkhöz igazodjon. A határon túli szempontok csupán a nemzetközi kisebbségvédelmi előírások alkalmazásában jelenjenek meg, de úgy, hogy a törvény lépje át ezen normák minimumát, különösen az anyagi szerepvállalás és a kollektív jogok biztosítása terén. Alapvető követelményként kerüljön rögzítésre az identitásválasztás szabadsága, valamint az előrehaladott asszimilációs folyamatokra tekintettel érvényesüljenek az aktív kisebbségvédelem szempontjai, azaz elébe kell menni a felmerülő lehetséges kisebbségi igényeknek. A kollektív jogok legfontosabbikának az alulról felfelé, választások útján felépülő, helyi, regionális és országos szinten szerveződő kisebbségi önkormányzati rendszert tartotta, amelyet korlátozott közhatalmi jogokkal kívánt felruházni. Hangsúlyozta, hogy a számarányokhoz kötött jogok esetében sem a népszámlálási eredmények, sem pedig a kisebbségi szervezetek becslései nem alkalmazhatóak – az esetleges regisztrációt körültekintően kell kialakítani. Rögzítette végül a nemzetközi kapcsolatok kiépítésének és fenntartásának lehetőségét is.

November 14.

Az IM keretében elkészült a kisebbségi törvény tervezetének egy újabb változata.

December 7.
Sidó Zoltán, a Csehszlovákiai Magyarok Demokratikus Szövetségének elnöke találkozott Szabad Györggyel, és átnyújtotta neki a csehszlovákiai magyar szervezet december 3-i memorandumát, amely a magyarországi kisebbségi törvény mielőbbi napirendre tűzését sürgette. A látogatásról a házelnök aznap levélben tájékoztatta Fodor Gábort, kérve a nemzetiségi törvény munkálatainak meggyorsítását, valamint a munkák állásáról való sürgős tájékoztatást.
December 12.
Megalakult a Magyarországi Zsidók Nemzeti Szövetsége, amely szervezet azoknak a zsidóknak a képviseletét kívánta ellátni, akik zsidóságukat nemzetiségként élik meg, egyaránt kötődnek a zsidóság és a magyarság kultúrájához, és Izraelt tekintik anyaországuknak. A kisebbségi törvény elfogadásával igényt formáltak a magukat nemzetiséginek valló zsidók képviseletére. (Magyar Nemzet)
December 14.
A Magyarországi Szlovákok Szövetsége országos tanácskozást szervezett Budapesten, a MEH és a BM szakértőinek vezetésével a szlovákok által is lakott települések polgármesterei számára. A résztvevő polgármesterek sürgették a kisebbségi törvény megalkotását és mielőbbi hatályba lépését. (MTI)
December 16.
Az MNSZ megtartotta a rendkívüli kongresszusát Budapesten. A felszólalók javasolták, hogy a kongresszus kérje a kormányt és az Országgyűlést a kisebbségi törvény mielőbbi megalkotására, amely megteremti a kisebbség fennmaradásának feltételeit és a közösség kulturális autonómiáját. (MTI)
December 18.
Szilágyi Péter, az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának egyetemi docense megküldte Wolfart Jánosnak a törvény politikai elveiről (11. 7.) és a 11. 14-i törvénytervezetről szóló részletes feljegyzését. Az előbbiekkel kapcsolatban szükségesnek tartotta a kétnyelvűség igényének, az államalkotó szerepnek, a megfelelő részvételnek, illetve a nemzetközi egyezményeknek a megfogalmazását.
December 21.
Az IM elkészítette a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvénytervezetet, amely az előkészítés során az egyik legvitatottabb anyagnak bizonyult mind a funkcióját, mind pedig a tartalmát illetően. Vita alakult ki ugyanis a későbbiekben arról, hogy a releváns kisebbségi részvétel nélkül megfogalmazott dokumentum vajon már a kormány elfogadására, a kormányzati álláspont megjelenítésére szolgált-e, azaz mennyiben tükrözte a kormány kisebbségi jogokkal kapcsolatos felfogását, illetve vajon hivatalos törvénytervezetről vagy csupán egy, szakmai és társadalmi vitára szánt, kiinduló jellegű munkaanyagról volt-e szó. A tartalmát tekintve a dokumentum a kisebbségi önkormányzatokra nézve az egyesülési jogot tartotta irányadónak, és elgondolása alapján az Országgyűlés a népszámlálási adatok alapján döntött volna arról, hogy mely kisebbségek „minősülnek” nemzeti, illetve etnikai kisebbségnek. A kisebbségi szervezetek által a későbbiekben élesen kritizált tervezet a többihez képest kétségtelenül meglehetősen csekély terjedelmű volt, az egyes részterületeket nem különösebb részletességgel kívánta szabályozni, számos ponton fogalmazott meg deklaratív vagy feltételes jellegű rendelkezéseket, vagy éppen az Alkotmány vonatkozó szövegét ismételte meg. A politikai jogokat tárgyaló fejezetnél csupán a kisebbségi szervezetek létrehozásának lehetőségéről, valamint az egyesületi alapon elgondolt, és csak csekély – javaslattevő, véleményező jellegű – jogosítványokkal bíró kisebbségi önkormányzati rendszerről szólt. A kisebbségek hiányolták továbbá a tervezetből a kollektív jogokat, a végrehajtás garanciáit, anyagi forrásait, illetve a kisebbségek

parlamenti képviseletére vonatkozó szabályozást. Az anyagi támogatás egyetlen csatornáját például kizárólag csak az 1990 tavaszán megalapított Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Alapítvány jelentette volna.
A tervezetet az IM aznap véleményezés céljából a NEKH rendelkezésére bocsátotta. Wolfart János aznap továbbította is azt a kisebbségi szervezeteknek, kérve őket arra, hogy január 10.-éig juttassák el az azzal kapcsolatos véleményüket, esetleges javításaikat vagy alternatív javaslataikat, mert a kormány első olvasatban már 1991 januárjában meg kívánja tárgyalni a dokumentumot. A tervezet mellett megküldte az érdekképviseletek számára a NEKH által novemberre elkészített, és a Hivatal álláspontját tükröző „A nemzeti és etnikai kisebbségi törvény politikai elvei" c. írásos anyagot is.

1991

Január 1.
A NEKH kivált a MEH szervezeti keretei közül, és ezután a MEH költségvetési fejezetében, de önálló költségvetéssel, országos hatáskörű államigazgatási szervként tevékenykedett. A két államigazgatási szerv kapcsolatait egy későbbi, 1991 májusában aláírt együttműködési megállapodás szabályozta.
Január 7.
Wolfart János elkészítette a törvénytervezet december 21-i változatával kapcsolatos részletes feljegyzését, amely jelentős részben átdolgozta volna a tervezet szövegét, erősítendő a kisebbségek jogait, és növelve a kisebbségekkel szembeni kötelezettségeket.
Kosztics István, a pécsi Cigány Kulturális és Közművelődési Egyesület elnöke elkészítette feljegyzését a kisebbségi törvénytervezetről, amely elsőként a kisebbségi jogok gyakorlásának tervezett korlátait, valamint a kisebbségi könyvtárügy arányszámhoz való kötését kifogásolta, és javasolta a feladatarányos anyagi támogatás kialakítását.
Január 8.
Szárisz Traszosz, a Magyarországi Görögök Kulturális Egyesületének elnöke a NEKH-nek írott levelében támogatásáról biztosította a kisebbségi törvénytervezetet, amelyet a kor követelményeinek megfelelőnek tartott, és amely megerősítheti a kisebbségek identitását.
Január 9.
Márkus István, a BM Menekültügyi Hivatalának vezetője levélben tájékoztatta Báthory Jánost, a NEKH elnökhelyettesét a Hivatalnak a kisebbségi törvény személyi hatályával kapcsolatos álláspontjáról. E szerint a kisebbségi jogok a tartózkodási engedéllyel rendelkező területi menedékjogot élvezőkre, a bevándorlási engedéllyel az országban élőkre, valamint a menekültként elismert személyekre is vonatkoznak, hacsak a készülő törvény nem fogja szűkre szabni a kisebbség fogalmát.
Lakatos Menyhért, az MCKSZ elnöke kialakította véleményét az IM tervezetével kapcsolatban: alapvetően azt hiányolta, hogy a kisebbségeket nem vonták be az előkészítésbe. Magát a dokumentumot diktatórikusnak, következetlennek és a demokratikus jogi formákat nélkülözőnek minősítette. Ezért „feltétlenül szükséges, hogy a nemzeti és etnikai kisebbségek és a parlament illetékes bizottsága, valamint a Kormány által összeállított bizottság egy kerekasztal tárgyaláson vitassa meg és készítse elő a nemzeti és etnikai kisebbségek törvénytervezetét."
Január 10.

Nedelykov Milán, a Szerb Demokratikus Szövetség elnöke megküldte Wolfart Jánosnak, az IM-nak és az EJKVB-nak az IM törvénytervezetének véleményezését, amelyet a Szövetség a hiányosságai (tömegtájékoztatási jogok, garanciák, deklaratív rendelkezések kérdése) miatt nem tartott elfogadhatónak. Megítélése szerint a kisebbségi jogok széles körének érvényesítését nem lenne szabad szigorúan a kisebbségi önkormányzatok megalakításához kötni. „A hiányosságok kiküszöbölése és egy mindenki által elfogadható koncepció kidolgozása egyedüli megoldásaként, véleményünk szerint, egy nemzetiségi kerekasztal jellegű intézményes keretek között folyó tárgyalás mielőbbi összehívása kínálkozik, amit ezúton is javasolunk."
A Cigány Ifjúsági Szövetség állásfoglalást juttatott el a NEKH-hez a kisebbségi törvény 12 pontban kidolgozott politikai elveiről és a törvénytervezetről. A szervezet szorgalmazta a kisebbségek jogi védelmének és a cigány nyelvek használatára irányuló állami kötelezettségek megteremtését. A tervezetet vitaalapnak sem fogadva el, leszögezte végül azt, hogy „ahhoz, hogy érdekorientált politikai alapokra épüljön fel a törvénytervezet, elengedhetetlenül szükséges a törvényalkotók és az érintettek politikai egyeztető tárgyalása…"

Január 14.

Petrusán György, a Magyarországi Románok Szövetségének elnöke megküldte Wolfart Jánosnak a Szövetség elnökségének véleményét a politikai elvekről és a törvénytervezetről – ez utóbbival nem értettek egyet. Hiányolták a kisebbségi intézmények kötelezettségeinek meghatározását, a kulturális hálózat kialakítását, a költségvetési garanciákat, illetve bírálták a népszámlálási adatok támpontként való kezelését, az önkormányzatok rendszerének kidolgozatlanságát, és a kisebbségi biztos intézményét. Összességében a tervezetet ellentmondónak, felszínesnek, a kisebbségi érzékenységet és az európai normákat figyelmen kívül hagyónak minősítették. „Elnökségünk értékeli egy korszerű nemzetiségi törvény megalkotásával kapcsolatos erőfeszítéseket, meggyőződése azonban, hogy ez csak a nemzetiségi közösségek képviselőinek bevonásával érhető el."

Január 15.

Hambuch Géza, az MNSZ ügyvezető elnöke a Wolfart Jánoshoz írott levelében elvetette a törvénytervezetet, és kerekasztal formájában közös tanácskozást javasolt annak beterjesztése előtt. Megítélése szerint a tervezet figyelmen kívül hagyta a hazai viszonyokat, deklaratív-megengedő jellegű volt, nélkülözte a kulturális autonómiát, illetve nem vállalta az anyagi biztosítékok megteremtését sem.

Január 16.

Szabad György megküldte Fodor Gábornak Wolfart János áttekintését a hazai cigány szervezetekről és pártokról, jelezve egyúttal, hogy várja az EJKVB elnökének jelentkezését a kisebbségi törvény ügyében.

Január 19.

Megtartotta első kongresszusát a Roma Parlament Budapesten, amely különböző cigány szervezetek ernyőszervezeteként jött létre 1990 decemberében. A küldöttek által elfogadott alapító nyilatkozat szükségesnek tartotta a cigányság kisebbségi jogainak, kulturális és politikai autonómiája feltételeinek alkotmányos rögzítését, valamint az országos és a helyi kisebbségi önkormányzatok felállításához szükséges anyagi garanciák megteremtését. (MTI)

Január 21.

Hargitai János, a Baranya megyei Nagynyárád polgármestere elkészítette a törvénytervezetről és más kapcsolódó dokumentumokról (a törvény politikai elvei, a Bács-Kiskun megyei Tanács Nemzetiségi Bizottságának állásfoglalása, illetve a Bársony-féle törvénytervezet) szóló feljegyzését, amely az államnemzetben való

gondolkodás, a kisebbségi kollektív jogok mellett érvelt, de a helyi önkormányzatok úgymond „megkettőzését” elutasította. A vélemény felvetette a menekültek megítélésének és a népszámlálási adatok alkalmazhatóságának kérdéseit, illetve kifejezte a kisebbségi biztos intézményével kapcsolatos egyet nem értését is, mivel az szerinte legalizálná a parlamenti képviselet megoldatlanságát.

Január 23.

Pavlics Irén, a Magyarországi Szlovének Szövetségének titkára a Wolfart Jánoshoz írott levelében a kormány elé történő terjesztésre alkalmatlannak minősítette a törvénytervezetet, és megfogalmazta az ezzel kapcsolatos, elsősorban szankciókat és feltételeket tartalmazó javaslatokat. A tervezetet a hazai helyzetet figyelmen kívül hagyónak minősítette, amely nem tartalmaz garanciákat az anyagi feltételekre, a kisebbségi jogok érvényesülésére, illetve a parlamenti képviseletre.

Január 24.

Szirtesi Zoltán, a Dél-kelet Magyarországi Cigány Önkormányzatok Uniójának (Szeged) vezetője megküldte a NEKH-nek a törvénytervezettel kapcsolatos észrevételeket és javaslatokat. Hiányolta a tervezetből a garanciákat, a végrehajtás ellenőrzését, a cigányság nemzetalkotóként való elismerését. Ez utóbbi kapcsán azt javasolta, hogy a heterogén összetételű népcsoport „egybehangzó akaratnyilvánítása” dönthesse el a hovatartozás kérdését. Tájékoztatott egyúttal a régióban megalakított, hivatalos jogi személyiséggel nem rendelkező, települési szintű cigány önkormányzatok létrehozásáról is. Felvetette végül azt a kérdést, hogy szükséges-e egyáltalán kisebbségi törvényt alkotni akkor, ha sikerül érvényesíteni az alapvető nemzetközi dokumentumok betartását, különben csak „speciális kisebbségekre” vonatkozó szabályokat tartott indokoltnak.

Január 30.

Kilenc alapító szervezet (Amalipe Cigány Kultúra- és Hagyományőrző Egyesület, Magyarországi Horvátok Szövetsége, Magyarországi Németek Szövetsége, Magyarországi Roma Parlament, Magyarországi Románok Szövetsége, Magyarországi Szlovákok Szövetsége, Magyarországi Szlovének Szövetsége, Phralipe Független Cigány Szervezet, Szerb Demokratikus Szövetség) részvételével – konzultatív, érdekegyeztető fórumként – megalakult a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Kerekasztala. Az alapítók Szabad Györgynek, Antall Józsefnek, és Wolfart Jánosnak írott levelükben tudatták a címzettekkel a Kerekasztal létrejöttét, és annak okait. Ez utóbbiak terén a szervezők nem láttak ugyanis garanciát arra nézve, hogy a kisebbségek alapvető igényei megfelelő kielégítést nyerjenek: „szeretnénk megtörni azt a gyakorlatot, hogy rólunk – nélkülünk döntsenek.” Megítélésük szerint az eddigi törvénytervezetek elemi kisebbségi érdekeket hagytak figyelmen kívül, fontos garanciákat és anyagi biztosítékokat nélkülöztek, nem rögzítették a legitim képviseletet, a kisebbségi önkormányzatiság, a kulturális autonómia jogait és részleteit, és esetenként diszkriminatív szabályozást terveztek. Egyúttal tájékoztattak arról is, hogy közös tervezet kidolgozásába kezdenek egy számukra kielégítő törvény megalkotása érdekében.

Franci Zwitter, a Szomszédos Országok Nemzetiségeinek Munkaközössége (Klagenfurt) koordinátora levelet írt a MEH-nek a kisebbségi törvénytervezet előkészítéséről, amely némi késéssel, márciusban érkezett a NEKH-hez. Ezek szerint a tervezettel a szervezet Koordinációs Bizottsága január 22-én foglalkozott: üdvözölte a törvénytervezet elkészítését, de ugyanakkor sajnálattal vette tudomásul, hogy az figyelmen kívül hagyta a kisebbségek szempontjait és álláspontját.

Január 31.

Wolfart János megküldte Papácsy Editnek, az IM helyettes államtitkárának a BM Menekültügyi Hivatalának a törvénytervezet személyi hatályával kapcsolatos álláspontját, valamint a Szerb Demokratikus Szövetségnek és Hargitai Jánosnak a törvénytervezetről alkotott véleményeit.

Február 4.

Lakatos Menyhért levélben fordult segítségért Wolfart Jánoshoz, amelyben egyrészt üdvözölte a Kisebbségi Kerekasztal létrejöttét, másrészt viszont jelezte, hogy az MCKSZ elnöksége szükségesnek tartotta a parlamenti pártok, a kormány, és országgyűlési képviselők részvételét is a Kerekasztal munkájában. Leszögezte, hogy a kisebbségi törvény csak akkor kerülhet az Országgyűlés elé, ha a Kerekasztal azt megvitatta, és véleményét érdemben figyelembe is vették.

Február 5.

Wolfart János válaszlevelet írt a Kisebbségi Kerekasztalnak, amelyben üdvözölte a Kerekasztal létrejöttét. Leszögezte, hogy a NEKH a törvénytervezet politikai alapelveinek kidolgozását vállalta, amelyet az IM tervezetével együtt eljuttattak a kisebbségi szervezeteknek. A hivatalvezető hangsúlyozta azt is, hogy nem kívánnak a Kerekasztal nélkül dönteni, hanem konszenzusra törekszenek. Elküldte továbbá a Hivatal véleményét az IM tervezetéről.

Február 15.

Wolfart János az érintetteknek írt levelében tájékoztatott arról, hogy a NEKH kisebbségi szervezetek véleményeit is felhasználva véleményezte az IM törvénytervezetét, amelyet a tervezettel együtt mellékelt is. A törvény-előkészítés megvitatása érdekében egyúttal meghívta őket a Hivatal által kezdeményezett február 28-i egyeztetésre.

Február 16.

A kormánynak a tárca nélküli miniszterek feladatairól szóló 27/1991. sz. rendelete szerint a NEKH felügyeletét immár a kormány egy kijelölt tagja látta el.

Február 19.

Váradi Vilmos, a NEKH jogász-szakértője elkészítette a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó hatályos jogszabályokról szóló feljegyzését. A szakértő azon jogszabályokat gyűjtötte össze, amelyek közvetlenül vagy közvetve a kisebbségi jogok érvényesülését, vagy annak lehetőségét tartalmazták.

Február 20.

Szabad György megbeszélést hívott össze az IM, a NEKH, Horváth Balázs tárca nélküli miniszter és Fodor Gábor részvételével. Ennek keretében megegyezés született arról, hogy a törvénytervezetet nem az IM, hanem a NEKH-et felügyelő miniszter fogja a Parlament elé vinni. A NEKH feladata olyan tervezet kidolgozása lett, amely a Kisebbségi Kerekasztallal való konszenzust tükrözi. Az IM által készített, és utóbb államigazgatási és kisebbségi érdekképviseleti részről egyaránt bírált törvénytervezet elvetését követően, 1991 első felében tehát két újabb törvénytervezet kidolgozása indult meg egymással párhuzamosan, amiket a NEKH által felkért külső szakértők, valamint a Kisebbségi Kerekasztal jogászai készítettek el.

Február 22.

Ülésezett az MNSZ Elnöksége: a tanácskozás egyik napirendi pontja a kisebbségek által benyújtandó önálló kisebbségi törvénytervezet volt. Az ülésre meghívót küldtek Fodor Gábornak is.

Február 24.

Aláírás nélküli feljegyzés készült NEKH keretében a törvénytervezet néhány előzetes kérdéséről, amely a kódex jellegű szabályozás kialakítása, a kettőzések kerülése, a hatályos alkotmányi keretek között maradás, a deklaratív rendelkezések mellőzése, a

kollektív jogok és a pozitív diszkrimináció, valamint a közéletben való részvétel terén a különleges intézményi megoldások mellett érvelt.

Február 25.

A Kisebbségi Kerekasztal ülése döntést hozott arról, hogy az IM törvénytervezetét nem tekinti tárgyalási alapnak, mivel tagszervezetei már korábban külön-külön is elvetették azt. Célszerűnek tartotta ugyanakkor a kisebbségi törvénytervezetről szóló megbeszélések megtartását a Kerekasztal tervezetének elkészülte utánra halasztani. A döntésről tájékoztatták Wolfart Jánost.

Február 26.

Wolfart János Lakatos Menyhértnek írott válaszlevelében támogathatónak tartotta a javasolt kisebbségi érdekegyeztető fórum létrehozását, de megítélése szerint ezt nem felülről, hanem maguknak az érdekszervezeteknek kell létrehozniuk.

Február 28.

A február 20-án célul kitűzött konszenzusos tervezet kidolgozása érdekében, a Kisebbségi Kerekasztal, az IM, a BM képviselői, az EJKVB elnöke, a NEKH munkatársai, valamint kisebbségi főszerkesztők részvételével politikai egyeztető megbeszélést tartottak a NEKH-ben a Hivatal kezdeményezésére. A törvény előkészítésének megvitatása kapcsán a kisebbségi szervezetek megismételték az IM tervezetét elutasító álláspontjukat, majd a NEKH és az IM képviselői további szakértői munkálatokat javasoltak, és végül megállapodás született az IM-tervezet végleges elvetéséről, a párhuzamos készülő tervezetek lehetőség szerinti összedolgozásáról, és a további egyeztetésekről, amelyet a NEKH vállalt el.

Március 1.

Göncz Árpád köztársasági elnök – március 1-i hatállyal – Manherz Károlyt, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium korábbi közigazgatási államtitkárát, az MNSZ elnökét címzetes államtitkárrá nevezte ki, aki a hazai kisebbségekkel kapcsolatos kormányzati feladatok összehangolásáért, valamint a nemzetközi kisebbségvédelmi szervezetekkel és intézményekkel való kapcsolattartásért lett felelős (46/1991. (III. 1.) KE határozat). A Miniszterelnöki Sajtóiroda által kiadott kommüniké szerint a kormány ezzel összefüggésben a kisebbségek ügyeinek intézését, valamint a kisebbségi törvény folyamatban lévő előkészítését tartotta szem előtt. (MTI)

A NEKH felügyeletéről szóló 1014/1991. kormányhatározat a felügyelet ellátásával – Manherz Károly címzetes államtitkárral együttműködve – Nagy Ferenc József tárca nélküli minisztert (FKGP) bízta meg március 1-i hatállyal.

Március 10.

A Kisebbségi Kerekasztal sajtótájékoztatóján Doncsev Toso elnök elmondta, hogy a szervezet megelégedéssel fogadta a kisebbségi törvény tervezetének visszavonását. Bársony János jogi szakértő kifejtette, hogy a továbbiakban azokat a megállapodásokat tekintik alapnak, amelyekre a megelőző tárgyalásokon jutottak a kormány képviselőivel, mert az akkor visszavont tervezet ezektől több ponton eltért. A kormány képviselőivel való elkövetkező tárgyalásokon a Kerekasztal konszenzusos megállapodásra kíván jutni a fennmaradó kérdésekről. Elhangzott az is, hogy az ellenzéki pártok arról biztosították a Kerekasztalt, hogy ilyen konszenzusos törvénytervezet megszületése esetén nem lesz akadálya a kétharmados elfogadásnak. (MTI)

Március 11.

A Kisebbségi Kerekasztal közleménye szerint a Kerekasztal az addigi ülésein megállapodott a törvény alapelveiben és számos szabályozási kérdésben. Az aznapi ülésén folytatta a törvénytervezet kidolgozását, és az egyeztető tárgyalások lebonyolítására szóvivőket (Hambuch Géza, Horváth Aladár) és jogi szakértőket (Bársony János, Kaltenbach Jenő) választott.

Március 12.
Megtartotta alakuló ülését a NEKH mellett működő, Manherz Károly által vezetett, huszonöt fős, szakértőkből, országgyűlési képviselőkből, és önkormányzati vezetőkből álló Kisebbségi Szakértői Tanács. (MTI)
Wolfart János Antall József, Nagy Ferenc József és Manherz Károly számára rövid tájékoztatót készített a kisebbségi törvénytervezetekről.
Március 14.
A Roma Parlament képviselői látogatást tettek az SZDSZ székházában. A tárgyaláson a felek egyetértettek abban, hogy a cigány kisebbséget a valós súlyának megfelelően kell kezelni a törvényalkotás folyamatában, különös tekintettel például a kisebbségi törvényre. (MTI)
Báthory János megírta a NEKH részére készülő törvénytervezet kidolgozásában külső szakértőként részt vevő Samu Mihály számára a dokumentumról szóló feljegyzését, amely szerint a tervezet nem tudta meghaladni az IM-nek a kisebbségek által már elutasított anyagát. A hiányosságai az érdekképviselet tervezett kialakításában, az állami anyagi felelősségvállalás mértékében, valamint az érdekképviseleti és állami funkciók viszonyában (az országos önkormányzat támogatásában) voltak szerinte tetten érhetők. Hangsúlyozta, hogy a NEKH koncepciója az elkülönülő civil és önkormányzati szervezeti formákról, és az alulról felfelé épülő, kisebbségenként egy országos önkormányzatot magában foglaló rendszerről szól.
Március 18.
A Csongrád Megyei Közgyűlés vezetői és a megyei kisebbségek érdekegyeztető tanácsának képviselői a kisebbségi törvény előkészítéséről tárgyaltak Szegeden. Az elhangzott javaslatokat és észrevételeket a szintén jelenlévő Wolfart János gyűjtötte össze. A NEKH elnöke hangsúlyozta, hogy a törvénytervezet csak a Kerekasztallal kialakított konszenzus létrejötte után kerülhet az Országgyűlés elé. (MTI)
Március 20.
A Kisebbségi Kerekasztal ülése az országos kisebbségi önkormányzatokkal kapcsolatos kérdésköröket vitatta meg.
Március 27.
A Kisebbségi Kerekasztal ülésén a kisebbségi szervezetek képviselők és a szakértők egyeztették a kisebbségi önkormányzatokra és a parlamenti képviselet törvényi szabályozására vonatkozó javaslatokat. (MTI)
Ficzere Lajos tanszékvezető egyetemi tanár elkészítette a törvénytervezet véleményezését, amely kiemelte az átfogó szabályozásra való törekvést, a megfelelő szerkezeti felépítést, valamint az alapértékek beépítését. Ezek által a tervezetet alkalmasnak tartotta arra, hogy megszövegezzék a későbbi törvényjavaslatot, és lefolytassák az egyeztetéseket.
Március 27-28.
Megbeszélés zajlott le a NEKH és a Kisebbségi Kerekasztal ügyvivői között, amelyet másnap, 28-án sajtókonferencia követett. A törvény előkészítéséről szóló, február végi tanácskozáshoz hasonlóan a NEKH ezúttal is a Kerekasztalnak a törvény alapelveiről szóló anyagát, a preambulum-tervezet véleményezését igényelte, valamint ismételten szorgalmazta az egyeztetések megkezdését. A sajtótájékoztatón a Kerekasztal által kiosztott vázlatot a Hivatal utóbb tartalmi szempontból értékelhetetlennek minősítette.
Március (dátum nélkül)
A Zsidó Vallású Magyarok tiltakozó állásfoglalást alakítottak ki a zsidóságnak etnikumként való kezeléséről, amelyet az EJKVB-nak való megküldést követően, Fodor Gábor utóbb, 1992. március 20-án továbbított egyes országgyűlési képviselőknek.
Április 2.

Wolfart János válaszlevelet írt Franci Zwitternek, a Szomszédos Országok Nemzetiségeinek Munkaközössége (Klagenfurt) koordinátorának, amelyben hangsúlyozta, hogy a hivatkozott törvénytervezet nem a magyar kormány hivatalos tervezete, hanem az IM-é, és inkább egy műhelytanulmányról volt szó.

Április 3.

A Kisebbségi Kerekasztal sajtótájékoztatóján elhangzott, hogy a megalakulás óta eltelt két hónapban a Kerekasztalnak sikerült konszenzusra jutnia a kisebbségi törvénytervezet alapelveiben, szerkezetében, a kisebbségi önkormányzatok létrehozásában, jogosítványaiban és működésükben, valamint a parlamenti képviselet és a kulturális autonómia ügyeiben. Megkezdték ugyanakkor az országos kisebbségi önkormányzatokkal kapcsolatos kérdések megtárgyalását is. (MTI)

Április 11.

Az Antall Józseffel való találkozót követően, az Európai Népcsoportok Föderális Uniójának elnökségi tagjai – németországi, franciaországi és ausztriai kisebbségi politikusok – a dél-tiroli Karl Mittendorffer vezetésével részt vettek a Kisebbségi Kerekasztal tanácskozásán. (Cigány Újság)

Április 21.

Antall József megbízta a NEKH-t, hogy – a Kisebbségi Kerekasztallal egyezségre törekedve – készítsen a kormány számára kisebbségi törvénytervezetet. (Balogh [2002])

Április 24.

Antall József mintegy kétórás megbeszélésen fogadta a hazai kisebbségi vezetőket. A tanácskozáson elhangzott, hogy a kormány fontosnak tartja, hogy maguk a kisebbségek is részt vegyenek a kisebbségi törvény előkészítésében (Eiler [2002]). A kormány által kiadott állásfoglalása szerint a hazai kisebbségek problémáinak megoldása, normatív és intézményes alapokra helyezése, a garanciák kidolgozása az európaiság előfeltétele. A dokumentum leszögezte, hogy „az érdekelt szervezetek bevonásával mielőbb el kell készíteni a nemzeti és etnikai kisebbségekről szóló törvényjavaslatot." Felkérte végül a kisebbségi szervezeteket, hogy képviselőik útján működjenek közre a problémák megoldásában, a belső konszenzus kialakításában, és járuljanak hozzá „külkapcsolataink fejlesztéséhez."

Április 26.

Wolfart János a Kisebbségi Kerekasztalhoz írott levelében kérte a törvénytervezethez kapcsolódó, a Kerekasztal által kidolgozott és elfogadott politikai alapelvek megküldését, és javasolta a szakértői egyeztetéseknek május közepén való megkezdését.

Május 9.

Wolfart János a Kisebbségi Kerekasztalhoz írott levelében kifogásolta, hogy a többszörös ígéretek ellenére február vége óta nem kapták meg a Kerekasztal politikai alapelveit és írásos dokumentumait, amelyek nélkül az igényelt szóbeli konzultációnak nem látta értelmét. Kifejtette, hogy „hivatalunk most is azon az álláspontonvan, hogy a Kormányzat a Kerekasztalt – legitim voltának kérdésessége ellenére is – tárgyalópartnerként kezelje." A NEKH álláspontját ez utóbbi, vitát kiváltó megjegyzésről, ti. a Kisebbségi Kerekasztal kétséges legitimitásáról, Wolfart János később, egy 1991. május végi levelében fejtette ki bővebben.

Május 10.

Az 1991 februárjában létrehozott Magyarországi Cigányszervezetek Érdekszövetsége megtartotta első kongresszusát, amely meghatározta a szövetség álláspontját a kisebbségi törvénytervezettel kapcsolatban. (MTI)

Május 14.

Kaltenbach Jenő elkészítette a Kisebbségi Kerekasztal törvénytervezetének elveiről szóló összefoglalót, amelyben aláhúzta azt, hogy a javaslat hangsúlyos elemeit képezték

az országgyűlési képviselet biztosítása, a helyi és országos szinten létrejövő, közjogi alapon szerveződő, köztestületi jellegű önkormányzati rendszer, illetve az intézmények alapítását és működtetését magában foglaló kulturális autonómia. Végül kiemelte, hogy a kisebbségi szervezetek egyöntetűen elutasították a kisebbségi jogok számarányokhoz való kötését.

Május 15.

Manherz Károly a mulasztásban megnyilvánuló alkotmánysértés kimondására irányuló, Tabajdi Csaba képviselő által az Alkotmánybírósághoz intézett beadvány kapcsán megküldte Antall Józsefnek az ügy hátterét megvilágító tájékoztatót. Javasolta továbbá egy kormánynyilatkozat elfogadását, és javaslatot tett az előkészítés érdekében szükségesnek tartott Kodifikációs Bizottság személyi összetételére is.

Külső szakértők – köztük Samu Mihály – bevonásával elkészült a NEKH kisebbségi törvénytervezete. A jogszabály személyi hatályának pontos megállapítását az IM 1990 végi elgondolásaihoz hasonlóan ez esetben is országgyűlési határozat tartalmazta volna – az Országgyűlés azonban nem a népszámlálási adatok, hanem úgymond az „eddigi önkifejeződések alapján" döntött volna a nemzeti és etnikai kisebbségek köréről. A kisebbségi önkormányzati rendszer vonatkozásában két lehetséges változatot tartott elképzelhetőnek. Egyrészt az egyesületi és önkéntes alapon létrejövő, de közjogi jogosítványokkal felruházott társadalmi szervezetek megoldását, amelyek önminősítéssel deklarálják a kisebbségi önkormányzati jellegüket és valamely kisebbség képviseletét. Másrészt pedig ugyanezt a módozatot, csak az önkéntességnek bizonyos fokú korlátozásával: egy személy csak egy kisebbségi önkormányzatnak lehet tagja, a hovatartozásának kinyilvánításával, amelyről a kisebbségi testület nyilvántartást is vezet. Ez utóbbi esetben az országos kisebbségi önkormányzat delegálás útján történő létrehozása kötelező. Az úgynevezett országos tanácsban minden helyi szintű testület képviselteti magát a tagsággal azonos szavazati arányban. A tervezet a kisebbségi önkormányzatok feladat- és hatásköreinek megállapításánál azonban nem igen ment túl az 1990 végi, IM-féle tervezetben foglaltakon. Releváns elmozdulás egyfelől a jogérvényesítés garanciáinak (kisebbségi ombudsmanhoz fordulás) rögzítésében, másfelől az anyagi támogatás és gazdálkodás részletesebb szabályozásában volt kimutatható. A kisebbségi önkormányzatokat a központi és az önkormányzati költségvetések, illetve a kisebbségi alapítvány részesítik támogatásban, ingatlanjaikkal és ingóságaikkal önállóan gazdálkodtak, és saját oktatási, kulturális és szociális intézményeket is fenntarthattak.

Május 16.

A kormányülés elfogadta a 3187/1991. sz. kormányhatározatot, amely az előkészítés érdekében Kodifikációs Bizottságot hozott létre az érdekelt tárcák részvételével. Az utóbb kiadott nyilatkozat szerint a Bizottság feladatai a „jogalkotó munka felgyorsítása, a szükséges konzultációk szervezése és a törvénnyel érintett nemzeti és etnikai kisebbségi szervezetekkel való egyeztetés lefolytatása" lettek. „Ennek során arra kell törekedni, hogy a nemzeti és etnikai kisebbségi szervezetek koncepciójának, javaslatainak megismerését követően az alapvető és elvi jelentőségű kérdésekben megszűnjenek a nézetkülönbségek."

Május 21.

A kormány nyilatkozatot tett közzé, amelyben tájékoztatott a kisebbségi törvény előkészítésével kapcsolatban a május 16-i kormányülésen történtekről. A dokumentum hangot adott a kormány azon törekvésének is, hogy a törvényjavaslat még 1991 második félévében benyújtható legyen az Országgyűlés elé. (MTI)

Doncsev Toso, a Kisebbségi Kerekasztal soros elnöke és Bársony János szakértő-szóvivő a Wolfart Jánoshoz írott válaszlevelükben közölték, hogy elkészült a

Kerekasztal törvénytervezete, amely a belső, konszenzusos elfogadásra vár. Fontosnak tartották a szakértői egyeztetés folytatását, és kérték egyúttal a NEKH tervezete egy példányának megküldését. „Legnagyobb sajnálattal észrevételeztük, hogy a Kisebbségi Hivatal kétségbe vonja a Kerekasztal legitimitását, reményeink szerint ezt a félreértést a munkamódszerből adódó időeltolódás okozta csupán."
A Roma Parlament petíciót intézett az Országgyűléshez és a kormányhoz „a cigány és nem cigány állampolgárok lelkiismeretén és akaratán keresztül", amelynek 4. pontja azt követelte, hogy a kisebbségi törvénytervezet az év szeptember 30-áig kerüljön az Országgyűlés elé, és az 1992-es költségvetés már annak figyelembevételével készüljön el.

Május 22.

Báthory János a Kisebbségi Kerekasztalhoz írott levelében üdvözölte a Kerekasztal törvénytervezetének elkészültét. Tájékoztatott arról is, hogy megkezdődött a NEKH tervezetének és a Kerekasztal koncepcionális elveinek belső egyeztetése, valamint szorgalmazta az együttes konzultáció megkezdését is.

Május 27.

Wolfart János a Kisebbségi Kerekasztal május 21-i levelével kapcsolatban válaszlevelet írt a legitimitás kérdésével összefüggésben, amelyben fenntartotta és megindokolta a NEKH korábban jelzett álláspontját (a Kerekasztal nem bejegyzett jogi személy, tisztázatlan a résztvevőinek felhatalmazása, vidéki kisebbségi szervezetek nem igen tudtak a tevékenységéről stb.). A Hivatal elnöke a korábbi leveleihez hasonlóan, ezúttal is igényelte a Kerekasztal törvénytervezetének megküldését.

Május 29.

A Kisebbségi Kerekasztal ülése megválasztotta a képviselőit (Rózsa T. Endre, Kaltenbach Jenő, és „a cigányszervezetek egyeztetett képviselője"), szakértőit (Bársony János, Bányai László, Gyurok János) és lehetséges helyetteseiket (Lásztity Péró, Doncsev Toso, „a szlovák szervezetek egyeztetett képviselője", Karagics Mihály, Fátyol Mihály, Daróczi Ágnes) azzal a megbízatással, hogy a törvény előkészítéséről egyeztető tárgyalásokat folytassanak a kormány és a parlamenti pártok képviselőivel. A Kerekasztal fenntartotta azt a jogot, hogy szükség esetén további szakértőket vonjon be a tárgyalásokba. A döntésről Doncsev Toso soros elnök tájékoztatta Wolfart Jánost – megküldve egyúttal a Kerekasztal törvénytervezetének egy munkapéldányát.

Május 30.

A Kisebbségi Szakértői Tanács ülése megvitatta azt a törvénytervezetet, amelyet a NEKH által megbízott szakértők készítettek el, és azt európai színvonalúnak, jó alapnak minősítette. Vita az országos kisebbségi önkormányzatok létrehozásáról (egyesületi törvény vagy regisztráció) és a parlamenti képviseletről alakult ki. Manherz Károly, a Tanács elnöke az ülést követően tájékoztatta a sajtót arról, hogy immár két, a NEKH megbízott szakértői és a Kisebbségi Kerekasztal által kidolgozott törvénytervezet létezik. Az utóbbi dokumentum koncepcióját Kaltenbach Jenő ismertette. (MTI)

Június 5.

Wolfart János elkészítette a Kodifikációs Bizottság részére a törvénytervezet egyeztetési üteméről szóló előterjesztést, amely szerint az egyeztetések július közepén zárultak volna le, és ezeket már csak a Bizottság ülései követték volna július folyamán. A NEKH elnökének javaslata szerint a Hivatalon belüli június 12-éig, a Kisebbségi Szakértői Tanácson belüli egyeztetés 18-áig, míg a Kisebbségi Kerekasztallal folytatott konzultáció 20-áig tartott volna. Június közepéig kívánta lebonyolítani a miniszterekkel és az országos hatáskörű szervek vezetőivel való véleményezést, míg a társadalmi (kisebbségi szervezeti) és területi szereplőknek (megyei és fővárosi önkormányzati

közgyűlések, köztársasági megbízottak) a hónap végéig lett volna idejük álláspontjaik kialakítására és továbbítására.
A Kodifikációs Bizottság alakuló ülésén döntés született mindkét törvénytervezet véleményezésre való kiküldéséről, illetve a NEKH és a Kisebbségi Kerekasztal közötti szakértői egyeztetésről. Az állami szervek számára ugyanakkor a NEKH tervezete volt a kiindulási alap, bár szükségesnek tartották a „reális" és „elfogadható" kisebbségi indítványok beépítését is. Felmerült továbbá a Pénzügyminisztérium szakértőjének bevonása is a Bizottság munkájába.
A Bizottság döntéséről Wolfart János levélben tájékoztatta Doncsev Tosot, a Kerekasztal soros elnökét – jelezve egyúttal, hogy a törvénytervezeteket egyeztetés és véleményezés céljából megküldték valamennyi érdekeltnek. Javaslatot tett továbbá a kétoldalú egyeztetések június 13-án való megkezdésére is, mellékelve egyúttal a NEKH tervezetének munkapéldányát.
Bogdán Tibor, az IM közigazgatási államtitkára megküldte Manherz Károlynak a NEKH törvénytervezetének részletes véleményezését. Leszögezte, hogy a kisebbségi lét hátrányainak felszámolásához az államnak és a társadalomnak erejéhez mérten kell hozzájárulnia, illetve hiányolta a kisebbségi jogok gyakorlásával kapcsolatos korlátok rögzítését. Az államtitkár következetesen kiállt a kisebbségi önkormányzatok egyesületi jogalapja mellett, ami szerinte megfelelőbb lenne a kettős identitás megélése szempontjából is. Tételesen javasolta felsorolni továbbá, hogy az állami költségvetés mely jogok és szükségletek kielégítését biztosítja.
A Kisebbségi Kerekasztal ülése megválasztotta azon képviselőit, akiket tárgyalási joggal ruházott fel, nevezetesen Zsigó Jenőt, Kaltenbach Jenőt és Rózsa T. Endrét.
A BM és a NEKH közösen megszervezett értekezletet tartott a kisebbségi törvény tervezetének megvitatására, amelyen valamennyi megyei önkormányzat és köztársasági megbízotti hivatal képviseltette magát – kialakítva ezzel a NEKH és területi szereplők közötti intézményes kapcsolatot.

Június 6.

Sárközi Ildikó, a Kisebbségi Kerekasztal soros elnöke Antall Józsefnek és Fodor Gábornak írott levelében kérte a miniszterelnök személyes támogatását a tárgyalások megkezdéséhez. Az első megbeszélés időpontjául június 19.-ét, és helyszínéül a Magyarországi Bolgár Kulturális Egyesület (MBKE) székházát javasolta. Szabad György június 11-én kérte az EJKVB elnökétől a részvételt és a reflexiókat.
Bársony János és Kaltenbach Jenő elkészítették a Kisebbségi Kerekasztal törvénytervezetét, amely a továbbiakban elsősorban az államigazgatási szereplőktől kapott éles kritikákat. Kifogásolták ugyanis az állammal szemben bizalmatlannak, megvalósíthatatlannak és túlszabályozónak tartott jellegét és tartalmát: a rendkívül kiterjedt kisebbségi jogokhoz a tervezet végrehajtási garanciákat, jogkövetkezményeket és finanszírozási mechanizmusokat is társított. Mindenesetre a javaslat első ízben tett kísérletet a jogalanyok körének behatárolásánál a kisebbség fogalmának meghatározására, de az identitásválasztás szabadságának következetes érvényesítése miatt nem tartalmazta a honos kisebbségek felsorolást, és azt ezt alapul vevő, későbbi megoldással szemben még a százéves honosság követelményét sem fogalmazta meg. Személyi hatálya nem csupán a magyar állampolgárokra, hanem a legalább öt éve állandó jelleggel, életvitelszerűen az országban tartózkodó és állandó tartózkodási engedéllyel rendelkező külföldiekre is kiterjedt. A helyi kisebbségi önkormányzatok létrehozása kapcsán visszatért a NEKT anyagában – ha másként is, de már – szereplő, legitim köztestületeket eredményező választási elképzeléshez. Régi kisebbségi igény volt, hogy még a következő, 1994-es helyhatósági választások előtt létrehozhassanak kisebbségi önkormányzatokat, ezért lehetővé tette az ilyen tárgyú kezdeményezést. A

némileg homályos elképzelés szerint a kisebbségi önkormányzati választáson ez esetben azok szavazhattak volna, akiket a választás „érint." A települési önkormányzati választásokkal együtt rendezett szavazások esetében pedig a szavazópolgárok külön kérésre kapták volna meg a kisebbségi szavazólapot. Ugyanezen mechanizmus útján hívták volna életre a több településre kiterjedő kisebbségi önkormányzatokat, míg az országos testületet a helyi testületek és az országos kisebbségi szervezetek delegáltjai alkották volna. A kisebbségi szervek a települési önkormányzatokkal párhuzamosan működő valódi hatalmi központok lettek, hatékony véleményezési, egyetértési és részvételi jogokkal, kiegészítve a jogérvényesítés és az anyagi bázis megteremtésének garanciáival. A rendeletalkotási jogkörrel rendelkező országos kisebbségi önkormányzat döntött a kisebbség kulturális, oktatási és gazdasági kérdéseiben. A kisebbségek egyenként jogosultak lettek az önálló intézményrendszer kiépítésére és fenntartására, és ehhez állami források igénybe vételére – a kulturális autonómia magában foglalta a teljes körű képzést az óvodától az egyetemig, kulturális és tudományos intézetet, országos sajtót, kiadót és hírszolgálatot, kisebbségi nyelvű rádió- és televízió-műsort, központi és regionális könyvtárhálózatot és archívumot, országos gyűjtőkörrel rendelkező múzeumi kiállítóhelyet, valamint jogvédő- és jogsegélyszolgálatot.

Június 12.

Doncsev Toso, a Kisebbségi Kerekasztal elnöke kiállította a Kerekasztal képviselőinek és szakértőinek a kormány képviselőivel folytatandó tárgyalásokra szóló megbízólevelét, részletesen szabályozva a képviselők mandátumát. A Kerekasztal szervezetei rögzítették továbbá azt is, hogy nem kötnek külön megállapodásokat, és tárgyalásokat a Kerekasztal útján folytatnak.

Június 13.

A Kisebbségi Kerekasztal, valamint a NEKH képviselői között lezajlott az első megbeszélés a NEKH-ben a készülő kisebbségi törvény további egyeztetési módjáról és üteméről.

Június 16.

A Szerb Demokratikus Szövetség megtartotta II. országos közgyűlését, amelynek állásfoglalását Nedelykov Milán, a Szövetség elnöke küldte el Szabad Györgynek. A házelnök július 1-én továbbította a dokumentumot Fodor Gábornak, amely a kulturális autonómia, az egykori egyházi vagyon, a készülő kisebbségi törvény, valamint az anyanemzettel való kapcsolattartás kérdéseit taglalta. A Szövetség szerint a törvénynek deklarálnia kell az egyéni és kollektív jogokat, meg kell fogalmaznia ezek törvényi és anyagi garanciát, valamint tartalmaznia kell a demokratikusan választott helyi és országos önkormányzatok intézményét, amely a kulturális-oktatási intézményhálózatot irányítaná, és a kisebbséget képviselné.

Június 18.

A Kisebbségi Szakértői Tanács ülésén a Kisebbségi Kerekasztal szakértője, Kaltenbach Jenő hivatalosan is jelezte, hogy a Kerekasztal elállt a tervezetének a kisebbségi országos önkormányzati egyesülésről szóló XI. fejezetétől, azt visszavonták, illetve saját törvénytervezetüket újabb, egyszerűsített változatban javasolták figyelembe venni.

A NEKH-ben befejeződött a hivatalon belüli egyeztetés. A szakreferensek ennek keretében azt javasolták, hogy a Kerekasztal tervezetéből átvehetők a kisebbségi önkormányzatok választására vonatkozó, illetve a kisebbségi intézményhálózatra vonatkozó részek.

Június 19.

A Kisebbségi Kerekasztal ülése.

Wolfart János véleményezésre megküldte a köztársasági megbízottaknak a NEKH és a Kerekasztal tervezeteinek egy-egy példányát, valamint a törvénytervezet koncepcióját

és indoklását. Jelezte egyúttal azt is, hogy az anyagokat megküldték a megyei közgyűlések elnökeinek és valamennyi bejegyzett kisebbségi szervezetnek.

Június 20.

A Kisebbségi Szakértői Tanács ülése Wolfart János vezetésével megvitatta a Kisebbségi Kerekasztal törvénytervezetét. A Tanács megállapította azt, hogy csak olyan kisebbségi törvény készülhet, amely messzemenően figyelembe veszi a kisebbségek érdekeit, és kiindulási alapnak a valós helyzetüket tekinti. Szükségesnek tartotta a kisebbségi képviselet, az önkormányzat és a kulturális autonómia vonatkozásában az állami garanciák megadását, miközben megítélése szerint azok működtetéséért és a kisebbségi pluralitás érvényesüléséért a kisebbségi szervezeteknek kell felelősséget vállalniuk. (MTI) A Tanács a kisebbségi tervezetet túlszabályozónak tartotta, amely mindent állami hatáskörbe utalt volna, nem kellően elhatárolva ugyanakkor a hatásköröket, illetve kettős hatalmat létrehozva bénította volna le az államigazgatást.

Váradi Vilmos elkészítette a kisebbségi törvénytervezetek összehasonlítását, és ebben jelentős mértékű koncepcionális egyezés meglétére világított rá (Preambulumok, egyéni és kollektív jogok, kisebbségi önkormányzatok, anyagi támogatás), kigyűjtve egyúttal azokat a paragrafusokat is, amelyeket átvehetőnek ítélt a NEKH anyagába (kisebbségi csoporthoz tartozás fogalma, kisebbségi önkormányzatok választása, kommunikációs esélyegyenlőség stb.).

Június 21.

A Kisebbségi Kerekasztal és a NEKH képviselőinek megbeszélése a készülő kisebbségi törvény további egyeztetési módjáról és üteméről az MBKE Székházában. A felek megállapodtak abban, hogy kétszintű, politikai és szakértői egyeztetések útján megkísérelnek egy közös törvénytervezetet kidolgozni az esetleges alternatívák feltüntetésével.

Június 24.

Wolfart János levélben tájékoztatta Manherz Károlyt a június 21-én lefolytatott tárgyalásról, és a közös tervezet kidolgozását megcélzó megállapodásról, amelyet a kisebbségek részéről a mérsékeltebb szárny felülkerekedése, és a Kisebbségi Kerekasztal átdolgozott, a NEKH tervezetéhez közelítő dokumentuma tett szerinte lehetővé.

A bajai önkormányzat képviselőtestülete Nemzetiségi és Etnikai Bizottsága kibővített ülésén – Wolfart János részvételével – tárgyalta meg a kisebbségi törvénytervezeteket.

Június 25.

A Kisebbségi Kerekasztal és a NEKH képviselőinek egyeztető tárgyalása a kisebbségi törvény tervezetéről a NEKH-ben, amelynek keretében elkészült az egyeztetett preambulum-szöveg.

Balogh László, a Bács-Kiskun Megyei Közgyűlés alelnöke megküldte Wolfart Jánosnak a koncepció és a törvénytervezet véleményezését. Megítélése szerint a koncepciónak meg kell teremtenie az összhangot a nemzetközi kötelezettségeken túlmenően, a hatályos magyar jogrenddel is, és egyértelművé kell tennie a különböző állami és önkormányzati szervek kisebbségi vonatkozású kötelezettségeit, a kisebbségi kötelességeket, és a különböző kisebbségi szervezetek egymáshoz való viszonyát. Tartott attól, hogy a törvényben foglalt jogok kedvezőtlen társadalmi hatásokkal fognak járni a rossz gazdasági körülmények közepette. Az alelnök a kisebbségi önkormányzatok önkéntes jellegű, egyesületi megalapozását tartotta elfogadhatónak

Június 26.

Wolfart János megküldte a MEH számára a két elkészült törvénytervezetet véleményezés céljából.

Sárközi Ernő, a Püspökhatvani Cigányok Demokratikus Érdekvédelmi Szervezetének elnöke megküldte a NEKH-nek a törvénytervezethez kapcsolódó javaslatait, amelyek a kisebbségi szervezetek elnökei részére a főállásban való működés biztosítására, valamint az etnikai kisebbségeknek szóló TV-műsorok sugárzására irányultak.
Horvát Tamás, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Hátrányos Helyzetben Lévő Romák Érdekképviseleti Szövetségének elnöke megküldte a NEKH-nek a törvénytervezettel kapcsolatos megjegyzéseit. Leszögezte, hogy „minden egyes kidolgozott törvényjavaslattal egyetértek pozitív irányban", és szorgalmazta a szervezetek anyagi támogatásának biztosítását.

Június 27.

Bíró Gáspár, a Dunatáj Intézet munkatársa feljegyzést készített Wolfart Jánosnak, amelyben összefoglalta a NEKH törvénytervezetével kapcsolatos koncepcionális problémákat (az univerzális és mindenkit megillető emberi és a partikuláris kisebbségi jogok viszonya, a kisebbségi önkormányzathoz való jog kezelése, illetve a közjogi kompetencia kérdése illegitim szervezetek esetében). Megítélése szerint az alapos átdolgozásra szoruló tervezet az állam szerepét túlhangsúlyozza, szinte etatisztikus jellegű. Üdvözölte a taxációtól való eltekintést, de hibásnak tartotta azt az elképzelést, hogy az Országgyűlés döntsön a kisebbségek köréről.

Június 28.

A Kisebbségi Kerekasztal és a NEKH képviselőinek egyeztető tárgyalása a kisebbségi törvény tervezetéről az MNSZ tárgyalótermében. A szakértői egyeztetések további részein haladtak sorban a felek, és ezek keretében vitatták meg a népcsoport fogalmát, illetve a honosság lehetséges időhatárait.

Június 29.

Szárisz Thraszosz megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezetet támogató véleményezését: megítélése szerint a tervezet tartalmazza a szükséges kisebbségi jogokat.

Július 2.

A Kisebbségi Kerekasztal és a NEKH képviselőinek egyeztető tárgyalása a kisebbségi törvény tervezetéről a NEKH-ben. A felek a honosság időhatárának kérdésében 30 évben állapodtak meg, míg komolyabb vita a kapcsolattartás és a különböző szervezeti formákhoz (kisebbségi önkormányzat, civil szervezet) való jogok kapcsán alakult ki. Érzékelhetővé vált, hogy a Kerekasztalba tömörült kisebbségek és szervezetek körében különbségek mutatkoznak a tervezett kisebbségi önkormányzatok megítélésében, ugyanis nem mindegyikük kíván ilyet létrehozni. Attól tartottak, hogy egy, az önkormányzatokra koncentráló kisebbségi törvény elfogadásával a jövőben hátrányos helyzetbe kerülnének.

Július 3.

Manherz Károly levélben arra kérte Király Pétert, a PM közigazgatási államtitkárát, hogy gondoskodjon a minisztérium szakértőjének bevonásáról a Kodifikációs Bizottság munkájába.

Július 4.

Szőke Károly, az Földművelésügyi Minisztérium helyettes államtitkára megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezet véleményezését, csupán csekély számú észrevételt és kisebb jelentőségű javaslatot téve.

Július 5.

A Kisebbségi Kerekasztal és a NEKH képviselőinek egyeztető tárgyalása a kisebbségi törvény tervezetéről az MBKE székházának nagytermében. Vita ezúttal a kisebbségi önkormányzatok finanszírozásáról alakult ki.

Medgyesi József, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Közgyűlés elnöke megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezet véleményezését, amelyben a szerző elvetette a külön közjogi jogokkal szerveződő kisebbségi önkormányzatokat, és az egyesületi alapú megoldást tartotta elfogadhatónak. A Kisebbségi Kerekasztal tervezetét bírálva, elsőrendűnek kérdésnek az államalkotó kisebbségek nevesítését tartotta, annak hiányában ugyanis veszélyben látta az ország működőképességét.
A törvénytervezet egyeztetésére került sor Kaposváron a NEKH munkatársainak részvételével.

Július 7.

A második nemzetközi cigánykarnevál adott alkalmat a Roma Parlamentnek az első nemzetközi cigánykerekasztal megrendezésére Budapesten. A kerekasztal a cigányság kisebbségi jogai alapelveinek lefektetése érdekében, nyilatkozatban fordult az Európa Tanácshoz. A Roma Parlament képviselői hangsúlyozták, hogy egyik legfontosabb feladatuk a hazai kisebbségi törvény kialakításában való részvétel. (MTI)

Július 8.

Wolfart János írásban tájékoztatta a Kodifikációs Bizottságot a Kisebbségi Kerekasztallal folytatott tárgyalásokról, és külön tájékoztatót készített a törvénytervezet előkészítéséről.
Ülésezett a Kodifikációs Bizottság, amelynek keretében Wolfart bejelentette a közös tervezet kidolgozásának szándékát, illetve döntés született arról, hogy egy kisebbségi képviselő állandó meghívottként bekapcsolódhat a Bizottság munkájába a szövegtervezet elkészülte után. A résztvevők ismételten bevonandónak ítélték a PM szakemberét.
Gyenesei István, a Somogy Megyei Közgyűlés elnöke megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezet véleményezését, és a Közgyűlés Kisebbségi és Vallásügyi Bizottsága vonatkozó ülésének jegyzőkönyvét. A vélemény a kisebbségi önkormányzatok intézményét alapvetően a társadalmi szervezetekre alapozta volna.
Herbai István politológus megküldte Wolfart Jánosnak a NEKH törvénytervezetével kapcsolatos megjegyzéseit, amely politikatudományi szempontokat megfogalmazva hiányolta a megyei szintű kisebbségi önkormányzat intézményét, illetve a kormányzat szakosított intézményének szerepeltetését. A kisebbségek létszámával összefüggésben javasolta egy, valamely választáshoz kapcsolódó anonim, önkéntes és titkos felmérést, a cigánysággal kapcsolatban pedig a kultúra szerepét hangsúlyozta.
A NEKH munkatársainak részvételével zajlott le a törvénytervezet egyeztetése a Zala megyei Szepetneken.

Július 9.

A Kisebbségi Kerekasztal és a NEKH képviselőinek egyeztető tárgyalása a kisebbségi törvény tervezetéről a NEKH-ben, amelynek keretében a felek a kisebbségi önkormányzatokkal kapcsolatos alapelveket vitatták meg.

Július 10.

Pataky Szabolcs, a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium (KTM) helyettes államtitkára megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezet véleményezését, amely arra tett javaslatot, hogy a kisebbségek műemlékei is szerepeljenek benne.
A Fejér Megyei Közgyűlés Etnikai - Kisebbségi Bizottságának ülése – a NEKH munkatársának részvételével – tárgyalta meg a törvénytervezeteket.
A NEKH munkatársainak részvételével zajlott le a törvénytervezet egyeztetése Szombathelyen.

Július 11.

Müller György, a MEH helyettes államtitkára megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezetek véleményezését, amelyben – lévén, hogy a két külön dokumentumot

már meghaladta az idő – csak a NEKH anyagával kapcsolatban fogalmazott meg néhány észrevételt. Az államtitkár alapvetően a kettőzéseket, illetve a politikai, deklaratív jellegű rendelkezéseket kifogásolta. Álláspontja szerint a leendő törvény akkor válhat a magyar jogrendszer szerves részévé, ha rendelkezései a mindennapi gyakorlatban is alkalmazhatók lesznek érvényesíthető szankciók segítségével.
Priger György, a Tolna Megyei Önkormányzat Közgyűlésének elnöke megküldte Váradi Vilmosnak a törvénytervezet véleményezését, amely az egyesületi jog mellett érvelt, lévén, hogy a személyi alapon létrehozandó kisebbségi önkormányzat intézményét Magyarországon nem tartotta kivitelezhetőnek. Felvetette azt az aggodalmas kérdést is, hogy vajon a súlyos gazdasági gondok közepette lesz-e elegendő forrás a törvény végrehajtásához, amelynek biztosítását viszont feltétlenül szükségesnek tartotta. A kisebbségi jogokat pedig a véleményező összekötötte volna a kisebbségi anyanyelvűség meglétével.
A Pest Megyei Önkormányzat Nemzetiségi és Társadalompolitikai Bizottságának ülése, amely a NEKH szakértőjének részvételével tárgyalta meg a törvénytervezetet.
Horváth Ágnes és Egyed Albert, a NEKH munkatársai összefoglalót készítettek a törvénytervezettel kapcsolatos, kaposvári, szepetneki és szombathelyi egyeztetéseken elhangzott észrevételekről és javaslatokról. Ezek szerint vitás kérdésnek minősült a helyi kisebbségi önkormányzatok létrehozása, a cigányság helyzetének esetlegesen más jogszabályban való rendezése, illetve a hovatartozás nyílt felvállalása. A szerzők mindezek hátterének az általános tájékozatlanságot tulajdonították.

Július 12.

László Jenő, az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium közigazgatási államtitkára megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezet véleményezését. Álláspontja szerint a dokumentum jelentős átdolgozásra szorult a jogszabályhelyek ismétlésének szükséges elhagyása miatt. Kétségesnek tartotta továbbá azt, hogy az egyesületi alapú kisebbségi önkormányzatok számára telepíthető-e hatósági jogkör. Megfontolandónak minősítette azt is, hogy a korabeli költségvetési helyzetben létrejöjjenek-e még újabb önkormányzatok.
Wolfart János elkészítette a törvénytervezet megyei szereplők körében lefolytatott, előzetes egyeztetéséről szóló összefoglalót, amely a főleg a kisebbségi önkormányzatisággal összefüggő kritikai észrevételeket és félelmeket (kettős hatalom kialakulása helyi szinten, finanszírozási lehetőségek korlátozottsága) alapvetően a tájékozatlanságra vezette vissza.

Július 15.

Skultéty Sándor címzetes államtitkár, köztársasági megbízott megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezet véleményezését, amely az egyesületi jog mellett érvelt (önkéntességen alapul, tisztázott a legitimitása és személyi hatálya, illetve reális a közhatalmi jogosítványok megadása).
Pusztai Gyula, a Vas Megyei Közgyűlés elnöke megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezet véleményezését, amely a Közgyűlés Nemzetiségi és Etnikai Bizottsága ülésén elhangzottakat tolmácsolta. Általános észrevételként megfogalmazta a tapasztalható félelmet a leendő kisebbségi önkormányzatok támogatásával és működtetésével kapcsolatban. A törvény végrehajtását illetően pedig sok későbbi nehézséget prognosztizált.
Vidákovics Teréz, Bácsalmás Város Képviselőtestülete Nemzetiségi Bizottsága elnöke megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezet véleményezését, amely szerint túlsúlyosak az eljárási szabályok, míg ezzel szemben a törvény garanciarendszere kidolgozatlan. A Bizottság szélesítette volna a kisebbségek kulturális-oktatási jogait is.

Július 16.

A Kisebbségi Kerekasztal és a NEKH képviselőinek egyeztető tárgyalása a kisebbségi törvény tervezetéről a NEKH-ben. A lelassuló tárgyalásokon továbbra is a kisebbségi önkormányzatok kérdése szerepelt a napirenden.
Jávor András, a Népjóléti Minisztérium államtitkára megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezet véleményezését, amely javasolta a viszonosság elvének rögzítését. A kisebbségi önkormányzatokkal kapcsolatban pedig az egyszerűbb egyesületi forma mellett érvelt.
Günther Béla, Csongrád Megye főjegyzője megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezet véleményezését, amely egy nem sokkal korábban megtartott tanácskozás észrevételeit és javaslatait összegezte. Hangsúlyozta a más jogszabályokkal való összevetés, a szerkezeti összehangolás fontosságát, illetve túlsúlyosnak találta a szövegben a tiltások és szankciók kilátásba helyezését. Szerinte a tervezet kiindulópontja a keserű történelmi múlt, nem pedig az adott társadalmi jelenállapot és az optimális jövőkép.
A Fővárosi Közgyűlés Kisebbségi és Emberi Jogi Bizottsága a NEKH és a Kisebbségi Kerekasztal egy-egy szakértőjének részvételével megbeszélést tartott a kisebbségi törvénytervezetekről.

Július 17.

Ülésezett a Kodifikációs Bizottság immár a PM szakértőjének részvételével. Vita a PM bekapcsolódásának módjáról, valamint a kisebbségi önkormányzatisággal kapcsolatos kérdésekről alakult ki.

Július 18.

Annus Antal, a Honvédelmi Minisztérium közigazgatási államtitkára megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezet véleményezését, amely rámutatott arra az ellentmondásra, hogy a kisebbségi hovatartozás egyrészt korlátozás nélkülinek volt deklarálva, másrészt viszont az Országgyűlés döntött volna abban a kérdésben, hogy mely kisebbségek minősülnek hivatalos kisebbségnek. A kisebbségi önkormányzatok témakörében az egyszerűbb egyesületi forma mellett tette le a voksát.
Hegedűs Tamás címzetes államtitkár, köztársasági megbízott megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezet véleményezését. Problémaként értékelte, hogy az előkészítők igyekezték elkerülni az alkotmánymódosítás kényszerét, nem tudták feloldani a kisebbségi kötődés felvállalásának dilemmáját, illetve nem tisztázták az ombudsman és a köztársasági megbízott viszonyát.
Korill Ferenc, a Nógrád Megyei Közgyűlés elnöke megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezet véleményezését, amely a NEKH tervezetét tartotta alkalmasabbnak az előterjesztésre, de szükségesnek ítélte minden területen a megvalósíthatóság szempontját is mérlegelni.

Július 19.

Gyulai Gábor címzetes államtitkár, köztársasági megbízott megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezet véleményezését, amely a teljesen önkéntes egyesületi jog mellett érvelt, bár szerinte a közjogi jogosítványok biztosítása formálissá teheti a települési önkormányzatok működését. Hiányolta a törvény személyi hatályának egyértelmű megfogalmazását, illetve a hovatartozás felvállalásának kezelését.

Július 22.

Szegvári Péter, Budapest Főváros főjegyzője megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezetek véleményezését, amelyek közül a NEKH tervezetét tartotta a további munkára alkalmasnak. A kisebbségi önkormányzatok létrehozásával kapcsolatban a „B” változatot, míg a finanszírozással összefüggésben az egycsatornás, alapítványi rendszert támogatta, valamint felhívta a figyelmet az önkormányzati törvénnyel fennálló ellentétekre is. Végül leszögezte, hogy kisebbségek nélkül kisebbségi törvényt alkotni

„nem célszerű”, ezért álláspontja szerint a két tervezet összedolgozására kell törekedni. A főjegyző végül szorgalmazta a parlamenti képviselet biztosítását, valamint a települési és a kisebbségi önkormányzatok kapcsolatának szabályozását.

Július 23.

A Kisebbségi Kerekasztal és a NEKH képviselőinek egyeztető tárgyalása a kisebbségi törvény tervezetéről a NEKH-ben. A kisebbségi önkormányzatiság alapelveivel kapcsolatban már előrehaladás, míg a szövegezés terén elakadás volt tapasztalható.

Gálik Mihály, a Magyar Rádió ügyvezető igazgatója megküldte a tervezettel kapcsolatos észrevételeit Wolfart Jánosnak, amelyek a kisebbségek tömegkommunikációs lehetőségeire, és a készülő médiatörvény koncepciójával való összeegyeztethetőségre irányultak.

Július 24.

Komlóssy György, a Központi Földtani Hivatal elnöke arról tájékoztatta Wolfart Jánost, hogy a Hivatalnak a tervezettel kapcsolatban nincs megjegyzése, mivel az nem érinti a földtani kutatásokat.

Vukovich György, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke megküldte a törvénytervezettel kapcsolatos észrevételeit Wolfart Jánosnak, amely egyértelmű állásfoglalást sürgetett a népszámlálási adatok esetleges felhasználásáról. Ez utóbbiak közül a Hivatal elnöke a „nemzetiség” kategóriát javasolta, mint a hovatartozás pontos kinyilvánítását.

Július 26.

A Kisebbségi Kerekasztal és a NEKH képviselőinek egyeztető tárgyalása a kisebbségi törvény tervezetéről az MBKE tárgyalótermében. Vita alakult ki a bírósági népi ülnökökről, valamint egyeztetés folyt a kulturális autonómiáról.

Július 29.

Az egyeztetések során elkészült a „Törvénytervezet a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól” egy változata, amely a több közigazgatási egységre kiterjedő kisebbségi önkormányzat intézményét elsőként illette a területi jelzővel. A helyi szint létrehozása kapcsán kompromisszumos formulát alkalmazott: a NEKH-féle tervezetből bekerült az önkéntes akaratnyilvánítás, a Kisebbségi Kerekasztal elképzeléseiből viszont a választás metódusa.

Július 30.

A Kisebbségi Kerekasztal és a NEKH képviselőinek egyeztető tárgyalása a kisebbségi törvény tervezetéről a NEKH-ben. Egyeztetés ezúttal a kisebbségi önkormányzatok választásáról történt.

Július 31.

Ülésezett a Kodifikációs Bizottság. A Kisebbségi Kerekasztallal folytatott tárgyalásokról adott szokásos tájékoztatót követően a résztvevők oktatási kérdéseket vitattak meg, illetve a PM szakértője a finanszírozással kapcsolatos kétségeinek adott hangot.

Augusztus 5.

Mátyás Pál kormányfőtanácsos, a tárca nélküli miniszter irodájának vezetője megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezetek véleményezését, amely a kritikai megjegyzései mellett a NEKH tervezetét tartotta támogathatónak. Álláspontja szerint a tervezetek nem voltak összhangban az időközben bekövetkezett, a tulajdonviszonyokat és a gazdasági szerkezetet érintő változásokkal, így problematikussá válhat a kisebbségi önkormányzatok ingatlannal való ellátása. Szerinte nem tisztázott az, hogyha ezen testületek közjogi jogosítványokkal lesznek felruházva, akkor vajon milyen jellegű szervezetekről lesz szó.

Augusztus 9.

Verebélyi Imre, a BM közigazgatási államtitkára megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezet véleményezését, amely felvetette a jogalanyiság problémáit: a személyi hatály és a kisebbségi bevallás tisztázatlansága ugyanis álláspontja szerint maga után vonta az állami kötelezettségek bizonytalanságát, és ezért valamiféle regisztrációt elkerülhetetlennek tartott. Ezzel összefüggő problémaként értékelte a Magyarországon tartózkodó külföldiek kisebbségi jogainak kérdését, és ezért szükségesnek látta a kisebbségek közötti különbségtételt a jogok és kötelezettségek biztosítása szempontjából. Az államtitkár felvetette a deklaratív rendelkezések, a kisebbségi önkormányzati formák ügyét, az egyetértési jog lehetséges biztosítását, valamint az országgyűlési képviselet kérdését is. Kiemelte, hogy a BM véleményeinek többsége az egyesületi alapú kisebbségi testületek mellett foglalt állást, amelyek nem változtathatják meg a helyi önkormányzatok és szószólók helyzetét.

Augusztus 12.

Heinek Ottó, a NEKH főtanácsosa elkészítette jelentését a Hivatal egy évéről, amelynek középpontjában a kormányzati struktúra bizonytalanságai, illetőleg az egyes tárcákkal és az Országgyűléssel való munkakapcsolatok értékelése álltak. Ez utóbbiak terén számos relációt javítandónak és fejlesztendőnek ítélt, például a készülő kisebbségi törvény ügyében is.

Augusztus 13.

Popovics György, a NEKH főtanácsosa elkészítette jelentését a Hivatal egyéves tevékenységéről. A tartalmi munka értékelésénél kitért a kisebbségi szervezetek demokratikus megújításának, valamint az új egyesületek létrehozásának elősegítésére, amelyekkel rendszeres kapcsolatban álltak. A készülő kisebbségi törvény ügyét csak abban az összefüggésben említette, hogy annak megvitatása tette lehetővé a Hivatal számára a különböző, területi és társadalmi szereplők és álláspontjaik megismerését.

Augusztus 15.

Az egyeztetések során elkészült a „Törvénytervezet a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól” újabb változata. A helyi szintű kisebbségi önkormányzatokat a tervezet immár az általános, közvetlen, titkos és egyenlő választással hívta életre: mandátumuk elsőként a következő helyhatósági választásokig szólt, ezután pedig a létrehozásukra azzal egy időben kerül sor. A kisebbségenként felálló egy-egy országos testületet pedig a helyi kisebbségi önkormányzatok és a kisebbségi egyesületek küldöttei arányos rendszerben választották meg.

Augusztus 21.

A veszprémi régió Köztársasági Megbízotti Hivatalában a NEKH egyik főtanácsosának részvételével megbeszélést tartottak a kisebbségi törvénytervezetekről.

Augusztus 22.

Wolfart János a Kodifikációs Bizottság számára, jóváhagyásra és a továbbiak meghatározására tájékoztatót készített a törvénytervezet véleményezéséről, amely összefoglalta a törvénytervezet egyes témáihoz érkezett megjegyzéseket. Rámutatott arra, hogy a beérkezett észrevételek többsége a kisebbségi önkormányzás kérdéskörét érintette. Az észrevételezők szerint ezen testületeknek rugalmas struktúrával kell rendelkezniük (túlszabályozott jelleg, helyi szint védelme az országossal szemben, egyesületi alap stb.). A Kisebbségi Kerekasztallal folytatott tárgyalásokat követően szükségesnek tartotta végül az egyeztetett szöveg szakszerű újraszerkesztését és stilizálását.

Augusztus 23.

A Kisebbségi Kerekasztal és a NEKH képviselőinek egyeztető tárgyalása a kisebbségi törvény tervezetéről az MBKE székházában. Wolfart János egyrészt arról tájékoztatta a jelenlévőket, hogy az elmúlt nyári szünetben a szakértők elkészítették a

törvénytervezetnek az önkormányzatról, a finanszírozásról és a vagyonról szóló részeit, másrészt pedig a munkát augusztus végéig be kell fejezniük, a tervezetet át kell adniuk a Kodifikációs Bizottságnak. A Bizottság szeptember eleji üléseire meghívták a Kerekasztal képviselőit is.

Augusztus 27.

A Kisebbségi Kerekasztal és a NEKH képviselőinek egyeztető tárgyalása a kisebbségi törvény tervezetéről a NEKH-ben. A megbeszélésen a kisebbségi önkormányzatokra, a nyelvhasználatra vonatkozó részek, valamint a záró rendelkezések kerültek megvitatásra. Wolfart János megismételte, hogy a Kodifikációs Bizottságnak szeptember elejéig meg kell kapnia a törvénytervezetet, és egy ünnepélyes zárójegyzőkönyv megfogalmazását javasolta. Doncsev Toso viszont még a finanszírozási-gazdálkodási kérdéseket, illetve a Kerekasztal újonnan elkészített, a parlamenti képviseletről szóló anyagának megtárgyalását vetette fel. Wolfart szerint a további tárgyalásokat már a törvény leendő végrehajtási részeivel, a parlamenti bizottsági szakasszal párhuzamosan lehetne lefolytatni.

Augusztus 28.

Ülésezett a Kodifikációs Bizottság, amelynek keretében döntés született arról, hogy a Bizottság következő üléséig a Kisebbségi Kerekasztallal való egyeztetéseket be kell fejezni.

A Kerekasztal ülése kijelölte a Kodifikációs Bizottság két meghívott kisebbségi tagját, Doncsev Tosot és Kaltenbach Jenőt. A Bizottság elkövetkező ülésein azonban – ha nem is egyszerre – részt vett Doncsev Toso, Lásztity Péró, Kaltenbach Jenő és Zsigó Jenő is.

Augusztus 30.

A Kisebbségi Kerekasztal és a NEKH képviselőinek, a NEKH-ben tartott egyeztető tárgyalásán zárójegyzőkönyv készült a június 13. óta tartó egyeztetésekről, amelyben a felek kinyilvánították, hogy a megszületett dokumentumot közös törvénytervezetként terjesztik a Kodifikációs Bizottság elé, míg a stiláris vagy koncepcionális különbségek esetében jelzik az alternatív megoldási javaslatokat. Rögzítették továbbá, hogy szeptember 10.-éig dolgoznak a parlamenti képviseletről szóló közös javaslaton, illetve addig folytatják a még be nem fejezett záró rendelkezések egyeztetését is.

Az 1991-es nyári tárgyalások eredményeként kimunkált közös tervezet a személyi hatály meghatározásánál a kisebbség definícióján és a magyar állampolgárokon túlmenően, immár – némileg szűkítően – azokat az életvitelszerűen az országban élő, állandó tartózkodási engedéllyel rendelkező nem magyar állampolgárokat vonta be, akiknek közösségei legalább harminc éve állandó jelleggel élnek Magyarországon. Jóval kidolgozottabb lett a helyi kisebbségi önkormányzati választás kezdeményezése, amely szavazás általánosan, minden választópolgár által történt, és a testület mandátuma a következő helyhatósági választásokig szólt. Ezt követően, a helyi kisebbségi önkormányzatokat a településiekkel együtt választották. A területi kisebbségi önkormányzatok választása és jogállása tulajdonképpen megegyezett a helyi szintjével. Szintén jóval kimunkáltabbá vált az országos kisebbségi önkormányzat létrehozása: négy évre történő megalakítását kisebbségi önkormányzatok, vagy azok hiányában bizonyos számú egyesületi tag is kezdeményezhette. Az országos szerv közgyűlésébe az egyesületi tagsággal, valamint a kisebbségi önkormányzatra leadott szavazatokkal arányosan delegálhattak volna tagokat a civil és az önkormányzati formációk. Összességében a kisebbségi önkormányzati rendszer a települési önkormányzati struktúrától független, önálló, hatékony struktúra lett volna, a kulturális autonómia érdekében szükséges döntési, véleményezési, egyetértési, delegálási és intézményalapítói, –fenntartói jogokkal. A tervezet tartalmazta továbbá a jogorvoslati és az anyagi források biztosításának mechanizmusait is.

Nagy András, Mezőkovácsháza alpolgármestere megküldte Békés Megye Képviselőtestülete Nemzetiségi és Etnikai Bizottságának a törvénytervezet véleményezését, amely elsősorban a települési önkormányzatok által ellátandó feladatok fedezeti oldalát hiányolta.

Szeptember 2.

Kiss László, Doboz község jegyzője megküldte Békés Megye Képviselőtestülete Nemzetiségi és Etnikai Bizottságának a törvénytervezet véleményezését. A jegyző a helyi véleményeket úgy összegezte, hogy azok egyrészt nem látják értelmét a kisebbségi törvénynek, másrészt pedig nem tartják azt megvalósíthatónak, szerintük az csak elszigetelődéshez és szembenálláshoz fog vezetni. Ez utóbbira konkrét példa lehetett a kisebbségi önkormányzatok tervezett intézménye, valamint a külön oktatási intézmények létrejötte.

Szeptember 3.

Wolfart János a tervezet tartalmi kérdéseit ismertető sajtótájékoztatón jelentette be, hogy nagyjából elkészült a kisebbségi törvénytervezet a paragrafusok többségének rögzítésével, illetve a párhuzamos vélemények megjelölésével. Doncsev Toso szerint viszont, amíg nem mindegyik előírás tekintetében jutnak konszenzusra, addig nem mondhatják ki a törvény elkészültét. Kifejezte azon reményét is, hogy hamarosan megegyeznek az ideiglenes parlamenti képviselet, a zárórendelkezések és az anyagi garanciák kérdéseiben is. (MTI)

Szeptember 4.

A NEKH a Kodifikációs Bizottság ülése elé terjesztette a törvénytervezetet, amellyel kapcsolatban – immár a Kisebbségi Kerekasztal képviselőinek jelenlétében – az ülésen számos kritikai észrevétel hangzott el.

Ambrus Attiláné, Almáskamarás polgármestere megküldte Békés Megye Képviselőtestülete Nemzetiségi és Etnikai Bizottságának a törvénytervezet véleményezését, amely a „kisebbségi" jelző és az „etnikum" szó elhagyását, és a parlamenti képviselet megteremtését javasolta, míg a kulturális autonómia esetében az állam feladatát csak az általános keretek kijelölésében látta, a tartalommal való megtöltés a szövetségek reszortja lenne a területi és helyi önkormányzatok útján.

Egyed Albert elkészítette összefoglalóját a NEKH egyéves tevékenységéről, amely kiemelten fontosnak értékelte a kisebbségi törvény előkészítésében való közreműködést, miközben fejlesztendőnek, javítandónak tartotta a Hivatal több kialakult munkakapcsolatát.

Szeptember 5.

Tárgyalásra került sor a Cigány Ifjúsági Szövetség és a NEKH képviselői között a szervezet és a Hivatal közötti kapcsolatról, a kisebbségi törvény, a későbbi végrehajtási programjában való közreműködésről, valamint a cigány lakosság problémáiról. Elhangzott az a vélemény, hogy a törvény végrehajtása, a kisebbségi önkormányzatok kialakítása jelentős feszültségeket fog generálni, komoly konfliktusokhoz fog vezetni a kisebbségi és a többségi társadalmakban egyaránt.

Szeptember 11.

Ülésezett a Kodifikációs Bizottság. A törvénytervezet szövegezését a résztvevők nem tartották tökéletesnek, amelyet a beérkező vélemények alapján egy szakértői csoport hivatott módosítások formájában korrigálni.

Horváth Albert, a Magyar Cigányok Antifasiszta Szervezetének elnöke megküldte EJKVB-nak a kisebbségi törvénytervezet véleményezését, amely elvetette a cigányság kisebbséggé nyilvánítását és a kisebbségi önkormányzatok létrejöttét, de szükségesnek tartotta a helyi önkormányzatokban való képviselet biztosítását. Az elnök kifejezte továbbá a cigányszervezetek vezetőivel szembeni elégedetlenségét is. Fodor Gábor az

október 21-i válaszlevelében reagált a törvénytervezettel kapcsolatos fenti észrevételekre.

Szeptember 13.

Németh Zsolt, a Fidesz választmányi tagja sajtótájékoztatón jelentette be, hogy elkészült a párt alternatív koncepciója a kisebbségi törvényről. Németh aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy a NEKH időközben „visszavonta" az augusztus végi konszenzusos tervezetet, és így úgy tűnt, hogy 1991-ben sem lesz elfogadott jogszabály. Kiemelte, hogy a párt koncepciója az alábbi alapelvekre épít: elveti a nemzetállami eszmét, a korlátozott szuverenitás és önrendelkezés talaján áll, azaz közjogi jogosítványokat biztosít a kisebbségi önkormányzatoknak, és lehetőséget az anyaországgal való kapcsolattartásra. Fontosnak tartotta a közösségi jogok, az országos és helyi szintű érdekképviseleti-önkormányzati testületek rögzítését, amelyek mellett az egyes kisebbségek létrehozhatják az államfő mellett működő, közös koordinációs tanácsukat. A félreértések tisztázása érdekében néhány napon belül megbeszélésre került sor a Fidesz képviselői és a NEKH munkatársai között. (Magyar Hírlap)

Szeptember 16.

Szabad György megküldte Manherz Károlynak a törvénytervezet véleményezését, amelynek hangsúlyos elemét az országgyűlési képviselet biztosításának javasolt alapelvei képezték.

Szeptember 18.

Ülésezett a Kodifikációs Bizottság, amelynek keretében döntés született arról, hogy az átszerkesztett törvénytervezet tárcaegyeztetésre kerülhet az országgyűlési képviseletről szóló melléklettel és az IM különvéleményével együtt. A kidolgozott, de még pontosítandó finanszírozási program pedig a NEKH és a Kisebbségi Kerekasztal alternatívájával szintén kiküldésre került.

Vágvölgyi Péter, az IM Közjogi Főosztályának főosztályvezetője megküldte Manherz Károlynak a törvénytervezet véleményezését, amelynek hangsúlyos elemei az egyesületi jog alapján szerveződő kisebbségi önkormányzatiság, illetve a kisebbségi biztos intézményének kifejtése voltak. Felhívta a figyelmet a kisebbségi önmeghatározás alkalmazhatatlanságára, illetve javasolta a személyi hatályt kiterjeszteni az országban állandó jelleggel tartózkodó külföldi személyekre is. A kisebbségi önkormányzatisággal kapcsolatban hangsúlyozta, hogy „az egyesülési jog alapja ugyanis a társadalom különböző érdekek és értékek alapján való önszerveződésének, az önkormányzati alapon létrejövő szervezett társadalmi közösségek működésének." De mindemellett indokoltnak tartotta a kisebbségi testületeket bizonyos közjogi többletjogokkal felruházni, és ezzel kapcsolatban szövegjavaslatként lényegében megismételte az IM 1990. decemberi tervezetében foglaltakat, akárcsak a kisebbségi biztossal összefüggésben.

Szeptember 19.

A Fidesz és a NEKH képviselői megbeszélést tartottak a kisebbségi törvény előkészítéséről, tisztázandó a párt szeptember 13-ai sajtótájékoztatójával kapcsolatos félreértéseket. A tárgyaláson egyetértés mutatkozott a törvény mielőbbi megalkotásának szándékában, a közhatalmi jogokkal felruházott kisebbségi önkormányzatok létrehozásában, a többcsatornás finanszírozási rendszer szükségességében az alapvető intézmények garantált állami támogatása mellett, az egyéni és közösségi jogok optimális egyensúlyában, míg az álláspontok a parlamenti képviselet kivitelezése terén tértek el egymástól. A képviselők hangsúlyozták azt is, hogy a kisebbségi önkormányzás csak lehetőség, nem pedig kötelező forma, és az érdekvédelemnek más szervezeti keretei is szükségesek.

Szeptember 25.

Az EJKVB ülése meghallgatta a NEKH első éves működéséről szóló beszámolót. (MTI)

Szeptember 27.

Náday Gyula, az MCDSZ elnöke javaslatokkal (együttélés hangsúlyozása, kisebbségi egyesületek felruházása többletjogokkal stb.) együtt megküldte Nagy Ferenc Józsefnek a törvénytervezethez kapcsolódó véleményezését: a dokumentumot előkészítettnek és szakmailag elfogadhatónak minősítette.

Szeptember 28.

Ülésezett az MNSZ Elnöksége, amely a kisebbségi törvénytervezettel kapcsolatos kérdéseket és észrevételeket fogalmazott meg: kiállt az egyértelmű fogalmazás, illetve a végrehajtás és ellenőrzés rögzítése mellett. Felvetette az intézményátvétel, az egyesületek és kisebbségi szövetségek szerepének, valamint a kisebbségi szószóló jogainak tisztázandó kérdéseit.

Cigány kisebbségi önkormányzat alakult meg civil szervezetek összefogásából Hajdúhadházon. (MTI)

Szeptember 30.

Sárközi Ernő, a Püspökhatvani Cigányok Demokratikus Szervezetének elnöke megküldte Nagy Ferenc Józsefnek a törvénytervezethez kapcsolódó javaslatait, megfogalmazva többek között a kisebbségi médiaszereplés igényét.

Szeptember (dátum nélkül)

Király Péter, a PM közigazgatási államtitkára megküldte Manherz Károlynak a törvénytervezet véleményezését, amelyben kifejtette azt, hogy miért nem tud egyetérteni a dokumentum tárcaegyeztetésre történő bocsátásával. Az államtitkár alapvetően a megvalósíthatóság és a finanszírozhatóság szempontjaiból kritizálta a tervezetet. Álláspontja szerint nem hihető olyan törvénynek a sikere, amely az államnak csak a finanszírozásban biztosít teret, és a végrehajtást még nem létező kisebbségi szervezetekre bízza, azaz az állam csak fizethet, de nem irányíthatja és ellenőrizheti a felhasználást. Az alapvető problémák közé sorolta a jogalanyok számának képlékenységét (hiányolva a kisebbségek és anyanyelveik felsorolását), a magán- és közjogi szervezetek összemosódását (egyesületi alapon ne lehessen köztestületet létrehozni), a fogalmak bizonytalanságát, a megoldási módozatok kidolgozatlanságát (kiket és milyen eszközzel kormányoz a kisebbségi önkormányzat, mi a viszonya a települési önkormányzattal stb.), valamint a finanszírozhatatlanságot (a költségek mérhetetlen elfutása elleni garanciák hiánya, fedezetlen csekként funkcionálás). Határozott álláspontja szerint az utóbbi mértéke csak a mindenkori éves költségvetési törvényben határozható meg.

Október 1.

A NEKH a kisebbségi törvény előkészítésével kapcsolatban sajtókonferenciát hívott össze, amely a törvénytervezet tartalmi kérdéseit ismertette. Ennek keretében Doncsev Toso hangot adott azon álláspontjának, hogy még nem lehet kész tervezetről beszélni, mert nem készült el az ideiglenes parlamenti képviseletről szóló rész, valamint a jogszabály zárórendelkezései sem. Ezért a megkezdett tárgyalások folytatását emelte ki. (MTI)

Október 2.

Lásztity Péró, a Szerb Demokratikus Szövetség alelnöke – néhány alapvető észrevétel megtétele mellett (ti. a Kodifikációs Bizottság által szerkesztett változat tartalmi változtatásai néhány, de fontos helyen érintik a korábbi kompromisszumot, az IM csatolt különvéleménye pedig veszélyezteti azt) – arról tájékoztatta Nagy Ferenc Józsefet, hogy a Szövetség a Kisebbségi Kerekasztal útján fejti ki az álláspontját a törvénytervezetről.

Október 3.
A Fidesz és a Kisebbségi Kerekasztal képviselőinek találkozóján a felek egyetértettek abban, hogy halaszthatatlan a kisebbségi törvény megalkotása, és abban, hogy a kisebbségi szervezeteknek önkormányzati státuszt kell kapniuk, de a jogok érvényesítéséhez a szükséges források megtervezése is szükséges a költségvetés kidolgozásakor. (MTI)
Lehmann István, a Csongrád Megyei Közgyűlés elnöke megküldte Nagy Ferenc Józsefnek a törvénytervezet véleményezését, amely „döntően" egyetértett az IM június 5-i észrevételeivel. Javasolta, hogy a törvény adjon lehetőséget területi, regionális önkormányzati szövetségek létrehozására, illetve a helyi és az országos önkormányzat megalakítását illetően az alulról felfelé történő, demokratikus választást, illetve delegálást tartotta indokoltnak. Mindenképpen elkülönítendőnek tartotta ugyanis a kisebbségi önkormányzatokat és a társadalmi szervezeteket.
Október 4.
Mádl Ferenc tárca nélküli miniszter megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezet véleményezését, amely többek között stilisztikai kifogásokat is tartalmazott. Felvetette azt a problémát, hogy miként lehet elhatárolni és megszervezni helyi szinten a különböző önkormányzatokat, illetve szintén rámutatott a kisebbségi célú költségvetési támogatások bizonytalanságára.
Misley Károly, a KTM közigazgatási államtitkára megküldte Nagy Ferenc Józsefnek a törvénytervezet véleményezését, amelyben felhívta a figyelmet néhány pont módosításának szükségességére, amelyek a miniszter feladat- és hatáskörébe tartoztak.
Pálfy Dénes, a Zala Megyei Önkormányzati Közgyűlés elnöke megküldte Nagy Ferenc Józsefnek a törvénytervezet véleményezését, megfogalmazva számos kiegészítő javaslatot.
Szekeres Antal, a Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzati Közgyűlés elnöke megküldte Nagy Ferenc Józsefnek a törvénytervezet véleményezését, amely a kisebbségi önkormányzatokat illetően az önkéntességre alapozott egyesületi jog mellett érvelt.
Botos Gábor, Győr-Moson-Sopron Megye Közgyűlésének elnöke megküldte Nagy Ferenc Józsefnek a törvénytervezet véleményezését, amely szerint az Országgyűlésnek szükséges lesz majd számos nyitott kérdést megválaszolnia, köztük a kisebbségi jogok biztosítása és a végrehajtás garanciájának ügyét, illetve azt, hogy miként lehet regisztráció nélkül közhatalmi jogosítványokat adni a kisebbségi testületek számára.
Kovács György Zoltán, a Komárom-Esztergom Megyei Közgyűlés elnöke megküldte Nagy Ferenc Józsefnek a törvénytervezet véleményezését.
Október 5-6.
Ülésezett a Magyarországi Szlovákok Szövetségének Elnöksége, amely kialakította a Szövetség álláspontját a kisebbségi törvénytervezetről. Erről Jakab Róbertné, a Szövetség ügyvezető elnöke 10-én levélben tájékoztatta Nagy Ferenc Józsefet. A szervezet kiállt a parlamenti képviselet megteremtése mellett, hiányolta az anyagi induló-alapok költségvetési törvényben való rögzítését, elvetette a jogok gyakorlásának létszámokhoz való kötését, de szorgalmazta a legitim érdekképviseletek kialakítását.
Október 7.
Raskó György, az FM közigazgatási államtitkára megküldte Nagy Ferenc Józsefnek a törvénytervezet véleményezését, amely az IM álláspontjával egyezően az egyesületi jog mellett tette le a voksát. Számos bekezdés törlését is javasolta, amelyek jórészt az Alkotmány vagy más jogszabályhelyek ismétlései voltak.
Balogh László, a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat alelnöke megküldte Nagy Ferenc Józsefnek a törvénytervezet véleményezését. Hangsúlyozta, hogy a tervezet szerinti kisebbségi önkormányzatok csak a létrehozásuk bonyolultságában és költségigényükben

különböznek az egyéb társadalmi szerveződésektől, amelyek viszont az országos testület megalakításánál szerinte nem kikerülhetők. Álláspontja szerint a dokumentum nem adott választ a cigányság sajátos problémáira sem.
Gyenesei István, a Somogy Megyei Közgyűlés elnöke megküldte Nagy Ferenc Józsefnek a törvénytervezet véleményezését, megfogalmazva számos módosítási javaslatot.
Boros Lajos, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közgyűlés elnöke megküldte Nagy Ferenc Józsefnek a törvénytervezet véleményezését, amely egyetértését hangsúlyozta az IM észrevételeinek többségével. A cigány kisebbség szempontjából problémásnak ítélte a tervezet számos pontjának megvalósíthatóságát (anyaország fogalma, anyanyelvű oktatás stb.).

Október 8.

Pusztai Gyula, a Vas Megyei Közgyűlés elnöke megküldte Nagy Ferenc Józsefnek a törvénytervezet véleményezését, amely alapvetően egyetértett az IM ajánlásával.
Paál Huba, a Fejér Megyei Közgyűlés elnöke megküldte Nagy Ferenc Józsefnek a törvénytervezet véleményezését, amely többek között felhívta a figyelmet a megyei önkormányzat hiányára.
Egerszegi Gyula, a Környezetvédelmi Főfelügyelőség vezetője arról tájékoztatta Nagy Ferenc Józsefet, hogy a tervezet nem tartalmazott a Főfelügyelőséget érintő szabályozást.

Október 9.

Inczédy János, a Pest Megyei Közgyűlés elnöke megküldte Nagy Ferenc Józsefnek a törvénytervezet véleményezését, amely fontosnak tartotta az MTA bevonásával a honos kisebbségek nevesítését. A kisebbségi önkormányzatokkal kapcsolatban pedig az IM módosító javaslatait támogatta. Nem tartotta indokoltnak a törvény végrehajtásához szükséges becsült költségek közötti nagyságrendbeli különbségeket.
Zongor Gábor, a Veszprém Megyei Közgyűlés elnöke megküldte Nagy Ferenc Józsefnek a törvénytervezet véleményezését, amely az egyesületi jog mellett foglalt állást, és ezért túl részletesnek találta a kisebbségi önkormányzatokra vonatkozó tervezett szabályozást.

Október 12.

Megtartották a cigány népfőiskola megnyitóját Szolnokon, a Lungo Drom rendezésében. Az első foglalkozáson Wolfart János, Báthory János és Váradi Vilmos tartottak előadást a kisebbségi törvényről, a cigánykérdésről, valamint a cigányellenesség jogi értelmezéséről. (MTI)

Október 14.

Gyurkovics Sándor, a Közlekedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztérium (KHVM) közigazgatási államtitkára megküldte Nagy Ferenc Józsefnek a törvénytervezet véleményezését. Ellentmondásosnak találta a kisebbségi hovatartozás kezelésének kérdését, tisztázatlannak a törvény személyi hatályát, átdolgozandónak ítélte a kisebbségi önkormányzatokra vonatkozó fejezetet, ugyanakkor hiányolta az országgyűlési képviselet ügyének rendezését. A szakállamtitkár több, a médiával kapcsolatos rendelkezés elhagyását javasolta, mivel ezeket szerinte számos későbbi, frekvenciagazdálkodási, távközlési és médiatörvényeknek kellene szabályozniuk.
Demszky Gábor, Budapest Főváros főpolgármestere arról tájékoztatta Nagy Ferenc Józsefet, hogy a kerületi önkormányzatok véleményének megismerése nélkül a jelzett határidőig nem tud véleményt mondani a törvénytervezetről.

Október 15.

Wolfart János az Európai Parlament jogi és kisebbségi bizottságában ismertette a magyarországi kisebbségi törvénytervezetet, valamint a kisebbségpolitika alapelveit és

gyakorlatát. Az eseményre, amelyen részt vettek az ET szakértői és francia egyetemi tanárok is, annak keretében került sor, hogy a bizottság egy kisebbségi charta tervezetén dolgozott. A NEKH elnöke kiemelte a charta és a törvénytervezet számos hasonló megoldását (népcsoport fogalmának meghatározása, diszkrimináció tilalma, állami kötelezettségek). (MTI)

A Békéscsabai Román Klub elkészítette a kisebbségekről szóló törvénytervezet véleményezését, amely az egyetértő megjegyzések mellett hiányolta a kisebbségi parlamenti képviselő jogainak meghatározását, a települési önkormányzatokban való kisebbségi képviselet intézményét, valamint javasolta a kisebbségi oktatási intézmények finanszírozásának újragondolását.

Október 16.

Az SZDSZ és a Kisebbségi Kerekasztal képviselői megbeszélést folytattak a kisebbségi törvény parlamenti vitájának előkészítéséről a kisebbségi jogok érvényesülése érdekében. Egyetértés volt a megalkotás sürgősségének megítélésében, az egyéni és a kollektív jogok biztosításában, a kisebbségi önkormányzatok és a kulturális autonómia kérdéseiben, az anyagi és szervezeti garanciák biztosításában, valamint az ideiglenes parlamenti képviselet megoldásában. (MTI)

Október 17.

Manherz Károly Király Péternek, a PM közigazgatási államtitkárának írott levelében reagált a PM-nek a törvénytervezettel kapcsolatos szeptemberi elemzésére, oppozíciós álláspontjára. A címzetes államtitkár miután röviden összefoglalta a törvényalkotás addigi történetét, a PM álláspontjából csak az egyes bekezdések, paragrafusok javításának szükségességét fogadta el, és javasolta utóbb a Kodifikációs Bizottságnak. A PM-étől eltérő koncepcionális elgondolást természetesnek tartotta, mivel a kisebbségi szervezetekkel folytatott tárgyalások az államigazgatási szemlélettől különböző megoldások keresését vonták maguk után. Álláspontja szerint több szakasz együttes értelmezésével lehet a jogalanyok körét – az elutasított regisztráció nélkül – behatárolni, amely pontosan majd az önkormányzati választásokon fog kiderülni. Nem volt szerinte szó finanszírozási automatizmusról, hanem kizárólag a Kisebbségi Alapba elhelyezett összeg felosztásáról, illetve már akkor meglévő kiadások átcsoportosításáról.

Október 22.

Wolfart János megküldte Szentgyörgyi Andrásnak, a Miniszterelnöki Titkárság vezetőjének a törvénytervezetet és annak indoklását – tájékoztatva egyúttal az előzményekről.

Október 24.

A NEKH elkészítette a Kodifikációs Bizottság számára a törvénytervezet államigazgatási egyeztetéséről szóló tájékoztatót. A dokumentum kitért a minisztériumok és országos hatáskörű államigazgatási szervek, a Legfőbb ügyész, a megyei és fővárosi közgyűlések elnökeinek, a Települési Önkormányzatok Országos Szövetségének, valamint a kisebbségi szervezetek véleményeire. A minisztériumok közül a tervezettel az IM és a PM nem értettek egyet, átdolgozásokat Horváth Balázs és Mádl Ferenc tárca nélküli miniszterek, Müller György, a MEH helyettes államtitkára és a KHVM tartottak szükségesnek. A kisebbségi szervezetek közül 12 véleményezte a dokumentumot, a Kisebbségi Kerekasztal addig a napig viszont nem.

Doncsev Toso Nagy Ferenc Józsefhez írott levelében tájékoztatta őt a Kerekasztalnak a tervezettel kapcsolatos álláspontjáról. Sajnálatosnak tartotta, hogy néhány kérdésben nem alakult még ki közös felfogás a NEKH és a Kerekasztal tárgyaló delegációi között (kisebbségi önkormányzatok intézményei, állami finanszírozási kötelezettségek), és ráadásul több tárca támadta a közös törvénytervezetet. Hiányolta, hogy a Kodifikációs

Bizottsághoz beérkezett dokumentumokat a Kerekasztal nem kapta meg. Mindezek alapján újbóli politikai egyeztető tárgyalásokat kezdeményezett.

Október 25.

A Herman Ottó Társaság elkészítette a törvénytervezet bírálatát. Ezek szerint a tervezet hibás fogalmakkal operált, koncepcionálisan elhibázott, túlméretezett, korszerűtlen, nem illeszkedett a nemzetközi követelményekhez, és áttekinthetetlen volt. A szabad szervezkedés, az egyesületi törvény talaján állva és a kisebbségi önkormányzatokra utalva kifejtette, hogy „a helyi önkormányzatok mellé esetenként néhány – különböző – nemzetiségi önkormányzatot csak a lázálom képzelhet el, és a minden arányérzéket meghaladó túlzás." A kisebbségi támogatásokat a nemzetiségi területek megállapítandó összetételéhez kötötte volna a Társaság, kerülendőnek tartotta a kettős vagy többes kötődés kérdését, míg a cigányság számára a kisebbségi jogokat csak a „nomadizáló" életformából az „európai" életmódra való átlépéssel biztosította volna.

Október 28.

Ülésezett a Kodifikációs Bizottság, amelyen elfogadták a tárcaközi egyeztetésről készült tájékoztatót és annak határozati javaslatait. Szerkesztőbizottságot hívtak életre a szükséges átszerkesztés elvégzésére, amely után, de még a kormány elé terjesztés előtt újabb tárcaegyeztetést tartanak. A beterjesztés időpontját november 30-ára módosították.

Október 29.

Szádeczky-Kardoss Irma, az IM Jogi-informatikai Főosztályának csoportvezetője megküldte Wolfart Jánosnak a szeptember 16-i keltezésű törvénytervezetről készült szakvéleményét, ezzel kapcsolatos szövegezési javaslatait, valamint „A nemzeti és etnikai kisebbségek közéleti és önkormányzati anyanyelvhasználati jogainak kodifikálása nyomán keletkező és megoldandó problémák" c. feljegyzését. Az előbbi lényegében nyelvi, szerkezeti és terminológiai javaslatokat és pontosításokat (nemzeti és etnikai kisebbség, identitás stb.) fogalmazott meg, míg az utóbbi a kisebbségi nyelvek jogi szakterminológiájának hiányát, és az ezzel kapcsolatos megoldási javaslatokat taglalta.

Október-november

Az ősz folyamán elkészült a kisebbségi törvénytervezet egy újabb változata, amely az augusztus végi megállapodáshoz és szövegtervezethez képest fontos változásokat tartalmazott. Kimondta például, hogy nem magyar állampolgár kisebbségi önkormányzati képviselővé nem választható. Bevezette a kisebbségi szervezetek által opponált választási regisztrációt is. A Büntető Törvénykönyv vonatkozó paragrafusának figyelembe vételével, a választópolgárok önkéntes kérelme alapján a helyi jegyző a választások előtt összeállította a kisebbségek titkos nyilvántartását: kizárólag csak a regisztrált személyek ajánlhattak képviselő-jelöltet és szavazhattak az egyfordulós, kislistás-többségi alapú választásokon. A megválasztható kisebbségi önkormányzatok létszáma szintén a regisztrált választópolgárok számához igazodott.

November 1.

Gyánti Ferenc (Csongrád Megyei Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Érdekegyeztető Tanácsa) megküldte Wolfart Jánosnak és a Kisebbségi Kerekasztalnak a Tanács október 21-i, a törvénytervezet megvitatásáról szóló ülésének összefoglalóját. A megbeszélés szorgalmazta azt, hogy a tervezetből még 1991-ben törvény szülessen, különben a kisebbségek lássanak hozzá a teendőkhöz, mint pl. az önkormányzatok megszervezéséhez. A Tanács a nemzetiségi oktatási és kulturális intézmények felett teljes kisebbségi felügyeletet, a közép- és felsőfokú oktatásban kisebbségi kvóták bevezetését, a hatalmi ágakban kisebbségi képviseletet, valamint a kisebbségi szervezetek számára a médiában való megjelenést szorgalmazta.

November 6.
Mátyás Pál kormányfőtanácsos megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezet véleményezését, amelyben már csupán néhány bekezdéssel kapcsolatban tett észrevételt és döntött az alternatívák ügyében.
November 14.
Báthory János elkészítette feljegyzését a törvénytervezet önkormányzatokkal kapcsolatos vitájához, amely a nemzetközi dokumentumok alapján a köztestületi forma mellett érvelt.
November 15.
Ülésezett a Rekoordinációs Bizottság, amelynek ülésére meghívták azt a kilenc minisztériumot, amely a véleményezés során nem, vagy csak átdolgozásokkal együtt tudott egyetérteni a törvénytervezettel. A megbeszélésen átadásra került az államigazgatási egyeztetésről készült NEKH-tájékoztató, illetve Báthory János 14-i feljegyzése. A minisztériumok képviselői közül az MKM képviselője egyetértését hangsúlyozta, míg az IM szakértője fenntartotta a törvénytervezettel kapcsolatos különvéleményét, és annak későbbi, megfelelő előterjesztését.
November 18.
A Kodifikációs Bizottság ülése, amelyen ismertették a módosító indítványoknak a szerkesztőbizottság által feldolgozását, és megvitatták annak előterjesztését. Ennek keretében markánsan felmerültek a törvénytervezetet övező, egymással szembenálló nézetek, különösen pedig az IM és a PM oppozíciós álláspontjai. Az IM képviselője hangsúlyozta, hogy nem ellenzi a kormány elé történő terjesztést, de csak a saját véleményükkel együtt, mert a tervezetet végrehajthatatlannak és a jogrendbe nem illeszthetőnek ítélte. A PM szakértője szerint fékeket kell beépíteni, és megnyugtatónak azt nevezte, hogy a pénzügyi hatásokról inkább a költségvetési törvény rendelkezik. Doncsev Toso felhívta a figyelmet arra, hogy megítélése szerint néhány helyen már sérült az augusztus végi konszenzus.
Bogdán Tibor (IM Közjogi Főosztály) megküldte Manherz Károlynak a törvénytervezet részletes véleményezését, amely jórészt megismételte és fenntartotta az IM korábban már többször kifejtett álláspontját. Az IM egy fejezet keretében foglalta volna össze az egyéni és kollektív jogokat. A kisebbségi önkormányzatokkal kapcsolatban ismételten, konkrét módosító szöveggel együtt javasolta az 1990. decemberi tervezeten alapuló, egyesületi jellegű megoldást, ami mellett a minisztérium már az 1991. szeptemberi véleményezésében is kiállt. Újból indítványozta továbbá a kisebbségi ombudsmanra vonatkozó, saját szabályozás megvalósítását is. Összességében úgy ítélte meg, hogy a törvénytervezet sok felesleges szabályt tartalmaz, áttekinthetetlen, és nem felel meg a minimális kodifikációs követelményeknek. Ezért a dokumentumot a kormányülésen való megvitatásra teljesen alkalmatlannak találta, de „a kialakult politikai helyzetre tekintettel” nem ellenezte annak beterjesztését.
November 20.
A Kisebbségi Kerekasztal ülése kialakította a véleményét a törvénytervezet őszi változatáról. A kisebbségi álláspont szerint az augusztus végi - szeptember eleji állapothoz képest sérült a konszenzus.
November 26.
A Kisebbségi Kerekasztal szakértői kialakították a Kerekasztal véleményét és módosító javaslatait a törvénytervezet legutolsó változatával kapcsolatban a Kodifikációs Bizottság számára. Az 54 pontból álló feljegyzés többek között felhívta arra a figyelmet, hogy a kisebbségi választások tervezett szisztémája álláspontjuk szerint súlyosan sérti a korábbi konszenzust, mivel az előzetes regisztrációs kötelezettséget fogalmaz meg.

A kisebbségi törvény tervezetének szakértői egyeztetésére került sor a NEKH képviselői és a Kerekasztal szakértői között. A Hivatal képviselői szerint egy ponton sem sérült a korábbi konszenzus, míg az utóbbiak szerint igen, és lediktálták a módosító javaslataikat, valamint utóbb, 28-án átadták az írásos észrevételeiket és javaslataikat a NEKH főtanácsosának.

November 28.

A Kisebbségi Kerekasztal jogi szakértője elkészítette a Kerekasztal véleményével kapcsolatos kiegészítését, folytatva a két nappal korábbi feljegyzést.

November 29.

A kisebbségi törvény tervezetének újabb szakértői egyeztetése zajlott le a NEKH képviselői és a Kisebbségi Kerekasztal szakértői között. Az utóbbiak számos kérdésben az egyet nem értésüket hangsúlyozzák a törvénytervezet államigazgatási egyeztetést követő szövegével kapcsolatban.

November (dátum nélkül)

Budapest Főváros Önkormányzata kialakította az észrevételeit a törvénytervezettel kapcsolatban. A vélemény szerint a tervezett kisebbségi önkormányzati rendszer nem illeszkedik szervesen a magyar közigazgatás rendszerébe, de legnagyobb problémának a vagyoni és finanszírozási problémák rendezetlenségét, a választási rendszert és a belső ellentmondásokat tartotta. Az előbbiek terén alapvetően a végrehajtás, a kisebbségi önkormányzatok és intézményeik működtetéséhez szükséges anyagi garanciák rögzítését hiányolta.

December 1.

Budapesti székhellyel megalakult a Magyarországi Olasz Szövetség, amelyet a Fővárosi Bíróság 1992 márciusában jegyzett be. A Szövetség elsődleges céljainak az olasz kultúra hazai megismertetésén túl a Magyarországon élő olaszok, valamint az olasz származású magyar állampolgárok összefogását és érdekvédelmét tekintette. A tevékenysége során együtt kívánt működni a különböző állami, gazdasági és társadalmi szervekkel. A Magyarországi Olasz Szövetség a kisebbségi törvény 1993-as elfogadásáig intenzív lobbizást folytatott elsősorban az EJKVB-nál és a NEKH-nél a magyarországi olaszok nemzeti kisebbségként való hivatalos elismertetése érdekében.

December 5.

Ülésezett a Kodifikációs Bizottság, amelyen vita alakult ki a tervezett regisztráció problémájáról, illetve további teendőként megfogalmazódott a hatpárti egyeztetés és a kormány elé terjesztés szükségessége.

December 7.

A Magyarországi Románok Szövetségének éves közgyűlése Gyulán megállapította, hogy az országos kisebbségi szervezet megkezdett megújulása lassabb a vártnál, többek között azért, mert késik a kisebbségi önkormányzatok lehetőségét is tartalmazó kisebbségi törvény megalkotása. (MTI)

December 12.

Tizennégy cigány szervezet Cigány Fórumot alakított Budapesten, amely többek között a kisebbségi törvénytervezet kialakításában is részt kívánt venni. (MTI)

December 14-15.

Az MDF megtartotta az V. Országos Gyűlését. A Külpolitikai, honvédelmi és kisebbségvédelmi szekció állásfoglalása kimondta, hogy „a magunk részéről támogatjuk és biztosítjuk a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek jogait, személyi és – ahol lehetséges – területi elvű autonómiai törekvéseit. Határozottan sürgetjük, hogy az Országgyűlés haladéktalanul kezdje meg a nemzeti és kisebbségi törvény tárgyalását, képviselőcsoportunk ennek megfelelően járjon el.”

December 19.

A kormányülésre beterjesztésre került a Kodifikációs Bizottság által módosított, és a BM Választási Irodája által kiegészített törvénytervezet. Az október-november folyamán kialakítotthoz képest kisebb módosításokat tartalmazó tervezetet a kormány első olvasatban meg is tárgyalta. A kormány javasolta a nemzeti kisebbségek körének és az etnikai kisebbség fogalmának meghatározását. Az elhangzottak alapján a törvénytervezet átdolgozására lett szükség, amelyet a BM, az IM és a NEKH végeztek el. Ez utóbbinak lett az eredménye egy további, december 31-ei változat, amelyet egy későbbi feljegyzés szerint a NEKH érdemben már nem tudott befolyásolni.

December 27.

Bugár Béla, a csehszlovákiai Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom elnöke megküldte Molnár Imrének, a MEH osztályvezetőjének a kisebbségi törvénytervezet Csáky Pál képviselő által kidolgozott véleményezését, amely ez ügyben akár négyoldalú tárgyalások kivitelezését is javasolta. „Mozgalmunk nevében csak üdvözölni tudjuk a törvénytervezetet, mint európai nóvumot és valóban pozitív példát. Kívánatosnak tartanánk, ha a Parlament mielőbb elfogadná." A pártelnök javasolta ugyanakkor a helyi kisebbségi önkormányzatok jogkörének bővítését, illetve a többnyelvűség betartásának fontosságát (pl. az egészségügyben).

December 30.

Tóth Károly, a csehszlovákiai Független Magyar Kezdeményezés főtitkára megküldte Antall Józsefnek a törvénytervezet véleményezését. „Már nagyon régóta várunk arra, hogy a magyar parlament megtárgyalja a törvénytervezetet, hiszen ez nagyban hozzájárulhat a két ország kapcsolatainak elmélyüléséhez, és ahhoz, hogy itt Csehszlovákiában is hasonló törvényt fogadjon el a parlament." A tervezetből a főtitkár kiemelte a kulturális autonómia és a közjogi jogosítványokkal felruházott kisebbségi önkormányzatiság biztosítását.

Entz Géza, a MEH politikai államtitkára (Határontúli Magyarok Titkársága) megküldte Wolfart Jánosnak a csehszlovákiai magyar pártok rövidített véleményét a kisebbségi törvénytervezetről.

1992

Január 2.

Ágoston András, a Vajdasági Magyarok Demokratikus Szövetségének elnöke megküldte Antall Józsefnek a kisebbségi törvénytervezet véleményezését. „Népcsoportunk számára létfontosságú, hogy a jogszabály végre megszülessen, az ügyben a magyar országgyűlés és a politikai erők konszenzusra jussanak, hiszen az európai szinten álló törvény kisebbségvédelmi harcunkban Szerbia felé is hivatkozási alap lehet." Fontosnak tartotta a későbbiekben a kisebbségi önkormányzatiság elvének megőrzését, amely egybecsengett a személyi alapú vajdasági autonómia-követelésekkel.

Január 7.

Wolfart János a törvénytervezetnek a kormány elé történő terjesztéséről szóló feljegyzését készített Nagy Ferenc Józsefnek, amelyben tájékoztatta őt a törvénytervezet tartalmi és szerkezeti átdolgozásáról. A kisebbségi önkormányzatokkal kapcsolatban az időközben elkészült BM variációt javasolta elfogadni az IM szövegével szemben, mert többek között az teszi lehetővé a kisebbségi szervezetek demokratizálódási folyamatának felgyorsulását.

Január 9.

Doncsev Toso levelet írt Antall Józsefnek, amelyben rámutatott arra, hogy a többszörösen átszerkesztett törvénytervezet milyen, az eredeti változattól eltérő és a Kisebbségi Kerekasztal számára sérelmes rendelkezéseket tartalmazott (kisebbségi

önkormányzati választás, állami finanszírozási kötelezettségek, parlamenti képviselet). Ezért politikai egyeztető tárgyalásokat tartott szükségesnek a kormány meghatalmazott képviselőivel.

Január 13.

Csörgits József, a Horvátországi Magyarok Szövetségének elnöke megküldte Antall Józsefnek a törvénytervezet véleményezését. „Kérjük tehát Miniszterelnök Urat, hogy a demokrácia országhatároktól függetlenül érvényes alapelvei mellett, a mi sajátos szempontjainkat is szem előtt tartva, ragaszkodjanak a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek jogainak mielőbbi és minél szélesebb körű szabályozásához."

Váradi Vilmos elkészítette a csehszlovákiai Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom és a Független Magyar Kezdeményezés véleményezéséről szóló feljegyzését Wolfart Jánosnak, amely szerint a kisebbségi önkormányzatok jogkörének további bővítése veszélyeztetné az államigazgatás működőképességét, a többnyelvűség betartását pedig nem lehet intézményesen biztosítani.

Január 17.

Gönc László, a Mura-vidéki Magyar Nemzetiségi Önigazgatási Közösség titkára megküldte Antall Józsefnek a fontosnak tartott törvénytervezet véleményezését: „… a jó körülmények ellenére sem mellőzhető kisebbségi önvédelmi harcunkban a jövőben hivatkozhatunk a pozitív magyarországi gyakorlatra." A levél kiemelte a kisebbségi önkormányzatiság hangsúlyos szerepét a leendő törvényben.

Január 24.

Az 1991. decemberi kormányülést követően elkészült a BM törvénytervezet-változata, amely a későbbiekben rendkívül komoly vitákat és ellenállást generált államigazgatási és társadalmi szereplők körében egyaránt. Ennek legfőbb oka az volt, hogy a korábbi tervezetekkel ellentétben megkülönböztette egymástól a nemzeti és az etnikai kisebbségeket, és ez a distinkció jogkövetkezményekkel is párosult. A preambuluma szerint „e törvény szerint a nemzeti kisebbségek azok a saját nyelvvel és kultúrával rendelkező népcsoportok, amelyek a magyarsággal történelmileg együtt élnek és van anyanemzetük. Etnikai kisebbségek azok, amelyeket a lakosság többi részétől saját nyelvük vagy kultúrájuk, hagyományaik különböztetnek meg, de nincs anyanemzetük, illetve a magyarsággal való történeti együttélés során nemzeti kisebbségként nem artikulálódtak." Az előbbiek körében immár felsorolást is alkalmazott: ide sorolta a bolgár, horvát, német, román, szerb, szlovák, szlovén és az „ukrán (ruszin)" népcsoportokat. A tervezet egyik lehetséges megoldásként a korábbiakhoz képest teljességgel új alapokra helyezte a kisebbségi önkormányzati rendszert azzal, hogy a települési önkormányzati szisztémába integrálta. Kiiktatta a közvetlen választással létrehozott helyi testületet, és helyette két közvetett típust javasolt: a kisebbségi települési önkormányzatot, ha a települési önkormányzat tagjainak több mint felét, illetve az ún. önkormányzati képviselőcsoportot, ha a tagok legalább egyharmadát kisebbségi jelöltként választották meg. A tervezet nem hagyta változatlanul az országos testületet sem.

Január 27.

Wolfart János több miniszter és államtitkár számára készítette el és küldte meg a NEKH állásfoglalását a törvénytervezet január 24-i változataival kapcsolatban: a hivatalvezető a BM és az IM tervezeteit egyaránt elfogadhatatlannak tartotta. Az előbbit azért, mert diszkriminatív, az utóbbit pedig azért, mert hiányzik belőle a következetesség az önkormányzatiság vonatkozásában (egyesületi jogalap erőltetése). Ugyanakkor a kisebbségi önkormányzatoknak a települési önkormányzati rendszerbe való beépítését jobb megoldásnak tartotta, mint a Kisebbségi Kerekasztallal egyetértésben beterjesztett egykori javaslatot. Aggályosnak tartotta viszont néhány kisebbség esetében az országos

testület megalapítását, a nemzeti és etnikai kisebbségek külön-külön való meghatározását, az ehhez kapcsolódó és súlyos következményekkel járó diszkriminatív megoldást, valamint a taxációt.

Január 29.

A Kisebbségi Kerekasztal képviselői és az MDF Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi munkacsoportja eszmecserét folytattak a kisebbségi törvénytervezet néhány alapvető kérdéséről. A felek hasznosnak ítélték a kölcsönös tájékoztatást, és megállapodtak abban, hogy a tervezet beterjesztésekor szakértők bevonásával újabb megbeszélést tartanak. (MTI)

Január 31.

Az MSZP nemzeti és etnikai kisebbségi tagozatának ülése úgy foglalt állást, hogy abban az esetben fogadható el a kisebbségi törvénytervezet, ha az Országgyűlés egyidejűleg jogszabályban szavatolja a kisebbségek parlamenti képviseletét. Ennek megfelelően Jakab Róbertné és Tabajdi Csaba képviselők egy erről szóló törvényjavaslatot terjesztenek a törvényhozás elé. (MTI)

Hambuch Vendel, a Német Kultúregyesület elnöke Szabad Györgynek írott levelében arra kérte az Országgyűlést, hogy segítse a magyarországi németség múltjának tudományos feltárását, valamint az egyesület számára minimális infrastruktúra biztosítását. Fodor Gábor utóbb, augusztus 4-én megküldte a levelet Németh Zsolt képviselőnek azzal, hogy érdemes mérlegelni a benne foglalt javaslatokat a kisebbségi törvény vitájának megkezdése előtt.

Február 3.

Magyarországi szlovák értelmiségiek nyílt levelet intéztek a magyar közjogi méltóságokhoz a kisebbség helyzetéről, amelyben többek között kifogásolták a kisebbségi törvény elfogadásának késlekedését is. A problémákból való egyedüli kiútnak az intézményesen garantált kulturális autonómia biztosítását tartották. A levelet Szabad György február 5-én továbbította Fodor Gábornak.

Február 6.

A kormányülés harmadik olvasatban megtárgyalta és a meghozott határozatával, a szövegpontosító javaslatok figyelembevételével elfogadta a BM átdolgozásán alapuló, „A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól” szóló törvénytervezetet, és elrendelte annak Országgyűlés elé terjesztését. A döntés arra is kiterjedt, hogy az Országgyűlés elé történő benyújtás előtt arról tájékoztatni kell a Kisebbségi Kerekasztalt.

A február 6-i változat a január végihez képest némileg bővítette a nemzeti kisebbségek felsorolását, amely már a bolgár, görög, horvát, lengyel, német, román, „ruszin (ukrán)”, szerb, szlovák, szlovén közösségekre terjedt ki. A helyi szinten létrehozható kisebbségi önkormányzati típusok – a kisebbségi települési önkormányzat és az önkormányzati képviselőcsoport – kiegészült az ún. települési részönkormányzattal, amelynek kialakítását az önkormányzati csoport vagy az etnikai kisebbség kezdeményezhette. Módosította a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló törvényt, amelybe a települési önkormányzatban való kedvezményes kisebbségi mandátum kedvezőbb szabályait állapította meg.

Február 7.

Nagy Ferenc József levélben tájékoztatta Doncsev Tosot a kormány előző napi döntéséről, és egyúttal meghívta őt a törvénytervezet február 12-ei ismertetésre.

Február 12.

Sor került a kisebbségi törvénytervezetnek a Kisebbségi Kerekasztallal történő miniszteri ismertetésére Nagy Ferenc József, illetve a BM és a NEKH képviselőinek részvételével. A törvénytervezet Országgyűlés elé terjesztéséről szóló kormánydöntés ismertetését széleskörű eszmecsere követte, végül a résztvevők megállapodtak abban,

hogy a Kerekasztal ésszerű időn belül megteszi a dokumentummal kapcsolatos észrevételeit.

Február 14.

A Roma Parlament megismételt, második kongresszusa szakértői csoportot hozott létre, amelynek feladata a kisebbségi törvénytervezet módosítására irányuló csomagterv kidolgozása lett, mivel a kormány kisebbségi törvénytervezete a küldöttek szerint fokozottan hátrányosan érinti a cigányságot. (MTI, Népszabadság)

Február 18.

Wolfart János a Népszabadságnak nyilatkozva kijelentette, hogy a kormány nem változtatta meg a közös törvénytervezet legfontosabb pontjait, és a kisebbségek a lehető legtöbb jogot fogják kapni, bár nem lehet automatikus érvényesülésre számítani, kalkulálni lehet a kezdeti nehézségekkel is. (Népszabadság)

Február 19.

A Kisebbségi Kerekasztal ülése megállapította, hogy a kormány által február 6-án megtárgyalt és elfogadott törvénytervezet a kisebbségek számára elfogadhatatlan, mert hátrányosan megkülönböztet egyes kisebbségeket, eltér a korábbi konszenzustól, a kisebbségi lakosság többségét kizárja az önkormányzatok alakításának lehetőségéből, nem oldja meg a parlamenti képviseletet, nem tartalmaz anyagi garanciákat, a korábbiakhoz képest szűkíti a kulturális autonómiát, illetve magában hordozza esetleges későbbi érdekellentétek kiéleződését. Az elfogadható megoldás érdekében így a Kerekasztal szereplői a közvéleményhez, az Országgyűléshez és a politikai pártokhoz kívántak fordulni. A döntésükről nyilatkozatot tettek közzé, amelyet másnap eljuttattak Szabad Györgynek is, aki továbbította azt Fodor Gábor és Salamon László bizottsági elnököknek.

A NEKH munkatársai belső megbeszélést tartottak a december 18-i kormányülésre beterjesztett, és a kormány által elfogadott törvénytervezetekről, főleg a kezdeti részekről (kisebbség-fogalom, taxáció, helyi szintű kisebbségi önkormányzatok).

Február 28.

Nagy Ferenc József a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvénytervezetet az indoklással együtt felterjesztette Kajdi Józsefnek, a MEH közigazgatási államtitkárának, és kérte a dokumentumnak az Országgyűlés elé történő benyújtását. Jelezte továbbá, hogy nem kapott észrevételt a Kisebbségi Kerekasztaltól, és a kisebbségi elutasító álláspontról csupán a sajtóból értesült.

Göncz Árpád február 29-i hatállyal, saját kérésére mentette fel tisztségéből Manherz Károlyt (52/1992. (II. 28.) KE határozat).

A Fidesz és a Kisebbségi Kerekasztal képviselői megbeszélést folytattak a kisebbségi törvénytervezetről. A közzétett közös nyilatkozatuk leszögezte, hogy „a leginkább érintettek, vagyis a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek egyetértését nem bíró nemzeti és etnikai kisebbségi törvény jogsértő.” A kormány javaslatának elutasításával a felek egy, a Kerekasztal egyetértését bíró törvény elfogadását szorgalmazták. (MTI)

Március 3.

Horváth Aladár országgyűlési képviselő (SZDSZ) sajtótájékoztatóján a frakció nevében fejtette ki véleményét a kisebbségi törvénytervezetről, amelyet jelentős visszalépésként értékelt, és annak elfogadása szerinte a cigányság jogfosztását eredményezné. Felszólította a kormányt a korábbi megállapodáshoz való visszatérésre. (MTI)

Március 4.

Entz Géza bizalmas feljegyzést készített Antall József számára, amelyben arra hívta fel a kormányfő figyelmét, hogy a törvénytervezet akkori formájában való elfogadása súlyos kül- és belpolitikai következményekkel járhat. Megítélése szerint a tervezet tartalmilag nemzetközi dokumentumokkal, a kormányprogrammal, valamint az 1991.

áprilisi kormánynyilatkozattal is ütközött. Megoldásként az aggályos elemek kiküszöbölését, valamint a benyújtás előtt, a Kisebbségi Kerekasztallal való tárgyalásokat javasolta.

Március 5.

A kormányülés felfüggesztette a BM átdolgozásán alapuló, „A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól" szóló törvényjavaslat Országgyűlés elé történő beterjesztését. Úgy rendelkezett, hogy a kormány által létrehozott Miniszteri Bizottság (tagjai: BM, IM, KÜM, MKM, PM, MEH-HTMT, NEKH) döntsön abban a kérdésben, hogy Nagy Ferenc József szövegkorrekciós javaslatai vajon beilleszthetők-e és milyen módon a tervezetbe.

Fodor Gábor, az EJKVB elnöke és a Fidesz országos választmányának tagja egy nagykállói politikai fórumon elfogadhatatlannak minősítette a kisebbségi törvénytervezetet. (MTI)

Március 6.

Doncsev Toso Wolfart Jánoshoz írott levelében megismételte a Kisebbségi Kerekasztal konszenzusos álláspontját a törvénytervezettel kapcsolatban – hangsúlyozva egyúttal a további tárgyalások iránti elkötelezettséget. A levél szerint a tervezet sértette a korábban kialakított konszenzust, és rámutatott a legfontosabb eltérésekre is (kisebbségek közötti megkülönböztetés, kisebbségi önkormányzatok létrehozása, parlamenti képviselet, anyagi garanciák, kulturális autonómia).

Március 7.

A Miniszteri Bizottság ülése megtárgyalta az államigazgatási véleményeket, és a Kisebbségi Kerekasztal észrevételeit. Úgy foglalt állást, hogy tagjai konkrét szövegjavaslatokat tesznek, és addig is felfüggesztik a törvénytervezetnek az Országgyűlés elé történő beterjesztését. A tervezet esetleges módosítását követően pedig szükségesnek tartottak egy, a Kerekasztallal való egyeztetést. Az értekezlet leszögezte, hogy „a kormány kész a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvény további előkészítése során figyelembe venni a Kisebbségi Kerekasztal véleményét." (idézet: MTI)

Nagy Ferenc József levélben tájékoztatta Doncsev Tosot a Miniszteri Bizottság üléséről, és reagált is a Kerekasztalnak a törvénytervezettel kapcsolatos észrevételeire.

Március 7-8.

Kétnapos konferenciát rendezett Budapesten a Friedrich Ebert Alapítvány, a Raoul Wallenberg Egyesület, valamint a Fővárosi Közgyűlés illetékes bizottsága „Kisebbségi és emberi jogok helyzete Magyarországon" címmel. Göncz Árpád megnyitó beszédében a többségi gőgöt bírálva sürgette a kisebbségi kérdés teljes körű megvitatását. Fodor Gábor és Doncsev Toso diszkriminatív volta miatt egyaránt kritizálták a kormány által korábban elfogadott kisebbségi törvénytervezetet. Konrád György felszólalásában olyan kisebbségi törvényt tartott kívánatosnak, amely az érintettekre bízza önmaguk meghatározásának jogát. (Népszabadság)

Március 10.

Nagy Ferenc József levélben tájékoztatta Fodor Gábort a törvénytervezet helyzetéről, azaz az Országgyűlés elé terjesztés felfüggesztéséről.

A Kisebbségi Kerekasztal sajtótájékoztatóján elhangzott, hogy a szervezet megelégedéssel fogadta a kisebbségi törvény tervezetének visszavonását, és késznek mutatkozott a további tárgyalásokra. Jelezték, hogy a továbbiakban azokat a megállapodásokat tekintik alapnak, amelyekre a korábbi tárgyalásokon jutottak a kormány képviselőivel, és a még hátralevő kérdésekben (kötelező nemzetiségi intézmények, szervezeti formák, illetve a törvény bevezetéséhez szükséges összeg

meghatározása) is konszenzusra kívánnak jutni. Megállapodás esetén a kétharmados törvény elfogadásának sem lesz akadálya. (MTI)

Március 11.

Az EJKVB botrányos módon véget ért ülése a készülő kisebbségi törvénytervezet ügyével foglalkozott a NEKH, a PM, és a Kisebbségi Kerekasztal képviselőinek részvételével. A meghívás ellenére azonban nem képviseltették magukat a BM és az IM szakértői, akárcsak Nagy Ferenc József. A résztvevők összefoglalóiból kiderült, hogy az álláspontok nem közeledtek egymáshoz: a kormány a saját, míg a Kerekasztal a konszenzusos tervezethez ragaszkodott. Vita a miniszternek írandó levél pontjairól bontakozott ki, nevezetesen arról, hogy a kormány tisztázza a tárgyalódelegációjának a kompetenciáját, azaz a Kerekasztallal való tárgyalásokra aláírásra is felhatalmazott személyeket küldjön. (Magyar Hírlap)

A Bizottság döntése értelmében Fodor Gábor levélben fordult Nagy Ferenc Józsefhez, kérve az erőfeszítéseit a mielőbbi parlamenti beterjesztés érdekében. A törvénytervezetnek ugyanakkor szerintük bírnia kell a Kerekasztal támogatását, és meg kell felelnie a modern szakmai és jogi követelményeknek is. A levelet másolatban megkapta Szabad György, Boross Péter belügy-, és Balsai István igazságügyi miniszter is.

Az EJKVB SZDSZ-es tagjai és a Kisebbségi Kerekasztal képviselői megbeszélésükön üdvözölték a kormány azon szándékát, amely a kisebbségek egyetértését tükröző törvénytervezet benyújtását irányozta elő. A felek tiszteletben kívánták tartani az 1991-es konszenzusos tervezetet, és fontosnak tartották pontos határidők megszabását is a nyitott kérdések lezárására és megállapodások megkötésére. (MTI)

Március 21.

Fodor Gábor a Népszavának nyilatkozva elmondta, hogy politikai tévedést az hinni, hogy a kisebbségek aktív részvétele nélkül meg lehet oldani a kisebbségi törvénytervezet kérdését: az akkori dokumentumra ugyanis a Kisebbségi Kerekasztal egyértelműen nemet mondott. Fodor szerint a NEKH-nek nem volt világos felhatalmazása a Kerekasztallal folytatott tárgyalásokon, a kialakított megállapodás később változott, ami szerinte arra mutatott rá, hogy a kormánynak nem volt egyértelmű koncepciója. Az EJKVB elnöke tartott tőle, hogy az addigi huzavona már nemzetközi presztízsveszteséget is okozhat Magyarországnak. „Sajnos, a törvénytervezet előkészítését tisztázatlanságok, kompetenciahiányok és rossz politikai helyzetfelmérések jellemezték.” (Népszava)

Március 25.

Angió-Auth János, a Magyarországi Olasz Szövetség elnöke megküldte Fodor Gábornak, az EJKVB elnökének kérésére a magyarországi olasz kisebbségről szóló tájékoztatót, majd az április 22-i, következő levelében meghívta a bizottsági elnököt a június 6-i baráti találkozóra is, amelyen az elnök viszont nem tudott részt venni.

Március 31.

A Miniszteri Bizottság ülése a tagok által benyújtott írásos javaslatok alapján úgy határozott, hogy elhagyják a taxációt és a fogalmi megkülönböztetést, és ennek megfelelően módosították a tervezet vonatkozó pontjait. A BM azonban részben fenntartotta az álláspontját: ragaszkodott a nemzeti kisebbség fogalmának meghatározásához és a jogok differenciált biztosításához, de eltekintett az etnikai kisebbség definiálásától. Az MKM kezdeményezésére pontosították a kisebbségek közösségi jogait, és a kulturális autonómiára vonatkozó egyes bekezdéseket.

Április 2.

Nagy Ferenc József benyújtotta a kormánynak a Miniszteri Bizottság határozata alapján módosított, „A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól” szóló törvényjavaslatot

tartalmazó előterjesztést és határozati javaslatot, amellyel a KÜM, MKM, PM, HTMT és NEKH képviselői egyet értettek, míg a BM továbbra is részben fenntartotta különvéleményét. A miniszter úgy ítélte meg, hogy az átfogalmazásokkal együtt a törvénytervezet már alkalmas az Országgyűlés elé történő beterjesztésre, de a kétharmados voltára tekintettel indokoltnak tartotta annak megismertetését a parlamenti pártokkal, valamint a módosításokról – a kapcsolódó kormányzati szervek képviselőinek részvételével – tájékoztatni a Kisebbségi Kerekasztalt.
Jeszenszky Géza külügyminiszter feljegyzést készített Antall Józsefnek a kisebbségi törvénytervezetről, amely azt indítványozta, hogy a javasolt módosításokkal a dokumentum – a BM különvéleményével együtt – kerüljön a kormány elé.

Április 3.

Szabad György válaszlevelében jelezte részvételi szándékát Fodor Gábornak a kisebbségi törvénnyel kapcsolatos bizottsági tárgyalások esetében.
Fluckné Papácsy Edit, az IM helyettes államtitkára megküldte Wolfart Jánosnak a törvénytervezettel kapcsolatos észrevételeit, amely lényegében azt a tervezett megoldást ellenezte, amely szerint a köztársasági elnök döntene arról, mely kisebbségek tartoznak a törvény hatálya alá.

Április 3-5.

A Kisebbségi Kerekasztal, az ELTE Politológia Tanszéke és a Fidesz szervezésében háromnapos konferenciát rendeztek Békéscsabán „Kisebbségi autonómia és állam" címmel, amelynek céljai a kisebbségek alkotmányos-jogi helyzetének tisztázása, valamint a kisebbségvédelem nemzetközi garanciáinak megtárgyalása voltak.

Április 4.

A Magyar Nemzet körkérdésére adott válaszokból kitűnt, hogy a megkérdezett kisebbségi vezetők a készülő törvénytől leginkább a kulturális autonómiát várják. Osztojkán Béla szerint a rendkívüli módon várt jogszabállyal lehetőség nyílhat a saját kulturális intézmények kialakítására. A megfelelő garanciákkal ellátott kulturális infrastruktúra fontosságát Petrusán György is kiemelte, míg Karagics Mihály szerint az európai normáknak a gyakorlatban is megfelelő jogokra van szükség. A megvalósíthatóság kérdése kulcseleme volt Jakab Róbertné válaszának is, aki szerint a rendszerváltás óta a helyzet romlott, és a kormány kisebbségvédelmi programja igencsak megkérdőjelezhető. Hambuch Géza azt hangsúlyozta, hogy a kisebbségi igények a valódi önkormányzat, a széleskörű érdekképviselet és kulturális autonómia irányába mutatnak. (Magyar Nemzet)
Mészáros István, az EJKVB SZDSZ-es alelnöke a Magyar Nemzetben megjelent „Törvénytelenül" c. írásában bírálta a kormányt a kisebbségi törvénytervezet kapcsán. Úgy ítélte meg, hogy a kormány „azért táncolt vissza a konszenzustól, mert belső egyetértés hiányában nincs határozott álláspontja. A tárcák, főként az IM, BM (és a Kisebbségi Hivatal), valamint a kormányszakértők különböző koncepciókkal rendelkeznek, és ezek közül hol az egyik, hol a másik kerekedik fölül. A következmény: az álláspontok állandó átértékelése. Ehhez járul, hogy a PM csak elviekben támogatja a törvény megalkotását, amikor a költségekről esik szó, kibúvót keres. Mindezek arra utalnak: a kisebbségi ügyeknek a kormányon belül nincsen igazi, tekintéllyel bíró gazdája. Így fordulhatott elő, hogy a Kisebbségi Hivatalról utólag kiderült, nem rendelkezett megfelelő felhatalmazással a Kisebbségi Kerekasztallal folytatott tárgyalásokon." A képviselő olyan törvény megalkotását sürgette, amely intézményesen garantált beleszólási lehetőséget és valamiféle mellérendelt szerepet biztosít a kisebbségeknek kisebbségspecifikus ügyekben, valamint objektív finanszírozási rendszert épít ki. (Magyar Nemzet)

Április 9.

A kormányülés elfogadta a törvénytervezetet, amely a februári változathoz képest már egyértelművé tette, hogy személyi hatálya a magyar állampolgárokra terjed ki. A nemzeti és etnikai kisebbség egységes definícióját alkalmazta, amelybe beiktatta a százéves honosság követelményét. Annak megállapítását, hogy a jogszabályi meghatározásnak mely kisebbségek felelnek meg, a köztársasági elnök hatáskörébe utalta.

Április 17.

A Magyarországi Roma Parlament kiadott közleménye szerint az ernyőszervezet egyeztető tárgyalásra hívta össze a hazai roma szervezeteket, amelyek megtárgyalták a kisebbségi törvénytervezet 1992. áprilisi változatát, és kialakították az ezzel kapcsolatos állásfoglalásukat. Úgy határoztak, hogy a számukra sértő és elfogadhatatlan tervezet ügyében a Kisebbségi Kerekasztal álláspontját támogatják, azaz a kormánnyal az 1991. szeptemberi megállapodás alapján kell lefolytatni a tárgyalásokat. Üdvözölték egyúttal a kormány tárgyalási szándékát, de e téren érdemi párbeszédet sürgettek, annál is inkább, mert a törvény elfogadását rendkívül sürgősnek ítélték. Leszögezték, hogy tényleges és gyakorolható jogokra, a települési önkormányzatokkal partneri viszonyban álló saját, önálló kisebbségi önkormányzatokra van szükség, a kulturális autonómia és többszintű érdekvédelem megoldása mellett. (OS)

Április 21.

A magyarországi kisebbségi szervezetek nyilatkozata szerint az április 9-én, a kormány által elfogadott törvénytervezettel szemben az egyedüli megoldás a kisebbségekkel együtt kidolgozott és azok egyetértését élvező törvény lehet. A konszenzus tervezet kialakítása azonban csak tárgyalások útján lehetséges, amelyre a Kisebbségi Kerekasztal delegációja kész, de az április 22-ére összehívott fórum nem helyettesítheti a szükséges szakmai és politikai egyeztetéseket.

Április 22.

A kormány és a kisebbségek képviselőinek tárgyalásán nem született konszenzus a kisebbségi törvénytervezetről, amelyet Wolfart János annak tulajdonított, hogy a kisebbségi vezetők az egész, február óta módosított tervezetet elvetették, és az egyeztetések elölről való újrakezdését szorgalmazták. A kormánydelegáció ugyanakkor nem volt felhatalmazva a reagálásra, ha az egész tervezetet negligálják, és csak tolmácsolhatta a kormánynak a kisebbségi álláspontot. (MTI)

Április 23.

A Roma Parlament rendezésében, Salgótarjánban megtartott romatalálkozón elhangzott, hogy miközben a kormány szerintük egyoldalúan felfüggesztette a Kisebbségi Kerekasztallal folytatott tárgyalásokat, 22-ére váratlanul meghívták a Kerekasztalt azzal, hogy mondjon véleményt az új kisebbségi törvénytervezetről, amely az összes kisebbség véleménye szerint is kisebbségellenes, de kiváltképp hátrányos a cigányság számára. (MTI)

Április 24-26.

A KDNP megtartotta I. kongresszusát Gödöllőn. Az elfogadott programtézisek között szerepelt az is, hogy „a KDNP támogatja olyan kisebbségi törvény elfogadását, amely példaértékkel szolgál a térség számára."

Április 30.

A kormány határozatot hozott a Kisebbségi Kerekasztallal való tárgyalási szándékáról.

Május 6.

A Kisebbségi Kerekasztal ülése üdvözölte a kormány szándékát mind a tárgyalások folytatásáról, mind a javasolt helyszíneket és időpontokat, illetve kijelölte a Kerekasztal kétszintű, politikai és szakértői delegációját. A politikai küldöttség tagja lett Kaltenbach Jenő, Lásztity Péró, Rózsa T. Endre és Zsigó Jenő, akiket hétfős szakértői delegáció

egészített ki. Az ülésről Doncsev Toso levélben tájékoztatta Nagy Ferenc Józsefet, amelyben felsorolta, hogy mely témakörökről kíván a Kerekasztal egyeztetéseket folytatni – jelezve, hogy a szövegszerű javaslatokat a tárgyalások helyszínén fogják átadni.

Május 8.

Újra kezdődött a kisebbségi törvénytervezet tárgyalása a kormány kijelölt delegációja és a Kisebbségi Kerekasztal között. Megállapodás született a tárgyalások további lebonyolításáról, és a témajavaslatokról, amelyek közül a Kerekasztal számos kérdésben szövegszerű javaslatot is tett. A felek kinyilvánították azon szándékukat, hogy közös szövegjavaslat kimunkálására törekszenek.

Május 11.

Szabad György fogadta Olof Janssont, a finnországi Ålandi Parlament elnökét és kíséretét. A házelnök a vendégekkel ismertette többek között a kisebbségi törvény előkészületeit is. (MTI)

Május 14.

A kisebbségi törvénytervezet tárgyalására került sor a kormány kijelölt delegációja és a Kisebbségi Kerekasztal között. A napirenden az alapvető rendelkezések megvitatása szerepelt a Kerekasztal írásos anyaga alapján. Többek között kitértek a honos kisebbségek és nyelvek taxációjára, bár a Kerekasztal által javasolt felsorolások tartalmaztak eltéréseket a későbbi törvényhez képest. Nem jött létre megegyezés a kisebbség-fogalom vitatott elemeiről (saját nyelvre, kultúrára való utalás, állampolgárság megléte).

Május 15.

A kisebbségi törvénytervezet tárgyalása zajlott le a kormány kijelölt delegációja és a Kisebbségi Kerekasztal között. A felek az alapvető rendelkezések még függőben lévő pontjait egyeztették, valamint rátértek az egyéni és közösségi jogok témakörére.

Fodor Gábor javaslatot dolgozott ki a kisebbségi törvénytervezettel foglalkozó előkészítő munkacsoport létrehozásáról, amely az elképzelés szerint Lukács Tamás bizottsági alelnök (KDNP) koordinálásával, hat vagy nyolc képviselő bevonásával működne.

Május 18.

A kisebbségi törvénytervezet tárgyalására került sor a kormány kijelölt delegációja és a Kisebbségi Kerekasztal között. A felek a beterjesztett dokumentumok alapján az alapvető rendelkezések, az egyéni és kollektív jogok, valamint a kisebbségi helyi és országos önkormányzatok témaköreit vitatták meg. Míg az előbbiekben sikerült megállapodni, a kisebbségi önkormányzatiság vonatkozásában nem született megegyezés. A felek nem tudtak rátérni a kulturális autonómiára és a finanszírozásra vonatkozó részek egyeztetésére. A Kerekasztal hangsúlyozta egy közös tervezet benyújtásának szükségességét, és a tárgyalások folytatása mellett érvelt.

Május 21.

Báthory János levélben fordult a Magyarországi Roma Parlamenthez, amelyben felajánlotta a tagszervezeteknek, hogy szívesen tájékoztatja őket a kisebbségi törvény előkészítéséről, illetve a Kisebbségi Kerekasztallal folytatott tárgyalásokról, akár a Roma Parlament ügyvivő testületének soros ülésén. Osztojkán Béla főtitkár május 26-ai válaszában a tájékoztató iránti készségét fejezte ki azzal együtt, hogy a találkozó napirendjét kiegészítendőnek tartotta a NEKH és a Roma Parlament viszonyának megtárgyalásával is. (Phralipe)

Május 22.

Antall József a Parlamentben fogadta az országos kisebbségi szervezetek vezetőit, illetve egyes, Budapestre akkreditált nagyköveteket és követségi munkatársakat. A

kisebbségi törvénytervezetről szóló megbeszélésen, amelyen jelen volt Boross Péter, Nagy Ferenc József és más kormányzati tisztségviselők is, ismertették a kormánynak a tervezet tartalmi kérdéseiben való elvi álláspontját. A kisebbségi vezetők az anyagi garanciák fontosságát hangsúlyozták, de a további tárgyalások kérdésében már megoszlottak a véleményeik. (MTI)

1992 májusában a Kisebbségi Kerekasztal ismételten elővette a pénzügyi jellegű „Létrehozási kötelezettségek" c. törvénytervezet-kiegészítését. Ghyczy Tamás levelében ezeket, a kulturális autonómiára és a finanszírozásra vonatkozó javaslatokat a PM részéről teljes terjedelmükben elfogadhatatlannak tartotta, mivel álláspontja szerint az autonómia nem a fedezetek feletti rendelkezésről szól, a költségvetési támogatáshoz való jog nem kisebbségi jog, a kötelező finanszírozás pedig az Országgyűlés döntési szabadságát korlátozná.

Május 26.

A Schwäbische Zeitung interjút közölt Hambuch Gézával, az MNSZ ügyvezető elnökével, aki a magyarországi kisebbségpolitikával kapcsolatban komoly bírálatokat megfogalmazva egy nyugat-európai (Olaszország, dániai és belgiumi németek, németországi szorbok és dánok) színvonalú kisebbségi törvényt tartott szükségesnek. A cikk komoly belpolitikai visszhangot váltott ki, mire a budapesti németek érdekképviseleti szervezete június 4-én egyetértését fejezte ki a megállapításokkal kapcsolatban. (MTI)

Sebestyén Béla, a Herman Ottó Társaság ügyvezető alelnöke és Szíj Rezső, a Társaság elnöke megküldték Szabad Györgynek a szervezet kisebbségi törvénytervezetét, amelyet a házelnök június 1-én továbbított Fodor Gábornak, aki június 24-i válaszában köszönte meg a dokumentum megküldését.

Május 27.

A kormányülés döntött a májusi tárgyalások alapján beterjesztett tervezet alternatív javaslatainak ügyében, és határozatot hozott a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvénytervezetnek az Országgyűlés elé terjesztéséről.

Május 28.

A Magyarországi Roma Parlament Ügyvezető Testületének ülése kialakította Báthory János május 21-ei megkeresésével kapcsolatos állásfoglalását, amelyről Horváth Aladár és Osztojkán Béla aznap levélben tájékoztatták a NEKH elnökhelyettesét. A levél leszögezte, hogy a szervezet mind a kisebbségi törvény előkészítéséről, mind pedig a Kisebbségi Kerekasztallal folytatott tárgyalásokról megfelelő információkkal rendelkezik, és kifejezte azon reményét, hogy ezek az egyeztetések folytatódnak. Érthetetlennek nevezte azt, hogy a kisebbségekkel való szakmai és politikai konzultációt a kormány megszakította. Kérte, hogy amennyiben a kormány már rendelkezik általa befejezettnek minősített, beterjesztésre szánt törvénytervezettel, akkor azt haladéktalanul juttassa el hozzájuk, különben arról érdemi vitát nem áll módukban folytatni. A Roma Parlament vezetői végül kiemelték, hogy álláspontjukat a Kisebbségi Kerekasztal döntésein keresztül kívánják képviselni. Báthory János június 2-ai válaszában sajnálatát fejezte ki a tájékoztató elmaradása ügyében, és rámutatott arra, hogy a legutóbbi levél mondandója ellentétben áll Osztojkán május 26-ai visszajelzésével. Jelezte egyúttal azt is, hogy a Roma Parlament szervezetei közül többen igényelték a kisebbségi törvényről szóló informálást. (Phralipe)

Június 3.

Először ülésezett az EJKVB kisebbségi törvény előkészítésével foglalkozó hatpárti munkacsoportja, amelynek témája a további munkarend megbeszélése volt. A csoport létrejöttéről és céljairól Lukács Tamás június 4-én, levélben tájékoztatta Doncsev Tosot, kérve egyúttal legfeljebb két kisebbségi szakértő kijelölését és bejelentését. Június 5-i

levelében pedig Szabad Györgytől kérte a bizottsági alelnök a törvénytervezet angol nyelvre történő fordításának engedélyezését annak érdekében, hogy a javaslatot a felkérni szándékozott külföldi szakértők is véleményezhessék.

Június 4.

A kormány határozatban bízta meg a NEKH-et, hogy az előterjesztő BM és IM szakértőinek bevonásával folytasson konzultációt az országos kisebbségi szervezetek vezetőivel a parlamenti képviseletről szóló törvénytervezetről.

Június 9.

Szabad György a Lukács Tamáshoz írott válaszlevelében támogatásáról biztosította a kisebbségi törvényjavaslat angolra való fordításának kezdeményezését.

Június 10.

Az Alkotmánybíróság a 35/1992. (VI. 10.) sz. határozatában megállapította, hogy a kisebbségi törvény megalkotásának elhúzódásával a jogalkotó alkotmányellenes helyzetet idézett elő, és felszólította az Országgyűlést, hogy a törvényhozási kötelezettségének 1992. december elsejéig tegyen eleget.

Nagy Ferenc József a május végi kormánydöntés értelmében megküldte Kajdi Józsefnek, a MEH közigazgatási államtitkárának a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvénytervezetet azzal, hogy gondoskodjon az Országgyűlés elé történő benyújtásról. A kormány döntéséről és a benyújtásról a miniszter június 16-án levélben tájékoztatta Doncsev Tosot, megköszönve egyúttal a Kisebbségi Kerekasztal közreműködését, hiszen a jogalkotási folyamat innentől az Országgyűlés hatáskörébe került.

A Kisebbségi Kerekasztal ülése kialakította kritikus álláspontját a parlamenti képviseletről szóló 15-i konzultáció ügyében, amelyről Doncsev Toso június 15-én levélben tájékoztatta Wolfart Jánost. A megbeszélést a májusi megállapodás felrúgásaként értelmezték, visszautasították a véleményezésre biztosított háromnapos határidőt, és leszögezték, hogy a kisebbségi törvénnyel szorosan összefüggő kérdés nem oldható meg egyszeri konzultációval, de késznek mutatkoznak a további tárgyalásokra.

Megbeszélést tartott a hatpárti parlamenti munkacsoport.

Június 11.

Antall József benyújtotta a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 5190. sz. törvényjavaslatot, amely június 15-én érkezett meg az Országgyűléshez.

Június 12.

A Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége (MAZSIHISZ) és a Budapesti Zsidó Hitközség képviselőtestületei különböző zsidó szervezetek részvételével rendkívüli ülést tartottak a kisebbségi törvénytervezetről. Az élénk vita után elfogadott nyilatkozat szerint a zsidó vezetők leszögezték, hogy „jelenlegi közjogi helyzetünkön nem kívánunk változtatni.” (MTI)

Doncsev Toso a Magyar Nemzetnek adott interjújában kijelentette: „úgy látjuk, hogy a kormányzat szeretné elodázni a kisebbségi törvénytervezet parlamenti tárgyalását. Ez pedig – szerintünk – károsan befolyásolja a kisebbségek helyzetét, az ország nemzetközi megítélését, mert a kormány csak egy európai színvonalú kisebbségi törvénnyel a háta mögött tud hitelesen fellépni a határon túli magyarokért. Egyetlen reményünk az Alkotmánybíróság döntése, amely kötelezi az Országgyűlést, hogy az idén december 1-jéig fogadja el a kisebbségi törvényt.” (Magyar Nemzet)

Június 15.

A BM és az IM szakemberei öt országos kisebbségi szervezet vezetőjével folytattak konzultációt a nemzeti és etnikai kisebbségek parlamenti képviseletéről szóló törvénytervezetről. A megbeszélésre meghívás nélkül érkezett a Kisebbségi Kerekasztal képviselője, aki a tiltakozó levelük felolvasása után távozott az ülésről. A résztvevő öt

országos kisebbségi szervezet vezetői azonban alapjaiban elfogadhatónak minősítették a tervezetet, amely szerint a választók vagy a pártlistára vagy a kisebbségek országos listáira adhatták volna le voksaikat. A kisebbségi mandátumot pedig már egy kedvezményesen alacsony szavazatszám elérése esetén biztosították volna.

Június 18.

Lukács Tamás felkérte Kaltenbach Jenőt, az Alkotmánybíróság munkatársát, hogy a munkacsoport munkájában szakértőként működjön közre – mellékelve egyúttal a korábbi megbeszélések anyagát és a kisebbségi törvényjavaslatot.

Június 25.

A Fidesz és a Kisebbségi Kerekasztal képviselői újabb tárgyalást folytattak a kisebbségi törvényjavaslatról. A felek megállapították, hogy feltétlenül szükséges a parlamenti képviseletről szóló tárgyalás, és ez ügyben a Kerekasztallal való megállapodás, de fontosnak tartották azt is hangsúlyozni, hogy a választójogi törvény módosítása ne hátráltassa a kisebbségi törvény mielőbbi elfogadását. Az utóbbival kapcsolatban kifogásolták a helyi és országos kisebbségi önkormányzatok létrehozásának tervezett módozatait. (MTI)

Július 1.

A MAZSIHISZ nyilatkozatot jelentetett meg az Új Élet című folyóiratban, amely szerint a szervezet nem kívánt változtatni a magyar társadalom szerves részét képező zsidóság közjogi helyzetén.

Július 10.

A Fővárosi Bíróságon bejegyezték az év májusában megalakult Magyarországi Litván Közösség nevű civil szervezetet, amelynek legfőbb céljának tekinti a magyar és a litván nép közötti barátság erősítését, illetve a kulturális kapcsolatok fejlesztését. A budapesti székhelyű Közösség elsősorban a Magyarországon élő litvánokra és családtagjaikra kíván támaszkodni. A szervezet 1993 tavaszáig valószínűleg puhatolózott a NEKH-nél a nemzeti kisebbségként történő hivatalos elismertetés ügyében.

Július 20.

Arczt Ilona, az EJKVB tanácsosa megküldte Keszthelyi Gyulának, a HTMH erdélyi referensének a törvényjavaslat magyar és angol nyelvű változatát azzal, hogy juttassa el azt a Romániai Magyar Demokrata Szövetségnek (RMDSZ).

Július 22.

Szamel Lajos szakértő elkészítette a tanulmányát a parlamenti munkacsoport számára, amely alapvetően a kisebbségek önszerveződési formáival (egyesület, önkormányzat) foglalkozott. A szerző üdvözölte a nemzetközi kisebbségvédelmi minimum meghaladását, de kifogásolta a jogilag nem megfogható deklaratív, illetve megkettőzött rendelkezések meglétét. Az önkormányzatokkal kapcsolatban javasolta a köztestület vitatott fogalmának elhagyását, és óvott attól, hogy szervezeti-intézményi formaként kizárólagos legyen a kisebbségi önkormányzati rendszer. Javaslatának lényege az volt, hogy a kisebbségek képviseletére a különböző szinteken az egyesületek is fel legyenek jogosítva, vagy pedig az önkormányzati és egyesületi képviselet területi és országos szinteken lehessen egyesítendő.

Július 23.

Lukács Tamás véleményezés céljából megküldte a törvényjavaslatot a következő külföldi politikai, társadalmi és tudományos szereplőknek: Popély Gyula elnöknek (Magyar Néppárt), Bugár Béla elnöknek (Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom), Duray Miklós elnöknek (Együttélés Politikai Mozgalom), A. Nagy László elnöknek (Magyar Polgári Párt), Balassa Zoltán elnöknek (Kassai Magyarok Baráti Társasága), Szilvássy József elnöknek (Csehszlovákiai Magyar Újságírók Szövetsége), Grendel Lajos elnöknek (Csehszlovákiai Magyar Írók Szövetsége), Csémy Tamás elnöknek

(Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége), Bauer Győző elnöknek (Csehszlovákiai Magyarok Demokratikus Szövetsége), Szeberényi Lajos elnöknek (Burgenlandisch-Ungarischer Kulturverein/ Burgenlandi Magyar Kultúregyesület), Deák Ernő főtitkárnak (Zentralverband Ungarische Vereine Und Organisationen in Österreich/ Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége), Pozsonec Mária elnöknek (Mura-vidéki Magyar Nemzetiségi Önigazgatási Közösség), Pasza Árpád elnöknek (Horvátországi Magyarok Szövetsége), Ágoston András elnöknek (Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége), Fodó Sándor elnöknek (Kárpátaljai Magyarok Kulturális Szövetsége), Kulcsár Kálmán rendkívüli és meghatalmazott nagykövetnek (Kanadai Nagykövetség), Tar Pál nagykövetnek (Washingtoni Nagykövetség), Soros Györgynek (New York), Tom Lantosnak (US House of Representatives/ Képviselőház), a Szlovák Nemzeti Tanács Kisebbségi és emberi jogi bizottsága elnökének, Rudolf Chmelnek (Cseh-Szlovák Köztársaság Nagykövetsége), Á. Nagy László elnöknek (Független Magyar Kezdeményezés), CSFR Szövetségi Parlament Komisia pre národnosti a ludské práva/ Nemzetiségi és emberi jogi bizottsága elnökének, Baka Andrásnak (ET Emberi jogok bírósága), Románia Parlamentje Küldöttek Gyűlése Emberi jogi, vallási és Nemzeti Kisebbségi Bizottság elnökének, Román Nemzetgyűlés Emberi jogi, vallásügyi és kisebbségi bizottsága elnökének, Georg Brunnernek (Direktor des Instituts für Ostrecht der Universitat zu Köln/ Kölni Egyetem Kelet-Európai Jogi Intézete).

Fodor Gábor pedig Gereben Istvánnak küldte meg a dokumentumot.

Július 24.

Doncsev Toso a Lukács Tamásnak küldött válaszlevelében jelezte Bársony János és Kaltenbach Jenő szakértők részvételét, de kívánatosnak tartotta Lásztity Péró személyében egy politikai képviselő bekapcsolását is a munkákba. A levelet a Kisebbségi Kerekasztal elnöke megküldte Fodor Gábornak is, jelezve a szervezet részvételi hajlandóságát a hatpárti egyeztetésen, de szükségesnek tartotta azt is, hogy kifejthessék a bizottsági és a plenáris vita előtt a „politikai és szakmai véleményünket a törvényjavaslatról és a törvény módosításáról."

Tőkés László, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke (Nagyvárad) megküldte az Országgyűlésnek az egyházkerület főtitkárának a kisebbségi törvényjavaslattal kapcsolatos véleményezését: „a sajátos különbözőségeket leszámítva (…) szeretnénk példaértékű modellként használni a magyarországi megoldásokat." A feljegyzés síkra szállt többek között a százéves honosság rövidítéséért (felvetve a Magyarországra került bukovinai székelyek kérdését), valamilyen szintű, a választásokon szerephez jutó kisebbségi nyilvántartás kialakításáért, a kisebbségek közös fellépésének lehetőségéért, illetve regionális kisebbségi önkormányzatok létrehozásáért. Szabad György az augusztus 7-i levelében köszönte meg a megjegyzéseket, és továbbította azokat Fodor Gábornak, kérve őt az észrevételek „alapos mérlegelésére."

Lukács Tamás véleményezés céljából megküldte a törvényjavaslatot az alábbi külföldi politikai és társadalmi szereplőknek: Peter Szutrely elnöknek (Németországi Szervezetek Központi Szövetsége), Tóth Miklós elnöknek (Mikes Kelemen Kör – Amszterdam), Saáry Évának (Svájci Magyar Irodalmi és Képzőművészeti Kör), Zabolai – Cseke Évának (SOS Transilvánia – Genf), Jakabbfy Ernő elnöknek (Svédországi Magyarok Szövetsége), Kesserű István elnöknek (Buenos Aires), Hámos László elnöknek (Magyar Emberi Jogok Alapítvány – New York), Balogh Sándor elnöknek (Amerikai Magyarok Országos Szövetsége), Alard Plate titkárnak (ET Committee on Legal Affairs and Human Rights/ Jogi és emberi jogi bizottság), Kállay Oszkár elnöknek (Corvina Kör – Brüsszel), László I. Mercz elnöknek (Genfi Magyar

Egyesület), Tímár András elnöknek (Kanadai Magyar Szövetség), Fadgyas László elnöknek (Ausztráliai Magyar Szövetség), Sivarov Svetoslav elnöknek (Bolgár Parlament emberi jogi bizottsága), Adam Szergejevics Kovaljov elnöknek (Orosz Parlament emberi jogi bizottsága), Charles Thomasnak (Amerikai Nagykövetség), Csepregi Katalinnak, John Allannek (Nagy-Brittania és Észak-Írország Nagykövetsége), Karl Mitterdorfernek (Bolzano), Francesco Capotortinak (Róma), Sargent Shriernek (Hall of Honour for Congress), Teimuraz Tamishvilinek (Head, Human Rights Division Department for International Humanitarian Cooperation and Human Rights. Ministry of Foreign Affairs), Derek Frasernek (Kanadai Nagykövetség), Rita Süssmuthnak (Bundeshaus/ Szövetségi Parlament, Bonn).

Július 27.

Fodor Gábor véleményezés céljából megküldte a törvényjavaslatot Smaranda Enachenak és Sonja Lichtnek.

Július

Bíró Gáspár szakértő elkészítette a tanulmányát a kisebbségek jogalanyiságával, normatív meghatározásával és taxációjával kapcsolatos kérdésekről a parlamenti munkacsoport számára. Hangsúlyozta, hogy a kisebbségek normaszövegben történő meghatározása és felsorolása ütközik a szabad identitásválasztás elvével, miként összeegyeztethetetlenek a definíció és taxáció, illetőleg a javaslat konkrét rendelkezései is. Megítélése szerint egyik kodifikációs logika sem hozhat tökéletes megoldást, de a maga részéről inkább az identitásválasztás szabadsága mellett tette le a voksát. Aláhúzta azt is, hogy a nemzeti és etnikai kisebbségek megkülönböztetése alkotmányellenes és ellentétes az ország által ratifikált nemzetközi szerződésekkel, illetve azt, hogy a jogalanyiság ügyének pénzügyi kihatásai is vannak.

Augusztus 11.

Váradi Vilmos szakértő elkészítette „A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvénytervezetek pénzügyi garanciái" c. tanulmányát a parlamenti munkacsoport számára, amely összefoglalta az addigiakban megszületett törvénytervezetek financiális megoldásait, valamint az ezzel kapcsolatos vitákat. Tartalmazta továbbá a NEKH pénzügyi-költségvetési háttéranyagát is, amely a hatályba lépést követően 1,231 és 3,61 milliárd forint közé tette a felmerülő költségeket. Az elemzést másnap megküldte Fodor Gábornak, amelyet az EJKVB elnöke eljuttatott a szakértőkhöz és a képviselőkhöz.

Augusztus 19.

Bodáné Pálok Judit, a NEKH munkatársa válogatott írások, beérkezett vélemények alapján több szakértői összefoglaló anyagot készített: „Személyi hatály, kisebbségi taxáció, fogalmak – néhány gondolat", „Önkormányzat – egyesülés – néhány gondolat", illetve „A közösségi jogokról."

Augusztus 24.

Ráduly István, a Roma Parlament politikai tanácsadója Berettyóújfalun, a munkanélküli cigány fiatalok népfőiskolájának megnyitóján kijelentette, hogy a cigányságnak magának kell tennie a sorsa jobbra fordítása érdekében, mert a kisebbségi törvény önmagában kevés lesz a felemelkedéshez. (MTI)

Augusztus 29.

Bodáné Pálok Judit elkészített egy szakértői anyagot „Néhány kérdés, válasz és gondolat" címmel.

Augusztus 31.

Georg Brunner, az Institut für Ostrecht der Universität zu Köln (Kölni Egyetem Kelet-Európai Jogi Intézete) professzora megküldte Lukács Tamásnak a törvényjavaslattal kapcsolatos észrevételeit. A szakértő a javaslatot igényesnek, átgondoltnak és nemzetközi viszonylatban is figyelemreméltónak, haladó jellegűnek minősítette. A

vélemény foglalkozott a jogorvoslat lehetőségével, a kisebbség definíciójának hiányából adódó esetleges bizonytalanságokkal, illetve a kisebbségi önkormányzati rendszer bizonyos elemeivel.
Bodáné Pálok Judit elkészített egy szakértői összefoglaló anyagot „Pozitív diszkrimináció a törvényjavaslatban" címmel.

Augusztus

Kardos Gábor szakértő elkészítette tanulmányát a parlamenti munkacsoport számára, amely alapvetően a törvényjavaslat kulturális autonómiával és nyelvhasználattal kapcsolatos rendelkezéseit, az ilyen jellegű hiányosságait véleményezte és fejtette ki. Alapproblémának azt tartotta, hogy nem tisztázott: vajon a részletekbe menő, kódexjellegű, vagy éppen más törvényekre utaló törvényről legyen-e szó. További gondként értékelte a nem normatív jellegű, azaz deklaratív állami kötelezettségvállalások körét.

Szeptember 1.

Bodáné Pálok Judit elkészítette a „Válogatás a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó hatályos jogszabályokról" c. szakértői anyagot.

Szeptember 2.

Bodáné Pálok Judit elkészítette „Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa és a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa" című szakértői összefoglalót.

Szeptember 3.

Bodáné Pálok Judit elkészítette „A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának intézményére vonatkozó vélemények a kisebbségi törvénytervezetek tárgyalása során" c. összefoglalót.

Szeptember 4.

Bodáné Pálok Judit elkészített egy szakértői anyagot „A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvény politikai elvei, koncepcionális kérdései" címmel.

Szeptember 7.

Elkészült a hazai kisebbségek vonatkozásában a „Tájékoztató a Kormány kisebbségpolitikai programjának érvényesüléséről 1990-1992" c. összefoglaló anyag, amely szerint az elmúlt két év vonatkozó kormányzati tevékenységének gerincét és alaptörekvését a kisebbségi törvény kidolgozása jelentette. A jövő feladatait elsőként a törvény elfogadása utáni jogpropagandában, a jogszabály részleteinek az érdekeltekkel való kellő megismertetésében, valamint egy rövidebb és hosszabb távú kisebbségpolitikai koncepció kidolgozásában jelölte meg.
Bodáné Pálok Judit elkészítette Szamel Lajos szakértői véleményének összegzését a kisebbségi önszerveződési formákról.

Szeptember 8.

Bodáné Pálok Judit elkészítette Bíró Gáspár szakvéleményének észrevételezését a törvény személyi hatályának megállapíthatóságával kapcsolatban.

Szeptember 10.

Fodor Gábor a Szabad Györgynek írott, Tőkés László püspök megjegyzéseivel kapcsolatos válaszlevelében kifejtette, hogy a törvény-előkészítés során igyekeznek minden véleményt figyelembe venni, hazai és határon túli magyar kisebbségit egyaránt. „… Tőkés püspök úr véleményét súlyának megfelelően kívánjuk a törvényhozásban megvalósítani." Az egyházkerület észrevételeit az EJKVB elnöke 21-én továbbította a bizottsági tagoknak.
Lukács Tamás megküldte az addigiakban elkészült szakvéleményeket Wolfart Jánosnak – külön felhívva a figyelmét Georg Brunner véleményére.

Szeptember 11.

Bodáné Pálok Judit elkészítette Szamel Lajos szakvéleményének észrevételezését.

Szeptember 14.
Wolfart János a Fodor Gábornak írott levelében azt tudakolta, hogy mikorra készülnek el a további szakértői anyagok, milyen ütemezésben kívánják megvitatni a törvényjavaslatot, és igényelnek-e írásbeli észrevételeket a NEKH-től, mert politikailag rendkívül indokoltnak tartotta a mielőbbi megtárgyalást és elfogadást.
Szeptember 15.
Bodáné Pálok Judit elkészítette Kardos Gábor szakvéleményének összegzését a kulturális autonómiáról és a nyelvhasználatról, valamint Georg Brunner írásának összefoglalását.
Szeptember 16.
Christoph Pan professzor és Irene Kustatscher (Bolzano/Bozen) elkészítették a magyarországi kisebbségi törvényjavaslatról szóló állásfoglalásukat.
Szeptember 18.
Fodor Gábor Gyenge Andrásnak, a KÜM Biztonságpolitikai és Európai Együttműködési Főosztályának osztályvezetőjének, Arczt Ilona pedig Sárdi Péternek, az Országgyűlés Külügyi Főosztálya vezetőjének küldte meg a törvényjavaslat angol nyelvű változatát.
Szeptember 21.
Fodor Gábor megküldte a törvényjavaslatot Sajó Andrásnak, a Central European University/ Közép-európai Egyetem professzorának.
Szeptember 22.
Kaltenbach Jenő szakértő elkészítette „A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvényjavaslatról" c. tanulmányát a parlamenti munkacsoport számára, amely a személyi kör meghatározásának, az egyéni és kollektív jogok, a kisebbségi önkormányzati formák és azok tartalmának kérdéseit, valamint a törvényjavaslat egyes szabályozási hibáit taglalta. Nem tartotta sem indokoltnak, sem pedig megvalósíthatónak a regisztrációt és valamiféle objektív kvalifikációs rendszer bevezetését. Szerencsésebbnek ítélte volna az egyéni és kollektív jogok együttes tárgyalását, de üdvözölte viszont az önkormányzati modell melletti választást, amelyet a törvény legfontosabb részének tartott. Felhívta ugyanakkor a figyelmet az országos testület ellenőrzési mechanizmusának hiányára, illetve az önkormányzati és az egyesületi szféra közötti viszony ügyére.
Angió-Auth János, a Magyarországi Olasz Szövetség elnöke megküldte Fodor Gábornak a Szövetség nyilatkozatát a kisebbségi törvényjavaslattal kapcsolatban, illetve a Szövetségről szóló tájékoztatót. A nyilatkozat szerint „… tisztelettel kérjük a Magyar Köztársaság Országgyűlését, hogy bennünket olaszokat – az egyik legrégebben honos magyarországi népcsoportot – is ismerjenek el hivatalosan nemzeti kisebbségnek." Fodor Gábor október elsejei válaszlevelében köszönte meg a dokumentumokat, amelyeket továbbított Lukács Tamásnak.
Szeptember 23.
Az Országgyűlés Alkotmányügyi, törvényelőkészítő és igazságügyi bizottsága egyetlen napirendi pontként, vita nélkül és egyhangúlag általános vitára bocsátotta a kisebbségi törvényjavaslatot. (MTI)
Szeptember 24.
A Magyarországi Olasz Szövetség által kiadott nyilatkozat sérelmesnek tartotta azt, hogy az olaszokat a kisebbségi törvényjavaslat nem tekintette Magyarországon honos népcsoportnak, és ezért kérték az Országgyűlést, hogy ismerje el „az egyik legrégebben honos magyarországi népcsoportot." (MTI)
Karl Mitterdorfer (Bolzano/Bozen) megküldte Lukács Tamásnak a magyarországi kisebbségi törvényjavaslatról szóló véleményét, amely tudatta Christoph Pannal

közösen tekintették át a törvényjavaslatot. Levelében külön kiemelte a közösségi jogok megfogalmazását.

Szeptember 29.

Az Országgyűlés plenáris ülésén megkezdődött a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvény általános vitája. Nagy Ferenc József expozéjában kiemelte a törvényjavaslat kiemelkedő jelentőségét, illetve rámutatott a szabályozandó témakörök bonyolultságára és főbb problémáira, ideértve a személyi hatály meghatározását, az egyéni és a közösségi jogok viszonyát, az önszerveződési formák kialakítását, valamint a parlamenti képviselet ügyét. A javaslat különlegességének és példaértékűségének hangsúlyozása visszatérő eleme lett a napirendi pont felszólalóinak. Fodor Gábort és Lukács Tamást követően a kormánypárti képviselők – Zétényi Zsolt (MDF) és Kováts László (FKGP) – többnyire támogatásukról biztosították, míg a kritikai észrevételek megfogalmazása, köztük a kisebbségekkel való konszenzus megemlítése inkább az ellenzéki képviselőkhöz volt kapcsolható. Mészáros István (SZDSZ) hangsúlyozta, hogy a párt csak jelentős módosításokkal tudja a javaslatot elfogadni: elvi problémákat látott a kisebbségi önkormányzatiság részleteiben, kifogásolta az identitásválasztás szabadságának és a taxációnak az együttes alkalmazását, és hiányolta a kulturális autonómia garanciáit is. Tabajdi Csaba (MSZP) szerint átdolgozásra szorult a jogalanyok meghatározása, a kisebbség-fogalom, a túlbonyolítottnak ítélt kisebbségi önkormányzati rendszer, a kulturális autonómia és a kisebbségi alap részletei. Németh Zsolt (Fidesz) felszólalásában kijelentette, hogy az 1991. szeptemberi tervezet alkalmasabb lett volna a beterjesztésre, és kritizálta a törvényjavaslat patetikusságát, nem kellő szerkesztettségét, az identitásválasztás szabadságának és a taxációnak az ütközését, a kisebbségi önkormányzati rendszer egyes megoldásait, köztük a tervezett típusokat, gyenge jogosítványaikat és anyagi alapjaikat.

Wolfart János elkészítette az EJKVB szakértői munkacsoportja számára az összeállítást a törvényjavaslattal kapcsolatban készített szakértői véleményekről. Szintén kialakította a NEKH álláspontját Bíró Gáspár, Szamel Lajos, Kaltenbach Jenő, és Kardos Gábor szakvéleményeivel kapcsolatban. Bíró Gáspár tanulmányával és a jogalanyisággal kapcsolatban hangsúlyozta, hogy a többféle érdek szorításában végül az eljárási logika lett a kiút: különböző módokon bármely magyar állampolgár elismertetheti kisebbségi hovatartozását. A Hivatal álláspontja szerint nem valósul meg a hátrányos megkülönböztetés azzal, hogy egyes csoportok (pl. a zsidóság) nem kerülnek a törvény hatálya alá. Szamel Lajos észrevételeire reagálva egyrészt megállapította, hogy olyan kedvező szabályok lettek rögzítve, hogy nem lesznek akadályai a kisebbségi önkormányzatok létrehozásának, másrészt viszont elvetette azt a javaslatot, hogy a kisebbségi szervezetek is kapjanak képviseleti jogokat. Kaltenbach Jenő szakvéleményével szemben pedig a NEKH kiállt a taxáció alkalmazása mellett.

Szeptember 30.

A hatpárti munkacsoport ülése, amelynek témái a törvény jogalanyiságával kapcsolatos problémák voltak (szabad identitásválasztás, regisztráció, taxáció, a felsorolás bővítése, kisebbség-fogalom, honosság időhatára).

Lukács Tamás megküldte Doncsev Tosonak a kisebbségi törvényjavaslatot és az addig beérkezett szakértői tanulmányokat.

Október 2.

A Fidesz sajtótájékoztató keretében üdvözölte, hogy hosszú késés után megkezdődött a kisebbségi törvény parlamenti vitája. Fodor Gábor ugyanakkor elmondta, hogy a kisebbségek a tervezet több pontjával nem értenek egyet (taxáció, kisebbségi önkormányzatok létrehozása), és a dokumentum egészét nem is állt módjukban megismerni. Hangsúlyozta, hogy a párt a kisebbségek véleményét is figyelembe véve

kívánja kialakítani a törvénytervezettel kapcsolatos álláspontját. Németh Zsolt pedig kiemelte, hogy fontosnak tartja a határon túli kisebbségi szervezetek véleményét, de mindenekelőtt inkább a kormány és az ellenzék közötti kompromisszumkeresést. (Népszabadság)

Három magyarországi szlovák szervezet (Szlovákok Szabad Szervezete, Magyarországi Szlovák Írók Csoportja, Magyarországi Szlovák Fiatalok Szervezete) – egy, a kisebbség helyzetéről rendezett pozsonyi konferencián – közös nyilatkozat adott ki, amely szerint „Magyarországon a genocídium jegyeit hordozó céltudatos asszimiláció folyik", míg a „Szlovákia területén élő nemzetiségek helyzete példaadó, jogaik magasan fölötte vannak az európai mércének." Az aláírók szükségesnek tartották azt, hogy Magyarország sürgősen alkosson új alkotmányt és a kisebbségek jogait biztosító törvényt. A tanácskozást már befejezése előtt elhagyta Jakab Róbertné, a Magyarországi Szlovákok Szövetségének ügyvezető elnöke. (MTI)

Kaltenbach Jenő „Kisebbségi magna charta" címmel cikket jelentetett meg a Magyar Hírlapban, amely a Bolzanoi Európa Akadémia által kidolgozott „Az európai népcsoportok alapvető jogainak egyezményére" támaszkodva ismertette és elemezte a hazai kisebbségi törvényjavaslat megoldásait. Fő hiányosságaiként azt rótta fel, hogy nem elég differenciált az alkalmazott kisebbségi önkormányzati mechanizmus, nincs kiépítve az ellenőrzés, illetve nem eléggé egyértelmű a kulturális autonómia és annak pénzügyi garanciái sem. (Magyar Hírlap)

Október 6.

Az Országgyűlés plenáris ülésén, Lukács Tamás felszólalásával folytatódott a törvényjavaslat általános vitája. Az EJKVB alelnöke elismerte, hogy a honos kisebbségek definíciója és a taxációja kétségkívül kritikus pontok, de ezeknél nincs jobb megoldás. Rendezni tartotta szükséges a kisebbségi önkormányzatok és az egyesületek viszonyát, a kulturális autonómia és az anyagi garanciák kérdésköreit is.

Október 7.

A hatpárti munkacsoport ülése, amelynek témái a köztestület definíciója, az egyesületek kérdése, valamint az önkormányzatok és egyesületek viszonya voltak.

Ágoston András levelet küldött Szabad Györgynek a kisebbségi törvényjavaslat parlamenti vitájához kapcsolódóan: a vajdasági magyar pártelnök szorgalmazta a kisebbségek számára a politikai szubjektivitáshoz, a felelős vezetőréteg létrehozásához, valamint az identitással kapcsolatos önálló döntések meghozatalához kapcsolódó lehetőségek biztosítását. A házelnök a telefaxot a köszönőlevelének másolatával együtt aznap továbbította Fodor Gábornak. „Kérem, hogy ennek ismertetése révén is hívja fel képviselőtársaink figyelmét arra a széles körű érdeklődésre, amely e vitát kíséri és arra a felfokozott várakozásra, amely a törvény mielőbbi megalkotását olyannyira indokolttá teszi."

Október 9.

Tabajdi Csaba a Népszabadságnak elmondta, hogy az ET jogi és emberi jogi bizottságának legutóbbi ülésén napirendre került a magyarországi kisebbségi törvénytervezet. (Népszabadság)

A Vas megyei Kétvölgy székhellyel megalakult a Magyarországi Vendek Szövetsége, amelyet a Vas Megyei Bíróság november 6-án jegyzett be. Az alapszabály szerint a Szövetség a céljai közé sorolta a hazai vend etnikum megőrzését, nyelvének ápolását, hagyományainak életben tartását, mélyreható kapcsolatok kialakítását „a vend nép és rokonai között, különös tekintettel a szlovénségre", a kapcsolatfelvételt és együttműködést a világban működő vend szövetségekkel, valamint a Vendvidék gazdasági és szociális színvonalának emelését, a természeti és környezeti értékeinek a védelmét.

Október 12.
Az Országgyűlés plenáris ülésén folytatódott a törvényjavaslat általános vitája. Balogh Gábor, a független képviselők vezérszónoka a javaslat számos pontját bírálta. Jakab Róbertné (MSZP) szlovák nyelvű felszólalásában pozitívumokat és negatívumokat egyaránt felsorolt. Ez utóbbiak között említette a kisebbségek meghatározását, a csekély hatásköröket és a deklaratív jellegű rendelkezéseket. Speidl Zoltán (MDF) elismerte, hogy nem lehet azt pontosan tudni, hogy kiknek is, hány embernek és milyen kisebbségeknek hozzák meg a jogszabályt. Szerinte a kisebbségeken belül is nagy a megosztottság, hatalmi harcok dúlnak, amelyekből egyesek politikai tőkét is kovácsolnának. Hága Antónia (SZDSZ) visszautasította a kisebbségi szervezetek bírálatát, Németh Zsolt (Fidesz) pedig kijelentette, hogy a javaslat nem jó, és nem indokolt róla olyan pátosszal beszélni, ahogy azt szerinte a kormánypárti képviselők tették.
Október 13.
Karagics Mihály az Új Magyarországnak, a kisebbségi törvénytervezettel kapcsolatban elmondta, hogy azt szeretnék, ha a leendő törvény nem csupán területi alapon, a kisebbségi önkormányzatok útján kedvezne a kisebbségeknek, hanem a szórványban élő hazai horvátok is kellő jogokat kapnának az identitásuk fenntartásához. Szeretnék kiterjedtebbnek tudni a kisebbségi egyesületek szerepét az országos szintű érdekvédelemben, valamint kellő anyagi garanciák törvénybe foglalását. (Új Magyarország)
Október 14.
A hatpárti munkacsoport ülése, amelynek témája a kisebbségi önkormányzatiság volt.
Gyenge András, a KÜM osztályvezetője megköszönte Fodor Gábornak a törvényjavaslat angol nyelvű változatát, és egyúttal kért egy, a parlamenti vitáról szóló esetleges összefoglalót, amit az Európa Tanácsban folyó munka során használhatnának fel.
Október 15.
Fodor Gábor a Szabad Györgynek írott levelében kérte őt arra, hogy tegye lehetővé a néhány szomszéd ország parlamenti bizottságainak és magyar kisebbségi szervezeteinek meghívását azokra a plenáris ülésekre, amelyek keretében a kisebbségi törvényjavaslatot tárgyalják.
Október 17.
Tabajdi Csaba, az MSZP országgyűlési képviselője véleményezés céljából megküldte a törvényjavaslatot az 1990. áprilisi dobogókői konferencián részt vett szakértőknek: Ankerl Gézának, Eva Maria Barkinak, Marc Lengereau-nak, Czettler Antalnak, J. P. Descan-nak, Felix Ermacora-nak, Eric Harremoes-nek, Rudolf Hilfnek, Jean-Emile Humblet-nek, Hans Klecatsky-nak, Vladimir Klementic-nek, Eva Klotznak, Komlóssy Józsefnek, Peter Leuprechtnek, Jean-Bernard Marie-nak, Karl Mitterdorfernak, Tore Modeen-nak, Armin Nickelsennek, Christoph Pannak, Parragi Lászlónak, Ivo J. D. Peetersnek, Roland Riznek, Stephen Rothnak, Nikolai Rudenskinek, Jean-Claude Scholsemnek, Schöpflin Györgynek, Gerhard Seewann-nak, Malcolm N. Shaw-nak, Stojan Speticnek, Franz Ludwig von Stauffenbergnek, Rudolf Viletta-nak, Joseph Yacoub-nak, Karl Zeller-nek.
Október 21.
A hatpárti munkacsoport ülése, amelynek témája a törvény finanszírozási kérdései voltak.
Október 22.
Horváth Aladár, a Roma Parlament elnöke, SZDSZ-es országgyűlési képviselő sajtótájékoztatóján kisebbségellenesnek minősítette a kisebbségi törvényjavaslatot,

mivel szerinte csupán néhány településen lehet majd kisebbségi önkormányzatot létrehozni, és a javaslat a kisebbségi jogokat nem természetesnek, hanem a többség kegyeként értelmezte. Célszerűnek tartotta háromoldalú tárgyalások megkezdését a Kisebbségi Kerekasztal, a kormány és pártok részvételével. (MTI)

Október 31.

Sipiczki Mátyás, a Magyarországi Szlovákok Szövetségének alelnöke megküldte Arczt Ilonának Ghyczy Tamás két tanulmányához fűzött megjegyzéseit. A kisebbségi vezető szerint a helyi konfliktusok elkerülése érdekében szükség lenne a települési önkormányzatok kötelezettségeinek pontosabb meghatározására, illetve a kisebbségi önkormányzatok indulásával, a szükséges intézményrendszerek kialakításával és az oktatás megreformálásával összefüggő központi támogatás biztosítására. Az országos önkormányzat finanszírozásával kapcsolatban pedig elvetette a kisebbségek „vizsgáztatását".

November 5.

A hatpárti munkacsoport ülése, amelynek témája a törvény garanciális rendszere, a finanszírozási garanciák voltak, Ghyczy Tamás tanulmányának megvitatásával. Az ülésen kiosztásra kerültek Sipiczki Mátyásnak ez utóbbival kapcsolatos megjegyzései is.

Fodor Gábor a Gyenge Andrásnak, a KÜM osztályvezetőjének írott válaszlevelében közölte, hogy a plenáris és bizottsági ülésekről csak a jegyzőkönyvek állnak rendelkezésre.

November 6.

Fodor Gábor levélben arra kérte Doncsev Tosot, hogy közölje, ki az a három politikai megfigyelő a Kisebbségi Kerekasztal részéről, akik a rövidesen következő bizottsági tárgyalásokon részt fognak venni.

November 10.

Lukács Tamás a Wolfart Jánosnak írott válaszában jelezte, hogy a hatpárti bizottság – a következő tervezett témák megjelölésével – mindaddig ülésezik, amíg tart az általános vita, vagy amíg feladata lesz. Közölte továbbá azt is, hogy a szakértők közül Kukorelli István visszalépett, de Lőrincz Csaba tanulmánya a napokban el fog készülni.

November 12.

A hatpárti munkacsoport ülése, amelynek témái a PM által beterjesztett anyag, valamint Varga János (MDF) módosító indítványának megtárgyalása voltak. Ez utóbbi a törvény jogalanyainak körét kívánta pontosítani.

November 13.

Karcsay Sándor (KDNP) és Tabajdi Csaba (MSZP) képviselők az ET jogi és emberi jogi bizottságának velencei üléséről hazatérve sajtótájékoztatón mondták el, hogy a résztvevők a magyarországi kisebbségi törvénytervezetet Európában a legelőremutatóbb és legprogresszívebb megközelítésnek nevezték. Kiemelték a nemzetközi normák figyelembe vételét, azok meghaladását, a kisebbség fogalmának meghatározását, a szabad identitásválasztás és a kollektív jogok rögzítését. Kritikai megjegyzésként hangzott viszont el az, hogy miért nem szerepel a zsidóság a honos népcsoportok felsorolásában, de miért van benne a görögség. Voltak, akik a tervezetet túl liberálisnak minősítették, attól tartva, hogy ez visszaélésekre adhat lehetőséget. (Népszava)

November 14-15.

A Szerb Demokratikus Szövetség megtartotta harmadik országos küldöttgyűlését Ráckevén. A tanácskozáson szó esett a kisebbségi törvényjavaslatról is, amellyel kapcsolatban módosításokat tartottak szükségesnek. (MTI)

November 18.

A hatpárti munkacsoport ülése, amelynek napirendjén a törvény kulturális autonómiával kapcsolatos részeinek megvitatása szerepelt.
Doncsev Toso a Fodor Gábornak küldött válaszlevelében megnevezte azt a hét személyt (Doncsev Toso, Sipiczki Mátyás, Lásztity Péró, Schneider Ágnes, Zsigó Jenő, Rózsa T. Endre, Dzindzisz Jorgosz), akik közül a három delegált alkalmanként kikerülhet.

November 19.

Lásztity Péró, a Kisebbségi Kerekasztal titkára levélben arra kérte Lukács Tamást, hogy vitassák meg újból a kulturális autonómia témakörét, mivel a kisebbségi szakértők a meghívók elmaradása vagy késői kézbesítése miatt nem tudtak az albizottság legutóbbi ülésén részt venni. Fodor Gábornak címzett levelében pedig a titkár azt kifogásolta, hogy a kisebbségi részvétel a munkacsoportban technikai okokból bizonytalanná vált, és kérte egyúttal az ilyen jellegű akadályok elhárítását. Lukács Tamás december 17-i válaszlevelében adott magyarázatot ezen kifogásokra. Fodor Gábor pedig szintén december 17-i válaszlevelében közölte, hogy a meghívókat a Kerekasztal elnökének fogják címezni, aki lehetőleg gondoskodjon a kisebbségi politikai megfigyelők részvételéről. Az EJKVB elnöke jelezte azt is a Kerekasztalnak, hogy a törvényjavaslat általános vitája hamarosan lezárul, és felgyorsul annak bizottsági tárgyalása.
Az MNSZ Országos Választmánya megvitatta a kisebbségi törvényjavaslatot, és a Választmány kapcsolódó javaslatait Hambuch Géza ügyvezető elnök foglalta össze és küldte meg Szabad Györgynek és Fodor Gábornak. A dokumentum a többes szervezeti formák, illetve az intézményi és anyagi garanciák mellett érvelt. Valószínűsíthető szerinte az is, hogy számos okból kifolyólag a németek által (is) lakott települések jelentős részében a települési önkormányzatot nem kisebbségiként fogják megválasztani. A házelnök az anyagot 24-én továbbította Fodor Gábornak. A bizottsági elnök pedig december 16-án küldte meg a képviselőknek a Szövetség módosító javaslatait, valamint Czettler Antal november végi véleményét a törvényjavaslatról.

November 20-21.

A Magyarországi Szlovákok Szövetsége megtartotta IX. kongresszusát, amely közleményben sürgette a kisebbségi törvény elfogadását. (MTI)

November 24.

Fodor Gábor Rea Józsefnek, a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa Államigazgatási, Területi, Önigazgatási és Nemzetiségi Bizottsága elnökének levélben fejezte ki azon szándékát, hogy egy pozsonyi küldöttség budapesti látogatásának keretében újítsák fel az egykori Kisebbségi és Emberi Jogi Bizottsággal való együttműködést, amelyet a kisebbségi törvényjavaslat tárgyalása különösen fontossá tett.
Czettler Antal jogász-történész elkészítette az „Észrevételek a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 5190. sz. törvényjavaslathoz” c. szakértői anyagát.

November (dátum nélkül)

Radó Péter elkészítette szakértői jelentését a NEKH számára „Asszimiláció és integrációs deficit” címmel, amely többek között egy állandó kisebbségi kodifikációs bizottság létrehozására tett javaslatot. A testület vagy az Országgyűlés bizottságaként, vagy a törvény-előkészítési mechanizmusba integrálva véleményezne, és fogalmazna meg javaslatokat a hatályos és a készülő joganyaggal kapcsolatban.

December 16.

Az EJKVB ülésén bejelentették, hogy a kisebbségi törvénytervezet előkészítésével foglalkozó albizottság befejezte a munkáját, és a szakértői anyagról hamarosan megkezdődnek a hatpárti egyeztető tárgyalások. (MTI)
Találkozóra került sor a Kisebbségi Kerekasztal és az MDF képviselői között, amelynek keretében a felek megvitatták a kisebbségi törvény alapkérdéseit és egyetértés mutatkozott annak alapvető hibáiban is (helyi és országos kisebbségi önkormányzatok,

kulturális autonómia). Abban is egyetértettek, hogy gyors törvényalkotásra lenne szükség, de ez nem mehet a megalapozottság rovására. (Magyar Hírlap)

December 17.

Lukács Tamás Lásztity Pérónak írott levélben jelezte, hogy bár az Alkotmánybíróság által szabott határidő bizonyosan nem tartható, az előkészítés felgyorsítása érdekében hatpárti egyeztető tárgyalásokat kívánnak tartani. Tudatta azt is, hogy ennek keretében az elfogadott módosító csomagról a frakciók többségének igénye esetén a konzultációs lehetőség is rendelkezésre fog állni.

December 18.

Tabajdi Csaba az általános vita, a bizottsági munkacsoport és előzetes véleménycserék alapján, a hatpárti tárgyalásokhoz elkészítette „A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvénytervezet módosításának néhány kulcskérdése" c. vázlatát, amely hat megoldandó kulcskérdést – jogalanyiság meghatározása, helyi kisebbségi önkormányzati formák, helyi kisebbségi önkormányzat jogosítványai, az országos kisebbségi önkormányzat létrehozása, a kulturális autonómia, valamint az anyagi finanszírozás kérdései – és a megállapodás lehetséges menetrendjét tartalmazta.

December 29.

Az EJKVB kezdeményezésére a hat parlamenti párt politikai egyeztető tárgyalásokat kezdett a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szól törvényjavaslatról. A tárgyaló felek kifejezték azon szándékukat, hogy 1993. január folyamán tisztázzák a még függőben lévő kérdéseket. (MTI) Az első hatpárti egyeztetésen a résztvevők eljárási-technikai kérdéseket vitattak meg.

1993

Január 28.

A kisebbségi törvényjavaslat hatpárti egyeztetésének ülése, amelynek napirendjén a törvényjavaslat személyi hatálya, illetve az egyéni és kollektív jogok szerepeltek. Az ügyrend elfogadása mellett ezekben a kérdésekben politikai megállapodás is született. Elfogadták tehát a honos kisebbségek definícióját, a közösségek taxációjának átkerülését a zárórendelkezések közé, valamint a felsorolás bővítésének lehetőségét. Tisztázatlan maradt azonban a héber nyelv esetleges felvétele, illetve az, hogy mely szerv döntsön az esetlegesen jelentkező új kisebbségekről. Néhány kérdés kivételével így az első három fejezet tárgyalása lezárult. Megállapodtak abban is, hogy a tárgyalássorozat lezárulta után tartanak egy konzultatív-tájékoztató fórumot a Kisebbségi Kerekasztal és a kisebbségi vezetők részére. A Fidesz az ülés végén benyújtotta a párt javaslatát az országos önkormányzatok létrehozásáról, amelyet elektorok delegálása, illetve választása útján képzelt el.

Január 30.

A csúcsszervezetekből úgymond kívül rekedt vagy kirekesztett cigányság képviseletére jött létre kilenc cigányszervezet közreműködésével a Roma Közösségek Országos Koordinációs Központja Szegeden. A Központ egyik feladata a kisebbségi törvényről való felvilágosító munka lett. (MTI)

Február 3.

Kováts László és Tóth Imre, az FKGP képviselői elkészítették a törvényjavaslat hatpárti egyeztetésének második fordulójához kapcsolódó javaslatukat. A dokumentum tartalmazta a kisebbségi önkormányzatok megalakításával, működésével és hatáskörével kapcsolatban a párt álláspontját és a számára elfogadható megoldásokat. Helyi szinten mindhárom tervezett kisebbségi önkormányzati formát el tudták fogadni, és az országos testület létrehozására kigondolt három lehetséges megoldást mindegyikét

elképzelhetőnek tartották, bár az elektori modellt meglehetősen nehézkesnek, és a hatályos választási rendszerbe nehezen beépíthetőnek minősítették.

Február 4.

A kisebbségi törvényjavaslat hatpárti egyeztetésének ülése, amelyen a kisebbségi önkormányzatokra vonatkozó fejezet került részben megtárgyalásra. Az ellenzéki pártok a helyi szinten tervezett három különböző kisebbségi önkormányzati formát túl bonyolultnak találták, és a települési önkormányzat átalakulásának is csak akkor látták értelmét, ha az pluszforrásokkal párosul. Az MDF és a KDNP azonban ragaszkodott ehhez a formához, lévén, hogy ez testesíti meg a területi igazgatási autonómiát.

Február 8.

Doncsev Toso a Népszabadságnak elmondta, hogy álláspontja szerint a kisebbségi törvényjavaslat a korabeli formájában sérti a jogegyenlőség elvét, illetve konfliktusokat gerjeszthet a kisebbségi és a többségi lakosság között, amely elsősorban a kisebbségi önkormányzati rendszer terén érhető tetten. A kisebbségi vezető kifogásolta azt, hogy a javaslat „egybemossa" a kisebbségi és települési önkormányzatokat: ennek következtében egyes településeken magyarok válhatnak kisebbséggé, míg máshol, a szórványterületeken nem teszi lehetővé kisebbségi önkormányzat létrehozását. Kifejezte azon aggodalmát is, hogy a pártok a parlamenti vita során gyorsan és kapkodva fognak dönteni, holott a módosító indítványok körültekintő megtárgyalására és a kisebbségek hozzájárulására lenne az ügyben szükség. (Népszabadság)

Február 10.

Angió-Auth János, a Magyarországi Olasz Szövetség elnöke megküldte Fodor Gábornak a szervezetnek az állami támogatás iránti kérelmét, mellékelve a Fővárosi Bíróság két végzését a társadalmi szervezet bejegyzéséről és székhelyének megváltozásáról. A kérelem nyilvántartásba vételéről Fodor Gábor február 17-i levelében értesítette a Szövetség elnökét, és március 16-án továbbította azt Wolfart Jánosnak – kérve egyúttal a NEKH állásfoglalását is a támogatás kérdésében.

Február 11.

A kisebbségi törvényjavaslat hatpárti egyeztetésének ülésén sikerült megállapodni a finanszírozás bizonyos alapkérdéseiben, míg a kisebbségi önkormányzati formák ügyében a képviselők még nem jutottak el az egyezségig. A kialakult megállapodás érintette az országos kisebbségi önkormányzatok induló ingatlan- és tőkevagyonát, az elsősorban feladatfinanszírozásra létrejövő Alap összetételének rögzítését, a nemzetiségi oktatás normatív támogatását, valamint a személyi jövedelemadó lehetséges kisebbségi célú felhasználását. A finanszírozással kapcsolatban azonban tisztázatlan maradt többek között a települési önkormányzatoknak a kisebbségi testületek létrejöttével összefüggő kompenzálásának kérdése.

Csapody Miklós (MDF), az egyeztetés soros elnöke levélben arra kérte Töttössy Istvánnét, az MKM Etnikai és Nemzeti Kisebbségi Főosztályának főosztályvezetőjét, hogy a soron következő ülésre juttassa el az észrevételeit, módosító javaslatait a kisebbségek kulturális és oktatási jogaival, kulturális autonómiájával kapcsolatban.

G. Buquicchio, az ET Joggal a Demokráciáért Európai Bizottságának titkára megküldte Bratinka Józsefnek, a magyar delegáció elnökének és Fodor Gábornak, a Bizottságnak a 14. ülésén (Velence, 1993. február 5-6.) jóváhagyott véleményét a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 5190. számú magyar törvényjavaslatról, amelyet figyelemreméltónak és nagyon meggyőzőnek minősített. A Bizottság kétségének adott hangot ugyanakkor a százéves időkorlát megfogalmazása kapcsán, illetve javasolta a kisebbségi nyelvek bővítésének a lehetőségét is, valamint a hatálynak a vallási kisebbségekre való kiterjesztését.

Február 17.

Töttössy Istvánné, az MKM főosztályvezetője megküldte Fodor Gábornak a törvényjavaslat minisztériumi véleményezését, amely a cigány kisebbség nyelvi helyzetét, a bizonyos településeken kisebbségben élő magyar és más nemzetiségű tanulók oktatási jogait, az önkormányzati törvénnyel és a közoktatási törvénytervezettel kapcsolatos összhangot (tanulói létszámküszöbök), illetve a felsőoktatási intézmények autonómiájának kérdését érintette. A főosztályvezető a nyelvhasználati fejezetet már nem tartotta módosítandónak. Az anyagot az EJKVB elnöke 25-én továbbította a képviselőknek.

Zsámpár László, a Magyarországi Vendek Szövetségének elnöke és Talabér Zsolt, a Szövetség titkára levélben arra kérték Fodor Gábort, hogy „… különös tekintettel a most készülő kisebbségi törvényre, segítse a vend etnikum újra elismertetését, a tisztázatlan kérdések megoldását." A szervezet vezetői megküldték a Szövetség alapszabályát, bírósági bejegyzését, a Központi Statisztikai Hivatal munkatársának levelét a vend-kérdésről, valamint Kubik Pál történész feljegyzését (A vend nép rövid története). Levelükben azt is hangsúlyozták, hogy politikai érdekektől mentesen, senki és semmilyen szervezet ellen nem kívánnak tevékenykedni, a Magyarországi Szlovének Szövetségével pedig együttműködni szeretnének. A megkeresésre Fodor Gábor április 5-én válaszolt, és ugyanabban a hónapban tájékoztatásul megküldte az anyagokat Wolfart Jánosnak is, kérve az ügyben a NEKH állásfoglalását.

Február 18.

Csapody Miklós, Józsa Fábián, Speidl Zoltán, Zétényi Zsolt, az MDF képviselői elkészítették a párt javaslatát a kisebbségi önkormányzatokra vonatkozó szabályok egyszerűsítéséről.

A kisebbségi törvényjavaslat hatpárti egyeztetésének ülésén a kulturális autonómia kérdései szerepeltek a napirenden, amelyek terén sikerült is részmegállapodásokat elérni (új fejezetcím, 8 fő esetén tanulócsoport vagy osztály indítása kötelező stb.). A megbeszélésen ismertették Catherina Lalumiere, az ET főtitkárának budapesti látogatásának tapasztalatait, illetve megegyezés született arról, hogy a koncepcionális kérdések eldöntését követően a pártok szakértői fogják kidolgozni a módosító normaszöveget.

Február 18-20.

Magyarországra látogatott Max van der Stoel, az EBEÉ Nemzeti Kisebbségi Főbiztosa. A látogatás keretében a főbiztos találkozott Wolfart Jánossal, az EJKVB tagjaival, valamint a nemzetiségi szervezetek vezetőivel.

Február 19.

Az Új Magyarország összeállításában, parlamenti képviselőket kérdeztek meg a kisebbségi törvényjavaslat ügyében. Speidl Zoltán a főbb rendelkezéseket ismertetve, kiemelte, hogy az ET hangsúlyozta: a magyarországi javaslat Európában példa nélkül, a kisebbségek kollektív jogaival is foglalkozik, amely mintaként, hivatkozási alapként szolgálhat nemcsak a környező országokban, hanem az egész kontinensen is. Mészáros István szerint viszont a szöveg jelentős átdolgozásra szorul, főleg a kulturális autonómia és a kisebbségi önkormányzatiság terén. Fodor Gábor elmondta, hogy a Fidesz a javaslatot alapjaiban elfogadhatónak tartja, hiányolja viszont a költségvetési garanciákat. Hasonlóan vélekedett Jakab Róbertné is, aki szerint néhány ponton kétségtelenül módosítandó a szöveg. (Új Magyarország)

Február 24.

Nagy Zoltán, a PM közigazgatási államtitkára megküldte Wolfart Jánosnak a minisztériumi álláspontot a hatpárti egyeztetésen felmerült finanszírozási kérdésekkel kapcsolatban: szerinte az automatikus finanszírozás csak a jól számszerűsíthető területeken alkalmazható (óvodai nevelés, iskolai oktatás), a többi esetben pedig a

keretösszegek egyedi döntésen alapuló elosztásának rendszerét kell fenntartani. A kisebbségi önkormányzat megalakulása kapcsán a települési önkormányzatnak járó kompenzációt nem tartotta a kisebbségek érdekében valónak, mert megítélése szerint komoly visszaélésekhez vezethet. Hangsúlyozta, hogy a normatív támogatások címzettje kizárólag a települési önkormányzat lehet, és az országos testületek számára történő egyszeri vagyonjuttatást is csak feltételesen tudta elfogadni. A tervezett Kisebbségi Alappal kapcsolatban pedig a későbbi normaszöveggel nagyban egyező szövegszerű javaslatot tett. Az anyagot a NEKH elnöke március 3-án küldte tovább Fodor Gábornak.

Február 25.

A kisebbségi törvényjavaslat hatpárti egyeztetésének ülése, amelynek napirendjén a helyi kisebbségi önkormányzatok formái, jogosítványai és a kisebbségek országos önkormányzatának létrehozási módozatai szerepeltek. Vita eljárási és technikai jellegű kérdésekről alakult ki: ki dolgozza ki a normaszöveget, meg kell-e arról állapodni, illetve vajon az addig megkötött részmegállapodások mennyiben kötik a pártokat.

Február 26.

Megbeszélésre került sor Budapesten a kormány és az RMDSZ vezetői között. A találkozó záróközleménye sürgette a magyarországi kisebbségi törvény és a romániai nemzetiségi statútum mielőbbi elfogadását. (Bárdi – Éger [2000])

Március 4.

A kisebbségi törvényjavaslat hatpárti egyeztetésének ülése, amelyen élénk vita alakult ki a kormánypárti és ellenzéki képviselők között a kisebbségi önkormányzatok megalakulásával összefüggésben, a helyi önkormányzatok tehermentesítésére tervezett finanszírozási módról. (MTI)

Március 9.

Az Országgyűlés plenáris ülésén folytatódott a törvényjavaslat általános vitája. Kávássy Sándor (FKGP) felvetette a számarányok kérdését a kollektív jogok biztosítása kapcsán, a százéves honosság szükségességét, és a taxáció hitelességét. Vona Ferenc (MDF) a honosság időhatárát esetleg az 1947-es békeszerződésnél húzta volna meg. Péli Tamás (MSZP) a finanszírozás fontosságára hívta fel a figyelmet, különös tekintettel a cigány kisebbség problémáira. Wekler Ferenc (SZDSZ) szerint a törvénynek nem az a feladata, hogy szociális kérdéseket oldjon meg, hanem az, hogy megteremtse a kisebbségi identitás megőrzésének lehetőségeit. Ugyanakkor ő is kifogásolta a kisebbségekkel kapcsolatos felelősség úgymond áthárítását a települési önkormányzatokra. Rámutatott, hogy megfelelő támogatási alapok nélkül nem érdemes törvényt alkotni. Varga János (MDF) javaslata az etnikum fogalmának bevezetésére irányult, és a százéves honosság helyett 1920-at jelölte volna meg időhatárként. Dénes János független képviselő szerint, ha a cigányság úgymond a körülményekhez képest hamarabb jut előnyökhöz, akkor az állítása szerint 3,5 millió cigány a magyar társadalom rémálma lesz. Horváth Aladár (SZDSZ) kifogásolta, hogy a törvényjavaslat szerinte a kisebbségi jogokat mintegy adományként kezeli, deklaratív rendelkezéseket tartalmaz, megfelelő garanciák nélkül. „Összefoglalva: az államalkotó kisebbségek kisebbségi önkormányzatai nem kisebbségiek. Nem kisebbségiek, mert nem a kisebbségek hozzák létre, mert nem autonómok, feladatuk és hatáskörük többségi testületi döntéstől függ, mert a kisebbségeknek nem felelősek.” Az ellenzéki képviselő a javaslatot alapvetően a hazai roma kisebbség érdekei és szükségletei ellen valónak értékelte. Végül azt javasolta, hogy azt a kormány vagy vonja vissza, vagy pedig a hatpárti módosító csomag készítésébe vonják be a Kisebbségi Kerekasztalt.

Március 11.

A kisebbségi törvényjavaslat hatpárti egyeztetésének ülése, amelyen – Becker Pál PM államtitkár részvételével – a pártoknak számos vitatott kérdésben sikerült megállapodniuk, nevezetesen az anyagi finanszírozás, a helyi és országos kisebbségi önkormányzatok, a kisebbségi jogok országgyűlési biztosának, a népszámlálás, az országos önkormányzat jogosítványainak, illetve a joggal való visszaélés témaköreiben. Mindezek érintették a finanszírozásra létrejövő Alap összetételét, valamint az országos önkormányzat ingatlan- és vagyontőkéhez való juttatását. Döntés született arról, hogy helyi szinten marad a hármas kisebbségi önkormányzati struktúra, csak megváltozott elnevezésekkel. Az országos testület létrehozásával kapcsolatban pedig legvalószínűbbnek az elektori gyűlések tartását magában foglaló megoldás elfogadása tűnt. A héber nyelv esetleges törvényi rögzítése azonban továbbra is tisztázatlan maradt. Megállapodás született viszont a további lépésekről: a politikai megállapodás és a normaszöveg elkészítéséről, illetve a kisebbségek részére történő konzultatív fórum megrendezéséről,

Március 17.

Mata Mihály, a Magyarországi Szlovákok Szövetségének ügyvezető elnöke levélben jelezte Fodor Gábornak, hogy a törvényjavaslattal kapcsolatos konzultáción a Szövetséget Gyivicsán Anna elnök fogja képviselni.

Március 18.

Lukács Tamás megszövegezte az 5190. számú, a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvényjavaslat hatpárti egyeztető tárgyalásain megszületett politikai megállapodást.

Március 19.

Fodor Gábor levélben kérte fel Bíró Gáspár (MDF), Bodáné Pálok Judit (NEKH), Kaltenbach Jenő (AB), Kardos Gábor (SZDSZ), Lőrincz Csaba (Fidesz), Pálfalvy Éva (FKGP), és Wiener György (MSZP) szakértőket, hogy a megszületett hatpárti politikai megállapodás alapján április 1-éig készítsék el a normaszöveg-tervezetet, illetve vegyenek részt a hatpárti módosító indítványcsomag kidolgozásában. A szakértőket meghívta egyúttal a március 24-én tartandó első megbeszélésre is.

Ugyancsak levélben tájékoztatta Petrusán Györgyöt és más kisebbségi vezetőket arról, hogy a hatpárti tárgyalások legutolsó ülésén megszületett a politikai konszenzus, és egyúttal meghívta őt a március 25-i tájékoztató megbeszélésre.

Március 22.

A Magyarországi Olasz Szövetség felhívása szerint a Szövetség március 18-án létrehozta a Nemzeti Kisebbségek Magyarországért Alapot, és a kisebbségi szervezeteket az Alaphoz történő csatlakozásra és annak támogatásra kérte. (MTI)

Március 23.

Wolfart János feljegyzést készített Antall József részére a hatpárti politikai megállapodásról, amelyben felhívta a figyelmet a törvényjavaslat tavaszi elfogadásának fontosságára – tekintettel a magyar szempontból fontos nemzetközi eseményekre.

Fodor Gábornak, a magyarországi olaszokkal összefüggő válaszlevelében pedig a NEKH elnöke kifejtette, hogy „elvi szinten az a véleményünk, hogy – az Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottság javaslattételi jogával felosztható „szervezettámogatási" keretből – a kisebbségi törvényben felsorolt vagy fel nem sorolt, de a törvényben foglalt definíciónak megfelelő nemzetiségek szervezeteit kell támogatni. Úgy gondoljuk az Olasz Szövetség nem ilyen." Későbbi, április 2-i levelében már csak azért sem javasolta a szervezet támogatását, mert kérelme a határidő lejárta után érkezett. Wolfart rögzítette továbbá azt is, hogy „a Szövetség célkitűzései impozánsak, de maga a Szövetség inkább a baráti társaságok, azaz a társadalmi egyesületek kategóriájába sorolható." Elvi álláspontként javasolta, hogy a kisebbségi

pénzalapok preferáltjai a törvényben deklarált kisebbségek legyenek, illetve jelezte egyúttal a litván és a székely „kisebbség” jelentkezését is.

Március 24.

Megbeszélésre került sor az EJKVB vezetősége és a felkért szakértők között.

Március 25.

A hatpárti egyeztető bizottság tájékoztató megbeszélést tartott a meghívott kisebbségi vezetők számára a megszületett politikai megállapodásról.

Március 31.

A politikai megállapodás és az EJKVB felhatalmazása alapján a felkért szakértők elkészítették a szakértői normaszöveg-javaslatot.

Doncsev Toso levélben köszönte meg Fodor Gábornak a konzultáció lehetőségét, de további egyeztetést tartott szükségesnek, mivel a kisebbségeknek számos, a levélben jelzett, jobbító észrevételük volt a megállapodással kapcsolatban. Jelezte, hogy a helyi szintű kisebbségi önkormányzatokkal összefüggésben továbbra is alapvető kifogásaik vannak, fejlesztendőnek tartották az országos önkormányzatot életre hívó elektori koncepciót, illetve az országos testület kapcsán hiányolták a közjogi és kulturális autonómiát. Egyik legnagyobb hiányosságként értékelték az anyagi garanciák tervezett rendszerét, amelynek terén elutasították a különböző igények közös alapból való támogatását, és amelyet a kisebbségi önkormányzati választásokig tartó átmeneti időszakban sem tartottak kielégítőnek.

Április 5.

Speidl Zoltán és Józsa Fábián, MDF-es képviselők sajtótájékoztatót tartottak a kisebbségi törvényjavaslatról, amely Speidl szerint Európában egyedülálló és példamutató is lehet. Úgy ítélte meg, hogy bár a javaslat szövege 1991 szeptembere óta módosult, de drámai különbségről nem lehet beszélni. Józsa szerint a kompromisszumok eredményeként készülő hatpárti megegyezést a nemzetiségi szervezetek nagy része támogatja. (Magyar Nemzet)

Április 8.

A kisebbségi törvényjavaslat hatpárti politikai egyeztetése a szakértői normaszöveg-javaslatról, amelynek keretében az eredetileg tervezettel ellentétben csak az első 29 paragrafusra vonatkozó szöveget tudták megtárgyalni. A Fidesz képviselője – tekintettel a kisebbségi szervezetek igényeire – fenntartásokat fogalmazott meg a dokumentummal kapcsolatban, amely mellett azonban az MDF határozottan kiállt.

Horváth Aladár a Magyar Nemzetnek nyilatkozva elmondta, hogy szükséges tágítani a javaslat nyújtotta lehetőségeket, hogy azokkal a magyarországi cigányság egésze élhessen, és ne csupán néhány, csekély számú településen lehessen kisebbségi önkormányzatokat létrehozni. Érvelt továbbá amellett is, hogy az országos önkormányzatban arányos képviseletre van szükség a kisebb és a nagyobb települések tekintetében. Végül egy olyan normatív támogatási rendszer kialakítását sürgette, amelyről nem a kormány, hanem a parlament dönthetne. Petrusán György szerint kétségtelen, hogy a törvényi lehetőségekkel nem minden kisebbség tud majd egyformán élni az eltérő feltételrendszer következtében. Úgy vélte, hogy a hazai kisebbségeknek tudomásul kell venniük: akkor jó törvényt nem lehet létrehozni. (Magyar Nemzet)

Április 14.

Az Országgyűlés plenáris ülésén folytatódott a törvényjavaslat általános vitája. Dénes János független képviselő szerint kisebbségi törvényt Magyarországon kizárólag csak a térség népeivel közösen lehet alkotni. Kijelentette, hogy „térségünkben letapinthatóan kannibalizmus folyik.” Kérte, hogy ne zárják le az általános vitát, mert több módosító indítványt kíván benyújtani. Az ellenzéki véleményekkel szembeszállva Csapody Miklós (MDF) kijelentette, hogy az 1991. szeptemberi tervezet nem volt azonos a

kormány álláspontjával, és azóta a szöveg szakmai szempontból csak javult, több kérdésben lényeges egyezést is sikerült elérni. Ezekkel a megállapításokkal viszont Horváth Aladár (SZDSZ) nem tudott egyetérteni. Csapody hangsúlyozta, hogy a törvényjavaslat megoldásait az Európai Népcsoportok Föderális Uniója és az ET is méltatta. Jánosi György (MSZP) felszólalásában a kisebbségi önkormányzatiságnál bizonyos szempontból fontosabbnak ítélt kulturális kérdésekre tért ki. Tabajdi Csaba (MSZP) számos kritikai észrevételt és javaslatot fogalmazott meg, köztük a jogalanyiság és a kisebbségi önkormányzatiság problémáival kapcsolatban.

Április 15.

A kisebbségi törvényjavaslat hatpárti politikai egyeztetése a szakértői normaszöveg-javaslatról, amelynek keretében végül megállapodás született azzal, hogy az esetleges részletkérdésekben a pártok az elképzeléseiket módosító indítványok formájában terjesztik be a későbbiekben.

Április 16.

A NEKH-ben összegyűlt szakértők megkezdték a módosító indítványok megírását.

Április 19.

Az Országgyűlés plenáris ülésén folytatódott a törvényjavaslat általános vitája. Dénes János független képviselő ennek keretében ismételten kérte, hogy ne zárják le az általános vitát.

A szakértők elkészítették a módosító indítványcsomagot a politikai indoklással együtt.

Április 20.

Az Országgyűlés plenáris ülésén folytatódott a törvényjavaslat általános vitája. Dornbach Alajos, az ülés levezető elnöke hangsúlyozta, hogy az eredeti tervek szerint már le kellett volna zárniuk az általános vitát. Dénes János független képviselő álláspontja szerint viszont a kisebbségi törvény elfogadását meg kell előznie a bevándorlási törvény megszavazásának.

Április 21.

Lezajlott az ellenzéki pártok és a Kisebbségi Kerekasztal, valamint országos kisebbségi szervezetek vezetőinek találkozója.

Doncsev Toso (Magyarországi Bolgárok Egyesülete, a Kisebbségi Kerekasztal elnöke), Dzindzisz Jorgosz (Magyarországi Görögök Kulturális Egyesülete), Karagics Mihály (Magyarországi Horvátok Szövetsége), Hambuch Géza (Magyarországi Németek Szövetsége), Zsigó Jenő (A Magyarországi Roma Szervezetek képviselője a Kisebbségi Kerekasztalban), Lásztity Péró (Szerb Demokratikus Szövetség) és Mata Mihály (Magyarországi Szlovákok Szövetsége) közös levelet írtak Szabad Györgynek és Fodor Gábornak, amelyben tiltakoznak az ellen, hogy a pártok aláírásukkal lássák el a politikai megállapodást, mielőtt azt a kisebbségi szervezetek tanulmányozhatták és véleményezhették volna. Mindezek alapján a kisebbségi vezetők kérték az általános vita elhalasztását. Szabad György a tiltakozó levelet április 30-án tájékoztatásul továbbította a parlamenti pártok frakcióvezetőinek.

A kisebbségi törvényjavaslat hatpárti politikai egyeztetése a módosító indítványokról, amelynek keretében, a Kerekasztal és az országos kisebbségi szervezetek levelének ismertetését követően a jelenlévő országgyűlési képviselők valamennyi módosító indítványt aláírtak.

Április 22.

Wolfart János a Kisebbségi Kerekasztal tiltakozása nyomán levelet írt Szabad Györgynek, amelyben – az általános vita lezárását javasolva – kifejtette, hogy „… a pártok további kompromisszumokat sem egymás, sem a Kisebbségi Kerekasztal viszonylatában nem tudnak tenni és a Kerekasztal meggyőzhetősége is irreális, a

további tárgyalások – és ami ebből következik: az általános vita további elhúzása – nem csökkentenék, hanem növelnék az érdekelt felek közötti nézetkülönbségeket.”
Fodor Gábor levélben annak megvizsgálására kérte Wolfart Jánost, hogy milyen lehetőségei vannak a kisebbségi törvénynek tizennégy kisebbségi nyelven való egyidejű hivatalos megjelentetésének.

Április 26.

Az Országgyűlés plenáris ülésén folytatódott és egyúttal le is zárult a törvényjavaslat általános vitája.

Április 28.

Wolfart János a Fodor Gábornak írott válaszlevelében azt jelezte, hogy milyen akadályokba ütközik a normaszöveg tizennégy nyelvre történő lefordítása és egyidejű megjelentetése, de kifejezte azon szándékát, hogy az elfogadást követően, a lehető legtöbb nyelvre megtörténjen a fordítás.

Május 12.

Zsámpár László, a Magyarországi Vendek Szövetségének elnöke és Talabér Zsolt, a Szövetség titkára levélben fordultak az EJKVB képviselőihez annak érdekében, hogy „a kisebbségi törvény előkészítésekor illetve tárgyalásakor segítse elő a vendség hivatalos szerepeltetését, hogy végre törvényesen elismert etnikum legyen.” Fodor Gábor június 30-i válaszlevelében tájékoztatást adott a kisebbségi törvénnyel kapcsolatos fejleményekről, és felhívta a figyelmüket a honos népcsoportok körének bővítési lehetőségére.

Május 26.

Az EJKVB ülésén Fodor Gábor ismertette a Magyarországi Vendek Szövetségének levelét.

Június 4.

Szabad György a Fodor Gábornak és a frakcióvezetőknek írott levelében aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy az EJKVB nem tudta befejezni a módosító indítványok megvitatását, pedig nyomós politikai érvek szóltak a törvény mielőbbi elfogadása mellett. Kérte a bizottsági elnököt, hogy a többpárti egyeztetés még a következő hét elején történjen meg annak érdekében, hogy az Alkotmányügyi bizottság megkezdhesse a véleményezést.

Június 7.

Dujmov István, az 1991 áprilisában bejegyzett katymári Neven Bunyevác Kulturális Egyesület elnöke Fodor Gábornak írott levelében tiltakozott a bunyevácok törvényi szerepeltetésének elmaradása miatt, és kérte a közösség felvételének megfontolását.

Június 19.

Németh Zsolt a Magyar Hírlapnak elmondta, hogy nem kizárt a további módosító indítványok benyújtása a hatpárti javaslatcsomag mellett, amelyhez jó feltételeket teremtett az, hogy a Kisebbségi Kerekasztal szakértői elkészítettek egy kiegészítő módosító csomagot. A Fidesz-es képviselő kifejezte azon reményét, hogy ez többpárti támogatást élvez majd, de azt is elképzelhetőnek tartotta, hogy a párt egyedül nyújt be ezek közül néhányat. (Magyar Hírlap)

Június 25.

Elkészült az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi, Önkormányzati, közigazgatási, belbiztonsági és rendőrségi, valamint Alkotmányügyi, törvényelőkészítő és igazságügyi bizottságának 11996. sz. együttes jelentése „A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól” szóló 5190. számú törvényjavaslatról, valamint az ahhoz benyújtott módosító indítványokról.

Június 28.

Az Országgyűlés plenáris ülésén lezajlott és le is zárult a törvényjavaslat részletes vitája, amelynek során a képviselők felhívták a figyelmet a módosító javaslataikra. Németh Zsolt (Fidesz) kiemelte, hogy Tabajdi Csabával, Mészáros Istvánnal és a Kisebbségi Kerekasztal közreműködésével dolgoznak ki csatlakozó módosító indítványokat.

Június 30.

Az EJKVB ülésén, a törvényjavaslathoz benyújtott módosító indítványok megvitatása során kiderült, hogy másnap újabb egyeztetést kell lefolytatniuk a frakciók képviselőinek, mert több módosító indítvány – köztük az alkotmányügyi bizottságé – eltért a pártok konszenzusától. Tisztázandók voltak a kisebbségi taxáció bővítésének feltételei, illetve a kisebbségi ombudsman intézményére vonatkozó alkotmánymódosítás lehetősége is. Sokadszor vetődött fel az a kérdés is, hogy a törvény mennyiben szólt a hazai kisebbségeknek, és mekkora lehet a példaértéke Európában. Vitát váltott ki a héber nyelv felvételére vonatkozó indítvány is.

Július 7.

Az Országgyűlés plenáris ülése, amelyre 23 budapesti nagykövetség, 7 határon túli magyar politikai párt, mintegy 20 magyarországi kisebbségi szervezet, illetve a Magyarok Világszövetségének képviselői voltak hivatalosak. Az Országgyűlés nem sokkal 22 óra előtt, 304 igen, 3 nem, és 8 tartózkodás mellett elfogadta a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvényt, amely az év október 20-án lépett hatályba.

A törvény preambuluma elismeri, hogy a nemzeti és etnikai önazonossághoz való jog az emberi jogok részét képezi, illetve az egyéni és közösségi jogok alapvető szabadságjogok. A jogszabály céljának a kisebbségi lét megéléséhez szükséges intézményes alapok megteremtését nyilvánítja, és a kisebbségi önkormányzatiságot a jogérvényesítés egyik legfontosabb alapfeltételének deklarálja. Személyi hatálya több pilléren alapul: tartalmazza az ismételten államalkotóként elismert honos kisebbségek definícióját, a népcsoportok, illetve az általuk beszélt nyelvek felsorolását (taxációját) – ezek bővítésének lehetőségével együtt. A kisebbségi jogok tekintetében a kettősség jellemzi: külön fejezetekben részletezi az egyéni és a közösségi jogosítványokat. Az előbbiek alapját az identitásválasztás szabadságának rögzítése képezi. A személyi elven alapuló kulturális autonómiát a helyi és országos szinten szerveződő kisebbségi önkormányzati rendszer hivatott megtestesíteni. A parlamenti szakasz eredményeként települési szinten három típust alakítottak ki. Kisebbségi települési önkormányzat akkor jöhetett létre, ha a települési önkormányzat képviselőtestületében a képviselők több mint felét egy kisebbség jelöltjeként választották meg. Ha legalább 30%-ukat, akkor lehetőség nyílt számukra közvetett módon létrejövő kisebbségi önkormányzatot életre hívni – a három közül ez a forma bizonyult a legkevésbé vonzónak a kisebbségek számára. Végül a legelterjedtebb a közvetlen módon választott helyi kisebbségi önkormányzat volt: megválasztása a helyhatósági választásokkal azonos napon és azonos helyen történt. A regisztráció tilalmának következtében minden nagykorú magyar állampolgár gyakorolhatta az aktív és passzív választójogát a kisebbségi önkormányzati választásokon. A szimpátiaszavazatokat is lehetővé tevő szavazás külön szavazólapon történt, amelyre a kisebbségi jelöltek ábécé-sorrendben kerültek fel. A hatályosulás során, a későbbi választási visszaéléseken kívül gyakran visszatérő kritika tárgyai voltak a kisebbségi önkormányzatok csekély, korlátozott jogai, a települési önkormányzatoknak való kiszolgáltatottság, kapcsolataik rendezetlensége, illetve a település anyagi lehetőségeitől való függés. Az országos kisebbségi önkormányzat létrehozása közvetett módon, elektorok útján történt a helyihez hasonló, többségi-kislistás választási rendszerben, amely viszont nem tudott a kisebbségen belüli

különböző érdekcsoportoknak arányos képviseletet biztosítani. Komoly problémává vált a későbbiekben a kulturális autonómia intézményesülése is, nevezetesen a helyi és országos önkormányzatok intézményalapítási, -átvételi, és –fenntartási funkcióinak gyakorlati érvényesülése. A kisebbségi törvény a települési önkormányzatban való kedvezményes kisebbségi mandátum vonatkozásában is módosította a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló törvényt.

Július 13.

Göncz Árpád a Parlamentben fogadta Doncsev Tosot. Az államfő a találkozón leszögezte, hogy a kisebbségi törvény a hazai kisebbségeknek készült, és felkérte a kisebbségi vezetőt arra, hogy a Kisebbségi Kerekasztal is mérje fel a jogszabály megvalósulásához szükséges feltételeket és az anyagi vonzatokat.

Az MDF Kisebbségpolitikai munkacsoportja közleményt adott ki, amely szerint a munkacsoport örömmel és megnyugvással fogadta a kelet-közép-európai, de egész európai viszonylatban is jelentős hazai kisebbségi törvény megszületését, amely csak az 1867-es nemzetiségi törvényhez hasonlítható. „Bízunk benne, hogy a törvény, s ennek szelleme Európa országai számára mintát jelent, amely által megteremthető az etnikai konfliktusok nélküli Európa közös nyelve.” (OS)

Július 14.

Karagics Mihály a Pesti Hírlapnak adott interjújában jónak és elfogadhatónak ítélte az elfogadott kisebbségi törvényt, amelynek „újdonságaihoz” azonban alkalmazkodni kell, és meg kell szervezni mindezek nyomán a horvát kisebbségi önkormányzatokat. „Tény, hogy ez a törvény példaként szolgálhat a környező országokban is és jó hatással lesz az ott élő kisebbségekre is, például a Horvátországban élő magyarokra.” (Pesti Hírlap)

Július 15.

Ivan Gašparovič, a szlovák parlament elnöke a magyarországi szlovák alternatív szervezetek küldöttségét fogadta Pozsonyban. A kisebbségi vezetők arról tájékoztatták a szlovák házelnököt, hogy a kisebbség helyzete az elfogadott kisebbségi törvény ellenére folyamatosan romlik. (MTI)

Schuth János, a Neue Zeitung főszerkesztője a Pesti Hírlapnak adott interjújában úgy ítélte meg, hogy valóban európai léptékű törvény született Magyarországon, de annak értékeit igazán majd a megvalósulás során lehet látni. (Pesti Hírlap)

Az RMDSZ elnökségének bukaresti sajtótájékoztatóján elhangzott, hogy a magyarországi kisebbségi törvény sok szempontból példaértékű, mert egy intézmény-, jog- és gyakorlatépítő folyamatot fejez be, illetve olyan kérdéseket rendez (egyéni és kollektív jogok, államalkotó minőség, nyelvhasználat) a kisebbségek közreműködésével, amelyekkel a párt naponta szembesül Romániában. Markó Béla elnök és Tokay György frakcióvezető tájékoztatóján azt is hangsúlyozták, hogy Románia esetében is egyre sürgetőbb egy hasonló jogszabály megalkotása, amelyre már 1989 óta társadalmi igény mutatkozik. (Magyar Nemzet)

Július 16.

Megjelent a kormány nyilatkozata, amely kiemelkedő eseményként értékelte és üdvözölte a kisebbségi törvény elfogadását. „A Kormány meggyőződése szerint jelentős mértékben hozzájárult a törvényalkotás sikeréhez, hogy a kisebbségek mint államalkotó tényezők képviselőiken keresztül egyenrangú tárgyalópartnerként részt vettek a törvény előkészítési folyamatában.” A törvény kulcselemeiként a kisebbségi önkormányzatiságot, a kulturális autonómiát, a közösségi jogokat, illetve az identitásválasztás szabadságát emelte ki a dokumentum. Leszögezte végül, hogy „Magyarország kisebbségi politikája semmilyen tekintetben nem függvénye más országok magyar kisebbségekkel szemben folytatott politikájának.” (Heti Kis Újság)

Jeszenszky Géza sajtótájékoztató keretében elmondta, hogy tartozunk ezzel a Magyarországon élő kisebbségeknek, hogy otthon érezhessék magukat. Wolfart János arra a kérdésre, hogy a hazai kisebbségek képviselői miért nem voltak jelen a végszavazáson, azt válaszolta, hogy az Országgyűlés túlterheltsége miatt nem tudták előre megmondani, melyik nap, hány órakor kerül sor a szavazásra. (Pesti Hírlap)
Paulik Antal a Pesti Hírlapnak adott interjújában úgy ítélte meg, hogy lehet bár jó az elfogadott kisebbségi törvény, de a magyarországi kisebbségek már belefásultak az elmúlt négy évbe, passzívvá váltak az előkészítés során, ezért kérdéses, hogy ki fogja tartalommal megtölteni a jogszabályt. Kifogásolta végül azt is, hogy a végszavazásra a Kisebbségi Kerekasztal vezetői nem kaptak meghívót. (Pesti Hírlap)

Július 26.

Báthory János levélben köszönte meg Fodor Gábor országgyűlési képviselőnek az elfogadott kisebbségi törvény kidolgozásában való közreműködést, habár „több ponton nem sikerült teljes egyetértésre jutni." Kérte továbbá, hogy a képviselő a kisebbségi ügyeket a jövőben is kísérje figyelemmel.

Augusztus 25.

Fodor Gábor megküldte Angió-Auth Jánosnak, a Magyarországi Olasz Szövetség elnökének a NEKH véleményét a Szövetség támogatásával és az olaszok kisebbséggé nyilvánításával kapcsolatban.

Szeptember 22.

Angió-Auth János, a Magyarországi Olasz Szövetség elnöke válaszlevélben reagált Fodor Gábor augusztus 25-i levelére. Jelezte, hogy „Szövetségünk az Alkotmánybírósághoz fordult az MTA történészei szerint is honos, csak politikai okokból el nem ismert nemzetiségeknek, a csehnek és az olasznak, magyarországi hivatalos elismertetése ügyében." Fodor Gábor október 5-i válaszában arról tájékoztatott, hogy a levél tartalmát ismertette az EJKVB szeptember 29-i ülésén. A Magyarországi Olasz Szövetség 1993, azaz a kisebbségként való elismerés kudarca után azonban már nem fejtett ki érdemi tevékenységet, és végül a Fővárosi Bíróság mondta ki a megszűnését és a nyilvántartásból való törlését 2001 őszén. A szerveződés így nem képezhette szervezeti hátterét a 2007 decemberében felmerülő újabb olasz kisebbségi kezdeményezésnek.

Szeptember 23.

A Kisebbségi Kerekasztal sajtótájékoztatóján elhangzott, hogy a hamarosan hatályba lépő kisebbségi törvény számos előremutató elemet tartalmaz, de valójában csak az addigi szokásjog emelkedik törvényerőre, valódi „rendszerváltás" nem lesz a kisebbségek életében. A Kerekasztal mindenekelőtt azokat a garanciákat hiányolta, amelyek a deklarált jogok biztosításához lennének szükségesek. Felrótták a jogszabálynak, hogy a kisebbségi vezetők nem vehetnek részt az önkormányzati választások ellenőrzésében, a szavazólapokon csak magyarul tüntetik fel az információkat, és a települési kisebbségi önkormányzattá való átalakulás is komoly veszélyeket rejt magában. (Magyar Hírlap)

Szeptember 27.

A szentendrei Kisebbségkutató Intézet tanácskozásának megnyitóján Fodor Gábor úgy vélte, hogy a gyakorlat fogja bebizonyítani, hogy a kisebbségi önkormányzatok miként állnak meg a lábukon, hogyan láthatók el vagyonnal, mekkora lesz a mozgásterük, és milyen lesz a viszonyuk a települési önkormányzatokkal. Álláspontja szerint a törvényt hiba lenne modellként állítani más országok parlamentjei elé, mert sajátos magyarországi helyzetet tükröz. Wekler Ferenc azt emelte ki, hogy súlyos problémát fog okoz a jogszabály végrehajtása, mert a helyi önkormányzatok szűkös kereteiből

várhatóan csak kevés pénz és eszköz fordítható a leendő kisebbségi testületek beindítására. (Magyar Hírlap)

Szeptember 29.

Az EJKVB ülése 6 igen, 1 nem és 7 tartózkodás mellett nem tartotta általános vitára alkalmasnak Suchman Tamás képviselő (MSZP) azon önálló képviselői indítványát, amely a kisebbségi törvény módosításával a kisebbségi nyelvek közé sorolta volna a hébert. A képviselő nem kívánta a zsidóságot kisebbségként kezelni, de szerinte így lenne például biztosítható a nyelvoktatás a zsidó vallási iskolákban. Az ülés végén Fodor Gábor tájékoztatásul felolvasta a képviselőknek Angió-Auth János, a Magyarországi Olasz Szövetség elnökének szeptember 22-ei levelét.

Október 5.

A Magyar Nemzet körkérdésére adott válaszában Mata Mihály kifejezte azon reményét, hogy a kisebbségi törvénnyel kapcsolatban, a későbbiekben lehetőség lesz bizonyos módosításokra (pl.: fővárosi kisebbségi önkormányzat létesítése stb.). Hasonló véleményének adott hangot Lásztity Péró is. (Magyar Nemzet)

Október 20.

Két rendelkezését leszámítva hatályba lépett a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény.

Október 22.

Báthory János a Dunai Társaság Vízivárosi Esték rendezvénysorozatának keretében elmondta, hogy „a törvénynek vannak ugyan hibái, de meg kell próbálni hasznosítani belőle, amit lehet, mintegy három év múlva pedig aztán, levonva a gyakorlat megmutatta tanulságokat, nekiláthatunk a finomításnak.” (Új Magyarország)

December 21.

Az Országgyűlés elfogadta a Boross Péter által vezetett kormány programját, amely a hazai kisebbségekkel kapcsolatban rögzítette, hogy „folyamatban van a kisebbségi törvény más jogszabályokkal való összhangjának megteremtésével kapcsolatos jogharmonizációs tevékenység. A kormány megalkotja a törvény végrehajtásának pénzügyi vonatkozásait szabályozó rendeletet és előkészíti a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Alap létrehozására vonatkozó javaslatot.”

1994

Március 23.

A Kisebbségi Kerekasztal megállapította, hogy a kisebbségi törvény elfogadása után sem történt jelentős fordulat Magyarország kisebbségpolitikájában. (Politikai évkönyv)

Április 25.

A magyarországi németek közművelődési helyzetéről és könyvtári ellátottságáról rendezett szekszárdi konferencián Hambuch Géza, az MNSZ ügyvezető elnöke kijelentette, hogy bár az előző év őszén hatályba lépett a kulturális autonómiáról szóló törvény, de késik annak megvalósítása. Hangsúlyozta, hogy a Szövetség a választások után az új kormánytól, és ha szükséges, az új Országgyűléstől is kérni fogja a kisebbségi törvény megvalósításának támogatását. (MTI)

Május 8.

Az országgyűlési választások első fordulója.

Május 29.

Az országgyűlési választások második fordulója.

Június 24.

A választásokon győztes MSZP és SZDSZ megkötötte a koalíciós megállapodást, amelynek XI. fejezete a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek ügyeit is

érintette. A dokumentum szerint a koalíciós kormány támogatni kívánta a kisebbségek önszerveződésének folyamatát, a kisebbségi önkormányzatok megalakulását, a kulturális autonómia megvalósulását és kiteljesedését, valamint a parlamenti képviselet rendezését. A dokumentum szakmai-politikai egyeztető fórumként Kisebbségi Koordinációs Tanács életre hívását szorgalmazta, amely a kormány, a parlamenti pártok, a kisebbségek képviselőit, illetőleg szakértőket tömörített volna. Úgy foglalt végül állást, hogy szakértői szinten át kell tekinteni a kisebbségi törvénynek a kisebbségi önkormányzati választások lebonyolítására, valamint az önkormányzatok megalakítására vonatkozó részeit, és el kell végezni a szükséges korrekciót.

Június 27.

A Vas megyei horvátok, németek és szlovének képviselőinek szombathelyi találkozóján, a választásokra készülődve a jelenlévők a kisebbségi törvény módosítását, vagy legalábbis új, konkrét végrehajtási rendeletek kidolgozását javasolták az új Országgyűlésnek és kormánynak. (MTI)

Június 28.

Az Országgyűlés elfogadta a bizottságainak létrehozásáról, tisztségviselőinek és tagjainak megválasztásáról szóló 33/1994. (VI. 20.) Országgyűlési határozatot, amely szerint a 19 fős Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságot Gellért Kis Gábor (MSZP) vezette.

Július 6.

A Kisebbségi Kerekasztal ülése áttekintette az MSZP és az SZDSZ által megkötött koalíciós szerződés kisebbségekre vonatkozó részeit. Lásztity Péró, a Kerekasztal ügyvezető elnöke szerint fordulatra van szükség a kormány és a kisebbségek viszonyában, amely a kulturális autonómia anyagi és jogi feltételeinek megteremtésében jelenne meg. (MTI)

Július 21.

A kormány megalakulásával összefüggő egyes hatásköri rendelkezések módosításáról szóló 109/1994. sz. kormányrendelet a NEKH felügyeletével a MEH politikai államtitkárát bízta meg. E kormányzati ciklusban a Hivatal szervezeti keretei között önálló feladatkörrel működött a hazai kisebbségi, és a határon túli magyarok ügyeiben illetékes politikai államtitkár, Tabajdi Csaba.

Július 25.

Tabajdi Csaba találkozott az országos kisebbségi szervezetek képviselőivel és a Kisebbségi Kerekasztal ügyvezető elnökével, amely tanácskozáson részt vett Wolfart János is. A megbeszélést követő sajtótájékoztatón Tabajdi Csaba elmondta, hogy az önkormányzati választásokig számos, az önkormányzati és a kisebbségi törvény közt meglévő joghézagot kell megszüntetni. Lásztity Péró elmondása szerint a kisebbségeknek kész javaslataik is voltak a kisebbségi törvény jogi hézagjainak kiküszöbölésére. (MTI)

Augusztus 8.

A MEH, a kisebbségi szervezetek és a Kisebbségi Kerekasztal képviselőinek részvételével megtartott politikai egyeztető tárgyaláson a felek megállapodtak abban, hogy szeptemberben meg kell kezdeni a kisebbségi önkormányzati választások sikeres megrendezéséhez szükséges jogharmonizációt, amely magában foglalta a kisebbségi törvény módosítását is. Megállapodás született az érvényes szavazatok számáról, a kisebbségi önkormányzatok létszámáról, illetve a tervezett kisebbségi „népszámlálás” elhalasztásáról. A megbeszélések, amelyeket már szakértői egyeztetések is megelőztek, augusztus 10-én folytatódtak. (MTI)

Augusztus 25.

Az EJKVB tisztségviselői, tagjai és a pártok szakértői találkoztak a kisebbségi ügyekben illetékes intézmények vezetőivel. A találkozón Tabajdi Csaba elmondta, hogy a kormányváltás miatt késik a kisebbségi törvény jogharmonizációja, ugyanis a PM késve készítette el a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Alapra vonatkozó tervezetet, holott azt az Országgyűlésnek október 20-ig el kell fogadnia. Célszerűnek tartotta ez ügyben az előzetes egyeztetések folytatását, és hatpárti konszenzus kialakítását. Az államtitkár szerint módosításra szorult az oktatási fejkvóta-rendszer is, amellyel Lásztity Péró is egyetértett. Utóbbi arra hívta fel a figyelmet, hogy továbbra is nyitott kérdés maradt a két önkormányzat viszonya, illetve a nyelvhasználat kérdése. (MTI)

Augusztus 27.

Az MNSZ elnöksége kialakította az állásfoglalását a választójogi, az önkormányzati és a kisebbségi törvény módosítására irányuló kormánytervezetekről. A dokumentum üdvözölte azt, hogy a Szövetség számos javaslatát figyelembe vették, de hiányolta ugyanakkor az országgyűlési képviselet biztosítását, a kisebbségi törvény végrehajtási rendeleteinek megalkotását, a kisebbségi önkormányzatok számára az érdemi hatáskörök, források és infrastruktúra megteremtését, a megyei szint kialakítását, illetve a települési és kisebbségi önkormányzat viszonyának rendezését. (MTI)

Murzsa Attila, a Roma Ifjúsági Szervezet elnöke egy, a kisebbségi önkormányzati képviselőjelöltek számára rendezett gyöngyösi tréningen kijelentette, hogy a kisebbségi törvény nem tisztázza egyértelműen a testületek jogosítványait, valamint a finanszírozásuk forrásait. Ennek következtében „állóháború" alakulhat ki a települési és a kisebbségi önkormányzatok között. (MTI)

Szeptember 21.

Tabajdi Csaba látogatást tett az MNSZ-nél, és megbeszélést folytatott Hambuch Géza elnökkel és Schnaider Ágnes főtitkárral. A találkozó során áttekintették a kisebbségi törvény végrehajtásával kapcsolatos feladatokat. A felek sajnálatosnak tartották azt, hogy az erre vonatkozó törvények nem készültek el az új kormány hivatalba lépése előtt, illetve késik a kisebbségi közalapítványokkal és a finanszírozással kapcsolatos előkészítés is. Az államtitkár tájékoztatása szerint így a szükséges módosításokat előreláthatólag szeptember végén fogja tudni tárgyalni az Országgyűlés. A szervezet elnökét pedig különösen az ombudsman megválasztása, a parlamenti képviselet megteremtése, valamint a kisebbségi önkormányzatok működési feltételeinek biztosítása érdekelte. (MTI)

Szeptember 30.

Az Országgyűlés az önkormányzati választásokkal összefüggésben számos meghatározó jelentőségű törvényt fogadott el.

A választások elvi kérdéseit érintő 1994. évi LXI. törvény az Alkotmány módosításáról megállapította a kisebbségi önkormányzati választásokon az aktív (választás) és a passzív (választhatóság) választójogot. Mivel a kisebbségek már korábban is elvették a kisebbségi kötődésű, választójoggal rendelkező állampolgárok valamilyen szintű nyilvántartásba vételét, ezért a jogalkotó 1994-ben amellett döntött, hogy az ország területén élő, minden nagykorú magyar állampolgár jogává teszi a kisebbségi önkormányzati választáson a választást és a választhatóságot. Így az alkotmányba két, egymással nehezen harmonizálható rendelkezés került, amelyek közül e később keletkezett érvényesült – a kisebbségi törvényben lefektetett szabad identitásválasztás elvével párhuzamosan. Amíg ugyanis az alaptörvény 68. § (4) bekezdése 1990 óta kimondta, hogy „a nemzeti és etnikai kisebbségek helyi és országos önkormányzatokat hozhatnak létre", addig az 1994-ben kialakított 70. § (1) bekezdése szerint „a Magyar Köztársaság területén élő minden nagykorú magyar állampolgárnak joga van ahhoz, hogy az országgyűlési és a helyi önkormányzati, továbbá a kisebbségi önkormányzati

választásokon választható és – ha a választás, illetőleg népszavazás napján az ország területén tartózkodik – választó legyen."
A választások reformját megjelenítő 1994. évi LXII. törvény a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló 1990. évi LXIV. törvény módosításáról október 6-án lépett hatályba. A jogszabály elsőként módosította a kisebbségi törvényt: megváltoztatta a kisebbségi jelöltek és listák kedvezményes települési önkormányzati mandátumszerzését (feles és egynegyedes szavazati arányok elérése), illetve rögzítette a helyi, közvetlen kisebbségi önkormányzati választások kisebb részben módosított eljárásjogi szabályait. A választások anyagi és eljárásjogi rendelkezéseit így 1997 végéig, a választási eljárásról szóló törvény megszületéséig a kisebbségi és a módosított, 1990-es önkormányzati választási törvények tartalmazták. Jelen jogszabállyal kikerült például a városi szintű kisebbségi önkormányzatok hétfős létszáma, megváltoztatta a helyi kisebbségi önkormányzati választás érvényességi feltételeit, illetve ezzel a módosítással vált lehetővé az 1995. novemberi választások megtartása.
Az 1994. évi LXIII. törvény a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény módosításáról a létrehozott kisebbségi önkormányzati rendszer megalakulásával és működésével kapcsolatos kérdéseket érintette, amelyeket a kisebbségi törvény e törvény körébe utalt. A jogszabály vonatkozó részének alapvető célkitűzése a létrejövő helyi kisebbségi és a települési önkormányzatok harmonikus együttműködésének kialakítása volt, amely a későbbiekben során rendkívül sokrétű kritika tárgya lett.

November 15.

Az Országgyűlés elfogadta a december 5-én hatályba lépett 1994. évi LXXV. törvényt az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról szóló 1993. évi LIX. törvény, a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXII. törvény módosításáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény módosításáról és egyes rendelkezéseinek hatályba léptetéséről. A jogszabály az 1994. évi LXXIII. törvénnyel együtt kiiktatta a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának, 1990-ben rögzített testületi intézményét, és egyszemélyi biztost írt elő. Módosította egyúttal a kisebbségi törvényt is, amelybe beiktatta a létrehozott országos kisebbségi önkormányzatoknak – vagy ennek hiányában országos érdekképviseleti szervnek – a biztos személyével kapcsolatos, előzetes véleményezési jogát a személyre később javaslatot tevő köztársasági elnök felé.

December 11.

Települési és kisebbségi önkormányzati választások, amelynek során 679 kisebbségi önkormányzatot választottak meg közvetlen vagy közvetett módon.

December 15-16.

A magyarországi szlovák és a szlovákiai magyar kisebbség képviselőinek bécsi találkozóján a felek a két ország közötti barátsági szerződés megkötését sürgették, és egyúttal megfogalmazták elvárásaikat a kormányok felé. A szlovák kisebbség számára a dokumentum az országgyűlési képviselet biztosítását, az önkormányzati intézmények esetében az anyagi feltételek megteremtését, illetve az oktatási és kulturális intézmények alapítását szorgalmazta. Mata Mihály, a Magyarországi Szlovákok Szövetségének ügyvezető elnöke ugyanis rámutatott arra, hogy a hazai törvény szelleme és gyakorlata messze esik egymástól. (MTI)

December 27.

Az Országgyűlés elfogadta az 1995. január elsején hatályba lépő 1994. évi CIV. törvényt az 1995. évi költségvetéséről, amely többek között módosította a kisebbségi törvényt is. Az indoklása szerint a jogszabály összhangot kívánt teremteni az 1995-ben

létrejövő országos és helyi kisebbségi önkormányzatok által működtetendő intézmények, és az állami és önkormányzati intézmények normatívái között. Az országos testület intézményei a normatív állami hozzájárulás tekintetében a humán szolgáltatást ellátó nem állami intézményekkel estek egy elbírálás alá, a helyi kisebbségi önkormányzatok az állami hozzájárulást a helyi önkormányzat útján vehették igénybe.

1995

Február 22.
A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló gyűjteményes kötet, a Kisebbségi kódex megjelenése alkalmából Wolfart János elmondta, hogy az 1995. évi aktuális feladatok között szerepel a kisebbségi törvény korrekciója is. (MTI)
Február 26.
A Roma Parlament tisztújító közgyűlésén az újraválasztott Zsigó Jenő elnök a kormány cigánypolitikáját bírálta, a kisebbségi törvényt pedig elhibázottnak tartotta, és szorgalmazta annak mielőbbi módosítását. (Magyar Hírlap)
Február 28.
Az Országgyűlés elfogadta a március 21-én hatályba lépő 1995. évi VI. törvényt a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény módosításáról. A Polgári Törvénykönyv időközben bekövetkezett módosítása lehetővé tette, hogy az Országgyűlés, a kormány, valamint a helyi önkormányzatok képviselőtestületei közfeladatok ellátására közalapítványt hozzanak létre, amely forma előnyösebbnek bizonyult a kisebbségi feladatok támogatására is a kisebbségi törvény által eredetileg rögzített Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Alappal szemben. Jelen módosítás ezért elrendelte a kormány által alapítandó, a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért elnevezésű közalapítvány (MNEKK) létrehozását. Az év júliusában kormányhatározattal életre hívott Közalapítvány későbbi tevékenysége szerves részét képezi a magyarországi kisebbségi célzatú, összetett és többcsatornás finanszírozási rendszernek.
Június 1.
Tabajdi Csaba és Wolfart János egy kétoldalú Kisebbségi Egyeztető Tanács életre hívásáról is tárgyaltak a hazai kisebbségi vezetőkkel, amelynek működési rendjét a kisebbségek alakítanák ki. A testület gondolatát üdvözölte Lásztity Péró, az Országos Szerb Kisebbségi Önkormányzat elnöke, aki szerint a Kisebbségi Kerekasztal egy nálánál jóval előnyösebb szerveződésnek adja majd át a helyét. Kaltenbach Jenő, az Országos Német Önkormányzat elnöke pedig kifejtette, hogy nagy várakozással tekintenek közeljövőben sorra kerülő, a miniszterelnökkel való találkozó elé, amelyen felhívhatják a figyelmet a kisebbségi oktatás és média gondjaira, illetve a parlamenti képviselet kérdésére is. (MTI)
Június 30.
Az Országgyűlés hat évre Kaltenbach Jenőt választotta meg a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának (84/1995. (VII. 6.) OGY határozat).
Szeptember 21.
Horn Gyula miniszterelnök a 32/1995. sz. határozatában, szeptember 15-i hatállyal mentette fel tisztségéből Wolfart Jánost, és a NEKH elnökévé, a 34/1995. sz. határozatában Hegyesiné Orsós Évát nevezte ki szeptember 16-i hatállyal.
Október 2.
Az úgynevezett alternatív szlovák kisebbségi szervezetek az ET Emberi Jogi Bizottságához fordultak, mert úgy ítélték meg, hogy a szlovák kisebbségi önkormányzati választások nem feleltek meg a törvényes előírásoknak. A

Magyarországi Szlovák Írók Egyesületének és a Szlovákok Szabad Szervezetének vezetői azt kifogásolták, hogy a választásokon szinte kizárólag csak a Magyarországi Szlovákok Szövetségének jelöltjei jutottak mandátumhoz a testületben. (MTI)

Október 6.

Tabajdi Csaba előadást tartott a NEKH konferenciáján, amely érintette a kisebbségi önkormányzatok működési feltételeinek kérdését: úgy értékelte, hogy a modell egésze még nem, csak részelemeiben működik, és mindezek alapján tudta megfogalmazni a továbblépés feladatait (pl. a települési és kisebbségi önkormányzatok viszonyának tisztázása). A kisebbségi törvény módosítására korábban kitűzött 1995 végi határidőt ugyanakkor korainak tartotta, mert ehhez átfogóbb vizsgálatot, a kisebbségi önkormányzatiság teljes körű működésének megismerését ítélte előfeltételnek. A döntéshozatali egyeztetésekkel kapcsolatban rámutatott arra, hogy korábban a kudarcokért és az eredményekért egyaránt a kormányt lehetett felelőssé tenni, de a felelősség már megoszlik az országos önkormányzatokkal. Utalt arra is, hogy a Kisebbségi Egyeztető Tanács megakadt azon a ponton, hogy a kisebbségek miként egyeztessék a különböző érdekeiket. Az államtitkár a felszólalásában érintette a továbbiakban a finanszírozás, a kisebbségi oktatási intézmények működtetésének, a nyelvhasználat, a cigány kisebbség helyzetének, a kisebbségbarát környezet kialakításának, illetve a megyei kisebbségi önkormányzat szükségességének kérdésköreit.

November 19.

Kisebbségi önkormányzati választás, amelynek során újabb 138 kisebbségi önkormányzatot választottak meg közvetlen módon.

December 4.

Kaltenbach Jenő a Baranya Megyei Közgyűlésnek a kisebbségek helyzetével foglalkozó ülésén kijelentette, hogy a kisebbségi törvényhez kapcsolódó háttér-jogszabályok megalkotását nem szabad tapasztalathiányra hivatkozva halogatni, mert azok már eleve késésben vannak. (MTI)

1996

Február 15.

Kaltenbach Jenő az országos kisebbségi önkormányzatok elnökeivel és a Magyar Rádió vezetőivel folytatott konzultációját követő sajtótájékoztatón mutatott rá arra, hogy milyen hiányosságok mutatkoznak a kisebbségi jogalkotás és –alkalmazás területén. Ide sorolta a parlamenti képviselet megoldatlanságát, a kisebbségi önkormányzatok jogállásának és finanszírozásának, valamint az országos és a települési önkormányzattal való viszony tisztázatlanságát. A kormány nem számolt még be a kisebbségi jogok érvényesüléséről, illetve nem teljesült még az országos önkormányzatok véleményezési joga sem. (MTI)

Február 21.

A Miniszterelnöki Hivatalnak a Kormány 1996. évi I. félévi jogalkotási tervéről szóló közleménye a MEH illetékes politikai államtitkárának és a NEKH elnökének felelősökként való megnevezésével irányozta elő a kisebbségi törvény módosítását.

Február

Az Amaro Drom beszámolt az Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat januári sajtótájékoztatójáról, amelyen Farkas Flórián elnök arra figyelmeztetett, hogy a szükséges módosítások nélkül elbukhat a kisebbségi törvény. (Amaro Drom)

Március 21.

Kaltenbach Jenő a BM-ben megrendezett, a helyi kisebbségi önkormányzatok működési tapasztalatait értékelő értekezletet követő sajtótájékoztatón kifejtette, hogy nem tartja megnyugtatónak a kisebbségi jogalkotás eredményeit, mert a jogi hiányosságok és a definiálatlan fogalmak jogalkalmazási problémákhoz vezetnek. Ezek megszüntetése érdekében módosítani kellene a kisebbségi törvényt is. (MTI)

Március 26.

Az Országgyűlés elfogadta a június 11-én hatályba lépő 1996. évi XXV. törvényt a helyi önkormányzatok adósságrendezési eljárásáról. A törvény módosította a kisebbségi törvény azon pontját, amely a települési önkormányzat részéről a létrejövő helyi kisebbségi önkormányzat részére átadandó vagyon átadási rendjéről szólt. Mind a kisebbségi törvény, mind a helyi önkormányzatokról szóló törvény 1994-es módosítása megfogalmazta a feladat- és hatáskör-átruházást, amely azonban felvetette annak lehetőségét, hogy olyan feladatot vállal át a kisebbségi testület, amely a helyi önkormányzat számára jogszabályban kötelezően előírt. Így fennállhat a helyi önkormányzatok háttérfelelőssége is, ezért vált szükségessé – a törvény indoklása szerint – az átadáskor bizonyos pontokat írásban rögzíteni.

Március 27.

Az Országgyűlés plenáris ülése a cigányság helyzetével foglalkozó vitanapot tartott. Farkas Flórián a Magyar Hírlapnak nyilatkozva elmondta, hogy az ülésen szívesen beszélt volna többek között a kisebbségi törvény módosításának szükségességéről. (Magyar Hírlap)

Április 4.

Az Országos Szerb Önkormányzat elnökségi ülése aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy a kisebbségek számára fontos törvények tervezeteit az országos önkormányzatok nem, vagy csak későn kapták meg véleményezésre. A kiadott nyilatkozat ugyanakkor megfogalmazta a további, megoldásra váró feladatokat, köztük a kisebbségi törvény továbbfejlesztését, a kisebbségi önkormányzatok és intézmények státuszának rendezését. (MTI)

Április 17.

Az EJKVB ülése meghallgatta Kaltenbach Jenőnek a hivatalba lépése óta eltelt időszakról szóló beszámolóját. Az országgyűlési biztos leszögezte azon álláspontját, hogy a kisebbségi törvényt módosítani kell, és szükségesnek ítélte a jogharmonizációt is. A meghallgatáson ezzel kapcsolatban kiderült, hogy mind a kisebbségi bizottság, mind pedig az illetékes kormányszervek támogatták a jogszabály módosításának tervét. (MTI)

Április 21.

Gál Zoltán, az Országgyűlés elnöke a helyi és országos kisebbségi önkormányzati rendszer létrejöttének egyéves évfordulója alkalmából a parlamentben találkozott az országos kisebbségi önkormányzatok vezetőivel és tagjaival. A tanácskozáson részt vettek az illetékes kormányszervek, a parlamenti bizottságok, a frakciók képviselői és a kisebbségi ombudsman is. Tabajdi Csaba a problémákról szólva a kisebbségi törvény módosításának szükségességét és a parlamenti képviselet megteremtését emelte ki. Farkas Flórián felszólalásában szintén a jogharmonizációra, a törvény módosításának fontosságára hívta fel a figyelmet. Lásztity Péró a kulturális autonómia megvalósítása, és így a törvénymódosítás mellett érvelt. Ezzel kapcsolatban Kaltenbach Jenő kifejtette, hogy mind a kormány, mind pedig az EJKVB támogatja a törvény módosítására tett javaslatát. (MTI)

Április 27.

Gellért Kis Gábor a Komlón megrendezett kisebbségi önkormányzati akadémia ülésén kijelentette, hogy az eltelt egy év tapasztalatait figyelembe véve a kisebbségi

önkormányzás hazai modelljét módosítani szükséges, mert nem tisztázott a finanszírozás, működtetésük követelményei, és jogi értelemben nem is minősíthetők valódi önkormányzatoknak. Kaltenbach Jenő a megnyitójában megfontolandónak nevezte a kisebbségi önkormányzatok választására vonatkozó jogszabály módosítását is. (MTI)

Május 22.

Kuncze Gábor belügyminiszter és Kaltenbach Jenő eszmecserét folytattak a kisebbségi önkormányzati rendszer addigi tapasztalatairól. A miniszter a találkozót követő sajtótájékoztatón elmondta, hogy valószínűleg az év őszén már benyújtják a kisebbségi önkormányzatok működésének javításához szükséges törvénymódosítási javaslatokat az Országgyűlésnek. Az országgyűlési biztos által szorgalmazott kulturális autonómia megteremtésére, azaz kulturális és oktatási intézmények kisebbségi tulajdonlására és üzemeltetésére azonban a miniszter még nem látott lehetőséget. (MTI)

Június 3.

A hét parlamenti párt és a tizenegy országos kisebbségi önkormányzat képviselői tanácskozást tartottak arról, hogy a kisebbségek jogai miként jelenjenek meg az új alkotmány koncepciójában. A megbeszélés résztvevői egyetértettek abban, hogy a jogharmonizáció keretében módosítani kell a kisebbségi törvényt is. Tabajdi Csaba ezzel kapcsolatban elmondta, hogy mind a kormány, mind pedig az Országgyűlés jogalkotási terveiben szerepel a jogszabály módosítása, amelyre előreláthatólag az őszi ülésszak elején kerül sor. (Magyar Hírlap)

Június 18.

Lásztity Péró közleményében arról tájékoztatott, hogy elkészült az országos kisebbségi egyeztető fórum működési szabályzatának tervezete. Megítélése szerint az új testület életre hívását többek között a kisebbségi törvény módosításának és az alkotmánykoncepció véleményezésének aktuálissá válása teszi szükségessé. (MTI)

Július 27.

Az 1849. július 28-án elfogadott nemzetiségi törvény tiszteletére kisebbségpolitikai fórumot rendeztek Szegeden, amelynek keretében a hatályos kisebbségi törvény megalkotásáról, problémáiról, valamint az esetleges módosításról is véleményt cseréltek a résztvevők. (MTI)

Augusztus

Az Amaro Drom megjelentette Krasznai Józsefnek, a Fejér Megyei Cigány Koordinációs Iroda vezetőjének Pálfy Miklóshoz, az OCKÖ alelnökéhez írott levelét, amely szerint a kisebbségi törvény sokkal rosszabb annál, mint amilyennek lennie kellene. A szerző azt javasolta, hogy amennyiben működő és a feladataikat ellátó kisebbségi önkormányzatokat akarnak, akkor készítsék el a kisebbségi törvény módosítását. (Amaro Drom)

Szeptember 14.

Kaltenbach Jenő az OCKÖ és a Szolnoki Kisebbségi Jogvédő Iroda által szervezett rendezvényen kijelentette, hogy amennyiben a kisebbségi törvény módosításának folyamata túlságosan is elhúzódna, a hivatala megfontolja, hogy alkotmánybírósági vizsgálatot kezdeményez az ügyben. Nem tartotta azt sem kizártnak, hogy a közeljövőben akár törvényjavaslatot is beterjeszt az Országgyűlés elé. Farkas Flórián szerint az autonómia, beleértve a szociális autonómiát is, felé kell elmozdulni, illetve a kisebbségi önkormányzatok számára közjogi funkciók biztosítása és a parlamenti képviselet kialakítása mellett is érvelt. (Magyar Hírlap)

Október 1.

Az Országgyűlés elfogadta az október 10-én hatályba lépő 1996. évi LXXI. törvényt a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény módosításáról.

A kisebbségi törvény előírta ugyanis, hogy a hatálybalépését követő két költségvetési évben 500-500 millió forint összegű, kompenzációs keretet kell képezni az országos – és szükség esetén a helyi – kisebbségi önkormányzatok elhelyezésével veszteséget elkönyvelő helyi önkormányzatok számára. A jelentkező igények feldolgozása után azonban nyilvánvalóvá vált, hogy még az összes beérkezett igény kielégítése sem emészti fel az 1996-os költségvetési törvényben biztosított összeget. A kialakult helyzet törvénymódosítást tett szükségessé, amely szerint a fennmaradó összeget elsősorban a válságos helyzetben lévő kisebbségi oktatási, kulturális intézmények, és kisebbségi önkormányzatok céljaira kell fordítani – átcsoportosítva utóbb a kisebbségi koordinációs és intervenciós keretbe.

Október 22.

Az Országgyűlés elfogadta a november 5-én hatályba lépő 1996. évi LXXVIII. törvényt a Magyar Köztársaság 1996. évi költségvetéséről szóló 1995. évi CXXI. törvény módosításáról. A kisebbségi törvényt is módosító jogszabály lehetőséget biztosított a kompenzációs keretből fennmaradó összeg átcsoportosítására a kisebbségi koordinációs és intervenciós keretbe, és megteremtette a jogi feltételeit annak, hogy az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Részvénytársaság átadjon az országos kisebbségi önkormányzatok számára egyszeri, pénzbeli térítés nélküli vagyont, amelynek mértékét a kisebbségi törvény tartalmazta. Rendelkezett továbbá az 1994-1998 közötti önkormányzati ciklusban létre nem jött ruszin és ukrán országos önkormányzat részére juttatandó vagyon elkülönítéséről is.

Október 24.

Az országos kisebbségi önkormányzatok elnökeinek tanácskozásán többek között tárgyaltak a kisebbségi törvény módosításáról és a parlamenti képviseletről is. (MTI)

November 1.

Befejeződött az országgyűlési biztosok látogatása Csongrád megyében. Kaltenbach Jenő elmondta, hogy a megszerzett tapasztalatok csak megerősítették azon véleményét, hogy nem lehet tovább várni a kisebbségi törvény módosításával. (MTI)

November 18.

Tabajdi Csaba a „Cigányság társadalmi integrációja Magyarországon” c. konferencián kifejezte azon reményét, hogy a kisebbségi törvény készülő módosítása megfelelő jogi, pénzügyi és személyi feltételeket fog teremteni, lehetővé fogja tenni a cigány kisebbségi önkormányzatok hatáskörének bővítését, illetve erőteljesebb bekapcsolásukat a pályázati támogatási rendszerbe. (MTI)

November 29.

Romedi Arquint, az Európai Népcsoportok Föderális Uniójának elnöke budapesti látogatásán méltatta a magyarországi kisebbségpolitika példaértékűnek ítélt kezdeményezéseit, de javasolta egyúttal a helyi kisebbségi önkormányzatok megerősítését is. (MTI)

1997

Február 26.

Roman Herzog, a Német Szövetségi Köztársaság elnökének budapesti programja egy, a hazai kisebbségek helyzetéről rendezett kerekasztal-beszélgetéssel kezdődött, amelyen Magyarország kisebbségpolitikáját a német államfő példaértékűnek minősítette. A találkozón Farkas Flórián a kisebbségi törvény radikális módosítását, a parlamenti képviselet megoldását, valamint a kulturális autonómia pénzügyi garantálását szorgalmazta. Lásztity Péró szerint a jogszabály elsősorban a finanszírozás miatt szorul módosításra. (MTI)

Március 24.
Az Országgyűlés plenáris ülésén lezajlott a Magyar Köztársaságban élő nemzeti és etnikai kisebbségek helyzetéről szóló beszámoló, valamint a beszámoló elfogadásáról szóló országgyűlési határozati javaslat együttes általános vitája. A kormánybeszámoló szerint a jövőben, a kisebbségi önkormányzati rendszer működési tapasztalatainak figyelembevételével folytatódik a jogalkotási és jogharmonizációs tevékenység, amely mindenekelőtt a kisebbségi önkormányzatok jogi és anyagi működési feltételeit kívánja javítani. Az előterjesztés előadója, Vastagh Pál igazságügyi miniszter szerint mind az Országgyűlésnek, mind pedig a kormánynak fel kell készülnie a kisebbségi törvény átfogó felülvizsgálatára. Megítélése szerint ugyanis a működés tapasztalatai már lehetővé teszik a jogszabály nagyobb mértékű módosítását. Kovács Kálmán (KDNP) ellenzéki képviselő viszont – a kormány bírálata kapcsán – éppen a törvénymódosítással kapcsolatos félelmének adott hangot. Tabajdi Csaba (MSZP) szerint egy közepes mértékű módosítás indokolt, amely nem érintené a törvény alapszerkezetét. Több tartalommal kívánta megtölteni a kisebbségi önkormányzati rendszert, kiteljesíteni a kulturális autonómiát, illetve tisztázni a települési és a kisebbségi önkormányzatok viszonyát. A beszámolót az Országgyűlés a másnapi ülésén fogadta el.
Március 26.
Gellért Kis Gábor találkozott a pécsi kisebbségi önkormányzatok képviselőivel. A megbeszélésen elmondta, hogy elkészült a kisebbségi törvény módosításának koncepciója, amelyet még a tavaszi ülésszakban benyújtanak az Országgyűlésnek annak érdekében, hogy a javaslat az ősszel napirendre kerülhessen. A dokumentumot megküldik az országos kisebbségi önkormányzatoknak is. A koncepció lényege, hogy tisztázza a kisebbségi önkormányzatok jogállását, illetve szabályozza a települési és a kisebbségi önkormányzatok viszonyát. (MTI)
Szeptember
A tervezett törvénymódosításról a NEKH keretében egy kéthasábos anyag készült el. A dokumentum az előkészítés során keletkezett, III. számú, de a későbbi előterjesztéssel még nem teljesen azonos munkaanyagot vetette össze a kisebbségi törvény hatályos szövegével.
Október 28.
Kaltenbach Jenő a kétnapos borsodi látogatásának tapasztalatait összegezve tolmácsolta a települési jegyzők azon véleményét, amely szerint a kisebbségi önkormányzati rendszert tovább kell fejleszteni. (MTI)
November 4.
Heinek Ottó, a NEKH elnökhelyettese a Fővárosi Szlovák Kisebbségi Önkormányzat fórumán kifejezte azon reményét, hogy még novemberben megkezdődhet a tárcaközi egyeztetés a kisebbségi törvény módosításáról szóló, a NEKH által kidolgozott tervezetről. (MTI)
December
Tabajdi Csaba, Kuncze Gábor belügyminiszter és Vastagh Pál igazságügyi miniszter elkészítették az előterjesztést a kormány részére a kisebbségi törvény módosításáról. A javaslat a kisebbségi önkormányzatok létrejötte óta eltelt három évet elegendőnek ítélte a problémák és hiányosságok felszínre kerülése, és az így összegyűjtött tapasztalat szempontjából. Az előterjesztés felelevenítette azt a már az 1993-as normaszövegből kiiktatott elképzelést, amely egy, a kisebbségi önkormányzati választásokhoz kötődő anonim felmerésről rendelkezett. Meghatározta továbbá a kisebbségi önkormányzat fogalmát, pontosította a választási szabályait, a szervezetét és működését, a feladat- és hatásköreit, az ezekkel kapcsolatos finanszírozási szabályokat (ideértve az intézményfenntartást is), illetve a települési önkormányzattal fennálló kapcsolatokat.

Megszüntette a közvetett módon létrejövő kisebbségi önkormányzat kihasználatlan intézményét, de lehetőséget teremtett a megyei szint elektori úton történő kialakítására, és rendezte az országos testület törvényességi ellenőrzésének kérdését. Ez utóbbinak módosította némiképp a létrehozási szabályait is.
A tervezett módosítással összefüggésben a NEKH munkaanyagot állított össze („A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény módosítására vonatkozó javaslatok a törvény szerkezeti rendjében"). A dokumentum tételesen felsorolta a törvény végrehajtása során felmerülő problémákat és ellentmondásokat, amelyek megoldására – jórészt az előterjesztésben is megjelenő – javaslatokat fogalmazott meg.

1998

Január 10.
Horn Gyula a Magyarországi Németek Napja alkalmából rendezett ünnepségen jelentette be, hogy a kormány februárban fogja tárgyalni a kisebbségi törvény módosítását. (Magyar Hírlap)
Február 11.
Megjelent a Magyar Közlönyben a MEH közleménye a kormány 1998. I. félévi jogalkotási tervéről, amely az elfogadandó törvényjavaslatok körében, az igazságügyi miniszter felelősként való megjelölésével irányozta elő a kisebbségi törvény módosítását.
Február 20.
Farkas Flórián egy pilisvörösvári konferencián elmondta, hogy már eljuttatták a kormánynak a kisebbségi törvény módosítására vonatkozó javaslataikat, amelyek a kisebbségi önkormányzatok számára a szociális autonómia szükségességét is tartalmazták. (Magyar Hírlap)
Február 26.
Heinek Ottó arról adott tájékoztatást, hogy egyetlen kisebbség sem értett egyet a kisebbségi törvény tervezett módosításával, amelyet eredetileg februárban tárgyalt volna a kormány. Elmondása szerint a tervezetet a kormány még e kormányzati ciklusban meg kívánja vitatni, bár az Országgyűlés menetrendjében már nem szerepelt. A kisebbségek aggályai elsősorban a kisebbségek létszámának tervezett felmérésére, az elektori rendszer eltörlésére, az országos önkormányzatok ellenőrzésére, illetve a pénzügyi garanciák hiányára vonatkoztak. (Magyar Hírlap)
Március 10.
Heinek Ottó arról tájékoztatott, hogy a napokban a kisebbségekkel való egyeztetést követően, a megszületett egyezségek nyomán a cigány, a horvát, a német, a román, a szlovák és a szlovén országos önkormányzatok már támogatni tudták a tervezetnek a kormány elé kerülését, bár továbbra sem értettek egyet az előterjesztés minden pontjával. Józan-Jilling Mihály, az Országos Német Kisebbségi Önkormányzat alelnöke szerint ugyanis az el nem fogadás nagyobb hátrányt okozna a kisebbségeknek, mintha a tökéletes kidolgozáshoz ragaszkodnának. (Magyar Hírlap)
Április
A hónap folyamán a kormány egyszer megvitatta a kisebbségi törvény módosításának az előterjesztését, amit a nagyobb kisebbségek közül már csak a cigányok és a szerbek képviselői nem támogattak.
Május 4.
A Magyar Hírlap beszámolt arról, hogy ebben a ciklusban már biztosan nem dönt a kormány a kisebbségi törvény tervezett módosításáról, ami a lap információi szerint a

koalíciós pártok eltérő módosítási elképzeléseinek volt tulajdonítható. Többek között ezért javasolták a tervezetet további egyeztetésre. Az MSZP szerette volna a kisebbségi önkormányzati választásokkal együtt anonim módon felmérni a kisebbségek létszámát, míg az SZDSZ az országos önkormányzatok választásán változtatott volna. (Magyar Hírlap)

Május 10.

Az országgyűlési választások első fordulója.

Május 24.

Az országgyűlési választások második fordulója.

Június 25.

Az Országgyűlés elfogadta a bizottságainak létrehozásáról, tisztségviselőinek és tagjainak megválasztásáról szóló 39/1998. (VI. 29.) Országgyűlési határozatot, amely szerint a 21 fős Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságot Kósáné Kovács Magda (MSZP) elnök vezette, aki ezt a tisztséget a ciklus során végig betöltötte.

Július 6.

Az Országgyűlés miniszterelnökké választotta Orbán Viktort, és elfogadta a kormányprogramot. A dokumentumnak a hazai kisebbségekkel kapcsolatos fejezete hangsúlyozta, hogy a kormány összehangolt intézkedéssorozatot kíván indítani, amelynek alapja, „hogy a kisebbségi önkormányzatok rendszerét minél inkább közelíteni kellene egy kulturális autonómia intézményéhez. A kisebbségi önkormányzatok válasszák meg kulturális, oktatási és hagyományaik ápolását szolgáló intézményeik vezetőit, legyen beleszólásuk azok működésébe.” A kormány azt az álláspontot képviselte, hogy minden egyes esetet külön megvizsgálva az állam a kötelező feladatok leosztásával a finanszírozás hatáskörét is átadhatja a kisebbségi önkormányzatoknak, amelyek viszont elszámolási és folyamatos működtetési kötelezettséggel tartoznak.

Július 15.

A kormány 128/1998. sz. rendelete a kormány megalakulásával összefüggésben egyes kormányrendeletek módosításáról a NEKH felügyeletével Dávid Ibolya igazságügyi minisztert (MDF) bízta meg.

Július 23.

Orbán Viktor miniszterelnök 25/1998. sz. határozatában, július 15-i hatállyal felmentette tisztségéből Hegyesiné Orsós Évát, a NEKH elnökét.

Augusztus

Az igazságügyi miniszter és a belügyminiszter elkészítette a kormány részére a kisebbségi törvény módosításáról szóló előterjesztést.

Szeptember 2.

Az EJKVB ülése döntött egy, a kisebbségi törvény és a kapcsolódó joganyag módosításának előkészületeivel megbízott ad hoc bizottság létrehozásáról. A Bizottság megvitatta egyúttal a kisebbségi ombudsman 1997. évi tevékenységéről szóló beszámolót, amelynek keretében számos, a kisebbségi joganyaggal kapcsolatos probléma megfogalmazódott. Ezek között került felszínre a kisebbségi önkormányzatok hatásköre, finanszírozása, a megyei szintű kisebbségi önkormányzatok létrehozásának, illetve az országos testületek törvényességi ellenőrzése megteremtésének a szükségessége.

Szeptember 8.

Az Országgyűlés plenáris ülésén lezajlott a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának 1997. évi tevékenységéről szóló beszámoló, valamint a beszámoló elfogadásáról szóló országgyűlési határozati javaslat együttes általános vitája. Az ennek keretében felszólaló Schmidt Ferenc (Fidesz) szerint a kisebbségi

törvény már tervbe vett módosítását mielőbb meg kell oldani az egyre nagyobb számú kisebbségi önkormányzat kapcsolatának és hatáskörének a rendezése érdekében. Tabajdi Csaba (MSZP) egyetértett azzal, hogy az 1998-2002 közötti parlamenti ciklus első felében módosítani szükséges a jogszabályt, amelynek tervezete már az előző kormány alatt elkészült. Kulcselemnek ennek kapcsán a települési és a kisebbségi önkormányzatok viszonyrendszerének tisztázását, valamint az oktatási és kulturális intézmények átvételét tartotta. A módosítás ügyének fontosságára hívta fel a figyelmet Hargitai János is a felszólalásában.

Szeptember 16.

Orbán Viktor miniszterelnök 37/1998. sz. határozatában, szeptember 15-i hatállyal, a NEKH elnökévé Doncsev Angelov Tosot nevezte ki.

Október 18.

Települési és kisebbségi önkormányzati választások, amelynek során 1360 kisebbségi testületet választottak települési szinten, közvetlen és közvetett módon.

Október 21.

Megtartotta az EJKVB ad hoc bizottsága az alakuló ülését és ennek keretében a programjának a megbeszélését. A bizottság tagjai a következő országgyűlési képviselők lettek: Hargitai János elnök (Fidesz), Csapody Miklós (MDF), Tímár György (1999-ig, majd Balogh József, FKGP), Jakab Róbertné (MSZP), Tabajdi Csaba (MSZP), Fodor Gábor (SZDSZ), és ifj. Hegedűs Lóránt (Magyar Igazság és Élet Pártja).

November 11.

Budai János, a Magyarországi Románok Országos Önkormányzatának elnöke és Szántó Nóra, a Magyarországi Románok Kulturális Szövetségének elnöke megküldték Kósáné Kovács Magdának az október 18-i választások eredményével kapcsolatos állásfoglalásukat. A kisebbségi vezetők a megválasztott 167 román elektorból mintegy 67-től határolták el magukat. Hangsúlyozták, hogy a budapesti és kazincbarcikai román képviselők többségét nem ismerik, ők a román kisebbséggel korábban semmilyen kapcsolatban nem álltak, a nyelvet nem beszélik, illetve nem fejtettek ki a közösségi identitás ápolásához kapcsolódó – kulturális, tudományos – tevékenységet sem.

November 20.

Kreszta Traján, a Battonyai Román Kisebbségi Önkormányzat elnöke tájékoztatásul megküldte Kósáné Kovács Magdának a kisebbségi önkormányzat határozat formájában elfogadott felhívását, amely a nem román képviselőktől való elhatárolódásra szólított fel.

November 23.

Kósáné Kovács Magda válaszlevelében arról tájékoztatta Budai Jánost, a Magyarországi Románok Országos Önkormányzatának elnökét, hogy állásfoglalásukat megküldte Kaltenbach Jenőnek és Hargitai Jánosnak.

November 25.

Dzindzisz Jorgosz, a Görög Országos Önkormányzat elnöke a kisebbségek nevében megküldte Hargitai Jánosnak a kisebbségek javaslatait a kisebbségi törvény módosítását célzó egyeztetések témaköreire. Ezek szerint a törvénymódosítás főbb céljai, és az ezekhez igazodó témakörök között legyen a kulturális autonómia, a megfelelő jogi és pénzügyi feltételek megteremtése, a parlamenti képviselet kialakítása, a kisebbségi jogok kiteljesítése, a választási és más jogszabályok korrekciója a visszaélések kiküszöbölésének érdekében.

A feljegyzést az EJKVB főtanácsadója december 1-én továbbította az ad hoc bizottság tagjainak, illetve Hargitai János december 16-án küldte meg a kisebbségi ombudsmannak és a NEKH elnökének. Ez utóbbiakban az ad hoc bizottság elnöke jelezte a törvény-előkészítés 1999 elején történő megkezdésének szándékát. Dzindzisz

Jorgosz ugyanaznap kelt másik levelében elvetette Hargitai Jánosnak a T/338. sz. törvényjavaslathoz (a miniszterek feladat- és hatáskörének változásával, valamint az Ifjúsági és Sportminisztérium létrehozásával összefüggésben szükséges törvénymódosításokról) kapcsolódó, a kisebbségi törvény módosításával kapcsolatos indítványát, amelyet a képviselő végül nem is nyújtott be.

November 30.

Kósáné Kovács Magda válaszlevelében arról tájékoztatta Kreszta Trajánt, a Battonyai Román Kisebbségi Önkormányzat elnökét, hogy a felhívásukat továbbította Kaltenbach Jenőnek és Hargitai Jánosnak.

December 15.

Hargitai János levélben fordult Ambrus Jánoshoz, az Országgyűlési Könyvtár főigazgatójához, amelyben a törvény-előkészítéshez szükséges háttéranyagokat igényelt.

December 21.

Puporka Lajos, a Roma Sajtóközpont munkatársa elkészítette tanulmányát a kisebbségek parlamenti képviseletéről és a kisebbségi önkormányzati választások tapasztalatairól, amelyet 1999. januárban juttatott el az EJKVB-hoz. Az utóbbi témakörrel kapcsolatban javasolta az aktív választójog megszigorítását, de ezzel együtt a regisztráció elkerülését, a választások időbeli elkülönítését, a jelöltek ábécé-sorrendben való szerepeltetésének módosítását, a szervezetek által támogatott jelöltek előnyben részesítését, valamint a települési önkormányzatban, kedvezményes mandátummal bíró kisebbségi képviselők hatáskörének korlátozását.

December 22.

Az Országgyűlés elfogadta az 1999. január elsején hatályba lépő 1998. évi LXXXVI. törvényt a miniszterek feladat- és hatáskörének változásával, valamint az Ifjúsági és Sportminisztérium létrehozásával összefüggésben szükséges törvénymódosításokról, amely az Orbán-kormány közigazgatási-szervezeti változtatásaival, a NEKH felügyeletének áthelyezésével összefüggésben módosította a kisebbségi törvényt. A jogszabály ezekhez a bekövetkezett változásokhoz igazította a MNEKK vezető testületeinek (kuratórium, felügyelő bizottság) személyi összetételét.

1999

Január 3.

Az országos örmény önkormányzat megválasztása kapcsán több kisebbségi vezető, így Osztojkán Béla, a Phralipe Független Országos Cigányszervezet elnöke és Avanesian Alex, a leköszönő örmény elnök is szorgalmazta a kisebbségi törvény és a választójogi szabályok módosítását. (Magyar Hírlap)

Február 2.

Az ad hoc bizottság ülésén megállapodás született a hazai kisebbségi jogi rendszer továbbfejlesztéséről a meglévő tapasztalatok és felhasználható dokumentumok alapján. Az elhangzottak nyomán a bizottságnak meg kellett keresnie az érdekelteket, hogy megadott témakörökben fejtsék ki véleményüket és javaslataikat. A többség elvetette azt a felmerülő elgondolást, hogy a romakérdést külön kezeljék a kisebbségi törvényben. A bizottság felkérte továbbá az Országgyűlési Biztos Hivatalát, hogy készítsen javaslatot a regisztrációról.

Február 3.

Hargitai János levélben arra kérte a bizottság tagjait, hogy két héten belül juttassák el pártjaik konszenzusos javaslatát. Járai Zsigmond pénzügyminisztert, Kovács Árpádot, az Állami Számvevőszék (ÁSZ) elnökét, Pintér Sándor belügyminisztert, Hámori József

NKÖM minisztert, Doncsev Tosot, a kisebbségi ombudsmant, a megyei közigazgatási hivatalok vezetőit, illetve az országos kisebbségi vezetőket szintén határidő megjelölésével kérte arra, hogy három témakörben (1.) választási rendszer, parlamenti képviselet, regisztráció, 2.) kisebbségi önkormányzatok szervezete, jogállása, pénzügyi technikája, 3.) feladat- és hatásköreik) fejtsék ki a véleményüket. A közigazgatási hivatalok megkereséséről egyúttal tájékoztatta Balsai Istvánt, a MEH államtitkárát.

Február 6.

Az országos román kisebbségi önkormányzat megválasztására összehívott elektori gyűlést határozatlanképtelenség miatt meg kell ismételni, mivel Gyulán a 167 elektorból a szükséges 124 helyett csak 111 fő jelent meg. Budai János, az önkormányzat leköszönő elnöke kijelentette, hogy a kialakult helyzetről biztosan beszélni fognak a hamarosan Magyarországra látogató Radu Vasile román miniszterelnökkel, bár elmondása szerint a kisebbségi törvény módosításának szükségességéről Magyarországon már mindenki tud. (Magyar Hírlap)

Február 10.

Járai Zsigmond megküldte Hargitai Jánosnak a kisebbségi törvény módosításával kapcsolatos álláspontját, amely feltétlenül szükségesnek látta a regisztráció bevezetését a legközelebbi népszámlálás alkalmával. Javasolta az országos önkormányzat közjogi státuszának kidolgozását, a települési és a kisebbségi önkormányzat viszonyrendszerének, pénzügyi ellenőrzésének és a költségvetési támogatás elszámoltatásának rendezését, a támogatás normatív, létszámarányos alapokra helyezését, valamint az intézmények átadásának szigorú szabályozását.

Február 12.

Pintér Sándor megküldte Hargitai Jánosnak a törvénymódosítással kapcsolatos véleményét és javaslatait. A választásokkal kapcsolatban többféle megoldást is el tudott képzelni a regisztrációtól kezdve a választások eltérő időpontban való megtartásáig. Tisztázandónak ítélte a helyi kisebbségi önkormányzatok különböző típusait, a pót- és időközi választásokat, illetve az elektori rendszer működésének részletkérdéseit.

Február 15.

Metzinger Éva, a Bács-Kiskun Megyei Közigazgatási Hivatal vezetője elkészítette Hargitai János számára a kisebbségi törvény módosításával kapcsolatos javaslatait, amely részletesen kitért a kisebbségek országgyűlési képviseletének problémájára. A kisebbségi választásokon alkalmazandó regisztrációt a korabeli körülmények között nem tartotta megvalósíthatónak. A kisebbségi önkormányzatok szervezetével és jogállásával kapcsolatban pedig nem is annyira a kisebbségi, hanem jóval inkább az önkormányzati törvényt ítélte módosításra szorulónak a két jogszabály összehangolása és az ezzel kapcsolatos problémák kiküszöbölése érdekében.

Gelencsér József, a Fejér Megyei Közigazgatási Hivatal vezetőjének javaslatai elsőként az országgyűlési képviselet kérdéskörét érintették. A hivatalvezető kivitelezhetőnek tartotta a kisebbségi választópolgárok önkéntes regisztrációját is az adatvédelmi törvény megfelelő módosításával. Utalt továbbá a kisebbségi és az önkormányzati törvények összehangolási problémáira, a megyei szint kialakítására, az országos testület törvényességi ellenőrzésére, illetve a kisebbségi önkormányzati vezetők esetleges felmentésének lehetőségére.

Február 16.

Kaltenbach Jenő megküldte Hargitai Jánosnak az 1998-1999. évi kisebbségi önkormányzati választások tapasztalatait összefoglaló, megállapításokat és intézkedéseket tartalmazó anyagát.

A Pest Megyei Közigazgatási Hivatal helyettes vezetője megküldte Hargitai Jánosnak a kisebbségi törvény módosításával kapcsolatos javaslatait. A választásokkal

kapcsolatban indítványozta a helyhatósági és a kisebbségi választások eltérő időpontban való megtartását, és lehetségesnek tartotta a regisztráció bevezetését is. Más észrevételezőkhez hasonlóan felhívta a figyelmet az együttes alkalmazás nehézségeire a kisebbségi és az önkormányzati törvények vonatkozásában. Szintén szükségesnek ítélte a kisebbségi önkormányzat feladat- és hatáskörének pontosítását, az országos testület törvényességi ellenőrzésének megteremtését.
Farkas Flórián, az Országos Cigány Önkormányzat elnöke a javaslatait az eredeti törvénnyel egységes szerkezetbe foglalva, szövegszerűen küldte meg Hargitai Jánosnak. Hangsúlyozta, hogy „a regisztrációra önkormányzatunk folyamatosan kidolgoz olyan megoldást, amely a cigányság esetében gyakorlatilag is megvalósítható lesz." Az OCÖ elképzelései szerint létre kell hozni a regionális kisebbségi önkormányzatok intézményét, és a jelentős részvételi jogokkal kibővített helyi szint felett az országos testület elvi irányításának kell érvényesülnie. Az utóbbi hivatalait az állami költségvetésnek kell finanszíroznia, és a tervezet megállapította a tiszteletdíjak kívánt mértékét is. Az OCÖ növelte volna a települési önkormányzatnak a kisebbségi testületekkel összefüggő feladatait, tisztázta volna az egyetértési jog gyakorlását, és az ehhez kapcsolódó szankciórendszert.

Február 17.

Aznap több megyei közigazgatási hivatal vezetője is kialakította a bizottsági megkeresésre, a kisebbségi törvény módosításával kapcsolatos álláspontját, és küldte meg azt Hargitai Jánosnak.
Bércesi Ferenc, a Baranya Megyei Közigazgatási Hivatal vezetője szerint szükséges az aktív és a passzív kisebbségi választójog szigorítása, bár a regisztráció bevezetését még nem tartotta időszerűnek. Megszüntetni javasolta a közvetett típusú helyi kisebbségi önkormányzatokat, és másokhoz hasonlóan felhívta a figyelmet az önkormányzati törvény rendelkezéseinek a kisebbségi önkormányzatokkal kapcsolatos alkalmazási nehézségeire.
Tömböly Tamás, a Vas Megyei Közigazgatási Hivatal helyettes vezetője szerint célszerűbb lenne, ha a kisebbségi önkormányzatokba hangsúlyozottan csak kisebbségi származású személyeket a településen választójoggal rendelkező kisebbségi állampolgárok választanák. Felhívta a figyelmet a közvetett típus kihasználatlanságára, a megyei kisebbségi önkormányzatok létrehozásának és a helyi képviselőtestületi létszám emelésének, valamint a feladat- és hatáskörök tételes meghatározásának szükségességére.
Orosz Gábor, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közigazgatási Hivatal vezetője a választók önkéntes regisztrációját javasolta. Rávilágított a kisebbségi önkormányzati elnök esetleges visszahívhatóságának, a kedvezményes mandátumú képviselővel kapcsolatos jogértelmezés problémáira, valamint az önkormányzati és a kisebbségi törvényeknek a kisebbségi önkormányzatokra vonatkozó rendelkezései együttes alkalmazásának nehézségeire.
Tóta Áronné, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Közigazgatási Hivatal vezetője a választásokkal kapcsolatban elsősorban a jelöltek regisztrálását, az elektori rendszer átalakítását és az arányos képviselet bevezetését vetette fel. Nem javasolta ugyanakkor a jelöltállítás kisebbségi szervezetekhez kötését, valamint a megyei szint megteremtését. Pontosításra szorulónak tartotta viszont a kisebbségi önkormányzatok feladatkörét.
A kisebbségi vezetők közül Mata Mihály, az Országos Szlovák Önkormányzat elnöke levélben fejtette ki az álláspontját, amely szerint az ellenőrzés és lebonyolítás során erősíteni kell a választások „kisebbségi jellegét", a regisztrációt viszont „sokadrendű dolognak" tartotta. A kisebbségi önkormányzatok jogállásával kapcsolatban pedig elsősorban a képviseleti jellegű jogosítványokat ítélte erősítendőnek, valamint az

országos testület státuszának tisztázását. Végül részletesebben a finanszírozás szabályozásának a szükségességét emelte ki.

Február 18.

Belánszki Gyula, Országgyűlési Biztosok Irodájának keretében működő, Kodifikációs és Koordinációs Főosztály vezetője megküldte Arczt Ilonának, az EJKVB főtanácsadójának a kisebbségi ombudsmannak az 1998-1999-es kisebbségi önkormányzati választások tapasztalatairól szóló megállapításainak és intézkedéseinek összefoglalását egy könnyebben kezelhető változatban.

Lásztity Péró, a Szerb Országos Önkormányzat elnöke megküldte Hargitai Jánosnak a kisebbségi törvény módosításával kapcsolatos javaslatait. Hangsúlyozta viszont, hogy mivel folyamatban volt az új közgyűlés megalakulása, ezért az önkormányzat nevében nem tudott még a feltett kérdésekre kimerítő válaszokat adni, amelyek közül hiányolta a finanszírozás témakörét. Javaslatai körében kiemelte a teljes jogú és bizonyos többletjogokkal is felruházott parlamenti képviselet szükségességét. A regisztrációt határozottan ellenezte, de megoldásként szorgalmazta a kisebbségi szervezetek és az anyanyelv szerepének növelését, a jelöltállítás szigorítását, illetve a választások időpontjának különválasztását. Szükségesnek ítélte a kisebbségi önkormányzatiság és a kulturális autonómia fogalmainak jogi meghatározását, ezek erősítését, a jogkörök bővítését.

Február 19.

Doncsev Toso megküldte Hargitai Jánosnak, a NEKH-nek a kisebbségi törvény módosításával kapcsolatos álláspontját. A választási anomáliákkal kapcsolatban a jelöltállítási szabályok sokrétű, garanciális elemekkel való kiegészítését szorgalmazta annak érdekében, hogy csak az adott kisebbség képviseletére alkalmas jelöltek lehessenek megválaszthatók. A Hivatal indokoltnak tartotta a megyei szint kialakítását, a közvetett kisebbségi önkormányzat intézményének megszüntetését, a teljesítmény- és feladatarányos finanszírozás bevezetését, az országos testület törvényességi ellenőrzésének és hivatali hátterének megteremtését, valamint az intézmény-fenntartási tevékenység megerősítését.

A kisebbségi vezetők közül Ropos Márton, az Országos Szlovén Önkormányzat elnöke hangsúlyozta, hogy csak az önkormányzat korábban kialakított álláspontját tudja ismertetni a feltett kérdésekkel kapcsolatban. A választási visszaélések kiküszöbölésére a kisebbségi szervezetek és önkormányzatok szerepének növelését javasolta, a regisztráció bevezetését viszont ellenezte. Szorgalmazta a kisebbségi önkormányzatiság és kulturális autonómia meghatározását, azok anyagi és jogi eszközökkel való megerősítését.

Dzindzisz Jorgosz, a Görög Országos Önkormányzat elnöke levélben közölte, hogy a témakörökre csak később, az önkormányzat alakuló ülését követően tud választ adni, de a regisztráció ügyét már határozottan el tudta vetni. Hangsúlyozta azt is, hogy az egyeztetések tárgyát az 1998. november 25-i levelében javasolt témakörök képezhetik.

Farkas Flórián a javaslatait szövegszerűen, az eredeti törvénnyel egységes szerkezetbe foglalva küldte meg Kósáné Kovács Magdának.

Február 20.

A Magyarországi Örmények Szövetségének Elnöksége közleményt adott ki a kisebbségi törvény módosításával kapcsolatban, amely a kisebbségi törvényt alkotmányjogi ellentmondásoktól sem mentesnek, és alapos korrekcióra szorulónak minősítette. Kifogásolta az elektori gyűlés határozatképességének 75%-os küszöbét, az elektori rendszer bonyolultságát, a többségi képviseleti elvet, a jelöltek ábécé-sorrendben való szerepeltetését a szavazólapokon. Felrótta a hatályos szisztémának a választási visszaélések lehetővé tételét, de ugyanakkor elvetette a regisztráció embertelennek

tartott megoldását. Javasolta továbbá az újonnan állampolgárság szerzett személyek kisebbségi státuszát, bizonyos összeférhetetlenségi szabályok lefektetését, illetve a bejegyzett társadalmi szervezetek kizárólagos jelöltállítási jogát. Végül elfogadhatatlannak tartotta az örménység esetében a nyelvismeret megkövetelését.

Február 22.

Kaltenbach Jenő a választások során feltárt visszásságokról és a megoldási javaslatairól folytatott megbeszélést a kisebbségi vezetőkkel – ezek többségével a kisebbségi képviselők egyet is értettek. A résztvevők között a legnagyobb vitát a regisztráció kérdése váltotta ki. A kisebbségi biztos közölte, hogy a vizsgálat lezárásaként több törvény módosítását és megsemmisítését kezdeményezi, illetve a választásokkal összefüggésben indítványokat intéz az Alkotmánybíróság részére is. (Magyar Hírlap)

Hámori József, a nemzeti kulturális örökség minisztere megküldte Hargitai Jánosnak a kisebbségi törvénymódosítással kapcsolatos álláspontját: az alapos szakértői munka elvégzéséhez legalább két hónapos határidőt tartott szükségesnek. Ez magában foglalná a kisebbségekkel való egyeztetést, véleményeik figyelembevételét, és így az új koncepció kidolgozását.

Tabajdi Csaba, az MSZP frakcióvezető-helyettese levélben arról tájékoztatta Hargitai Jánost, hogy a párt a törvénymódosítás irányával kapcsolatban a NEKH-nek az előző kormányzati ciklusban készített problémakatalógusát tekinti meghatározónak.

Bubenkó Csaba, az Országos Lengyel Kisebbségi Önkormányzat elnöke megküldte Hargitai Jánosnak a kisebbségi törvény módosításával kapcsolatos javaslatait. Ezek körében felvetette a kisebbségi önkormányzati középszint szükségességét, míg a kisebbségi hovatartozás esetleges regisztrálását elutasította.

Február 23.

Puss Lajos, az IM Közjogi Kodifikációs Főosztályának munkatársa megküldte Hargitai Jánosnak a törvénymódosítással kapcsolatos álláspontját. Indokoltnak tartotta a módosítás két lépcsőben való keresztülvitelét, elsőként a megegyezéssel zárult, majd a vitás kérdésekben. A politikai döntést, illetve alkotmánymódosítást is igénylő regisztrációt alkotmányosan nem találta kizártnak, de ennek során, az önkéntes akaratnyilvánításon kívüli minden egyéb igazolást a törvénnyel ellentétesnek ítélt. Alternatív megoldásként javasolta a választhatóság szigorítását, esetleges kisebbségi „vizsga” bevezetését. Szorgalmazta továbbá a választási küszöbök megszigorítását, a közvetett típus kiiktatását, az elektorok részvételi arányának és a többségi választási szisztéma átgondolását, az országos kisebbségi önkormányzat törvényességi ellenőrzésének megteremtését, a kisebbségi intézmények átvételének biztosítását, a települési és kisebbségi önkormányzatok viszonyának egyértelmű szabályozását, valamint a finanszírozás újraértékelését.

Február 25.

Az ad hoc bizottság megtárgyalta Kaltenbach Jenőnek „A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának megállapításai és intézkedései az 1998-99. évi kisebbségi önkormányzati választások tapasztalatai alapján” c. munkaanyagát, és meghallgatta az illetékes tárcák szakértőit és az országos önkormányzatok vezetőit. Hosszas vita bontakozott ki a regisztrációról, az aktív és passzív választójog esetleges korlátozásáról, amelynek hívei kisebbségben maradtak. Tóth Zoltán, az Országos Választási Iroda vezetője elmondta, hogy a BM nem támogat olyan javaslatot, amely a regisztrációra épülne, hanem sokkal inkább a választási időpontok elválasztását és a közvetlen országos kisebbségi önkormányzati választást indítványozza. A frakcióktól és a szakértőktől beérkezett vélemények alapján összefoglalták a módosítással kapcsolatos legfontosabb kérdéseket és problémákat is.

Február

A BM keretében munkaanyag készült, amely szerint a kisebbségi hovatartozás nem regisztrálható, így viszont a kisebbségi önkormányzatoknak rendeletalkotási, hatósági jogkör nem biztosítható, illetve az arányos finanszírozás sem igen megoldható.

Március 2.

Hargitai János a frakcióvezetőknek küldött levelében azt kérte, hogy a pártok a bizottsági tagjaikon keresztül fejtsék ki álláspontjaikat. A Pokol Bélának, a Választói Rendszer Reformját Előkészítő eseti bizottság elnökéhez írott levelében pedig rámutatott a két bizottság együttműködésének fontosságára a kisebbségi önkormányzati választások, valamint a kisebbségek parlamenti képviseletének ügyeiben.

Március 10.

Varjú Gabriella, a NEKH elnökhelyettese megküldte Arczt Ilonának a kisebbségi törvény és a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló törvény módosítására érkezett javaslatokat kéthasábos változatban, amely egyrészt a hatályos normaszöveget, másrészt pedig a kapcsolódó szövegszerű javaslatokat tartalmazta. A választási elképzelések terén az országos önkormányzatok elvetették a regisztrációt, míg annak bevezetését a minisztériumok és a közigazgatási hivatalok megfontolandónak tartották.

Március 12.

Orbán Viktor a parlamentben fogadta a 13 hazai kisebbség képviselőit, akik előzőleg közös levélben fogalmazták meg azokat a témaköröket, amelyekről tájékoztatást akartak kapni – egyebek mellett a választási jogszabályok korrekciójáról. A miniszterelnök a találkozón arról biztosította a kisebbségi vezetőket, hogy a kisebbségi törvény módosítása az egyetértésük nélkül nem kerülhet az Országgyűlés elé. (Magyar Hírlap)

Tóth Zoltán, a BM helyettes államtitkára az EJKVB kérésére, a regisztráció témaköréhez kapcsolódva elkészítette feljegyzését „A kisebbségi közhatalmi szervezetek (önkormányzatok) választásával kapcsolatos szabályozás módszerei” címmel. Az összefoglaló leszögezte, hogy a BM a szükséges politikai döntés hiányában nem dolgozhat ki a regisztrációra vonatkozó törvénytervezetet, amely megoldást a hatályos jogszabályok nem is tették lehetővé. A továbbiakban arra tért ki, hogy melyek lehetnek a kisebbségi identitásról szóló, egyoldalú jognyilatkozat felülvizsgálatának lehetőségei. A szerző ide sorolta valamely állami szerv esetleges felhatalmazását, illetve a választópolgárok (kisebbségi szervezetek) ilyen jellegű hatáskörrel való felruházását. A kisebbségi választójoggal kapcsolatban a közjogi típusú megoldás mellett érvelt, azaz a felmerülő vita elbírálásának állami garanciái kell hogy legyenek – az aktív és passzív választójog megállapítását nem bízta volna tehát társadalmi szervezet belátására. Összefoglalóan javasolta a kisebbségi jelöltek nyilatkozatának megtámadhatóvá tételét, a kisebbségi szavazólap külön kérésre való átnyújtását, illetve a választások időbeli elkülönítését.

Március 17.

Márk György, a Magyarországi Román Önkormányzatok Szövetségének hivatalvezetője levélben tájékoztatta Kósáné Kovács Magdát a Szövetség megalakulásáról, amelyre az országos önkormányzat létrehozásának meghiúsulását követően került sor. A továbbiakban több állami szerv – köztük a NEKH is – jelezte számukra, hogy a Szövetséget tekinti tárgyalópartnernek a hazai román kisebbség részéről.

Március 18.

Az ad hoc bizottság ülése megtárgyalta az Országgyűlési Biztos Hivatalának (OBH) vitaanyagát a regisztrációról, a BM munkaanyagát a választójoggal kapcsolatos közjogi kérdésekről, a NEKH-nek a beérkezett vélemények alapján készített összefoglalóját a legfontosabb kérdésekről és problémákról, valamint a frakciók állásfoglalását.

Március 23.
Országos Önkormányzatok Kerekasztala néven egyeztető fórumot alakított a 12 országos kisebbségi önkormányzat és a Magyarországi Román Önkormányzatok Szövetsége. A testület titkára Dzindzisz Jorgosz lett, az ügyvivő vezetésben pedig Farkas Flórián, Heinek Ottó és Lásztity Péró is helyet kaptak. A Kerekasztal céljai között szerepelt, hogy egységes álláspontot alakítsanak ki a kisebbségi és a választójogi törvények módosításáról, amelyekről már részben ki is dolgozták a javaslataikat. (Magyar Hírlap, Népszabadság)
Április 2.
Kreszta Traján, a Magyarországi Román Önkormányzatok Szövetségének elnöke levélben kérte Kósáné Kovács Magda segítségét a Szövetség működéséhez szükséges tárgyi és anyagi feltételek biztosításához. Az EJKVB-nak a helyzet megoldásáért tett erőfeszítéseiről az elnök 9-i viszontválaszában adott tájékoztatást, illetve kérte Doncsev Tosonak is a közbenjárását.
Április 8.
A kormány első olvasatban tárgyalta a három törvényt érintő, rövid távú módosítás tervezetét. (Magyar Hírlap)
Az ad hoc bizottság ülésén szintén megtárgyalta a kisebbségi törvény rövid távú módosítását (a kisebbségi törvény és a kapcsolódó választójogi szabályok módosításáról szóló tervezetet), az OBH újabb, a regisztrációval összefüggő vitaanyagához fűzött BM észrevételeket, illetve a parlamenti képviseletről készített IM vitaanyagot. Ez utóbbi terén további anyagok kidolgozását tartották szükségesnek. A választásokkal kapcsolatban a képviselők és a felkért szakértők állást foglaltak a két legfontosabb kérdésben, az eltérő időpontban történő választás és a jelölés módjának ügyében. Röviden tárgyaltak az Erdélyi Magyarok Egyesületének kisebbségi kezdeményezéséről is.
Április 19.
Tóth Zoltán, a BM helyettes államtitkára elkészítette a kisebbségi jelölőgyűlésekről szóló vitaanyagot, amelynek középpontjában egyrészt a települési és a kisebbségi önkormányzati választások időbeli elkülönítésének, másrészt pedig a jelölőgyűlések bevezetésének kifejtése álltak.
Április 23.
Kreszta Traján levélben ismertette Kósáné Kovács Magdával a Magyarországi Román Önkormányzatok Szövetségének a kisebbségi törvény részleges módosításával kapcsolatos javaslatait: az országos testületet életre hívó elektori gyűlés határozatképességi küszöbének csökkentését, illetve a fővárosi kisebbségi önkormányzat intézményének hatályon kívül helyezését.
Május 3.
Puss Lajos, az IM Közjogi Kodifikációs Főosztályának munkatársa elkészítette a munkaanyagát a kisebbségek országgyűlési képviseletének ügyében, „Megoldási lehetőségek a nemzeti és etnikai kisebbségek parlament-közeli képviseletére (szakértői vitaanyag)” címmel.
Május 5.
Az április eleji kérés nyomán Doncsev Toso levélben tájékoztatta Kósáné Kovács Magdát a román önkormányzati szövetség működési feltételeinek biztosításával kapcsolatos lépésekről.
Május 8.
Az Országos Horvát Önkormányzat Ügyrendi Bizottsága elkészítette a kisebbségi törvény módosításáról szóló tervezetét, amelyet az Önkormányzat Közgyűlése június 5-én fogadott el, majd június 17-én, Karagity István elnökhelyettes küldött meg Kósáné

Kovács Magdának. A tervezet megerősítette volna a kisebbségi önkormányzatiságot és a kulturális autonómiát, kiiktatva a kihasználatlan közvetett típust, míg létrehozva a megyei kisebbségi önkormányzat intézményét. A kisebbséghez tartozás kérdésében kizárólag a jelöltek lehettek volna nyilatkozatra kötelezve, akiknek bírniuk kell a közösség (szervezet, kisebbségi önkormányzat) támogatását, és igazolniuk is a hovatartozásukat. A tervezet a honos népcsoportok felsorolásánál, a horvátsághoz sorolva feltüntette volna a bunyevácot, a dalmátot, a sokácot, a katolikus bosnyákot és a rácot is.

Május 10.

Doncsev Toso megküldte Hargitai János bizottsági elnöknek a BM helyettes államtitkárának a kisebbségi jelölőgyűlésekről készült vitaanyagának véleményezését. A NEKH elnöke a lehető legkisebb időintervallum meghatározásával támogatni tudta a választások időbeli elkülönítését, míg a jelölőgyűlés jogintézményét nem tartotta a választójogi rendszerbe illeszthetőnek. Az utóbbi helyett inkább a jelölt írásbeli nyilatkozatát, a választási küszöbszámok megemelését, a feladatokhoz kötött finanszírozás kialakítását, valamint a kerületi szinttel szemben a fővárosi testület preferálását szorgalmazta.

Május 14.

Doncsev Toso levélben fejtette ki javaslatát Hargitai Jánosnak a kisebbségek parlamenti képviseletének problémájáról. A kisebbségi törvénynek csak egy átmeneti jellegű és egyszerű módosítását javasolta, amely lehetővé tenné az országos elnököknek a parlament plenáris és az EJKVB ülésein való részvételét és véleménynyilvánítását.

Május 20.

Az ad hoc bizottság ülése megtárgyalta az IM szakértőjének a parlamenti képviselettel kapcsolatos vitaanyagát, a NEKH ezzel kapcsolatos észrevételeit, valamint áttekintette az e téren született korábbi javaslatokat. Az 1997. decemberi törvényjavaslattal kapcsolatban a bizottság szakértői vélemények kialakítását kérte. Szintén megtárgyalta a BM helyettes államtitkárának vitaanyagát a kisebbségi jelölőgyűlésekről, és a NEKH ezzel kapcsolatos észrevételeit. A bizottság ismét felkérte a Hivatalt a legfontosabb kérdések és problémák összefoglalására.

Május 25.

Közös tanácskozást tartottak az országos kisebbségi önkormányzatok elnökei.

Május 26.

Doncsev Toso javaslatot küldött Hargitai Jánosnak a kisebbségi törvény módosításával kapcsolatban.

Június 3.

Doncsev Toso megküldte Hargitai Jánosnak a NEKH összefoglalóját a kisebbségi törvény Preambulumára, I. és II. fejezetére vonatkozóan a Hivatalnak – az összefoglaló készítésének időpontjában – a rendelkezésére álló vélemények és javaslatok alapján. A dokumentum bevezetője kiemelte, hogy a NEKH nem látta kivitelezhetőnek a módosítás kapcsán az alkotmány módosítását, a regisztrációval összefüggésben pedig a választási alapelvek lehetséges sérülését vetítette előre. Nem értett egyet az IM azon álláspontjával, amely szerint az alkotmánnyal összeegyeztethető a nyilvántartásba vétel. Nem tartotta célszerűnek a jogszabályok külön-külön történő korrekcióját sem, hanem a kódexszerű szabályozás mellett állt ki.

Június 10.

Az ad hoc bizottság ülése megtárgyalta a NEKH-nek a kisebbségi törvény preambulumával és I-II. fejezeteinek módosítására vonatkozó összefoglalóját, amely tartalmazta az országos kisebbségi önkormányzatok véleményét is. Röviden tárgyalt továbbá a parlamenti képviselet ügyéről.

Június 14.
Az Országgyűlés plenáris ülésén lezajlott a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának 1998. évi tevékenységéről szóló beszámoló, és a beszámoló elfogadásáról szóló országgyűlési határozati javaslat együttes általános vitája. Kaltenbach Jenő felszólalásában megismételte azt a megállapítását, hogy a kisebbségi joganyag átdolgozásra szorul, amelynek keretében el kell dönteni, hogy mit jelent az autonómia és a kisebbségi önkormányzatiság. A kisebbségi ombudsman örömét fejezte ki amiatt, hogy ez a munka megkezdődött a NEKH és az IM, valamint az ad hoc bizottság közreműködésével. Hargitai János felszólalásában elmondta, hogy a módosítás kapcsán nagyobb vitás kérdésként a választójogi szabályozás ügye került a felszínre.
Június 22.
Az Országgyűlés elfogadta a július 28-án hatályba lépő 1999. évi LXV. törvényt a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény, a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló 1990. évi LXIV. törvény, valamint a választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvény módosításáról. A román országos önkormányzat sikertelen létrehozásának hatására a jogszabály leszállította az országos testületet megalakító elektori gyűlés határozatképességének küszöbét (a megválasztott elektorok legalább felének részvétele), illetve lehetővé tette annak másodszori összehívását. A törvény előírta az időközi kisebbségi önkormányzati választás megtartásának lehetőségét, amely a korábbiakban jogilag rendezetlen volt, ezzel viszont eltörölte a későbbi kisebbségi választás intézményét, amelyet 1995 novemberében alkalmaztak először és utoljára.
Szeptember 20.
Az ad hoc bizottság ülése megtárgyalta a kisebbségi törvény III-V. fejezeteihez a NEKH által készített összefoglalót.
Október 14.
Az ad hoc bizottság ülésén a képviselők fogadták Szlovákia Nemzeti Tanácsa Emberi jogi és kisebbségi bizottságának Á. Nagy László vezette delegációját. A tárgyalás központi témái a kisebbségi törvény módosítása, illetve a kisebbségek parlamenti képviseletének megoldási lehetőségei voltak. A bizottság ezt követően megtárgyalta a kisebbségi törvény VI-VII. fejezeteihez a NEKH által készített összefoglalót.
November 1.
Az ad hoc bizottság ülése megtárgyalta a kisebbségi törvény VIII-IX. fejezeteihez a NEKH által készített összefoglalót.
November 8.
Az Országgyűlés plenáris ülésén lezajlott a Magyar Köztársaság területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek helyzetéről szóló jelentés és az ehhez kapcsolódó országgyűlési határozati javaslat együttes általános vitája. A napirendi pont előadója, Hende Csaba bíztatónak nevezte, hogy az ad hoc bizottság keretében megkezdődött a kisebbségi törvény módosítása, amely munka „ütemesen folyik." A határozati javaslatot az Országgyűlés a másnapi ülésén fogadta el. A kormánybeszámoló a további kisebbségpolitikai feladatok sorában kiemelte azt, hogy „a kisebbségi önkormányzati rendszer működési tapasztalatainak átfogó elemzése alapján folytatni kell a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvény és a kapcsolódó jogszabályok felülvizsgálatát. (…) A kisebbségi önkormányzati rendszer legitimációjának megerősítése érdekében a jogalkotási, jogharmonizációs tevékenység során át kell tekinteni a kisebbségi önkormányzati választásokra vonatkozó szabályozást. (…) A választójogi reformfolyamat keretében rendezni kell a kisebbségek parlamenti képviseletét, megszüntetve ezáltal az évek óta fennálló alkotmányos mulasztást."

November 22.
Az ad hoc bizottság ülése a szaktárcák, az OBH, a NEKH, valamint az országos kisebbségi önkormányzatok képviselőinek részvételével megtárgyalta a kisebbségi törvény módosításával és a parlamenti képviselettel kapcsolatos kérdéseket. Az addigi szakértői anyagok és Kilényi Géza tanulmánya alapján áttekintették a megoldási lehetőségeket annak érdekében, hogy a NEKH és a minisztériumok el tudják végezni a kodifikációt.

2000

Január 20.
Egyeztetésére került sor a NEKH képviselője, az IM helyettes államtitkára és főosztályvezetője között.
Február 1.
Doncsev Toso megküldte Hargitai Jánosnak a módosításról készült szakértői munkaanyag február 1-jei változatát, amelyet részlegesen Hargitaival, és teljes mértékben az IM helyettes államtitkárával egyeztetett. A dokumentum tartalmazta azokat a változtatásokat, amelyeket a kisebbségi ombudsman tervezete, és a január 20-i megbeszélés alapján alkalmaztak.
Február 21.
Az ad hoc bizottság ülése a kisebbségi ombudsman, a NEKH elnökének, az IM helyettes államtitkárának, minisztériumi és kisebbségi szakértőknek a részvételével tárgyalta meg az IM által összeszerkesztett három hasábos anyagot (A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló törvénynek a kisebbségek művelődési és oktatási önigazgatására, kulturális autonómiára vonatkozó rendelkezéseinek módosítására kidolgozott tervezetekről). A bizottság elnöke felkérte az IM-et a további részekkel kapcsolatos, háromhasábos anyagok elkészítésére, a BM-t pedig a választójogi tervezetek összedolgozására.
Március 13.
Az ad hoc bizottság ülése a kisebbségi ombudsman, a NEKH elnökének, az IM helyettes államtitkárának, minisztériumi és kisebbségi szakértőknek a részvételével tárgyalta meg az IM által összeszerkesztett háromhasábos anyagot, amely az egyes fejezetek módosítására kidolgozott tervezeteket foglalta össze. A bizottság elnöke felkérte az IM-et, hogy készítse el a kisebbségi törvény módosítására vonatkozó összesített tervezetet.
Március 29.
Rytkó Emília, a Központi Adatfeldolgozó, Nyilvántartó és Választási Hivatal hivatalvezető-helyettese elkészítette a kisebbségek parlamenti képviseletéről és önkormányzataik megválasztásáról szóló törvénytervezet összefoglalóját.
Március 31.
Kaltenbach Jenő a Hargitai Jánoshoz írott levelében a szentendrei német kisebbségi önkormányzat esetével összefüggésben javasolta a törvények megfelelő módosítását, amelyek az időközi kisebbségi választás és a szószóló státusának rendezésére irányulnának.
Április 3.
Az ad hoc bizottság ülése megtárgyalta a választójogi szabályok módosítására kidolgozott tervezeteket. A BM-nek a következő ülésre el kellett készítenie három részterület alapos kimunkálását, nevezetesen a területarányos küldöttválasztó gyűlés, a megyei szint kislistás választásának, valamint a jelöltállítás témáiban.
Április 10.

Kaltenbach Jenő – a szokásos éves beszámolójának elkészülte alkalmából tartott sajtótájékoztatón – elmondta, hogy a kisebbségek számára még mindig nem teljesültek az 1993-as ígéretek, ugyanis a valóságban még nincs kulturális autonómiájuk, és nincs képviseletük az Országgyűlésben sem. A kisebbségi biztos beszámolója tartalmazta azt a tervezetet, amelyet a hivatala dolgozott ki a kisebbségi törvény módosítására. (Népszabadság)

A „Törvénytervezet a magyarországi nemzetiségek jogairól" egy sor értelmező rendelkezést tartalmazott, valamint két változatot is felvázolt az országgyűlési képviselet megteremtésére. Helyi szinten meghagyta a települési önkormányzat átalakuló, valamint a közvetlen módon, de a helyhatóságitól eltérő időpontban választandó kisebbségi önkormányzati típust, amelyek mellett rögzítette a közvetett, elektori úton szerveződő területi szintet is. A tervezet megerősíteni szándékozta a kisebbségi testületek jogi helyzetét, gazdálkodását, valamint a kulturális autonómia intézményeit.

Május 3.

Az ad hoc bizottság ülése megtárgyalta Kaltenbach Jenő, a BM, és a NEKH választójogi szabályok módosításáról szóló tervezeteit.

Május 16.

Az EJKVB ülése megtárgyalta és egyhangúlag támogatta is a kisebbségi ombudsman 1999. évi tevékenységéről szóló beszámolót. Kaltenbach Jenő elmondta, hogy a beszámoló mellékletét képező törvénytervezet a magyarországi nemzeti kisebbségek jogairól valójában a törvény-előkészítést segítő szakmai anyag.

Május 17.

Elkészült az IM és a NEKH által kidolgozott, a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény módosításáról szóló törvénytervezet.

Az országos kisebbségi önkormányzatok eljuttatták az EJKVB-hoz az egyeztetett közös álláspontjukat és észrevételeiket a kisebbségi választási törvénytervezettel kapcsolatban.

Május 23.

Az ad hoc bizottság ülése a kisebbségi ombudsman, a NEKH elnökének, az IM helyettes államtitkárának, valamint minisztériumi és kisebbségi szakértőknek a részvételével tárgyalta meg a BM átdolgozott törvénytervezetét a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról. Az országos kisebbségi önkormányzatok elnökeinek és a szakértők észrevételei alapján a BM-nek véglegesítenie kellett a tervezetet.

Május 24.

Az Országgyűlés plenáris ülésén lezajlott a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának 1999. évi tevékenységéről szóló beszámoló, és a beszámoló elfogadásáról szóló országgyűlési határozati javaslat együttes általános vitája. Hargitai János felszólalásában kifejezte azon reményét, hogy az Országgyűlés az őszi ülésszakán el tudja fogadni a kisebbségi törvény módosítását.

Május 26.

Magyar Levente, a Kisvárosi Önkormányzatok Országos Érdekszövetségének elnöke levélben arról értesítette Hargitai Jánost, hogy a tervezettel csak akkor tudnak egyetérteni, ha a bizottság egy új törvény megalkotását kezdeményezi.

Május 27.

A Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának Közgyűlése megtárgyalta a kisebbségi törvény módosításáról szóló tervezetet, és állást foglalt a választásokkal kapcsolatos néhány kérdésben. A német érdekképviselet egyetértett a megyei szint kialakításával, a kulturális és oktatási intézmények fenntartásához azonban kézzelfogható állami támogatást tartott szükségesnek. Nem ítélte elfogadhatónak a nem

teljes jogú parlamenti képviseletet, a választások időbeli elkülönítését, az országos testület létrehozási módjának megváltoztatását. Javasolta egyúttal a MNEKK kuratóriumi összetételének egyszerűsítését, az országos önkormányzatok székházainak tulajdonba adását, valamint a megyei szintű kedvezményes mandátum kialakítását. A Közgyűlés megállapításairól – amely nem tartotta így a tervezetet benyújtásra alkalmasnak – Heinek Ottó elnök május 31-én levélben tájékoztatta Hargitai Jánost.

Május 29.

Nádor Rudolfné, a Községi Önkormányzatok Szövetségének elnöke megküldte Hargitai Jánosnak a kisebbségi törvény módosításáról szóló tervezet véleményezését. Elöljáróban célszerűnek tartotta a hét önkormányzati szövetség és az országos kisebbségi önkormányzatok tárgyalását, és közös véleményük kialakítását. A részletes véleményezésben kérdésesnek ítélte a megyei szint létjogosultságát, valamint számos tisztázatlan kérdésre is rámutatott. Összefoglalóan némileg túlzónak találta az önkormányzati törvénynek a kisebbségi önkormányzatokra történő adaptálását.

Május 30.

Rytkó Emília megküldte Hargitai Jánosnak a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról szóló törvénytervezetet és a kapcsolódó előterjesztést, amely így a kisebbségi törvény melletti, külön jogszabályba kívánta foglalni a választások anyagi jogi szabályait. Az eljárási szabályokat pedig a választási eljárásról szóló 1997-es törvénybe integrálta volna. A részleteivel kapcsolatban, utóbb rendkívül sok vitát kiváltó tervezet legfontosabb célkitűzése az volt, hogy a kisebbségi önkormányzati választásokon elsősorban az adott kisebbséghez tartozó állampolgárok szavazhassanak a ténylegesen a kisebbséghez kötődő személyekre. Ennek érdekében időben elkülönítette volna a helyhatósági és a helyi kisebbségi önkormányzatok választását, azaz a kisebbségi testületek létrehozására az általános önkormányzati választásokat követő hatodik vasárnap került volna sor. Ezt a megoldást az országos önkormányzatok többnyire ellenezték. Másrészt megszigorította a választhatóságot, a passzív választójogot azzal, hogy a jelölteket a hovatartozásukról szóló nyilatkozat megtételéhez kötelezte, amely kizárta más kisebbségek képviseletét. Kiiktatta a visszaélésekre szintén lehetőséget nyújtó, a települési önkormányzatban szerezhető, kedvezményes kisebbségi mandátum intézményét. A tervezet összhangba kívánta hozni az aktív választójogot a kisebbségi törvény rendelkezéseivel, azaz a korábbi gyakorlattal ellentétben a kisebbségi választásokon kizárólag csak magyar állampolgárok vehetnek részt. Az országos önkormányzatok ezt a pontot is kifogásolták. Beiktatta továbbá a fővárosihoz hasonlóan, elektorok útján megválasztott megyei kisebbségi önkormányzat szintjét. Módosítani szándékozta az országos önkormányzatokat életre hívó, nagy létszámú elektori gyűléseket is, amelyek esetében gyorsította és áttekinthetőbbé tette volna a választás lebonyolítását. Eltörölte a jórészt kihasználatlan, külön elektorválasztó gyűléseket, amely megoldást az országos önkormányzatok szintén elvetettek. Fontos változást kívánt e téren hozni azáltal, hogy bevezette a küldöttgyűlés intézményét, amely az elektorok számához igazodott: bizonyos létszámú elektor megléte esetén már az elektorok által megválasztott küldöttek hozták létre az országos kisebbségi önkormányzatot. A küldöttgyűlés bevezetését az országos testületek nem támogatták. A területi és országos választásnál a korábbi, kislistás (egyfajta többségi) helyett arányos-listás választást vezetett be, amelyet az országos érdekképviseletek elutasítottak, ragaszkodva a hatályos szabályozáshoz.

Május 31.

Elkészült a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény módosításáról szóló törvénytervezet, amelyet – az IM-et megelőzően – már június 5-én az EJKVB eljuttatott az országos kisebbségi önkormányzatokhoz. A választási

törvénytervezethez hasonlóan, e javaslat több részletkérdése is komoly vitát és ellenállást váltott ki az érdekelt kisebbségi képviselők körében. A kisebbségi törvény módosításának főbb tézisei júniusban készültek el. Ez utóbbi dokumentum úgy foglalt állást, hogy nincs szükség új törvény kidolgozására, csupán a meglévő jogszabály egyes részeit szükséges módosítani. A sok vitát kiváltó választásokkal kapcsolatban – amelynek részletes anyagi és eljárási jogi szabályait külön javaslat tartalmazta – részleges regisztrációt irányzott elő, amely szerint a jelölteket az adott kisebbséghez való tartozásról szóló nyilatkozat megtételére kötelezte. Beépítette a kisebbségi önkormányzati rendszerbe a hiányzó megyei szintet, míg a helyi szintű, közvetett típust megszüntette. A kisebbségek igénye nyomán és az egyértelmű alkalmazás érdekében átvette a kisebbségi törvénybe az önkormányzati törvénynek a kisebbségi testületekre vonatkozó rendelkezéseit. Hangsúlyos részét képezte a tervezetnek a települési és a kisebbségi önkormányzatok közti viszony bizonyos aspektusainak szabályozása, ideértve a költségvetéssel kapcsolatos döntéshozatalt, valamint a kisebbségi egyetértési és véleményezési jogok funkcionálását. A kulturális autonómia kiteljesítése érdekében lehetőséget biztosított feladat- és hatáskör, vagy éppen intézmény átadása esetén a települési, a helyi és az országos kisebbségi önkormányzatok közötti háromoldalú megállapodás megkötésére, kialakítva annak pénzügyi feltételeit is. Ez utóbbi vonatkozásában a tervezet a kisebbségi önkormányzatokat az egyházakkal azonos jogállásra helyezte. Részletesebben szabályozta a különböző szintű kisebbségi önkormányzatok jogállását, feladat- és hatáskörét, a megszűnő testület vagyonának kezelését. Az elgondolt módosítás nem hagyta érintetlenül az országos érdekképviseletet sem: az országos önkormányzat ezek szerint hivatalt hozhatott létre, a korábban használatba kapott ingatlant tulajdonba kapta, illetve szabályozta a javaslat a gazdálkodás kérdéseit, és megteremtette a törvényességi ellenőrzést is.

Kaltenbach Jenő megküldte Hargitai Jánosnak és Pálffy Ilonának, az IM helyettes államtitkárának a kisebbségi törvény módosításáról szóló tervezettel kapcsolatos véleményét. A kisebbségi ombudsman indokoltnak tartotta azt leszögezni, hogy a kisebbségi önkormányzatban való szerepvállalás egy közösséghez való kötődést jelent, azaz a passzív választójog a törvény erejénél fogva korlátozott. Észrevételeket fogalmazott meg a tervezett értelmező rendelkezésekkel kapcsolatban, illetve szükségesnek ítélte a kisebbségi testület működési feltételeinek rögzítését – ez utóbbit akár alacsonyabb jogszabályi szinten. Hiányolta a jogkövetkezmények kialakítását abban az esetben, ha figyelmen kívül hagyják a kisebbségi testületek egyetértési és véleményezési jogait.

Pálffy Ilona megküldte Hargitai Jánosnak a módosítási javaslathoz készült indoklást, jelezve egyúttal, hogy a javaslatban történtek kisebb pontosítások és módosítások.

Doncsev Toso megküldte Hargitai Jánosnak a Lásztity Péró, az Országos Szerb Önkormányzat elnöke által, a NEKH-hez eljuttatott „A módosított kisebbségi törvény javasolt szerkezete” c. anyagot, amely jelentősen megerősített kisebbségi önkormányzati struktúrát és egyéb szereplőkkel (egyesületek, egyházak, alapítványok) kibővített autonómia-modellt vázolt fel. A választásokkal kapcsolatban viszont egyedül a jelöltállítás szigorítását tartotta kivitelezhetőnek.

Zongor Gábor, a Települési Önkormányzatok Országos Szövetségének főtitkára megküldte Hargitai Jánosnak a kisebbségi törvénytervezet véleményezését. Egyetértését fejezte ki a választások eltérő időpontban való megrendezésével, a megyei szint megteremtésével és az országos közgyűlés létszámának differenciálásával kapcsolatban. Javasolta a kisebbségi intézmények állami támogatásának erősebb garanciákkal való ellátását, valamint a megyei szintű kedvezményes kisebbségi mandátum kialakítását.

Június 4.

Várfalvi Attila politológus elkészítette a szakvéleményét a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény módosítására készült törvénytervezet 2000. május 31-i változatáról, amely egy sor, kisebbségi szempontból problematikusnak ítélt cikkelyre világított rá.

Június 5.

Kéki Zoltán, a Megyei Jogú Városok Szövetsége Jegyzői Kollégiumának elnöke megküldte Hargitai Jánosnak a kisebbségi törvénytervezet véleményezését. Néhány kisebb kiegészítés mellett szorgalmazta a kisebbségi önkormányzati képviselők tiszteletdíjának állami kompenzálását, illetve felhívta a figyelmet a törvényességi ellenőrzés kapcsán a helyi önkormányzatok megnőtt adminisztrációs terhelésére.

Június 6.

Az ad hoc bizottság ülése a kisebbségi ombudsman, a NEKH elnökének, az IM helyettes államtitkárának, minisztériumi és kisebbségi szakértőknek a részvételével tárgyalta meg a BM átdolgozott anyagát. A szakértők észrevételei alapján a BM-nek június 13-ig kell véglegesítenie a tervezetet, valamint összefoglaló anyagot készítenie, amelyet a bizottság az EJKVB elé terjeszthet.

Június 7.

Endre Sándor, a Megyei Önkormányzatok Országos Szövetségének elnöke levélben tudatta Hargitai Jánossal azt, hogy a Szövetség a kisebbségi törvény tervezett módosításával, különösen pedig a kisebbségi és az önkormányzati törvények összehangolásával, a különböző helyi és területi szereplők egymáshoz való viszonyának tisztázásával egyetértett.

Június 8.

Lásztity Péró a Magyar Hírlapnak elmondta, hogy az ad hoc bizottság nagy munkát végzett, de a végeredményt még szerinte át kell fésülni. Közölte azt is, hogy a tizenhárom kisebbség egy húszpontos egységes állásfoglalást nyújtott át a bizottságnak, amely szerint a kisebbségi önkormányzati választások külön törvényben való kezelését csak akkor tudják elfogadni, ha a jogszabály kétharmados lesz, és együtt kezelik a kisebbségi törvény módosításával. (Magyar Hírlap)

Június 13.

Elkészült „A kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról szóló törvénytervezet főbb tézisei” c. anyag.

Június 29.

Az EJKVB levélben fordult a frakcióvezetőkhöz azzal a kéréssel, hogy augusztus 30-ig alakítsák ki álláspontjaikat a törvénytervezetekről, illetve az előterjesztéseket és azok rövid összefoglaló téziseit véleményezésre megküldte a BM-nek és az IM-nek.

Július 12.

Csapody Miklós, az MDF frakcióvezető-helyettese levélben arról tájékoztatta Kósáné Kovács Magdát, hogy a párt mindkét törvénytervezettel egyetért.

Július 18.

Pálffy Ilona, az IM helyettes államtitkára levélben értesítette az országos elnököket, hogy a kisebbségi törvény módosításának május 31-i tervezetét Hargitai János megküldte Dávid Ibolya igazságügyi miniszternek azzal, hogy folytassa le a szükséges közigazgatási egyeztetéseket. Kérte őket egyúttal arra, hogy a mellékelt tézisekkel, a törvénytervezettel és annak indoklásával kapcsolatos véleményeiket és javaslataikat augusztus 10-ig fejtsék ki.

Július 25.

Az országos kisebbségi önkormányzatok képviselőinek ülésén áttanulmányozták a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról szóló törvénytervezetet, és a kialakított közös álláspontjuk szerint elvetették azt. Megítélésük szerint a jogelvonást

tartalmazó javaslat csorbította és korlátozta a kisebbségek jogait, megnehezítette és akadályozta választási részvételüket, előmozdította asszimilációjukat, növelte a költségeket, miközben nem tudta kiküszöbölni a választási visszaéléseket sem. Hangsúlyozták, hogy a tervezet nem a kisebbségekkel történt egyeztetés eredménye, és nem tükrözi az érdekeiket sem. Részletes indoklásukban kifejtették, hogy ragaszkodnak a választások azonos időpontban történő megtartásához, a külföldi állampolgárok szavazati jogához, a közvetlen elektorválasztás meghagyásához, a megyei és az országos szint kislistás választásához, az országos elektori gyűléshez, illetve más pontokon is kitartottak a hatályos megoldások mellett. Szorgalmazták viszont az elektori gyűlések tisztán anyanyelven való lebonyolítását, illetve a megyei közgyűlésekben való kedvezményes mandátum biztosítását. Ez utóbbinak a helyi szintű eltörlését ugyanakkor határozottan ellenezték. A kisebbségi álláspontról másnap, 26-án levélben értesítették Daróczy Istvánt, a BM Jogi Főosztályának megbízott főosztályvezetőjét.

Július 28.

Fuzik János, az Országos Szlovák Önkormányzat elnöke megküldte Daróczy Istvánnak az álláspontját a kisebbségi választásokról szóló, június 11-i törvénytervezetről. Jelezte, hogy az Önkormányzat csatlakozott az országos testületek július 26-i közös álláspontjához, amely elutasította a koncepciót. Úgy ítélte meg, hogy bár támogatni tudja a választási visszaélések visszaszorításának szándékát, de ezeket a tervezet nem lenne képes megszüntetni. Határozottan ragaszkodott a külföldi állampolgárok szavazati jogához, a helyhatósági és kisebbségi választások azonos időpontban történő megrendezéséhez, a külön, e célra megválasztott kisebbségi elektor, a települési önkormányzatban való kedvezményes mandátum és a kislistás választás intézményeihez, illetve elvetette a tervezett küldöttrendszer bevezetését az országos testület létrehozására.

Július 31.

Badalján Edvard, az Országos Örmény Önkormányzat ügyvezető elnöke levélben biztosította támogatásáról az országos kisebbségi önkormányzatok közös álláspontját, amelyet azzal tartott indokoltnak kiegészíteni, hogy elektor csak az lehessen, aki az adott kisebbséghez tartozik, és beszéli a kisebbség nyelvét.

Lásztity Péró megküldte Daróczy Istvánnak a kisebbségek közös álláspontját az Országos Örmény Önkormányzat kiegészítésével és a Szerb Országos Önkormányzat csatlakozó nyilatkozatával együtt a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról szóló törvénytervezetről. Jelezte egyúttal, hogy a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata külön küldi el a csatlakozó véleményét.

Augusztus 2.

Bubenkó Csaba lengyel vezető levélben közölte Lásztity Péróval, hogy egyetért a július 25-26-i közös kisebbségi véleménnyel.

Augusztus 3.

Lásztity Péró megküldte Kósáné Kovács Magdának, a kisebbségeknek a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról szóló törvénytervezetről kialakított közös álláspontját, amelyhez mellékelte az örmény kiegészítést és a lengyel önkormányzat csatlakozó nyilatkozatát is. Közölte továbbá, hogy a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata külön küldte el csatlakozó véleményét közvetlenül a BM-nek.

Augusztus 9.

Fuzik János megküldte Pálffy Ilonának a kisebbségi törvénytervezettel kapcsolatos észrevételeit, amelyek közül elsőként a pozitív irányú változásokat emelte ki, majd rátért a kisebbség érdekében szükségesnek tartott módosítások ismertetésére.

Augusztus 25.

Pintér Sándor és Dávid Ibolya levélben értesítették Kósáné Kovács Magdát arról, hogy a két törvénytervezet közigazgatási egyeztetése megtörtént, és ez alapján az egységes kormányzati álláspont kialakítására várhatóan szeptemberben kerül sor.

Szeptember 7.

Dávid Ibolya hivatalában fogadta Farkas Flóriánt. A találkozón a kisebbségi vezető átadta azt a javaslatot, amelyet az OCÖ munkatársai készítettek a kisebbségi törvény módosításához. (Magyar Nemzet)

Szeptember 19.

Kósáné Kovács Magda a frakcióvezetőkhöz írott levelében ismételten arra kérte őket, hogy juttassák el a frakciók véleményét a törvénytervezetekkel kapcsolatban.

Szeptember 20.

Kósáné Kovács Magda megköszönte a korábbi tájékoztatást a közigazgatási egyeztetés lefolytatásáról, és levélben arra kérte Dávid Ibolyát, hogy tájékoztassa az EJKVB-ot a két törvénytervezettel kapcsolatos kormányzati álláspontról, illetve tájékozódjanak a kisebbségi önkormányzatok és szervezetek véleményéről. A Bizottság elnöke az igazságügyi miniszterhez írott levelének másolatát eljuttatta Pintér Sándornak is.

Szeptember 22.

Az ET Kisebbségvédelmi Keretegyezmény Szakértői Bizottsága – a kormány 2023/1999. (II. 12.) határozatával akceptált jelentése alapján – elfogadta a Magyarországról szóló véleményét, amelyben számos ajánlást fogalmazott meg az ország számára, köztük az országos kisebbségi önkormányzatok hatékonyabb bevonását a döntéshozatali folyamatokba, a parlamenti képviselet megteremtését, a kisebbségi önkormányzatok feladat- és hatáskörének, valamint a pénzügyi támogatás és a két önkormányzat együttműködésének pontosítását. A dokumentum kitért a regionális vagy megyei szintű kisebbségi önkormányzatok létrehozásának, illetve a „kakukktojás-probléma" kezelésének kérdésére is. A Miniszteri Bizottság a vonatkozó határozatát utóbb, 2001 novemberében fogadta el.

Szeptember 28.

Az előterjesztéseket megtárgyalta a közigazgatási államtitkári értekezlet.

Október 5.

Az előterjesztéseket megtárgyalta a közigazgatási államtitkári értekezlet.

Október 10.

Dávid Ibolya és Pintér Sándor levélben tájékoztatták Kósáné Kovács Magdát arról, hogy a két tervezetet két alkalommal is megtárgyalta a közigazgatási államtitkári értekezlet, és az előterjesztéseket az október 24-i ülésén fogja megvitatni a kormány.

Október 18.

Lásztity Péro és Dzindzisz Jorgosz a Kósáné Kovács Magdának írott levelükben fejtették ki azon véleményüket, amely szerint elengedhetetlennek tartják azt, hogy mielőtt a kormány kialakítja az álláspontját a kisebbségi önkormányzati választási tervezetről, egyeztetést folytasson le a kisebbségek képviselőivel egy közös megállapodás és álláspont megszületése érdekében.

Október 24.

Az előzetes tervekkel ellentétben az előterjesztések nem kerültek megtárgyalásra a kormányülésen. Az utólagos indoklás szerint ez azért nem történt meg, mert a kisebbségi önkormányzati választásokat szabályozó javaslat az országos kisebbségi önkormányzatok jelentős ellenállásába ütközött.

November 8.

Tabajdi Csaba, az MSZP Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi munkacsoportjának vezetője megküldte Kósáné Kovács Magdának a párt véleményét a törvénytervezetekről: mindkét dokumentumot alkalmasnak találta tárgyalási alapnak.

Szükségesnek tartotta viszont a tervezett, kisebbségi önkormányzati feladatokhoz költségvetési támogatás hozzárendelését, és a kisebbségek parlamenti képviseletének rendezését. Nem értett egyet a választások időbeli elkülönítésével: e helyett inkább az azonos napon, de külön választóhelyiségben való megrendezését javasolta. Elengedhetetlennek ítélte a kormány vonatkozó álláspontjának a megismerését, és szorgalmazta, hogy a jövőben a kisebbségekkel való egyeztetést a kormány szervei végezzék el.

November 16.

Orbán Viktor a 31/2000. sz. határozatával, november 10-i hatállyal felmentette tisztségéből Doncsev Tosot.

November 29.

A kisebbségi vezetőknek az MTI-hez eljuttatott állásfoglalása szerint az országos önkormányzatok megelégedéssel nyugtázták, hogy az IM kikérte a véleményüket a NEKH leendő elnökének személyével kapcsolatban, és bíztak benne, hogy javaslataikat figyelembe veszik. Nyomatékosan kérték, hogy a kisebbségek iránt elkötelezett, azokat partnerként kezelő, problémáikkal azonosulni tudó vezető kerüljön a Hivatal élére, aki mindent megtesz a kulturális autonómia és az országgyűlési képviselet megteremtéséért, és kezdeményezi a szükséges jogszabályok módosítását. (RomaPage)

December 20.

Orbán Viktor a 34/2000. sz. határozatával, december 20-i hatállyal Báthory Jánost nevezte ki a NEKH elnökévé.

A kinevezés ellen több mint negyven roma és nem roma értelmiségi petíciót juttatott el az IM-hez. A dokumentum szerint „Báthorynak része volt abban a döntésben, amely meghiúsította, hogy minden kisebbségi közösség számára elfogadható kisebbségi törvény szülessen." (Magyar Hírlap)

Az új elnök a Magyar Nemzetben másnap megjelent interjújában szükségesnek nevezte a kisebbségi önkormányzati választások módjának végiggondolását, illetve „meg kell vizsgálni, hogy akár a kisebbségi törvény keretein belül, akár annak szükséges módosításával miképpen lehetne növelni a kulturális autonómia mértékét." (Magyar Nemzet)

2001

Január 24.

Közös közleményt adtak ki az országos kisebbségi önkormányzatok elnökei, amely szerint a kisebbségi vezetők növekvő elégedetlenséggel viselték azt, hogy nem volt előrelépés a régóta szorgalmazott kisebbségpolitikai ügyekben, így a parlamenti képviselet és a kulturális autonómia megteremtésében, illetve sérelmezték azt is, hogy hónapok óta állt a kisebbségi törvény módosításával kapcsolatos előkészítés. (Magyar Hírlap)

Március 12.

Tabajdi Csaba írásbeli kérdést intézett az igazságügy-miniszterhez „Szavazhatnak-e a saját kisebbségi jelöltjükre a nemzeti és etnikai kisebbségek a 2002. évi választásokon?" címmel. A kérdésre Dávid Ibolya március 30-án írásban válaszolt.

Március 13.

Tabajdi Csaba írásbeli kérdést intézett az igazságügy-miniszterhez „Tervezi-e a kormány a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény módosítására irányuló javaslat benyújtását ebben a parlamenti ciklusban?" címmel. A kérdést Dávid Ibolya március 27-én írásban megválaszolta.

Március 20.

Az EJKVB ülése a NEKH elnökének, az IM helyettes államtitkárának, és az országos kisebbségi önkormányzatok elnökeinek részvételével, egyhangú szavazással erősítette meg a szándékát a hatályos szabályozás módosítása iránt. A bizottság úgy döntött, hogy addig nem nyújtja be a kisebbségi törvény módosítására vonatkozó javaslatot, amíg meg nem ismerik a kormány azzal kapcsolatos álláspontját. Báthory János az elakadt módosítás felgyorsítását ígérte. Ezzel kapcsolatban az előterjesztések mielőbbi megtárgyalására, és a kialakult álláspontról való tájékoztatásra március 21-én Kósáné Kovács Magda elnök és Láyer József alelnök közös levélben kérték Orbán Viktort.

Április 12.

Az OCÖ aláírás nélküli levélben arról értesítette Hende Csabát, az IM politikai államtitkárát, hogy a kisebbségi önkormányzatok nem értenek egyet a törvénytervezetek módosítási javaslataival, és ragaszkodnak azok „visszavonásához".

Május 3.

Dávid Ibolya levélben tájékoztatta Kósáné Kovács Magdát arról, hogy az OCÖ április 12-i telefaxa nyomán, a kisebbségek konszenzusának megteremtése érdekében újabb egyeztetést kezdeményeznek.

Május 7.

Karagics Mihály horvát, Heinek Ottó német, és Fuzik János szlovák országos kisebbségi önkormányzati elnökök a Dávid Ibolyához írott levelükben kifejtették, hogy a kisebbségi törvény módosításának javaslatát tárgyalási alapnak tekintik, és kérték a törvénytervezet véglegesítésének folytatását. Hangsúlyozták, hogy minden olyan módosító elképzelést támogatni tudnak, amely erősíti a kisebbségek kulturális autonómiáját, és a kisebbségi önkormányzatok legitimitását. Úgy ítélték meg, hogy tovább kell gondolni az országos intézmények finanszírozását, a megyei szint létrehozásának lehetőségét, az országos testület törvényességi ellenőrzésének megteremtését, valamint hivatala jogállásának tisztázását. A levél másolatát május 8-án megküldték Kósáné Kovács Magdának is.

Az Országos Választási Bizottság Andreov Kosztának, az Égei Makedónok Magyarországi Egyesületének elnökének április 10-i levele nyomán, az 1/2001. sz. határozatával hitelesítette a hivatalos kisebbségi elismerést célzó aláírásgyűjtő ív mintapéldányát.

Rasim Ljajić jugoszláv kisebbségügyi miniszter budapesti látogatásának keretében magyar-szerb kerekasztal-konferenciát rendezett az amerikai Project on Ethnic Relations annak érdekében, hogy a résztvevő politikusok, szakértők és kisebbségi vezetők összehasonlítsák a két ország hatályos, illetve kidolgozás alatt álló kisebbségi jogi normáit. A tanácskozáson Tabajdi Csaba a hazai kisebbségi törvényt alapvetően jónak tartotta annak ellenére, hogy nem tudta megállítani a kisebbségek nyelvi asszimilációját, illetve csak jogokat, és nem kötelezettségeket és finanszírozási automatizmusokat állapított meg. Hasonló problémákra világított rá Lásztity Péró is a felszólalásában. (Magyar Szó)

Május 8.

Hende Csaba meghívta Kósáné Kovács Magdát a törvénytervezetek tárgyában, május 14-én, az IM-ben tartandó egyeztető megbeszélésre.

Május 14.

A módosítással kapcsolatos kormányzati állásfoglalás előkészítése érdekében egyeztető értekezletre került sor a NEKH, az IM, a BM, az OBH, az ad hoc bizottság képviselői és az országos kisebbségi önkormányzatok elnökei között az IM-ben.

A találkozón elhangzott, hogy remény van arra, hogy még ebben a ciklusban változzon a kisebbségi törvény, amelynek tervezetét csupán a horvát, a német és a szlovák önkormányzat tekintette tárgyalási alapnak, miközben a többi tíz elvetette azt. Báthory

János szerint minden javaslatra nyitottak voltak, de ez nem jelentette azt, hogy mindenben engednének is. Megmutatkozott az is, hogy az álláspontok leginkább a választójogi rendszer változásával kapcsolatban térnek el egymástól, ugyanis a kisebbségek kifogásolták a választások tervezett időbeli elkülönítését. Tabajdi Csaba képviselő ezzel kapcsolatban azt indítványozta, hogy a települési és kisebbségi önkormányzati választásokat ne időben, hanem inkább térben különítsék el egymástól. (Népszabadság)

Május 19.

A Szerb Országos Önkormányzat Közgyűlésének ülése elutasította a tervezetet, és állásfoglalásában felsorolta annak indokait is.

Június 19.

Az Országgyűlés július elsejei hatállyal, újabb hat évre választotta meg Kaltenbach Jenőt a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának (48/2001. (VI. 21.) OGY határozat).

Június 26.

Tóth Zoltán József, a NKÖM főosztályvezető-helyettese a 2000. szeptember 11-i tervezet alapján elkészítette a Minisztérium javaslatát a kisebbségi törvény módosításáról: érintette a kisebbségi kulturális intézmény fogalmát, valamint az intézményátvétel kérdéseit.

Július 10.

A kormány rendeletet fogadott el a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatalról (125/2001. (VII. 10.) Kormányrendelet), amely július 25-én hatályba lépve váltotta fel az eredeti, 1990-es jogszabályt. Az új rendelet a NEKH feladatai közé emelte a kisebbségi törvény és a kapcsolódó jogszabályok felülvizsgálatában és a módosítások előkészítésében való közreműködést.

Július 25.

Stumpf István, a Miniszterelnöki Hivatalt vezető miniszter levélben válaszolt Kósáné Kovács Magdának, a miniszterelnöknek címzett korábbi levelére. A miniszter arról értesítette az EJKVB elnökét, hogy a kisebbségek többsége támogatásának megszerzése érdekében további egyeztetéseket és a tervezetek véglegesítését tartja szükségesnek, amely feladatokat a bizottságnak lenne célszerű elvégeznie.

Augusztus 10.

Mozsár István, a Magyar Cigányok Demokrata Pártjának elnöke Lőrinciben megtartott sajtótájékoztatóján kijelentette, hogy a cigányság nem kisebbség, hanem a magyar nemzet része, és a párt ennek kinyilvánítását kéri az Alkotmánybíróságtól. A párt céljai között szerepelt a kisebbségi önkormányzati rendszer teljes felszámolása is. (RomaPage)

Augusztus 28.

Máthé Gábor, az OVB elnöke levélben arról tájékoztatta Áder Jánost, az Országgyűlés elnökét, hogy az Égei Makedónok Magyarországi Egyesületének kisebbségi kezdeményezésében a szükséges 1000 helyett csak 920 aláírás gyűlt össze. Az értesítő levelet Soltész István, az Országgyűlés főtitkára szeptember 4-én küldte meg Kósáné Kovács Magdának.

Szeptember 15.

Elkészült az újabb törvénytervezet a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény módosításáról, amely a 2000 nyári javaslathoz képest kiegészült számos, 2000-2001 folyamán megtett észrevétellel. A tervezet átemelte a kisebbségi törvénybe az önkormányzatokkal kapcsolatos rendelkezéseket, meghatározta az egyetértési és véleményezési jogok funkcionálását, a feladat- és hatáskörök esetleges átruházását, és definiálta a legfontosabb fogalmakat. Rögzítette, hogy az országos

önkormányzat kezdeményezésére az oktatási vagy kulturális intézményt fenntartó települési önkormányzat – bizonyos feltételek teljesülése esetén – köteles átadni az adott intézmény fenntartói jogát, szabályozva annak pénzügyi feltételeit is. A kisebbségi jelölteket nyilatkozat megtételére kötelezte, és beépítette a rendszerbe a megyei szintet. A tervezet az országos önkormányzatokat – bizonyos mértékű különbözőség fenntartásával – integrálta az államháztartási és állami ellenőrzés rendszerébe, a használatba kapott ingatlant tulajdonukba adta, a gazdálkodásukat pedig a költségvetési és a civil szervezetek jellemzőit együttesen alkalmazó, vegyes szisztémában jelölte meg. A kisebbségi tiltakozás hatására viszont kikerült a szövegből az a követelmény, hogy a testület hivatalának dolgozói köztisztviselők legyenek. Rendelkezett a kisebbségi önkormányzat megszűnése esetén a vagyonának a sorsáról is, amely helyi szinten a települési önkormányzat, míg az országos testület esetében a MNEKK ideiglenes kezelésébe kerül.

Szeptember 19.

Az EJKVB ülése meghallgatta Dávid Ibolya és Pintér Sándor minisztereket. Az igazságügyi miniszter bevezetőjében elmondta, hogy egy olyan konszenzusos törvényjavaslatot, mint a kisebbségi törvény módosítása, kötelessége támogatni abban, hogy azt a kormány és az Országgyűlés megtárgyalja. Hargitai János ezt követően a miniszter segítségét kérte a törvénymódosítás ügyének előmozdításához, ezen belül is különösen a PM álláspontjának letisztázódásához.

Elkészült a törvénytervezet a nemzeti és etnikai kisebbségek parlamenti delegátusairól.

Október 3.

Dávid Ibolya megküldte Kósáné Kovács Magdának a kisebbségi törvény módosítására vonatkozó tervezetet, amelyről korábban egyeztetéseket is lefolytattak. Jelezte egyúttal, hogy a javaslathoz igazodóan a BM illetékes főosztálya is elkészítette a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról szóló törvénytervezetet.

Október 8.

Hertelendi-Härtlein Péter és más német kisebbségi önkormányzati elnökök, kulturális egyesületek vezetői és Újhartyán polgármestere eljuttatták Kaltenbach Jenőnek, Báthory Jánosnak, illetve az országos és a fővárosi német önkormányzatok elnökeinek a kisebbségi önkormányzati választásokkal kapcsolatos javaslataikat. Ezek szerint a helyi kisebbségi önkormányzatba csak olyan személy legyen jelölhető, aki bírja az adott településen működő kisebbségi egyesület támogatását, illetve nyilatkoznia kell arról, hogy a 2001-es népszámlálás során élt-e a kisebbséghez tartozás vállalásával. Végül azt is javasolták, hogy a szavazólapon a jelöltek alfabetikus sorrendjét váltsa fel a társadalmi szervezet által javasolt sorrend.

Október 9.

Pintér Sándor megküldte Kósáné Kovács Magdának a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról szóló, a 2000-es változathoz képest átdolgozott tervezetet annak indoklásával együtt. A legfontosabb változások között szerepelt az országos önkormányzatot életre hívó küldöttrendszer bevezetésével összefüggő küszöb felemelése, a területi és az országos választásnál a kislistás rendszer meghagyása, valamint a helyhatósági és a helyi kisebbségi önkormányzati választások térbeli elkülönítése, külön szavazókörben való megrendezése.

Október 11.

Az Országgyűlésnek benyújtásra került a Magyar Köztársaság területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek helyzetéről szóló kormánybeszámoló, amely az 1999-2001 közötti fejleményeket foglalta össze. A jelentés a további kisebbségpolitikai feladatok sorában leszögezte, hogy „folytatni kell a kisebbségi törvény és a kapcsolódó jogszabályok felülvizsgálati folyamatát annak érdekében, hogy még ebben a ciklusban

megteremtődjenek a kisebbségi önkormányzati rendszer kiépítésének, valamint működtetésének jogszabályi és pénzügyi garanciái. A Kormány a kisebbségi autonómia kiteljesedése, a kisebbségi identitás megőrzése kulcskérdésének tekinti e problémakört. A már előkészített jogszabály csomag választójogi részéből is célszerű mindazon elemek vizsgálata, melyek csökkenthetik az „etno-biznisz" jelenségét és elősegíthetik azt, hogy a 2002-es kisebbségi önkormányzati választások során valóban csak az adott kisebbségi közösséghez tartozó személyek lehessenek a közösség választott képviselői, vezetői. A Kormány e jogalkotási feladathoz – az eddigieknek megfelelően – teljeskörű szakértői segítséget nyújt az Országgyűlés Emberi jogi, Kisebbségi és Vallásügyi Bizottságának."

Október 16.

Hargitai János levélben arra kérte az országos kisebbségi önkormányzatok elnökeit, hogy az elkészült és mellékelt törvénytervezetekkel kapcsolatos észrevételeiket juttassák el az EJKVB-hoz.

Október 19.

Kaltenbach Jenő a Kósáné Kovács Magdának írott levelében jelezte, hogy egyre több aggódó panaszos fordult hozzá a kisebbségi joganyag módosításának késlekedése miatt. Mellékelten megküldte mindennek illusztrálására a német önkormányzati vezetők október 8-i javaslatait, valamint az aznap erre adott válaszának másolatát is.

Október 26.

Fuzik János megküldte a kisebbségi törvény módosításáról és a kisebbségi önkormányzati választásokról szóló törvénytervezetekkel kapcsolatos észrevételeit Hargitai Jánosnak. Üdvözölte, hogy a 2000-es dokumentumokhoz képest számos pozitív változás történt, de különösen az utóbbival összefüggésben továbbra is kritizálta a kedvezményes mandátum eltörlését. A választások térbeli elkülönítését is csak úgy tartotta elfogadhatónak, ha az azonos szavazókörben, de külön választói helyiség formájában valósul meg.

Október 29.

Az ad hoc bizottság ülése a kisebbségi ombudsman, a NEKH elnökének, az IM, a BM, és más érintett tárcák képviselőinek, valamint az országos kisebbségi önkormányzatok elnökeinek részvételével tárgyalta meg a kisebbségi törvény módosításáról és a kisebbségi választásokról szóló törvénytervezeteket. Az elhangzottak alapján az előterjesztéseknek az Országgyűlés elé történő beterjesztéséről az EJKVB hivatott dönteni. A kisebbségi törvény módosítását a horvát, német és szlovák elnökök támogatták, míg a görög és a szerb elnök egyik tervezet benyújtását sem tudta támogatni. A bizottság felkérte az IM-et, hogy készítsen indoklást a kisebbségi törvény tervezett módosításához.

November 7.

Seereiner Imre, az IM helyettes államtitkára megküldte Kósáné Kovács Magdának a kisebbségi törvény módosításáról szóló tervezet indoklását.

November 20.

Az EJKVB ülésén Hende Csaba úgy foglalt állást, hogy a kormány csak a törvényjavaslatok bizottsági benyújtása után tudja kialakítani az azokkal kapcsolatos álláspontját. A kormány támogatásával a Bizottság végül egyhangúlag úgy döntött, hogy a két törvénytervezet kerüljön benyújtásra.

November 21.

A Magyarországi Románok Országos Önkormányzatának Elnöksége kialakította a kisebbségi törvény módosításával kapcsolatos állásfoglalását, amelyet Kreszta Traján elnök december 21-én juttatott el Kósáné Kovács Magdának. A dokumentum szerint a kisebbségi törvény és tervezett módosítása két kérdést továbbra sem tisztázott: egyrészt

azt, hogy kik választanak kiket a kisebbségi önkormányzatokba, másrészt pedig a jelöltek nyilatkozattételét a román érdekképviselet nem tartotta eléggé visszatartó erejűnek. Sajnálattal állapította meg végül, hogy a jogszabály számos ígérete beváltatlan maradt, köztük a kisebbségek kulturális autonómiája, parlamenti képviselete, illetve a fennmaradást szolgáló finanszírozási rendszer kialakítása.

November 22.

Az EJKVB bizottsági önálló indítványaiként mindkét törvényjavaslat benyújtásra került, azaz a kisebbségi törvény módosításáról szóló T/5498-as, és a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról szóló T/5499-es törvényjavaslat.

November 26.

Farkas Flórián elkészítette az OCÖ közleményét a törvénytervezetekkel kapcsolatos álláspontról, amelyet Báthory János december 13-án juttatott el Kósáné Kovács Magdának. Az elnökségi közlemény szerint az OCÖ nem támogatta a két törvényjavaslat egy csomagban való benyújtását, a választási javaslat beterjesztését pedig kifejezetten indokolatlannak tartotta. Elvetette továbbá a köztes szintek (fővárosi, megyei) választási elemeit, a választások térbeli elkülönítését, a kedvezményes mandátum megszüntetését. Nem tartotta alkalmasnak a dokumentumot a visszaélések megakadályozása szempontjából sem. A 2002-es országgyűlési választások kiírása előtt, az utolsó ülésszakokon károsnak tartotta a beváltnak minősített megoldások megváltoztatását, a módosítások úgymond elsietését.

December 1-2.

Farkas Flórián a Komlón megrendezett, „Itthon vagyunk" c. cigány kisebbségi önkormányzati konferencián, a kisebbségi törvény módosításával kapcsolatban kijelentette, hogy nem fogadnak el semmiféle megkülönböztetést célzó választási rendszert. Varjú Gabriella, az OBH főosztályvezető-helyettese szerint a tervezet nem lehet megoldás a cigányság sajátos problémáira, mert a tizenhárom kisebbségre vonatkozó jogi szabályozás nem tud kellőképpen foglalkozni a cigányság helyzetével. (Magyar Nemzet)

December 17.

Medgyessy Péter, az MSZP miniszterelnök-jelöltje a Kisebbségek Napja alkalmából találkozott kisebbségi önkormányzatok és civil szervezetek képviselőivel. A politikus ígéretet tett a parlamenti képviselet megoldására, és szükségesnek tartotta a választójogi reformot is. (Népszabadság)

December 19.

Rytkó Emília, a BM Adatfeldolgozó, Nyilvántartó és Választási Hivatalának hivatalvezető-helyettese levélben arról értesítette Báthory Jánost, hogy megkapta az OCÖ közleményét, de a válaszadásra nem érzi magát kompetensnek.

December (dátum nélkül)

A Magyarországi Németek Országos Önkormányzata elfogadott egy állásfoglalást, amely szerint a hazai kisebbségpolitikában az 1990-es évek első felében tapasztalható fejlődés az évtized végére megtorpant, és a kisebbségi törvény számos ígérete (kulturális autonómia, parlamenti képviselet, a fennmaradáshoz szükséges finanszírozási rendszer) beváltatlan maradt. Sürgette, hogy a jogszabályok módosításával csökkentsék a választási visszaélések lehetőségét, és javasolta a MNEKK megszüntetését is. Az országos érdekképviselet kifogásolta azt is, hogy „egyre szélesebb a szakadék a hazai kisebbségekkel való állami törődés és a határon túli magyar közösségeket erőteljesen támogató politika között." (Népszabadság)

2002

Január 7.
Báthory János levélben arra kérte Kósáné Kovács Magdát, hogy válaszoljon az OCÖ november végi közleményére.
Január 9.
Kósáné Kovács Magda a Népszabadságban megjelent, „Nem félünk a farkastól" című írásában bírálta a Fidesz és a Lungo Drom 2001 decemberében megkötött választási szövetségét, és személyesen a szervezet vezetőjét, Farkas Flóriánt. Ebben többek között kijelentette, hogy „a kisebbségekről szóló törvény megkopott, (…) a választók és választottak kisebbségi voltával mit sem törődő választási rendszer miatt európai „bezzeg"-példából lassan közröhej tárgyává leszünk." (Népszabadság)
Január 13.
A Magyarországi Németek Napja alkalmából rendezett ünnepségen Wilfried Gruber, a Német Szövetségi Köztársaság budapesti nagykövete értékelte a kisebbségi törvényt, amely szerinte nem egészen tökéletes, de alkalmazhatósága számos módon bebizonyosodott. (Magyar Nemzet)
Január 28.
Zsigó Jenő, a Roma Parlament elnöke a Népszabadságnak adott interjújában hangsúlyozta a választási törvény módosításának szükségességét annak érdekében, hogy a romák maguk választhassák meg képviselőiket. (Népszabadság)
Január 29.
Hargitai János és Kósáné Kovács Magda arról tájékoztatták Báthory Jánost, hogy az OCÖ novemberi közleményével kapcsolatban hivatalos bizottsági álláspont kialakítására már nem volt lehetőség a 2001. évi ülésszak bezárása után, és arra sem látnak már esélyt, hogy az előterjesztéseket még ebben a parlamenti ciklusban a plenáris ülés megtárgyalja. Ugyanezt közölték levélben Farkas Flóriánnal is.
Az EJKVB elnöke válaszlevelében köszönte meg a Magyarországi Románok Országos Önkormányzatának novemberi állásfoglalását, és tájékoztatta az önkormányzatot arról, hogy a törvényjavaslatok megtárgyalására ebben a ciklusban már nem kerülhet sor. Az állásfoglalást tájékoztatásul megküldte Hargitai Jánosnak is.
Március 7.
Közös találkozót tartott nyolc országos kisebbségi önkormányzat vezetője Gyulán, amelyre politikai okokból egyedül a megosztott roma kisebbség részéről nem hívtak meg senkit, de a hiányzó német, szlovák, örmény és horvát kisebbség számára felkínálták a csatlakozás lehetőségét. A résztvevők ugyanis tizenkét pontból álló, közös nyilatkozatot fogadtak el a megoldatlan parlamenti képviselet ügyében, de követeléseik között szerepelt a kulturális autonómia megvalósításához szükséges jogi és pénzügyi feltételek megteremtése is. A résztvevő országos lengyel elnök, Sutarski Konrád viszont nyilvánosan elhatárolódott a nyilatkozat egyes pontjaitól. (Magyar Hírlap, Népszabadság)
Március 12.
Sutarski Konrád a Magyar Rádióban kijelentette, hogy nem fogadta el a múlt heti kisebbségi nyilatkozatot, mert azt a kulturális autonómia megítélésének kérdésében túlságosan egyoldalúnak, és a magyar állammal szemben túlzottan kritikusnak tartotta. (Magyar Nemzet)
Április 7.
Az országgyűlési választások első fordulója.
Április 17.
Kaltenbach Jenő az éves beszámolóját ismertető sajtótájékoztatón kijelentette, hogy nem lehetetlen a kisebbségi önkormányzati választások elhalasztása, a külön időpontban történő megrendezés, de szerinte az új kormány megalakulása után elegendő idő lesz

még a kisebbségi törvény módosítására. Felelőtlenségnek tartotta viszont úgy nekivágni az őszi választásoknak, hogy addig semmilyen változás nem következik be a jogszabályokban. Ezzel kapcsolatos javaslatai közt említette a választások időbeni elkülönítését, a választójog szigorítását, valamint az arányos szisztémára való áttérést helyi és országos szinten egyaránt. (Magyar Nemzet, Népszabadság)

Április 21.

Az országgyűlési választások második fordulója.

Május 13.

Az országos kisebbségi önkormányzatok vezetői közös találkozójukon fogalmazták meg az új kormánnyal szembeni kisebbségpolitikai elvárásaikat, köztük a kormányprogrammal kapcsolatos kívánalmakat, az első száz nap kisebbségpolitikai teendőit, valamint a kormányzati struktúra kívánt átalakítását. A dokumentumot május 16-án juttatták el Medgyessy Péter miniszterelnöknek. (Magyar Hírlap, Magyar Nemzet)

Május 15.

Az Országgyűlés elfogadta a bizottságainak létrehozásáról, tisztségviselőinek és tagjainak megválasztásáról szóló 20/2002. (V. 16.) Országgyűlési határozatot, amely szerint a 21 fős Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottságot Szászfalvi László (MDF) elnök vezette, aki ezt a tisztséget a ciklus során végig betöltötte.

Május 22.

Az EJKVB ülésén, a miniszterjelöltek meghallgatásának keretében, Kiss Elemér kancelláriaminiszter-jelölt Hargitai János kérdésére válaszolva elmondta, hogy az őszi kisebbségi önkormányzati választásokig hátralevő időbe nem férne bele a vonatkozó jogszabályok módosítása. Az előrelépés fontosságát viszont kiemelte bemutatkozásában Lamperth Mónika belügyminiszter-jelölt is.

Május 24.

Szászfalvi László a kormányprogram vitájában felszólalva, felhívta a figyelmet az őszi kisebbségi önkormányzati választások és a törvénymódosítás ügyeire: „… ezzel összefüggésben azt is tudjuk, hogy a parlament előtt ott van egy jól, konszenzussal előkészített javaslat. Fontosnak tartjuk, hogy ezt mielőbb leporoljuk, megtárgyaljuk, megvitassuk és fogadjuk el, hogy az őszi kisebbségi önkormányzati választások ennek alapján történhessenek meg. Fontos momentum ez a kisebbségi törvény módosításával együtt, amelyről sajnos nem esik szó a kormányprogramban, ezért erre is szeretnénk felhívni a kormány figyelmét."

Június 3.

A NEKH a regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartájáról rendezett konferenciát. Báthory János szerint megkérdőjelezhető volt az, hogy a kisebbségi önkormányzatok megerősödése hozzájárul-e a kisebbségi kultúrák fejlődéséhez. Megítélése szerint mindenképpen szigorításra szorul a választási rendszer, illetve javasolta egy, az önkormányzatiságtól független kisebbségi nyelvi törvény megalkotását is. (Magyar Nemzet)

Június 6.

Medgyessy Péter és Kiss Elemér kancelláriaminiszter az országos kisebbségi önkormányzatok elnökeivel találkozott. A miniszterelnök ígéretet tett arra, hogy a jövőben bevonják őket minden, a kisebbségeket érintő jogszabály előkészítésébe. A választásokkal kapcsolatban utalt arra, hogyha születik olyan törvénymódosító indítvány, amelyet valamennyi kisebbség támogat, akkor ígérete szerint a javaslat az Országgyűlés elé kerülhet. (Magyar Hírlap, Népszabadság)

Június 7.

Medgyessy Péter a 27/2002. sz. határozatában Szabó Vilmost (MSZP) a MEH politikai államtitkárává nevezte ki, aki a nemzeti és etnikai kisebbségekkel kapcsolatos, valamint külön jogszabály szerinti hivatal-felügyelet ellátásával összefüggő feladatokért lett felelős.

Június 10.

Kaltenbach Jenő egy, a kisebbségi jogok helyzetéről Nyíregyházán rendezett tanácskozáson leszögezte azt, hogy a kisebbségi törvény megérett a módosításra, és erre a politikai helyzet is érett. (Magyar Nemzet)

Június 26.

Heizer Antal, a NEKH kinevezésre váró új elnöke a Népszabadságnak adott interjújában elmondta, hogy az új kormányzat sokkal inkább kezdeményező szerepet kíván betölteni a kisebbségpolitika alakításában. Szükségesnek tartotta jogi eszközökkel megakadályozni az etnobiznisz terjedését, de ez ügyben az év őszéig már nem számított változásra. Fontosnak azt tartotta, hogy legkésőbb két éven belül olyan törvény szülessen, amely lényegesen le tudja csökkenteni a visszaélések lehetőségét. Erre a legjobb megoldásként – Kaltenbach Jenő korábbi javaslatának megfelelően – a kisebbségi választópolgárok névjegyzékbe vételét értékelte. (Népszabadság)

Június 27.

A bajai Magyarországi Németek Általános Művelődési Központjának érettségije alkalmából Kaltenbach Jenő említést tett a kisebbségi törvény módosítására irányuló javaslatáról, amely nagyobb súlyt biztosítana a kisebbségi önkormányzatok számára a helyi szociális és foglalkoztatási kérdésekben. (Népszabadság)

Június 29.

Medgyessy Péter 41/2002. sz. határozatával, július 1-i hatállyal Heizer Antalt nevezte ki a NEKH elnökévé.

Az Országos Horvát Önkormányzat éves közgyűlésén elfogadott közlemény szerint az Önkormányzat egyik legfontosabb stratégiai célja a kulturális autonómia kiépítése lett, de ezt a folyamatot „a megfelelő törvényi szabályozás és az anyagi garanciák nélkül félbe kellett szakítani.” (Magyar Nemzet)

Július 1.

A Miniszterelnöki Hivatalról szóló 148/2002. sz. kormányrendelet szerint a Hivatalt vezető miniszter önálló feladatkörű politikai államtitkár útján vagy annak közreműködésével látta el a nemzeti és etnikai kisebbségek ügyeit, valamint a NEKH irányítását.

Július 9.

Medgyessy Péter a 44/2002. sz. határozatával, június 30-i hatállyal mentette fel tisztségéből Báthory Jánost.

Július 18.

A kisebbségi önkormányzati választásokkal kapcsolatban közleményt adott ki a Magyarországi Románok Kulturális Szövetsége, amely arra kérte a választópolgárokat, hogy csak olyanok kezdeményezzenek román választást, és csak olyanokat ajánljanak képviselőnek, akik valóban a román kisebbségi közösségnek a tagjai. (Népszabadság)

Augusztus 8.

A NEKH elnökének augusztus 5-én feltett kérdései nyomán, az OVB kimondta azt, hogy egy kislistás vagy egyéni jelölt sem vállalhatja fel kedvezményre jogosító módon több kisebbség képviseletét a választásokon, ahogy az egy indulóra leadott szavazatok sem kerülhetnek két kompenzációs listára, és egy személyre is csak egy listát alapozhatnak. (Magyar Hírlap)

A Népszabadság hírül adta, hogy újra fenyeget az etnobiznisz. A lap szerint a gyanús kisebbségi választási kezdeményezések ügyében Kaltenbach Jenő a közeljövőben

vizsgálatot indít, és indokolt esetben az OVB-tól kéri a vitatott kezdeményezés érvénytelenítését. Kreszta Traján, országos román vezető egyúttal felhívta a figyelmet a gyanús román kezdeményezésekre. (Népszabadság)

Augusztus 10.

Hírként jelent meg, hogy Krasznai József, a Strasbourgba kivándorolt cigány családok képviselője, a Roma Parlament alelnöke szlovák kisebbségi önkormányzat létrehozását kezdeményezte Székesfehérvárott. Hasonló akcióra került sor öt megye mintegy tizenhét településén annak érdekében, hogy a roma politikusok a törvényi szabályozás ellentmondásaira így hívják fel a figyelmet. (Népszabadság)

Augusztus 12.

Doru Vasile Ionescu, a román tájékoztatási minisztérium államtitkára, a Határon Túli Románok Hivatalának elnöke sajtótájékoztatóján élesen bírálta a hazai román kisebbséggel összefüggésben a választási visszaéléseket lehetővé tevő, magyarországi kisebbségi önkormányzati választást. (Népszabadság)

Augusztus 16.

A Magyar Nemzet tudósítása szerint Kaltenbach Jenő vizsgálatot indított annak kiderítésére, hogy vajon összhangban vannak-e a törvényi szabályozással a gyanúsnak mondható választási kezdeményezések. Kolompár Orbán, a Magyarországi Cigány Szervezetek Fórumának országos elnöke elmondta, hogy az akkoriban felszínre került anomáliák a kisebbségi törvény hiányosságaiból adódnak. Leszögezte, hogy a szervezet kizárólag a helyben élő romákból szerveződő kisebbségi önkormányzatok létrejöttét segíti. Heizer Antal a problémával kapcsolatban azt javasolta, hogy a hiteles kisebbségi képviselők ne függetlenként, hanem szervezetek jelöltjeiként, és nevüket nemzetiségi nyelven feltüntetve induljanak. (Magyar Nemzet, Népszabadság)

Augusztus 27-28.

Tanácskozásra került sor a NEKH képviselői és a kisebbségi vezetők részvételével Balatonszemesen. A megbeszélés szakmai hátterét számos, az elmúlt időszakban született dokumentum képezte, köztük az országos önkormányzatok kisebbségpolitikai elvárásai (2002. május), és a Medgyessy Péterrel való júniusi találkozó emlékeztetője. A kisebbségi törvény módosítását illetően háttéranyagnak bizonyultak az EJKVB 2001-es indítványai, valamint a kisebbségi ombudsman 1999-es tervezete, amelyeket kiegészítettek a parlamenti képviselet ügyében kidolgozott egyéb koncepciók.

Szeptember 3.

Kreszta Traján állásfoglalásában a gyanús román kisebbségi kezdeményezésekre célozva, azt hangsúlyozta, hogy „elutasítjuk, hogy történelmileg kialakult közösségeinkhez nem tartozó személyek kollektív jogaink képviseletében fellépjenek.” (Népszabadság)

Szeptember 5.

Heinek Ottó tájékoztatása szerint a német választási kezdeményezések mintegy tizede volt kétséges. Sajnálatosnak nevezte egyúttal azt, hogy az etnobiznisz rossz fényt vet a teljes kisebbségi önkormányzati rendszerre. Kaltenbach Jenő szerint a vitatott kezdeményezések száma a korábbihoz képest ugrásszerűen megnőtt, és szinte valamennyi kisebbséget érintette. A szükséges módosítások kudarcával kapcsolatban elmondta, hogy azon kisebbségi vezetők felelősségét sem szabad elhallgatni, akik igyekeztek „blokkolni” a változtatási törekvéseket, a választások előtt pedig a visszaélésekről panaszkodtak. A települési önkormányzatban való kedvezményes mandátum intézménye miatt a kisebbségi biztos szerint arra is fel kell készülni, hogy pártjelöltek kisebbségi színekben fognak indulni a helyhatósági választásokon. Az alföldi szlovákok választási etikai kódex elfogadását kezdeményezték, amely szerint a szlovák jelölteknek identitásukat szűkebb és tágabb környezetükben felvállaló, szlovák

származásúaknak kell lenniük, akik a szlovák nyelvet legalább társalgási szinten ismerik. (Népszabadság)

Szeptember 11.

Papp László Tamás újságíró „Etnobiznisz és zsákutca" című, a Népszabadságban megjelent írásában, a szabad identitásválasztás megkérdőjelezése okán elvetette a kisebbségi állampolgárok regisztrációját, és hangsúlyozta, hogy a kisebbségi önkormányzatokat teljesen diszfunkcionálisnak, látszatmegoldásnak és zsákutcának tartja, ezért leghelyesebb lenne szerinte azokat megszüntetni. Heinek Ottó október 7-i válaszlevelében ezzel szemben leszögezte, hogy a kisebbségi önkormányzatok túlnyomó többsége tisztességesen végzi a dolgát, és a jogintézményt a kisebbségek igénylik, és egyre jobban élnek is vele. (Népszabadság)

Szeptember 20.

Zilahi László jogász a Magyar Narancs augusztus 8-i számában megjelent, „Püspökfalatok" című cikke nyomán a Népszabadságban azt javasolta, hogy a települési és kisebbségi önkormányzatok választását térben különítsék el egymástól. (Népszabadság)

Szeptember 26.

Sor került Kiss Elemér és az országos kisebbségi önkormányzatok elnökei közötti konzultációra. Szeptember végén a NEKH elnöke eljuttatta az országos kisebbségi önkormányzatok vezetőinek a kisebbségi törvény módosításának előzetes koncepcióját.

Szeptember 30.

Heizer Antal a szeptember 26-i konzultáció alapján elkészítette a nemzeti és etnikai kisebbségek országgyűlési képviseletének megteremtéséről szóló előzetes koncepciót.

Október 3.

A Népszabadság tudósítása szerint Teleki László romaügyi államtitkár, Horváth Aladár miniszterelnöki tanácsadó és Kaltenbach Jenő a Roma Sajtóközpontnak adott nyilatkozatban ítélték el azt, hogy Jászladányban cigány kisebbségi jelöltként indul a polgármester felesége, a sok vitát kiváltó alapítványi iskola kuratóriumának elnökhelyettese, a polgármesteri hivatal építésügyi előadója és az FKGP egyik helyi tagja. (Népszabadság)

Október 9.

Heizer Antal az EJKVB ülésén jelezte, hogy értesülései szerint az örmény elektorok többsége előreláthatólag nem az autentikus közösség tagjai közül kerül majd ki, illetve problémák várhatók a budapesti román kisebbségi önkormányzat megalakulásakor is. Az elnöknek tudomása volt arról is, hogy a parlamentből kiszorult pártok is állítanak kisebbségi jelölteket, így az etnobiznisz „hatalmi kérdéssé" is vált. Az Origonak a NEKH elnöke elmondta, hogy Lányi Zsolt volt országgyűlési képviselő (FKGP) örmény színekben indul, és a Magyar Igazság és Élet Pártjához tartozók is alapítottak egy örmény szervezetet. Megítélése szerint ugyanakkor sikeresek lesznek a 2002-es kisebbségi önkormányzati választások, a visszaélések számát egy százalék körülire tette. Hangsúlyozta viszont, hogy a kisebbségi törvényt és a választójogi szabályokat módosítani kell. Ezzel kapcsolatban hangot adott azon véleményének, hogy ebben a ciklusban a jogszabályalkotás fő koordináló szerve a NEKH lesz. A visszaéléseket szerinte ki lehetne zárni a jelöltekkel szemben támasztott objektív kritériumok alkalmazásával. (Etnonet, Magyar Nemzet, Népszabadság, origo.hu)

Október 11.

Czuczumanov Dimiter, a Bolgár Országos Önkormányzat elnöke szerint számos, a kisebbséghez nem tartozó személy próbál majd települési vagy kisebbségi önkormányzati mandátumhoz jutni a helyhatósági választásokon. (Magyar Nemzet)

Október 14.

Heizer Antal felhívást intézett a kisebbségi önkormányzati választásokon induló, de nem kisebbségi jelöltekhez, kérve őket, hogy a választások tisztasága és a kisebbségek érdekében lépjenek vissza.

Október 15.

Kaltenbach Jenő a kisebbségi önkormányzati választási kezdeményezésekkel kapcsolatban kijelentette, hogy „tarthatatlan a jelenlegi kisebbségi önkormányzati választásokra vonatkozó jogi szabályozás, hiszen hazai, nemzeti kisebbségeink e törvény alapján nem tudják eldönteni, hogy az kire is vonatkozik." Elmondta, hogy a probléma megoldására már 1997-ben jogszabály-módosítási javaslattal élt egy roma szervezet, illetve az OBH is jelezte a kifogásait a legutóbbi jelentésében, de nem történtek lépések ez ügyben. (Magyar Nemzet)

Október 16.

A magyarországi horvát, német és szlovák kisebbségek vezetői közös sajtótájékoztatón számoltak be arról, hogy az adott közösséghez nem tartozó jelöltek is indulnak a kisebbségi önkormányzati választásokon. (Népszabadság)

Október 17.

Heizer Antal felhívást intézett a választókhoz arra kérve őket, hogyha nem ismernek hiteles kisebbségi jelölteket, akkor jobb, ha nem töltik ki a kisebbségi szavazólapot, és nem szavaznak a kisebbségi önkormányzatokra.

Október 20.

Települési és kisebbségi önkormányzati választások, amelynek során 1811 közvetlen és 68 közvetett módon létrejövő kisebbségi önkormányzatot választottak meg.

Október 21.

A NEKH elkészítette az előzetes koncepciót a nemzeti és etnikai kisebbségekhez kötődő választójogi kérdésekről, amelynek elsődleges célja a vonatkozó alkotmányos rendelkezések közötti ellentmondás feloldása volt. A Hivatal álláspontja szerint a szabályozás fő irányát és a visszaélések kiszűrésének módját a kisebbségi választói névjegyzék, és/vagy a kisebbségi közösséghez tartozó magyar állampolgár definíciója jelentheti, illetve az, hogy ezen eljárásokban a kisebbségi szervezetek komoly jogokat kapjanak, azaz a közösségek meg tudják védeni magukat. A javasolt eljárási rend értelmében a kisebbségi jelölt csak kisebbségi szervezet ajánlásával regisztráltathatná magát, büntetőjogi felelőssége tudatában, dokumentumokkal együtt nyilatkoznia kellene a hovatartozásáról és az objektív kritériumok meglétéről, illetve a jelölés a szervezetek által megtámadható is lenne. A feljegyzés melléklete ezeken kívül még egyéb lehetséges korlátozásokat is felvetett. A munkaanyag az egyéb megvitatandó kérdések közé sorolta végül a kisebbségi önkormányzati középszintet, valamint az elektori gyűlések rendszerét. Ezek keretében átgondolandónak minősítette a fővárosi-kerületi viszonyrendszert, illetőleg a küldöttekre épülő szisztéma és egy arányos választási mechanizmus bevezetését.

Október 30.

Az EJKVB ülése.

Medgyessy Péter vezetésével az Országházban megalakult a Romaügyi Tanács. A testület egyik tagja, Zsigó Jenő a választójogi törvény módosítását szorgalmazta, mert szerinte a kisebbségi jogok akkor léteznek, ha a kisebbségiek választják meg a képviselőiket. (Népszabadság)

Rodica Stanoiu román igazságügyi miniszter egy gyulai sajtótájékoztatón kijelentette, hogy a hatályos magyarországi kisebbségi törvény módosításra szorul, mert a román önkormányzatokba bekerülhetnek olyanok is, akik nem tagjai a közösségnek. A módosítás szükségességével, a problémák megoldásával egyetértett Bárándy Péter igazságügyi miniszter, de nem tudta megválaszolni azt, hogy mikorra várható a

jogszabály módosítása. Az országos román önkormányzat vezetése egy, a román miniszterrel is ismertetett javaslattal állt elő, amely szerint egy meghatározott, egyházi és civil delegáltakból álló bizottság bizonyos kritériumok alapján állapítaná meg, hogy kik indulhatnának kisebbségi jelöltekként. (Népszabadság)
Vuity István, a fővárosi horvát önkormányzat elnöke lemondásra szólította fel a választásokon horvát kisebbségi mandátumot szerzett, de nem horvát származású személyeket. (Magyar Hírlap)

November 5-6.

A NEKH szervezésében tanácskozást tartottak a Hivatal munkatársainak és az országos kisebbségi önkormányzatok elnökeinek részvételével, amelynek témái a helyi kisebbségi önkormányzati választások tapasztalatainak összegzése és mérlegelése, a kisebbségi választásokkal és a parlamenti képviselettel kapcsolatos jogszabály-alkotás lehetőségeinek megvizsgálása, illetve a 2003-as költségvetés tervezése voltak. A konferencián több kisebbségi vezető is jelezte, hogy bírósághoz fordulnak az önkormányzati jogaik érvényesítése érdekében. A választásokkal kapcsolatos napirendi pont alapjául a NEKH által október 21-én elkészített munkaanyag szolgált. A kisebbségi vezetők részéről konszenzus alakult ki arról, hogy mielőbb szükséges a vonatkozó kisebbségi joganyag módosítása. A tanácskozásról, amelyen felvetődött az aktív és passzív választójog rendezése is, Heizer Antal november 11-én, a bizottsági ülésekkel összefüggésben tájékoztatta Szászfalvi Lászlót.

November 11.

Ficzere Lajos, az OVB elnöke utóbb arról tájékoztatott, hogy a választási előkészítésről megtartott konzultáción öt kisebbség (bolgár, görög, örmény, szerb, ukrán) jelezte azon igényét, hogy kizárólag a saját nyelvén kívánja az országos önkormányzat elektori gyűlését megtartani annak érdekében, hogy a testületben ne tehessenek szert befolyásra az adott kisebbséghez nem tartozó személyek. Az OVI azonban szinkrontolmácsolást biztosít a helyszíneken. (Magyar Hírlap)

November 13.

Az EJKVB ülése megvitatta az alkotmány módosítására, az uniós jogharmonizációval összefüggésben benyújtott törvényjavaslatot, amelyet általános vitára alkalmasnak talált. Hargitai János a vitában felhívta a figyelmet arra, hogy a tervezett szöveg nem ejt szót a kisebbségi önkormányzati választásokról, ennek jogi következményeiről, illetve szorgalmazta egyúttal a megfelelő törvénymódosítást. A bizottság a délutáni, következő ülésén többek között a 2002-es kisebbségi önkormányzati választások tapasztalatait tárgyalta meg Ispánovity Mártonnak, a NEKH főosztályvezetőjének, Kaltenbach Jenőnek, Teleki Lászlónak, és Rytkó Emíliának a jelenlétében. Többen határozottan kiálltak a választójogi reform szükségessége mellett. Láyer József képviselő (Fidesz) azt indítványozta, hogy az EJKVB a megvalósulás érdekében nyújtson be egy határozati javaslatot, amelyben felkérné a kormányt, hogy 2003 végéig terjessze be a módosító törvénycsomagot. Lásztity Péró hozzászólásában kulcsfontosságúnak a kisebbségek részvételét nevezte, és jelezte, hogy a munka már megindult az országos önkormányzatok és a NEKH munkatársai között.

November 14.

A kisebbségi önkormányzati választásokról tartottak kerekasztal-beszélgetést a Parlament Caféban, amelyen részt vett Kaltenbach Jenő is. (RomNet)

November 18.

Heizer Antal megküldte Kiss Elemérnek a NEKH javaslatát az alkotmány módosításáról szóló T/1270. sz. törvényjavaslathoz kapcsolódóan. A Hivatal elnöke úgy ítélte meg, hogy a választásokon tapasztalt anomáliák kiküszöbölésének nem megfelelő módja a kisebbségi önkormányzatokra vonatkozó rendelkezések kiiktatása az alkotmány 70. §-

ából. Megoldásként azt javasolta, hogy az alaptörvény egészüljön ki egy, a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról szóló kétharmados törvényre történő utalással. A levelet Heizer Antal továbbította Szászfalvi Lászlónak és Donáth László bizottsági alelnöknek a november 20-i bizottsági ülésre, valamint Szabó Vilmos és Teleki László politikai államtitkároknak és Bárándy Péternek.

November 20.

Az EJKVB ülése.

November 22.

Horváth Aladár, aki a Baloldali Roma Összefogás elnökjelöltje lett az országos cigány kisebbségi önkormányzati választáson, kijelentette, hogy mindazok támogatására számít, akik a jövőben a kisebbségi önkormányzatiság „képmutató és alkalmatlan rendszere" helyett a települési képviselő-testületekben kívánnak dolgozni, és a civil szervezeti élet újjászületését akarják elérni. (Népszabadság)

November 23.

Tizenkét országos kisebbségi önkormányzat vezetője közös levélben kérte Medgyessy Pétert a NEKH államigazgatási pozíciójának módosítására, Heizer Antal címzetes államtitkárrá történő kinevezését. Emlékeztették a kormányfőt arra a korábbi ígéretére is, amely szerint biztosítani fogják a Hivatal elnökének részvételét a közigazgatási államtitkári értekezleteken. (Népszabadság)

November 27.

Az EJKVB ülése – Láyer József november 13-ai indítványa nyomán – megtárgyalta a kisebbségi törvény módosítása és a kisebbségi önkormányzati képviselők választása tárgyában benyújtandó országgyűlési határozati javaslatot, amit a bizottság a másnapi ülésén véglegesített.

November 28.

Semjén Zsolt, az EJKVB alelnöke Szili Katalinnak, az Országgyűlés elnökének írott levelében bizottsági önálló indítványként kezdeményezte egy, a kisebbségeket érintő jogszabályok felülvizsgálatának szükségességéről szóló határozati javaslat (H/1549.) elfogadását. A javaslat lényege az volt, hogy a kormány 2003. december 31-ig terjessze az Országgyűlés elé a kisebbségek jogait érintő törvényjavaslatot vagy törvényjavaslatokat. Az indoklás szerint az EJKVB 2002 nyarán már tett egy újabb kísérletet az előző ciklusbeli indítványok benyújtására, de akkor ez azért nem történt meg, mert a kormány maga kívánta benyújtani a törvényjavaslatokat. A bizottság akkor azt a tájékoztatást kapta, hogy az ügy rendezése szerepel a kormányprogramban, a NEKH szervezésében megkezdődtek az egyeztetések, és meg is indult a törvény-előkészítés. Mindezek előzmények nyomán a határozati javaslatot azért nyújtották be, hogy az előző ciklushoz hasonlóan nehogy kudarcot valljon a szükségesnek ítélt törvénymódosítás.

November 30.

Kiss Elemér Baján, a Magyarországi Németek Művelődési Háza új épületszárnyának avató ünnepségén kijelentette, hogy a magyarországi kisebbségpolitika három elven nyugszik. Államalkotónak ismeri el a nemzetiségeket, nemzeti kultúrájukat, amelyhez megfelelő támogatást is kíván adni. Másrészt elvárja, hogy mindazt, amit Magyarország megtesz a területén élő kisebbségekért, azt a szomszédos országok is tegyék meg a magyar közösségek érdekében. Harmadik alapelvként említette azt, hogy az anyaországnak joga van a másutt élő honfitársainak közösségeit támogatni. (meh.hu)

December 17.

Az Országgyűlés elfogadta az Alkotmány módosításáról szóló 2002. évi LXI. törvényt, amely az alaptörvény 70. §-ából, 2004. május elsejei hatállyal kivette azt a részt, amely szerint minden magyar választópolgár voksolhatott és indulhatott a kisebbségi

önkormányzati választásokon, illetve belefoglalta az alkotmányba a megalkotandó, a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról szóló törvényt. A módosítás elfogadásával alkotmányos kényszer jött létre.
A Kisebbségek Napja alkalmából rendezett díjátadó ünnepségen Medgyessy Péter kijelentette, hogy meg kell teremteni a kisebbségek parlamenti képviseletét, és biztosítani kell azt, hogy a kisebbségi önkormányzatokba csak az adott népcsoporthoz tartozók kerülhessenek be. (Népszabadság)

December 18.

Az Országgyűlésben számolt be az elmúlt egyéves tevékenységéről Kaltenbach Jenő, aki úgy fogalmazott, hogy a 24. óra utáni helyzet alakult ki, a kisebbségi joganyagban átfogó szabályozásra van szükség. Megkockáztatta annak kijelentését is, hogy az elmúlt három kisebbségi önkormányzati választás közül egy sem volt alkotmányos. (Magyar Hírlap, Magyar Nemzet)

2003

Január 8.

Hattinger Gábor a helyi ruszin kisebbségi önkormányzatok megbízásából, megóvta a január 5-i ruszin országos választást a Rytkó Emíliának (OVI) címzett levelében.

Január 11.

Botrányos körülmények között került megrendezésre az OCÖ megválasztására összehívott elektori gyűlés Budapesten, amelyet a Horváth Aladár vezette Demokratikus Roma Koalíció jelöltjei nyertek meg. A helyszínen tartózkodó Kaltenbach Jenő szerint lesújtó volt, ami ott történt, de az elektorok nem tehettek róla, mert bele voltak kényszerítve egy rossz választási rendszerbe. Kommentálása szerint az akkori választási szabályok mellett lehetetlen tisztességesebben lebonyolítani az országos kisebbségi önkormányzati választásokat. Farkas Flórián, az OCÖ leköszönő elnöke, a Lungo Drom vezetője az elektoraival távozóban kijelentette, hogy mindenképpen megóvja az eredményt. A Lungo Dromnak a gyűléssel kapcsolatos panaszait az OVB megalapozatlannak találta. (Etnonet, Magyar Hírlap, Népszabadság)

Január 13.

A Fővárosi Ukrán Önkormányzat megválasztásán a XVI. kerületi elektorok kifogásolták, hogy szóban inzultálták őket, és idővel el is hagyták a választás helyszínét. (Etnonet)

Január 16.

A Legfelsőbb Bíróság megsemmisítette az Országos Cigány Önkormányzat megválasztásának 12-én hajnalban megszületett eredményét. (Etnonet) Az LB úgy foglalt állást, hogy a határozatképességnek nem csupán a regisztrációkor, hanem a szavazáskor is fenn kell állnia. Kaltenbach Jenő arra hívta fel a figyelmet, hogy az OVB és az LB rövid időn belül ellentétes határozatot hozott, ami annak bizonyítéka, hogy silányak a vonatkozó jogi szabályok. (Népszabadság)
A Fővárosi Szlovén Önkormányzat elektori gyűlésen az elektorok bár szinte teljes létszámban megjelentek, de mindössze három fő regisztráltatta magát, így a gyűlést február 17-én meg kellett ismételni. (Magyar Nemzet)

Január 28.

Kudarcba fulladt a fővárosi román kisebbségi önkormányzat megválasztása. Mivel az elektorok többsége vélhetően nem tartozott a román közösséghez, a Budapesti Román Kulturális Társaság elektorai tiltakozásul kivonultak a választás helyszínéről. (Népszabadság)

Február 2.

Az országos román kisebbségi önkormányzatot megválasztó elektori gyűlésen kivétel nélkül a békési, csongrádi és hajdú-bihari elektorokból álló Választási Szövetség elnevezésű koalíció jelöltjei jutottak mandátumhoz. A vele szemben álló Román Alternatíva Tömörülésnek egyetlen jelöltje sem nyert. A Tömörülés vezetője, Petrusán György szerint az országos testületben így Méhkerék, Gyula, Szeged és Budapest képviselet nélkül maradtak. (Népszabadság)

Az országos horvát önkormányzati választáson a baranyai elektorok kivonultak, mivel az új közgyűlésben az általuk igényelt 18 helyett csak 16 mandátumot kaptak. (Magyar Nemzet)

Február 6.

Avanesian Alex, az Arménia Népe Kulturális Egyesület igazgatója levélben tájékoztatta Szászfalvi Lászlót – és utóbb a sajtót is – arról, hogy az Egyesület nem fog részt venni a fővárosi és az országos örmény elektori gyűléseken, mert a választási anomáliák nem lettek kiküszöbölve. „… a jelenlegi jogszabályi helyzetben nem valósulhat meg az örmény kisebbség képviselete.” Ugyanezt a megállapítást tartalmazta az Egyesület február 15-i, az országos választást megelőző sajtónyilatkozata is. (Népszabadság)

Február 11.

Megválasztották a Fővárosi Örmény Önkormányzatot, amelynek elektori gyűlésén az Arménia Népe Kulturális Egyesület jelöltjei – kettő kivételével – nem jelentek meg. Az elektori gyűlés résztvevői határozatban mondták ki, hogy a kisebbséghez való tartozásnak a nyelvismeret nem alapvető ismérve, és a fővárosi testület a tanácskozásait a jövőben magyarul fogja tartani. (Etnonet, Népszabadság)

Február 12.

A január 28-i sikertelen választás után, a Fővárosi Választási Bizottság által újból összehívott fővárosi román elektori gyűlésen sem sikerült biztosítani a határozatképességet, így a budapesti románok fővárosi szintű érdekképviselete ebben a ciklusban nem jöhetett létre. (Etnonet)

Február 16.

Az Országos Örmény Önkormányzat elektori gyűlése – az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és az ún. „Függetlenek” csoportjának február 9-i megállapodása alapján – többek között határozatot hozott arról, hogy „az Erdélyből származó örmények is örmények, a nyelvismeret hiánya nem kizáró ok. A más időben és más módon betelepült örmények teljes jogú örmények, független a nyelvismeretüktől.” Rögzítették továbbá azt is, hogy „az örmény önkormányzatok működésének hivatalos nyelve a magyar.” Heizer Antal ezt, a nyelvhasználattal összefüggő határozatot, az Aján Gerőnek, az Önkormányzat elnökének utóbb, április 1-én írott levelében kifejezetten problematikusnak minősítette.

Február 17.

Második alkalommal sem bizonyult határozatképesnek a fővárosi szlovén önkormányzat elektori gyűlése, ezért ebben a ciklusban a szlovén kisebbség nem hozhatta létre budapesti érdekképviseletét. Krányecz Ferenc, az Országos Szlovén Önkormányzat elnökhelyettese szerint ennek oka az volt, hogy az autentikus szlovén elektorok nem kívántak együttműködni olyanokkal, akik szerintük nem tartoztak a közösséghez. (Magyar Nemzet)

Ezzel az elektori gyűléssel le is zárult a fővárosi kisebbségi önkormányzatok megválasztásának 2002-2003-as procedúrája, amely a románokat és a szlovénokat kivéve minden kisebbség esetében sikeres volt. (Etnonet)

Heizer Antal tájékoztatása szerint elmozdulni látszik a kisebbségi választási joganyag módosításának megfeneklett ügye, ugyanis mind a BM, mind az IM elkészített egy-egy koncepciót, amelyek összedolgozása folyamatban van. Az aznapi közigazgatási

egyeztetésen dől el, hogy a kormány elé mehet az egységes javaslat, vagy még további egyeztetések szükségesek. Ha a kormány megadja a jóváhagyását, akkor márciustól a nyár közepéig megtörténhetnek a társadalmi és szakmai egyeztetések. (Etnonet)

Február 20.

A Fővárosi Cigány Önkormányzat által szervezett konferencián Szanyi Tibor, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium politikai államtitkára úgy értékelte, hogy a cigány kisebbségi önkormányzati rendszer addig a puszta létén túl nem tudott eredményt felmutatni. Javasolta, hogy az önkormányzatiságot nem csupán helyi és országos, hanem köztes, regionális szinten is értelmezni kellene, illetve megvalósítandónak tartotta a romák intézményes parlamenti képviseletét is. (MTI)

Február 22.

Karagics Mihály horvát kisebbségi vezető a Magyar Nemzetnek kijelentette, hogy a 2002-es kisebbségi önkormányzati választások és elektori gyűlések rávilágítottak a választójogi törvény hibáira és ellentmondásaira, amelyeket már jóval korábban orvosolni kellett volna. (Magyar Nemzet)

Március 1.

A Magyarországi Ruszinok Szervezetének tisztújító közgyűlésén önkormányzati bizottságot állítottak fel annak érdekében, hogy képviseletet biztosítsanak az Országos Ruszin Kisebbségi Önkormányzatban képviselet nélkül maradt önkormányzatoknak.

Az Országos Horvát Önkormányzat alakuló ülésén a baranyai képviselők bár nem bojkottálták az ülést, de semmilyen tisztséget nem vállaltak el. Az elnökké választott Karagics Mihály az ülés után úgy nyilatkozott, hogy szükség van a hatályos kisebbségi jogok és a választójogi törvények módosítására. (Etnonet, Magyar Nemzet)

A Magyarországi Románok Országos Önkormányzatból kiszorult méhkeréki, gyulai, szegedi, budapesti, kétegyházi és magyarcsanádi román kisebbségi önkormányzati képviselők megalakították a Magyarországi Románok Koalícióját Méhkerék székhellyel. A Koalíció elnöke a település polgármestere, Martyin Tivadar lett. (Etnonet)

Március 2.

Az előző nap kezdődött el és az éjszakába nyúlt az OCÖ megválasztására ismételten összehívott elektori gyűlés, amelyet másodszor a Demokratikus Roma Koalíció jelöltjei nyertek meg, a Lungo Dromnak pedig mindössze két jelöltje került az országos testületbe. (Etnonet)

Március 3.

Az Országgyűlés plenáris ülésén lezajlott a kisebbségeket érintő jogszabályok felülvizsgálatának szükségességéről szóló országgyűlési határozati javaslat általános vitája. Szászfalvi László expozéjában elmondta, hogy a kisebbségi ombudsmannak, a NEKH képviselőjének, az OVI vezetőjének, valamint Teleki Lászlónak a kisebbségi önkormányzati választásokkal kapcsolatos meghallgatását követően döntött Láyer József javaslatára úgy az EJKVB, hogy kezdeményezi az országgyűlési határozat elfogadását. A kormány képviseletében felszólaló Hankó Faragó Miklós, az IM államtitkára arra hívta fel a figyelmet, hogy a kormány már a múlt év őszén megkezdte az egyeztetést a kisebbségekkel. A határozat tartalmával egyetértett, de nem tartotta indokoltnak konkrét határidő megfogalmazását, amelyhez viszont az ellenzék ragaszkodott. A kormány azonban rövid idő alatt megváltoztatta a határidővel kapcsolatos elutasító álláspontját.

Március 10.

Az Országgyűlés plenáris ülése a határozati javaslatot 220 igen, 1 nem és 105 – zömmel Fideszes – tartózkodás mellett részletes vitára bocsátotta, és le is folytatta a javaslat

részletes vitáját az Alkotmány- és igazságügyi bizottság által március 4-én benyújtott módosító javaslatokról.

Március 12.

Kaltenbach Jenő sajtótájékoztatón mutatta be a 2002-2003-as kisebbségi önkormányzati választásokról szóló jelentését. A kisebbségi ombudsman rámutatott arra, hogy több mint ötven olyan településen alakult kisebbségi önkormányzat, ahol a népszámláláskor senki sem vallotta magát valamely kisebbséghez tartozónak. Hangsúlyozta, hogy a választásokat a már régóta alkalmatlan szabályok szerint tartották meg, ami azt mutatja, hogy a jog megadásával is lehet károkat okozni. A biztos sürgette, hogy az Országgyűlés alkosson külön törvényt a kisebbségi önkormányzati választásokról, amely garantálja azt, hogy a kisebbségi közösség – választói névjegyzék segítségével – maga választhassa meg a képviselőit. (Etnonet, Népszabadság)

Botrányos körülmények között zajlott le az OCÖ alakuló ülése Budapesten, amely Ficzere Lajos és Kaltenbach Jenő szerint is rávilágított a kisebbségi törvény egyik hiányosságára. Nevezetesen arra, hogy nem tisztázott: kinek van joga összehívni az országos kisebbségi önkormányzat alakuló ülését. (Népszabadság)

Március 24.

Az Országgyűlés 354 igen, 1 nem, és tartózkodás nélkül fogadta el a kisebbségeket érintő jogszabályok felülvizsgálatának szükségességéről szóló 30/2003. (III. 27.) Országgyűlési határozatot, amelyben felkérte a kormányt, vizsgálja felül a kisebbségi törvényt, a kisebbségi önkormányzati választások anyagi jogi szabályait, a választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvényt, és a szükséges módosításokat 2003. december 31.-ig terjessze az Országgyűlés elé. Az az igény is megfogalmazódott, hogy az előkészítés során a kormány folyamatosan egyeztessen a kisebbségek országos önkormányzataival. Az EJKVB-nak pedig figyelemmel kellett kísérnie a jogalkotási folyamatot, és a törvénymódosítás megvalósulását.

Március 25.

Az EJKVB ülése meghallgatta a megválasztott bolgár, görög és örmény országos önkormányzatok elnökeit. Muszev Dancso bolgár elnök többek között elmondta, hogy kezdeményezte már több országos vezetőnél, hogy a kisebb közösségek (görög, örmény, ruszin, ukrán, lengyel, bolgár) próbáljanak a törvénymódosítás ügyében egységes álláspontot kialakítani. Szkevisz Theodorosz görög elnök kérdésre válaszolva elmondta, hogy örömmel vette a görög kisebbségi testületekre érkezett nagyarányú szimpátiaszavazatokat.

Március 26.

Halász Iván és Majtényi Balázs jogász-szakértők a Népszabadságban „Regisztrálható-e az identitás?” címmel megjelent olvasói levelükben leszögezték, hogy a 2002-es kisebbségi önkormányzati választásoknak már egyértelműen az volt az üzenete, hogy a kisebbségi törvény módosításának a regisztráción kell alapulnia. A szerzők a névjegyzékek összeállítását a társadalmi szervezetek képviselőiből létrejövő, megyei szinten szerveződő kisebbségi választási bizottságokra és azok irodáira bízták volna. Szükségesnek találták azt is, hogy a helyi és országos kisebbségi önkormányzatok létrehozását valamiféle minimális szavazói létszámhoz kössék. (Népszabadság)

Az Országos Szlovák Önkormányzat közgyűlése kialakította az álláspontját a Kaltenbach Jenő által javasolt intézkedésekkel kapcsolatban, amelyről Fuzik János elnök másnap levélben tájékoztatta a kisebbségi ombudsmant. A szlovák érdekképviselet egyhangúan támogatta a kisebbségi joganyag felülvizsgálatának és módosításának a szükségességét, de elvetette a választói névjegyzék bevezetését, a választások eltérő időpontban való megrendezését, illetve az országos testület közvetlen

választását. Megoldásként a jelöltekkel szemben támasztott új követelmények, a passzív választójog korlátozása mellett állt ki.

Március 29.

Kaltenbach Jenő a Cigány Kisebbségi Önkormányzatok Baranya Megyei Szövetségének közgyűlésén kijelentette, hogy a szimpátia-szavazatokkal nem támogatottságot, hanem a kisebbségi ügy kisajátítását érte el a kisebbségi törvény. Javaslata szerint településenként és kisebbségenként választási listákat és névjegyzékeket kellene készíteni, amiket a közösségek maguk állítanának össze. Felvetette továbbá a jelöltség megszigorítását, a független jelölt intézményének megszüntetését, valamint a kislistás és az elektori választási rendszer átalakítását is. (RomaPage)

Március 31.

Kaltenbach Jenő hivatalában fogadta az újonnan megválasztott országos kisebbségi önkormányzatok elnökeit. A megbeszélésen részt vett Heizer Antal és Berki Judit, a MEH Romaügyi Hivatalának vezetője is. A találkozó célja volt, hogy megismerjék egymás és közgyűléseik álláspontját a kisebbségi joganyag időszerű kérdéseiről, a választójogi szabályok módosításának kérdéséről. Egyetértés alakult ki arról, hogy elodázhatatlan az új kisebbségi választójogi törvény kialakítása, de az aktív és passzív választójog korlátozásának lehetőségével kapcsolatban már fogalmazódtak meg aggodalmak. (Etnonet)

Április. 1.

A Roma Akadémia szervezésében megtartott szakmai fórumon Zsigó Jenő, a Fővárosi Cigány Önkormányzat elnöke kijelentette, hogy a hatályos kisebbségi és választójogi törvény a roma társadalomra nézve káros és veszélyes. Megítélése szerint a jogszabálynak azt kellene lehetővé tennie, hogy a kisebbség maga válassza meg a képviselőit. (RomaPage)

Április 1-2.

Az EJKVB ülése megtárgyalta Kaltenbach Jenő jelentését a kisebbségi jogok érvényesüléséről és a kisebbségi önkormányzati választások tapasztalatairól. Meghallgatta továbbá Pavloc Milica szerb és Sutarski Konrád lengyel elnököket is. Az előbbi a szimpátiaszavazatokkal kapcsolatban elmondta, hogy talán nem is olyan rossz, ha érkeznek visszajelzések a többség részéről. (Etnonet)

Április 2.

Issekutz Sarolta, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke az egyesület 2003. márciusi nyilatkozata és az országos önkormányzat március 15-i állásfoglalása nyomán levélben arra kérte Szászfalvi Lászlót, hogy jogszabályi szinten fogadják el a magyarországi örmény kisebbség magyar anyanyelvűségét – az örmény anyanyelvű csoport nyelvhasználati jogának megtartása mellett. Az EJKVB elnöke utóbb, április 9-én Heizer Antalnak és Kaltenbach Jenőnek az állásfoglalásait kérte ez ügyben.

Április 8.

A Nemzetközi Roma Nap alkalmából roma közéleti személyiségek az országgyűlési képviselőkhöz intézett nyílt levelet fogadtak el, amelyben felkérték őket arra, hogy segítő szándékkal törekedjenek a kisebbségi törvény módosítására. Az újabb csatlakozó aláírások számára nyitott dokumentum elsősorban azt kifogásolta, hogy a kisebbségi törvénnyel kivették a kisebbségek kezéből azt a jogot, hogy maguk jelölhessék ki a közhatalmi pozíciókat betöltő képviselőiket. (Amaro Drom)

Április 15.

Az Alkotmányügyi és az Önkormányzati bizottságok közös ülésén a Ficzere Lajos által vezetett munkacsoport kisebbségi választójogi javaslatait (Javaslatok és elgondolások a választási jogszabályok változtatására és továbbfejlesztésére) vitatták meg, amelyet

korábban már eljuttattak a miniszterelnöknek, a házelnöknek és Lamperth Mónika belügyminiszternek. A munkacsoport javasolta a passzív választójog korlátozását, a települési és kisebbségi önkormányzati választások időbeli elkülönítését, valamint az elektori rendszer eltörlését. Somogyvári István, az IM államtitkára felszólalásában felvetette az aktív választójog korlátozását is, de hangsúlyozta, hogy a regisztráció csak az állam teljes kívülmaradásával fogadható el. (Etnonet, Népszabadság)

Április 16.

Kaltenbach Jenő a Szászfalvi Lászlónak küldött válaszlevelében az örmény kisebbséggel kapcsolatban kifejtette azt, hogy a „… vázolt esetben az örményül nem beszélőknek kell alkalmazkodniuk az örmény anyanyelvűekhez még akkor is, ha történetesen az utóbbiak számszerű kisebbségben vannak." Heizer Antal a válaszlevélben foglaltakkal egyetértett. A bizottsági elnök a kisebbségi biztos állásfoglalását május 5-én továbbította Issekutz Saroltának.

Április 29.

Kiss Péter kancelláriaminiszter a Parlamentben találkozott az országos kisebbségi önkormányzatok elnökeivel, amire a 2002 júniusában, Medgyessy Péter miniszterelnökkel kötött megállapodás alapján került sor. A tanácskozást követően a miniszter úgy nyilatkozott, hogy a kisebbségi vezetők egyetértettek a kisebbségi jogszabályok módosításának szükségességével és menetrendjével, és elfogadták azt, hogy a kormány – bár konszenzusra fog törekedni – december 31-ig mindenképpen benyújtja a szükséges törvénymódosításokat. Megállapodtak abban is, hogy a koncepcióról, amelyet a kormány júniusban kíván megtárgyalni, még nyár előtt lefolytatják az egyeztetést. Heinek Ottó német elnök szerint a választójogi törvény módosításáról nem hangzottak el részletek, amelynek terén a németek nem sokkal korábban a kisebbségi biztos javaslatainak (külön kisebbségi választói névjegyzék létrehozása) támogatása mellett döntöttek. Szerinte akkor van értelme a választójogi szabályok módosításának, ha a kisebbségi törvényt is érdemben módosítják. Hozzátette, hogy állítólag az IM készített már egy koncepcionális anyagot, de ezt a kisebbségek még nem látták. Horváth Aladár, az OCÖ elnöke azt ismertette, hogy a kisebb közösségek vezetői a találkozón óvtak attól, hogy túl szigorú választási szabályokat vezessenek be, de egységes álláspont alakult ki a tekintetben, hogy a kisebbségek válasszák meg a képviselőiket. (Etnonet, meh.hu)

Május 6.

Az EJKVB ülése általános vitára alkalmasnak találta az országgyűlési biztosok éves beszámolóit. A bizottsági ülésen Kaltenbach Jenő kiemelte a jogalkotás halaszthatatlanságát, illetve azt, hogy a választásra vonatkozó szabályok csak a kisebbségi törvénnyel együtt módosíthatók. (Etnonet)

Május 13.

Az országos német, szlovák és horvát önkormányzatok elnökeinek meghallgatásával ért véget az országos elnökök meghallgatás-sorozata az EJKVB előtt. Heinek Ottó a ciklus legfontosabb feladatának a joganyag korszerűsítését nevezte. Tájékoztatta a képviselőket arról, hogy a német országos önkormányzat közgyűlése maradéktalanul támogatta Kaltenbach Jenő koncepcióját, valamint a választói névjegyzék bevezetését is. (Etnonet)

Május 19.

Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete (ENKI) „A kisebbségi törvény módosításának alternatívái" címmel rendezett szakmai vitaülést, amelynek keretében Heizer Antal ismertette a módosítás alapkérdéseit, az egyeztetés menetrendjét, illetve a megvitatandó témaköröket. Elmondta, hogy a törvénymódosítások december végi benyújtási határidejének mindenképpen, akár konszenzus hiányában is eleget fognak

tenni. A NEKH elnöke által prezentált szakmai anyag lett az alapja a május 26-án meginduló kormányzati-kisebbségi kétoldalú egyeztetéseknek. (Etnonet)

Május 20.

Szabó Vilmos a gyorsított ütemű jogalkotási folyamat megindításának szándékáról levélben tájékoztatta Szászfalvi Lászlót, és jelezte az első, május 21-i megbeszélés helyét és idejét. Kérdésként vetette fel az EJKVB egyeztetéseken való részvételének mikéntjét.

Május 21.

Szabó Vilmos találkozott az országos kisebbségi önkormányzatok vezetőivel annak érdekében, hogy megállapodjanak a kisebbségi joganyag módosításának tematikájában és menetrendjében. A tárgyaláson megegyeztek abban, hogy a módosítás előkészítésével összefüggő kormányzati egyeztetési feladatokat a NEKH fogja ellátni. (Etnonet, Magyar Nemzet)

Május 22.

Heizer Antal levélben hívta meg Szászfalvi Lászlót a május 26-án tartandó részletes szakmai tárgyalásokra.

A NEKH-ben elkészült az első, május 26-ai tárgyalásra szóló három vázlat, amelyek az országos kisebbségi önkormányzatok gazdálkodásával, törvényességi ellenőrzésével és működésével kapcsolatos kérdéseket és lehetséges megoldási alternatívákat vették számba.

Május 26.

Megkezdődött a NEKH által vezetett kormányzati oldal és a 13 magyarországi kisebbség képviseletében tárgyaló hat delegált (bolgár, horvát, német, roma, szlovák, szerb) egyeztetése a kisebbségekkel kapcsolatos jogszabályok felülvizsgálatáról és a módosító javaslatok kidolgozásáról, amely ezúttal a kisebbségi önkormányzatok kulturális autonómiájának, költségvetési stabilitásának kérdéseit, valamint a választójogi ügyeket érintette. Az egyeztetések három fórumon zajlottak a továbbiakban: a közös kormányzati-kisebbségi tárgyalásokon, a kormányzati plénumon az érintett minisztériumok részvételével, illetve a kisebbségek fórumán, amelynek keretében a kisebbségi tárgyalódelegáció informálhatta a többieket. Ez utóbbira már rögtön az első tárgyalási forduló után sor került, de ezt követően csak a kilencedik megbeszélés után kaptak kézhez egy összefoglaló jelentést a többi kisebbség képviselői. (Etnonet, magyarorszag.hu)

Május 27.

Az EJKVB ülése – Szabó Vilmos május 20-i felvetése nyomán – megtárgyalta a kisebbségi joganyag módosításával kapcsolatos megbeszéléseken való részvétel kérdését, és a folyamatos tájékoztatáskérés és a bizottsági tájékoztató tartása mellett döntött. A Bizottság döntéséről Szászfalvi László június 3-án levélben tájékoztatta Szabó Vilmost és Heizer Antalt.

A NEKH-ben elkészült a másnapi tárgyalási fordulóhoz kapcsolódó vázlat, amely az országos kisebbségi önkormányzatok jogállásával foglalkozott.

Május 28.

Az Országos Szlovák Önkormányzat közgyűlése többek között a kisebbségi joganyag módosításának előkészítéséről tárgyalt. Az ülésen részt vett Heizer Antal és Belánszki Gyula főosztályvezető, a kisebbségi ombudsman munkatársa is. (Etnonet)

Az egyeztetés újabb fordulójára került sor a kisebbségi törvény módosítása ügyében a NEKH által vezetett kormányzati oldal és a hat kisebbségi delegált között.

Zsigó Jenő, a Fővárosi Cigány Önkormányzat és a Roma Parlament elnöke egy budapesti tanácskozáson élesen bírálta azokat a hatályos jogszabályi rendelkezéseket, amelyek lehetővé tették az összes választópolgár részvételét a kisebbségi

önkormányzati választásokon. Álláspontja szerint még mindig az elnyomók választják meg az elnyomottak képviseletét. A megoldás szerinte az lenne, ha a cigányokat önkéntes alapon regisztrálnák külön választói névjegyzékben. Ladányi János szociológus ezzel kapcsolatban hangot adott azon véleményének, miszerint a kisebbségi önkormányzati rendszert nem lehet tisztességesen megreformálni. (Népszabadság)

Június 4.

Egyeztetés a kisebbségi törvény módosítása ügyében a NEKH által vezetett kormányzati oldal és a hat kisebbségi delegált között. A tárgyalást megelőzően a NEKH tárgyalási vázlatot készített, amely különböző (állami, települési és kisebbségi önkormányzati) szervekkel való együttműködési és együttdöntési mechanizmusokat, az egyetértési és véleményezési jogokat, a kisebbségi önkormányzatok társulásainak ügyét, valamint a kisebbségi önkormányzatok és a központi állami szervek kapcsolatát érintette.

Horváth Aladár, az OCÖ elnöke a Népszabadságnak adott interjújában, a kisebbségi jogszabályok módosításával kapcsolatban kijelentette, hogy tarthatatlan a választásokon az aktív és passzív választójog általánossága, tisztázni kell a helyi és országos önkormányzatok hatásköreit, meg kell szüntetni a kisebbségi testületek politikai, gazdasági és adminisztratív kiszolgáltatottságát, illetve biztosítani kell a felkészült kisebbségi képviselők helyét a települési és a megyei önkormányzatokban. A módosítás célja szerinte az, hogy a roma kisebbségi önkormányzatok kirekesztett intézményekből a társadalmi integráció szereplőivé váljanak. (Népszabadság)

Június 6.

Egyeztetés a kisebbségi törvény módosítása ügyében a NEKH által vezetett kormányzati oldal és a hat kisebbségi delegált között. A tárgyalást megelőzően a NEKH tárgyalási vázlatot fogalmazott meg, amely a helyi kisebbségi önkormányzatokkal kapcsolatos kérdéseket taglalta. A további két tárgyaláson a felek folytatták a kisebbségi önkormányzatok feladat- és hatásköreinek megbeszélését, valamint érintették a MNEKK és a törvény értelmező rendelkezéseinek kérdéseit.

Június 10.

A NEKH-ben elkészült a kisebbségi törvény módosítása tárgyában lefolytatott első hat megbeszélésről szóló összefoglaló kisebbségekkel egyeztetett változata, amely alapját képezte Heizer Antal hivatalvezető későbbi bizottsági beszámolójának. A dokumentum szerint további megtárgyalandó témák voltak a nyelvhasználati jogok és alapjogok kérdése, a kulturális autonómiára vonatkozó fejezet, különösen az intézményátvétel szabályozása, a választójogi kérdések teljes köre, illetve az egyéni és kollektív jogok ügye.

Június 11.

A Bolgár Országos Önkormányzat közgyűlése elfogadta a 49/2003. sz. határozatát, amely szerint a testület a kisebbségi választói névjegyzék ügyében nem tudott egységes álláspontot kialakítani, ezért majd a konkrét normaszöveg-tervezet ismeretében ismételten napirendre kívánja tűzni annak megvitatását.

Június 17.

Az EJKVB ülésén Heizer Antal beszámolt a kisebbségi önkormányzatok delegáltjaival és az érintett tárcák szakértőinek részvételével folytatott tárgyalássorozat addigi eredményeiről. Tájékoztatta a bizottságot arról, hogy a továbbiakban a módosítás kérdéskörének második felére, a választójogi témakörre térnek rá. A NEKH elnöke a végeredményt, a törvénymódosítás ügyét illetően az optimizmusát hangsúlyozta, bár az országgyűlési határozatban megszabott decemberi határidőt kétségesnek nevezte. Kaltenbach Jenő elismeréssel szólt a résztvevő tárgyalók elszántságáról, és arra kérte az Emberi jogi bizottságot, hogy segítse a konszenzus kialakítását. Kósáné Kovács Magda

az előkészítés egy meghatározott szakaszában szükségesnek tartott négypárti konzultációt is. A bizottság előtti beszámolót követően június 17.-éig még két tárgyalási forduló következett a kisebbségi oldal delegációjával. (Etnonet)

Június 18.

Az EJKVB ülése a romániai Szenátus Emberi jogi és kisebbségi bizottságának delegációját fogadta. Az ülésen Szászfalvi László tájékoztatást adott a kisebbségi joganyag módosításával kapcsolatos történésekről. A folyamatban lévő egyeztetésekre kitértek a delegációnak délutáni, a NEKH-ben tett látogatása során is. A küldöttséget másnap Kaltenbach Jenő fogadta hivatalában.

Június 23.

Az Országgyűlés elfogadta a szeptember elsején hatályba lépő és a kisebbségi törvényt is módosító 2003. évi LXI. törvényt a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény módosításáról, amely tételesen felsorolta, hogy mely helyi közoktatási kérdésekhez kell beszerezni a kisebbségi önkormányzat egyetértését. Ha a kisebbségi testület nem biztosítja az egyetértését, és az egyeztetések sem vezetnek megadott határidőn belül megegyezésre, akkor ezt egy, külön erre a célra megalakított bizottság egyszerű többséggel meghozott döntése hivatott pótolni. A kisebbségi törvény módosításának pedig alapvető koncepcionális célkitűzése az volt, hogy a kisebbségi kulturális autonómia megteremtése érdekében javítani kellett az intézmény-átvétel feltételein. A törvény hatálybalépése óta eltelt tíz évben ugyanis elenyésző számú nevelési-oktatási intézmény került kisebbségi önkormányzatok fenntartásába. A módosító bekezdések ezért ennek az intézmény-alapításnak, -fenntartásnak, és -átvételnek a feltételeit, szabályait igyekeztek lefektetni a helyi és az országos kisebbségi önkormányzatok számára, külön kitérve a finanszírozás kérdéseire. A későbbiek azonban szolgáltattak példát rendkívül vitás és meghiúsult intézmény-átvételi kísérletre is (ld. a gyulai Nicolae Bălcescu Román Gimnázium, Általános Iskola és Kollégium átvételének ügyét 2007-2008 fordulóján).

Július 4.

Az OCÖ kibővített elnökségi ülése megerősítette a június 25-i közgyűlés határozatait, köztük Kolompár Orbán elnöki tisztségét. Az önkormányzat új elnöke a korábbi vezető, Horváth Aladár leváltásának egyik okát abban jelölte meg, hogy Bársony János jogi szakértő a volt elnök megbízásából egyedül járt el a kisebbségi törvény módosítását célzó tárgyalásokra. A bizottságba Farkas Flóriánt, a Fidesz-MPSZ országgyűlési képviselőjét, mint az országos önkormányzat legitim képviselőjét delegálták, és ezáltal arra kérték a pártot, hogy fogadja el a törvényt az Országgyűlésben. (Magyar Nemzet, RomaPage)

Július 7.

A kisebbségi törvény elfogadásának tizedik évfordulója alkalmából a NEKH a Corvin hajón rendezett fogadást a magyarországi kisebbségpolitika aktív és egykori szereplőinek részvételével. Szabó Vilmos és Heizer Antal elmondták, hogy a múlt héten az IM-ben elkészült egy koncepció-tervezet, amelyet a kormány előreláthatólag szeptemberben tárgyal, amit a kodifikációs munka követ a BM-ben és az IM-ben. A kisebbségi vezetők közül többek is azt közölték, hogy a kisebbségi tárgyalódelegáció csupán egyszer, rögtön az első tárgyalást követően egyeztetett velük, és a kilencedik plenáris ülés után már csak az összefoglaló jelentést kapták meg. (Etnonet)

Horváth Aladár a Népszabadságban megjelent, „Három hónap” c. írásában számolt be az OCÖ élén, a közelmúltban végzett munkáról. Ezek között kiemelte, hogy „a kisebbségi törvény és a kisebbségi választási törvény módosításáról folyó vita során megpróbáltuk érvényesíteni érdekeinket komoly ellenérdekekkel szemben is. (…) Ha javaslatainkat sikerül érvényesíteni, elérhető közelségbe kerülnek a választáskor

meghirdetett céljaink: hogy a romák végre megválaszthassák saját vezetőiket, hogy visszaszoríthassuk az olyasféle visszaéléseket, amilyen Jászladányban is sújtott bennünket. Ugyanakkor el kell kerülnünk azt a kockázatot, amely más nemzeti kisebbségeknek és az ombudsmannak azon javaslata jelenthet a számunkra, hogy a települések roma lakosainak névsora választáskor közszemlére kitéve a bennünket esetleg veszélyeztető rasszisták örömére. Ez a kockázat visszatartaná a romák többségét attól, hogy önkormányzatokat hozzanak létre. Javaslatomra kidolgoztunk egy olyan megoldást – népgyűlés formájában történő közvetlen választás –, amellyel elkerülhető ez a csapdahelyzet, megnövelhetjük önkormányzataink számát, védve lehetünk az illetéktelen beavatkozástól." (Népszabadság)

Július 8.

Megjelent Kaltenbach Jenő cikke a Magyar Hírlapban „Magyar kisebbségi politika, papíron és valóságban" címmel. Álláspontja szerint megoldásra várt a választójogi kérdések rendezése, az önkormányzati rendszer finanszírozása, a hatékony garanciarendszer, illetve 1993 óta váratott magára a kulturális autonómia kiépítése. Hiányolta a parlamenti képviselet kialakítását, mivel a kisebbségeknek az őket közvetlenül érintő kérdésekben sincsen döntő szavuk, de a döntések elmaradása miatti felelősség könnyen átháríthatóvá az egymással megegyezni nem tudó országos kisebbségi önkormányzatokra. Kijelentette, hogy a kisebbségi törvényhez hasonló „… törvények aláássák a törvényhozás szándékainak komolyságába vetett hitet, és szélsőséges esetben az állam működőképességét veszélyeztetik." (Magyar Hírlap)

Bírósághoz fordult a Somogy Megyei Közigazgatási Hivatal annak eldöntésére, hogy vajon a kisebbségi önkormányzat elnöke önkormányzati vezetőnek vagy egy speciális bizottság elnökének minősül-e, azaz visszahívható-e vagy sem. (Népszabadság)

Július 9.

Fuzik János levélben arról tájékoztatta Somogyvári Istvánt, az IM közigazgatási államtitkárát, hogy egyetért az IM, a BM és a MEH-t vezető miniszter által kidolgozott, a szabályozás felülvizsgálatáról szóló kormány-előterjesztés tervezetével.

Július 24.

Megjelent a Magyar Közlönyben a Miniszterelnöki Hivatal közleménye a kormány 2003. II. félévi tevékenységének fő irányvonaláról, valamint a munkatervéből származó jogalkotási feladatok jegyzékéről, amely 2003 novemberére irányozta elő a kisebbségi törvény módosításáról szóló törvényjavaslat elfogadását. Felelősökként az IM-et és az esélyegyenlőségi tárca nélküli minisztert jelölte meg.

Augusztus 4.

Heizer Antal a Magyar Nemzetnek nyilatkozva kijelentette, hogy a kisebbségi vezetők egyetértettek az elektori rendszer megszüntetésével, illetve a közvetlen és arányos választási rendszer kialakításával. Utalt arra is, hogy tárgyalások folytak a választójog lehetséges szigorításairól, és a maga részéről a kisebbségek által kezelt választójogi névjegyzékek létrehozása, illetve a regisztrált szervezetek kizárólagos jelölési joga mellett tette le a voksát. Végül azt közölte, hogy tartják a módosítás előzetes ütemtervét. (Magyar Nemzet)

Augusztus 11.

A közigazgatási államtitkári értekezlet többek között úgy döntött, hogy a Magyar Köztársaság területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek helyzetéről szóló, a 2001-2003 közötti időszakot tárgyaló kormánybeszámoló egészüljön ki az előkészítés alatt álló törvénytervezetek ismertetésével is. A jelentés egyébként a további kisebbségpolitikai feladatok keretében hangsúlyozta, hogy „a Kormány álláspontja szerint, a korábbi évek elvégzett munkájának tapasztalatait felhasználva, a ciklus közepére elkészülhetnek azok a javaslatok, amelyek egyrészt a kisebbségi törvény és a kapcsolódó jogszabályi kör

módosítására, másrészt új kisebbségi választójogi törvény kidolgozására, harmadrészt pedig – a kormányprogrammal összhangban – a kisebbségek országgyűlési képviseletének megteremtésére irányulnak."

Szeptember 3.

Sutarski Konrád, az Országos Lengyel Kisebbségi Önkormányzat elnöke megküldte Somogyvári Istvánnak a kormány-előterjesztés koncepciójáról szóló álláspontját. A lengyel testület egyetértett a kisebbségi törvény és a választójogi szabályozás módosításával, de álláspontja szerint a névjegyzék bevezetése nem fogja a választások nagyobb tisztaságát eredményezni, hanem csupán megnehezíti azt. Pártolta továbbá a független jelölt intézményének fenntartását, de a monopolhelyzetet elkerülendő, kisebbségenként legalább két társadalmi szervezet jelöltállítását tartotta szükségesnek.

Szeptember 4.

A kormány határozatot (2202/2003. (IX. 4.) Kormányhatározat) hozott az Alkotmánybíróság és az Országgyűlés döntéseiből adódó egyes feladatokról, amelyben a kisebbségekkel összefüggő törvénymódosítási javaslatok Országgyűlés elé történő terjesztésének a december elsejei határidőt szabta meg. A felelősök az IM, a BM, a MEH-t vezető miniszter, illetve az esélyegyenlőségi tárca nélküli miniszter lettek.

Szeptember 10.

Szászfalvi László levélben arra kérte Kiss Pétert, hogy tájékoztassa a joganyag aktuális állapotáról, az akkori változatokról és koncepcióról.

A Roma Polgárjogi Alapítvány által szervezett rendezvényen Bársony János ismertette a választójogi alternatíváját, amelyet – állítása szerint – a németeket kivéve a többi önkormányzat is támogatott, bár arról még az OCÖ közgyűlése nem foglalt állást. Popovics György, a NEKH elnökhelyettese az Etnonetnek nyilatkozva elmondta, hogy a koncepció egy alkalommal már volt a közigazgatási államtitkári értekezlet előtt, de két helyről is módosítási igény merült fel, így átdolgozásra volt szükség ahhoz, hogy az a kormány elé kerülhessen. (Etnonet)

Szeptember 12.

Az OCÖ sajtótájékoztatót tartott, amin részt vett Heizer Antal és Kaltenbach Jenő is. A kisebbségi ombudsman kijelentette, hogy a törvénymódosítás során rendelkezni kell például a törvényességi felügyeletet ellátó intézményrendszerről is. (Népszabadság)

Szeptember 17.

Heizer Antal egy sajtó-háttérbeszélgetésen, kérdésre válaszolva kijelentette, hogy a törvény módosításának ügye egyhónapos csúszásban van, de várható, hogy a kormány a következő héten megtárgyalja a módosítási tervezetek koncepcióját. Amint ez megtörténik, akkor indulhat a BM és az IM keretében a kodifikáció, amely után újabb egyeztetés következhet az országos önkormányzatokkal. Az utóbbiak viszont nem egységesek a NEKH és az OBH által szorgalmazott kisebbségi választói névjegyzék kérdésében. (Etnonet)

Szeptember 18.

Kaltenbach Jenő tájékoztatásul megküldte Szászfalvi Lászlónak az Alkotmánybírósághoz intézett, szeptember 17-i indítványát. A kisebbségi ombudsman szerint a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló törvény két bekezdése alkotmányellenes volt, mert a kisebbségi közösséghez nem tartozók számára is garantálta a jogot, hogy a kisebbségi választásokon gyakorolják aktív vagy passzív választójogukat. Kérte továbbá a mulasztásban megnyilvánuló alkotmánysértés megállapítását is, mivel a jogalkotó nem biztosította azt, hogy a választásokat csak azokon a településeken tűzhessék ki, ahol azt ténylegesen az adott kisebbséghez tartozók igényelték. Végül az indítványozta, hogy az Alkotmánybíróság együttesen értelmezze az alkotmány két bekezdését annak megállapítása érdekében, hogy a

kisebbségek önkormányzáshoz való jogának érvényesülése érdekében tekinthető-e a személyes adatok elkerülhetetlen, szükséges mértékű és arányos korlátozásának a választópolgárok nyilatkoztatása a hovatartozásukról, illetve ezen nyilatkozatok valóságtartalmát az állam meghatározott törvényes keretek között ellenőrizheti-e.

Szeptember 23.

Az EJKVB ülésén, Lamperth Mónika belügyminiszter meghallgatásán kiderült, hogy a kormány ezen a héten sem tárgyalja a kisebbségi törvény és a választójogi szabályokról szóló törvénymódosítások koncepcióját, mivel az nem szerepelt az előző napi közigazgatási államtitkári értekezlet napirendjén. (Etnonet)

Október 1.

Az OCÖ Roma Polgárjogi Frakciójának ülésén foglalkozott a választási jogszabályok módosításának kérdésével. A frakció elvetette a regisztráció lehetőségét, és támogatásáról Bársony János javaslatát – úgymond legkisebb rosszként – biztosította. (Etnonet)

Október 3.

Kaltenbach Jenő egy, a megyei vizsgálati eredményeit ismertető soproni nemzetiségi fórumon hívta fel a figyelmet arra, hogyha nem dönt idejében a kormány, akkor veszélybe kerülhet a kisebbségi törvény módosításának decemberi benyújtása. A kisebbségi ombudsman elengedhetetlennek tartotta a kisebbségi közösségek által kezelt, kizárólag választási célú névjegyzék bevezetését. (Etnonet)

Október 4.

Az OCÖ közgyűlésének ülése nem támogatta azt, hogy külön kisebbségi választói névjegyzék készüljön a kisebbséghez tartozókról, de szükségét érezte annak, hogy valamilyen formában megoldódjon a kisebbségi kötődés igazolása. Fodor Ferenc sajtófőnök elmondása szerint azonban az OCÖ még nem alakította ki arról az elképzelését, hogy ez utóbbit miként kellene megvalósítani. Álláspontjuk szerint a kisebbségi önkormányzatokat kötelezően állami költségvetésből kell finanszírozni, az országos önkormányzat alakuló ülését az OVB elnöke hívja össze, az országos testület képviselőinek alapilletménye egyezzen meg az országgyűlési képviselőkével, a testület törvényességi felügyeletét a területileg illetékes közigazgatási hivatal lássa el, illetve a helyi kisebbségi önkormányzatok elnökei szavazati joggal lehessenek tagjai a települési képviselő-testületeknek. Az OCÖ mindezek mellett szorgalmazta a megyei szint kialakítását is. (Etnonet, Népszabadság)

Október 6.

Martyin Tivadar, a Magyarországi Románok Koalíciójának elnöke és Ruzsa György, a Koalíció titkára Szászfalvi Lászlótól kérte a szervezet működési feltételei biztosításának támogatását, valamint jelezték a közreműködési szándékukat a kisebbségi törvény módosításának folyamatában.

Október 8-9.

A NEKH nemzetközi konferenciát szervezett a kisebbségi törvény elfogadásának tizedik évfordulója alkalmából a Magyar Néprajzi Múzeumban. A rendezvényen több felszólaló is érintette a jogszabály módosításának előkészületeit és tartalmi kérdéseit. (Etnonet)

Október 13.

A közigazgatási államtitkári értekezlet jóváhagyta a törvénymódosítások koncepcióit, amelyek így a kormányülés elé kerülhettek. (Etnonet)

Október 15.

A kisebbségi törvénymódosítással kapcsolatban tanácskozást tartottak az OCÖ székhelyén, amelyen további hét országos önkormányzat (bolgár, görög, lengyel, német, román, szerb, szlovén), illetve a parlamenti pártok közül egyedül a Fidesz képviseltette

magát. Az egyeztetésen részt vett Heizer Antal és Kaltenbach Jenő is. A megbeszélést követő sajtótájékoztatón Kolompár Orbán kijelentette, hogy az OCÖ a törvénymódosítás élére kíván állni. A névjegyzékkel szembeni elutasító állásponttal kapcsolatban pedig azt közölte, hogy a konkrét normaszöveg ismeretében ismételten napirendre fogják tűzni a kérdést. A résztvevő kisebbségi vezetők felkérték a kormányt, hogy egy hónapon belül készítse el a módosítások normaszövegeit annak érdekében, hogy ezután sor kerülhessen azoknak a kisebbségi önkormányzatokkal és társadalmi szervezetekkel való egyeztetésére. Heizer Antal elmondta, hogy az eredetileg tervezetthez képest hathetes az elmaradás. Jelezte, hogy amennyiben a kormány a következő ülésén elfogadja a koncepciót, akkor a normaszöveg egy hónapon készülhet el. Viszont így előreláthatólag kevés idő lesz a társadalmi vita eredményeinek a készülő törvényszövegbe való beépítésére, de az ehhez szükséges időt igyekeznek majd az államigazgatási szakaszban kigazdálkodni. Nem zárta ki végül annak a lehetőségét sem, hogy decemberben az EJKVB-hoz fog fordulni némi haladékért. (Etnonet, magyarorszag.hu, NOL)

Október 17.

Kaltenbach Jenő kisebbségi és Péterfalvi Attila adatvédelmi ombudsmanok Kiss Péternek írott levelükben kifejtették azt, hogy bár nem kifogásolható az, hogy a kisebbségek által létrehozandó önkormányzatok megválasztásának érdekében korlátozzák a személyes adatok védelméhez fűződő jogot, de „… semmi nem indokolja, hogy az említett névjegyzéket (…) az állam, illetőleg annak tisztviselői kezeljék.”

Október 18.

A söjtöri kihelyezett kormányülés a MEH és a NEKH által kidolgozott kiegészítésekkel elfogadta a kisebbségi törvény módosításának, illetve a kisebbségi önkormányzati választások törvényi szabályozásának koncepcióját. A névjegyzék támogatásán túl döntés született arról is, hogy Kiss Péter vezetésével egy munkacsoport koordinálja a kodifikációs munkát. A kormány döntése hangsúlyozottan kitért arra is, hogy a névjegyzékkel kapcsolatos javaslatokat az ombudsmannal egyeztetve kell kidolgozni.

Október 20.

Martyin Tivadar és Ruzsa György megküldték Szászfalvi Lászlónak a Magyarországi Románok Koalíciójának álláspontját és javaslatát a kisebbségi törvény módosítására vonatkozóan. „Javasoljuk a Magyarországon is működőképes Európa szerte meghonosodott civil önszerveződési struktúrákhoz való visszatérést…” A korabeli struktúra fenntartása esetén pedig a Koalíció a választási rendszer jelentős korrekcióját javasolta (népszámlálási adatok alapul vétele, helyi kisebbségi intézmény és szervezete működése, közösséghez tartozás igazolása, beleértve a nyelvismeretet, választások eltérő időpontban való megrendezése stb.). A megkeresésre Szászfalvi László október 29-én válaszolt, illetve továbbította egyúttal a román levelet Heizer Antalnak. A NEKH elnöke november 12-én köszönte meg a javaslatokat a Koalíciónak, és rámutatott arra, hogy „a jogalkotás nem a kisebbségi önkormányzati rendszer megszüntetésében, hanem továbbfejlesztésében gondolkodik.”

November 4.

Kiss Péter az országos kisebbségi önkormányzatok elnökeivel találkozott, akik előzőleg az Országos Német Önkormányzatnál gyűltek össze taktikai egyeztetésre, amelyen az OCÖ képviselője nem volt jelen. A kisebbségi vezetők arra kérték a minisztert, hogy két héten belül kaphassák meg a kodifikált törvénytervezeteket, hogy azokat még karácsony megvitathassák a közgyűléseik. A találkozón a bolgár, ruszin, szerb és ukrán vezetők elvetették a névjegyzék bevezetését, amelynek terén Kiss Péter egy vegyes, az országos önkormányzat és az OVB által összeállított és kezelt modellre tett javaslatot. A miniszter ígéretet tett arra nézve, hogy a normaszöveg-tervezetek november második

felére elkészülnek, amelyekről majd újabb egyeztetést lehet tartani. A MEH sajtóközleménye a találkozóval kapcsolatban azt is hírül adta, hogy Szabó Vilmos vezetésével, a meglévő koncepció alapján megindul a négypárti egyeztetés is. (Etnonet)

November 13.

Heizer Antal megküldte Szászfalvi Lászlónak a kisebbségi jogszabály-alkotási koncepciót. Közölte egyúttal azt is, hogy zajlanak a szövegezési munkálatok, és néhány napon belül megindulhat a kisebbségi és a közigazgatási egyeztetés.

November 14.

A NEKH megküldte az országos kisebbségi önkormányzatok és a közigazgatási szereplők számára a szövegszerű törvénytervezetet azzal a kéréssel, hogy két héten belül véleményezzék azt.

November 25.

Kisebbségi tanácskozást tartottak Szentgotthárdon, amelynek keretében Hergovich Vince, az Országos Horvát Önkormányzat alelnöke, Ropos Márton, az Országos Szlovén Kisebbségi Önkormányzat elnöke és Wenckl Frigyes, a Vas és Zala megyei német kisebbségi önkormányzatok szövetségének elnöke szükségesnek nevezték a választási regisztrációt, és szorgalmazták egyúttal a kulturális autonómia megvalósítását. (Magyar Nemzet)

November 26.

Sutarski Konrád levélben arról tájékoztatta Heizer Antalt, hogy egyetért a kisebbségi törvénytervezettel.

November 27.

Sutarski Konrád megküldte Heizer Antalnak a BM által készített, a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról szóló törvénytervezettel kapcsolatos megjegyzéseit. A lengyel elnök üdvözölte a megyei szintű kisebbségi önkormányzatok létrehozásának lehetőségét, de nem értett egyet a tervezett nyilvántartásba vétellel, és nagyobb hangsúlyt inkább a jelölő szervezetekre helyezett volna.

November 28.

Puss Lajos, az IM munkatársa megküldte a NEKH Titkárságának az IM elképzelését a kisebbségi névjegyzék létrehozásával kapcsolatos szabályozásról.

Rendkívüli közgyűlést tartott az OCÖ, amely ülésnek a legfontosabb napirendi pontja a kisebbségi törvény és a kapcsolódó választójogi szabályok tervezett módosítása volt. Élénk vita bontakozott ki a kisebbségi önkormányzati tisztviselők díjazásáról, illetve a név szerinti szavazáskor a jelenlévők 19:17 arányban támogatásáról biztosították a kisebbségi választójogi névjegyzék bevezetését. (Etnonet, Népszabadság)

November 29.

A Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának közgyűlése támogatta a törvénytervezeteket, és megbízott egy kisebb testületet azzal, hogy dolgozza ki a konkrét észrevételeket a dokumentumokkal kapcsolatban. A görög országos önkormányzat közgyűlése pedig 10:1 arányban nem támogatta a törvénymódosítást. (Etnonet)

November

A Magyarországi Németek Országos Önkormányzata kialakította a szakmai véleményét a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény módosítására előterjesztett törvénytervezetről.

December 1.

Mádl Ferenc köztársasági elnök találkozott az országos kisebbségi önkormányzatok vezetőivel, akik közül csak a lengyel kisebbségi vezető nem tudott jelen lenni. A megbeszélés középpontjában a kisebbségi joganyag módosítása és a parlamenti képviselet megteremtése szerepeltek. Az államfő megítélése szerint fontos volt, hogy a

készülő módosítás kellő egyeztetés mellett jöjjön létre, mert egyes rendelkezései, így a névjegyzék kérdésében, komoly nézetkülönbségek vannak a kisebbségi elnökök között. Hartyányi Jaroszlava, az Országos Ukrán Önkormányzat elnöke a találkozót követően elmondta, hogy a névjegyzékek rendszerének kialakítását a nagyobbak (cigányok, németek, szlovákok) támogatták, míg a kisebbek ellenezték azt, a horvát és szlovén képviselők pedig nem nyilvánítottak véleményt. (Magyar Nemzet)

December 4.

A Roma Polgárjogi Alapítvány székházában rendezett sajtótájékoztatón Horváth Aladár és Borsos József leszögezték, hogy a Roma Polgárjogi Mozgalom elutasítja a választói névjegyzéket, és vázolták a választási rendszer átalakításával kapcsolatos elképzeléseiket is. Horváth polgárjogi akciók indítását is kilátásba helyezte a cigány önkormányzati képviselők álláspontjának megkérdezése és tolmácsolása érdekében. (Etnonet)

December 5.

Elkészült a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról szóló törvénytervezet (BM). A kormány-előterjesztés tervezetét Sipos Irén, a BM közjogi helyettes államtitkára december 23-án küldte meg Szászfalvi Lászlónak azzal, hogy 2004. január 13-ig véleményezze a dokumentumot.

December 6.

Horváth Aladár, a Roma Polgárjogi Mozgalom elnöke a Magyar Nemzetnek elmondta, hogy a regisztráció súlyos alkotmányossági aggályokat vet fel, és Kolompár Orbán csak „személyes alkuk" miatt változtatta meg a korábbi elutasító álláspontját, amelyet az érintett cáfolt. (Magyar Nemzet)

December 10.

Heizer Antal úgy nyilatkozott a Népszabadságnak, hogy a kormány még 2003-ban benyújtja az előterjesztéseket az Országgyűlésnek: erről a kabinet december közepén, az évi utolsó ülésén dönt. Hangsúlyozta, hogy a legvitatottabb ügy, a kisebbségi választói névjegyzék bevezetése kapcsán a nagyobb közösségek általában a támogatók közé tartoznak, míg a legtöbb ellenvetés a kisebb népcsoportok részéről fogalmazódik meg. Hozzátette viszont, hogy a rendszeres egyeztetések nyomán a koncepció folyamatosan finomodik, és remélte, hogy végül olyan indítvány születik, amely minden kisebbség érdekét figyelembe veszi. (Népszabadság)

A Roma Polgárjogi Alapítvány Roma Caféjának napirendjén a kisebbségi joganyag módosítása szerepelt. A rendezvényen megjelent Pavlov Milica, az Országos Szerb Önkormányzat elnöke, Lásztity Péró, az Önkormányzat alelnöke, Bársony János és Papp Imre, az IM helyettes államtitkára. A szerb vezetők kijelentették, hogy a közgyűlésük már nyáron állást foglalt a regisztrációval szemben, és felvetették, hogy a tapasztalt anomáliák nem is feltétlenül indokolnák a módosítást, ami esetleg még több problémát eredményezhet, mint az akkori rendszer. (Etnonet)

A Fővárosi Szlovák Önkormányzat előző napi támogatása után, az Országos Szlovák Önkormányzat közgyűlése is támogatásáról biztosította a kisebbségi választói névjegyzék gondolatát a kisebbségi törvénytervezetek véleményezésének keretében. (Etnonet)

Horváth Aladár a Népszabadságban megjelent, „Roma vagyok, nem kartotékadat" c. írásában részletesen fejtette ki, hogy milyen indokok alapján nem tud egyetérteni a kisebbségi választói névjegyzék bevezetésével. (Népszabadság)

December 11.

A BM-ben egyeztettek az országos kisebbségi önkormányzatok vezetői a BM, az IM és a MEH szakértőivel a kisebbségi törvény és a kapcsolódó választási szabályok módosításáról, köztük a legújabb, december 9-i változatról. A tanácskozáson

meglehetősen különböző vélemények hangzottak el, de a névjegyzéket ellenző kisebbségi képviselők konstruktív alternatívákat is felvázoltak. (Etnonet)

December 13.

Elkészült a kisebbségi törvény módosításának tervezete (IM), amely kormány-előterjesztésének tervezetét Somogyvári István december 23-án küldte meg Szászfalvi Lászlónak azzal, hogy 2004. január 15-ig véleményezze a dokumentumot.

December 15.

A közigazgatási államtitkári értekezlet megtárgyalta és a kormányülés elé javasolta a kisebbségi törvénytervezeteket. (Etnonet)

December 16.

Az EJKVB az évi utolsó ülésén Szabó Vilmos, Heizer Antal és Kaltenbach Jenő közösen tájékoztatták a képviselőket a kisebbségi joganyag módosításának előkészületeiről. Az államtitkár elmondása szerint hat kisebbség (cigány, horvát, német, ruszin, szlovák, szlovén) támogatta, hat (bolgár, lengyel, örmény, román, szerb, ukrán) pedig elutasította a kisebbségi törvénytervezetekben foglaltakat, döntően a választójogi kérdések miatt. A NEKH elnökének elmondása szerint a névjegyzéket támogatók között is eltérések mutatkoztak. Az ombudsman szerint a támogatók aránya így meghaladta a kisebbséghez tartozók 90 százalékát, és a biztos is kiállt a névjegyzék bevezetése mellett. Heinek Ottó hozzászólásában óvott a tervezetek „felpuhításától". Hargitai János álláspontja szerint nem elengedhetetlen a konszenzus létrejötte, és felvetette azt a kérdést is, hogy vajon az EU-s állampolgárok miért nem vehetnek részt a kisebbségi választásokon. (Etnonet, Népszabadság)

Az OCÖ a Kisebbségek Napja alkalmából Országos Roma Kisebbségi Napot szervezett Budapesten. A rendezvényen előadást tartott Kaltenbach Jenő is, aki a kisebbségi törvény módosításáról beszélt. A nagy vitát kiváltó névjegyzékkel kapcsolatban elmondta, hogy a közösség általi adatkezelést pártolja, amelynek javaslatát – közlése szerint – a kisebbségi önkormányzati tagok 92 százaléka támogatta. (RomaPage)

December 17.

A kormányülés napirendre tűzte a kisebbségi joganyag módosítására előkészített törvénytervezeteket, és azokat első olvasatban meg is tárgyalta. Az Etnonetnek nyilatkozó kormányzati források szerint a parlamenti benyújtásról még nem született döntés, de az újabb egyeztetéseket követően az ügy ismét napirendre kerül, és a kormány január végén szándékozik a törvényjavaslatokat az Országgyűlés elé benyújtani. A tervezeteket az IM és a BM még karácsony előtt eljuttatta a kisebbségi testületeknek véleményezésre, kérve őket arra, hogy észrevételeiket és javaslataikat január 15-ig tegyék meg. (Etnonet)

2004

Január 5.

Szászfalvi László megküldte Hargitai János, Donáth László, Semjén Zsolt, és Suchman Tamás képviselőknek az IM-MEH és BM kormány-előterjesztések tervezeteit azzal a kéréssel, hogy január 13-ig véleményezzék azokat.

Január 6.

Heizer Antal az Etnonetnek elmondta, hogy várhatóan február elején a NEKH szervezésében többnapos tanácskozást rendeznek a módosítások kérdéseiről és problémáiról. (Etnonet)

Január 13.

A frakcióülést követően Kövesi Vilmos bejelentette, hogy a Cigány Szervezetek Országos Szövetsége felmondja a Magyarországi Cigányszervezetek Fórumával kötött

együttműködési megállapodást az OCÖ-ben. Az ülésen szóba került a kisebbségi joganyag módosítása is, és a frakció nem támogatta a kisebbségi választói névjegyzék bevezetését, és nem helyeselte azt sem, hogy ebben a kérdésben a közgyűlés többször is szavazott. (Etnonet)

Január 15.

Sutarski Konrád megküldte Daróczy Istvánnak, a BM Jogi Főosztálya főosztályvezetőjének a kisebbségi választásról szóló törvénytervezet kormány-előterjesztésének véleményezését. Hangsúlyozta, hogy bár a lengyel kisebbség továbbra sem értett egyet a kisebbségi választói névjegyzék bevezetésével, de ez ellen nem fognak tiltakozni. E helyett inkább a jelölés szigorítása, a szervezetek szerepének megerősítése mellett állt ki. Elvetette ugyanakkor a választójog magyar állampolgársághoz kötését, és a választásokon jelölő szervezetként szorgalmazta az országos önkormányzat beiktatását is.

Január 16.

Sutarski Konrád megküldte Somogyvári Istvánnak a kisebbségi törvény módosításáról szóló törvénytervezet kormány-előterjesztésének véleményezését. A lengyel elnök megismételte azon álláspontját, hogy a személyi hatályt nem kellene a magyar állampolgárokra korlátozni. Továbbá nem tartotta szükségesnek a társult országos önkormányzat intézményének bevezetését. Az elnök utóbbi két levelét az Országos Lengyel Kisebbségi Önkormányzat ülése január 24-én, utólag hagyta jóvá.

Január 17.

A Magyarországi Románok Koalíciójának elnökségi ülése megvitatta a kisebbségi és a választójogi törvénytervezeteket, és támogatásáról biztosította a kisebbségi névjegyzékek bevezetését. A Koalíció javaslata szerint a kisebbséghez tartozást valamely civil szervezet, egyházi vagy világi intézmény igazolhatná, illetve követelmény lehet az anyanyelvnek legalább társalgási szintű ismerete. (Békés Megyei Hírlap Online)

Január 20.

A bolgár, a görög, a lengyel, az örmény, a román, a szerb és az ukrán országos önkormányzatok közös állásfoglalást adtak ki Szászfalvi László és a bizottsági tagok számára, amely elvetette a két előterjesztést és további egyeztetéseket kezdeményezett. Megítélésük szerint a névjegyzék bevezetése nem akadályozza meg a további visszaéléseket, és e helyett inkább a jelöltállítást szigorították volna. Állást foglaltak a meglévő, kétlépcsős elektori rendszer fenntartása, és a nem magyar állampolgárok választójoga mellett is. A tervezetek elfogadása szerintük rendkívüli nehézségek elé állítaná az országos önkormányzatokat és a helyi közösségeket egyaránt. A továbbiakban szoros együttműködést kilátásba helyező önkormányzatok elfogadhatatlannak tartották az országos érdekképviseletnek „az államosítását” a kisebbségi törvény módosítása révén. Az állásfoglalást eljuttatták a köztársasági elnöknek, Heizer Antalnak, Kiss Péternek, Szabó Vilmosnak, Szili Katalinnak, Kaltenbach Jenőnek, Somogyvári Istvánnak, Daróczy Istvánnak, a parlamenti pártok frakcióvezetőinek, valamint a sajtónak is.

Január 26.

A hét országos önkormányzat állásfoglalására válaszul a cigány, a horvát, a német és a szlovák országos kisebbségi önkormányzatok elnökei egy másik közös állásfoglalást tettek közzé, amely rávilágított arra, hogy közgyűléseik többségi szavazással támogatták a kisebbségi névjegyzék bevezetését. Az elutasító állásponttal kapcsolatban pedig hiányolták a konkrét javaslatok megfogalmazását. Szabó Vilmos elmondta, hogy mindkét minisztérium dolgozik az újabb változaton, amelyet további egyeztetést követ,

és tervezik a négypárti megvitatást is. Hozzátette, hogy a törvényjavaslatokat előreláthatólag február végén terjesztik az Országgyűlés elé. (Etnonet)

Január 27.

Heizer Antal a Népszabadságnak elmondta, hogy folynak az egyeztetések, és reményei szerint a törvénytervezetet február közepén elfogadhatja a kormány, így az előterjesztésről az Országgyűlés már a tavaszi ülésszakban tárgyalhat. A NEKH elnöke bízott abban, hogy a kormány nem a „felpuhult" változatot fogadja el, azaz a névjegyzékekre ne iratkozhasson fel bárki. (Népszabadság)

Január 28.

Megjelent a Magyar Közlönyben a kormánynak az Országgyűlés 2004. évi tavaszi ülésszakához kapcsolódó törvényalkotási programja, amely márciusra irányozta elő a két törvényjavaslat tervezett elfogadását.

Január 31.

A Magyarországi Románok Koalíciójának Elnöksége nyilatkozatot tett közzé, amelyben egyet nem értését fejezte ki a január 20-i kisebbségi állásfoglalással kapcsolatban. A Koalíció a regisztrációval és a nem magyar állampolgárok választójogával összefüggő, közös kisebbségi nyilatkozati pontokat kifogásolta. A szervezet szerint az országos román testületnek nincsen érdemi alternatív javaslata a törvénymódosításhoz, és a listás választás elvetésével csupán a korabeli helyzetet kívánja megőrizni. A dokumentumot Kaltenbach Jenő február 12-én továbbította Szászfalvi Lászlónak azzal, hogy álláspontja szerint ez a nyilatkozat is igazolja a névjegyzék bevezetésének szükségességét.

Január

Csiki Anett az EJKVB megbízásából elvégezte a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény módosításáról szóló törvényjavaslat véleményezését. A tanulmány a tervezetet szakszerűnek, jól átgondoltnak és kidolgozottnak minősítette.

Február 7.

Kreszta Traján, a Magyarországi Románok Országos Önkormányzatának elnöke a január 20-i nyilatkozattal kapcsolatban úgy nyilatkozott a Magyar Hírlapnak, hogy „állásfoglalásunk nem azt jelenti, hogy nem szeretnénk törvénymódosítást, csupán megfelelő garanciákat ahhoz, hogy a kisebbségek érdekképviseletét valóban az adott kisebbséghez tartozók lássák el." (Magyar Hírlap Online)

Február 7-8.

A NEKH kétnapos szemináriumot szervezett az országos kisebbségi önkormányzatok vezetői számára Keszthelyen, amelyen egyedül a ruszin kisebbség nem képviseltette magát. A tanácskozás legfontosabb napirendi pontja a kisebbségi törvény és a választójogi szabályok módosítása volt. Heizer Antal tájékoztatása szerint valamelyest közeledtek az álláspontok, mégpedig a szigorúbb regisztrációs elvek irányába, de felvetődött a jogalanyok körének kiszélesítése is. (Etnonet)

Február 17.

Négypárti egyeztetést tartottak a kisebbségi törvény és a választójogi szabályok módosításáról, amelyen Szászfalvi László, Kósáné Kovács Magda, Hargitai János és Fodor Gábor vettek részt. A megbeszélésen a képviselők egyetértettek a változtatások szükségességével, a módosítások irányával, valamint a kisebbségi választói névjegyzékek bevezetésével kapcsolatban. Az EJKVB elnökének tájékoztatása szerint még lesz egy utolsó egyeztetés az országos önkormányzatok vezetőivel, majd a kormánydöntést követően, február végén - március elején a parlament elé kerülhetnek a törvényjavaslatok. (Etnonet)

Február 26.

A NEKH-ben tanácskozást tartottak a törvénytervezetről, amely az utolsó alkalom volt az országos kisebbségi önkormányzati képviselők számára, hogy kifejezzék a véleményüket a tervezett szövegről. A megbeszélésen jelen volt Szabó Vilmos, Papp Imre, az IM helyettes államtitkára, valamint Luczay Zsuzsanna, a BM főosztályvezetője. Az Etnonet megállapítása szerint, amíg egyes kisebbségek összességében elégedettek voltak a tervezettel, addig az elutasító közösségeknél a „korábban tapasztalt éles elutasítás csendes morgássá szelídült." Hartyányi Jaroszlava szerint „tudomásul vesszük, hogy ránk erőltetik a választói névjegyzéket." Heinek Ottó ezzel szemben az elégedettségét hangsúlyozta, és szerinte elhárult annak a veszélye, hogy a kormány esetleg felpuhítja a szabályozást. (Etnonet)

Március 3.

A kormányülés második olvasatban megtárgyalta és elfogadta a kisebbségi joganyag módosítására kidolgozott törvénytervezetet. Heizer Antal tájékoztatása szerint a hosszas előkészítés után jó pár kérdés eldöntése a parlamenti szakaszra maradt. (Etnonet)

A Külügyminisztériumban a hazai kisebbségek „anyaországainak" Budapestre akkreditált diplomatái kaptak tájékoztatást az elkészült és benyújtásra váró törvénytervezetről. (Etnonet)

Március 5.

A kormány benyújtotta az utóbb T/9126-os számú, a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló törvényjavaslatot. A dokumentum áttekintésére március 8-án öt országgyűlési bizottság (Önkormányzati, Oktatási, Alkotmány- és igazságügyi, Külügyi, valamint Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi) lett felkérve.

A törvényjavaslat a korábbiakhoz képest kiterjesztette a kisebbségi törvény személyi hatályát, amely magában foglalná azokat, az ország területén lakóhellyel rendelkező magyar állampolgárokat, az EU más tagállamainak állampolgárait, valamint a letelepedettként, bevándoroltként, vagy menekültként elismert személyeket (és közösségeiket), akik valamely elismert kisebbséghez tartozónak vallják magukat. A visszaélések kiküszöbölése érdekében megszigorította a választójogot: kizárólag az lehet választó és választható a kisebbségi választásokon, aki előzőleg regisztráltatta magát a névjegyzék-bizottságnál. E testületeket az országos önkormányzat hívta életre és meghatározott szempontok alapján mérlegelési jogkörrel is bírtak a kisebbségi hovatartozás megítélésének kérdésében, amelyet lehetséges további, bírói jogorvoslati út egészített ki. Helyi szinten leegyszerűsítette a kisebbségi önkormányzati rendszert úgy, hogy csak a településiből átalakult és a közvetlenül választott típusokat hagyta meg. Bevezette viszont a területi szintet, amelyet az országos szinthez hasonlóan közvetlenül, és arányos-listás rendszerben helyeztek pozícióba. Meghatározta továbbá a kisebbségi önkormányzatok feladatait, áttekinthetőbbé tette az országos testület gazdálkodását, és megteremtette annak törvényességi ellenőrzését is. Beillesztette a kisebbségi törvénybe a kulturális intézmény alapításával, fenntartásával és átvételével kapcsolatos rendelkezéseket.

A Magyar Hírlapnak a kétharmados támogatást igénylő törvényjavaslatról készült összeállításában Hargitai János országgyűlési képviselő kijelentette, hogy „a Fidesz nem tiltakozik a névjegyzék ellen. Nem kizárt, hogy lesznek módosító javaslatok, de azok nem fogják megborítani a törvényt." (Magyar Hírlap Online)

Március 17.

A Szerb Országos Önkormányzat Elnökségének ülése az áttekintést követően ismételten elvetette a törvényjavaslatot, különösen a névjegyzék intézményét, mivel az a véleménye szerint nem vezet a problémák és visszaélések megoldásához. Az

önkormányzat állásfoglalásáról Pavlov Milica elnök másnap levélben értesítette Szászfalvi Lászlót és az EJKVB tagjait.

Március 18.

Az Önkormányzati bizottság egyhangú szavazással általános vitára alkalmasnak találta a T/9126. sz. törvényjavaslatot.

Várnai Márton, az Etnikai Fórum Pécsi Szervezetének elnöke megküldte Szili Katalinnak a törvénymódosítással kapcsolatos javaslatait, amelyeket április 13-án továbbítottak Szászfalvi Lászlónak. A kisebbségi vezető vitatta a kisebbségi választói névjegyzék bevezetését, és nem értett egyet a települési önkormányzatban való kedvezményes kisebbségi mandátum megszüntetésével sem.

Március 20.

Heizer Antal a Magyarországi Szlovákok Szövetségének, az Országos Szlovák Önkormányzatnak, a Tótkomlósi Szlovák Önkormányzatnak, illetve a Komlósi Szlovákok Szervezetének együttes meghívására Tótkomlóson tartott előadást a törvényjavaslatról. (Békés Megyei Hírlap Online)

Március 23.

Az EJKVB ülése – Szabó Vilmos, Papp Imre, Heizer Antal, Kaltenbach Jenő kisebbségi és Péterfalvi Attila adatvédelmi ombudsmanok, illetve az országos elnökök részvételével – megtárgyalta és általános vitára alkalmasnak találta a T/9126. sz. törvényjavaslatot. A bizottsági ülésen a pártok képviselői – Kósáné Kovács Magda, Hargitai János, Fodor Gábor és Szászfalvi László – mind úgy foglaltak állást, hogy a javaslat alkalmasnak bizonyul az általános vitára, de a részletes vita előtt érdemes lenne néhány hét szünetet tartani a vitás vagy függőben maradt kérdések megoldására. A kisebbségi vezetők közül a cigány, a horvát, a német és a szlovák feltétel nélkül támogatta a névjegyzék bevezetését, míg mások vagy elvetették, vagy csak módosításokkal tudták volna azt elfogadni. (Etnonet)

Az Oktatási bizottság egy tartózkodás mellett támogatásáról biztosította a törvényjavaslatot.

Kövesi Vilmos, a Független Cigány Kerekasztal Országos Szövetségének elnöke megküldte Szászfalvi Lászlónak a szervezetnek a törvénymódosítással kapcsolatos állásfoglalását. Másnap ismételten levelet küldött az EJKVB elnökének, amelyben különösen a kisebbségi választói névjegyzékkel szembeni elutasításának adott hangot, és a helyett, a manipulációk kiszűrésére a megyei választási bizottság felügyeletét és helyi etikai bizottságok felállítását javasolta. A véleményeket és javaslatokat Szászfalvi László április 5-i válaszlevelében köszönte meg.

Március 29.

Az Alkotmány- és igazságügyi bizottság nagy többséggel, míg a Külügyi bizottság 11 igen és 6 tartózkodás mellett támogatta a törvényjavaslatot.

Március 30.

A CSZOSZ közzétette a törvényjavaslattal kapcsolatos álláspontját, amely elvetette a tervezett módosításokat, különösen a kisebbségi választói névjegyzék bevezetését. A dokumentum javasolta egy kisebbségi kerekasztal életre hívását a települési önkormányzati szövetségek bevonásával, valamint a parlamenti pártokkal való egyeztetés megkezdését. (RomNet)

Március 31.

Az Országgyűlés plenáris ülésén, Kiss Péter expozéjával kezdődött meg a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló T/9126. sz. törvényjavaslat általános vitája. A miniszter felhívta a figyelmet arra, hogy a megelőző napokban is volt egyeztetés a kisebbségekkel, és ebben a szakaszban is fontos változások történtek

(jogalanyok körének bővülése, további adatvédelmi elemek beépítése stb.). Hangsúlyozta, hogy bár nem jött létre teljes körű egyetértés, de az a korábbi évekhez képest szélesebb. Hargitai János azt a kérdést tette fel, hogy miért változott az utolsó pillanatban a koncepció, miért nem két törvényjavaslat került az Országgyűlés elé. Rámutatott arra is, hogy a kisebb közösségek részéről nagy a névjegyzékkel szembeni ellenállás, amelyet érdemes lenne érlelni, finomítani. Vezérszónokként utóbb arra hívta fel a figyelmet, hogy bizonyos témakörökben nem alakult ki egyetértés a Fideszben. Nagy Gábor Tamás, a Külügyi bizottság tagja (Fidesz) elmondta, hogy a párt külügyi kabinetje az országos elnökökkel való találkozón megállapította, hogy különösen a tervezett regisztráció osztja meg a kisebbségeket, ezért a képviselőik javaslata az, hogy a javaslatot vonja vissza az előterjesztő, és dolgozzon ki egy nagyobb konszenzust élvező változatot. Simon Gábor, az MSZP frakciója nevében támogatásáról biztosította a törvényjavaslatot. Fodor Gábor felszólalásában elmondta, hogy az SZDSZ-től távol áll a regisztráció gondolata, de alaposan meg kell fontolni a névjegyzék mellett és ellen szóló érveket. Szászfalvi László szerint is komolyan meg kell fontolni a névjegyzékkel szembeni indokokat, de azt az MDF támogatni tudja. Az Emberi jogi, Önkormányzati, Külügyi, Oktatási és Alkotmányügyi bizottságok támogatták a törvényjavaslatnak az általános vitára bocsátását, különösebb fenntartásokat csak a Külügyi bizottság kisebbségi véleménye fogalmazott meg. A pártok vezérszónokai szintén támogatásukról biztosították a törvényjavaslatot, bár hangot adtak a névjegyzékkel kapcsolatos kételyeiknek is. Végül a levezető elnök az általános vitát határozatlan időre elnapolta – annak a hírek szerint a 2004. júniusi Európai Parlamenti választások után kellett folytatódnia. (Etnonet, mkogy.hu)

Április 6.

A Romaügyi Tanács 2004. évi első ülése megvitatta a törvényjavaslatot, de az ezzel kapcsolatos napirendi pont már a helyszínen került a Tanács elé. (Etnonet)

Április 8.

Kövesi Vilmos a Nemzetközi Romanap alkalmából, Komáromban megtartott demonstráción kijelentette, hogy tiltakoznak az ellen, hogy hatvan évvel a holocaust után ismét nyilvántartásba akarják venni a kisebbségeket, erősítve ezzel az előítéleteket. Felszólítva a törvénymódosítás megakadályozására hangsúlyozta, hogy nem riadnak vissza a népszavazás kezdeményezésétől, és akár a nemzetközi fórumokhoz való fordulástól sem. A roma vezető emlékeztetett arra, hogy első lépésként már levélben megkeresték az országgyűlési képviselőket és a pártokat, hogy ne támogassák a törvényjavaslat elfogadását. (Romaweb)

Április 13.

Hankó András békéscsabai szlovák kisebbségi önkormányzati képviselő véleményezte a törvényjavaslatot, amely állásfoglalást Ando György, az önkormányzat elnöke május 18-án küldött meg Szászfalvi Lászlónak. Bírálatának középpontjában a kisebbségi választói névjegyzék tervezett megoldása állt: helyette a választás napján külön kért szavazólapos rendszer, és településenként több szavazatszedő bizottság felállítását szorgalmazta.

Április 14.

Kolompár Orbán olaszországi és spanyolországi roma szervezetek vezetőivel folytatott megbeszélést Budapesten. A találkozó fő témája a magyarországi kisebbségi önkormányzati rendszer volt. (RomaPage)

Április 28.

Heinek Ottó a Tolnai Népújságnak adott interjújában támogatta a kisebbségi választói névjegyzék bevezetését, amely szerinte alkalmas megoldás arra, hogy valóban a kisebbségek joga legyen önkormányzatot választani. Elmondta azt is, hogy a javaslatot

egyértelműen még a horvát és szlovák önkormányzatok támogatták, de ide sorolható még valamiképpen a görög és a szlovén is. (Tolnai Népújság Online)

Május 11.

Kaltenbach Jenőnek a 2003. évi tevékenységéről szóló beszámoló szerepelt az EJKVB ülésének napirendjén, amelyet a bizottság tárgyalásra alkalmasnak talált. A kisebbségi biztos a kisebbségi törvény módosításával kapcsolatban üdvözölte azt, hogy a beterjesztett törvényjavaslat megfelelt a korábbi elképzeléseinek. Azt állította ugyanakkor, hogyha az Országgyűlés nem fogadná el a módosítást, az súlyos következményekkel járna, mert már nem maradna idő egy újabb tervezet benyújtására. (Etnonet)

Június 10.

A közös tájékoztatás szerint a NEKH és a Fővárosi Közigazgatási Hivatal kezdeményezésére körülbelül három hete indult és augusztus végéig tart a Budapest minden kerületében megrendezésre kerülő „Kisebbségi kerekasztal-délutánok" sorozat, amelynek keretében napirendre került a kisebbségi törvény és a választójogi szabályok módosítása is. (Etnonet)

Június 19.

Megjelent a Magyar Közlönyben az Országgyűlés 2004. évi őszi ülésszakához kapcsolódó törvényalkotási program, amely – pontosabb időmegjelölés nélkül – az őszi ülésszakra irányozta elő a törvényjavaslat elfogadását.

Augusztus 18.

Kolompár Orbán sajtótájékoztatón jelentette ki, hogy a törvénymódosítás tétje a 2006-os kisebbségi választás, mert a javaslat választójogi része teremti meg a következő választás feltételeit. Legfontosabb célnak azt nevezte, hogy a kisebbségi önkormányzati rendszer fennmaradjon, mert a civil szférát nem tartotta valós alternatívának. Ezért azt hangsúlyozta, hogy az OCÖ továbbra is támogatja a joganyag módosítását, bár hiányolta a települési önkormányzatban való kedvezményes mandátumszerzés lehetőségét. Elismerte ugyanakkor, hogy a törvénymódosítás ügye nem feltétlenül fog sikerre vezetni, de elképzelhetetlennek tartotta azt, hogy a parlamenti pártok ne ismernék fel az ezzel kapcsolatos felelősségüket. Éppen ezért a roma vezető a parlamenti pártok vezetőivel kívánt egyeztetni. (Etnonet, Népszabadság)

Szeptember 2.

Szabó Vilmos a NEKH-ban tanácskozott az országos kisebbségi önkormányzatok elnökeivel. A találkozóról készült összefoglaló szerint az államtitkár sürgetőnek ítélte a törvényjavaslat általános vitájának folytatását. A parlamenti pártok közös felelősségének tartotta a törvénymódosítás elfogadását annak érdekében, hogy ne kerüljön veszélybe a kisebbségi önkormányzatok jövőbeli megválasztása és megalakítása. (NEKH)

Az OVB a 122/2004. sz. határozatával hitelesítette a Novák Imre Josua által augusztus 16-án benyújtott aláírásgyűjtő ív mintapéldányát, amely a magyarországi hunok hivatalos kisebbségként való elismerését célozta meg. Az összegyűjtött 2381 aláírás ellenőrzését utóbb, a november 26-i ülésén rendelte el a Bizottság (142/2004. sz. határozat).

Szeptember 14.

Kolompár Orbán bejelentette, hogy a cigány, a horvát, a német, a román és a szlovák önkormányzat vezetői levélben keresik meg a pártok vezetőit, egységes vélemény megfogalmazására kérve őket annak érdekében, hogy a kisebbségi törvény módosításának elfogadása kevésbé legyen problémás. Érvelésük szerint ugyanis senki sem szeretné, ha megszűnnének a kisebbségi önkormányzatok. Kaltenbach Jenő szerint

az Országgyűlés vagy módosítja a kisebbségi önkormányzatok választásáról szóló törvényt, vagy megszűnnek a kisebbségi önkormányzatok. (Népszabadság)

Szeptember 24.

Pártközi egyeztetés a törvényjavaslat vitás pontjairól.

Október 8.

Aleksandr Cotric, a határon túli szerbekért felelős miniszter a belgrádi parlament külföldön élő szerbek ügyeivel foglalkozó bizottságában számolt be a magyarországi szerbek helyzetéről. A miniszter szerint a készülő törvény értelmében a szerbeknek kevesebb képviselője lesz az országos önkormányzatban, hátrányosabb helyzetbe hozva ezzel a kisebbséget. (origo.hu)

Október 12.

A törvényjavaslat négypárti egyeztetésén a Fidesz képviselője bejelentette, hogy a párt nem támogatja a kisebbségi választói névjegyzék bevezetését, a megyei szintű kisebbségi önkormányzatok létrehozását, valamint a nem magyar állampolgárok kisebbségi választójogának biztosítását.

A „Kultúrák találkozása, cigányok az Európai Unióban" címmel rendezett budapesti nemzetközi konferencián Szabó Vilmos előadásában azt hangsúlyozta, hogy Magyarország komoly erőfeszítéseket tesz a kisebbségi jogok védelmében, amelynek illusztrálására megemlítette a kisebbségi törvény tervezett módosítását, a választási rendszer megreformálását. Álláspontja szerint a cél egy nemzetközileg elismert kisebbségvédelmi rendszer jobbítása. (magyarorszag.hu)

Október 14.

Göncz Kinga – gyermek-, ifjúsági és sportminiszterként – találkozott az országos kisebbségi önkormányzatok vezetőivel, akik a konzultációt megelőzően a Szerb Országos Önkormányzatnál kíséreltek meg közös álláspontot kialakítani. A megbeszélésnek, amelyen részt vett Szabó Vilmos és Heizer Antal is, az egyik fő témájaként a kisebbségi törvény és a kapcsolódó joganyag tervezett módosításának ügye szerepelt. Ezzel kapcsolatban az államtitkár megerősítette azt az információt, amely szerint a Fidesz visszalépni látszott a nyár elején elfoglalt álláspontjától. (Etnonet)

Október 19.

Heinek Ottó német elnök – az országos cigány, horvát és szlovák önkormányzat megbízásából is – személyes találkozót javasolt Áder Jánosnak, a Fidesz-MPSZ frakcióvezetőjének az álláspontok megvitatására, mivel megítélésük szerint a reform további halogatása hátráltatja, sőt visszaveti a kulturális autonómia kiépítését, valamint árt az ország nemzetközi tekintélyének. (Etnonet)

Október 25.

A NEKH által, a kisebbségi nyelvhasználatról szervezett budapesti műhelybeszélgetésen Németh Erika, az Országgyűlés Esélyegyenlőségi albizottságának elnöke megerősítette Szabó Vilmos azon információját, amely szerint a Fidesz megváltozott álláspontja következtében megakadni látszik a kisebbségi törvénymódosítás ügye, a plenáris vita folytatása. (Etnonet)

Október 28.

Az ifjúsági, családügyi, szociális és esélyegyenlőségi miniszter feladat- és hatásköréről szóló 289/2004. sz. kormányrendelet szerint a miniszter látta el a kormányzati kisebbségpolitikai teendőket, és irányította a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatalt.

November 15.

Az országos kisebbségi vezetők az OCÖ székházában tanácskoztak a kisebbségi törvényjavaslatról, amelynek újabb egyeztetését másnap tartották a parlamenti pártok képviselői. Kolompár Orbán szerint a pártok felelőssége immár abban állt, hogy lesz-e egyáltalán törvénymódosítás. Heinek Ottó a törvénymódosítás elakadásával

kapcsolatban megjegyezte, hogy a magyarországi kisebbségpolitika letért arról az európai útról, amelyre 1990-ben lépett. A cigány és a német vezető egyaránt kiemelte, hogy nem értik, a Fidesz miért változtatta meg az álláspontját. A szlovák képviselő szerint a kérdés úgy vetődött fel, hogy meg lehet-e tartani a 2006-os kisebbségi önkormányzati választásokat. A találkozón több kisebbség képviselője – bolgár, görög, román és szlovén – jelezte, hogy a választói névjegyzékkel kapcsolatban készek a kompromisszumra. (Magyar Nemzet)

November 16.

Pártközi egyeztetés a törvényjavaslat vitás pontjairól.

November 21.

Heizer Antal úgy nyilatkozott, hogy az Országgyűlésnek mielőbb döntenie kell a módosításról annak érdekében, hogy az országos önkormányzatok időben felkészülhessenek az újonnan bevezetendő rendszerre, ugyanis a 2006-os helyhatósági választások előtt mintegy egy évvel meg kell hozniuk az első döntéseket a kisebbségi névjegyzékbizottságok kijelöléséről. A mielőbbi elfogadást indokolta a hatályos választójogi szabályozás alkotmányellenessége is. (Népszabadság)

November 23.

A parlamenti pártok újabb egyeztetésén sem sikerült megállapodni arról, hogy miként módosítsák a kisebbségi törvényjavaslatot. A szakértői szintű tárgyalások azonban tovább folytatódtak. (Magyar Nemzet Online)

November 29.

Mádl Ferenc az országos kisebbségi önkormányzatok vezetőivel találkozott, akik közül csupán a görög elnök nem tudott jelen lenni. A kisebbségi vezetők arra kérték az államfőt, hogy segítsen kimozdítani a törvénymódosítás ügyét a holtpontról, mivel – Heinek Ottó szerint – március óta a pártok csak egymással tárgyalgattak, de más nem történt. A köztársasági elnök megígérte, hogy ez ügyben segítséget nyújt a kisebbségeknek. A kisebbségi vezetők azt is kérték, hogy járjon közben annak érdekében, hogy a pártok a törvényjavaslat kapcsán hallgassák meg az országos önkormányzatokat is. (RomNet)

December 1.

Németh Erika képviselő (MSZP) interpellációt nyújtott be az ICSSZEM-hez, „Miért rúgta fel a négypárti konszenzust a Fidesz-MPSZ a kisebbségi törvénycsomagot illetően?” címmel. December 6-án Mesterházy Attila válaszában elmondta, hogy október közepén változott a párt álláspontja négy kérdésben, holott az egyik pont épp a Fidesz kérésére került be a törvényjavaslatba. Megoldásként az államtitkár a tárgyalások teljes nyilvánosságának megteremtését javasolta, meghívva egyúttal a kisebbségi vezetőket is. (mkogy.hu)

December 9.

Az ET Kisebbségvédelmi Keretegyezményének Tanácsadó Bizottsága elfogadta a második véleményét Magyarországról – a kormány által korábban benyújtott jelentés alapján. A dokumentum ajánlásként fogalmazta meg a parlamenti képviselet megteremtését, a kisebbségi törvény hiányosságainak kiküszöbölését, különösen a választási szabályok módosítását, az intézményi autonómia megerősítését, valamint a kisebbségi önkormányzatok támogatására vonatkozó szabályok egyértelműbbé tételét.

December 14.

Eduard Kukan szlovák külügyminiszter budapesti látogatása alkalmával, Juraj Migas nagykövettel együtt felkereste az Országos Szlovák Önkormányzatot is. A találkozón a miniszter ígéretet tett arra, hogy magyarországi tárgyalópartnereinek felveti a kisebbségi törvény módosításának ügyét, és a parlamenti képviselet kialakításának szükségességét. (Etnonet)

December 15.
Az EJKVB 2004. évi utolsó ülésén megvitatta a kisebbségi törvényjavaslat helyzetét. Mesterházy Attila kifejezte a kormánynak a módosítás iránti elkötelezettségét, és úgy foglalt állást, hogy a javaslatot a tavaszi ülésszakon lehetne ismét tárgyalásba venni. Ígéretet tett egyúttal arra, hogy az addig négypárti keretek között zajló tárgyalásokba bevonják az országos kisebbségi önkormányzatokat is. Bírálva a Fidesz frakció-elnökségének álláspontját, Hargitai János azt szorgalmazta a kormány képviselőjétől, hogy kezdeményezze a tervezett módosítás megvitatásának folytatását. (Etnonet)

2005

Január 4.
Az OVB ülése tudomásul vette a hunok hivatalos kisebbségi elismerését célzó aláírásgyűjtésről szóló jelentést, és a 3/2005. sz. határozatában megállapította, hogy az összegyűjtött érvényes aláírások száma meghaladta az ezret, és így a népi kezdeményezés érvényes. A határozatról Ficzere Lajos, az OVB elnöke január 8-án levélben tájékoztatta Szili Katalint.
Január 5.
A három legnagyobb lélekszámú kisebbség vezetői, Kolompár Orbán cigány, Heinek Ottó német és Fuzik János szlovák országos elnökök nem támogatták a hunok kisebbséggé nyilvánítását, de Kaltenbach Jenő szerint sem feleltek meg a törvényi előírásoknak. A kezdeményezésnek nem látta értelmét Lányi Zsolt örmény kisebbségi képviselő sem.
Január 7.
Göncz Kinga ifjúsági, családügyi, szociális és esélyegyenlőségi miniszter és Teleki László romaügyi államtitkár egy tanácskozás alkalmából mintegy nyolcvan országos roma és civil szervezet vezetőjével találkozott. Az eseményen a miniszter a fontos kérdések között említette meg a kisebbségi törvény módosításának ügyét, amelynek következtében megváltozik a kisebbségi önkormányzati szisztéma. (RomNet)
Január 8.
A Magyarországi Német Önkormányzatok Napján tartott budapesti ünnepségen Szili Katalin azon reményének adott hangot, hogy a kisebbségi törvénymódosítás vitáját sikerülni fog a tavaszi ülésszakban befejezni. Hangsúlyozta azt is, hogy a politikusoknak szintén meg kell oldaniuk a kisebbségek parlamenti képviseletének ügyét. (MTI)
Január 10.
Novák Imre Josua, az Univerzum Egyházának Hírnöke, a hunok szentegyházának papja a Szili Katalinnak írott levelében előzetes egyeztetést kért a hunok kisebbséggé nyilvánítása kapcsán. A megkeresésre a házelnök február 2-án válaszolt.
Január 17.
Calin Popescu Tariceanu román miniszterelnök budapesti látogatásán találkozott a magyarországi román kisebbségi vezetőkkel. A találkozót követően Kreszta Traján elmondta, hogy a megbeszélés előtt levelet intéztek a román kormányfőhöz, amelyben tájékoztatták őt a kisebbség helyzetéről, a kisebbségi joganyag módosításáról és a parlamenti képviselet ügyéről is. (MTI)
Január 28.
Az ÁSZ a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek támogatási rendszerének ellenőrzése kapcsán egy hosszú távú, integrációs és szociálpolitikai szempontokat egyaránt magában foglaló kisebbségi stratégia kialakítását javasolta a kormánynak. A vizsgálat megállapította többek között azt is, hogy hiányos és ellentmondásos az

országos önkormányzatok működésének jogi szabályozása, amelyre megoldást a benyújtott kisebbségi törvényjavaslat elfogadása kínálhat. (MTI)

Február 1.

Pártközi egyeztetés a törvényjavaslat vitás pontjairól.

Szarka László, az MTA ENKI igazgatója megküldte Vizi E. Szilveszternek, az MTA elnökének a hun kisebbségi kezdeményezéssel kapcsolatos szakvéleményét, amely szerint „a hun mítosz (…) hívei szabadon társulhatnak, szövetkezhetnek, de az érvényes kisebbségi törvény szerint nem tekinthetők etnikai vagy nemzeti kisebbségnek."

Február 8.

Bihari Endre, a Magyarországi Roma Párt elnöke bejelentette, hogy kérelmet nyújtanak be a köztársasági elnökhöz annak érdekében, hogy kezdeményezzék a cigányság nemzetté nyilvánítását. Megítélése szerint ezzel javulhat a cigányság oktatásban elfoglalt, munkaerő-piaci és szociális helyzete, hiszen „más a jogi státusza egy nemzetnek, és más egy etnikumnak." (index.hu)

Február 10.

Kenesei István, az MTA Nyelvtudományi Intézetének igazgatója elkészítette a szakértői véleményét a hun kisebbségi kezdeményezéssel kapcsolatban, amelyet az MTA ENKI véleményével együtt Vizi E. Szilveszter aznap megküldött Göncz Kingának. Az Intézet álláspontja szerint „a magát magyarországi hunoknak nevező csoport tagjai nem tekinthetők nemzeti vagy etnikai kisebbségnek."

Február 11.

Szabó Vilmos és Rasim Ljajic szerbia-montenegrói emberi jogi és kisebbségügyi miniszter jelenlétében megtartotta a vajdasági Magyar Nemzeti Tanács és a magyarországi Szerb Országos Önkormányzat az első együttes ülését Szabadkán. Az értekezleten Pavlov Milica kijelentette azt, hogy idejétmúlt a magyarországi kisebbségi törvény. (magyarorszag.hu)

Február 18.

Németh Zsolt, a Fidesz külügyi kabinetvezetője találkozott az országos kisebbségi önkormányzatok vezetőivel. A megbeszélést követően elmondta azt, hogy nem tartja szerencsésnek a kisebbségi és a választójogi törvény módosításának összekapcsolását, mivel konszenzus csupán az előzőben körvonalazódott. (MTI)

Február 20.

Az Anyanyelv Nemzetközi Napja alkalmából Heizer Antal sajtóközleményt adott ki, amely szerint „az Országgyűlésben rövidesen újra indul a kisebbségek jogairól szóló törvény módosításának plenáris vitája. A módosítás céljai között kiemelt helyen szerepel a kisebbségeink nyelvi jogainak megerősítése, nyelvi, kulturális autonómiájuk megszilárdítása. 1993-ban a parlamenti pártok, a kisebbségeink képviselőivel való egyeztetést követően, konszenzussal alkották meg az európai fórumokon is elismert nemzetiségi törvényt. Hasonló egyetértésre a most induló parlamenti vitában is szükség lesz a közös cél, Magyarország sokszínű kulturális értékeinek megőrzése, fejlesztése érdekében." (luno.hu)

Február 22.

Heizer Antal közleményt adott ki, amelyben szorgalmazta a miniszterelnök és a kisebbségi vezetők konzultációját az ország aktuális kisebbségpolitikai kérdéseiről. A közlemény szerint a találkozónak az adna alkalmat, hogy az Országgyűlésben rövidesen folytatódik a kisebbségi törvénymódosítás vitája. (luno.hu)

Február 25.

Ifjabb Bogdán János, a Lungo Drom alelnöke az Alkotmánybírósághoz intézett beadványában a választási eljárásról szóló 1997-es törvény alkotmánysértő voltának

kimondását indítványozta, mivel az nem rendelkezett a megyei közgyűlésekben és az Országgyűlésben kioszthatóó kedvezményes kisebbségi mandátumokról. (MTI)

Február 28.

Az Magyar Nemzet Online értesülése szerint az Országgyűlésben március elsején folytatódik a kisebbségi törvényjavaslatnak 2004 tavasza óta húzódó általános vitája. (Magyar Nemzet Online)

Március 1.

Az ICSSZEM közleményt adott ki a kisebbségi jogszabályok módosításáról, amely a párbeszéd fontosságát és a legvégsőkig tartó konszenzuskeresést hangsúlyozta a kisebbségek ügyében.

Az Országgyűlés plenáris ülésén közel egy év után folytatódott a törvényjavaslat általános vitája. Mesterházy Attila felrótta a Fidesz képviselőinek, hogy 2004 októberében kiléptek a törvényjavaslatot addig övező négypárti egyetértésből, és azóta sem kaptak a párttól szövegszerű módosító javaslatokat, csupán a problémák felvetése ismert. Németh Zsolt szerint a párt benyújtott módosításokat, csak a kormány nem készített alternatív javaslatokat, és így mintha maga a kormány temetné a törvénymódosítás lehetőségét. Elmondása szerint „… valóban nagymértékben hatott ránk, hogy a kisebbségi állampolgárok nagy számban fejtették ki aggályaikat.” A nagyobbik ellenzéki párt képviselői felszólalásaikban jórészt továbbra is elvetették a névjegyzék intézményét, a megyei szint létrehozását, a személyi hatály EU-s állampolgárokra történő kiterjesztését, és a korábbiakhoz képest a kisebbségi választók és jelöltek nyilatkozattételét, illetve a jelöltek nyelvismeretét fogalmazták meg. (mkogy.hu)

Március 4.

Az Országos Szlovén Kisebbségi Önkormányzat Szentgotthárdon ünnepelte a fennállásának tizedik évfordulóját. Az ünnepségen Heizer Antal felhívta a figyelmet a készülő törvénymódosításra és hangot adott azon reményének, hogy a jövőben nem fognak olyan önjelöltek érkezni a kisebbségi önkormányzati választásokra, akik fülhallgatót viselnek, mert nem értik a kisebbségi nyelvet. Ígéretet tett arra nézve, hogy az ország a jövőben is mindent megtesz annak érdekében, hogy a kisebbségek valós igényeit teljesítse. (Vas Népe)

Március 10.

Miután a Békés megyei Elek Román Általános Iskolájának működtetése kérdésessé vált, és az ügyben a Határon Túli Románok Hivatala is kifejezte az aggodalmát, Heizer Antal megerősítette: a magyar kormány feladatának tekinti a kisebbségek kulturális és nyelvi értékeinek megőrzését, és az ehhez szükséges törvényi és költségvetési feltételek megteremtését. Azon túl, hogy az állam kiemelt jelentőséget tulajdonít a nemzetiségi oktatásnak, működéséhez többletforrásokat biztosít, támogatja az országos kisebbségi önkormányzatok azon törekvését, hogy kezükbe vegyék az intézmények működtetését. (MTI)

Március 22.

Az Országgyűlés plenáris ülésén folytatódott és le is zárult a törvényjavaslat általános vitája. A pártok álláspontjai nem közeledtek egymáshoz: vita alakult ki arról, hogy vajon a hatályos jogszabályok alapján meg lehet-e rendezni a 2006-os kisebbségi önkormányzati választásokat. Farkas Flórián kijelentette, hogy „… olyan módosító elemet nem tudunk támogatni, amit a kisebbségek túlnyomó többsége nem tud elfogadni.” Hangot adott azon reményének is, amely szerint az elkövetkező napokban megszületik a konszenzus a szakmai egyeztetések keretében. Aznap Mesterházy Attila, Németh Erika, Godó Lajos és Bán Imre MSZP-s, illetve Németh Zsolt, Gruber Attila és

Farkas Flórián Fideszes országgyűlési képviselők egy sor módosító javaslatot nyújtottak be. (mkogy.hu)

Március 25.

Göncz Kinga megküldte Szászfalvi Lászlónak a hunok kisebbségként való elismerését célzó népi kezdeményezésről szóló MTA és miniszteri állásfoglalásokat. A miniszteri vélemény szerint „… hazánkban saját nyelvvel, identitással, kultúrával, hagyományokkal és hun kisebbségi közösségi tudattal rendelkező népcsoport, nemzeti vagy etnikai kisebbség nem létezik."

Március 29.

Az EJKVB ülésének előkészítése érdekében konzultáció Mesterházy Attila ICSSZEM politikai államtitkár és Heizer Antal stb. részvételével.

Április 4.

Lemondott a posztjáról Zsigó Jenő, a Romaügyi Tanács elnöke, aki szerint „fájdalmas látni, ahogyan a kormány saját kezdeményezései becsődölnek." Zsigó ezek közé sorolta a kisebbségi törvény reformjának ügyét is. (MTI)

Április 11.

Az Alkotmányügyi bizottság megkezdte a törvényjavaslathoz benyújtott módosító javaslatok megtárgyalását.

Április 12.

Az EJKVB ülése megvitatta a hun országos népi kezdeményezést a kormány, a NEKH, az OVI és a kisebbségi ombudsman képviselőinek, valamint az országos kisebbségi önkormányzati elnökök jelenlétében. A bizottság úgy határozott, hogy a háttéranyagok, a szakértői vélemények, és a kormány álláspontjának ismeretében, 17 nem és 4 tartózkodás mellett nem támogatja a népi kezdeményezést.

Április 15.

Kaltenbach Jenő az országgyűlési biztosok közös budapesti sajtótájékoztatóján elmondta, hogy nincs összhangban az alkotmánnyal a kisebbségi önkormányzati választási szabályozás. (radio.hu)

Április 22.

Szászfalvi László a Magyar Nemzetnek nyilatkozva elmondta, hogy úgy tűnik, nincs annak akadálya, hogy 2006 őszén meg lehessen tartani a kisebbségi önkormányzati választásokat, mert megítélése szerint már közel a megegyezés a vitás ügyekben. Az EJKVB elnöke kifejtette: a módosítással kapcsolatos bizottsági munka azért szünetel, mert az MSZP és a Fidesz között előrehaladott egyeztetések folynak ez ügyben. A lap úgy értesült, hogy a pártok kompromisszumra készek voltak a legvitatottabb kérdésben, a kisebbségi választói névjegyzék ügyében. Ezek szerint a névjegyzék-bizottságokat már nem a kisebbségi önkormányzatok állítanák fel, hanem a választási jogosultság megállapításában a választási szervek is közreműködnének. (Magyar Nemzet Online)

Április 25.

Az Országgyűlés 14 igen, 178 nem, és 92 tartózkodás mellett elfogadta a népi kezdeményezésről szóló 32/2005. (IV. 27.) Országgyűlési határozatot, amelyben nem támogatta a hunok hivatalos kisebbségként való elismerését.

Május 4.

Kaltenbach Jenő az Országgyűlés szakbizottsága előtt tartott beszámolójában felhívta a figyelmet, hogy a hatályos jogi szabályozás mellett veszélybe kerülhetnek a 2006-os kisebbségi önkormányzati választások, ezért sürgette a választójogi törvény módosítását. (radio.hu)

Május 4-8.

Az Európai Népcsoportok Föderális Uniójának bukaresti tanácskozásán a szervezet állást foglalt a magyarországi kisebbségpolitikával kapcsolatban is: szorgalmazta a

kisebbségi törvény tervezett módosításának, valamint a parlamenti képviseletről szóló törvénynek a mihamarabbi elfogadását. (nekh.gov.hu)

Május 9.

Az Országgyűlés plenáris ülésén 180 – egy kivételével kormánypárti – igen, és 102 – ellenzéki és független – tartózkodás mellett döntés született a törvényjavaslat részletes vitára bocsátásáról. (mkogy.hu)

Május 25.

Az Országgyűlés plenáris ülése megvitatta a kisebbségi ombudsman beszámolóját. Kaltenbach Jenő a kisebbségi törvényjavaslat elfogadását szorgalmazta, mivel a hatályos szabályok szerint nem lehet megtartani a kisebbségi önkormányzati választásokat. Az ülés keretében Hargitai János, a Fidesz vezérszónoka kiemelte, hogy a jelek szerint az akkori formában nem lehet megtartani a kisebbségi önkormányzati választásokat, ezért módosításra van szükség. (magyarorszag.hu, MTI)

Május 26.

A Figyelő hírül adta, hogy a következő napokban több egyeztetésre kerül sor az MSZP és a Fidesz szakpolitikusai között egy olyan rendszer kidolgozása érdekében, amely valóban a kisebbségek tagjaiból választaná a kisebbségi önkormányzatokat. A legfontosabb kérdésnek valamiféle választási szűrő beépítése ígérkezik. (fn.hu)

Május 31.

Az MSZP és a Fidesz között több hónapos egyeztetés után megállapodás született a törvényjavaslat vitás pontjainak ügyében. Mesterházy Attila szerint olyan alkotmányos javaslat született, amely kisebbségpolitikai szempontból elfogadható, és politikailag vállalható. Németh Zsolt, az Országgyűlés külügyi bizottságának elnöke szerint a módosítás lényege annak elősegítése, hogy a kisebbségek válasszák meg saját intézményeiket, valamint az, hogy szélesítse a kisebbségi önkormányzatok jogköreit. Kiemelte, hogy a kisebbségi önkormányzatokkal folyamatos párbeszédet folytattak annak érdekében, hogy létrejöjjön a kompromisszum. A módosító javaslat bizottságiként fog az Országgyűlés elé kerülni, és az ettől eltérő javaslatokat mindkét párt visszavonja. A kompromisszum része volt az is, hogy a törvényjavaslatnak még a tavaszi ülésszakban el kell jutnia a végszavazásig, és ennek érdekében a frakciók akár a Házszabálytól való eltéréshez is hozzájárulnak. A módosító javaslatcsomagot egyaránt bírálta Kaltenbach Jenő kisebbségi és Péterfalvi Attila adatvédelmi ombudsman. A kritizált pont szerint a kisebbségi önkormányzati választásokon való részvétel feltétele a jegyzőnél való nyilvántartásba vétel lenne. A kisebbségi biztos szerint mindez visszalépés jelent a korábban tervezettekhez, a kisebbségi szervezetek szerepvállalásához képest, és ez a megoldás nem akadályozza meg azt, hogy valaki csupán politikai-anyagi előnyszerzés céljából vallja magát kisebbséghez tartozónak. Az adatvédelmi biztos szerint nem indokolt, hogy állami szerv tartson nyilván ilyen személyes adatokat. Horváth Aladár szerint a regisztráció csak fokozza az elkülönülés érzését, és ezért a romák többsége el fogja utasítani azt. (Magyar Hírlap Online, luno.hu, magyarorszag.hu)

Az EJKVB megkezdte a törvényjavaslat módosító javaslatainak tárgyalását.

Június 1.

A kormányülés támogatásáról biztosította a május 31-i megállapodás szerinti módosítás tervezetét. A módosítási javaslatokról június 2-án a NEKH közleményt adott ki.

Az EJKVB bizottsági módosító javaslatot, majd június 7-én két újabb pontosító jellegű indítványt nyújtott be a törvényjavaslathoz kapcsolódva. A június elsejei dokumentum egységes szerkezetbe foglalta a törvényjavaslathoz korábban beérkezett, mintegy 85 módosító javaslatot, és a 2005 tavaszi egyeztetések eredményét.

Június 2.

A pártok kompromisszumát bírálva Kaltenbach Jenő kijelentette, hogy a módosítás éppen arra alkalmatlan, amiért létrejött. Attól tartott ugyanis, hogy sokakat elriaszt, ha a jegyzőnél kell megvallaniuk az identitásukat, miközben a kisebbséghez nem tartozók ki tudják játszani a törvényt. Ez utóbbi esetben a csalás államilag igazolttá válik. Heizer Antal szerint nem lehet azt kizárni, hogy a szigorítás eredményeként csökkenni fog a kisebbségi önkormányzatok száma. A NEKH elnökét meglepetésként érte, hogy a politikai kompromisszum ellenére az EJKVB ülésén a Fidesz képviselőinek többsége nem támogatta a javaslatot. (NOL)

A pártok képviselői visszavonták az év márciusában benyújtott módosító javaslataikat.

Június 6.

Tizenkét országos kisebbségi önkormányzat vezetője – a szerb kivételével – közös nyilatkozatban üdvözölte a két párt megegyezését. Különösen előremutatónak értékelték az oktatási és kulturális intézmények, illetve a kisebbségi önkormányzatok működési és finanszírozási stabilitásának megteremtését. Ugyanakkor elengedhetetlennek tartották azt, hogy a kisebbségi választói névjegyzék létrejöttét, alakulását és megsemmisítését maguk a kisebbségek is ellenőrizhessék. Aggályosnak tartották azt, hogy nehezebbé vált a települési önkormányzatba való kisebbségi bejutás lehetősége, és ez aránytalanul hátrányos helyzetbe hozta a kistelepüléseken élőket. Módosítani javasolták a kisebbségi önkormányzati kezdeményezések küszöbszámait, és bár a módosítás alkotmányos céljaival és a kisebbségi önkormányzatok legitimitásának erősítésével egyetértettek, garanciát kértek arra, hogy a kisebbségi testületek számának csökkenése esetén sem csökken a rendszer költségvetési támogatása. Végül megfogalmazták azon elvárásukat, hogy a választások 2007 tavaszi befejezése után a kormány, a parlamenti pártok és az országos kisebbségi önkormányzatok értékeljék a választás tapasztalatait, és az illetékesek kezdeményezzék a szükséges törvénymódosításokat. A szerb országos önkormányzat a témával kapcsolatban önálló állásfoglalást kívánt kialakítani. (luno.hu, MTI)

Az Alkotmányügyi, a Külügyi és az Önkormányzati bizottságok a módosító javaslatokról tárgyaltak.

Június 7.

Az adatvédelmi ombudsman állásfoglalása „adatvédelmi szempontból megnyugtatóbbnak” nevezte a kisebbségi választói névjegyzékkel kapcsolatos korábbi elképzelést.

Június 8.

Az Országgyűlés plenáris ülésén megkezdődött és egyúttal le is zárult a törvényjavaslat részletes vitája, amely a közelmúltban megszületett kompromisszum pontjait érintette. Mesterházy Attila szerint sikerült szakmai megoldást, vállalható kompromisszumot találniuk. Felszólalása szerint „… az körvonalazódott a beszélgetések során, hogy olyan módosító indítványt nem tudnak a politikai pártok előterjeszteni, amely minden kisebbségi közösség számára egyformán kielégítő, egyformán jó.” Németh Zsolttal együtt ígéretet tettek arra, hogy rögtön a 2006-os kisebbségi választások után elkezdik értékelni az eredményeket.

Az Oktatási bizottság megtárgyalta a módosító javaslatokat.

Június 13.

Göncz Kinga az egységes törvényjavaslat mellett zárószavazás előtti módosító javaslatot nyújtott be a koherencia-zavar megszüntetése érdekében.

Az Országgyűlés elfogadta a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló T/9126. sz. törvényjavaslatot, amelyet Szili Katalin másnap írt alá, és június 16-án küldött meg a köztársasági elnöknek kihirdetésre.

Az elfogadott törvényjavaslat a pártok kompromisszuma nyomán számos lényeges változtatást tartalmazott a 2004. márciusi szöveghez képest. Ezek szerint a kisebbségi törvény személyi hatályát továbbra is a magyar állampolgárok jelentik, kizárólag ők gyakorolhatják a kisebbségi önkormányzati választásokon az aktív és passzív választójogukat. A kisebbségi választói névjegyzék intézménye megmaradt, de annak kezelése átkerült a kisebbségek kezéből a helyi választási iroda vezetőjének (többnyire tehát a jegyzőnek) a hatáskörébe, aki viszont a kisebbségi kötődés megítélésében nem rendelkezik döntési jogosítvánnyal. Lefektették ugyanakkor, hogy a kisebbségi önkormányzati választásokon jelöltet a továbbiakban kizárólag csak szervezetek állíthatnak. Szintén megmaradhatott a területi kisebbségi önkormányzat, amelyet viszont megszigorított előfeltételekkel, és közvetett úton lehet létrehozni, akárcsak az országos testületet. A módosítás során eredetileg elgondolt, listás-arányos választás megmaradt területi és országos szinten egyaránt. A megfogalmazódó kisebbségi igény hatására visszakerült a települési önkormányzatban való kedvezményes kisebbségi mandátum intézménye, amelyet eredetileg megszüntetni terveztek.
Heinek Ottó a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának szekszárdi kihelyezett elnökségi ülését követően sajnálatosnak nevezte, hogy módosító javaslatcsomag utolsó változatáról nem egyeztettek a kisebbségekkel: „amikor bennünket arról tájékoztatott a két nagy párt képviselője, hogy ők egymással megállapodtak, akkor utána nem kérdezték meg, de előtte sem, hogy mit szólunk hozzá, támogatjuk, vagy nem.” (MTI, Tolnai Népújság Online)

Június 14.

A kisebbségi választói névjegyzék bevezetése elleni tiltakozásul Horváth Aladár kilépett az OCÖ-ből. A roma vezető a regisztrációt zsákutcás rendszernek és a magyar közigazgatáshoz nem igazodó, alkalmatlan struktúrának minősítette. Szerinte a kisebbségi hovatartozását felvállaló cigányok számánál is kevesebben fogják regisztráltatni magukat. Megítélése szerint az OCÖ vezetése „lezüllesztette a romapolitikát”, és ennek a törvénynek a támogatása volt az utolsó csepp. A Népszabadságban június 20-án megjelent, „Eddig – és hogyan tovább?” c. írásában utóbb kifejtette, hogy a cigány képviselők súlyos történelmi bűnt követtek el, mert a romák többsége félelemből nem akarja magát listára vetetni, és a kisebbségi önkormányzati rendszer amúgy is csődöt mondott. Horváth nyilatkozata előtt Kolompár Orbán a módosítással kapcsolatban úgy nyilatkozott, hogy annak eredményeként „nyugodt, higgadt és kiegyensúlyozott körülmények” között lehet majd megtartani a kisebbségi önkormányzati választásokat. (MTI, Népszabadság)

Június 15.

Heinek Ottó a Magyar Nemzetnek nyilatkozva kifejezte azon reményét, hogy az év őszén még finomít az Országgyűlés a kisebbségi törvényen és a kisebbségi választójogi törvényen. Megítélése szerint ugyanis a módosítás nem gátolja meg az etnobizniszt, és a kedvezményes települési önkormányzati mandátum következtében a pártok érdekeltek lesznek abban, hogy „rászervezzenek” a kisebbségi önkormányzati választásokra, regisztráltassák saját embereiket. Heizer Antal szerint a számításaik alapján ez nem reális veszély. (Magyar Nemzet Online)

Június 16.

A CSZOSZ közleményt adott ki az elfogadott törvény kapcsán, amely szerint az új rendszer épít a korábbi tapasztalatokra, és megfelel a térség geopolitikai követelményeinek és realitásainak. (MTI)

Június 18.

Kolompár Orbán az Ipolyvecén megrendezett Diszkrimináció-ellenes Napon kijelentette, hogy pozitív változást jelent a kisebbségi törvény módosítása, mert

megszűnik a kisebbségi önkormányzatok kiszolgáltatottsága, megszűnik a függőség a települési önkormányzat szerveitől, és végre normális lesz az anyagi finanszírozás is. Előremutatónak tartotta azt, hogy megteremti a kisebbségi testületek finanszírozásának automatizmusát, és rögzíti a települési önkormányzat feladatköreit. Előrelépésként értékelte, hogy a romák maguk kezdeményezhetik a választást, és maguk választhatják meg a képviselőiket. A cigány kisebbségi önkormányzatok számának esetleges csökkenését alaptalan félelemnek nevezte. Megnyugtatónak tartotta az előkészület alatt álló végrehajtási rendeletet, amely lehetőséget biztosítana a kisebbségeknek a választói névjegyzék összeállításának ellenőrzésében. (MTI)
Farkas Flórián Szolnokon nyilatkozva szintén helyesnek ítélte a kisebbségi törvény módosításának támogatását, amely szerinte kiszűri az etnobiznisz haszonlesőit. (NOL)

Június 21.

Mádl Ferenc az elfogadott, de ki nem hirdetett törvényt megküldte az Alkotmánybíróságnak, hogy az alkotmányossági szempontokat megvizsgálja. A Köztársasági Elnöki Hivatal közleménye szerint az államfő aggályosnak tartotta a népszuverenitás elvének és a választójog egyenlőségének sérelmét a települési önkormányzatban való kedvezményes kisebbségi mandátum tervezett, új megoldásával kapcsolatban. A lépéséről a köztársasági elnök aznap levélben tájékoztatta Szili Katalint. Soltész István, az Országgyűlés főtitkára június 22-i levelében továbbította a köztársasági elnök átiratát Szászfalvi Lászlónak.

Augusztus 2.

Az Országgyűlésnek benyújtásra került a Magyar Köztársaság területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek helyzetéről szóló, a 2003-2005 közötti időszakot taglaló kormánybeszámoló. A jelentés a további kisebbségpolitikai feladatok sorában kiemelte, hogy „a kisebbségi jogszabálycsomag hatálybalépését követően egy még időben tervezhető és felépített folyamattal lehet felkészülni a 2006. évi kisebbségi választásokra, kidolgozhatók és hatályba léptethetők az új jogszabályok végrehajtási rendeletei, és fokozatosan be lehet vezetni a megújuló gazdálkodási, pénzügyi szabályozókat. (…) A Kormány a kisebbségi joganyag megújítása következő lépéseként végrehajtási rendeletek révén kíván összhangot teremteni az alacsonyabb szintű jogszabályi kör kisebbségi vonatkozásaiban.”

Augusztus 28.

Heizer Antal a Magyar Nemzetnek nyilatkozva elmondta, hogy megkezdték a joganyagnak a kisebbségekkel való ismertetését, mivel az Országgyűlés által elfogadott kisebbségi joganyagnak csak egy eleme került alkotmánybírósági kontrollra. A NEKH elnöke szerint októberig fog eldőlni, hogy lesz-e újra dolga a Parlamentnek a törvénnyel, de immár nem kérdés az, hogy tarthatnak-e 2006-ban kisebbségi önkormányzati választásokat. (Magyar Nemzet Online)

Augusztus 30.

A NEKH fennállásának tizenötödik évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen részt vett a Hivatalba látogató Göncz Kinga. Az ünnepség résztvevői többek között áttekintették a következő időszak feladatait, amelyek közül kiemelten kezelték az új alapokon nyugvó kisebbségi önkormányzati választások szakmai előkészítését. (luno.hu)

Szeptember 8.

Az ÁSZ közzétette a 371 helyi és 150 kisebbségi önkormányzat 2003. évi gazdálkodásáról szóló vizsgálatának eredményét. Megállapításai között szerepelt az, hogy „az ellenőrzési tapasztalatok alapján elkerülhetetlen az állami és az önkormányzati feladatok újragondolása, pontosabb meghatározása, a központi költségvetés és a helyi önkormányzatok közötti hatás- és feladatkör elhatárolása és

ezekhez kapcsolódóan az önkormányzati finanszírozási rendszer korszerűsítése." A jelentés rámutatott a gazdálkodási rend számos hiányosságára is. (MTI)

Szeptember 14.

Heizer Antal Szekszárdon kijelentette, hogy a kisebbségek parlamenti képviselete politikai kérdés, és a parlamenti pártoknak meg kell állapodniuk abban, hogy miként kívánják a kérdést megoldani. Úgy ítélte meg, hogy a pártok félelmei az esetleges kisebbségi képviselőkkel szemben jelentősen oldódhatnak, mert a 2006 őszi kisebbségi önkormányzati választásokon már valóban az adott közösségből lehet megválasztani a kisebbségi testületeket. A NEKH elnöke ezt annak az országjáró körútnak a keretében mondta el, amelynek során számos településen ismertette a kisebbségi törvény nyáron elfogadott módosítását. Azon reményeinek is hangot adott, hogy az Alkotmánybíróság szeptemberben dönt a kérdésben, és az év végéig hatályba léphetnek a módosító rendelkezések. (MTI)

Szeptember 27.

Az Alkotmánybíróság ülése határozatot hozott a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló törvénynek a köztársasági elnök által kezdeményezett előzetes vizsgálatának tárgyában (593/A/2005.). Az AB megállapította, hogy az államfő által kifogásolt, a települési önkormányzatban való kedvezményes kisebbségi mandátumról szóló bekezdés alkotmányellenes.

Heizer Antal a döntést úgy kommentálta, hogy bár a kisebbségek elveszítenek egy kedvezményes lehetőséget, de az új választási rendszer lényegét ez nem érinti, és elhárultak annak elvi akadályai, hogy a 2006 őszi választásokat már az új szabályok szerint rendezzék meg. Ehhez azonban a pártok képviselőinek ismét tárgyalóasztalhoz kell ülniük, hogy az alkotmányossági szempontoknak megfelelően módosítsák a törvényt. (NOL)

A NEKH elnöke aznap fogadta Markus Jaegert, az ET Emberi Jogi Biztosi Hivatalának igazgató-helyettesét és Julien Attuilt, az ET szakértőjét, akik számára az elnök beszámolt a kisebbségi joganyag módosításának főbb elemeiről. (nekh.gov.hu)

Október 3.

Sólyom László köztársasági elnök az AB határozata nyomán visszaküldte Szili Katalinnak a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló törvényt.

Október 4.

Mandur László, az Országgyűlés alelnöke megküldte Szászfalvi Lászlónak a ki nem hirdetett törvényt és a kapcsolódó AB határozatot, és felkérte egyúttal az Alkotmány- és igazságügyi bizottság által benyújtandó módosító javaslat megtárgyalására.

Kaltenbach Jenő megküldte Szili Katalinnak a törvénnyel kapcsolatos megoldási javaslatát, mivel alkotmányossági szempontból indokoltnak tartotta a kedvezményes mandátumszerzés lehetőségét fenntartani a már elfogadott kisebbségi választói névjegyzék alkalmazásával. Javaslatának másik lényeges eleme az volt, hogy az Országgyűlés ne helyezze hatályon kívül az erre vonatkozó, még hatályos szabályokat. Megfontolandónak tartotta továbbá azt is, hogy a jogalkotó a névjegyzékkel kapcsolatban térjen vissza a korábbi elképzeléshez. A levelet Mandur László október 11-én továbbította Szászfalvi Lászlónak.

Heizer Antal sajtótájékoztatót tartott a NEKH-ben az AB döntése nyomán kialakult helyzetről. Álláspontja szerint a lehetséges egyéb megoldások kialakításáról, a további teendőkről a pártoknak egyeztetéseket kell lefolytatniuk. Sürgető feladatnak tartotta ugyanakkor, hogy mielőbb megszülessen a kisebbségi törvénycsomag, amely egyéb kulcsfontosságú elemeket is tartalmazott. (nekh.gov.hu)

Október 10.
Az OCÖ kezdeményezésére roma társadalmi szervezetek közös javaslatot fogadtak el, amely szerint a kedvezményes mandátumszerzés lehetőségét a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló törvényben kell biztosítani. A másnapi közlemény szerint az OCÖ csak akkor támogatja a törvény ismételt elfogadását, ha a parlamenti pártok garanciát vállalnak a kisebbségek helyi képviseletének megvalósítására. Az állásfoglalást eljuttatták a köztársasági elnöknek, az Országgyűlés elnökének és a parlamenti pártoknak is. (oco.hu)
Október 12.
A kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló 2005. évi … törvény 68. § (3) bekezdésének az AB által történő megsemmisítéséből adódó feladatokról, lehetséges megoldásokról tartottak tájékoztatót az országos kisebbségi önkormányzatok elnökei részére az ICSSZEM, a NEKH, az IM, illetve a parlamenti pártok képviselői és szakértői. Mesterházy Attila bevezetőjében elmondta, hogy a továbbiakban a kedvezményes mandátum alkotmányos szabályozásának kidolgozására egy hónap áll rendelkezésre. Papp Imre felhívta a figyelmet arra, hogy az eredetileg elgondolt és a kisebbségi ombudsman által pártolt névjegyzék-bizottságokhoz már nincs mód visszatérni. Kompromisszumos megoldásként vetődött fel egy, a kedvezményes mandátum ügyéről szóló országgyűlési határozat elfogadása.
Október 14.
Sor került a települési önkormányzatban való kedvezményes kisebbségi mandátum kialakítását célzó első egyeztetésre.
Október 17.
Az EJKVB ülése 15 igen és 1 tartózkodás mellett támogatta az Alkotmányügyi bizottság javaslatát, amely kihagyta a kedvezményes önkormányzati mandátumhoz jutás lehetőségét az ismételt elfogadásra váró törvénymódosításból. Emellett kompromisszum született az ügyben, hogy lépéseket tesznek a kedvezményes mechanizmus megvalósítása érdekében: az erről szóló határozati javaslatot a bizottság 17 igen és 1 tartózkodás mellett támogatta. (MTI)
Az Országgyűlés plenáris ülésén lezajlott az elfogadott, de ki nem hirdetett törvény és a kapcsolódó határozati javaslat együttes vitája, amelynek eredményeként a Ház elfogadta a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló 2005. évi CXIV. törvényt, amelyet november 19-én a házelnök, 24-én pedig a köztársasági elnök írt alá. Így a jogszabály az év november 25-én lépett hatályba.
A négy parlamenti párt képviselői (Németh Erika (MSZP), Teleki László (MSZP), Fodor Gábor (SZDSZ), Kis Zoltán (SZDSZ), Farkas Flórián (Fidesz-MPSZ), Gruber Attila (Fidesz-MPSZ), Csapody Miklós (MDF), Karsai Péter (MDF) közösen kezdeményezték egy országgyűlési határozati javaslat elfogadását a kisebbségek kedvezményes önkormányzati mandátumhoz jutása érdekében (H/17876.), amely egy erről szóló törvényjavaslat kidolgozását célozta meg. A javaslatot az Országgyűlés a 81/2005. (X. 19.) sz. határozatával fogadta el.
A Figyelőnek nyilatkozó kisebbségi szakértők szerint ugyanakkor a kisebbségi törvény további módosításra szorul, mert problémák vannak a települési és kisebbségi önkormányzatok közötti feladat- és hatáskörmegosztással, valamint a kisebbségi testületek finanszírozásával kapcsolatban. (fn.hu)
Október 20.

Az OVB ülése a 38/2005. sz. határozatában hitelesítette a magyarországi zsidóság hivatalos kisebbségként való elismerését célzó országos népi kezdeményezés aláírásgyűjtő ívét.

Október 21.

Feldmájer Péter, a MAZSIHISZ elnöke elhibázottnak minősítette a magyarországi zsidóság kisebbségként való elismerését célzó kezdeményezést, amely szerinte nem tükrözi a közösség többségének véleményét. Kétségesnek tartotta ezért, hogy sikerül-e egyáltalán ezer aláírást összegyűjteni. Az Országgyűlés részéről pedig szerinte nem lenne se célszerű, se bölcs döntés a nemzeti kisebbségi státus biztosítása. Kaltenbach Jenő viszont nem volt annyira biztos abban, hogy akár a MAZSIHISZ akarata ellenére ne lehetne a kisebbségi törvénybe beemelni a zsidóságot. Hozzátette azt is, hogy a pártok kénytelenek újra szembesülni azzal, hogy milyen hiányosak a kisebbségekre vonatkozó jogszabályok. (MTI, NOL)

Október 25.

Deák Gábor, a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület vezetőségi tagja szerint a kisebbséggé nyilvánítás nem jelentené azt, hogy a zsidóság elvesztené a történelmi egyházi besorolását, a kettő nem zárja ki egymást. Megítélése szerint a zsidó kisebbségi önkormányzat és a hitközség hosszabb távon egymást erősítené a zsidó identitás megerősítésében. (MTI)

Október 26.

Deák Gábor és Szegő András a Népszabadságnak nyilatkozva elmondták, hogy a zsidó kisebbségi kezdeményezés célja az, hogy azok is megélhessék identitásukat, akik számára a vallás nem jelent elég vonzerőt. A kisebbségi választáson a részvétel önkéntes, senki sem lenne nyilatkozatra és nyilvántartásba vételre kötelezve. Úgy vélték, hogy a megalakuló zsidó kisebbségi önkormányzatok nagyobb sikerrel küzdhetnek a helyi antiszemita jelenségekkel ellen, mint a MAZSIHISZ. (Népszabadság)

November 3.

Tamás Pál szociológus a Népszabadságban megjelent, „Egy koraszülött ötlet” c. írásában kifejtette, hogy tapasztalhatóan a holocaust hatására még nem jött el az ideje a zsidó kisebbségi kezdeményeznek. Hell István újságíró ugyanitt kifejtette, hogy bár a félelmek jogosak, a kezdeményezők és a támogatók identitását nem illik kétségbe vonni. Úgy vélte, hogy a kisebbségi önkormányzatokról szóló törvényt hatályon kívül kell helyezni a legutóbbi módosításával együtt, és helyette a kisebbségek számára kulturális közalapítványokat kell szervezni különböző nyelvi-kulturális célok megvalósítására. (Népszabadság)

November 5.

Teleki László szerint a módosított kisebbségi törvény életbe lépése növelni fogja a közösségek önállóságát, felelősségét, és a politikától való függetlenségét, amely már a 2006-os kisebbségi önkormányzati választásokon lemérhető lesz. Hozzátette azt, hogy a pozitív változások már a 2006-2007-es választásokon ki fognak derülni. (fn.hu)

Gyertyán Ervin író a Népszabadságban megjelent, „Felekezet vagy nemzetiség?” c. írása szerint tiszteletben kell tartani a zsidó identitástudat három történeti hagyományát, azaz egyrészt lehetővé kell a kisebbségi elismertetését, de az ez ellen való tiltakozást is. (Népszabadság)

November 6.

Ausztriai, ukrajnai, szerbiai, és csehországi zsidó közösségek részvételével megalakult a Közép-Kelet-Európai Rabbik Tanácsa Budapesten. A konferencián a Tanács a fenntartásait hangoztatta, de nem ellenezte a zsidóság kisebbséggé nyilvánítását Magyarországon. (MTI, NOL)

November 7.
Levitin Jakov az "Isztoki" Orosz-Magyar Egyesület nevében aláírásgyűjtő ív mintapéldányát nyújtotta be az OVB-nak hitelesítés céljából, amely a magyarországi oroszok hivatalos kisebbségként való elismerését kívánta elérni. A kezdeményezésről az OVB december elején döntött.
November 12-13.
A Magyarországi Szlovákok Szövetsége megtartotta küldöttgyűlését a szlovákiai Hronecben (Kisgaram). A tanácskozáson részt vett Heizer Antal is, aki a kisebbségi önkormányzati választásokra való felkészüléssel összefüggő újdonságokat, változásokat ismertette. (luno.hu)
November 17.
Két hete beadvány érkezett az Alkotmánybírósághoz az ügyben, hogy több magánszemély a közelmúltban a zsidóság kisebbséggé nyilvánítását kezdeményezte, így a panaszt elbíráló döntésig nem kezdődhetett meg az aláírások gyűjtése. Deák Gábor, a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület alapítója szerint egyértelmű, hogy az AB nem fog kivetnivalót találni a kezdeményezésben. (MTI, NOL)
November 17-18.
Kétnapos tanácskozást tartottak az országos kisebbségi önkormányzatok elnökei és a NEKH munkatársai a Vas megyei, szlovénok által lakott Apátistvánfalván. A találkozó alkalmat adott a rövidesen hatályba lépő kisebbségi törvénymódosításból adódó feladatok megvitatására is. A felek egyeztették egyebek mellett annak a levélnek a tartalmát is, amelyet a 2006-os választásokat megelőzően fognak kézhez kapni a választópolgárok. (nekh.gov.hu)
November 22.
Neves zsidó származású értelmiségiek tiltakozó nyilatkozatot tettek közzé, amelyben elvetették a zsidóság kisebbséggé nyilvánításának gondolatát, és csatlakozásra szólítottak fel ez ügyben. (MTI)
November 24.
György Endre egyetemi hallgató a Népszabadságban megjelent, „A szabadságból a monopóliumba” című, Tamás Pállal vitatkozó írása szerint a kisebbségi státus elnyerése nem adna a zsidóságnak olyan jogokat, amelyekkel már ne rendelkezne, de a kisebbségi önkormányzatiság viszont érdekképviseleti monopóliumot biztosítana számára. (Népszabadság)
December 1.
Az OVB ülése a 44/2005. sz. határozatában formai okra hivatkozva megtagadta a magyarországi oroszok hivatalos kisebbségként való elismerését célzó országos népi kezdeményezés aláírásgyűjtő ívének hitelesítését.
Pavlov Milica a belgrádi Politika c. lapnak nyilatkozva kijelentette, hogy minden magyarországi kisebbség vitatja a törvénymódosítást, és a 2006-os választásokon a hazai szerbek vélhetően nem fogják alávetni magukat a törvény által megkövetelt bonyolult eljárásnak. (Magyar Nemzet Online)
December 2.
A budapesti szlovák szervezetek kezdeményezésére csendes demonstrációt tartottak a budapesti Kossuth téren, tiltakozva a 2006. évi költségvetés kisebbségeket érintő, negatívnak tartott rendelkezései ellen. A szervezők – Hollósy Tiborné, az Ozvena – Budapesti Szlovák Kórus és Petró László, a Szlovák Nyugdíjasok Klubjának elnökei – tizenhárom pontos petíciót juttattak el Szili Katalinnak. A kezdeményezést támogatásukról biztosították szlovákiai szereplők is Stanislav Bajaníknak, a Matica Slovenská Honfitársi Múzeumának igazgatójának nevében. A demonstrációval kapcsolatban a NEKH közleményt adott ki.

December 3.
Szegő András, a zsidó kisebbségi kezdeményezés egyik szervezője a Népszabadságban választ intézett a november végi, a kezdeményezést elutasító nyilatkozatra. (NOL)
December 5.
Az Országgyűlés plenáris ülésén Németh Erika azonnali kérdést intézett az ifjúsági, családügyi, szociális és esélyegyenlőségi miniszterhez „Hogyan látja a Kormány: van esélye annak, hogy a 2006. évi helyhatósági választásokon a nemzeti és etnikai kisebbségek kedvezményes rendszerben mandátumhoz jussanak?" címmel. Mesterházy Attila államtitkár válaszában elmondta, hogy aznapig kilenc tárgyalási fordulót tartottak annak érdekében, hogy elkészüljön a módosító normaszöveg. A javaslat november elejére született meg, az egyeztetések már erről zajlottak, és három verzió látszik körvonalazódni, ügyelve egyúttal az alkotmányossági aggályokra is. Németh Erika viszontválaszában jelezte, hogy bár nem ismerte meg az egyeztetések eredményét, az államtitkár válaszát elfogadja.
December 7.
Sólyom László a szlovákiai közszolgálati rádiónak adott exkluzív interjújában kijelentette, hogy a Magyarországon élő nemzeti kisebbségek önkormányzatai lényegében kulturális autonómiának tekinthetők. (Magyar Nemzet Online)
December 9.
Gokieli Szvetlana, az Orosz Hagyományőrzők Kaposvári Egyesülete nevében hitelesítés céljából benyújtotta az OVB-nak a magyarországi oroszok hivatalos kisebbségként való elismerését célzó aláírásgyűjtő ív mintapéldányát. A kezdeményezésről az OVB 2006 márciusában döntött.
December 14.
Az ET Miniszteri Bizottsága elfogadta a Kisebbségvédelmi Keretegyezmény magyarországi végrehajtásáról szóló ResCMN (2005) 10. sz. határozatát, amely pozitív fejleményként értékelte a 2005-ös törvényt. Ajánlásaiban szorgalmazta a dokumentum azon erőfeszítések folytatását, amelyek a kisebbségi törvény hiányosságait orvosolják, ideértve a választási rendszer, az intézmények átvételének, működtetésének és fenntartásának tökéletesítését, az intézményi autonómia megerősítését, valamint a kisebbségi önkormányzatok támogatására vonatkozó szabályok pontosítását.
December 15.
Ülésezett a magyar-román kisebbségi együttműködési szakbizottság Battonyán. A tanácskozáson a felek megállapodtak többek között abban, hogy megvizsgálják, miként alakulnak a soron következő, új szabályozás szerint zajló kisebbségi önkormányzati választások. (MTI)

2006

Január 3.
Ungvári Tamás irodalomtörténész „Sorstalanságtól a sorsválasztásig" című, a Népszabadságban megjelent írásában bírálta a MAZSIHISZ-t, de a zsidó kisebbségi kezdeményezést is történelmietlennek, komolytalannak és veszedelmesnek minősítette. (Népszabadság)
Január 14.
Mesterházy Attila a Magyarországi Német Önkormányzatok Napján, Budapesten megtartott ünnepségen utalt rá, hogy bár megtörtént a kisebbségi törvény módosítása, de a politika nem tudott minden elvárást kiszolgálni a változtatással. Hozzátette azt is, hogy a jogszabály módosításával kapcsolatban nem alakult ki konszenzus a kisebbségek között. Heinek Ottó a módosítást úgy értékelte, hogy az új lehetőséget is biztosít a

német kisebbségnek, de továbbra sem oldotta meg a parlamenti képviselet ügyét. A hatályon kívül helyezett, kedvezményes települési önkormányzati mandátum intézményével kapcsolatban pedig kijelentette, hogy ennek ellenére megpróbálnak majd minél több képviselőt bejuttatni a helyi és megyei önkormányzatokba. Leszögezte, hogy a „törvényhozók akaratunk ellenére kényszeríttették ránk ezeket a szabályokat", és nincs más választásuk, mint a legjobbat kihozni a kialakult helyzetből. (MTI)

Január 25.

A romániai politikusoknak a határon túli románok ügyében tett nyilatkozataival kapcsolatban Kreszta Traján nem kívánt állást foglalni, mondván, hogy az Románia belügye. Megjegyezte ugyanakkor, hogy a vita tárgyát képező kulturális autonómia Magyarországon a kisebbségi törvényben biztosított, lehetőség van intézmények fenntartására, de hiányzik még a parlamenti képviselet megoldása. (Magyar Nemzet Online)

Január 30.

Az AB ülése a 2/2006. sz. határozatával hitelesítette az aláírásgyűjtő ívet, azaz jóváhagyta az OVB 2005. októberi döntését a zsidó kisebbségi kezdeményezésről. (MTI)

Mesterházy Attila, Teleki László, Farkas Flórián és Németh Zsolt országgyűlési képviselők önálló képviselői indítványként törvényjavaslatot nyújtottak be a kisebbségek kedvezményes önkormányzati mandátumának biztosításáról. A javaslat szerint a kedvezményes mechanizmus az időközben megváltozott jogi szabályokhoz igazodott volna, és csak ott lehetett volna alkalmazni, ahol kisebbségi választói névjegyzék készült. Az elképzelés szerint a jelöltnek a helyhatósági választásokon választhatónak kellett lennie, továbbá el kellett vállalnia a kisebbség képviseletét, és egy kisebbségi jelölő szervezet jelöltjeként kellett indulnia. A kedvezmény mértéke a 10.000 fő alatti településeken nem változott, de a vegyes választási rendszerben – csökkentendő a joggal való visszaélés lehetőségét – szigorodott volna. (MTI)

Február 1.

Heizer Antal kezdeményezésére az országos kisebbségi önkormányzatok elnökeivel való évindító konzultációra került sor a NEKH székházában. A találkozón a résztvevők megvitatták a 2006-2007-es kisebbségi önkormányzati választásokra való felkészülés kérdéseit. (szmm.gov.hu)

Február 5.

Balog József, az OCÖ elnökhelyettese az önkormányzat nevében arra kérte az Országgyűlést, hogy akkori formájában ne fogadja el azt a törvénymódosító javaslatot, amely megszigorítaná a települési önkormányzatban való kedvezményes kisebbségi mandátum megszerzésének feltételeit. Megítélése szerint a tervezett szigorítás ellentétes mind a cigányság, mind pedig a többi kisebbség érdekeivel. Álláspontja szerint nagyon kevés olyan település akadt, amelyben csak a cigány kisebbség szavazataival be lehetett volna kerülni, illetve további korlátozó tényező a szervezetek kizárólagos jelölési joga. Nehezményezte továbbá azt is, hogy az országos önkormányzatokkal nem egyeztették a javaslatot, és a döntést szerinte inkább már az új parlamentnek kellene meghoznia ez ügyben – lehetőleg még a nyári szünet előtt. (MTI)

Február 7.

Az Országgyűlés plenáris ülése megtárgyalta a települési önkormányzatokban való kedvezményes kisebbségi mandátum biztosításáról szóló törvényjavaslatot. A kormány- és az ellenzéki oldal egyaránt azt hangsúlyozta, hogy ez az, amiben sikerült megegyezniük a pártoknak, és a jogi aggályok ellenére a javaslatot változtatás nélküli elfogadásra javasolták. A Magyar Nemzet információi szerint a szavazást a választások

előtti utolsó plenáris ülésen, február 13-án, hétfőn tartják (valójában utolsó előtti plenáris ülés – D. B.). (Magyar Nemzet Online)

Február 9.

Az OVB ülése határozott többek között arról, hogy megküldi az MTA-nak véleményezésre a magyarországi bunyevác kisebbségi kezdeményezést. (MTI)

Február 10.

A magyar-román kisebbségi együttműködési szakbizottság aláírta a decemberi, Battonyán megrendezett ülésének jegyzőkönyvét. A bizottság témái között szerepelt többek között a magyarországi kisebbségi törvény módosítása is. (MTI)

Február 13.

Az Országgyűlés plenáris ülése 106 igen szavazattal, 172 nem ellenében, 1 tartózkodás mellett nem fogadta el a napirend kiegészítéséről szóló indítványt, azaz a kedvezményes kisebbségi mandátum intézményéről szóló javaslat megtárgyalását. Az OCÖ elnöke ezt utóbb, február 21-én a cigánysággal szembeni politikai puccsnak minősítette, és Sólyom Lászlónak, Szili Katalinnak, valamint a parlamenti pártok vezetőinek és a négy roma származású országgyűlési képviselőnek a közbenjárást kérte annak érdekében, hogy az Országgyűlés rendkívüli ülésnapon tárgyalja az előterjesztést. Farkas Flórián szerint a törvényjavaslat elfogadását az MSZP akadályozta meg, megszegve ezzel az ígéretét, és nem betartva az országgyűlési határozatban foglaltakat. A kisebbségi vezető hangot adott azon reményének, hogy a Fidesz választási győzelme esetén megvalósul a kisebbségek önkormányzati képviselete. (Magyar Nemzet Online, RomNet)

Február 17.

Megkezdődött a kisebbségi vezetők háromnapos országos találkozója Békéscsabán. Fuzik János a törvénymódosítással összefüggésben elmondta: reményeik szerint visszaszorulnak a visszaélések, és megszűnik az „etnobiznisz.” A tanácskozás érintette a kisebbségi önkormányzati választások aktuális kérdéseit. (luno.hu)

Február 18.

Fuzik János utalva a kedvezményes mandátumról szóló előterjesztés ügyének elakadására, bírálta az Országgyűlést a „nem épp jogkövető” magatartása miatt. (Magyar Nemzet Online)

Február 21.

A Népszabadság hírül adta, hogy a települési önkormányzatban való kedvezményes kisebbségi mandátum kialakítása érdekében az OCÖ törvénymódosítást sürget, és kezdeményezi az Országgyűlés rendkívüli ülésének összehívását. Ennek érdekében az országos testület Sólyom Lászlóhoz fordult. (Népszabadság)

Március 1.

Heizer Antal a Népszabadságnak elmondta, hogy a zsidóságnak az őszi választásokon akkor sem lenne már módja kisebbségi önkormányzatokat létrehozni, ha az Országgyűlés időközben jóváhagyná a bejegyzési kérelmet. Az elfogadás esetén a NEKH elnöke szerint az egyik lehetőség az, hogy a zsidóság az elkövetkező ciklusban korlátozottan, önkormányzatok nélkül gyakorolja a jogait, vagy pedig a parlament egyedi jogszabályt alkot, és lehetővé teszi már korábban a zsidó kisebbségi önkormányzatok megalakítását. (Népszabadság)

Március 2.

Szili Katalin az OCÖ-nek írott válaszlevelében tudatta, hogy a parlament ebben a ciklusban már nem tárgyalja a kisebbségi kedvezményes mandátum biztosításáról szóló előterjesztést. Jelezte, hogy lefolytatták a javaslat általános vitáját, de annak folytatására a frakciók egyetértésének hiányában már nem kerülhetett sor. Hozzátette, hogy bár a Fidesz-frakció február végén kezdeményezte a rendkívüli ülés összehívását, de a tervezett napirendben nem szerepelt a kisebbségi vonatkozású pont. A házbizottság

rendkívüli ülésén bejelentette, hogy a frakciók támogatták a rendkívüli ülés összehívását, de a kormánypártok elvetették a házszabálytól való eltérést, így a határozathozatalra nem nyílik mód. Balog József sajnálatát fejezte ki amiatt, hogy a pártok nem érezték át azon felelősségüket, hogy egy újabb alkotmányos mulasztást követtek el. Közölte, hogy az önkormányzat további lépéseket fontolgat. (MTI, Romapage)

A Budapesti Román Ortodox Nők Egyesületének kezdeményezésére kisebbségi választási tájékoztatót tartottak Budapesten, amelynek keretében Heizer Antal is felszólalt. (hirado.hu)

Március 9.

Az OVB ülése a 84/2006. sz. határozatában hitelesítette a magyarországi oroszok hivatalos kisebbségként való elismerését célzó országos népi kezdeményezés aláírásgyűjtő ívét. A határozat ellen azonban március végén kifogást nyújtottak be, és az ügyben végül az AB döntött. Március elejére az MTA elnöke is kialakította az állásfoglalását a törvényi feltételek fennállásáról.

Március 11-12.

A NEKH az országos kisebbségi önkormányzatok intézményalapítási, és –átvételi tapasztalatainak összegzésére kétnapos konferenciát szervezett Baján, a Magyarországi Németek Általános Művelődési Központjában. A tanácskozáson Heizer Antal arról tájékoztatta a jelenlévőket, hogy az elmúlt három évben az országos kisebbségi önkormányzatok 34 oktatási és kulturális intézmény közvetlen irányítását vehették át. Erre a célra a 2003-2006 közötti költségvetési törvények is biztosítottak összegeket. (szmm.gov.hu)

Március 24.

Az Amaro Drom Ötórai tea sorozatának keretében Zsigó Jenő hangot adott azon véleményének, hogy „… a kisebbségi önkormányzat legitimáció nélküli, nem kisebbségi, nem önkormányzat és nem cigány, döntő többségük működésképtelen.” (Amaro Drom)

Április 9.

A parlamenti választások első fordulója.

Április 11.

Az országos kisebbségi önkormányzatok elnökei és a Duna Televízió vezetői közötti találkozóra került sor, amelynek keretében elhangzott az, hogy a televízió lehetőséget kíván biztosítani a kisebbségi önkormányzati választásokkal kapcsolatos ismeretek megjelentetésére. (szmm.gov.hu)

Kolompár Orbán kijelentette, hogy meg kell kezdeni a felkészülést az őszi önkormányzati választásokra annak érdekében, hogy legalább a 2002-es számmal azonos arányban legyenek megválasztva helyi cigány kisebbségi önkormányzatok, illetve azért, hogy minél több roma képviselő kerüljön be a települési önkormányzatokba. (Magyar Nemzet Online)

Vizi E. Szilveszter megküldte Szigeti Péternek, az OVB elnökének a magyarországi bunyevác közösséggel kapcsolatos állásfoglalását, amely szerint a hazai bunyevácok nem felelnek meg mindenben a kisebbségi törvény feltételeinek: „a bunyevác népcsoport egyike a magyarországi horvát nemzeti kisebbséget alkotó több, egymástól regionálisan is elkülönülő történeti népcsoportnak. Sem a népcsoport történeti, nyelvi különfejlődése, sem pedig a mai nyelvi helyzete nem indokolja a bunyevác csoport önálló kisebbségi közösségként való elismerését.”

Április 18.

Az OVB ülése a 221/2006. sz. határozatában hitelesítette a magyarországi bunyevácok hivatalos kisebbségként való elismerését célzó országos népi kezdeményezés aláírásgyűjtő ívét.
Találkozóra került sor Heizer Antal és Rudi Zoltán, a Magyar Televízió elnöke között, amelynek keretében a felek áttekintették a kisebbségi önkormányzati választásokkal kapcsolatos médiafeladatokat. (szmm.gov.hu)

Április 23.

A parlamenti választások második fordulója.

Április 27.

Heizer Antal a törvénymódosítást sikerként értékelve, a regisztráció problémájával kapcsolatban az alábbiakat jelentette ki az Amaro Dromnak: „a kérdés az volt, hogy mennyit tudunk előrelépni. Meggyőződésem továbbra is, hogy a kisebbségi közösségeknek biztosítani kell az önvédelemhez való jogot. Ki kell találni, meg kell határozni, hogy ki tartozik a roma közösséghez, ki a németekhez, és így tovább. Mi úgy gondoltuk, és a kormány egy ilyen javaslatot nyújtott be 2004-ben az Országgyűlésnek, hogy az önmeghatározás jogát a kisebbségi közösség kezébe kell adni. Az persze a magyarországi kisebbségpolitikai helyzetet jellemzi, hogy a gondolattal mindenki egyetértett, aztán ki-ki végiggondolta a saját közössége helyzetét, és egy sor félelem lépett fel, különösen, amikor a jogszabályalkotásnak abba a fázisába jutottunk, hogy az országos önkormányzat által létrehozott névjegyzék-bizottságok lennének azok, amelyek ezt eldöntik, hisz tudjuk, hogy az országos önkormányzatok több közösségnél még a kisebbségi közösségen belül is egy irányultságot, illetve egy civil szervezetet vagy tömörülést képviselnek, és talán jogosak is lettek volna azok a félelmek, hogy az általuk létrehozott névjegyzék-bizottságok valamilyen módon befolyásolhatják a következő választásokat. De erről ma felesleges beszélni, mivel az Országgyűlés több mint egyéves vita után egy másik rendszert fogadott el. Talán úgy lehetne fogalmazni, hogy kettő vagy három helyett egyet sikerült előrelépni, de ez nagyon fontos lépés.” Hozzátette azt is, hogyha a 2006-os választások során komoly hibák mutatkoznának, akkor a jogszabálycsomagot tovább kell alakítani, adott esetben keményebbé tenni. (Amaro Drom)

Május 4.

Göncz Kinga találkozott az országos kisebbségi önkormányzatok elnökeivel. A megbeszélésen a kisebbségi vezetők javaslatot tettek meghatározó koncepcionális kérdéseknek a kormányprogramba való beemelésére. (szmm.gov.hu)

Május 11.

A kisebbségi választópolgárok regisztrációjának megkezdése kapcsán Heizer Antal abbéli reményét fejezte ki a Magyar Nemzetnek, hogy a többségi lakosság megérti, a kisebbségi önkormányzati választások a kisebbség belügye, és nincs szükség a szimpátiaszavazatokra. Ugyanakkor nem cáfolta azt, hogy továbbra sem kizárt az „álkisebbségiek” bekerülése a rendszerbe. A NEKH elnöke a nemzeti kisebbségek esetében prognosztizálta a kisebbségi testületek számának esetleges, 10-15%-os csökkenését. (Magyar Nemzet Online)

Május 25.

Heizer Antal sajtótájékoztató keretében azt kérte a választópolgároktól, hogy csak a tizenhárom kisebbségi közösséghez tartozók vegyenek részt az októberi kisebbségi választáson. Őket viszont arra kérte, hogy éljenek a lehetőséggel, és vetessék fel magukat a kisebbségi választói névjegyzékekbe. (MTI)

Május 30.

Heizer Antal az MTI-nek elmondta: az őszi kisebbségi önkormányzati választás nem tekinthető nemzetiségi népszámlálásnak, és „semmiképpen nem lehet arra számítani”, hogy a kisebbségi közösségek teljes létszámukban részt fognak azon venni. (MTI)

Május 31.

Kaltenbach Jenő az MTI-nek kijelentette: a bizonytalanságot tükröző, illetve jogértelmezést igénylő beadványok sora miatt soron kívül válaszol a kisebbségi önkormányzati választásokkal kapcsolatos jogi megkeresésekre. (MTI)

Június 1.

Megkezdődött a kisebbségi választói névjegyzékbe történő felvétel folyamata, amelyre július 15-ig nyílt lehetőség.

A Társaság a Magyar Zsidó Kisebbségért Egyesület sajtótájékoztatón jelentette be, hogy aláírásgyűjtésbe kezdett annak érdekében, hogy a zsidóságot mint nemzeti kisebbséget közjogilag elismerjék. Rytkó Emília, az OVI elnöke szerint azonban az Egyesület idei jelöltállítására már kevés az esély, mert a szervezet nem volt regisztrálva a törvény által megkövetelt időpontig. A kezdeményezés júniustól viszont még egy hónapig folytathatta az aláírások gyűjtését. Deák Gábor, az Egyesület elnökségi tagja elmondta, készek arra, hogy négy vagy hat év múlva szerepeljenek a zsidó kisebbség jelöltjei a kisebbségi önkormányzati választásokon. (index.hu, Magyar Nemzet Online)

Június 20.

Heizer Antal a „Kisebbségi önkormányzatiság egy évtizede a fővárosban” c. konferencián a készülő kisebbségi névjegyzékekkel kapcsolatban elmondta, hogy „nem számháborúról van szó.” Felvetette továbbá azt is, hogy érdemes lenne végiggondolni azt, hogy a fővárosban továbbra is kerületi alapon szerveződjenek-e az önkormányzatok, vagy más területi elv alapján. (MTI)

Kaltenbach Jenő az MTI-nek adott nyilatkozatában nem zárta ki annak lehetőségét, hogy a kötelező regisztráció miatt jelentkeznek kevesen a kisebbségi önkormányzati választásokra, mert szerinte nem szívesen regisztráltatják magukat állami adminisztráció előtt. (MTI)

Június 21.

Az Alkotmánybíróság a 27/2006. sz. határozatával jóváhagyta az OVB márciusi döntését, amely az orosz kisebbségi kezdeményezés hitelesítéséről szólt.

Június 27.

Heizer Antal a NEKH-ben fogadta Gay McDougall asszonyt, az ENSZ emberi jogi főbiztosa által 2005-ben kinevezett független kisebbségi szakértőt, akit tájékoztatott többek között a kisebbségi önkormányzati választásokkal összefüggő szabályokról. (szmm.gov.hu)

A Hivatal elnöke az MTI-nek elmondta, hogy nem lesz akadálya az őszi kisebbségi önkormányzati választások megtartásának azokon a településeken, ahol valós kisebbségi közösségek élnek. (MTI)

Június 30.

Kaltenbach Jenő nyilatkozatában úgy értékelte a kisebbségi önkormányzati választásokra jelentkezők alacsony számát, hogy az a választási rendszer súlyos kritikája, amely rendszert ő maga sem tart jónak. Megítélése szerint a kialakult helyzetben nem volt más lehetőség, mint a választások kapcsán intenzívebbé tenné a figyelemfelhívást, és az ügyet tematizálni a sajtóban. Ugyanakkor a választásokat követően „sürgősen le kell ülni és át kell gondolni az egész rendszert.” (MTI)

Július 3.

Az Országgyűlés plenáris ülése nem vette sürgős tárgyalásba a Fidesz azon javaslatát, amely a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról, valamint a

választási eljárásról szóló törvények módosítását tűzte ki célul annak érdekében, hogy biztosítsák a kisebbségek kedvezményes mandátumát. (MTI)
Rytkó Emília közölte, hogy a zsidó kisebbségi kezdeményezés ügyében nem sikerült a kellő számú aláírást összegyűjteni, ezek száma a nyolcszázat sem érte el. Másnap az egyik kezdeményező, Szegő András jelezte, hogy nem adják fel, mert megmaradt az az elvi lehetőség, hogy a négy év múlva esedékes következő kisebbségi önkormányzati választásokig elismertessék a zsidó kisebbséget. (index.hu, Magyar Nemzet Online, MTI)

Július 8.

Az MCDSZ országos elnöksége közleményt adott ki a kisebbségi választói névjegyzékbe vétellel kapcsolatban, amelyre a Szövetség az elterjedt félreértések miatt kerített sort. A dokumentum hangsúlyozta, hogy „… mindent el kell követni, hogy a cigánynak valló személyek és azok, akik nem tudják értelmezni a törvény mondanivalóját, azok részére minden segítséget meg kell adni annak érdekében, hogy a cigány érdekvédelem törvényes keretek között a cigány társadalmi szervezetekkel együtt a helyhatósági választásokon nagyobb részvétellel szavazzák meg.” (RomNet)

Július 11.

Sólyom László október elsejére tűzte ki a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek, valamint így a települési kisebbségi önkormányzatok megválasztását. (MTI)

Július 13.

A Népszabadság hírül adta, hogy több száz olyan település is akadt az országban, ahol korábban nem működött kisebbségi önkormányzat, ősszel mégis tartanak kisebbségi önkormányzati választásokat. Heizer Antal ugyanakkor ezt örvendetes fejleményként értékelte. (NOL)

Július 14.

Heizer Antal jelezte, hogy megoszlanak a vélemények annak a tekintetében, hogy a regisztrált választópolgárok száma sok-e vagy kevés. Kolompár Orbán szerint a névjegyzékben többen voltak annál, mint amire egyes roma politikusok és a parlamenti pártok számítottak, míg Horváth Aladár szerint a szám elegendő volt ahhoz, hogy a kisebbségek többsége kinyilvánítsa azt, hogy nem ért egyet a rendszerrel. (Népszava)

Július 15.

16 órakor lezárult a kisebbségi választói névjegyzékekbe történő felvétel. Heinek Ottó elmondta, hogy várhatóan hasonló nagyságrendben kerülnek megválasztásra német kisebbségi önkormányzatok, mint 2002-ben. Fuzik János is hasonló számra számított, aki szerint úgy tűnt, hogy működött a névjegyzék „szűrő”- szerepe. (NOL)
Az OVI július 17-i adatai szerint összesen 195 824 választó regisztráltatta magát, ebből roma 103 812, német 45 210, szlovák 14 990, horvát 11 030, román 4 250, lengyel 3 063, ruszin 2 693, görög 2 373, szerb 2 147, örmény 2 150, bolgár 2 069, ukrán 1 044, szlovén 993.

Július 17.

A NEKH értékelése szerint 2006-ban valamivel több kisebbségi önkormányzat alakulhat, mint 2002-ben.

Július 18.

A Hír TV hírül adta, hogy nem sikerült felszámolni az etnobizniszt, és a NEKH elnökére hivatkozott, aki szerint a visszaélések kiszűrésére újabb törvénymódosításra volt szükség, amely bevezetné a nyelv- és kultúraismereti vizsgát. (hirtv.hu)

Július 20.

Zsigó Jenő, a Fővárosi Cigány Önkormányzat és a Magyarországi Roma Parlament elnöke tragikusnak minősítette azt, hogy a romáknak csak egy töredéke vetette fel magát a kisebbségi választói névjegyzékekbe. (Magyar Hírlap)

Július 22.

Kaltenbach Jenő a Népszavának nyilatkozva elmondta, hogy az új rendszer szerinte nem oldotta meg a visszaélések kiszorításának célját. Heizer Antal szerint viszont „bizonyos mértékben és településeken" igen. (Népszava)

Augusztus 3.

Az OVB ülése a 365/2006. sz. határozatával elrendelte, hogy az OVI szeptember 17-ig ellenőrizze a bunyevác kisebbségi kezdeményezés összegyűjtött aláírásait. (MTI)

Augusztus 30.

Martyin Tivadar, a Magyarországi Románok Koalíciójának és Elekes Gabriella, a Fővárosi Ortodox Nők Egyesületének elnökei sajtótájékoztatójukon arra hívták fel a figyelmet, hogy több fővárosi kerületben és vidéki településen olyan személyek indulnak jelöltként a kisebbségi önkormányzati választásokon, akik ismerten a közösségen kívüliek, vagy a közösség számára ismeretlenek. A kisebbségi vezetők azt kívánták elérni, hogy a magyarországi román kisebbséghez nem tartozók ne kerülhessenek be a kisebbségi testületekbe. Elmondták, hogy ilyen kétes jelölteket állított a Magyarországi Román Országos Önkormányzat vezetése által létrehozott Magyarországi Románok Országos Érdekvédelmi Egyesülete. Hozzátették, hogy olyan személy is indul, aki egyben a szervezet elnöke is. (MTI)

Szeptember 5.

A NEKH sajtóközleményt adott ki a kisebbségi választások második szakaszáról, amelyben Heizer Antal megfelelőnek minősítette a folyamatok alakulását. (nekh.gov.hu)

Szeptember 7.

Az OVI ülése megállapította, hogy érvényes a bunyevác kisebbségi kezdeményezés, és erről haladéktalanul tájékoztatja az Országgyűlés elnökét. (MTI)

Sárközi János József, a szekszárdi cigány kisebbségi önkormányzat elnöke (Lungo Drom) sajtótájékoztatón bírálta a külön helyiségben való szavazást és a névjegyzékbe vételt, mert megítélése szerint az emberek tartanak a megkülönböztetéstől és attól, hogy névvel és lakcímmel együtt vállalják a cigányságukat. (Gondola)

Szeptember 21.

A kisebbségi választói névjegyzékek összeállításával kapcsolatban Heinek Ottó a Magyar Narancsnak elmondta, hogy a németeknek külön problémát okozott az, hogy a regisztrációval egyidejűleg zajlottak le az egykori kitelepítéssel kapcsolatos megemlékezések, és akkor is a listáknak jutott a főszerep. Heizer Antal szerint a szlovéniai megoldást kell átvenni, ahol a kisebbségek vezetik a névjegyzékeket, de az új szabályozásnak köszönhetően most is könnyű rajtakapni az etnobizniszben utazókat. (Magyar Narancs)

Budapesti Ortodox Nők Egyesülete és a Magyarországi Románok Koalíciója Bukarestben hívta fel a romániai hatóságok és sajtó figyelmét arra, hogy megítélésük szerint nem román „betolakodók" veszélyeztetik a román kisebbségi önkormányzatok működését Magyarországon, akiknek arányát a román képviselők 40-45 százalékában jelölték meg. A két szervezet képviselője szerint a kialakult helyzethez nagyban hozzájárult az országos román önkormányzat elnöke is, aki az eredetileg tervezettnél kevésbé szigorúbb jogszabályt támogatott. (Új Magyar Szó)

Szeptember 22.

Szili Katalin – miután találkozott a hazai kisebbségek képviselőivel – egy országos kisebbségi önkormányzati konferencia mint új konzultatív fórum életre hívására tett

javaslatot. A házelnök szerint szót lehetne ejteni a kisebbséget érintő jogszabályokról, esetleges módosításukról, a választási jogszabályok finomításáról, a pénzügyi-finanszírozási kérdésekről, a nemzeti fejlesztési tervről, valamint a kisebbségeknek a médiában való szerepléséről. A találkozó résztvevői elismerően szóltak a módosított kisebbségi törvényről, bár elhangzott, hogy szükséges a párbeszéd a választójogi törvényről, amely nem mindenben teljesítette a célját. (MTI, Népszava)

Október 1.

Települési és kisebbségi önkormányzati választások, amelynek során mintegy 2045 kisebbségi önkormányzatot választottak meg helyi szinten.

Október 9.

Kaltenbach Jenő a kisebbségi önkormányzatok működését segítő legújabb kézikönyv bemutatóján elmondta, hogy hozzá kellene kezdeni a hatályos jogi szabályozás hibáinak kijavításához. Álláspontja szerint továbbfejlesztésre szorul a kulturális autonómia lehetősége, valamint a választójog területe. Az utóbbi például azért, mert a két legnagyobb kisebbség, a cigányság és a németség esetében összesen száz olyan település volt, ahol a 2001-es népszámláláson még tíznél kevesebben jelezték a kisebbségi hovatartozásukat, és 2006-ban mégis alakult kisebbségi önkormányzat. Országosan legalább százötven ilyen település akadt. (MTI)

Október 13.

Ignácz János, a Somogy Megyei Romák Egyesületének elnöke a Somogyi Hírlapnak elmondta: elégedetlenek azzal, hogy a kedvezményes mandátum intézményének megszüntetésével lényegében kiszorultak a települési önkormányzatokból. Fájlalta azt is, hogy a valós létszámnál sokkal kevesebben regisztrálták magukat a romák a kisebbségi választói névjegyzéken. (Somogyi Hírlap)

Október 15.

Kiss Péter szociális és munkaügyi miniszter október 15-i hatállyal Paulik Antalt nevezte ki a NEKH megbízott elnökévé. (szmm.gov.hu)

A Magyar Hírlap tudósítása szerint felmerült, hogy a kisebbségi önkormányzati választásokon nem romák is szavaztak cigány jelöltekre. (Magyar Hírlap)

November 28.

Az Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottság ülése megtárgyalta a bunyevác kisebbségi kezdeményezést, de a döntést a bizottság egy következő ülésére halasztották információhiány miatt.

Az Országgyűlés Ifjúsági, Szociális és Családügyi Bizottsága egyhangúlag általános vitára alkalmasnak találta a kisebbségi ombudsman 2005. évi tevékenységéről szóló beszámolóját, amelynek kapcsán Kaltenbach Jenő beszámolt arról, hogy a joganyag 2005-ös módosításával kis lépés történt a kulturális autonómia megvalósításának irányában. A választásokkal kapcsolatban viszont az értékelése szerint országos viszonylatban virágzott az etnobiznisz, amely esetében a csalók még igazolást is kapnak. (hirado.hu)

November 30.

A NEKH, az ET, valamint az ET budapesti Információs és Dokumentációs Központja nemzetközi utókövető szemináriumot rendezett a Kisebbségvédelmi Keretegyezmény hazai végrehajtását érintő kérdésekről. A konferencián Kaltenbach Jenő hangsúlyozta, hogy a kisebbségi választói névjegyzék összeállításakor kizárólagossá kell tenni az érintettek kompetenciáját, mivel az identitáshoz való jog nem csupán egyéni, hanem kollektív jog is. Paulik Antal kijelentette, hogy a választások lebonyolítása után összegzik a tapasztalatokat, és térnek vissza a jogszabályi rendelkezések módosításához. Zdzislaw Galicki, az ET Tanácsadó Bizottsága részéről úgy foglalt állást, hogy a

nemzetközi összehasonlításban is jelentős magyarországi eredményeket meg kell őrizni. (szmm.gov.hu)

December 4.

Az Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottság ülése nem támogatta a kisebbségi törvénynek a bunyevác népcsoporttal való kiegészítését.

December 5.

Az OVB az 578/2006. sz. határozatában 2007. március 4-ére tűzte ki a területi és országos kisebbségi önkormányzatok megválasztását.

December 11.

Az Országgyűlés elfogadta a kormányzati szervezet-átalakítással összefüggő törvénymódosításokról szóló 2006. évi CIX. törvényt, amely – december 22-ei hatállyal – módosította a kisebbségi törvényt. Ennek értelmében a törvény által nevesített NEKH helyébe a „nemzeti és etnikai kisebbségekkel kapcsolatos állami feladatok ellátásáért felelős szerv" megjelölés került. A törvény felhatalmazta a kormányt arra, hogy kijelölje ezt a felelős szervet.

December 13.

Az Országgyűlés plenáris ülése megvitatta az ombudsmanok 2005. évi tevékenységéről szóló beszámolót. Kaltenbach Jenő hangot adott a választási rendszerrel kapcsolatos elégedetlenségének. Salamon László, a KDNP nevében felszólalva reagált, és egyúttal bírálta azt az elgondolást, hogy bárki is felülvizsgálhassa a választópolgárok önmeghatározását. (radio.hu)

December 18.

Az Országgyűlés elfogadta a népi kezdeményezésről szóló 60/2006. (XII. 20.) Országgyűlési határozatot, amelyben nem támogatta a magyarországi bunyevácok hivatalos kisebbségként való elismerését.

December 19.

Gémesi Ferenc, a MEH külkapcsolatokért és nemzetpolitikáért felelős szakállamtitkára a Kisebbségekért Díj átadási ünnepségét követően találkozott az országos kisebbségi önkormányzatok elnökeivel. A megbeszélésen arról tájékoztatta a kisebbségi vezetőket, hogy a hazai kisebbségekkel kapcsolatos kormányzati feladatok koordinálását 2007. január elsejétől a Miniszterelnöki Hivatal látja el, illetve veszi át a december 31.-ével megszűnő NEKH reszortjait. (szmm.gov.hu)

December 28.

A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekkel kapcsolatos állami feladatok ellátásáról és az ehhez kapcsolódó intézményrendszer átalakításáról szóló 363/2006. (XII. 28.) Kormányrendelet a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatalt csupán átmeneti időre, 2007. január 1-31. között jelölte ki a vonatkozó feladatok elvégzésére azzal, hogy a hazai kisebbségpolitika és a NEKH irányítása egyidejűleg MEH hatáskörébe került. A kormány január végétől ugyanakkor megszüntette a NEKH-et, általános jogutódjául pedig a MEH-et nevezte meg.

2007

Január 19.

Gémesi Ferenc nemzetközi sajtótájékoztatón mutatta be az új szakállamtitkárságot Budapesten. A három főosztály egyike a Németh Erika főigazgató által vezetett Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Főosztály lett – a megszüntetett NEKH ilyen formában integrálódott a MEH szervezeti keretébe. Az osztály teendőivel kapcsolatban Gémesi kiemelte a választási törvénnyel kapcsolatos feladatokat, köztük a kedvezményes

önkormányzati mandátum lehetőségét, valamint a kisebbségek parlamenti képviseletének megteremtését. (radio.hu)
Nyilvánosságra hozták, és a sajtó képviselőivel is ismertették Kaltenbach Jenőnek a 2006. évi települési kisebbségi önkormányzati választásokról szóló jelentését, amely a választásokkal kapcsolatban számos kifogást fogalmazott meg. A dokumentum megoldásként szorgalmazta a kisebbségek részvételét a jogosultak körének megállapításában, a jelöltállítás feltételeinek szigorításában, illetve a minimálisan szükséges választói és érvényes szavazatszám meghatározásában. Mindezek érdekében jogalkotási javaslattal fordult az illetékes önkormányzati és igazságügyi miniszterekhez. (MTI)

Január 30.

Sólyom László Gyulára látogatott, ahol találkozott Kreszta Trajánnal. A megbeszélés keretében a román vezető tájékoztatta az államfőt a kisebbségi törvény esetleges módosításáról is, amely szerinte megérett a „finomításra", mivel továbbra is olyanok kerültek be a kisebbségi önkormányzatokba, akik nem tartoztak az adott kisebbségi közösséghez. Kreszta szerint a törvény áttekintésére a márciusi területi és országos kisebbségi önkormányzati választásokat követően kerülhetne sor. (Magyar Nemzet Online)

Április 17.

Szilvásy György kancelláriaminiszter találkozott az országos kisebbségi önkormányzatok elnökeivel. A munkamegbeszélésen biztosította a kisebbségi vezetőket a kormány partnerségi szándékáról a kulturális autonómia kiterjesztésével kapcsolatban. (RomNet)

Május 22.

Gémesi Ferenc az OCÖ székházában megtartott szakmai tanácskozáson kijelentette, hogy a kormányzat három munkacsoportja szakmai konkrétumokat fog tudni készíteni, és szakmai megállapodás is születhet a legfontosabbnak ítélt közjogi kérdésekben, így a kisebbségi törvény módosításának vagy kiigazításának ügyében, a területi kisebbségi önkormányzatok intézményének, illetve a kisebbségi média vonatkozásában. Reményét fejezte ki, hogy az év végéig megállapodás jöhet létre a kormány és a kisebbségi önkormányzatok között a kisebbségek parlamenti képviseletének terén is. Mindezek kapcsán megválaszolásra várt a kisebbségi önkormányzatok megválasztásának módja, a kedvezményes települési önkormányzati mandátum visszaállításának lehetősége, illetve az országgyűlési képviselet kivitelezése is. (nemzetpolitika.gov.hu, oco.hu)

Június 1-2.

A MEH Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Főosztálya koordinációja mellett megalakult a Média munkacsoport, amelynek feladata egyrészt a kisebbségi médiajogok áttekintése, és ezen jogok érvényesülésének értékelése lett. Másrészről pedig javaslatokat hivatott megfogalmazni a kisebbségi anyanyelvű média konszolidált működésének biztosítása érdekében, valamint annak irányában, hogy a (köz)média kedvezően befolyásolja a többség-kisebbség viszonyrendszerét. A munkacsoport elnöke Paulik Antal lett. (nemzetpolitika.gov.hu)

Június 5.

Az Alkotmányügyi Bizottság ülése egyhangúlag támogatta Kállai Ernő kisebbségi ombudsmanná választását. A jelölt az elvégzendő teendők között szükségesnek tartotta a kisebbségi törvény finomítását is. (origo.hu)

Június 6.

Megalakult a kisebbségi kérdésekkel foglalkozó közjogi munkacsoport, amelyet Molnárné Asbóth Erika, a MEH munkatársa vezet. Gémesi Ferenc elmondása szerint a munkacsoport nem csupán a parlamenti képviseletre vonatkozó koncepció

elkészítésével lett megbízva, hanem foglalkozni kíván a kisebbségek kedvezményes önkormányzati mandátumának intézményével, valamint a kisebbségi és a települési önkormányzatok viszonyának kérdésével is. Az államtitkár a megválaszolandó kérdések közé sorolta továbbá a kisebbségi közösség és egyén fogalmait, az átalakult kisebbségi önkormányzat esetleges visszaemelését, valamint a „történelmi település" fogalmának intézményesíthetőségét. A jelzett témák áttekintésének és a vonatkozó szakmai anyagok kidolgozásának határideje december 31-e lett, amelyeket a tervek szerint a hazai és külföldi kritikák miatt is szükséges érdemi politikai egyeztetés követne 2008 végéig. (metro.hu, nemzetpolitika.gov.hu)

A Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Főosztály konferenciát rendezett a kisebbségi joganyag módosításának tapasztalatairól. A konferencia keretében Kaltenbach Jenő egy, a kisebbségi választójoghoz kapcsolódó kritériumrendszer bevezetését szorgalmazta. Jelezte egyúttal, hogy problémát jelent a titkos választói névjegyzék is, mert a jelölt így nem ismerheti a választóit. Forgács Imre, a Közép-magyarországi Regionális Közigazgatási Hivatal vezetője arra hívta fel a figyelmet, hogy nincs kellő részletességgel kidolgozva az országos önkormányzatok megalakulásának kérdése, valamint hiányosságok mutatkoznak a gazdálkodás, illetve az országos elnökök és hivatalvezetők jogállása területein. (metro.hu)

Június 11.

A MEH szervezésében tanácskozást tartottak a területi kisebbségi önkormányzatok addigi működési tapasztalatairól és az új testületekhez kapcsolódó elvárásokról. Gémesi Ferenc szerint meg kell erősíteni a kisebbségi, illetőleg a települési és megyei önkormányzatok közötti politikai-szakmai egyeztetéseket, világossá téve azokat a területeket, amelyek keretében elképzelhetetlen a döntés a kisebbségek nélkül. Több cigány önkormányzati képviselő álláspontja szerint viszont a kisebbségi törvény több rendelkezése nem eléggé konkrét, és a területi szint finanszírozása sem megoldott. (metro.hu)

A Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Főosztály koordinációja mellett megalakult a Finanszírozási és támogatási munkacsoport, amelynek feladata a kisebbségi önkormányzatok működési feltételeinek és finanszírozási rendszerének áttekintése, a kisebbségi szervezetek pénzügyi támogatási rendjének kiértékelése, a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány helyzetének vizsgálata, valamint a hazai kisebbségek bevonása az európai uniós források felhasználásába. A munkacsoport elnöke Zsákné Asztalos Emőke lett. (nemzetpolitika.gov.hu)

Június 12.

A leköszönő kisebbségi ombudsman, Kaltenbach Jenő a Figyelőnek adott interjújában a kisebbségi önkormányzatok választási rendszerével kapcsolatban kijelentette, hogy az „államilag igazolt csalás", amely „rendszer a legminimálisabb alkotmányos jogállami követelményeknek sem felel meg." Hangot adott azon nézetének is, amely szerint a nemzeti kisebbségeket az elmúlt időszakban jórészt asszimilálták, és eltűnésük veszélye kézzelfoghatóvá vált. Álláspontját utóbb megismételte a Népszabadságnak adott június 20-i interjújában is. (fn.hu, NOL)

Július 2.

Hivatalba lépett Kállai Ernő, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok új országgyűlési biztosa, aki első munkanapján levélben invitálta meg az országos elnököket egy közös találkozóra. (MTI)

Július 3.

A Közjogi munkacsoport megtartotta az első ülését, amelynek keretében elfogadták a munkacsoport ügyrendjét és munkatervét, valamint áttekintették a kisebbségek parlamenti képviseletével és kedvezményes mandátumával kapcsolatos

alkotmánybírósági határozatokat és dokumentumokat. Az ülés résztvevői úgy foglaltak állást, hogy mindkét jogintézmény megteremtéséhez „szükségesnek látszik" az Alkotmány módosítása, legalább alternatívaként való feltüntetésben. Előzetes konzultációt folytattak a kisebbségi törvény egyes rendelkezéseinek értelmezéséről (az országos kisebbségi önkormányzatok központi költségvetési szervként történő működése), illetve megtárgyalták „A kisebbségi önkormányzatoknak a központi költségvetésből nyújtott feladatarányos támogatások feltételrendszeréről és elszámolásának rendjéről" szóló kormányrendelet-tervezet munkaanyagát, amelyben számos akadályozó és kifogásolandó elemet találtak. (nemzetpolitika.gov.hu)

Július 4.

Az OCÖ székházában rendezett szakmai tanácskozáson Gémesi Ferenc kijelentette, hogy az év végéig a kormányzat három munkacsoportja szakmai konkrétumokat fog tudni készíteni a legfontosabb közjogi kérdésekben, és szakmai megállapodás is születhet a kisebbségi törvény módosítása, a területi kisebbségi önkormányzatok működése, finanszírozása és szerepe, illetve a kisebbségi média ügyében. Kolompár Orbán szerint veszélyben van a kisebbségi önkormányzati rendszer, mert testületeik kiszolgáltatottak, a megyei közgyűlésektől, a települési önkormányzatoktól és a jegyzőktől függnek. A kedvezményes települési önkormányzati mandátum megszüntetésével pedig mintegy 800 roma képviselő szorult ki a képviselőtestületekből. (nemzetpolitika.gov.hu)

Július 12.

Gémesi Ferenc sajtótájékoztatóján kifejtette, hogy a kormány a ciklus végéig meg kívánja erősíteni a kisebbségek intézmények átvételét és működtetését magában foglaló kulturális autonómiáját, és rendezni szeretné a parlamenti képviselet ügyét. A célok között szerepel továbbá a civil szféra bekapcsolása, véleményük figyelembe vétele a döntéshozatalban, valamint a kisebbségi önkormányzatok és a civil szervezetek aktívabb együttműködésének elősegítése. (stop.hu)

Augusztus 30.

Kállai Ernő hivatalában fogadta a tizenhárom országos kisebbségi önkormányzat elnökét, akik a találkozón szándéknyilatkozatot fogadtak el a kisebbségek egyeztető fórumának, a II. Kisebbségi Kerekasztalnak a létrehozásáról: „meggyőződésünk, hogy közös céljainkat összehangoltan, egymás érdekeit messzemenően figyelembe véve tudjuk csak elérni." A kisebbségi vezetők felhatalmazták a kisebbségi ombudsmant arra, hogy levélben tájékoztassa a MEH-t arról, hogy az előkészítő tárgyalásokon vegyék figyelembe a kisebbségek egyeztetett véleményét. A Kerekasztal életre hívását a kisebbségi biztos kezdeményezte, és a következőkben a közgyűlésekkel való egyeztetésekre és az előkészítésre került sor. (Magyar Nemzet Online)

Szeptember 4.

Ülésezett a Közjogi munkacsoport, amelynek Kállai Ernő állandó, tanácskozási joggal rendelkező meghívottja lett. Az ülés tárgyalt a „teljes jogú" parlamenti képviselet és a delegátusi intézmény viszonyáról, időbeli és tárgyi hatályukról, valamint a kedvezményes mandátum intézményéről – ezzel összefüggésben a kisebbségi törvény személyi hatályáról. Az ülés végül kialakította az álláspontját a szószólóra vonatkozó hatályos rendelkezések értelmezéséről. (nemzetpolitika.gov.hu)

Szeptember 11.

Kállai Ernő találkozott Szili Katalinnal, akit tájékoztatott arról, hogy a kisebbségek közös céljainak összehangolt megfogalmazására megalakítják a II. Kisebbségi Kerekasztalt. A házelnök a kisebbségi vezetőkkel való május végi találkozóján, a Magyarországon élő nemzetiségek fórumának életre hívását javasolta, amelyben helyet kapnának a kormány és a parlamenti frakciók képviselői is. (stop.hu)

Szeptember 13.
Az augusztus végi szándéknyilatkozatot követően, Kállai Ernő kezdeményezésére megalakult a II. Kisebbségi Kerekasztal Budapesten. Az alapítás után a kisebbségi biztos és a kisebbségi vezetők egyeztetést folytattak a parlamenti képviseletről, a kedvezményes mandátumról, a tervezett új finanszírozási formákról, illetve a kulturális autonómia intézményeinek megerősítéséről. Elhangzott, hogy a kisebbségi érdekképviseletek a közös céljaikat összehangoltan, egymás érdekeit figyelembe véve tudják elérni. Kreszta Traján a találkozón elmondta, hogy a legfontosabb feladataiknak a kulturális autonómia megteremtését és az intézményeik megvédését tekintik. Alexov Lyubomir, a Szerb Országos Önkormányzat elnöke azt kérte, hogy a kisebbségi biztos a tizenhárom kisebbség egységes álláspontját képviselje. Hartyányi Jaroszlava ukrán kisebbségi vezető szerint a kulturális autonómia nem sérül sem a Kerekasztal létrehozásával, sem pedig az ombudsmani hivatali képviselettel. (Magyar Nemzet Online)

Szeptember 18.
A magyarországi cigányság demográfiai helyzetéről, a kisebbségi önkormányzatok kulturális szerepéről az OCÖ szervezésében rendezett konferencián Kállai Ernő elmondta, hogy a kisebbségi törvény szerint az érdekképviseleti szervek feladata a kulturális autonómia, és csupán egyfajta kényszerből csatolták mellé a politikai képviseletet is – ez utóbbi viszont nem feltétlenül kellene, hogy oda tartozzon. (hirextra.hu)
A Közjogi munkacsoport ülése napirend előtt ismét érintette a parlamenti képviselet lehetséges kivitelezését, majd egyeztetett az OBH és a MEH által összeállított „Problémakatalógusról", benne a kisebbségi önkormányzatok működésével kapcsolatos jogalkotási következetlenségről. Lásztity Péró jelezte, hogy a Szerb Országos Önkormányzat dolgozik a saját problémakatalógusán, mert 1993 óta megoldatlan, súlyos problémákat érzékelnek. Az ülés kitért a választási rendszerhez kapcsolódó „történelmi település" fogalmának intézményesíthetőségére (ezeken a településeken automatikusan kiírnák a kisebbségi önkormányzati választást). Folytatódott továbbá – Kállai Ernő javaslatának ismertetésével és megvitatásával – az egyeztetés a parlamenti képviselet ügyében is. (nemzetpolitika.gov.hu)

Szeptember 26.
Németh Erika a kisebbségi önkormányzati választások tapasztalataival kapcsolatban egy konferencián elmondta, hogy nyilvánvalóvá vált, az új rendszer sem tudja kiküszöbölni a visszaéléseket. Ugyanis számos olyan településen sikerült harminc főt meghaladó névjegyzéket összeállítani, ahol korábban az adott kisebbségről semmiféle információ nem állt rendelkezésre. (hirado.hu)

Szeptember 27.
Kállai Ernő elkészítette a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény alkalmazása során tapasztalt problémákról szóló feljegyzését. A biztos úgy foglalt állást, hogy a 2005-ös módosítás miközben számos problémát kiküszöbölt, nem tudta teljes körűen orvosolni a kisebbségi joganyag hiányosságait (kisebbségi önkormányzat elnökének bizottsági tagsága, a szószóló intézménye, kisebbségi önkormányzat egyetértési és véleményezési joga, kisebbségi kulturális intézmény fogalma, illetve a jegyző részvétele a kisebbségi önkormányzati üléseken). (nemzetpolitika.gov.hu)

Október 2.
A Közjogi munkacsoport ülése, amely a vitát követően állást foglalt amellett, hogy az Alkotmány vonatkozó rendelkezése a következők szerint módosuljon: „A Magyar Köztársaság törvényei az ország területén élő nemzeti és etnikai kisebbségek

országgyűlési és helyi szintű képviseletét biztosítják." A munkacsoport megvitatta azt is, hogy miként értelmezhető a települési kisebbségi önkormányzat működési feltételeinek a települési önkormányzat által történő biztosítása. Ezzel kapcsolatban a többség úgy foglalt állást, hogy szükséges a kisebbségi törvény tárgyi rendelkezéseinek megfelelő módosítása, hogy ne lehetetlenüljön el a kisebbségi önkormányzatok működése. Módosítandó a jogszabály a gazdálkodási kérdések miatt is, amelyek terén rendezetlennek bizonyul a kisebbségi önkormányzatok közjogi státusza (központi költségvetési és egyéb szervi gazdálkodás elemei egyaránt megtalálhatóak). (nemzetpolitika.gov.hu)

Október 9.

A II. Kisebbségi Kerekasztal ülése az Országgyűlés és a MEH megfigyelőinek részvételével tárgyalt a parlamenti képviselet és a kisebbségi média ügyéről. Az előbbivel kapcsolatban ismertetésre került a kisebbségi ombudsman koncepciója, valamint az ez alapján, a Közjogi munkacsoportban körvonalazódó alternatíva. (kisebbsegiombudsman.hu)

Október 12.

Kállai Ernő elkészítette „A nemzeti és etnikai kisebbségek országgyűlési képviseletét szabályozó törvény koncepciója" c. feljegyzését. (kisebbsegiombudsman.hu)

Október 16.

A Közjogi munkacsoport ülése a következő ülésére halasztotta az Alkotmány módosítására irányuló szövegjavaslatról szóló döntést. A kisebbségi ombudsman munkatársa tájékoztatta a résztvevőket a parlamenti képviseletről szóló, és a kisebbségi vezetők többsége által támogatott OBH-koncepcióról, amit annak megvitatása követett. Az ülés végül úgy foglalt állást, hogy a következő alkalomra készüljön egy vázlat, amely tartalmazza a legfontosabb eldöntendő kérdéseket. (nemzetpolitika.gov.hu)

Október 30.

A Közjogi munkacsoport ülésének keretében kiosztásra került a kisebbségi parlamenti képviseletről szóló összefoglaló vázlat, amelyet megvitattak a résztvevők. A munkacsoport végül felkérte az országos önkormányzatokat, hogy közös delegáltjaikkal egyeztetve foglaljanak előzetesen állást a főbb kérdésekben. (nemzetpolitika.gov.hu)

Az erőviszonyok módosulása következtében feloszlatta magát a Csongrád megyei cigány kisebbségi önkormányzat. (Népszava)

November 5.

Kállai Ernő egy sajtóbeszélgetés keretében kijelentette, hogy az egyik legsürgetőbb feladatának a kisebbségi törvény módosítását tartja. Az országos kisebbségi önkormányzatoknak ugyanis 2008. januártól központi költségvetési szervként kell működniük, ami a működésüket veszélyezteti, ezért módosítani kell a jogszabályt. A helyi kisebbségi önkormányzatok pedig megosztott finanszírozással működnének, azaz az éves támogatásuk 80%-át kapnák meg, míg a fennmaradó részre pályázniuk kellene. (hirado.hu)

November 12.

A II. Kisebbségi Kerekasztal ülésén elsőként Kállai Ernő tájékoztatta a jelenlévőket a médiaügyekkel és a finanszírozással kapcsolatos legújabb fejleményekről: az utóbbival kapcsolatban elmondta, hogy az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium álláspontjával ellenében az Emberi jogi és a Költségvetési bizottságok hangsúlyosan a kisebbségi biztos és az országos elnökök kezdeményezésére törvénymódosító indítványt tesznek. A továbbiakban sor került az országgyűlési képviseletről szóló koncepció elfogadására, valamint a kisebbségi törvény személyi hatályának megvitatására. (kisebbsegiombudsman.hu)

November 13.

A Közjogi munkacsoport ülése a vitát követően úgy foglalt állást, hogy bár a delegátusi intézményről való tárgyalás és koncepció kialakítása ugyan a munkacsoport feladata, de az nem lehet a parlamenti képviselet alternatívája, nem válthatja ki, és nem akadályozhatja azt. A következőkben a résztvevők a települési és a kisebbségi önkormányzati rendszerek viszonyát tárgyalták meg. (nemzetpolitika.gov.hu)

November 14.

A romániai Nagyszebenben megtartott magyar-román közös kormányülésen Călin Popescu Tăriceanu román miniszterelnök a romániai kisebbségek jogállásáról szóló, de egyelőre még el nem fogadott törvénytervezethez hasonló kisebbségjogi kerettörvényt kért a magyarországi románok számára. A román kormányfő kifejezte azon reményét, hogy a román kisebbség majd a törvényhozás szintjén is ki tudja fejezni a véleményét, miként az Romániában történik. (hirextra.hu)

November 26.

Nemes Dénes elkészítette „A kisebbségek hagyományos történelmi települései fogalom jogi intézményesíthetősége" c. vázlatát.

November 27.

A Közjogi munkacsoport ülése megvitatta Nemes Dénes feljegyzését a kisebbségi „történelmi település" fogalom intézményesíthetőségéről, illetve tételesen a kisebbségi parlamenti képviseletről készített összefoglalót. Eldőlt, hogy a munkacsoport 2008. február 15-ig kidolgozza a képviselettel összefüggésben a kisebbségi választói névjegyzékre vonatkozó koncepciót is. (nemzetpolitika.gov.hu)

December 3.

Az Országgyűlés 334 igen és 1 nem mellett elfogadta „A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény és a kisebbségi önkormányzati képviselők választásáról, valamint a nemzeti és etnikai kisebbségekre vonatkozó egyes törvények módosításáról szóló 2005. évi CXIV. törvény módosításáról" szóló T/4364. sz. törvényjavaslatot, amelyet az év októberében az országos kisebbségi önkormányzatok elnökei kezdeményeztek az Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottságnál. A módosítás hátterében az állt, hogy a legutóbbi, 2005-ös módosítás során egymásnak ellentmondó rendelkezések kerültek rögzítésre az országos testületek gazdálkodásával kapcsolatban. A 2008. január 1-én hatályba lépő 2007. évi CLVIII. törvény így kivette a központi költségvetési szervekre vonatkozó szabályok alkalmazásának kötelezettségét, és csupán a költségvetési szervekre vonatkozókat kell a továbbiakban figyelembe venniük.

December 4.

A Közjogi munkacsoport ülése úgy foglalt állást, hogy a készülő koncepcióba kerüljön be a kitétel, amely szerint szükséges az Alkotmányban rögzíteni azt, hogy a kisebbségek parlamenti képviselőinek kedvezményes megválasztását külön törvény szabályozza. Az ülés a továbbiakban folytatta a parlamenti képviseletről szóló összefoglaló tételes megvitatását, állást foglalva a jelölés kérdéskörében. (nemzetpolitika.gov.hu)

December 11.

A II. Kisebbségi Kerekasztal ülésén első napirendi pontként szerepelt az országgyűlési képviselet ügyével kapcsolatos fejlemények áttekintése. A személyi hatállyal összefüggésben Kállai Ernő arra kérte a kisebbségi vezetőket, hogy juttassák el véleményüket a közös álláspont érdekében. A kedvezményes települési önkormányzati mandátum kapcsán ismertetésre került a kisebbségi biztos ezzel kapcsolatos javaslata, majd pedig a médiaüggyel és a finanszírozással kapcsolatos legújabb fejlemények. (kisebbsegiombudsman.hu)

December 14.

Issekutz Sarolta, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke beadvánnyal fordult Kállai Ernőhöz, amelyben a magyarországi örmény kisebbség kétnyelvűségének elfogadása mellett érvelt. A kisebbségi ombudsman utóbb az MTA ENKI-t kérte ez ügyben szakvélemény kiadására.

December 20.

Gémesi Ferenc sajtótájékoztatón többek között arra emlékeztetett, hogy a módosított kisebbségi törvény alapján a kormánynak két rendeletet kell kidolgoznia a kisebbségi önkormányzatok támogatásáról és gazdálkodásáról, amelyek január elsején lépnek hatályba. Jelezte azt is, hogy a támogatás változásának iránya a feladatalapúvá válás. (stop.hu)

2008

Január 7.

A MEH kiadott közleménye tudatta azt, hogy a kormány az év elejétől differenciáltan, az elvégzett feladatok alapján támogatja a kisebbségi önkormányzatokat. A feladatokhoz kötött támogatás elnyeréséhez a testületeknek február elsejéig igénylést kell beadniuk a Magyar Államkincstár regionális igazgatóságain, amelyről kisebbségi költségvetési bizottság április 15-ig hivatott dönteni. Az odaítélt támogatási összeget két egyenlő részben, május és augusztus 15-ig kapják meg az érintett kisebbségi szervek. (hirextra.hu)

Január 8.

Az OVB a 25/2008. sz. határozatával hitelesítette a magyarországi olasz kisebbségi kezdeményezés 2007 decemberében benyújtott aláírásgyűjtő ívét.

Január 10.

A Közjogi munkacsoport ülése megvitatta a 2008. évi munkatervet, valamint a korábbi összefoglaló anyagokat (delegátusi intézmény, parlamenti képviselet, köztük az aktív választójog alanyai). (nemzetpolitika.gov.hu)

Január 29.

A Közjogi munkacsoport ülése folytatta a kisebbségek országgyűlési képviseletéről szóló koncepció megvitatását, különös tekintettel a tervezett kisebbségi választói névjegyzékre. (nemzetpolitika.gov.hu)

Január 31.

A gyulai képviselő-testület rendhagyó módon, nagy többséggel elutasította a Magyarországi Románok Országos Önkormányzatának azon kérelmét, amelyben a gyulai Nicolae Balcescu Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium fenntartói jogának átadását kérte. Bár a vonatkozó jogszabályok szerint a fenntartó települési önkormányzatnak igény esetén, mérlegelés nélkül át kell adnia a jogot, de a román kérelem esetén jogi hiányosságok merültek fel: az országos önkormányzat nem biztosított harminc napot a szülői munkaközösség és a diákönkormányzat álláspontjának kialakításához, és a kérelem benyújtásakor nem csatolta ezek támogató véleményét. Az elutasító határozatban, amely ellen az országos önkormányzat utóbb törvényességi észrevételt is tett, további indokként szerepelt a szülők körében kialakult feszültség, valamint a tanulók érdekeinek sérelme. Az átvételi szándékot egyébként minden írásos előterjesztés nélkül az országos önkormányzat 2007. november 17-ei ülése fejezte ki nagy többséggel. Ezt követően a Gyulai Román Kisebbségi Önkormányzat december 10-én megtartott közmeghallgatásán a felszólalók többsége ez ellen foglalt állást. Január végén magyarországi román intézmények, civil szervezetek, kisebbségi önkormányzati képviselők, közéleti személyiségek és szakemberek nyílt levélben tiltakoztak az országos önkormányzat szándéka ellen, és több mint száz szülő

levélben kérte Arató Gergely oktatási államtitkártól, hogy ne adják át az iskolacentrumot. A tantestület véleménynyilvánító szavazásán a 44 voksból 41 ugyancsak az átvétel ellen volt. (hir6.hu)

Február 4.

Heinek Ottó elmondta, hogy az új differenciált finanszírozási rendszerben kevés pénz jut a helyi és területi kisebbségi önkormányzatok állami támogatására kiírt pályázatokra, és a pénzt ráadásul rossz módszerekkel osztják szét. Hangsúlyozta, hogy az új szisztéma bevezetését a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata nem támogatta a múlt év végén a források szűkössége és a bevezetés rögtönzöttsége miatt. Abban az esetben, ha egy önkormányzat sikertelenül pályázik, akkor csökkenhet is az éves büdzséje, miközben az elnyerhető összeg nem áll arányban a pályázati munkával, a szükséges adminisztrációval. A német elnök álláspontja szerint a differenciálásnak akkor van értelme, ha érdemi forrásbővüléssel jár, illetve túlságosan rövidnek ítélte a pályázatok elbírálási idejét is. (Magyar Nemzet Online)

Február 5.

A II. Kisebbségi Kerekasztal ülése Gémesi Ferenc, Németh Erika és Molnárné Asbóth Erika részvételével tekintette át a Közjogi munkacsoport munkáját, illetve Kállai Ernő átadta a közösen elfogadott koncepciót az államtitkárnak azzal a kéréssel, hogy a kormány foglaljon állást a kérdésben. (kisebbsegiombudsman.hu)

Február 7.

Feloszlatta magát a Veszprém Megyei Cigány Kisebbségi Önkormányzat. (MNO) Az OVB utóbb a 157/2008. (III. 18.) sz. határozatával a területi kisebbségi önkormányzati képviselők választását 2008. június 1-re tűzte ki.

Február 13.

Tabajdi Csaba EP-képviselőnek, az előző napi „Kisebbségek a bővülő Európában" című konferencián tett javaslatára reagálva Kállai Ernő elmondta, hogy előbb Magyarországon kellene megoldani a kisebbségek parlamenti képviseletét, és csak azután lehetne egy összeurópai kisebbségi parlamentben gondolkodni. (hirextra.hu)

Február 23.

A Szerb Országos Önkormányzat közgyűlése üdvözölte a II. Kisebbségi Kerekasztal által elfogadott, és a kisebbségi ombudsman által a kormánynak benyújtott, a parlamenti képviseletről szóló koncepciót, de véleménye szerint egyes részletek meg továbbgondolásra szorulnak. A tanácskozáson jelen volt Kállai Ernő kisebbségi biztos, aki kijelentette: ha a tavaszi ülésszakban nem fog megkezdődni az ötpárti egyeztetés a kisebbségek országgyűlési képviseletéről, akkor a 2010-es választásokon nem indulhatnak a kisebbségi szervezetek. Így arra fogja kérni az Országgyűlést, hogy módosítsák az alkotmányt és a kisebbségi törvényt, azaz vegyék ki belőle a kisebbségek erre vonatkozó jogát, és számoljanak el ezzel az Európai Unió és a választópolgárok felé. A konszenzus lehetőségét viszont szerinte az mutatja, hogy a közelmúltban alig pár hónap alatt sikerült módosítani a kisebbségi törvény az országos önkormányzatok gazdálkodására vonatkozó fejezetét. A képviselők – amellett, hogy kifogásoltak bizonyos oktatási és nyelvhasználati rendelkezéseket – arra kérték az ombudsmant, hogy járjon közbe a kormánynál a korábban bevezetett, differenciált támogatási rendszer megszüntetése érdekében, amely szerintük hátrányosan érinti a kisebbségeket. (hirextra.hu)

Február 26.

A Közjogi munkacsoport ülése folytatta a kisebbségek országgyűlési képviseletéről szóló OBH-koncepció megvitatását, amelynek további részletezését tartotta szükségesnek, illetve ennek keretében ismét ráirányult a figyelem a választói névjegyzék problémájára. A kisebbségi ombudsman munkatársa szerint a koncepció

kidolgozásáért elsődlegesen a kormány a felelős, és a további anyagok kimunkálásában elengedhetetlennek tartotta néhány minisztérium részvételét. Utolsó napirendi pontként szerepelt a kisebbségi törvény módosításának ügye: a jogszabály személyi hatálya és ehhez kapcsolódóan a névjegyzék ügye, illetve a kisebbségi önkormányzatok gazdálkodása tekintettel néhány tervezett jogszabály-módosításra. (nemzetpolitika.gov.hu)

Február 27.

Sólyom László magyar és Danilo Türk szlovén köztársasági elnök budapesti megbeszélésén a köztársasági elnök hangsúlyozta: várható, hogy hamarosan megoldódik a magyarországi kisebbségek parlamenti képviselete, ahogy az már Szlovéniában fennáll. (hirextra.hu)

Március 2.

Gémesi Ferenc szerint – az eddig feldolgozott pályázatok és az első modellszámítások alapján – a kisebbségi önkormányzatok több állami támogatást kapnak a feladataik ellátásához az új támogatási rendszerben, mint a korábbi években. (hvg.hu)

Március 3.

Kállai Ernő kijelentette, hogy a kisebbségek parlamenti képviseletének megteremtése döntő fontosságú társadalmi érdek a közösségek és kulturális autonómiájuk megtartása érdekében. Szerinte a kisebbségek egyetértésének hiánya többé már nem lehet hivatkozási alap, és elébe megy az eseményeknek azzal, hogy maga egyeztet a parlamenti frakciókkal. Elsőként az MSZP másnapi informális frakcióülésén ismerteti a 13 országos önkormányzat egységes álláspontját a kérdésben. A kisebbségi ombudsman hangot adott azon reményének is, hogy a megoldás még az őszi ülésszakban megszülethet, és az ügy a 2010-es választások idejére rendeződik. (hirextra.hu)

Március 7.

A Kárpát-Medencei Magyar Képviselők Fórumának mintájára Szili Katalin házelnök a kisebbségi önkormányzati rendszer kiegészítéseként átmenetileg létrehozná a nemzeti és etnikai kisebbségek fórumát is addig, amíg meg nem valósul a parlamenti képviseletük. Tervei szerint a testület tagja lenne az Országgyűlés elnöke, a 13 országos kisebbségi önkormányzat elnöke, az Emberi jogi, kisebbségi, civil és vallásügyi bizottság elnöke, alelnökei, valamint a frakciók egy-egy képviselője. A fórum a döntéseit konszenzussal hozná. A részleteket egy március végére tervezett találkozón vitatná meg a házelnök a kisebbségi vezetőkkel (hirextra.hu)

Március 13.

Paolo Guido Spinelli budapesti olasz nagykövet a Népszabadságnak adott interjújában, arra a kérdésre, hogy létezik-e magyarországi olasz közösség, azt válaszolta, hogy „igen, bár nem túlságosan nagy. Tagjai vállalkozók, kereskedők, az olasz intézmények munkatársai, a kultúra vagy az olasz divat és konyhaművészet terjesztői, a vegyes házasságok révén letelepedők, s újabban a budapesti ingatlanpiac iránt érdeklődők.” (Népszabadság)

Március 18.

A II. Kisebbségi Kerekasztal ülése megtárgyalta a kisebbségek országgyűlési képviseletével összefüggő kisebbségi választói lista koncepcióját, amely a meglévőhöz képest átalakítaná a névjegyzékbe vétel eljárását egy alapvetően helyi szintű, kisebbségi választott bizottság bevonásával. Az ülés keretében előtérbe került, hogy több kisebbség esetében továbbra is vitás kérdésnek bizonyul a névjegyzék ügye. (kisebbsegiombudsman.hu)

Március 25.

A Közjogi munkacsoport ülése, amely jórészt Lásztity Péró szakértői anyagai alapján vitatta meg az országgyűlési képviselet és a regisztráció ügyének összefüggéseit.

(nemzetpolitika.gov.hu)
Kolompár Orbán, az OCÖ elnökségi ülésén kijelentette, hogy szorgalmazni kell a kisebbségek parlamenti képviseletének megteremtését annak érdekében, hogy megszűnjön a „díszcigánymandátumok" kiosztása. Az ülésen részt vett Kállai Ernő, aki arról tájékoztatott, hogy amennyiben a kormány tavasszal jóváhagyja, akkor az átadott koncepció hamarosan ötpárti egyeztetésre kerülhet. Németh Erika pedig kijelentette, hogy a parlamenti képviselet kialakítására csak akkor van esély, ha mind a 13 kisebbség egységes álláspontot képvisel. (NOL)
A pilisszentkereszti települési önkormányzat képviselő-testülete 6:2 arányban úgy döntött, hogy április elsejei hatállyal a helyi Szlovák Házból új épületbe költöztetik a szlovák kisebbségi önkormányzatnak, a Pilisi Szlovákok Egyesületének és Regionális Kulturális Központjának az irodáit. Az önkormányzat döntése, a települési és a kisebbségi önkormányzat közti megromlott viszony utóbb magyarországi és szlovákiai közéleti szereplőket és szervezeteket is bevonó konfliktussá terebélyesedett.

Március 26.

Kállai Ernő az Inforádiónak elmondta, hogy a 13 kisebbség egyetért a parlamenti képviselet szabályozási koncepciójában, amely szerinte a napokban a kormány elé kerülhet megvitatásra. Az ombudsman kifejezte azon reményét, hogy a javaslat nem őrlődik majd fel a pártok közötti egyeztetéseken. (inforadio.hu)
Szili Katalin a horvát házelnökkel folytatott megbeszélést követően kijelentette, hogy meg kell oldani a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek parlamenti képviseletét, miután ezen reményét tárgyalópartnere is kifejezte. (Magyar Nemzet Online)
Gémesi Ferenc arról adott tájékoztatást, hogy vizsgálatot kért a kisebbségi ombudsmantól a pilisszentkereszti szlovák kisebbségi önkormányzat átköltöztetésének ügyében, illetve felkérték az illetékes közigazgatási hivatalt is a döntés jogszerűségének vizsgálatára. (hirextra.hu)

Április 1.

Kállai Ernő sajtótájékoztató keretében kijelentette, hogy nem nemzeti, de nemzetiségi ügy a pilisszentkereszti szlovák kisebbségi önkormányzat átköltöztetése, és az erről szóló határozatot a települési önkormányzat törvényellenesen, több jogszabály megsértésével hozta meg, ezért a kisebbségi ombudsman annak visszavonását kéri. (fn.hu) A vita később egy új Szlovák Ház megépítésével látszott rendeződni, amelyet mind a magyar, mind pedig a szlovák kormány anyagilag támogatott.

Április 22.

A Közjogi munkacsoport ülése a kisebbségi önkormányzatok jogállásával, közjogi státusával kapcsolatos kérdéseket vitatott meg (kisebbségi önkormányzati elnöki tisztség megszűnésével kapcsolatos jogértelmezési probléma, kisebbségi önkormányzati képviselő és szószóló költségtérítése). (nemzetpolitika.gov.hu)
A II. Kisebbségi Kerekasztal ülése – mielőtt az országgyűlési biztos 2007. évi tevékenységéről szóló beszámolót a parlamenti bizottságok megvitatták – ismételten megtárgyalta a választójogi kérdések ügyét. Világossá vált, hogy a németek, a ruszinok és a szerbek ellenzik a parlamenti választásokon a kisebbségi választói névjegyzék bevezetését. (kisebbsegiombudsman.hu)

Április 25.

Gémesi Ferenc a magyar-szlovén kisebbségi vegyesbizottság ülése utáni sajtótájékoztatón kijelentette: van realitása annak, hogy a kisebbségek 2010-től parlamenti képviselethez jussanak Magyarországon amennyiben a mostani elfogadható koncepció politikai vitáját 2008-ban sikerül befejezni. Zorko Pelikan államtitkár szerint

a szlovén kormánynak is fontos, hogy megteremtődjön a kisebbségek, így a magyarországi szlovénok parlamenti képviselete. (nepszava.hu)

Május 20.

A Közjogi munkacsoport ülése áttekintette az addigiakban elvégzett munkát, illetve meghatározta a kisebbségi törvénnyel kapcsolatos problémakatalógus tárgyalási módszertanát. (nemzetpolitika.gov.hu)

Május 21.

Az Országgyűlés ülése megtárgyalta a kisebbségi ombudsman tavalyi évét értékelő beszámolóját. Kállai Ernő szóvá tette, hogy 18 évvel a rendszerváltás után még mindig nem biztosított a kisebbségek parlamenti képviselete, holott ezt jogszabályok garantálják. Hangsúlyozta, hogy az erre vonatkozó koncepciót az illetékes államtitkár már megkapta, de válasz még nem érkezett rá. (hirextra.hu)

Május 23.

Szili Katalin az Európai Népcsoportok Föderális Uniójának Pécsett megrendezett 53. kongresszusán ismételte kifejezte azon szándékát, hogy a parlamenti képviselet megoldásáig átmenetileg tervezi egy, az Országgyűléssel szoros párbeszédet folytató hazai kisebbségi fórum létrehozását. (Magyar Nemzet Online)

Június 17.

A Közjogi munkacsoport ülése megtárgyalta a kisebbségi törvény első három fejezetét a 20. §-ig bezárólag. Előzetesen vita bontakozott ki a költségvetési intézmény fogalmával kapcsolatos jogértelmezésről, a MEH esetleges feladatairól, majd a preambulum hosszáról, tartalmáról, illetve ismételten a törvény személyi hatály kérdéséről. (nemzetpolitika.gov.hu)

Augusztus 19.

A Jász Nemzeti Demokrata Mozgalom benyújtotta az OVB-nek hitelesítésre a magyarországi jász kisebbség hivatalos elismertetését célzó népi kezdeményezés aláírásgyűjtő ívét. (Magyar Nemzet Online)

Szeptember 5.

Nyílt levélben fordult a kormányhoz a II. Kisebbségi Kerekasztal, hogy alakítsa ki az álláspontját a kisebbségek parlamenti képviseletéről, dolgozza ki az erre vonatkozó törvényjavaslatot, és azt legkésőbb 2009 tavaszáig terjessze be az Országgyűlésnek. A kisebbségi képviselők felhívták arra is a figyelmet, hogy az Országgyűlés 2000 ősze óta nem tett semmi érdemlegest a mulasztásos alkotmánysértés orvoslása érdekében. A kisebbségek által ekészített koncepciót viszont – amelyet a kisebbségi biztos 2007. évi tevékenységéről szóló beszámoló is tartalmaz – február 5-én átadták a Miniszterelnöki Hivatalban. (kisebbsegiombudsman.hu)

Szeptember 10.

Kállai Ernő egy Szombathelyen tartott sajtótájékoztatón kijelentette, hogy továbbra is várja, hogy a kormány végre kialakítsa az álláspontját a kisebbségek országgyűlési képviseletével kapcsolatban. A kisebbségi biztos emlékeztetett egyrészt arra, hogy a II. Kisebbségi Kerekasztal már februárban átadta a Miniszterelnöki Hivatalban a kisebbségek erre vonatkozó javaslatát, másrészt pedig arra is emlékeztetett, hogy néhány napja a Kerekasztal ez ügyben, nyílt levélben fordult a kormányhoz. (fn.hu)

Október 17.

Kállai Ernő egy budapesti konferencián kijelentette: nyilvánvaló, hogy a pártok nem akarnak a 13 magyarországi kisebbségnek parlamenti képviseletet biztosítani, hszen az nagyon komolyan befolyásolhatja a kormányalakítás lehetőségét. A kisebbségi ombudsman szerint, ha nem tudják megoldani a kérdést, akkor legalább annyi bátorságuk legyen a döntéshozóknak, hogy törlik a kisebbségi törvényből az erre vonatkozó passzust, és magyarázzák ezt el a kisebbségi közösségeknek. Hangsúlyozta,

hogy a februárban átadott javaslatra azóta sem érkezett a kormány részéről válasz. (nepszava.hu)

November 5.

Kiss Péter találkozott a 13 országos önkormányzat elnökeivel. A megbeszélésen elhangzott, hogy a differenciált támogatási rendszerben az átlagosan teljesítő kisebbségi önkormányzatok támogatása mintegy 15%-kal növekedett. A felek áttekintették a 2009. évi költségvetési tervezet kisebbségi előirányzatait, amely a miniszter szerint vagy szinten tartást, vagy pedig bővülést jelentenek. Hangsúlyozta, hogy a kormány prioritásai közé tartozik a kisebbségi kulturális autonómia intézményeinek a megerősítése. A résztvevők megvitatták a parlamenti képviselet megoldására kidolgozott javaslatokat, és azok további kezelését is. (kormanyszovivo.hu)

November 18.

A magyarországi szerbek nyelvi és kulturális életét szabályozó törvényekről, a szerb kisebbség helyzetéről, valamint a kisebbségi önkormányzati rendszerről tájékozódott Slavica Djukic-Dejanovic szerb házelnök Budapesten, Alexov Ljubomírtól, a Szerb Országos Önkormányzat elnökétől. (hirextra.hu)

November 20.

Gyurcsány Ferenc Békéscsabára látogatott, ahol a Szlovák Kultúra Házában tartott zártkörű megbeszélést követően Fuzik Jánossal együtt tartott sajtótájékoztatót. A kormányfő itt arra tett javaslatot, hogy ezentúl törvény rögzítse azt, hogy a nemzetiségi iskolák 30%-kal nagyobb összeggel gazdálkodhatnak, mint a nem nemzetiségi iskolák. (hir6.hu)

December 3.

Sólyom László a kisebbségi törvény 15 éves évfordulója alkalmából, a kisebbségi ombudsmani hivatal és az MTA által rendezett konferencián kijelentette: a magyarországi cigányság esetében úgy tűnik, nem vált be a jelenlegi kisebbségi önkormányzati rendszer, az etnikai csoport problémája speciális kezelést igényel, és törvényhozási szinten ezzel számot kell vetni, miközben a tapasztalatok szerint a rendszer többi nemzetiség esetében többé-kevésbé működik. (hirextra.hu)

December 4.

Makai István, a Fővárosi Cigány Önkormányzat elnöke az államfő kijelentésére reagálva elmondta, hogy nem lehet lebontani a kisebbségi önkormányzati rendszert, de a jelenlegi struktúra életképtelen. Megítélése szerint új és alaposan előkészített kisebbségi törvényre és komoly garanciákra (finanszírozási háttér, átláthatóság, szabályozási keretek) lenne szükség ahhoz, hogy elláthassák feladatukat. (inforádió.hu)

2009

Január 23.

A szlovén parlament Határon Túli Szlovénok Bizottságának január 15-ei ülése után, amelynek egyetlen napirendi pontjaként a képviselők a Rába-vidéki szlovénok helyzetét vizsgálták, Göncz László magyar nemzetiségi képviselő levelet írt Sólyom Lászlónak, Gyurcsány Ferencnek, Szili Katalinnak és Gémesi Ferencnek. Az elmúlt időszakban ugyanis a magyarországi szlovénok képviselői több alkalommal felhívták arra szlovéniai vezetők figyelmét, hogy a magyar állam csak kis mértékben teljesíti a törvényes kötelezettségeit és ígéreteit, illetve az anyagi támogatás is jelentősen elmarad a szükséges szinttől. Levelében Göncz arra kérte a magyar illetékeseket, hogy tegyenek meg minden tőlük telhetőt a közösség ellehetlenült helyzetének rendezése érdekében. A szlovén parlamenti bizottság ülésén egyébként elhangzott: a magyarországi költségvetés

évente mintegy 400 ezer eurót biztosít a szlovén kisebbség számára, míg Szlovénia ezzel szemben 14,5 millió eurót fordít a magyar kisebbség céljaira. (kitekinto.hu)

Február 2.

Traian Basescu román államfő kétnapos magyarországi látogatása keretében megbeszélést folytatott Szili Katalinnal, aki elmondta, hogy a Gyurcsány Ferenc miniszterelnök által az előző napon kezdeményezett parlamenti reformmal (többek között a képviselői létszám 386-ról 199 főre való csökkentése) a kisebbségek országgyűlési képviselete is megoldódhat Magyarországon. (netriport.hu)

Február 3.

Traian Basescu a gyulai látogatása során rendezett fórumon – Jova Évának, a Foaia Romaneasca hetilap főszerkesztőjének, és az Országos Román Önkormányzat tagjának kérdésére válaszolva – kijelentette: „tudunk a magyarországi románokat is sújtó etnobizniszről és magyar partnereinkkel megpróbálunk mindent elkövetni annak érdekében, hogy ennek gátat szabjunk". Argyelán György kérdésére elmondta, hogy Románia nem tud abban segíteni, hogy a magyarországi kisebbségeknek, így a hazai románságnak is parlamenti képviselete legyen. Hozzátette ugyanakkor, hogy megítélése szerint a román kisebbség a jól működő kisebbségi önkormányzatokon keresztül jobban tud jogokat érvényesíteni. (hir6.hu)

Február 4.

Öt nyugat-dunántúli megye cigány kisebbségi önkormányzati képviselői 15 alapító taggal megalakították a Cigány Önkormányzatok Országos Szövetségét Zalaszentgróton. A szerveződés célja a kisebbségi testületek érdekképviselete, és a hatékonyabb együttműködésük elősegítése. Vajda László elnök elmondta, hogy az alapítással régi szándék valósult meg, mert a cigány kisebbségi önkormányzatok nagy része nem kapja meg a munkájához szükséges támogatást. A hatékonyabb érdekképviselet feladata az OCÖ-é lett volna, de megítélése szerint sok megyében nem működik a kisebbségi önkormányzati rendszer. (Magyar Nemzet Online)

Február 5.

Manajló András, az Országos Ruszin Kisebbségi Önkormányzat elnöke elmondta, hogy a testület létszáma az eddigi 31-ről 27-re csökkenhet, mivel négy képviselő mandátuma megszűnt azzal, hogy egy éven át nem vettek részt a képviselő-testület munkájában. A jelöltállító szervezetük, a Magyarországi Ruszinok Szervezete viszont időközben megszűnt, így annak listájáról már nincs lehetőség a pótlásra. (Magyar Nemzet Online)

Február 10.

Az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottsága meghallgatta Kiss Péter kancelláriaminisztert, aki bevezetőjében kijelentette, hogy bevált a több mint 15 éves kisebbségi jogi szabályozás. Elmondta, hogy a 2009-es költségvetés, ha szerény mértékben is, de nőnek a kisebbségi célú támogatások. Szászfalvi László ellenzéki képviselő (KDNP) szerint ugyanakkor a kisebbségi önkormányzatok költségvetése 2005-től gyakorlatilag be van fagyasztva, és „nem lehet dicshimnuszokat zengeni". A parlamenti képviselettel kapcsolatban a miniszter elmondta, hogy egyrészt a kérdés nem függetleníthető az általános képviseleti reformtól, másrészt pedig két koncepció készült el, a Közjogi munkacsoport és a kisebbségi ömbudsman is megtette a javaslatát. A kormány 2008 októberében tárgyalt róla, és decemberben a kisebbségi önkormányzatok elnökeivel tartott konzultációt. Farkas Flórián (Fidesz) arról beszélt, hogy a cigány kisebbségi önkormányzati rendszer a rendszerváltás óta nem látott, működésképtelen állapotban van. (hirextra.hu, nemzetpolitika.gov.hu)

Február 13.

Boross Péter (MDF) egykori belügyminiszter és volt miniszterelnök sajtótájékoztatóján a cigánysággal kapcsolatban elmondta, hogy 1992-ben 12 kisebbséget regisztráltak

Magyarországon, és a cigány közösséget is besorolták a nemzeti kisebbségek közé. Ő akkor kezdeményezte, hogy a cigányság ne legyen nemzeti kisebbség, mert ez ellentétes az integrációs törekvéssel. Kijelentette, hogy a cigányságnak anyaországa, nyelve, kulturális értékrendje sincs, csak szokásai, és nem hasonlítanak például a magyarországi német kisebbségre. A többi kisebbség esetében ugyanis azt kívánjuk, hogy őrizzék meg saját kultúrájukat, legyenek saját iskoláikat, míg a cigányságot integrálni akarjuk. (168ora.hu)

Február 20.

Budapesten tárgyalt a szlovén parlament határon túli szlovénokkal foglalkozó bizottsága. Balog Zoltán, az Országgyűlés Emberi jogi, kisebbségi, civil- és vallásügyi bizottságának elnöke a találkozót követően elmondta, hogy a szlovén partnerek elismerően szóltak a hazai kisebbségi önkormányzati rendszerről, de problémásnak tartották a szlovén önkormányzatok támogatásának csökkenését, akárcsak a magyarországi ellenzéki bizottsági elnökök is. Magyar részről Németh Zsolt, a külügyi és határon túli magyarok bizottságának elnöke problémaként vetette fel, hogy néhány szlovéniai politikus olyan nyilatkozatot tesz, miszerint Magyarországnak is el kellene érnie a szlovéniai magyarokkal összefüggő támogatás színvonalát. Németh szerint a kisebbségpolitikában elfogadhatatlan ezen kölcsönösség elve, illetve minden közösség más és más, miközben véleménye szerint mindkét ország politikája rendkívül előremutató. (hirextra.hu)

Az Index hírül adta, hogy Szili Katalin hónap eleji nyilatkozata ellenére valószínűtlen a kisebbségek parlamenti képviseletének megoldása, lévén, hogy a kisebb parlamentről szóló törvényjavaslat nem foglalkozik az üggyel, illetve a 2008-as javaslatot már az SZDSZ sem támogatja. (index.hu)

Február 24.

Elkészült az Európa Tanács rasszizmus és intolerancia-ellenes bizottságának a Magyarországról szóló jelentése, amely többek között még mindig problémásnak tartotta a kisebbségi önkormányzatok működéséről szóló törvényt, de elismerte, hogy valamelyest javult a helyzet az öt évvel ezelőtti helyzethez képest. (index.hu)

Február 25.

Kállai Ernő a Somogy megyei kisebbségi szervezetek által rendezett kaposvári fórumon kijelentette, hogy a módosított kisebbségi törvény még mindig nem jó, mert a kisebbségek kompromisszuma után a parlamenti szakaszban megváltozott a törvény, és ezen túlmenően sürgős és konkrét intézkedéseket kell tenni a kisebbségek jogi védelme érdekében is. A parlamenti képviselet terén azt tartotta a legjobb megoldásnak, ha a mind a 13 kisebbség bejuthatna az Országgyűlésbe. (kapos.hu)

Március 4.

Roma szervezetek a Gyurcsány Ferenchez írt levelükben azt kérik, hogy a miniszterelnök nevezzen ki egy roma ügyekért felelős tárca nélküli minisztert, jöjjön létre egy ötvenfős roma tanácsadó testület, valamint az Országgyűlés Emberi jogi bizottságán belül egy romaügyi albizottság. (hirszerzo.hu)

Március 5.

A Lungo Drom Országos Cigány Érdekvédelmi és Polgári Szövetség, a Magyarországi Roma Parlament, a Cigány Szervezetek Országos Szövetsége, a Magyarországi Cigányok Országos Fóruma, a Romaversitas Alapítvány, valamint a PHRALIPE Független Cigány Szervezet Országos Szervezete közös nyilatkozatot terjesztettek elő, amelyben a cigány civil szervezetek többek között követelik a kisebbség önkéntes etnikai regisztrációja jogi és intézményi feltételeinek megteremtését. A megfogalmazott követelések sorában nem szerepelt, de a sajtótájékoztatón elhangzott:

elengedhetetlennek tartják a cigányság parlamenti képviseletének megteremtését is azzal, hogy országos listájukra mindenki szavazhatna. (cpress.hu)

Március 6.

Első alkalommal tartották meg a cigány kisebbségi önkormányzatok országos kongresszusát Budapesten, amelynek keretében javaslatot készítenek a kisebbségi törvény módosításával, a települési önkormányzatokban való kedvezményes mandátum visszaállításával, az érdekképviseleti szervezetek hivatali rendszerének kialakításával, finanszírozásával, valamint hatáskörének bővítésével kapcsolatban. (hirextra.hu)

Március 26.

Egyhangú szavazással ismételten úgy döntött a gyulai települési önkormányzat képviselő-testülete, hogy nem támogatja a Magyarországi Románok Országos Önkormányzatának a Nicolae Balcescu Román Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium fenntartói jogának átadására vonatkozó kezdeményezését. A megkeresés újfent hiányos volt, mert nem csatolták sem a szülői munkaközösség, sem a diákönkormányzat véleményét, és ilyen helyzetben a városnak mérlegelési joga volt, tekintettel arra, hogy a diákok, a tanárok és a szülők se támogatják az átadást. (hir6.hu)

Március 30.

Szabó Máté, az állampolgári jogok országgyűlési biztosa az ATV-ben elmondta, hogy a gazdasági válság kikényszerítette az ombudsmani intézmény újragondolását, a szakombudsmani tisztségek és hivatalok megszüntetését. Ennek keretében szerinte a kisebbségi ügyek sem igényelnek külön hivatalt, mert megítélése szerint az utóbbi időben felmerülő problémákon is a válság hatásai ütköznek ki. (atv.hu)

Április 6.

Az ombudsmani hivatal tájékoztatása szerint folytatódtak a megkezdett szakmai egyeztetések az országos önkormányzatok elnökei és a kisebbségi ombudsman között a II. Kisebbségi Kerekasztal keretében. Kállai Ernő tájékoztatta a résztvevőket a 2008. évi beszámolójának elkészültéről, valamint a kulturális jogok érvényesülésének tárgyában indított átfogó vizsgálat tervezetéről. A Kerekasztal áttekintette a kisebbségeknek a jogalkotási folyamatban való fokozottabb részvételéről szóló javaslatot is, illetve véleményezte a 2011. évi népszámlálásról szóló törvénytervezetet. (kisebbsegiombudsman.hu)

Április 20.

Bajnai Gordon miniszterelnök kinevezte a Miniszterelnöki Hivatal szakállamtitkárait, köztük Gémesi Ferencet, aki így továbbra is betölti a kisebbség- és nemzetpolitikáért felelős államtitkári posztot. (magyarorszag.hu)

Május 6.

Az Országgyűlés önkormányzati bizottságának ülése egyhangúan támogatta Kállai Ernő 2008-as évről szóló beszámolóját. A dokumentum megvitatásakor a kisebbségi ombudsman és a képviselők egyaránt egyetértettek abban, hogy fel kell lépni a kisebbségek körében tapasztalható „etnobiznisz" ellen. A biztos ezzel kapcsolatban úgy fogalmazott, hogy az nem működik, hogy valaki „bemondásra" válik egy kisebbség tagjává, képviselőjévé, és ezért még pénzt is kap. A problémát viszont a jogalkotó tudja megoldani. Szükségesnek tartotta, hogy legyenek olyan, a közösségek által meghatározott kritériumok, amelyek alapján meghatározható, hogy ki tartozik a kisebbséghez. Az ombudsman arra is felhívta a figyelmet, hogy a közigazgatási hivatalok hatáskörének hiánya következtében megszűnt a kisebbségi önkormányzatok törvényességi felügyelete, amit mulasztásos alkotmánysértésként értékelt. (hirextra.hu)

Május 13.

A kisebbségek országgyűlési képviseletének megteremtéséig, az országos kisebbségi önkormányzati vezetők és a parlament közötti párbeszéd intézményesítésére létrejött a

Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Fóruma Szili Katalin házelnök vezetésével. A Fórum megalakulásáról és működéséről Statútumot fogadtak el, amelyet a frakciók mellett a 13 kisebbségi vezető is aláírt. Arra a kérdésre, hogy mikor valósulhat meg a parlamenti képviselet, Szili Katalin úgy nyilatkozott, hogy optimistább e téren, ez a lehető leghamarabb meg fog történni. Heinek Ottó kijelentette viszont, hogy ő sokkal kevésbé optimista, a kisebbségeknek szerinte 2014-ig biztosan nem lesz országgyűlési képviseletük. Hangsúlyozta, hogy a kisebbségek őszinte állásfoglalást várnak a parlamenttől, hogy mondjanak igent vagy nemet. (hirextra.hu, hirszerzo.hu)

Május 14.

A Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Fórumának létrejöttét követően Kállai Ernő kezdeményezte a II. Kisebbségi Kerekasztal feloszlatását, mivel nem tartja szerencsésnek párhuzamos struktúrák fenntartását. Ha a hónap végéig az országos elnökök nem jelzik ez irányú szándékukat, vagy másképp nem döntenek, a kisebbségi biztos mondja ki a feloszlást. A kisebbségi ombudsman üdvözölte a Fórum megalakulását, de felhívta a figyelmet, hogy ez csak informális, jogilag szabályozatlan egyeztetést tesz lehetővé a képviselőcsoportok vezetőivel, és így nem helyettesítheti a valódi parlamenti képviseletet. Szerinte célravezetőbb lett volna, ha a kisebbségi önkormányzatok ragaszkodnak a jogi garanciák megfogalmazásához, illetve szerette volna elérni azt is, hogy a Házszabály módosításával az országos elnökök felszólalhassanak a plenáris üléseken. (hirextra.hu)

Május 23.

Szili Katalin a magyarországi ruszinok nemzeti ünnepe alkalmából Vácott rendezett ünnepségen kitért a parlamenti képviselet megteremtésére irányuló erőfeszítésekre, a Kisebbségi Fórum közelmúltbeli megalakítására is. A Fórumot a házelnök fontos mérföldkőként értékelte az országgyűlési képviselet megvalósításának régóta húzódó folyamatában. (Magyar Nemzet Online)

Június 3.

Rafael János, a Magyar-Roma Érdekképviselet elnöke az Új Néplapnak elmondta, hogy nincs szükség a cigány kisebbségi önkormányzatokra, mert ahol működnek, ott sem látszik érdemi változás a romák életében. A szervezet vezetője szerint a romáknak inkább a települési önkormányzatokban, azok bizottságaiban kellene helyet kapniuk. (klubradio.hu)

Június 5.

Megtartotta első munkaülését a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Fóruma, amelynek során megválasztották a testület két alelnökét, Heinek Ottót és Ljubomir Alexovot. Az ülést követő sajtótájékoztatón Szili Katalin elnök hangsúlyozta, hogy napirenden kell tartani a kisebbségek parlamenti képviseletét. Ennek érdekében már az őszi ülésszakra szeretnék elérni, hogy az Országgyűlés foglalkozzon azzal a határozattal, amely azt tartalmazná, hogy miként készíti elő a kormány a vonatkozó törvényjavaslatot. Heinek Ottó elmondta, hogy a Fórum át kívánja tekinteni a támogatási rendszert, és javaslatokat tenni „egy újfajta támogatási struktúra kiépítéséhez”. A testület teljes egyetértésben fogadta el azt az állásfoglalást, amely szerint a 2011-es népszámlálás során a kisebbségi jogoknak érvényesülniük kell annak érdekében, hogy az adatokat össze lehessen vetni a 2001-es eredményekkel. (inforadio.hu)

Július 3.

Vladimir Skalsky, a Határon Túli Szlovákok Világszövetségének elnöke Budapesten találkozott Szili Katalinnal, akinek a támogatását kérte a kisebbségek parlamenti képviseletének megvalósításához. A Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Fórumának létrejöttét, illetve a hazai kisebbségi önkormányzati modellt mindazonáltal

nagyra értékelte, amely lehetővé teszi a szlovákság számára, hogy „teljes értékű kulturális, oktatási életet éljen”. A találkozón Fuzik János arról beszélt, hogy a Fórum augusztusban dolgozni kezd a parlamenti képviselet megoldásán. (hirextra.hu)

Július 16.

A szlovákiai államnyelvtörvény módosításával kapcsolatos magyar bírálatokra reagálva Ján Slota, a Szlovák Nemzeti Párt elnöke kijelentette, hogy Magyarország kiírtotta a területén élő kisebbségeket, a szlovák és más kisebbségek maradékainak szinte semmiféle jogaik sincsenek, illetve Kaltenbach Jenő volt, és Kállai Ernő jelenlegi kisebbségi ombudsman is a kisebbségpolitikát a Harmadik Birodalom politikájához hasonlították. Álláspontja szerint Szlovákia kisebbségpolitikája messze megelőzi Magyarországét. (hvg.hu)

Július 23.

Kaltenbach Jenő kijelentette, hogy a magyarországi kisebbségek helyzete a jogi deklarációk szintjén, elvileg rózsás, de a valóságban lesújtó. Példaként a kisebbségi törvény korlátlan nyelvhasználatot deklaráló sorát idézte, amelynek gyakorlati feltételei szerinte messze nem teljesültek, és e helyett inkább egyfajta „díszítő elemként” fogható fel. Úgy vélte, hogy a jogalkotó elmulasztotta a megalkotott jogszabály érvényesüléséhez szükséges intézkedéseket megtenni. A megoldást súlyosbítja, éppenséggel lehetetlenné teszi a jogalanyok meghatározhatóságának a hiánya is Magyarországon: az identitás megválasztásából ugyanis hiányzik a közösségi részvétel eleme. Megjegyezte továbbá, hogy „elsorvasztottuk ezeket a kisebbségeket, ez a folyamat még a XIX. század második felében és a XX. század első felében nagyrészt bevégeztetett. Ezt Nyugat-Európában jól tudják, de mi nem szeretünk erre gondolni.” Végül ehhez hozzátette, hogy a bőkezű kisebbségpolitikával csak nyerne az ország. (hvg.hu)

Július 24.

Gémesi Ferenc kijelentette, hogy az oktatási intézmények támogatásában Magyarországon megvalósul a pozitív diszkrimináció. A nyelvhasználattal kapcsolatban pedig elmondta, hogy a jogszabályok e téren csak a keretet biztosíthatják, az állam feladata az, hogy jogi és intézményi szempontból segítse a kisebbségeket. (fn.hu)

Az MTI által megkérdezett kisebbségi vezetők a magyarországi kisebbségi jogszabályi környezetet többnyire kielégítőnek minősítették. Fuzik János szerint a nyelvhasználati szabályoknál van pozitív diszkrimináció. Kreszta Traján álláspontja szerint a románságot nem éri hátrány a jogszabályok részéről. Heinek Ottó véleménye szerint ugyanakkor a keretszabályozás viszonylag nagyvonalú, miközben a részletszabályozás rendkívül kicsinyes, ahol hiányoznak a végrehajtási szabályok és konkrét programok is. (hirextra.hu)

Július 29.

Szili Katalin a Budapesten megtartott nagyköveti értekezleten elmondta, hogy megvan a kormányzati szándék arra, hogy ősszel országgyűlési határozat szülessen arról, meddig és milyen módon biztosítsák a magyarországi kisebbségek parlamenti képviseletét. (nepszava.hu)

Augusztus 5.

Juraj Horváth, a szlovák parlamenti külügyi bizottságának elnöke szerint „Magyarországon tönkretették a kisebbségek alapvető szabadságjogait a romák szélsőségesek általi ismételt és tervszerű fizikai megsemmisítésével”. A magyarországi modellt szerinte „a jó kisebbség a nem létező kisebbség” modelljének lehet tekinteni. (hirszerzo.hu)

Augusztus 6.

Zsigó Jenő a Klubrádióban kijelentette, hogy furcsállja, miért nem esik arról szó, hogy a kisebbségi törvény mekkora károkat okozott a romáknak, hogy lehetséges az, hogy a mai napig is a helyi önkormányzat jogosult megállapítani a kisebbségi önkormányzatok éves működési költségét. (klubradio.hu)

Augusztus 14.

Országos és megyei kisebbségi vezetők részvételével tartott konferenciát követően, Vajda László, a Zala Megyei Közgyűlés Kisebbségi és Nemzetiségi Bizottságának elnöke úgy nyilatkozott, hogy a kisebbségi vezetők a választási szabályok módosítását, illetve a választói névjegyzékbe vétel megszüntetését szorgalmazzák. A jelenlévők úgy ítélték meg, hogy a jegyzék összeállítása megalázó és megkülönböztetésre ad lehetőséget. Kifogásolták továbbá azt is, hogy a lakosságszámtól függetlenül minimálisan 30 fő szükséges a kisebbségi választás kiírásához, de a szavazáson már nem kell részt venniük. Szerintük meg kell teremteni annak a lehetőségét is, hogy a kisebbségi önkormányzati választásokon független jelöltek is induljanak, valamint azt, hogy a kisebbségi elnökök és képviselők visszahívhatók legyenek. (fn.hu)

Augusztus 24.

A Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségek Fórumának ülését követően, Szili Katalin kijelentette, hogy az Országgyűlés őszi ülésszakán el szeretnék fogadtatni azt az országgyűlési határozatot, amely előírná a kormány számára, hogy mikorra terjessze elő a kisebbségek parlamenti képviseletéről szóló törvényt. E mellett be kívánják terjeszteni a Fórum szervezetéről és ügyrendjéről szóló határozatot is. Az ülésen elhangzott, hogy úgy kívánják módosítani a kisebbségi önkormányzatok választásáról szóló törvényt, hogy ne kelljen a helyi szintű választások után fél évet várni a területi és országos testületek létrejöttéig. (jogiforum.hu)

Szeptember 3.

Kiss Péter találkozott az országos kisebbségi önkormányzatok elnökeivel, és a megbeszélésén áttekintették a magyarországi kisebbségpolitika aktuális kérdéseit. (kultura.hu)

Ladányi János az InfoRádiónak kifejtette, hogy hibás a kisebbségi önkormányzatok, főleg a romák érdekképviseleti rendszere. A szociológus helytelennek tartotta, hogy a többségi társadalom úgymond egyetlen képviseleti szervet jelöl ki számukra, ugyanis a cigányság csak a végső esetben választana magának egyetlen vezetőt. (inforadio.hu)

Szeptember 7.

Zsigó Jenő az ATV-ben kijelentette, hogy nincs a világon még olyan rossz kisebbségi törvény, mint Magyarországon. Szerinte abszurd, hogy az etnikai hovatartozás különleges adatvédelmi kategóriába van sorolva, mert így nem lehet tudni, hogy kik is a cigányok. A cigány vezetők megosztottságának hátterében törvénnyel kialakított politikai okok húzódnak meg. Az összefogás egyik szinte szerinte a területi kisebbségi önkormányzatok lehetnének, ahol meg kellene hozni a racionális döntéseket. (atv.hu)

Október 12.

A szerb és a magyar államfő jelenlétében megnyílt a magyarországi szerb kisebbség kulturális központja hétfőn Budapesten. A megnyitón Sólyom László hangsúlyozta, hogy a nemzetiségi lét magában foglalja a közügyekben való részvétel igényét, és kifejezte azon reményét, hogy a kisebbségi önkormányzatok mellett a nemzetiségek eljutnak oda, hogy parlamenti képviseletük legyen. (hirextra.hu)

Október 22.

Az ET Emberi Jogi Bizottsága meghallgatta Thomas Hammarberget, az ET Emberi Jogi Biztosát, akit Járóka Lívia néppárti képviselő többek között a magyarországi cigány kisebbségi önkormányzatokkal kapcsolatos tapasztalatairól kérdezett. A biztos

egyetértett a képviselővel abban, hogy a jelenlegi struktúrát vagy meg kell szüntetni, vagy gyökeresen át kell alakítani. (orientpress.hu)

November 3.

Kállai Ernő egy nyíregyházi fórumon kijelentette, hogy biztosítani kell a magyarországi kisebbségek parlamenti képviseletét és a közösségek beleszólását a nagypolitikába. A kisebbségi biztos rámutatott, hogy a kisebbségeknek államalkotóvá kell válniuk, ami teljesült is, csak ennek kereteit nem lehet kitölteni, mert a beígért jogi lehetőségek nem születtek meg.(hirextra.hu)

FÜGGELÉK II. A KISEBBSÉGI TÖRVÉNY ÉS MÓDOSÍTÁSÁNAK FŐBB PONTJAI

	1993. évi LXXVII. törvény, 1994	T/9126. sz. törvényjavalast (2004. 03.)	2005. évi CXIV. törvény
Személyi hatály	*„**1.§** (2) E törvény értelmében nemzeti és etnikai kisebbség (...) minden olyan, a Magyar Köztársaság területén legalább egy évszázada honos népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, tagjai magyar állampolgárok és a lakosság többi részétől saját nyelve és kultúrája, hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul.”* ***„42. §** E törvény értelmében kisebbségek által használt nyelvnek számít a bolgár, a cigány (romani, illetve beás), a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán nyelv.”* ***„61. §** (1) E törvény értelmében Magyarországon honos népcsoportnak minősülnek: a bolgár,*	***28. §** A Nekt. 1. § (1) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép: „(1) E törvény hatálya kiterjed mindazon a Magyar Köztársaság területén lakóhellyel rendelkező magyar állampolgárokra, az Európai Unió más tagállamainak állampolgáraira, valamint a Magyar Köztársaságban menekültként, bevándoroltként vagy letelepedettként elismert személyekre, akik magukat valamely nemzeti vagy etnikai kisebbséghez tartozónak tekintik, valamint e személyek közösségeire.”*	*28. § A Nekt. 1. § (1) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép: „(1) E törvény hatálya kiterjed mindazon, a Magyar Köztársaság területén lakóhellyel rendelkező magyar állampolgárokra, akik magukat valamely nemzeti vagy etnikai kisebbséghez tartozónak tekintik, valamint e személyek közösségeire.”*

	a cigány, a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán.”		
	Bővítés lehetősége (ezer választópolgár népi kezdeményezése).	Bővítés lehetősége (ezer választópolgár népi kezdeményezése).	Bővítés lehetősége (ezer választópolgár népi kezdeményezése).
	Identitásválasztás szabadsága.	Identitásválasztás szabadsága. Regisztráció problémája.	Identitásválasztás szabadsága. Regisztráció problémája.
Kisebbségi önkormányzati választójog	1994: általános, aktív és passzív választójog a választásokon (2004. 05. 01-ig).	Kisebbségi választói névjegyzék (kisebbségi kezelésben): aktív és passzív választójog korlátozása. Egy névjegyzékben lehet csak szerepelni.	Kisebbségi választói névjegyzék (helyi választási iroda vezetőjének kezelésében): aktív és passzív választójog korlátozása. Egy névjegyzékben szereplés.
Helyi szint	Kisebbségi települési önkormányzat, közvetett, vagy közvetlen úton létrejövő helyi kisebbségi önkormányzatok.	Kisebbségi települési önkormányzat és települési kisebbségi önkormányzatok (nincs közvetett forma). Utóbbi 5 fős. Függetlenek és jelölő szervezetek jelöltjei indulhatnak.	Települési kisebbségi önkormányzat (nincs átalakult és közvetett forma, csak közvetlen). Jelöltet csak jelölő szervezet állíthat (nincs független). 5 fős testület. Jelölt kötelező nyilatkozata.
Középszint	1994: közvetett úton (elektorok) létrejövő, fővárosi kisebbségi önkormányzatok. (Nincs megyei szint).	Megyében és fővárosban 9 fős területi kisebbségi önkormányzatok közvetlenül, listás választással, az önkormányzati választások napján.	Megyében és fővárosban 9 fős területi kisebbségi önkormányzatok közvetetten (elektorok), listás választással, szigorított előfeltételekkel, az önkormányzati választásokat követő év márciusában.
Országos szint	Közvetett úton (elektorok), kislistás választással létrejövő 13-53 fős országos kisebbségi önkormányzatok.	Közvetlen, listás választással 15-39 fős országos kisebbségi önkormányzatok, az önkormányzati választások napján.	Közvetett (elektorok), listás választással 15-53 fős országos kisebbségi önkormányzatok létrehozása, az önkormányzati választásokat követő év márciusában.
Kedvezményes települési	1990: helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló	Hatályon kívül helyezi a települési önkormányzatban való kedvezményes	A települési kisebbségi önkormányzat legtöbb szavazattal megválasztott tagja –

önkormányzati mandátum	törvény: kétharmados szavazatarány kisebbségi jelöltek és listák esetében. 1993: kisebbségi törvény: feles szavazatarány.	kisebbségi mandátum intézményét.	megfelelő számú érvényes szavazattal – nyilatkozatával a képviselő-testület tagjává válik. Köztársasági elnök, AB: alkotmányellenes. Kialakítására külön törvény kidolgozása van folyamatban.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AB = Alkotmánybíróság
ÁSZ = Állami Számvevőszék
BM = Belügyminisztérium
CISZ = Cigány Ifjúsági Szövetség
CSZOSZ = Cigány Szervezetek Országos Szövetsége
EBEÉ = Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet
EBESZ = Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet
EJKVB = Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottság
ELTE = Eötvös Loránd Tudományegyetem
EMB = Emberi jogi, kisebbségi és vallásügyi bizottság
ENSZ = Egyesült Nemzetek Szervezete
EP = Európai Parlament
ET = Európa Tanács
EU = Európai Unió
FKGP = Független Kisgazdapárt
FIDESZ = Fiatal Demokraták Szövetsége
FIDESZ-MPP = Fidesz – Magyar Polgári Párt
FIDESZ-MPSZ = Fidesz – Magyar Polgári Szövetség
FM = Földművelésügyi Minisztérium
HNF = Hazafias Népfront
HTMH = Határon Túli Magyarok Hivatala
HTMT = Határon Túli Magyarok Titkársága
ICSSZEM = Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium
IM = Igazságügyi Minisztérium
KAO = Közigazgatási és Adminisztratív Osztály
KB = Központi Bizottság
KDNP = Kereszténydemokrata Néppárt
KE = Köztársasági Elnök
KHVM = Közlekedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztérium
KISZ = Kommunista Ifjúsági Szövetség
KTM = Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium
KÜM = Külügyminisztérium
KV = Központi Vezetőség
LB = Legfelsőbb Bíróság
MAZSIHISZ = Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége
MBKE = Magyarországi Bolgár Kulturális Egyesület
MCDSZ = Magyarországi Cigányok Demokratikus Szövetsége
MCKSZ = Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége
MDDSZ = Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége
MDF = Magyar Demokrata Fórum
MDP = Magyar Dolgozók Pártja
MEH = Miniszterelnöki Hivatal
MKM = Művelődési és Közoktatási Minisztérium
MM = Művelődési Minisztérium
MNDSZ = Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége
MNEKK = Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány
MNSZ = Magyarországi Németek Szövetsége

MOIL = Magyar Országgyűlés Irat- és Levéltára
MOL = Magyar Országos Levéltár
MRDSZ = Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége
MSZDSZ = Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége
MSZMP = Magyar Szocialista Munkáspárt
MSZP = Magyar Szocialista Párt
MT = Minisztertanács
MTA = Magyar Tudományos Akadémia
MTA ENKI = Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet
MTI = Magyar Távirati Iroda
NEKH = Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal
NEKT = Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Titkárság
NKB = Nemzetiségi Koordinációs Bizottság
NKÖM = Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
NSZK = Német Szövetségi Köztársaság
NÖO = Nemzetiségi Önálló Osztály
OBH = Országgyűlési Biztos Hivatala
OCKÖ = Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat
OCÖ = Országos Cigány Önkormányzat
OCT = Országos Cigánytanács
OGY = Országgyűlés
OM = Oktatási Minisztérium
OS = Országos Sajtószolgálat
OT = Országos Titkárság
OVB = Országos Választási Bizottság
OVI = Országos Választási Iroda
PB = Politikai Bizottság
PM = Pénzügyminisztérium
RMDSZ = Romániai Magyar Demokrata Szövetség
SZDSZ = Szabad Demokraták Szövetsége
TKKO = Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztály
VB = Végrehajtó Bizottság

HIVATKOZÁSOK JEGYZÉKE

15 éves a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal [2005]. *Barátság,* szeptember 15. pp. 4691-4693.

A Magyar Köztársaság Miniszterelnökének állásfoglalása [1991]. *Európai Utas,* 2. p. 45.

A Magyar Köztársaság Miniszterelnökének két állásfoglalása a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekkel kapcsolatos teendőkről [1991]. *Regio,* 2. pp. 211-212.

A magyarság esélyei. A tanácskozás hiteles jegyzőkönyve. Lakitelek, 1987. szept. 27 [1991]. Antológia – Püski, Budapest.

A nemzeti és etnikai kisebbségi törvény politikai elvei (a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal észrevételei) [1991]. *Cigány Újság,* január 10-25.

A népfront budapesti elnökségének véleménye: időszerű volna nemzetiségi törvényt alkotni [1988]. *Magyar Nemzet,* február 19.

A. Gergely András [1995]; „Megapolitika", mikropolitika és virtuális kisebbségiség (Hozzászólás Gombár Csaba tanulmányához). *Politikatudományi Szemle,* 2. pp. 87-101.

A. Gergely András [2005]; Alpok-Adria együttműködés: egy kisebbségi horizont. *Regio,* 4. pp. 157-162.

Ahogy az állam viselkedik, úgy fog viselkedni a társadalom is. Kaltenbach Jenő kisebbségi ombudsmannal Gyulavári Tamás beszélget [2001]. *Esély,* 4. pp. 103-116.

Alonso, Sonia – Ruiz-Rufino, Rubén [2007]; Political Representation and Ethnic Conflict in New Democracies. *European Journal of Political Research,* 2. pp. 237-267.

Andics Erzsébet [1946]; *Nemzetiségi kérdés, nemzetiségi politika.* Szikra, Budapest.

Apter, David A. [2003]; Összehasonlító politikatudomány: régen és ma. In: Goddin, Robert E. – Klingemann, Hans-Dieter (szerk.); *A politikatudomány új kézikönyve.* Osiris, Budapest. pp. 358-382.

Arday Lajos – Joó Rudolf – Székely András Bertalan [1985]; Nemzetiségi kultúra és nemzetiségi politika Magyarországon. *Magyar Tudomány,* 11. pp. 817-827.

Arday Lajos [1986]; *A megyei nemzetiségi bizottságok működése*. Kézirat, Országos Idegennyelvű Könyvtár Nemzetiségi Dokumentáció.

Arday Lajos – Joó Rudolf [1987]; A nemzetiségi politika és a nemzetiségi jogok rendszerének néhány fontosabb vonása Magyarországon. In: Arday Lajos – Joó Rudolf – Tarján G. Gábor (szerk.); *Magyarok és szlovének. Együttélésük és együttműködésük a jugoszláv-magyar határ mentén.* II. kötet. Szlovének a Rába-vidéken (Magyarország). Állami Gorkij Könyvtár, Budapest. pp. 433-446.

Axtmann, Roland [2004]; The State of the State: The Model of the Modern State and its Contemporary Transformation. *International Political Science Review,* 3. pp. 259-279.

Ádám Antal [1989]; A magyarországi nemzetiségek alkotmányjogi helyzetéről de lege ferenda. *Jogtudományi Közlöny,* 1. pp. 15-22.

Ágh Attila [1998]; *The Politics of Central Europe.* Sage, London.

Ágh Attila [1999]; Közpolitika. In: Gyurgyák János (szerk.); *Mi a politika?* Osiris, Budapest. pp. 119-163.

Ágh Attila [2002]; *Demokratizálás és európaizálás.* Villányi úti könyvek, Budapest.

Ágh Attila [2004]; *A magyar esély. Magyarország Európa-politikája.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Ágh Attila [2008]; Társadalmi közép és társadalmi kapacitás. A magyar közpolitikai rendszer gyermekbetegségei. *Politikatudományi Szemle,* 3. pp. 7-33.

Áts Erika összeáll. [1976]; *Több nyelven – egy akarattal. Nemzetiségek a Magyar Népköztársaságban.* Népművelési Propaganda Iroda, Budapest.

Baka András [1989]; A nemzetiségi törvény koncepciója. Készült az Igazságügyi Minisztérium megbízásából. MTA ÁJI. Kézirat.

Baka András [1990a]; Nemzetiségi vagy kisebbségi törvény? *Magyar Tudomány,* 4. pp. 385-393.

Baka András [1990b]; Az új magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségi törvény koncepciójáról. *Regio,* 4. pp. 59-66.

Balogh Sándor – Sipos Levente szerk. [2002]; *A magyar állam és a nemzetiségek. A magyarországi nemzetiségi kérdés történetének jogforrásai 1848-1993*. Napvilág, Budapest.

Banducci, Susan A. – Donovan, A. – Karp, Jeffrey A. [2004]; Minority Representation, Empowerment, and Participation. *The Journal of Politics,* 2. pp. 534-556.

Barany Zoltan [2000]; Politics and the Roma in state-socialist Eastern Europe. *Communist and Post-Communist Studies,* 4. pp. 421-437.

Barany Zoltan [2001]; Romani Electoral Politics and Behaviour. *Jemie. Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe,* 1.
http://www.ecmi.de/jemie/download/Focus11-2001Barany.pdf

Barany Zoltan [2002]; Ethnic Mobilization Without Prerequisites. The East European Gypsies. *World Politics,* April. pp. 277-307.

Bayer József [1999]; *A politikatudomány alapjai.* Napvilág, Budapest.

Bárdi Nándor – Éger György szerk. [2000]; *Útkeresés és integráció. Válogatás a határon túli magyar érdekvédelmi szervezetek dokumentumaiból 1989-1999*. Teleki László Alapítvány, Budapest.

Bárdi Nándor [2004]; *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete.* Kalligram, Pozsony.

Bárdi Nándor írása [2006a]; Fórum. Nép, nemzet, szuverenitás. *Fundamentum,* 2. pp. 81-89.

Bárdi Nándor [2006b]; A szükség mint esély. Lehetséges-e a magyarságpolitikát szakágazatként elgondolni? *Kommentár,* 5. pp. 43-58.

Bárdi Nándor [2006c]; A szükség mint esély. Lehetséges-e a magyarságpolitikát szakágazatként elgondolni? [II.] *Kommentár,* 6. pp. 7-18.

Bársony János [1990]; Törvénytervezet a nemzeti és etnikai kisebbségek önkormányzatáról. *Phralipe,* 8-9. pp. 46-49.

Bársony János [1994]; A kisebbségi önkormányzatok létrehozásának lehetőségei Budapesten. In: Egyed Albert – Tokaji Nagy Erzsébet (szerk.); *Kisebbségek és önkormányzat. Az 1993. szeptember 27-29. között Szentendrén tartott konferencia előadásai és vitája.* Minoritás Alapítvány, Budapest. pp. 113-117.

Báthory János [1988]; A cigányság a politika tükrében. *Világosság,* 8-9. pp. 613-623.

Bellamy, Richard [2000]; Dealing with Difference: Four Models of Pluralist Politics. In: Austin, Dennis – O'Neill, Michael (eds.); *Democracy and Cultural Diversity.* Oxford University Press, New York. pp. 198-217.

Betlen Oszkár [1946]; A nemzetiségek Magyarországon. *Társadalmi Szemle,* 2. pp. 112-118.

Bércesi Ferenc [2001]; A kisebbségi önkormányzatok működésének tapasztalatai 1994-2000. In: Petrétei József (szerk.); *Emlékkönyv Bihari Ottó egyetemi tanár születésének 80. évfordulójára.* Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar – MTA RKK Dunántúli Tudományos Intézete, Pécs. pp. 37-46.

Bihari Mihály [2005]; *Magyar politika 1944-2004. Politikai és hatalmi viszonyok.* Osiris, Budapest.

Bird, Karen [2005]; The Political Representation of Visible Minorities in Electoral Democracies: A Comparison of France, Denmark, and Canada. *Nationalism and Ethnic Politics,* 4. pp. 425-465.

Birkland, Thomas [2001]; *An Introduction to the Policy Process. Theories, Concepts, and Models of Public Policy Making.* M. E. Sharpe, Armonk.

Bíró Gáspár [1990]; *Vélemény dr. Baka Andrásnak kandidátusnak a nemzeti és etnikai kisebbségi törvényhez kidolgozott koncepciójáról és tervezetéről*. Budapest. Kézirat.

Bíró Gáspár [1995a]; *Az identitásválasztás szabadsága.* Osiris-Századvég, Budapest.

Bíró Gáspár [1995b]; Etnikai pártok, állampolgárság, lojalitás, etnopolitika. Reflexiók Gombár Csaba „Társadalomszemléletünk etnicizálódása" című tanulmányára. *Politikatudományi Szemle,* 1. pp. 95-105.

Bodáné Pálok Judit [1993a]; A magyar kisebbségi törvény megszületésének körülményei. *Acta Humana. Emberi jogi közlemények,* 12-13. pp. 26-45.

Bodáné Pálok Judit [1993b]; Egy törvény története. *Regio,* 3. pp. 182-192.

Bogdán Béla [1993]; A cigány kisebbség rendszerváltás utáni helyzete a változások tükrében. *Regio,* 1. pp. 115-120.

Borbély Anna [2002]; A nyelvcsere, illetőleg a nyelvmegőrzés és a települések összefüggése a magyarországi románoknál. *Kisebbségkutatás,* 2. pp. 334-343.

Borbély Anna [2003]; A kisebbségi nyelv megőrzésének lehetőségei a magyarországi románoknál. In: Osvát Anna – Szarka László (szerk.); *Anyanyelv, oktatás – közösségi nyelvhasználat*. Gondolat Kiadói Kör – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest. pp. 95-113.

Bourgeois, Daniel [2007]; Administrative Nationalism. *Administration and Society,* 5. pp. 631-655.

Bragyova András [1992]; Vannak-e kisebbségi jogok? Egyenlőség és kisebbség. *Állam- és Jogtudomány,* 1-4. pp. 153-183.

Brubaker, Rogers [2001]; Csoportok nélküli etnicitás. *Beszélő,* 7-8. pp. 60-66.

Brubaker, Rogers [2006]; *Nacionalizmus új keretek között.* L'Harmattan-Atelier, Budapest.

Brunner, Georg – Küpper, Herbert [2002]; European Options of Autonomy: A Typology of Autonomy Models of Minority Self-Governance. In: Gál Kinga (ed);

Minority governance in Europe. Local Government and Public Service Reform Initiative – Open Society Institute, Budapest. pp. 13-36.

Budzsáklia Mátyás [1974]; Nemzetiségi egyenjogúság és jogok a Magyar Népköztársaságban. *Állam és Igazgatás,* 9. pp. 785-801.

Bugajski, Janusz [1993]; The Fate of Minorities in Eastern Europe. *Journal of Democracy,* 4. pp. 85-99.

Burget Krisztina [2000]; Hajdú-Bihar megye kisebbségi önkormányzatai szervezeti és működési szabályzatai felülvizsgálatának tapasztalatairól. *Magyar Közigazgatás,* 6. pp. 345-352.

Burstein, Paul – Linton, April [2002]; The Impact of Political Parties, Interest Groups, and Social Movement Organizations on Public Policy: Some Recent Evidence and Theoretical Concerns. *Social Forces,* 2. pp. 380-408.

Butler, Eamonn [2007]; Hungary and the European Union: The Political Implications of Societal Security Promotion. *Europe-Asia Studies,* 7. pp. 1115-1144.

Chandra, Kanchan [2001]; Ethnic Bargains, Group Instability, and Social Choice Theory. *Politics and Society,* 3. pp. 337-362.

Cichowski, Rachel A. [2006]; Courts, Rights, and Democratic Participation. *Comparative Political Studies,* 1. pp. 50-75.

Claude, Inis [1955]; *National minorities an international problem.* Harvard University Press, Cambridge.

Coakley, John [1992]; The Resolution of Ethnic Conflict: Towards a Typology. *International Political Science Review,* 4. pp. 343-358.

Coakley, John [1994]; Approaches to the Resolution of Ethnic Conflict: The Strategy of Non-territorial Autonomy. *International Political Science Review,* 3. pp. 297-314.

Cohen, Frank S. [1997]; Proportional Versus Majoritarian Ethnic Conflict Management in Democracies. *Comparative Political Studies,* 5. pp. 607-630.

Cordell, Karl – Wolff, Stefan [2007]; Germany as a Kin-State: The Development and Implementation of a Norm-Consistent External Minority Policy towards Central and Eastern Europe. *Nationalities Papers,* 2. pp. 289-315.

Crowley, John [2001]; The Political Participation of Ethnic Minorities. *International Political Science Review,* 1. pp. 99-121.

Czibulka Zoltán [2004]; A kitelepítési névjegyzékek adatai. In: Czibulka Zoltán – Heinz Ervin – Lakatos Miklós (összeáll.); *A magyarországi németek kitelepítése és az 1941.*

évi népszámlálás. Magyar Statisztikai Társaság Statisztikatörténeti Szakosztálya – Központi Statisztikai Hivatal Levéltár, Budapest. pp. 235-252.

Csefkó Ferenc – Dombi Péter – Pálné Kovács Ilona – Tasnádi Péter [1999]; A kisebbségi önkormányzatok működésének empirikus vizsgálata (1994-1998). In: Csefkó Ferenc – Pálné Kovács Ilona (szerk.); *Kisebbségi önko2mányzatok Magyarországon.* Osiris – MTA Kisebbségkutató Műhely – MTA Regionális Kutatások Központja, Budapest. pp. 59-162.

Csizmadia Ervin [1995]; *A magyar demokratikus ellenzék 1968-1988. Dokumentumok*. T-Twins, Budapest.

Csobai Lászlóné – Tarján G. Gábor [1988]; A Magyarországi Románok Kulturszövetségének rövid története. In: Tarján G. Gábor (szerk.); *Hozzájárulás (Tanulmányok a magyarországi románokról).* Állami Gorkij Könyvtár, Budapest. pp. 125-144.

Dahl, Robert A. [1996]; *A pluralista demokrácia dilemmái.* Osiris, Budapest.

Dalton, Richard [1994]; The role of the CSCE. In: Miall, Hugh (ed.); *Minority Rights in Europe: The Scope for a Transnational Regime.* Royal Institute of International Affairs, London. pp. 99-111.

Dávid Zoltán [1993]; A magyarországi nemzetiségek 1990-ben. *Valóság,* 10. pp. 34-42.

Dávid Zoltán [1995]; A nemzetiségi községek száma. *Valóság,* 5. pp. 69-77.

Deets, Stephen [2002]; Reconsidering East European Minority Policy: Liberal Theory and European Norms. *East European Politics and Societies,* 1. pp. 30-53.

Deets, Stephen [2005]; Constitutionalism and Identity in Eastern Europe: Uncovering Philosophical Fragments. *Nationalities Papers,* 4. pp. 489-516.

Deets, Stephen – Stroschein, Sherrill [2005]; Dilemmas of Autonomy and Liberal Pluralism: Examples Involving Hungarians in Central Europe. *Nations and Nationalism,* 2. pp. 285-305.

Deets, Stephen [2006]; Reimagining the Boundaries of the Nation: Politics and the Development of Ideas on Minority Rights. *East European Politics and Societies,* 3. pp. 419-446.

Demeter Zayzon Mária szerk. [2000]; *Kisebbségek Magyarországon 1999.* Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal, Budapest.

Doncsev Toso [2004]; A magyarországi kisebbségi törvény. *Kisebbségkutatás,* 1. pp. 94-101.

Dryzek, John S. [2005]; Deliberative Democracy in Divided Societies. *Political Theory,* 2. pp. 218-242.

Dubeczné Károlyi Éva [2001]; A kisebbségi önkormányzatok helye, szerepe. *Magyar Közigazgatás,* 9. pp. 554-563.

Dutter, Lee E. [1990]; Theoretical Perspectives on Ethnic Political Behavior in the Soviet Union. *Journal of Conflict Resolution,* 2. pp. 311-334.

Edwards, Gwyneth E. [1998]; Hungarian National Minorities: Recent Developments and Perspectives. *International Journal on Minority and Group Rights,* 5. pp. 345-367.

Egry Gábor [2006]; A nemzeti és etnikai kötődés szerepe a választói magatartás alakulásában Magyarországon a 20. században. *Múltunk,* 1. pp. 170-197.

Eiler Ferenc [2002]; A magyarországi német kisebbség kronológiája 1987-2000. In: Kovács Nóra – Szarka László (szerk.); *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréről.* Akadémiai Kiadó, Budapest. pp. 437-460.

Eiler Ferenc [2004]; Törekvések a kisebbségi önkormányzati választások reformjára 1998-2004. In: Kovács Nóra – Osvát Anna – Szarka László (szerk.); *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás az identitás kérdésköréből III.* Akadémiai Kiadó, Budapest. pp. 209-226.

Eiler Ferenc [2005]; The Minority Self-Governance and Its Experiences: Results with Question Marks. In: Tóth Ágnes (ed.); *National and Ethnic Minorities in Hungary 1920-2001*. Colorado, Boulder. pp. 226-252.

Engels, Friedrich [1965]; Mi köze a munkásosztálynak Lengyelországhoz? In: *Marx – Engels- Lenin a nemzeti kérdésről.* Kossuth, Budapest. p. 116.

Eötvös József [1902-1903]; A nemzetiségi kérdés. In: *Báró Eötvös József összes munkái.* 16. kötet. Révai Testvérek kiadása, Budapest.

Erb Mária – Knipf Erzsébet [2001]; A magyarországi német kisebbség nyelve és nyelvhasználata az ezredfordulón. In: Sisák Gábor (szerk.); *Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a 20. század végén.* Osiris – MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest. pp. 311-328.

Eriksen, Thomas Hylland [1991]; Ethnicity versus Nationalism. *Journal of Peace Research,* 3. pp. 263-278.

Esman, Milton J. [1994]; *Ethnic Politics.* Cornell University Press, Ithaca-London.

Fahidi Gergely [2001]; Új nemzeti kisebbség Magyarországon? *HVG,* május 12. pp. 91-92.

Faragó Béla [1995]; A demokrácia és a nemzeti kisebbségek. *Világosság,* 1. pp. 51-64.

Fábián Gyula – Ötvös Patricia [2003]; *Kisebbségi jog.* I-II. kötet. KOMP-PRESS – Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár.

Fearon, Catherine [2007]; National Minority Participation: Lessons for Developed Democracies from Less Developed Democracies? *Helsinki Monitor: Security and Human Rights,* 3. pp. 237-245.

Fehér István [1988]; *A magyarországi németek kitelepítése 1945-1950.* Akadémiai Kiadó, Budapest.

Fehér István [1993]; *Az utolsó percben. Magyarország nemzetiségei 1945-1990.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest.

Fehér Zoltán [2003]; A kormányzás háttérintézményei. A Miniszterelnöki Hivatal 1990-2003 – II. rész. *Politikatudományi Szemle,* 1. pp. 105-154.

Felhívás a Nemzeti Kisebbségek Uniójára [1990]. *Cigány Újság,* március 27.

Folyik a Parlamentben a Kisebbségi Törvény módosításának vitája. Heinek Ottó, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának elnöke [2005]. *Barátság*, április 15. p. 4565.

„Fontos, hogy ne veszítsem el a jóérzésű közvélemény bizalmát." Kaltenbach Jenő kisebbségi ombudsmannal Kerényi György beszélget [2000]. *Fundamentum,* 2. pp. 35-42.

Föglein Gizella [2005]; Nemzetiségpolitikai koncepciók Magyarországon, 1945-1993. In: Egry Gábor – Feitl István (szerk.); *A Kárpát-medence népeinek együttélése a 19-20. században.* Napvilág, Budapest. pp. 477-495.

Földes György [2007]; *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956-1989.* Napvilág, Budapest.

Franke, James L. – Dobson, Douglas [1985]; Interest Groups: The Problem of Representation. *Western Political Quarterly,* 2. pp. 224-237.

Frowein, J. A. – Bank, Roland [2000]; *The Participation of Minorities in Decision-Making Processes.* Expert study submitted on request of the Committee of Experts on Issues Relating to the Protection of National Minorities (DH-MIN) of the Council of Europe by the Max-Planck Institute for Comparative Public Law and International Law, Heidelberg.

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/6_Resources/PDF_DH-MIN(2000)1_en.pdf

G. Fodor Gábor [2009]; Az érdek mint a politika mozgatórugója. In: Bayer József – Kégler Ádám (szerk.); *Kormányzati, gazdasági és civil érdekérvényesítés az Európai Unióban.* MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest. pp. 11-29.

Galbreath, David J. [2006]; From Nationalism to Nation-Building: Latvian Politics and Minority Policy. *Nationalities Papers,* 4. pp. 383-406.

Gerner, Kristian [1993]; From the Black Sea to the Adriatic: Ethnicity, Territory and International Security. *Security Dialogue,* 1. pp. 55-68.

Göndör Péter [1988]; Nemzetiségeink, nemzetiségi politikánk. *Propagandista,* 5. pp. 70-74.

Guidelines to Assist National Minority Participation in the Electoral Process [2001]. OSCE/ODIHR, Warsaw.

Gurr, Ted Robert [1993]; Why Minorities Rebel: A Global Analysis of Communal Mobilization and Conflict Since 1945. *International Political Science Review,* 2. pp. 161-201.

Gyivicsán Anna – Krupa András [1997]; *A magyarországi szlovákok.* Útmutató, Budapest.

Győri Szabó Róbert [1998]; *Kisebbségpolitikai rendszerváltás Magyarországon a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Kollégium és Titkárság történetének tükrében (1989-1990).* Osiris, Budapest.

Győri Szabó Róbert [2006]; *Kisebbség, autonómia, regionalizmus.* Osiris, Budapest.

Győri Szabó Róbert [2008]; Kisebbségpolitika Szlovéniában: a magyar és olasz közösség autonómiája. *Kisebbségkutatás,* 1. pp. 57-87.

Gyurok János [2004]; Kisebbségi-nemzetiségi törvénykezés 1848-1993 között. In: Kupa László – Gyurok János (szerk.); *Határmenti régiók és kisebbségek a 19-20. században. Konferencia-kötet.* B & D Stúdió, Pécs. pp. 99-110.

Hadden, Tom [2005]; Integration and Autonomy: Minority Rights and Political Accomodation. In: O'Flynn, Ian – Russell, David (eds.); *Power Sharing. New Challenges for Divided Societies.* Pluto, London. pp. 30-44.

Hague, Rod – Harrop, Martin – Breslin, Shaun [1992]; *Comparative government and politics.* MacMillan, London.

Halász Iván [2002]; A nemzetfogalom nyelvi-kulturális elemei a modern demokratikus alkotmányokban és jogszabályokban. *Állam- és Jogtudomány,* 3-4. pp. 223-243.

Halász Iván [2007]; Nemzeti és etnikai kisebbségek és a kisebbségi jogi szabályozások Közép-Európában. *Kisebbségkutatás,* 3. pp. 563-585.

Hargitai János [2001]; A kisebbségi jogalkotás időszerű feladatai. In: *Kisebbségek együttélése 3.* Szerkeszti és kiadja a Kisebbségkutató Közalapítvány Kuratóriuma. Pécs. pp. 94-100.

Heidenheimer, Arnold J. – Heclo, Hugh – Adams, Carolyn Teich [1990]; *Comparative Public Policy. The Politics of Social Choice in America, Europe, and Japan.* St. Martin's Press, New York.

Heintze, Hans-Joachim [1999]; The International Law Dimension of the German Minorities Policy. *Nordic Journal of International Law,* 2. pp. 117-130.

Heisler, Martin O. – Peters, Guy B. [1983]; Scarcity and the Management of Political Conflict in Multicultural Polities. *International Political Science Review,* 3. pp. 327-344.

Henrard, Kristin [2005]; 'Participation', 'Representation' and 'Autonomy' in the Lund Recommendations and their Reflections in the Supervision of the FCNM and Several Human Rights Conventions. *International Journal on Minority and Group Rights,* 2-3. pp. 133-168.

Herbai István [1992]; *Európa felé – kis kitérővel? A magyar nemzetiségi politika a rendszerváltás éveiben.* Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, Budapest.

Heuberger, Valeria [1992]; Die ungarische Nationalitätenpolitik von 1968-1991. In: Seewann, Gerhard (hrsg.); *Minderheitenfragen in Südosteuropa.* R. Oldenbourg Verlag, München. pp. 199-209.

Hevesi József [1999]; Kisebbségi önkormányzatok Békés megyei működésének tapasztalatai 1994-1998. *Magyar Közigazgatás,* 5. pp. 264-273.

Hevesi József [2000]; Kisebbségi önkormányzatok Békés megyében I. *Comitatus,* 4. pp. 26-35.

Hogwood, Brian W. – Gunn, Lewis A. [1989]; *Policy Analysis for the Real World.* Oxford University Press, Oxford.

Holt, Sally [2005]; The Lund Recommendations in the Activities of the HCNM. *International Journal on Minority and Group Rights,* 2-3. pp. 169-188.

Homišinová, Mária [2008]; *Identitás nyelvhasználat asszimiláció. Etnikai folyamatok magyarországi kisebbségi családokban.* MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat, Budapest.

Horváth Aladár [2003a]; Három hónap. *Népszabadság,* július 7.

Horváth Aladár [2003b]; Roma vagyok, nem kartotékadat. *Népszabadság,* december 10.

Howlett, Michael – Ramesh, M. [1995]; *Studying Public Policy: Policy Cycles and Policy Subsystems.* Oxford University Press, Oxford.

Hönigh Magdolna [2003]; A kisebbségi önkormányzatok működése Fejér megyében. *Comitatus,* 1-2. pp. 94-107.

Ishiyama, John T. – Breuning, Marijke [1998]; Ethnopolitics and Ethnic Parties. In: *Ethnopolitics in the New Europe.* Lynne Rienner, Boulder. pp. 1-19.

Ishiyama, John T. [1999]; Representational Mechanisms and Ethnopolitics: Evidence from Transitional Democracies in Eastern Europe. *East European Quarterly,* 2. pp. 251-279.

Jakab Róbertné [1991]; Senki ne féljen! *Népszava,* április 5. p. 10.

Jenei György [2005]; *Közigazgatás – menedzsment.* Századvég, Budapest.

Jenei György [2007]; Adalékok a public policy szemlélet értelmezéséhez. *Nemzeti Érdek,* 1. pp. 5-26.

Jenne, Erin K. – Saideman, Stephen M. – Lowe, Will [2007]; Separatism as a Bargaining Posture: The Role of Leverage in Minority Radicalization. *Journal of Peace Research,* 5. pp. 539-558.

Jobbágy István [2001]; Új vágányokon a cseh kisebbségi politika? (Kisebbségi törvényt fogadott el a cseh parlament). *Acta Humana,* 44-45. pp. 57-82.

Joó István [2007]; Romaként lett kisebbségi ombudsman. Kállai Ernő szerint a cigányok beilleszkedése a társadalom vérkeringésébe sorskérdés Magyarországon. *Magyar Nemzet,* június 12.

Joó Rudolf [1984]; *Nemzeti és nemzetiségi önrendelkezés, önkormányzat, egyenjogúság.* Kossuth, Budapest.

Junn, Jane [1999]; Participation in Liberal Democracy: The Political Assimilation of Immigrants and Ethnic Minorities in the United States. *American Behavioral Scientist,* 9. pp. 1417-1438.

Kaltenbach Jenő [1995]; Das ungarische Minderheitengesetz: Zielsetzung und Akzeptanz. In: Seewann, Gerhard (hrsg.); *Minderheiten als Konfliktpotential in Ostmittel- und Südosteuropa.* R. Oldenbourg Verlag – Südosteuropa-Gesellschaft, München. pp. 346-351.

Kaltenbach Jenő [2003]; Magyar kisebbségi politika, papíron és valóságban. *Magyar Hírlap,* július 8.

Kaltenbach Jenő előadása [2004a]. In: Tamás Kincső – Tóth Ágnes – Vékás János (szerk.); *Tíz éves a kisebbségi törvény.* Szakmai konferencia, Néprajzi Múzeum Budapest, 2003. október 7-9. Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal, Budapest.

Kaltenbach Jenő [2004b]; Az ombudsmanok és a nemzeti emberi jogi intézmények szerepe a nemzeti etnikai, vallási és nyelvi kisebbségek jogainak védelmében. *Belügyi Szemle,* 2-3. pp. 19-29.

Karácsony Zoltán [2003]; Bemutatjuk Hartyányi Jaroszlavát, az Országos Ukrán Önkormányzat elnökét. *Barátság*, szeptember 15. pp. 4015-4016.

Karácsony Zoltán [2004a]; Bemutatjuk a Szerb Országos Önkormányzat elnökét: Pavlov Milicát. *Barátság,* április 15. pp. 4256-4257.

Karácsony Zoltán [2004b]; Bemutatjuk Giricz Verát, az Országos Ruszin Önkormányzat elnökét. *Barátság*, június 15. pp. 4314-4315.

Karácsony Zoltán [2004c]; Lesznek-e 2006-ban kisebbségi önkormányzati választások? Parlamenti képviselők a Kisebbségi Törvény módosításáról. *Barátság*, december 15. pp. 4462-4463.

Kassai Géza [1959]; *Magyar történelmi sorsfordulók és a nemzetiségi kérdés.* Kossuth, Budapest.

Katz, Richard S. [1997]; *Democracy and Elections.* Oxford University Press, Oxford.

Kállai Ernő [2005]; *Helyi cigány kisebbségi önkormányzatok Magyarországon.* Gondolat – MTA Etnikai – nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest.

Kántor Zoltán – Majtényi Balázs [2005]; Bevezető. In: Kántor Zoltán – Majtényi Balázs (szerk.); *Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről.* Rejtjel, Budapest. pp. 7-16.

Kántor Zoltán [2006]; Nemzetpolitika, 2005. In: Sándor Péter – Vass László – Tolnai Ágnes (szerk.); *Magyarország politikai évkönyve 2005-ről.* Demokrácia Kutatások Magyar Központja Közhasznú Alapítvány, Budapest. pp. 598-607.

Kelley, Judith [2003]; Does Domestic Politics Limit the Influence of External Actors on Ethnic Politics? *Human Rights Review,* April-June. pp. 34-54.

Kemény István [1999]; A magyarországi cigányság szerkezete a nyelvi változások tükrében. *Regio,* 1. pp. 3-15.

Kemény István szerk. [2000]; *A magyarországi romák.* Press Publica, Budapest.

Kemp, A. Walter [2004]; The Business of Ethnic Conflict. *Security Dialogue,* 1. pp. 43-59.

Kerékgyártó T. István [1999]; Kisebbségi önkormányzatiság és a kulturális autonómia. *Magyar Közigazgatás,* 12. pp. 720-723.

Kéri László [1994]; A kormányzati döntéshozatal szervezetszociológiai szempontból. In: Gombár Csaba – Hankiss Elemér – Lengyel László – Várnai Györgyi (szerk.); *Kormány a mérlegen 1990-1994.* Korridor Politikai Kutatások Központja, Budapest. pp. 78-93.

Kis János [2005]; Túl a nemzetállamon. In: Kántor Zoltán – Majtényi Balázs (szerk.); *Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről.* Rejtjel, Budapest. pp. 59-85.

Kiss Csilla [1996]; A fővárosban megalakult kisebbségi önkormányzatok törvényessége 1995. évben. *Magyar Közigazgatás,* 6. pp. 375-380.

Klímová, Ilona [2002]; Romani Political Representation in Central Europe. An Historical Survey. *Romani Studies,* 2. pp. 103-147.

Koenis, Sjaak – Saukkonen, Pasi [2006]; The Political Organization of Cultural Difference. *Finnish Journal of Ethnicity and Migration,* 1. pp. 4-14.

Kovats, Martin [1999]; Minority rights and Roma politics in Hungary. In: Cordell, Karl (ed.); *Ethnicity and Democratisation in the New Europe.* Routledge, London. pp. 145-156.

Kovács László Imre [1997]; Választás és választási rendszer. In: Fábián György (szerk.); *Választási rendszerek.* Osiris – Láthatatlan Kollégium, Budapest. pp. 11-23.

Kovács Petra [2002]; Kinek jó? Az etnikai torzítás és a helyi közpolitikai folyamatok Közép- és Kelet – Európában. *Regio,* 2. pp. 107-128.

Kovács Péter [1996]; *Nemzetközi jog és kisebbségvédelem.* Osiris, Budapest.

Kozma István [2003]; A magyarországi mikrokisebbségekről az előzmények és a 2001. évi népszámlálás tükrében. In: Kovács Nóra – Szarka László (szerk.); *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből II.* Akadémiai Kiadó, Budapest. pp. 325-399.

Kósa László [1969]; Nemzetiségek a mai Magyarországon. *Valóság,* 4. pp. 12-22.

Körösényi András – Tóth Csaba – Török Gábor [2003]; *A magyar politikai rendszer.* Osiris, Budapest.

Kővágó László [1968]; A nemzetiségi kérdés a Magyar Népköztársaságban (Tanulmányvázlat). In: Csatári Dániel (szerk.); *Nemzetiségi kérdés – nemzetiségi politika.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest. pp. 7-58.

Kővágó László [1981]; *Nemzetiségek a mai Magyarországon*. Kossuth, Budapest.

Krizsán Andrea [2000]; The Hungarian Minority Protection System: A Flexible Approach to the Adjudication of Ethnic Claims. *Journal of Ethnic and Migration Studies,* 2. pp. 247-262.

Kukorelli István szerk. [1999]; *Alkotmánytan.* Osiris, Budapest.

Kulcsár J. László – Bradatan, Cristina [2007]; Politics without Frontiers: The Impact of Hungarian Domestic Politics on the Minority Question in Romania. *Communist and Post-Communist Studies,* 3. pp. 301-314.

Küpper, Herbert [1998]; *Das neue Minderheitenrecht in Ungarn.* R. Oldenbourg Verlag, München.

Kymlicka, Will [1995]; *Multicultural Citizenship. A Liberal Theory of Minority Rights.* Oxford University Press, Oxford.

Kymlicka, Will [1998]; Államok, nemzetek és kultúrák. *Korunk,* 7. pp. 67-78.

Kymlicka, Will [2001]; Igazságosság és biztonság. A kisebbségi nacionalizmus kezelésének kritériumai Nyugaton és Keleten. *Fundamentum,* 3. pp. 5-26.

Kymlicka, Will – Grin, Francois [2003]; Assessing the Politics of Diversity in Transition Countries. In: Daftary, Farimah – Grin, Francois (eds.); *Nation-Building, Ethnicity and Language Politics in Transition Countries.* Open Society Institute - Local Government and Public Service Reform Initiative, Budapest. pp. 5-27.

Kymlicka, Will [2006]; The evolving basis of European norms of minority rights. Rights to culture, participation and autonomy. In: McGarry, John – Keating, Michael (eds.); *European Integration and the Nationalities Question.* Routledge, London-New York. pp. 35-63.

Kymlicka, Will [2007]; National Cultural Autonomy and International Minority Rights Norms. *Ethnopolitics,* 3. pp. 379-393.

Lapidoth, Ruth [1996]; *Autonomy. Flexible solutions to ethnic conflicts.* United States Institute of Peace Press, Washington, D. C.

Lánczi András [1999]; A politika fogalma. In: Gyurgyák János (szerk.); *Mi a politika?* Osiris, Budapest. pp. 19-37.

Lásztity Péter előadása [1994]. In: Egyed Albert – Tokaji Nagy Erzsébet (szerk.); *Kisebbségek és önkormányzat. Az 1993. szeptember 27-29. között Szentendrén tartott konferencia előadásai és vitája.* Minoritás Alapítvány, Budapest. pp. 67-79.

Lenin, V. I. [1965]; A nemzetiségek, illetve az „automatizálás" kérdéséhez. In: *Marx – Engels- Lenin a nemzeti kérdésről.* Kossuth, Budapest. pp. 477-480.

Lijphart, Arend [1999]; *Patterns of Democracy. Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries.* Yale University Press, New Haven - London.

Lindblom, Charles E. [1995]; *A programalkotási folyamat.* Aula, Budapest.

Ludányi András [1995]; Programozott amnézia és kellemetlen ébredés. Magyar kisebbségek a nemzetközi politikában (1945-1989). In: Romsics Ignác (szerk.); *Magyarország és a nagyhatalmak a 20. században. Tanulmányok.* Teleki László Alapítvány, Budapest. pp. 245-264.

Lundi Ajánlások a nemzeti kisebbségek hatékony részvételéről a közéletben & Értelmező Jegyzék [1999]. Foundation on Inter-Ethnic Relations, The Hague.
http://www.osce.org/documents/hcnm/1999/09/2698_hu.pdf

Majtényi Balázs [1999]; Etnikai identitás a jogban és a mindennapi életben. *Állam- és Jogtudomány,* 3-4. pp. 321-342.

Majtényi Balázs – Vizi Balázs szerk. [2003]; *A kisebbségi jogok nemzetközi okmányai.* Gondolat – MTA Jogtudományi Intézet – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest.

Majtényi Balázs – Majtényi György [2003]; Jelen és múlt között. (A romákat érintő 1960 utáni kisebbségi jogi szabályozás főbb állomásairól). In: Majtényi Balázs (szerk.); *Merre visz az út? A romák politikai és emberi jogai a változó világban.* Lucidus, Budapest. pp. 241-258.

Majtényi Balázs [2005]; Mi lesz veled „bezzeggyerek"? Változóban a kisebbségi jogi szabályozás. *Fundamentum,* 3. pp. 109-120.

Majtényi Balázs – Majtényi György [2005]; Állami romapolitikák. *Pro Minoritate,* Nyár. pp. 69-109.

Mayer Éva [2002]; „Létezik a nemzetiségi közösségek önidentitása is…" Interjú Dr. Kaltenbach Jenővel. *Barátság,* szeptember 15. pp. 3650-3652.

Mayer Éva [2003]; Módosítás előtt a tíz éves Kisebbségi Törvény. Beszélgetés Heizer Antallal, a Kisebbségi Hivatal elnökével. *Barátság,* szeptember 15. pp. 3962-3967.

Mayer Éva szerk. [2004a]; *Kisebbségek Magyarországon 2002-2003.* Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal, Budapest.

Mayer Éva [2004b]; Országgyűlés előtt a Kisebbségi Törvény és a nemzetiségi választások módosítása. Interjú Heizer Antallal, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnökével. *Barátság,* április 15. pp. 4202-4205.

Mayer Éva szerk. [2005]; *Kisebbségek Magyarországon 2004-2005.* Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal, Budapest.

Mayer Éva [2007]; „Csak közösen tudunk új minőséget elérni…" Interjú Kállai Ernővel. *Barátság,* szeptember 15. pp. 5428-5429.

Mayer Éva [2009]; Szolid növekedés 2009-ben, interaktív kisebbségi adatbázis. Interjú Gémesi Ferenc szakállamtitkárral. *Barátság,* február 15. pp. 5951-5954.

Mák Ferenc [2000]; Az új nemzeti politika és a Határon Túli Magyarok Hivatala (1989-1999). *Magyar Kisebbség,* 3. pp. 237-293.

Meadwell, Hudson [1989]; Ethnic Nationalism and Collective Choice Theory. *Comparative Political Studies,* 2. pp. 139-154.

„Meggyőződésem, hogy a kisebbségi törvény jó kiindulási alap ahhoz, hogy oda jussunk, ahová el kellene jutni." Interjú Dr. Kaltenbach Jenővel [1995]. *Pro Minoritate,* 3-4. pp. 50-53.

Mészáros Árpád – Fóti János [1995]; Nemzetiségek, etnikai csoportok a 20. századi Magyarországon. *Regio,* 3. pp. 3-33.

Mészáros Árpád – Fóti János [1996]; A cigány népesség jellemzői Magyarországon. *Statisztikai Szemle,* 11. pp. 908-929.

Mikó Imre [1944]; *Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika. Tanulmány a magyar közjog és politikai történet köréből.* Minerva, Kolozsvár.

Mlecsenkov László [2004]; A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek kronológiája (2003). In: Kovács Nóra – Osvát Anna – Szarka László (szerk.); *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III.* Akadémiai Kiadó, Budapest. pp. 339-368.

Mlecsenkov László [2005]; A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek. Kronológia, 2004. In: Kovács Nóra – Osvát Anna – Szarka László (szerk.); *Etnikai identitás, politikai lojalitás. Nemzeti és állampolgári kötődések.* Balassi Kiadó, Budapest. pp. 331-372.

Mlecsenkov László [2006]; A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek. Kronológia, 2005. In: Bakó Boglárka – Papp Richárd – Szarka László (szerk.); *Mindennapi előítéletek. Társadalmi távolságok és etnikai sztereotípiák.* Balassi Kiadó, Budapest. pp. 407-431.

Mlecsenkov László [2007]; A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek, 2006. Kronológia. In: Szarka László – Vizi Balázs – Majtényi Balázs – Kántor Zoltán (szerk.); *Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában.* Gondolat Kiadó, Budapest. pp. 373-411.

Molnár Emília – Schafft, Kai A. [2003]; A helyi roma/cigány kisebbségi önkormányzatok tevékenysége és céljai Magyarországon 2000-2001-ben. *Szociológiai Szemle,* 1. pp. 79-99.

Mueller, John [1995]; Minorities and the Democratic Image. *East European Politics and Societies,* 3. pp. 513-522.

Mukics Mária [2003]; *A magyarországi szlovének.* Press Publica, Budapest.

Nagy László [1955]; *A nemzetiségi kultúrpolitika tíz éve a Magyar Népköztársaságban*. Népművelési Minisztérium Nemzetiségi Osztálya, Budapest.

Nemzetiségi törvény. Pártharcok közt elakadva… [1989]. *Magyar Nemzet,* október 18.

Németh Éva [1997]; A kisebbségi önkormányzatok működési zavarai és megszüntetésének formái, módszerei. In: Kiss László (szerk.); *„Javaslatok, új formák és módszerek időszerű önkormányzati feladatok megoldásához." Tanulmányok Szotáczky Mihály tiszteletére.* Közigazgatás – Módszertani Oktatási és Szolgáltató Bt., Pécs. pp. 91-101.

Népszámlálás 2001. 4. Nemzetiségi kötődés. A nemzeti, etnikai kisebbségek adatai [2002]. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

Packer, John [1996]; On the content of minority rights. In: Räikkä, Juha (ed.); *Do we need minority rights? Conceptual issues.* Martinus Nijhoff Publishers, The Hague. pp. 121-178.

Palásti Sándor [1998a]; A diszkrimináció természete. A kisebbségek jogainak védelme a magyar jogrendszerben. *Társadalmi Szemle,* 5. pp. 67-77.

Palásti Sándor írása [1998b]. Fórum. Szükség van-e antidiszkriminációs törvényre? *Fundamentum,* 3. pp.

Palermo, Francesco – Woelk, Jens [2003]; No Representation Without Recognition: The Right to Political Participation of (National) Minorities. *European Integration,* 3. pp. 225-248.

Pap András László [2003a]; Kisebbségi képviselet a magyar Országgyűlésben: modellek. *Pro Minoritate,* Nyár. pp. 3-34.

Pap András László [2003b]; Ethnicization and European Identity Policies: Window-Shopping with Risks. *Dialectical Anthropology,* 3-4. pp. 227-248.

Pap András László [2003c]; Etnikai-nemzetiségi identitás és választójogi korrupció. In: Halász Iván – Majtényi Balázs (szerk.); *Regisztrálható-e az identitás? Az identitásválasztás szabadsága és a nemzeti hovatartozás nyilvántartása.* Gondolat Kiadói Kör – MTA Jogtudományi Intézete. pp. 252-294.

Pap András László [2007]; *Identitás és reprezentáció. Az etnikai hovatartozás meghatározásától a politikai képviseletig.* MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat, Budapest.

Pál Mónika – Győri Szabó Róbert [1998]; A nemzeti és etnikai kisebbségek parlamenti képviselete. In: Temesi József (szerk.); *50 éves a Budapesti Közgazdaságtudományi*

Egyetem. Jubileumi tudományos ülésszak 1998. október 1-3. IV. kötet. Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest. pp. 2405-2421.

Pálné Kovács Ilona [1999]; A kisebbségi önkormányzatok jogállása. In: Csefkó Ferenc – Pálné Kovács Ilona (szerk.); *Kisebbségi önkormányzatok Magyarországon.* Osiris – MTA Kisebbségkutató Műhely – MTA Regionális Kutatások Központja, Budapest. pp. 38-49.

Pesti Sándor szerk. [2006]; *Szakpolitikák a rendszerváltás utáni Magyarországon 1990-2006.* Rejtjel, Budapest.

Peters, Guy B. [1977]; Insiders and Outsiders. The Politics of Pressure Group Influence on Bureaucracy. *Administration and Society,* 2. pp. 191-218.

Petrusán György – Martyin Emília – Kozma Mihály [1999]; *A magyarországi románok.* Útmutató, Budapest.

Pierré-Caps, Stéphane [1997]; *Soknemzetiségű világunk. Közép- és Kelet-Európa nemzeti kisebbségeinek jövője.* Kossuth, Budapest.

Pierson, Paul [2005]; The Study of Policy Development. *The Journal of Policy History,* 1. pp. 34-51.

Pitkin, Hanna Fenichel [1972]; *The Concept of Representation.* University of California Press, Berkeley.

Pollak, Johannes [2007]; Contested Meanings of Representation. *Comparative European Politics,* 5. pp. 87-103.

Poór Csaba [2004]; Oroszok Magyarországon. Kettős kötődés. *HVG,* május 29. pp. 64-66.

Poprády Judit [1995]; A Magyarországi Németek Szövetségének története. *Fons,* 2. pp. 221-258.

Preuhs, Robert R. [2007]; Descriptive Representation as a Mechanism to Mitigate Policy Backlash. Latino Incorporation and Welfare Policy in the American States. *Political Research Quarterly,* 2. pp. 277-292.

Pridham, Geoffrey [2001]; Comparative reflections on democratisation in East-Central Europe: a model of post-communist transformation? In: Pridham, Geoffrey – Attila Ágh (eds.); *Prospects for democratic consolidation in East-Central-Europe.* Manchester University Press, Manchester-New York. pp. 1-24.

Puskás Sándor [1997]; A helyi kisebbségi önkormányzatok működésének tapasztalatai Bács-Kiskun megyében. *Magyar Közigazgatás,* 4. pp. 223-228.

Rátkai Árpád [2000]; A kisebbségi önkormányzatok legitimációhiánya. *Regio,* 3. pp. 112-132.

Rátkai Árpád [2003]; Kisebbségi önkormányzati választások 2002-ben. *Regio,* 4. pp. 77-90.

Rechel, Bernd [2009]; Introduction. In: Rechel, Bernd (ed.); *Minority Rights in Central and Eastern Europe.* Routledge, London. pp. 3-16.

Részletek a Magyarországi Nemzeti Kisebbségek Uniójának programnyilatkozatából [1991]. *Regio,* 1. pp. 184-185.

Rhodes, R. A. W. [1997]; *Understanding Governance. Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*. Open University Press, Buckingham.

Riba István [1999]; Minority self-governments in Hungary. *The Hungarian Quarterly,* 155. pp. 80-90.

Ripp Zoltán [2006]; *Rendszerváltás Magyarországon 1987-1990.* Napvilág, Budapest.

Rixer Ádám [2002]; Kisebbségi jogérvényesítés. *Collega,* 1. pp. 24-28.

Romsics Ignác [1998]; *Nemzet, nemzetiség és állam Kelet- Közép- és Délkelet – Európában a 19. és a 20. században.* Napvilág, Budapest.

Romsics Ignác szerk. [2000]; *Magyar történeti szöveggyűjtemény 1914-1999. II.* Osiris, Budapest.

Romsics Ignác [2001]; *Magyarország története a XX. században.* Osiris, Budapest.

Rossell, Christine H. [1993]; Using Multiple Criteria To Evaluate Public Policies: The Case of School Desegregation. *American Politics Quarterly,* 2. pp. 155-184.

Rudolph, Joseph [2006]; *Politics and Ethnicity. A Comparative Study.* Palgrave Macmillan, New York.

Safran, William [1994]; Non-separatist Policies Regarding Ethnic Minorities: Positive Approaches and Ambiguous Consequences. *International Political Science Review,* 1. pp. 61-80.

Saideman, Stephen M. [2002]; The Power of the Small: The Impact of Ethnic Minorities on Foreign Policy. *SAIS Review,* 2. pp. 93-105.

Salat Levente [2003]; Southeast European Challenges to Representative Democracy. In: Robotin, Monica – Salat Levente (eds.); *A New Balance: Democracy and Minorities in Post-Communist Europe.* Open Society Institute - Local Government and Public Service Reform Initiative, Budapest. pp. 3-30.

Salat Levente [2005]; A politikaelmélet néhány sarkalatos fogalma és a kulturális megosztottság körülményei között uralkodó identitásszerkezetek közötti feszültség.

In: Kovács Nóra – Osvát Anna – Szarka László (szerk.); *Etnikai identitás, politikai lojalitás. Nemzeti és állampolgári kötődések.* Balassi Kiadó, Budapest. pp. 9-51.

Salat Levente [2008]; Minority participation – Romanian case study. Conference on the effective participation in decision-making in matters affecting them. Budapest, May 15-16.

http://www.foruminst.sk/publ/egyeb/ethnicstability/ethnicstability_levente_salat_II.pdf

Samu Mihály [1989]; A nemzetiségi törvény megalkotása – nem pártügy. Kézirat.

Samu Mihály [1992]; Plurális demokrácia – kisebbségi politika. *Valóság,* 4. pp. 49-61.

Sanchez, Gabriel R. [2006]; The Role of Group Consciousness in Political Participation Among Latinos in the United States. *American Politics Research,* 4. pp. 427-450.

Saukkonen, Pasi – Pyykönen, Miikka [2008]; Cultural Policy and Cultural Diversity in Finland. *International Journal of Cultural Policy,* 1. pp. 49-63.

Saward, Michael [2006]; The Representative Claim. *Contemporary Political Theory,* 5. pp. 297-318.

Sághy Erna [1999]; Cigánypolitika Magyarországon 1945-1961. *Regio,* 1. pp. 16-35.

Sághy Erna [2008]; Cigánypolitika Magyarországon az 1950-1960-as években. *Múltunk,* 1. pp. 273-308.

Schafft, Kai – Farkas Tibor [1999]; Észrevételek a cigány kisebbségi önkormányzatok működéséről. *A falu,* 1. pp. 77-82.

Schafft, Kai [1999]; Local minority self-governance and Hungary's roma. *The Hungarian Quarterly,* 155. pp. 91-99.

Schlett István [1991]; Nemzet és polgár. A nemzeti és etnikai kisebbségi törvény tervezeteihez. *Világosság,* 3. pp. 167-183.

Schumaker, Paul D. – Billeaux, David M. [1978]; Group Representation in Local Bureaucracies. *Administration and Society,* 3. pp. 285-316.

Seewann, Gerhard [1984]; Minderheitenfragen aus Budapester Sicht. Ungarns Nationalitäten – magyarische Minderheiten. *Südosteuropa,* 1. pp. 1-14.

Seewann, Gerhard [1992]; Die nationalen Minderheiten in Ungarn. Alte und neue Probleme in der jungen Demokratie. *Südosteuropa,* 5. pp. 293-325.

Sigler, Jay A. [1983]; *Minority Rights. A Comparative Analysis.* Greenwood, Westport-London.

Sitzler, Kathrin – Seewann, Gerhard [1995]; Das ungarische Minderheitengesetz: Vorbereitung, Inhalt, öffentliche Diskussion. In: Seewann, Gerhard (hrsg.);

Minderheiten als Konfliktpotential in Ostmittel- und Südosteuropa. R. Oldenbourg Verlag – Südosteuropa-Gesellschaft, München. pp. 352-387.

Smith, David J. [2002]; Framing the National Question in Central and Eastern Europe: A Quadratic Nexus? *The Global Review of Ethnopolitics,* 1. pp. 3-16.
http://www.ethnopolitics.org/ethnopolitics/archive/volume_II/issue_1/smith.pdf

Stanovcic, Vojislav [1992]; Problems and Options in Institutionalizing Ethnic Relations. *International Political Science Review,* 4. pp. 359-379.

Stein, Jonathan P. [2000]; National Minorities and Political Development in Post-Communist Europe. In: Stein, Jonathan P. (ed.); *The Politics of National Minority Participation in Post-Communist Europe. State-Building, Democracy, and Ethnic Mobilization.* M. E. Sharpe, Armonk, New York. pp. 1-30.

Stone, Deborah [2002]; *Policy Paradox: the Art of Political Decision Making*. W. W. Norton, New York.

Szabó Orsolya [2004]; Reform vagy módosítás? A magyarországi kisebbségi törvény koncepcionális megújítása. In: Kovács Nóra – Osvát Anna – Szarka László (szerk.); *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III.* Akadémiai Kiadó, Budapest. pp. 191-208.

Szabó Orsolya [2005]; Regulations Concerning National and Ethnic Minorities in Hungary: The Minority Law and the Process of Its Modification. In: Tóth Ágnes (ed.); *National and Ethnic Minorities in Hungary 1920-2001.* Colorado, Boulder. pp. 200-225.

Szalay Péter [1989]; Mi van a „demokrácia-csomagterv"-ben? In: Kurtán Sándor – Sándor Péter – Vass László (szerk.); *Magyarország politikai évkönyve 1988.* R-Forma Kiadói Kft. pp. 254-264.

Szarka László [2001]; A közép-európai kisebbségek tipológiai besorolhatósága. In: Sisák Gábor (szerk.); *Nemzeti és etnikai kisebbségek Magyarországon a 20. század végén.* Osiris-MTA Kisebbségkutató Műhely, Budapest. pp. 30-40.

Szarka László [2003]; A 2001. évi magyarországi népszámlálás nemzetiségi adatairól. In: Kovács Nóra – Szarka László (szerk.); *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből II.* Akadémiai Kiadó, Budapest. pp. 411-416.

Szarka László [2005]; A közép-európai kisebbségek típusairól – adalékok a tipológiai besorolhatóság kérdéséhez. In: Kántor Zoltán – Majtényi Balázs (szerk.); *Szöveggyűjtemény a nemzeti kisebbségekről.* Rejtjel, Budapest. pp. 158-170.

Szarka László [2006]; A 21. század eleji magyar nemzetfogalom értelmezési keretei. *Magyar Kisebbség,* 3-4. pp.

Szesztay Ádám [2003a]; *Nemzetiségi kérdés a Kárpát-medencében 1956-1962. Az ötvenhatos forradalom hatása a kelet-közép-európai kisebbségpolitikára.* MTA Kisebbségkutató Intézet – Gondolat Kiadói Kör, Budapest.

Szesztay Ádám [2003b]; Az 1960-as nemzetiségi iskolareform. In: Osvát Anna – Szarka László (szerk.); *Anyanyelv, oktatás – közösségi nyelvhasználat.* Gondolat Kiadói Kör – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest. pp. 54-68.

Szokai Imre – Tabajdi Csaba [1988]; Mai politikánk és a nemzetiségi kérdés. *Magyar Nemzet,* február 10.

Tabajdi Csaba szerk. [2001]; *Mérleg és számvetés. A magyarságpolitikai rendszerváltás kezdete.* Codex, Budapest.

Tausz Katalin [1998]; Egyenlőtlenségek és különleges bánásmód. *Fundamentum,* 1-2. pp. 97-102.

Tesser, Lynn M. [2003]; The Geopolitics of Tolerance: Minority Rights Under EU Expansion in East-Central Europe. *East European Politics and Societies,* 3. pp. 483-532.

Tilkovszky Loránt [1986]; Nemzetiségi lét és nemzetiségi tudat a mai Magyarországon. *Politika-tudomány,* 3. pp. 43-57.

Tilkovszky Loránt [1998]; *Nemzetiségi politika Magyarországon a 20. században.* Csokonai Kiadó, Debrecen.

Timoránszky Péter [1989]; Gondolatok egy nemzetiségi programról. In: Timoránszky Péter (szerk.); *A nemzeti kisebbségek és a menekültek jogai.* I. kötet. MTA Államtudományi Kutatások Programirodája, Budapest. pp. 243-259.

Tóth Ágnes [1993a]; *Telepítések Magyarországon 1945-1948 között. A németek kitelepítése, a belső népmozgások és a szlovák-magyar lakosságcsere összefüggései.* Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, Kecskemét.

Tóth Ágnes [1993b]; A magyarországi délszlávok helyzete és törekvései 1945-1948 (Dokumentumok). In: Iványosi-Szabó Tibor (szerk.); *Bács-Kiskun Megye Múltjából XII.* Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, Kecskemét. pp. 361-382.

Tóth Ágnes összeáll. [2003]; *Pártállam és nemzetiségek (1950-1973).* Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, Kecskemét.

Tóth Ágnes – Vékás János [2004a]; A 2001. évi népszámlálási adatok rövid összefoglalása. *Barátság,* november 15. pp. 4425-4431.

Tóth Ágnes – Vékás János [2004b]; Mit hoz a jövő? *Kisebbségkutatás,* 4. pp. 540-553.

Tóth Ágnes – Vékás János [2004c]; Határok és identitás. A 2001. évi magyarországi népszámláláskor kisebbségi nemzeti-etnikai kötődést vallott külföldön születettek jellemzői. In: Kovács Nóra – Osvát Anna – Szarka László (szerk.); *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III.* Akadémiai Kiadó, Budapest. pp. 135-189.

Tóth Ágnes – Vékás János [2005a]; Migráció és modernizáció. A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek társadalmi-gazdasági jellemzői. In: Tóth Ágnes – Vékás János (szerk.); *Egység a különbözőségben. Az Európai Unió és a nemzeti kisebbségek.* Friedrich Ebert Alapítvány, Budapest. pp. 137-197.

Tóth Ágnes – Vékás János [2005b]; Lojalitás és szolidaritás. Államhatalmi homogenizálás vagy a keresztkötődések erősödése? In: Kovács Nóra – Osvát Anna – Szarka László (szerk.); *Etnikai identitás, politikai lojalitás. Nemzeti és állampolgári kötődések.* Balassi Kiadó, Budapest. pp. 123-149.

Tóth Ágnes – Vékás János [2006]; Család és identitás. A vegyes házasság szerepe a magyarországi kisebbségi közösségek reprodukciójában. In: Bakó Boglárka – Papp Richárd – Szarka László (szerk.); *Mindennapi előítéletek. Társadalmi távolságok és etnikai sztereotípiák.* Balassi Kiadó, Budapest. pp. 252-309.

Tóth Ágnes – Vékás János [2008]; A népszámlálások nemzeti-etnikai adatai mögött rejlő politikai tényezők (1949-1990). *Kisebbségkutatás,* 3. pp. 406-431.

Tóth Mihály [2005]; *Nemzeti kisebbségek nemzetközi és ukrajnai jogvédelme.* Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest.

Tóth Zoltán [1991]; Önkormányzati választások, 1990. In: Kurtán Sándor – Sándor Péter – Vass László (szerk.); *Magyarország politikai évkönyve 1991.* Ökonómia Alapítvány – Economix Rt., Budapest. pp. 195-206.

Turóczi Károly [1962]; A Magyar Népköztársaság nemzetiségi politikája. In: Balogh Sándorné – Turóczi Károly – Nagy Lajos; *A marxi-lenini nemzetiségi politika a szocializmus építése gyakorlatában.* Tankönyvkiadó, Budapest. pp. 40-78.

T. Varga György – Szakadát István összeáll. [1992]; Íme, a nómenklatúrák! Az MDP és a volt MSZMP hatásköri listái. *Társadalmi Szemle,* 3. pp. 73-95.

Upor Péter [1992a]; Itthon vagyok? A kisebbségi törvény elé. I. Az előzmények. *Beszélő,* február 8. pp. 21-22.

Upor Péter [1992b]; Itthon vagyok? A kisebbségi törvény elé. II. Tánc a törvény körül. *Beszélő,* február 22. pp. 5-7.

Úton a kulturális autonómia felé. Intézmények – országos önkormányzatok fenntartásában [2004]. *Barátság,* november 15. pp. 4386-4388.

Vago, Raphael [1989]; *The Grandchildren of Trianon. Hungary and the Hungarian Minority in the Communist States.* Columbia University Press, Boulder.

Varennes, Fernand de [2001]; *A guide to the rights of minorities and language.* Constitutional and Legal Policy Institute, Budapest.

Vass László [1999]; A közpolitika és magyarországi környezete. *Politikatudományi Szemle,* 3. pp. 91-106.

Vánkosné Tímár Éva [1993]; A kisebbségi törvény a magyar jogrendszerben. *Acta Humana. Emberi jogi közlemények,* 12-13. pp. 46-63.

Váradi Monika Mária [2002]; Német kisebbségi önkormányzatok és változó helyi társadalom. *Regio,* 2. pp. 166-193.

Veres Edit [2005]; Roma etnopolitika Magyarországon. In: Láczay Magdolna – Kiss András (szerk.); *Inventárium.* Nyíregyházi Főiskola Gazdasági és Társadalomtudományi Kara, Nyíregyháza. pp. 254-259.

Vermeersch, Peter [2003]; EU Enlargement and Minority Rights Policies in Central Europe: Explaining Policy Shifts in the Czech Republic, Hungary and Poland. *Jemie. Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe,* 1. pp. 1-32.
http://www.ecmi.de/jemie/download/Focus1-2003_Vermeersch.pdf

Vermeersch, Peter [2004]; Minority Policy in Central Europe: Exploring the Impact of the EU's Enlargement Strategy. *The Global Review of Ethnopolitics,* 2. pp. 3-19.
http://www.ethnopolitics.org/ethnopolitics/archive/volume_III/issue_2/vermeersch.pdf

Vékás János [2003]; Statisztikai adatok az 1980-2001. évi népszámlálások összehasonlító elemzéséhez. In: Kovács Nóra – Szarka László (szerk.); *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből II.* Akadémiai Kiadó, Budapest. pp. 237-251.

Vizi Balázs [2002]; A mai európai nemzetközi kisebbségvédelem egyes jellemző vonásai. In: Kovács Nóra – Szarka László (szerk.); *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből.* Akadémiai Kiadó, Budapest. pp. 367-389.

Walsh, Niamh [2000]; Minority Self-Government in Hungary: Legislation and Practice. *Jemie. Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe,* Summer.
http://www.ecmi.de/jemie/download/JEMIE04Walsh30-07-01.pdf

Walter Tibor [2002]; Német kisebbségi önkormányzatok Baranya megyében II. *Magyar Közigazgatás,* 1. pp. 55-63.

Waters, Timothy William – Guglielmo, Rachel [1996]; „Two Souls to Struggle With…" The Failing Implementation of Hungary's New Minorities Law and Discrimination against Gypsies. In: Micgiel, John S. (ed.); *State and Nation Building in East Central Europe. Contemporary Perspectives.* Columbia University, New York. pp. 177-197.

Weller, Marc ed. [2005]; *The Rights of Minorities in Europe. A Commentary on the European Framework Convention for the Protection of National Minorities.* Oxford University Press, Oxford.

Wheatley, Steven [1999]; Minority Rights, Power Sharing and the Modern Democratic State. In: Cumper, Peter – Wheatley, Steven (eds.); *Minority Rights in the 'New' Europe.* Martinus Nijhoff Publishers, The Hague. pp. 199-216.

Wheatley, Steven [2002]; Non-Discrimination and Equality in the Right of Political Participation for Minorities. *Jemie. Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe,* 3. pp. 1-20.

http://www.ecmi.de/jemie/download/Focus3-2002_Wheatley.pdf

Wheatley, Steven [2003]; Deliberative Democracy and Minorities. *European Journal of International Law,* 3. pp. 507-527.

Wolfart János [1991]; A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek helyzetéről. *Európai Utas,* 2. pp. 50-53.

Wolfart János [1994]; „Cserébe kompromisszumkészséget tudunk ajánlani." In: Osztojkán Béla (szerk.); *Megkérdezem Önt is. A magyarországi cigányság és a rendszerváltás.* Phralipe, Budapest. pp. 33-45.

Wolff, Stefan [2002]; Beyond Ethnic Politics in Central and Eastern Europe. *Jemie. Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe,* 4. pp. 1-19.

http://www.ecmi.de/jemie/download/Focus4-2002_Wolff_Kymlicka.pdf

Young, Crawford [1998]; Ethnic Diversity and Public Policy: An Overview. In: Young, Crawford (ed.); *Ethnic Diversity and Public Policy. A Comparative Inquiry.* Macmillan, London. pp. 1-30.

Young, Iris Marion [1997]; Deferring Group Representation. In: Shapiro, Ian – Kymlicka, Will (eds.); *Ethnicity and Group Rights.* New York University Press, New York-London. pp. 349-376.

Young, Iris Marion [2000]; *Inclusion and Democracy.* Oxford University Press, Oxford.

Young, Iris Marion [2003]; Politikaelmélet: áttekintés. In: Goodin, Robert E. – Klingemann, Hans-Dieter (szerk.); *A politikatudomány új kézikönyve.* Osiris, Budapest. pp. 459-481.

Znorovszky Attila [1989]; Nemzetiségi művelődés – nemzetiségi közérzet. *Népművelés,* 5. pp. 12-16.

Interjúk

Doncsev Toso (Magyarországi Bolgárok Kulturális Egyesülete, Kisebbségi Kerekasztal, Bolgár Országos Önkormányzat, Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal), 2008. október 30.

Fuzik János (Országos Szlovák Önkormányzat), 2008. november 25.

Heinek Ottó (Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal, Magyarországi Németek Országos Önkormányzata), 2008. december 15.

Kaltenbach Jenő (Kisebbségi Kerekasztal, Magyarországi Németek Országos Önkormányzata, Nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa 1995-2007), 2008. október 7.

Lásztity Péró (Szerb Demokratikus Szövetség, Kisebbségi Kerekasztal, Szerb Országos Önkormányzat, Fővárosi Szerb Önkormányzat), 2008. október 10.